

JULES VERNE

NEMO KAPITÁNY

TENGER ALATT A VILÁG KÖRÜL

REGÉNY

FORDÍTOTTA: KILÉNYI MÁRIA

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ

- I. A BOLYGÓ ZÁTONY
- II. PRO ÉS KONTRA
- III. „AHOGY A TANÁR ÚR PARANCSOLJA”
- IV. NED LAND
- V. SZERENCSE FEL!
- VI. TELJES GÖZZEL
- VII. ISMERETLEN BÁLNAFAJTA
- VIII. MOBILIS IN MOBILI
- IX. NED LAND MEGHARAGSZIK
- X. A TENGER VÁNDORA
- XI. A „NAUTILUS”
- XII. MINDENT VILLAMOSSÁGGAL
- XIII. NÉHÁNY SZÁMADAT
- XIV. A FEKETE ÁRAMLAT
- XV. MEGHÍVÁST KAPOK LEVÉLBEN
- XVI. SÉTA A TENGERFENÉKEN
- XVII. ERDŐ A TENGER ALATT
- XVIII. NÉGYEZER MÉRFÖLD A CSENDES-ÓCEÁN ALATT
- XIX. VANIKORO
- XX. A TORRES-SZOROS
- XXI. ISMÉT SZÁRAZFÖLDÖN
- XXII. NEMO KAPITÁNY VILLÁMOT SZÓR
- XXIII. NEHÉZ ÁLMOK
- XXIV. KORALLORSZÁG

MÁSODIK RÉSZ

- I. AZ INDIAI-ÓCEÁN
- II. ÚJABB MEGHÍVÁST KAPOK NEMO KAPITÁNYTÓL
- III. TÍZMILLIÓS GYÖNGYSZEM
- IV. A VÖRÖS-TENGER
- V. AZ ARAB ALAGÚT
- VI. A GÖRÖG SZIGETTENGER
- VII. NEGYVENNYOLC ÓRA ALATT A FÖLDKÖZI-TENGEREN ÁT
- VIII. A VIGÓI-ÖBÖL
- IX. AZ ELTŰNT FÖLDRÉSZ
- X. KŐSZÉNBÁNYÁK A TENGER ALATT
- XI. A SARGASSO-TENGER
- XII. ÁMBRÁSCETEK ÉS BÁLNÁK
- XIII. A JÉGTORLASZ
- XIV. A DÉLI-SARK
- XV. BALESET VAGY VÉLETLEN?
- XVI. NINCS LEVEGŐNK
- XVII. A HORN-FOKTÓL AZ AMAZONASIG
- XVIII. POLIPOK
- XIX. A GOLF-ÁRAMLAT
- XX. A SZÉLESSÉG 47° 24'-E ÉS A HOSSZÚSÁG 17° 28'-E MENTÉN
- XXI. AZ ÖLDÖKLÉS
- XXII. NEMO KAPITÁNY UTOLSÓ SZAVAI
- XXIII. AZ UTAZÁS VÉGE

ELSŐ RÉSZ

I. A BOLYGÓ ZÁTONY

Ki ne emlékeznék rá, hogy az 1866. esztendő különös esemény, egy érthetetlen, rejtélyes természeti tünemény tette nevezetessé. Ellenőrizhetetlen és nyugtalanító hírek érkeztek a kikötővárosokba, s ezek nyomán a szárazföldön izgatott volt a közhangulat. Az esemény azonban a tengerészeket kavarta fel a legjobban. Az európai s az amerikai kereskedők, a hajózási vállalkozók, a hajóskapitányok s a hajómesterek, a tengerésztisztek s később már két világrész kormányai is feszült figyelemmel kísérték az ügyet.

Az utóbbi időben ugyanis hol egyik, hol másik hajó egy „óriási valami”-vel találkozott a nyílt tengeren: egy hosszú, orsó alakú jelenséggel. Ez a különös valami néha foszforeszkált, és sokkalta nagyobb, sokkalta gyorsabb volt a bálnánál.

A hajónaplók feljegyzéseiben egyeztek az adatok: a megfigyelések egyöntetűen írták le a kérdéses tárgy vagy élőlény alakját. Megegyeztek abban, hogy hallatlan sebesen mozog, óriási erővel szeli a vizet, és egészen különös életmegnyilvánulásai vannak. Ha ez a tünemény valóban a cetfélékhez tartozik, terjedelmében messze felülmúl minden egyes fajtát, amelyet a tudomány eddig osztályozott. Cuvier és Lacépède, de még Dumeril és Quatrefages¹ is föltétlenül tagadta volna, hogy létezhetik ilyen halóriás - hacsak saját szemével, a tudós szemével eleven valóságban nem látja.

Mellőzzük a túlságosan óvatos becsléseket, melyek szerint ez a tünemény mintegy kétszáz láb² hosszú lehet; de vessük el az egy mérföld³ szélességet s három mérföld hosszúságot feltételező túlzásokat is; vegyük csupán a számos alkalommal tett észlelések átlagát, s akkor is bizvást állíthatjuk, hogy ez a csodálatos lény - ha ugyan valóban létezik - méreteiben messze fölülmúlja a halak természetrajzával foglalkozó tudósok mostanáig számbavett adatait.

De hát maga a tény semmiképp sem tagadható: a csodálatos lényt valóban látták, az valóban létezik. Az emberi elmét mindig is vonzotta a csodálatos: könnyű tehát elképzelnünk, micsoda izgalomba hozta ez a tüneményes, természetfeletti jelenség az egész világot. Mert mesének már senki sem tarthatta.

1866. július 20-án a Calcutta and Burmah Steam Navigation Company⁴ egyik gőzöse, a *Governor Higginson*, Ausztrália keleti partjától ötmérföldnyire valóban találkozott az úszó óriással. Baker, a hajó kapitánya először azt hitte, hogy valami ismeretlen zátonyra bukkant: már éppen azon volt, hogy meghatározza pontos földrajzi helyzetét, amikor a rejtelmes „zátony” két hatalmas, százötven lábnyi magasságba felszökő, sistergő vízsugarat lövellt ki magából. Ezek szerint tehát - hacsak a zátonyon nem valami időszakai gejzír működik - a *Governor Higginson* elé valóban egy eddigelé ismeretlen tengeri emlős került, amely fecskendőnyílásain át gőzzel és levegővel kevert vízsugarakat lövell a magasba.

1 A halak természetrajzával foglalkozó tudósok. (A nem fonetikus helyesírással írt idegen nevek és szavak helyes kiejtését lásd a kötet végén közölt betűrendes jegyzékben)

2 Hosszmérték: kb. 30 cm

3 A méterrendszer előtti általános hosszsmérték. Nagysága nemzetenként változó. Angol szárazföldi mérföld kb. 1600 m, tengeri mérföld 1852 m. Francia szárazföldi mérföld kb. 4500 m, tengeri mérföld kb. 5500 m. E kötet lapjain általában angol tengeri mérföldről van szó (1852 m)

4 Kalkutta-Burmai Gőzhajózási Társaság

Ugyanebben az évben, július 23-án a West India and Pacific Steam Navigation Company⁵ *Cristobal Colon* nevű gőzöse a Csendes-óceán vizein azonos jelenséget észlelt. Ebből pedig az következik, hogy a furcsa cet bámulatos gyorsasággal változtatja helyét, minthogy a *Governor Higginson* és a *Cristobal Colon* háromnapos időközben, a földgömb különböző pontjain látta, amelyek a térkép szerint több mint hétszáz tengeri mérföldnyi távolságban vannak egymástól.

Tizenöt nappal később, kétezer mérföldnyire onnan a Compagnie Nationale *Helvétia* s a Royal Mail⁶ *Shannon*ja ellentétes irányban haladt az Atlanti-óceánon az Egyesült Államok és Európa között; kölcsönösen jelezték egymásnak a tengeri szörnyet az északi szélesség 42° 15'-ének és a greenwichi délkörtől számított nyugati hosszúság 60° 35'-ének metszéspontján. A két egyidejű megfigyelés a tengeri emlős hosszát legalább háromszázötven lábra becsülte, mert nagyobb volt a *Shannon*nál és a *Helvétia*nál, pedig mindkét hajónak száz méter az orrtőkétől a fartőkékig számított hossza. A legnagyobb bálnák azonban, amelyek többnyire az Aleut-szigetek⁷ tájékán tűnnek fel, ötvenhat méternél nem hosszabbak, sőt nem is igen érik el ezt a nagyságot.

Ezek a gyors egymásutánban érkező hírek s a *Pereire* óceánjáró gőzösön tett újabb megfigyelések, majd az *Etna* összeütközése a tengeri szörnyel, azután a *Normandie* nevű francia fregatt⁸ tisztejei által felvett jegyzőkönyv s az a nagyon komoly jelentés, amelyet Fitz-James hajóosztag-parancsnok törzskara küldött a *Lloyd Clyde*-ről - mindez valósággal felkavarta a közvéleményt. A derűre hajlamos népek tréfát űztek a tengeri szörnyből, de a komoly, gyakorlatias szellemű emberek országa: Anglia, Amerika és Németország a legélenkebb figyelemmel kísérte az ügyet.

A tengeri szörny egyszerre divatba jött: zenés kávéházak műsorán szerepelt, az újságok élcelődtek rajta, s kabarészínpadokon is megjelent. A róla szóló, kövérre hizlalt hírlapi kacsák is mindenféle színárnyalatban s igen dúsan tenyésztek. A lapokban - jobb anyag híján - felbukkantak ismét a képzelet szülte óriási tengeri szörnyek, az északi tájak fehér bálnája, a rettenetes „Moby Dick”, az idomtalan, roppant „Kraken”, amely ötszáz tonnás hajókat fog át karjaival és húz le az óceán fenekére. Az újságok még az ókori írókból is idézgettek, hivatkoztak Arisztotelészre és Pliniusra, akik elismerték, hogy ilyen szörnyek vannak; hivatkoztak Pontoppidan norvég püspök beszámolóira, Paul Heggede útleírásaira és Harrington feltétlenül jóhiszemű tudósításaira is, mely szerint 1857-ben, a *Castillan* fedélzetéről saját szemével látta azt az óriási tengeri kígyót, amely addig csak a francia felségvizeken mutatkozott.

Erre aztán véget nem érő vita indult meg a hívők és a hitetlenek között a tudományos társaságokban és folyóiratokban. A „tengeri szörny kérdés” felkorbácsolta a szenvedélyeket. A folyóiratok munkatársai, akik a tudományra esküsznek, harcba szálltak az újságírókkal, akiknek a szellemesség a kenyerük, s rengeteg tintát fecséretek ebben az emlékezetes tollharcban: sőt mi több, az ügyből kifolyólag egyesek pár csöpp vért is ontottak, mert a tengeri kígyó körül támadt csetepatéban némelyek párbajjal végződő személyes sértésekre is ragadtatták magukat.

5 Nyugat-indiai és Csendes-óceáni Gőzhajózási Társaság

6 „Nemzeti Társaság” és „Királyi Posta” - egy francia s egy angol hajózási társaság rövidített neve

7 Alaszka (Észak-Amerika) és Kamcsatka (Kelet-Szibéria) két félszigete között keskeny ív alakban elterülő szigetvilág

8 A régi haditengerészet leggyorsabb vitorlás hajói a keskeny törzsű, teljes vitorlázatú fregattok voltak

Hat hónapig dúlt a harc, váltakozó esélyekkel. A Brazíliai Földrajzi Intézet, a Porosz Tudományos Akadémia, a Brit Királyi Tudományos Társaság, a washingtoni Smithson Intézet folyóiratainak vezércikkeire s a „The Indian Archipelago”-ban, továbbá Moigno abbé „Cosmos”-ában s Petermann „Mitteilungen”-jában indított vitára, a francia és a külföldi nagy lapok tudományos cikkeire sziporkázó ötletekkel vágott vissza a napi sajtó. A szellemes újságírók Linné egy mondására hivatkoztak, melyet a tengeri szörny tagadói idéztek - „a természetben nincs ugrás” - s úgy forgatták ki, hogy „a természetben nincs ökör”.⁹ Gúnyosan esedeztek a kortársakhoz, ne cáfoljanak rá a természeti törvényekre, ne higgyenek balgák módjára a „Kraken”-ek, a tengeri kígyók, a „Moby Dick”-ek s az örült tengerészek egyéb agyrémeinek létezésében. Azután az egyik rettegett, kegyetlenül csúfondáros élclapban megjelent egy cikk, amelyben az újság legnépszerűbb munkatársa tollhegyre vette az egész kérdést, nekiment a tengeri szörnynek, végső csapást mért rá, s az egész világ hahotája közepette kivégezte. Ez a szellemesség győzelme volt a „tudomány” felett.

Az 1867-es év első hónapjaiban úgy látszott, hogy a kérdést már végleg eltemették, az többé nem is éled fel. Tavasszal azonban újabb tények jutottak a világ tudomására. A kérdésnek most egészen más színezete volt: nem arról volt szó, hogy megoldjanak egy tudományos problémát, hanem hogy a világ elkerüljön egy valóságos, komoly veszélyt. A tengeri szörnyből most megint kis sziget, szikla vagy zátony lett, mégpedig valamiféle bolygó zátony, amelyet sem megfogni, sem elhatárolni nem lehet.

A Montreal Ocean Company¹⁰ *Moravian* nevű hajója 1867. március 5-én a szélesség 27° 30'-e és a hosszúság 72° 15'-e mentén, éjnek idején farával jobb felől nekiütközött egy sziklának, amelyet semmiféle térkép sem jelez ezen a tájon. A *Moravian* négyszáz lóerős gépe és a szél egyesült erejével tizenhárom csomós¹¹ sebességgel haladt; az összeütközés ereje akkora volt, hogy csak a kitűnően megépített hajótestnek volt köszönhető, hogy kétszáz-harminchét, Kanadába igyekvő utasával együtt rögtön el nem merült.

A baleset reggel öt óra tájban történt. Az őrszolgálatos tisztek a fedélzet hátsó részére rohantak. Tüzetesen végigkutatták távcsövükkel az óceánt, de nem láttak semmit, csak egy erős örvénylést, amely három kötélhossznyi¹² távolságban hatalmas hullámokat korbácsolt fel az egyébként sima víztükrön. Pontosan meghatározták a hajó helyzetét, s utána a *Moravian* látszólag minden sérülés nélkül folytatta útját. Hogy tenger alatti sziklába ütközött-e, vagy valami óriási hajóroncsba, nem tudhatták, de amikor a javítódokkban megvizsgálták a hajót, kitűnt, hogy a bordázat egy helyütt összetört.

Ezt az alapjában véve igen súlyos esetet - mint annyi mást - talán el is felejtette volna a világ, ha az három hét múlva, azonos körülmények között meg nem ismétlődik. Az összeütközést szenvedő hajó nemzetisége s a hajótársaság hírneve folytán az esemény ezúttal világszerte óriási feltűnést keltett.

9 Linné eredeti mondása latinul hangzott el: „Non datur saltus in Natura”. Verne e mondat francia fordítását idézi („Dans la nature il n’y a pas de saut”), és annak utolsó szavát szellemes szójátékra használja fel: „Saut” (ejtsd: szo) ui. „ugrás”-t jelent, az azonos hangzású „sot” pedig „ostobá”-t

10 Montreali Tengeri Társaság

11 Tengeri csomón a hajó sebességének meghatározására szolgáló mérőkötélen alkalmazott jelzéseket értjük. Egy-egy kötélcsomó között a távolság 14,6 m. A hajó kb. annyi tengeri mérföldet halad óránként, ahány csomót fut a mérési idő (30 másodperc) alatt. Így a csomó és a tengeri mérföld kifejezések a tengerjáró hajók sebességének megjelölése szempontjából rokon értelmű szavak: éppúgy mondhatjuk azt, hogy a hajó óránként 13 csomó, mint azt, hogy 13 mérföld sebességgel halad

12 Tengerészmérték: kb. 185 m

Cunardnak, a híres hajózási vállalkozónak a nevét bizonyára mindenki hallotta. Ez az ügyes üzletember 1840-ben Liverpool és Halifax¹³ közt postajáratot indított, szám szerint három, fából épült, kerékajtásos, 400 lóerős, 1162 tonnás hajóval. Nyolc év alatt a társaság hajóparkja négy darab 650 lóerős, 1820 tonnás hajóval szaporodott; két évvel később pedig további két darab jóval gyorsabb, jóval nagyobb űrtartalmú óceánjáróval. A Cunard-társaságnak szabadalma volt a sürgönyök szállítására, s azt 1853-ban megújították; hajóállománya ismét egész sor elsőrendű hajóval szaporodott. Ezek a hajók nagyobbak voltak minden más járműnél, amelyet eddig tengerre bocsátottak. 1867-ben a társaságnak már tizenkét hajója volt: nyolc lapátkerekes és négy csavargőzös.

Azért sorolom fel ezeket az adatokat, hogy olvasóim tisztában legyenek a Cunard-társaság erkölcsi súlyával. A tengeri szállítmányozási vállalat kitűnő ügyvitele révén világszerte ismertté vált; a legügyesebben vezetett óceánjáró hajózási vállalat volt, üzleteit hatalmas siker koronázta. A Cunard-társaság hajói kétezer alkalommal keltek át huszonöt év alatt az Atlanti-óceánon, s a hajók kivétel nélkül menetrendszerűen indultak, késésük soha nem volt; egyetlen rábizott levél nem veszett el, egyetlen utas vagy hajó sem pusztult el egy negyed évszázad alatt. Ez magyarázza, hogy az erős francia verseny ellenére az utasok legszívesebben a Cunard-társaság járatait választják; ez az utolsó évek hivatalos statisztikáiból világosan kitűnik. Ezek után senkit sem lephet meg, miért keltett világszerte akkora feltűnést az a baleset, amely a Cunard egyik legszebb gőzösét érte.

1867. április 13-án a sima tengeren kedvező, enyhe szél fújt. Az ezer lóerős *Scotia* a hosszúság 15° 12'-e és a szélesség 45° 37'-e mentén 13,43 csomónyi gyorsasággal haladt. Kerekei tökéletesen egyenletes ütemben csapkodták a vizet. Merülése ekkor 6 méter 70 centiméter volt, vízkiszorítása pedig 6680 köbméter.

Délután 4 óra 17 perckor, amikor az utasok a nagy szalonban az ebédnél gyűltek össze, a hajótesten alig érezhető lökés futott végig. Az ütést a hajó a faron, a bal oldali kerék mögött kapta.

A *Scotia* ugyanis nem futott neki semminek. A hajófarhoz ütközött hozzá valami. Alkalmasint valami metsző vagy lékelő eszköz, amely nem okoz nagyobb roncsolást. Oly könnyűnek tűnt a súrlódás, hogy nem is keltett nyugtalanzkodást az utasok között. De pillanat múlva a hajófenék legénysége felrohant a fedélzetre:

- Süllyedünk! Süllyedünk! - ordították.

Az utasok erre irtózatosan megrémültek. Andersen kapitány azonban hamarosan megnyugtatta őket. Rögtöni szerencsétlenségtől valóban nem kellett tartani. A *Scotia* törzsét ugyanis vízmentesen záró válaszfalak hét rekeszre osztották; ha léket is kapott valahol, ilyen berendezés mellett baj nélkül megküzdhet a betóduló vízzel.

Andersen kapitány azonnal a hajófenékbe sietett. Megállapította, hogy az ötödik rekeszt elöntötte a víz, s olyan gyorsan tódult be, hogy a lék igen nagy lehet. Ezer szerencse, hogy a kazánok másik rekeszben vannak, különben a gépházban azonnal kialudt volna a tűz.

Andersen kapitány rögtön megállította a hajót. Egy matróz lemerült, s megvizsgálta a kárt. Percek alatt megállapították, hogy kétméteres lyuk tátong a fenéken. Ekkora léket lehetetlen eltömni. A *Scotiának* félig vízbe merült kerekekkel kellett folytatnia útját. Háromszáz mérföldnyire volt ekkor a Clear-foktól:¹⁴ háromnapos késéssel futott be a Cunard dokkjába, ami Liverpoolban nem csekély aggodalmat keltett.

13 Liverpool: angol nagyváros az Ír-tenger partján. Halifax: kanadai kikötőváros az Atlanti-óceán partján

14 Írország legdélibb pontja, egy kis atlanti-óceáni szigeten

A *Scotiát* szárazdokkba vontatták; itt a mérnökök a hajót tüzetes vizsgálat alá vették. Nem akartak hinni a szemüknek: teljesen szabályos, egyenlő szárú háromszög alakú léket találtak a hajón, két és fél méterrel a merülési vonal alatt. Az acéllemezen tatóngó nyílás pereme olyan éles volt, hogy valami óriási lyukasztó sem metszhette volna ki különül. A léket csak valami rendkívül kemény tárgy szakíthatta, amely csodával határos erővel hatolt be a hajótestbe, ha át tudta fújni a négy centiméter vastag borítólemezt. Teljességgel érthetetlen azonban, hogy azután a lékből hogyan húzódott magától vissza, s hogyan távolodott el gyorsan hátrafelé.

A legutóbbi eset óriási izgalmat keltett megint a világban. A *Scotia* balesete után a szörny rovására írtak minden tengeren történt szerencsétlenséget, amelynek nem lehetett pontosan megállapítani az okát. A közvélemény a fantasztikus állat kártevésének tulajdonította a sajnos eléggé gyakori hajótöréseket, s ez nem volt csekélység, hiszen a biztosító intézeteknél évente átlag háromezer hajó pusztulását tartják nyilván, s ebből kétszáz azoknak a gőzösöknek és vitorlásoknak a száma, amelyek mindenestül eltűnnek, s többé sosem érkezik felőlük hír.

Joggal vagy alaptalanul, de mindenki a „tengeri szörnyet” vádolta; az süllyeszti el ezeket a hajókat. A szörny támadásai miatt egyre veszélyesebbé vált a világrészek között a forgalom. S a világ végül hangot adott véleményének: követelte, hogy bármi áron is, de szabadítsák meg végre a tengereket a borzalmas cethaltól.

II. PRO ÉS KONTRA¹⁵

Ez események idején én egy tudományos expedícióról tértem éppen vissza New Yorkba. A Párizsi Természettudományi Múzeum igazgatóhelyettese vagyok, egyetemi tanár, s a francia kormány megbízásából Nebraska¹⁶ zordon földjén végeztem kutatásokat. Hat hónapot töltöttem ott, s március vége felé érkeztem New Yorkba értékes gyűjteménnyel. Május első napjaiban szándékoztam Franciaországba visszatérni. Indulás előtt gazdag ásványgyűjteményemet, növényi és állati kincseimet rendeztem, amikor a *Scotia* balesete megtörtént.

Jómagam persze már alaposan tájékozódva voltam erről az égető napi kérdésről, de most újra átböngésztem az összes amerikai és európai lapokat - csak hogy ezzel cseppet sem lettem okosabb. Nagyon izgatott ez a titokzatos ügy. Magam sem tudtam, mit véljek a dologról, törtem a fejem, s egyik végletből átsaptam a másikba. A dologban van valami, az kétségtelen; a hitetlen tamások illesszék ujjukat a *Scotia* testén ütött sebre.¹⁷

New Yorkba érkezésemkor szenvedélyes vita lángolt fel e kérdés körül. Az úszó sziget vagy bolygó zátony hipotézisét, amely mellett csupán a hozzá nem értők kardoskodtak, véglegesen elvetették. Mert hogyan változtathatja helyét egy zátony ilyen elképesztő gyorsasággal, hacsak nincs valami gépezet a hasában?

Elvetették az óriási úszó hajóroncs elméletét is, mert roncsot az áramlat nem sodorhat ekkora sebességgel.

Így tehát a kérdésnek már csak kétféle magyarázata lehetett, s ez két élesen szembenálló táborra osztotta az embereket. Az egyik párt valami óriási erejű tengeri szörnynek tartotta a titokzatos jelenséget, a másik pedig rendkívüli hajtóerővel mozgatott, a tenger felszíne alatt járó hajónak.

Az utóbbi feltevés voltaképpen egészen hihető volt. Végül aztán két világrészben folytatott vizsgálatok nyomán ennek a feltevésnek is össze kellett omolnia. Fölöttébb valószínűtlen, hogy valami magánzónak ilyen gépezet volna a birtokában. Hol és mikor építtette? Hogyan tarthatta titokban a tenger alatt járó építését?

A romboló erejű gép birtokosa nem lehet más, csak valamelyik állam kormánya. A mai vészes időkben, amikor az emberek azon törik a fejüket, hogyan fokozhatnák a hadifegyverek hatóerejét, könnyen lehetséges, hogy egy állam a többi állam háta mögött ezzel a veszedelmes gépezettel kísérletezik. Tudjuk, hogy a puska tökéletesítése után jött a szárnyasbomba. A szárnyasbomba után, íme, itt a víz alatti faltörő kos. Arra is meglesz majd a válasz. Legalábbis én ezt remélem.

A kormánynyilatkozatokkal azonban a hadigép-feltevés is megdőlt. E nyilatkozatok öszintességében pedig nem lehetett kételkedni, minthogy itt közös érdekről volt szó: a tengeri közlekedés biztonságáról. Különböző is, feltehető-e, hogy a tenger mélyében járó hajó építése titokban maradt volna? Magánember az adott körülmények között rendkívül nehezen tarthatta volna

15 Latin kifejezés, szó szerint: „érte és ellene”, vagyis: érvek és ellenérvek

16 Az Egyesült Államok egyik tagállama. Nyugati része zord hegyvidék, keleti része nagyobbára füves pusztaság. A múlt század hatvanas éveiben az állam területének legnagyobb része még lakatlan volt

17 Bibliai vonatkozás. Az evangéliumok említést tesznek Krisztus egyik Tamás nevű tanítványáról, aki semmiképpen sem akarta elhinni, hogy akit maga előtt lát, az a keresztre feszített és feltámadt mester. Erre Krisztus az elbeszélés szerint magához hívta hitetlen tanítványát, és felszólította, hogy ujjával tapintsa meg a sebet, amelyet a keresztfán egy római katona dárdája ütött a mellén. Tamás, miután ujját a sebbe illesztette, elhitte, hogy Krisztus áll előtte

titokban, egy állam számára meg teljességgel lehetetlen lett volna, mert a vetélkedő hatalmak szakadatlan éberséggel figyelik egymás minden mozdulatát.

Az Angliában, Franciaországban, Oroszországban, Poroszországban, Spanyolországban, Itáliában, Amerikában, sőt Törökországban is folytatott hivatalos vizsgálatok után a tenger-alattjáró Monitor¹⁸ elméletét is végképp el kellett vetni.

A tengeri szörny ismét az érdeklődés középpontjába került, noha a napi sajtó állandóan élcelődött fölötte. Az emberek fantáziája már egy képzelet szülte haltudomány lehetetlen, soha nem látott alakzatai között tévelygett.

New Yorkba érkezésem után többen megtiszteltek azzal, hogy megkérdezték tőlem, mi a véleményem e fantasztikus jelenségről. Franciaországban kiadtam egy kétkötetes munkát „A legmélyebb tengerfenék titkai” címmel. A tudományos világ nagy elismeréssel fogadta könyvemem, amely szakértővé avatott a természetrajz e kevésbé ismert területén. Megkérdezték tehát, mi a véleményem erről a kérdéstről. Amíg kétségbe vonhattam a tények valódiságát, megmaradtam az állhatatos tagadás mellett. De csakhamar sarokba szorítottak: nyilatkoznom kellett, mégpedig határozottan. Sőt, mi több, a New York Herald is felszólította „Pierre Aronnax professzor urat, az ismert szaktekintélyt, a Párizsi Természetrajzi Múzeum igazgatóhelyettesét”, mármint engem, hogy nyilatkozzam.

Beletemem a dologba. Hallgatnom tovább már nem lehetett, hát nyilatkoztam. Minden oldalról megvilágítottam a kérdést; politikai és tudományos szempontból is boncoltam. S itt közlöm a New York Herald április 30-i számában megjelent terjedelmes cikkem rövid kivonatát:

„Minden egyes feltevést, amely a problémával kapcsolatban felmerült, gondos vizsgálat tárgyává tettem - írtam a cikkben. - Minthogy azonban ezeket a hipotéziseket sorra el kellett vetnem, szükségképpen el kell fogadnunk valamely óriási erejű tengeri állat létezését.

Az óceán nagy mélységei előttünk teljesen ismeretlenek. A mérőn nem ér le a legmélyebb tengerfenékhöz. Mi megy végbe e roppant mélységben? Milyen élőlények élnek ott vajon - helyesebben: vannak-e egyáltalán élőlények a tenger legmélyebb mélységeiben? Milyen lehet a szervezetük? Még csak hozzávetőleges feltevéseink sincsenek erről.

A felvetett kérdés megoldásával kapcsolatban két eset lehetséges.

Vagy ismerjük a földet benépesítő élőlények valamennyi válfaját, vagy nem ismerjük valamennyit.

Ha nem ismerjük valamennyit, ha a haltudományban a természet még titkot rejteget, akkor indokolt a föltevés, hogy létezhetnek olyan ismeretlen fajtájú, sőt ismeretlen nemű, különleges, mélytengeri életre alkalmas szervezettel bíró halak, illetve cetfélék, amelyek a mérőn által már elérhetetlen rétegekben élnek, és csak valamely különös ok következtében, vagy mondjuk szeszélyből, kedvtelésből keresik fel hosszú időközökben az óceán felső szintjét.

Ha azonban minden fajtájú élőlényt ismerünk már, akkor a kérdéses állatot a már rendszerezett tengeri fajták között kell keresnünk. Ez esetben hajlandó volnék egy óriás cet létezését elfogadni.

A közönséges narvál, más néven agyaras cet gyakran hatvanlábnyi hosszúságot is elér. Vegyük ennek a méretnek mármost az ötszörösét vagy akár a tízszeresét, ruházzuk fel a narvál nagyságával arányos testi erővel, nagyítsuk fel ugyanígy támadó fegyverét - és megvan a

18 Az észak-amerikai polgárháború idején egy Ericson nevű mérnök az északi államok részére egy „Monitor” nevű, új típusú kis hadihajót tervezett, melynek jóformán csak forgatható ágyútornya emelkedett ki a vízből. A hajót meglepő hadi sikerei híressé tették. Nevét hamarosan a típus jelölésére használták. A monitorok különösen a folyamórészolgáltatásban váltak be, és ott ma is használatosak

keresett állat. Nagysága megegyezik a Shannon tisztjei által észlelt adatokkal; agyara akkora, hogy valóban meglekelheti vele a Scotiát, s oly erővel bír, hogy gőzhajók testét is átfúrhatja.

Az agyaras cet ugyanis elefántcsontszerű törrel - vagy ahogyan néhány természettudós nevezi -, alabárdal van felfegyverezve. Ez az alabárd egy hatalmas, acélkeménységű szemfog. Találtak is már ilyen cefogat bálnák testébe befűrődve. Az agyaras cet ugyanis sikeresen veszi fel a harcot az óriás bálnákkal. De találtak egyes hajók vízvonala alatti részében is ilyen fogat; a veszedelmes szerszám oly könnyen átfúrta, mint acélfűrő a hordót - alig lehetett eltávolítani onnan. A párizsi egyetem orvosi karának múzeumában őriznek egy ilyen agyarat: két méter huszonöt centiméter hosszú, a kerülete pedig a tövénél negyvennyolc centiméter!

Tegyük fel tehát, hogy az agyar tízszer ilyen erős, s az állat ereje is tízszer akkora; tegyük fel továbbá, hogy óránként húsz mérföldes sebességgel ment neki a hajónak; szorozzuk meg testsúlyát a gyorsasággal, és olyan erejű összeütközést kapunk, amely valóban előidézhette az ismeretes balesetet.

Mi következik mindebből? Az, hogy részletesebb adatok híján a baleset okozójának egyelőre egy óriási méretű agyaras cetet kell tekintenem, amely nem is alabárdal, hanem valóságos vágósarkantyúval¹⁹ van felfegyverezve, mint a páncélos fregattok, s nagysága és ereje sem kisebb ezeknél.

Az érthetetlen jelenség így már érthetővé válik - amennyiben tényleg a valóság birodalmába tartozik. Mert a szemtanúk, hírek, tapasztalatok, sejtések és következtetések ellenére is könnyen lehetséges, hogy - semmiféle cethal nincs, merő agyrem az egész!"

Az utolsó mondatot csak gyávaságból írtam le. Nem szerettem volna ugyanis, ha csorba esik professzori tekintélyemen; nem akartam nevetség tárgyául szolgálni az amerikaiaknak, mert ha az amerikaiak valakin nevetnek, akkor annak fele se tréfa! Biztonság kedvéért tehát kibúvóról is gondoskodtam. De tulajdonképpen meg voltam győződve, hogy a „tengeri szörny” valóban létezik.

Cikkem nagy port vert fel; szenvedélyes vita keletkezett körülötte. Felfogásomnak számos híve akadt. A probléma illetően való megoldása ugyanis szabad teret engedett a képzeletnek, s az emberek képzelete szívesen játszadozik el óriási természetfeletti lények képével. S éppen a tenger az ő igazi éltető elemük; a tenger óriásai - amelyek mellett a szárazföldi állatok, az elefánt, az orrszarvú valóságos törpének számítanak - csakis tengeri környezetben jöhetnek létre s fejlődhetnek. Az óceán víztömegében élnek az eddig ismert legnagyobb emlősök; mélységei talán elképzelhetetlenül nagy puhányokat is, ijesztő méretű, százméteres, kétszáz tonnás rákokat is rejtegetnek. Miért ne? Hajdanában, a földtörténet régi korszakaiban a szárazföldi állatok, a négylábúak, négykezűek, a hullók s a madarak óriási méretűek voltak. A természet gigászi formában mintázta meg őket, s csak az idők folyamán váltak lassan-lassan egyre kisebbekké. A föld magva csaknem állandóan változik, de a tenger változatlan: miért ne őrizhetett volna meg egy-egy példányt a letűnt korszakokból? Miért ne rejthetné méhében a titáni fajták utolsó változatait még ma is, hiszen ezek életében az évszázadok csak éveknek, az évezredek évtizedeknek felelnek meg.

Eh, mit... hagyjuk az ábrándozást, hiszen fel kellett már ébrednem álmomból. Félre hát az önámítással: a rettentő valóság megadta képzelgéseimre később a választ. Ismétlem: ebben az időben alakult ki a végleges vélemény a szörnyrel kapcsolatban, a világ ekkor már kétségtelen tényként fogadta el, hogy valóban létezik ez a csodalény, csakhogy semmi köze sincs a régék tengeri kígyójához.

De amíg egyesek csak merőben tudományos problémát láttak a kérdésben, mások, a gyakorlati szellemű emberek - főleg Amerikában s Angliában - azon a nézeten voltak, hogy a

19 A hadihajók elejére épített döfőalkalmatosság neve

tengerentúli közlekedés biztonsága érdekében a félelmetes szörnytől meg kell tisztítani az óceánt. A kereskedelmi s ipari szaklapok s a díjtételek felemelésével fenyegetőző biztosítási társaságok érdekkörébe tartozó lapok elsősorban ebből a szempontból tárgyalták a kérdést. Állásfoglalásuk egyhangú volt.

A közvélemény nyomására elsőnek az Egyesült Államok kormánya nyilatkozott. New Yorkban expedíciót szerveztek a narvál felkutatására. Az *Abraham Lincoln* nevű gyorsjáratú fregatt felkészült, hogy mihamarabb kifusson az óceánra. Farragut parancsnok is mindent megtett, hogy hajója a legkitűnőbb felszereléssel rövidesen útnak indulhasson.

De mi történt? Attól a naptól fogva, hogy az amerikai kormány elhatározta a hadihajó elindítását, a szörny többé nem mutatkozott. Két napig hírért sem hallották. Egyetlen hajó sem találkozott vele. Mintha csak Agyaras ökelme tudomást szerzett volna az ellene szőtt összeesküvésről! Hiszen annyit beszéltek róla, még a tenger alatti kábeleken is futottak hírek! A tréfás emberek szerint a ravasz kópé nyilván elcsípett néhány átmenő táviratot, és okult a tartalmukból!

A fregatt, óriási halászó gépezettel felszerelve, már készen állt a hosszú útra, de nem tudták, merre indítsák el. Nőttön-nőtt mindenütt a türelmetlenség. A bizonytalanság közepette július 2-án jelentés érkezett, hogy egy San Franciscóból Sanghaj felé tartó gőzös az állatot három héttel ezelőtt a Csendes-óceán északi vizein látta.

A hír óriási izgalmat keltett. Farragut parancsnoknak huszonnégy órát sem engedélyeztek az indulásig. Az élelmet már behajózták. A szénraktár színültig tele szénnel. A legénység minden egyes tagja a helyén. Csak be kell gyújtani a kazánokat és indulás! Félnapi késlekedés is megbocsáthatatlan bűn volna! De Farragut parancsnokot nem kellett sűrgetni: ő is alig várta, hogy indulhasson.

Három órával azelőtt, hogy az *Abraham Lincoln* kifutott a brooklyni kikötőből, a következő szövegű levelet kaptam:

*Pierre Aronnax professzor úrnak,
a Párizsi Természettudományi Múzeum igazgatóhelyettese*

*Fifth Avenue Hotel
New York*

Igen tisztelt Uram!

Az Egyesült Államok kormánya örömmel látná, ha Ön is csatlakoznék az Abraham Lincoln expedíciós útjához, és ha Franciaországot e vállalkozásban Ön képviselné. Farragut parancsnok egy kabint tart fenn az Ön rendelkezésére.

*Szívélyes üdvözlettel
híve
J. B. HOBSON
tengerészeti államtitkár*

III. „AHOGY A TANÁR ÚR PARANCSOLJA”

Három másodperccel J. B. Hobson levelének megérkezése előtt még egyáltalán nem gondoltam arra, hogy az északnyugati átkelésre vállalkozzam, mint ahogy eszem ágában sem volt az agyaras cet üldözésére indulni. De már három másodperccel azután, hogy a tengerészeti államtitkár levelét elolvastam, egyszerre rádöbbsentem: ez az én igazi hivatásom, az életem egyetlen célja! Fel kell kutatom a félelmetes tengeri szörnyet, meg kell szabadítanom tőle a világot!

Csakhogy - s ez a bökkenő! - épp most tértem vissza egy kimerítő utazásról, fáradt vagyok, pihenésre vágyom. Alig várom már, hogy viszontlássam hazámat, s visszatérjek a Jardin des Plantes²⁰-beli kis lakásomba, az én drága, becses gyűjteményemhez. De semmi sem tarthat most vissza! Mindenről megfeledkeztem, nem gondoltam a fáradtságommal, barátaimmal, gyűjteményemmel - habozás nélkül elfogadtam az amerikai kormány ajánlatát.

Elvégre is - gondoltam - minden út Európába vezet. Remélem, Agyaras ökelme lesz oly szíves, és majd a francia partok felé veszi az útját! Remélhetőleg az európai vizeken csípjük el a csalafinta fickót - ennyi előzékenységet igazán elvárhatok tőle... Legalább fél méter hosszú darabot szándékozom az agyarából a Természettajzi Múzeum számára elhozni.

Egyelőre azonban a fogas narvált még a Csendes-óceán északi vizein kellett keresnem, ami azt jelenti, hogy szinte a földet kell megkerülnöm, amíg hazajutok Franciaországba.

- Conseil! - kiáltottam türelmetlenül.

Conseil az inasom. Hűséges legény, aki minden utazásomon elkísér. Szeretem ezt a derék flamand gyereket, s ő is igaz ragaszkodással viszonzzza szeretetemet. Hidegvérű természet, elvből rendszeres és előírásosan szolgálatkész; az életben semmi sem hozza ki a sodrából. Valóságos ezermester, a legkülönbözőbb szolgálatokra alkalmas, és noha *Conseil* a neve, ami franciául tanácsot jelent, sohasem okvetetlenkedik kérésten jó tanácsokkal.

A mi Jardin des Plantes-beli kis világunkban Conseil folytonosan tudósok között forgolódott, s egyet s mást meg is tanult, úgyhogy már valóságos szakértőként tevékenykedik mellettem a természetrajzi osztályozásban. Conseil egy akrobata fürgeségével mozog az ágazatok, csoportok, osztályok, alosztályok, rendek, családok, nemek, fajok és változatok egész ranglétráján. De itt aztán véget is ér a tudománya. Életeleme az osztályozás - egyebet azonban nem tud. Az osztályozás elméletében nagyon jártas, de a gyakorlatban annyira járatlan, hogy azt hiszem, még az ámbráscetet sem igen tudná megkülönböztetni a bálnától! Pedig milyen derék, rendes gyerek ez a Conseil!

Tíz esztendeje mindenhová elkísért, amerre tudományos munkám sodort. S egyetlen zokszót sem ejtett soha a hosszú utazások fáradalmi miatt. Sohasem volt ellenvetése, ha csomagolnia kellett, bármilyen távoli tájakra indultam, akár Kínába vagy Kongóba vitt az utam. Ment ő akármerre, és nem kérdezett. Az egészsége pompás, semmi betegség sem fog rajta; a teste csupa kemény izom, de idegei nincsenek. Nem, Conseilnek egyáltalán nincsenek idegei. Ami természetesen lelki vonatkozásban értendő.

Conseil harmincéves. Éveinek száma úgy aránylik gazdája életkorához, mint tizenöt a húszhoz. Bocsásson meg az olvasó, hogy koromról így tájékoztatom. E történet kezdetén ugyanis negyvenéves voltam.

20 A párizsi állat- és növénykert neve

Conseilnek van azonban egy hibája. Veszettül ragaszkodik az ósdi illendőségi formákhoz, s ez néha már idegesít.

- Conseil! - hívtam újra, s lázas sietséggel kezdtem máris a készülődést.

Biztosan számítottam rá, hogy a hűséges fiú erre az utamra is elkísér. Nem szoktam egyébként sokat kérdezni, hogy kedvére van-e vagy sem az utazás. A mostani expedíció azonban akár a végtelenségig is elhúzódhatik; veszélyes vállalkozásra indulok, egy roppant állat felhajszolására, amely dióhéj gyanánt tengerfenékre süllyesztheti a fregattot. A világ legközönyösebb embere is százszor meggondolja, vállalkozzék-e erre a kirándulásra! Mit szól vajon a fiú az utazáshoz?

- Conseil! - hívtam immár harmadszor.

Conseil erre megjelent.

- Hívtott a tanár úr? - kérdezte, a szobába lépve.

- Igen, fiam. Szedd össze a dolgaimat, és készülj fel magad is. Két óra múlva indulunk.

- Ahogy a tanár úr parancsolja - felelte nyugodtan inasom.

- Pillanat veszteni való időnk sincs. Csomagold be táskámba az útikészletet, öltönyt, inget, harisnyát, amennyi csak belefér, de gyorsan!

- És mi legyen a gyűjteménnyel? - kérdezte Conseil.

- Arról majd később gondoskodunk.

- Hogyhogy? Mi lesz az archiotheriumokkal? És a hyracotheriumokkal? Az oreodonokkal, a cheropotamusokkal? És a tanár úr többi csontvázával? Azokkal mi legyen?

- A szállodában maradnak.

- Az eleven *babirussa* is?

- Az is. Majd etetik a távollétünkben. Különben majd utasítást adok lent, hogy az állatseregletünket küldjék el Franciaországba.

- Hát nem megyünk vissza Párizsba? - kérdezte Conseil.

- Dehogynem... persze hogy visszamegyünk - feleltem kitérően. - Csak némi kerülővel.

- Ahogy a tanár úr parancsolja.

- Nem nagy eset az egész! Csak annyi, hogy nem éppen a legrövidebb utat választjuk. Az *Abraham Lincoln*on utazunk.

- Ahogy a tanár úr parancsolja - felelte Conseil jámboran.

- Édes fiam, a tengeri szörnyről van ugyanis szó... a híres narválról... Megszabadítjuk tőle a tengert!... A gazdád volna elvégre is „A legmélyebb tengerfenék titkai” című kétkötetes mű szerzője - nem vonhatja ki magát a megtisztelő ajánlat alól, hogy csatlakozzék Farragut parancsnok expedíciójához. Dicsőséges - de veszélyes vállalkozás! Nem tudjuk, hová megyünk! Az efféle állatok néha igen szeszélyesek! De mi mégis megyünk! A parancsnok nem az az ember, aki megijed a saját árnyékától!...

- Amit a tanár úr jónak lát, azt teszem én is - felelte Conseil.

- Gondold meg jól, édes fiam! Nem titkolhatom előtted: az ilyen utazásról nem mindig tér vissza az ember!

- Ahogy a tanár úr parancsolja.

Negyedórával később poggyásunk már be volt csomagolva. Conseil egykettőre elkészült, mégis biztos voltam benne, hogy nem felejtett kinn semmi szükséges holmit, mert a fiú ingeimet s öltönyeimet éppoly ügyesen rendszerezte, mint a madarakat s az emlősöket.

A szállodai felvonó levitt bennünket a nagy félemeleti előcsarnokba. Néhány lépcső vezet innen a földszintre. A nagy irodában, amelyet a nap minden szakában az elutazni készülő türelmetlen vendégek egész tömege ostromol, kifizettem a számlámat, s utasítást adtam, hogy kitömött állataimat és növénygyűjteményemet küldjék Párizsba. Jókora összeget hagytam még a *babirussa* ellátására, s Conseiljel együtt máris kocsiba ugrottam.

Húsz frankot nyomtam a kocsis kezébe, s az végigvitt bennünket a Broadway-n, le a Union Square-ig, itt befordult a Fourth Avenue-re, s a Bowery Street kereszteződésénél a Catherine Streeten folytatta útját, s aztán megállt a harmincegyedik mólónál.²¹ Itt a vonatokat szállító komphajó pár perc alatt mindenestül - lovastul, kocsistul - átvitt bennünket Brooklynba, New York nagy peremvárosába, amely az East River bal partján fekszik. Kikötöttünk a rakparton, s kocsinkkal pár perc alatt az *Abraham Lincoln* elé értünk. Két kéménye már javában okádta a vastag, fekete füstöt.

Poggyásunkat rögtön a fregattra vitték. Felrohantam a fedélzetre. Farragut parancsnokot kerestem. Jóvágású tiszt lépett hozzám, és kezet nyújtott.

- Pierre Aronnax úr? - kérdezte.

- Az vagyok - feleltem. - Ön Farragut parancsnok?

- Személyesen. Üdvözlöm önt, professzor úr. Fáradjon a kabinjába.

A parancsnok az indulás előkészületeivel volt elfoglalva, elköszöntem tőle tehát, és lekísértetem magam a rendelkezésemre bocsátott kabinhoz.

Helyesnek tartom, hogy éppen az *Abraham Lincoln*t szemelték ki az expedíció céljára. Szerencsés választás volt. Gyorsjáratú fregatt: gőztúlhevítő berendezése segítségével a gőznyomást hét atmoszféráig lehet fokozni. Az *Abraham Lincoln* eszerint tizennyolc egész háromtized mérföld átlagos óránkénti sebességgel tud haladni; ez kétségtelenül igen tekintélyes sebesség - de elegendő lesz-e vajon, hogy az óriáscettel felvegye a versenyt?

A fregatt berendezése egészen elsőrangú. Kabinommal, amely a törzskar ebédlőjére nyílik, nagyon meg voltam elégedve.

- Itt jól megleszünk - mondtam Conseilnek.

- Az ám. Mint a remeterák a trombitacsiga kagylójában, a tanár úr engedelmével.

Conseilre bíztam, hogy holminkat elrendezze, s felmentem ismét a fedélzetre, mert érdekelték az indulás előkészületei.

Farragut parancsnok e pillanatban adott parancsot, hogy oldják el a parttól az *Abraham Lincoln* utolsó köteleit. Ha csak egy negyedórácskával később érkezem, a fregatt nélkülem indul a brooklyni mólóról, és én lemaradok erről a ritka alkalomról, e csodálatos, valószínűtlen expedícióról, amelynek a valósághoz hű leírását számos olvasó alkalmasint kétkedéssel fogja olvasni.

Farragut parancsnok egyetlen napot, sőt egy órát sem volt hajlandó késlekedni, hogy kifusson a tengerre, s hajóját azokra a vizekre irányítsa, ahol az állat legutóbb felbukkant. Hívatta a mérnököt.

- Elég a nyomás? - kérdezte.

21 Rakodógát: mesterséges, tengerbe nyúló kőpart

- Elég - felelte a mérnök.

- Go ahead!²² - kiáltotta erre a parancsnok.

Egy készülék sűrített levegő útján továbbította a parancsot a gépházba. A gépészek működésbe hozták az indítókerekeket. Sípólva tódult be a gőz a nyitott hengerekbe. Felnyögtek, a hosszú, vízszintes tolattyúk, s mozgásba hozták a tengely hajtórúdjaikat. A csavarszárnyak egyre gyorsabban csapkodták a hullámokat, s az *Abraham Lincoln* méltóságteljesen megindult a száz meg száz komphajó és apró kirakodó gőzös között, amelyek fedélzetükön ezer és ezer nézővel jó darabig kísérték.

A brooklyni rakparton és New Yorknak az East River partján épült utcáin egymás hegyénhátán tolongott a sok kíváncsi ember. Félmillió torokból harsant fel egymás után a háromszoros „hurrá!” A hosszan elnyúló félsziget mentén, amelyre New York városa épült, véges-végig zsebkendők lengtek a parton szorongó tömeg feje fölött; így búcsúztatta New York az *Abraham Lincolnt*, míg az ki nem futott a Hudson-öböl vizére.

A fregatt most a gyönyörű szép folyam villákkal beépített jobb partja mentén haladt a New Jersey-i oldalon; elsiklott az erődök előtt, s ezek dörgő ágyúlövéssel üdvözölték. Az *Abraham Lincoln* válaszként háromszor húzta fel a tatárbohra a lobogót: háromszor ragyogott fel a magasban az amerikai zászló harminckilenc csillaga. Majd a Sandy Hook fokánál irányt változtatva befordult az öböl belső karéján vonuló, útvonaljelzőkkel ellátott, járható csatornába, a homokos földnyelv mentén siklott végig, száz- meg százezer újabb néző lelkes éljenzése közepette.

A kíséret - a komphajók s a kikötőszolgálatot ellátó apró gőzösök - csak a New York-i öböl bejáratát jelző világítóhajónál vált meg a fregattól.

Hármat kongatott éppen az óra. A révkalauz csónakba szállt, s visszatért dagadó vitorlával várakozó kis kétárbocosához. A kazánok tüzeit felszították, a csavar mind gyorsabban vágta a hullámokat; a fregatt végigsiklott Long Island sárga, lapályos partja mellett, s este nyolc órakor, amikor északnyugaton a Fire Island fénycsóvái is eltűntek a messzeségben, teljes gőzzel futott már az Atlanti-óceán sötét vizén.

22 Előre! (Ejtsd: gó ehed)

IV. NED LAND

Farragut parancsnok kitűnő tengerész, s minden tekintetben méltó a parancsnoksága alatt álló fregatthoz. Valósággal összenőtt a hajójával, ő volt az *Abraham Lincoln* lelke. Pillanatig sem kételkedett az óriási cet létezésében, s nem tűrt hajóján vitát erről a kérdésről. Farragut úgy hitt a bálnában, mint némely jámbor asszony a Leviathanban²³ - nem az eszével, hanem mert hívő lélek volt. Van tengeri szörny, s ő megesküdt, hogy megszabadítja tőle a tengert. Mint valami rhodosi lovag, mint egy új Dieudonné de Gozon,²⁴ aki a monda szerint szembe szállt a szigetét háborgató kígyóval, úgy indult Farragut parancsnok a bestia üldözésére.

Vagy megöli a narvált, vagy a narvál öli meg őt. Harmadik eset nincsen.

A hajó törzskara ugyanígy vélekedett. Hallani kellett volna, hogy beszéltek a tisztek, hogyan vitatkoztak, hogyan latolgatták a találkozásokor bekövetkezendő különböző esélyeket, s látni, milyen kutató szemmel figyelték az óceán végtelen tükrét! Akik máskor átkozták volna a nehéz szolgálatot, most önként vállaltak a főárboc felső vitorlarúdján őrseget. Míg a nap fent járt az égen, az árbocokat valósággal ellepték a matrózok: már égett a lábuk alatt a hajópalló, nem bírtak a fedélzeten nyugodtan megmaradni! Pedig az *Abraham Lincoln* még nem a Csendes-óceán vizein futott, ahol a csodaszörnyet gyanították.

A legénység alig várta a pillanatot, amikor szembe találkozik az Agyarassal, hogy megszigonyozza, fedélzetre húzza s feldarabolja. Lankadatlan éberséggel figyelte a víztükröt. Farragut parancsnok különben is valami kétezer dolláros jutalmat emlegetett: az kapja meg - akár hajóinas vagy matróz, altiszt vagy tiszt lesz az illető -, aki elsőül jelzi az állatot. Elképzelhetik most már az olvasók, hogy az *Abraham Lincoln*on éjjel-nappal mindenki a szemét meresztette.

Én sem maradtam el a többiek mögött; világért sem adtam volna át másnak a reám eső mindennapos kétórás őrseget. A fregatt bizvást felvehetette volna az *Argus*²⁵ nevet! Ebben a felajzott, forró légkörben csupán Conseil őrizte meg hidegvérét; ő nem vett részt az általános lelkesedésben.

Már említettem, hogy Farragut parancsnok nagyon gondosan szerelte fel a fregattot az óriáscet-vadászatra. Bálnahalászahajó sem lehetett volna különbül felszerelve. El voltunk mi látva minden elképzelhető géppel és eszközzel, kézi szigonyoktól kezdve a puskából kilőtt kampós nyilakig és robbanó ágyúlövedékig. Az előbástyára egy tökéletesített művű, roppant vastag falú s igen keskeny furatú ágyú volt felállítva; modelljét bemutatták a világkiállításon is. Ez az amerikai gyártmányú kitűnő hadigép könnyűszerrel repíti el tizenhat kilométeres távolságra a négykilogrammos, kúp alakú lövedéket.

Az *Abraham Lincoln* fel volt szerelve minden elképzelhető romboló eszközzel. És még valamivel dicsekedhetett. Fedélzetén volt Ned Land is, a szigonyosok királya.

Ned Land kanadai. Bámulatosan ügyes ember, párját ritkítja veszedelmes mesterségében. Egyaránt híres rendkívüli ügyességéről, hidegvéréről, merészségéről és ravaszságáról. Nagyon fufangosnak kell annak a bálnának vagy cetnek lennie, amelyik el akar siklani az ő szigonya elől.

23 Mondai állat. A bibliában szerepel

24 Francia regealak

25 Görög mondai alak. Száz szeme van, sohasem alszik, és ezért mindent lát

Ned Land negyven év körül járhat. Jól megtermett, hat lábánál magasabb, erős testalkatú ember. Arca komoly; ő maga nagyon zárkózott; néha indulatoskodik, különösen, ha ellenkezik vele. Feltűnő jelenség; főként sastekintete teszi arckifejezését rendkívül jellegzetessé.

Gondolom, Farragut parancsnok nagyon okosan tette, hogy hajójára felfogadta ezt az embert. Ned Land egymagában felér az egész legénységgel: szeme, karja kincset ér. Leginkább egy nagy hatótávú teleszkóphoz²⁶ hasonlítanám - amely egyben lövésre mindig kész ágyú is.

Szíve szerint minden kanadai francia.²⁷ Ned Land roppant zárkózott férfiú volt, de meg kell vallanom, engem valahogyan mégis megkedvelt. Bizonyára az vonzotta hozzám, hogy francia vagyok. Franciául beszélgethettem velem, én meg szívesen hallgattam ajkáról Rabelais²⁸ ősi nyelvét - Kanada egyes vidékein ugyanis a mai napig is ezen a nyelven beszélnek. A szigonyos családja Quebecből származott; ez az ősi, merész halásznemzetség már akkor becsületet szerzett nevének, amikor a város még Franciaországhoz tartozott.

Ned egyre gyakrabban elegyedett szóba velem, és én örömet hallgattam a szigonyos sarkvidéki tengeri kalandjainak elbeszélését. Őseredeti költészet volt abban, ahogyan Ned a halászatról s az elemekkel való küzdelméről mesélt. Hősi eposzá kerekedett ki ez az elbeszélés - mintha csak valamely kanadai Homéroszt hallgattam volna, aki a sarkvidéki tájak Iliászat²⁹ zengi.

Úgy festem le most ezt a bátor bajtársat, amilyenek őt ma ismerem. Időközben ugyanis jó barátok lettünk; eltéphetetlen szálak fűznek össze bennünket, hiszen barátságunk a legborzalmasabb helyzetekben keletkezett és kovácsolódott szilárdná. Derék, jó Ned! Ha száz évig élek, akkor sem felejtlek el soha, drága barátom!

Hogyan vélekedett vajon Ned Land a tengeri szörny dolgában? Meg kell vallanom, Ned egyáltalán nem hitt az Agyaras létezésében. Ő volt a hajón az egyetlen ember, aki nem osztotta az általános véleményt. Még csak szóba se hozta soha ezt a kérdést. Egy napon mégis színvállásra kellett kényszerítenem.

Július 30-án, tehát négy héttel azután, hogy útrakeltünk, a fregatt egy gyönyörű szép estén a Cap Blanc magasságában futott szél alatt, harminc mérföldnyire a patagóniai³⁰ parttól. Áthaladtunk a Baktérítón;³¹ alig 700 mérföldnyire voltunk, a Magellán-szoros³² bejárata fölött. Nem telik bele nyolc nap, és az *Abraham Lincoln* már a Csendes-óceán vizét szeli.

A hátsó fedélzeten ültem Neddel; mindenféléről beszélgettünk. Néztük a titokzatos tengert: mélységeibe az emberi tekintet mindmáig be nem hatolhatott. A beszélgetést csakhamar az óriási agyaras cetre tereltem, s mérlegeltem a lehetőségeket, vajon sikerrel vagy balsikerrel

26 Csillagászati távcső

27 A jelenleg angol Kanada a XVIII. század közepéig francia gyarmat volt. Lakóinak egy része ma is franciául beszél

28 XVI. századbeli nagy francia író (1494-1553)

29 Homérosz az ókori görög irodalom legnagyobb alakja. Valószínűleg az i. e. IX. században élt. Az „Iliász” hősköltemény a trójai háborúról

30 Az amerikai szárazföld legdélibb részén fekvő argentin tartomány

31 A nap látszólagos mozgásának szélső határát jelző képzelt szélességi kör a déli félgömbön, az Egyenlítőtől 23,5° (kb. 2500 km) távolságra. A nap a december 21-i napéjegyenlőség alkalmával éri el a Baktérítőt

32 A Patagóniát a Tűzföldtől (a dél-amerikai szárazföldtől délre fekvő nagy sziget) elválasztó tengerszoros neve

jár-e majd expedíciónk. Aztán láttam, hogy Ned csak hagyja, hadd beszéljek, de ő maga nem sokat mond. Erre egyenesen megkérdeztem:

- Mondja, Ned, miért nem hisz maga az óriáscet létezésében? Van valami különös oka a kételkedésre?

A szigonyos pár pillanatig némán rám meredt, majd sajátos kézmozdulatával homlokára csapott, lehunyta szemét, mintha a válaszon gondolkoznék. Aztán így szólt:

- Hát... talán megvan rá az okom, tanár úr.

- Nem értem magát, Ned. Maga hivatásos bálnavadász. Ismeri a tengeri emlősöket. Csodálom, hogy éppen maga nem bírja elképzelni, hogy létezhet egy óriási cet. Hiszen megvannak a tapasztalatai.

- Itt az ön tévedése, tanár úr. A műveletlen ember hisz a világűrön átszáguldó csodálatos üstökösökben, vagy hogy a föld belsejében vízözön előtti szörnyek élnek. Ez még csak hagyján. De a csillagászok meg a geológusok³³ nem adnak hitelt az efféle agyémeknek. Ugyanez áll a bálnavadászatra is. Sok mindenféle tengeri állattal volt dolgom az életben, meg is szigonyoztam, el is ejtettem jó néhány hatalmasra nőtt, óriás agyarú cethalat, de olyan cethalat én még nem láttam, amelyik a farkával vagy az agyarával keresztüldöfött volna egy acéltestű gőzhajót.

- Ugyan, Ned, hogy mondhat ilyet? Hiszen köztudomású, hogy a narvál a fogával át tudja fúrni a hajókat.

- Fából épült hajókat, talán - felelte a kanadai. - Ámbár én a magam szemével még nem láttam ilyent. Amíg nekem az ellenkezőjét be nem bizonyítják, tagadom, hogy akár a bálna, akár a cet vagy a narvál ekkora kárt teyen egy hajóban.

- No de értse meg, Ned...

- Nem, tanár úr. Nem. Én mindent elhiszek magának, amit csak akar, de ezt az egyet nem hiszem el. Esetleg valami óriási polip lehetett!...

- Ez aztán egészen valószínűtlen, Ned. A polip a puhányokhoz tartozik, s már a neve is elárulja, hogy vajmi kevés keménység van a testében. A polip nem tartozik a gerincesek ágazatához; még ha valamely példánya ötszáz láb hosszúra is megnőne, akkor sem volna veszélyes az olyan hajók számára, mint a *Scotia* vagy az *Abraham Lincoln*. A „Kraken”-ek és az efféle szörnyek hőstettei mindenképpen a mesék birodalmába valók.

- Vagyis ön, a természetbúvár, kitart amellett, hogy az az óriáscet létezik?... - kérdezte Ned, szinte csúfondárosan.

- Úgy van, Ned. Ismétlem, meg vagyok győződve az óriáscet létezéséről, mert ez a tények logikájából következik. Hiszem, hogy létezik egy roppant erős szervezetű emlős, amely csakúgy, mint a bálna, az ámbráscet vagy a delfin, a gerincesek ágazatához tartozik, s hihetetlenül kemény, szarunemű agyara van.

- Hm, hm! - csóválta fejét a szigonyos. Látszott az arcán, hogy falra hányt borsó, amit beszélek.

De nem hagytam magam.

- Gondolja meg, kedves barátom - folytattam -, ha valóban létezik ez az óriáscet, ha valóban az óceán mélyén él, ha valóban pár mérföldnyi mélységben úszkál a víz felszíne alatt, akkor ebből szükségképpen az következik, hogy a szervezete mérhetetlenül erős.

33 Földtannal foglalkozó tudósok

- És mire jó neki ez az erős szervezet? - kérdezte Ned.
- Kiszámíthatatlanul nagy erőre van szüksége, hogy a mély vízréteg óriási nyomásának ellenállhasson.
- Igazán? - mondta Ned, és hamiskásan csipentett a szemével.
- Igazán. Csak egypár számot mondok, s máris bebizonyítom.
- Ó, a számok! Ezzel nem mond semmit, tanár úr. Számokkal azt bizonyítja be az ember, ami neki jólesik.
- De csak az üzletember, Ned. A matematikában másként állunk a számokkal. Hallgasson végig, kérem. Tudjuk, hogy az atmoszferyomás³⁴ egyenlő egy harminckét láb magas vízoszlop nyomásával. A valóságban azonban ennél alacsonyabb vízoszlop fejt ki ugyanakora nyomást, mert tengervízről lévén szó, ennek a sűrűsége nagyobb, mint az édesvízé. Nos tehát: ha maga lemerül a víz alá, ahányszor harminckét láb magas maga fölött a víz, annyi atmoszferyomás nehezedik a testére. Vagyis annyi kilogramm testének minden négyzetcentiméternyi felületére. Mi következik ebből? Az, hogy háromszázhusz lábnyi mélységben ez a nyomás tíz atmoszferyomásnak felel meg, háromezer-kétszáz lábnál, vagyis körülbelül fél mérföldnél pedig száznak. Ez azt jelenti, hogy ha maga le bírna süllyedni ekkora mélységre az óceán vízében, testének minden egyes négyzetcentiméternyi felületére száz kilogramm nyomás nehezednék. Nos, kedves Ned barátom, tudja-e, hogy a maga testének hány négyzetcentiméter a felülete?
- Fogalmam sincs róla, tanár úr.
- Körülbelül tizenhétezer.
- Ejha! Olyan sok?
- De mivel valójában az egy négyzetcentiméterre eső atmoszferyomás valamivel nagyobb egy kilogrammnál, a maga tizenhétezer négyzetcentiméterére e pillanatban tizenhétezer-ötszázhatvannyolc kilogramm súly nehezedik.
- S én ezt meg sem érzem?
- Úgy van. Meg sem érzi. S tudja, miért nem roppantja össze magát ez a hatalmas nyomás? Mert a testébe behatoló levegő pontosan ekkora nyomást fejt ki. A külső és a belső nyomás között tökéletes az egyensúly, semlegesítik egymást, ezért bírja könnyen elviselni. De a vízben már más a helyzet.
- Igen, értem - mondta Ned, egyszerre felélénkülve. - A víz körülvesz, de nem hatol be a testembe.
- Pontosan erről van szó, Ned. Tehát harminckét lábnyira a tenger alatt tizenhétezer-ötszázhatvannyolc kilogramm nyomás nehezedik magára, háromszázhusz lábnyira pedig tízszer ekkora, vagyis százhetvenötezer-hatszáznyolcvan kilogramm; háromezer-kétszáz lábnyira százszor akkora, tehát egymillió-hétszázötvenhatezer-nyolcszáz kilogramm; harminckétezer lábnyira pedig ezerszer annyi, vagyis tizenhétmillió-ötszázhatvannyolcezer kilogramm - úgy összelapulna odalenn, mintha egy víznyomású sajtológép lapjai közé került volna.
- Mi az ördög! - kiáltott fel Ned.
- Nos, figyeljen ide, kedves barátom. Ha az ilyen több száz méter hosszú, ennek megfelelő vastagságú gerinces állat, amelynek felülete több millió négyzetcentiméterre rúg, ekkora

34 1 cm² felületre ható 1 kp erő (1 kp/cm²)

mélységben tartózkodik, becslésem szerint sok milliárd kilogrammnyi nyomás nehezedik rá. Számítsa ki, milyen szilárd lehet a csontváza, s milyen erős a szervezete, ha képes ellenállni ekkora nyomásnak!

- Ő is biztosan nyolc hüvelyk³⁵ vastag acéllemezzel van borítva, mint a páncélos hajók - felelte Ned Land.

- Ahogy mondja. De most képzelje el, Ned, micsoda rombolást végezhet ez a roppant tömegű állat, ha gyorsvonati sebességgel ront neki egy hajónak!

- Hát nem mondom... lehet... talán... - felelte Ned, akit a számok megingattak. De még most sem ismerte el az igazamat.

- Szóval sikerült meggyőzőnöm magát?

- Egy dologról győzött meg, tanár úr. Ha valóban volnának a tenger mélyén ilyen állatok, akkor bizony valóban olyan erősnek kellene lenniök, mint ahogy ön, a természettudós mondja.

- Ejnye, de makacs maga, kedves szigonyos! S ha nincsenek? Mivel magyarázza akkor a *Scotia* balesetét?

- Hát avval, hogy... - kezdte Ned Land tétovázva.

- Nos?

- Avval, hogy... nem is igaz az egész! - felelte a kanadai, s nem is tudta, hogy Arago egyik híres válaszát idézi.

Ám ez a válasz semmit sem bizonyított, csak azt, hogy a szigonyos igen makacs ember. Nem is faggattam tovább. A *Scotia* balesetét nem lehet letagadni. A hajó léket kapott, ez kétségtelen, hiszen a léket be kellett tömni; szerintem ez a napnál is világosabban bizonyítja, hogy a lyuk igenis létezett. Márpedig a lyuk magától nem keletkezhetett. Minthogy sem valami tenger alatti szikla, sem pedig valami tenger alatti hadiszerszám nem üthette rajta, csakis egy állat hatalmas szűrőfegyverétől keletkezhetett.

Nézetem szerint ez az állat éppen az előbb kifejtett okok miatt a gerincesek ágazatához, az emlősök osztályához, a hal alakúak csoportjához, mégpedig a cetfélék rendjéhez tartozik. Hogy milyen családban foglal helyet, hogy milyen nembe tartozik és milyen fajtába sorolható, hogy bálna-e vagy cet, avagy delfin, ez a kérdés utólag lesz majd tisztázható, ha az ismeretlen szörnyet felboncolják. De hogy felboncolhassák, ahhoz előbb kézre kell keríteni, hogy kézrekerítsük, ahhoz meg kell előbb szigonyozni - ez pedig már Ned Land dolga; de az állatot megszigonyozni csak úgy lehet, ha meg is látják a vízben - s ez a matrózok dolga. De hogy egyáltalán meglássák, ahhoz okvetlenül találkozni kell vele. De hát ez már tisztára a véletlen dolga.

35 Hosszmérték: a láb tizenketted része (kb. 2,5 cm), 8 hüvelyk kb. 20 cm

V. SZERENCSE FEL!

Az *Abraham Lincoln* útján egy darabig semmi nevezetes dolog nem történt. Egyetlen eset adódott csak, amikor tanúi lehettünk Ned Land bámulatos ügyességének, s láttuk, hogy mindenképpen megbízhatunk ebben az emberben.

A fregatt augusztus 3-án, a Falkland-szigetek³⁶ táján nyílt tengeren amerikai bálnavadászokkal vette fel az érintkezést, akik semmit sem tudtak a narválról. Az egyik halászhajó kapitánya, tudván, hogy Ned Land az *Abraham Lincoln*ra szegődött, megkérte a híres bálnavadászt, legyen segítségére egy közelben úszkáló hatalmas bálna üldözésénél. Farragut kapitány engedélyt adott Ned Landnek, hogy a *Monroe* fedélzetére szálljon, mert szerette volna a szigonyost munkában látni. Kanadai barátunknak szerencséje volt: egy füst alatt két bálnát terített le. Az egyiket egyenesen szíven szúrta, a másikat pár perces üldözés után ejtette el!

Az bizonyos: ha a tengeri szörny csakugyan Ned Land szeme elé kerül, egy fabatkát sem adok a bestia életéért!

A fregatt szédületes gyorsasággal haladt végig Amerika délkeleti partján. Augusztus 5-én a Las Vergines-fok magasságában a Magellán-szoros bejáratához értünk. De Farragut parancsnok nem akart rátérni erre a kanyargós útra, s úgy döntött, inkább megkerüli a Horn-fokot.³⁷

A hajón egyhangúan, mindenki helyeselte a tervet. Elképzelhető-e csakugyan, hogy a narvállal ebben a keskeny szorosban találkozunk? A matrózok szerint a narvál át se tudná magát gyömöszölni ezen a szoroson: „olyan kövér, hogy bele se fér”.

Augusztus 6-án délután 3 órakor az *Abraham Lincoln* tizenöt mérfölddel délnek kanyarodva megkerülte a Horn-fokot. Ez a magános sziklaszirt az amerikai világrész legalsó csücske. Holland hajósok nevezték el így a szülővárosukról. Azután északnyugatra fordultunk, és másnap már a Csendes-óceán vizét szeltük.

- Most légy résen, pajtás! Nyisd ki jól a szemed! - biztatták egymást az *Abraham Lincoln* matrózai.

S valóban a matrózok alaposan kinyitották a szemüket. S bár tekintetüket a kilátásba helyezett kétezer dollár kissé elkápráztatta, de a szemek s a távcsövek pillanatig sem pihentek. Éjjelnappal figyelték a fregattról az óceán tükrét. A bagolyszeműeknek, akik sötétben is látnak, ötven százalékkal megnőtt az esélyük, hogy ők nyerik el a jutalmat.

A pénznek számomra nem volt semmi ingere, mégis éber figyelemmel örködtem. Evésre alig pár percet szántam, alvásra pedig csak néhány órát; nem törődtem sem a tűző nappal, sem az esővel: az egész időt a fedélzeten töltöttem. Az előbástya párkányára támaszkodva, vagy a far peremén könyökölve mohó tekintettel fürkésztem a messzeségbe tűnő gyapjas-fehér barázdát, amelyet a hajó szántott a vízen. Együtt izgultam a törzskarral, a legénységgel, valahányszor egy szeszélyes kedvű bálna feketén fénylő háta kibukkant a habokból. A fedélzet ilyenkor pillanatok alatt benépesedett. A lépcsők feljáratán rajzottak ki a matrózok meg a tisztek. Izgalomtól lihegve, elborult tekintettel követte mindenki a cethal útját. S én néztem, néztem, hogy a szemem recehártyája majd megpattant belé, hogy majd belevakultam a folytonos nézésbe. Conseil rendületlen nyugalommal állt mellettem, s ezt ismételte:

- Ha a tanár úr nem méltóztatna úgy mereszteni a szemét, sokkal többet látna!

36 Patagóniától keletre fekvő atlanti-óceáni szigetcsoport

37 Dél-Amerika legdélibb pontja

Hiábavaló izgalom. Az *Abraham Lincoln* irányt változtatott, s egyenesen ráfutott a megfigyelők által jelzett állatra - s kiderült, hogy az csak egy egyszerű bálna vagy közönséges cet volt. El is tűnt hamarosan. Szidalmak özöne kísérte.

Gyönyörű időnk volt. Utunkat a lehető legkedvezőbb körülmények között folytattuk. A déli félteke legrosszabb évszakában jártunk ekkor, mert az augusztus ezen a földön az európai januárnak felel meg. A tenger azonban sima volt, ami megkönnyítette, hogy óriási körben figyeljük a víztükrot.

Ned Land magatartása eközben mit sem változott: a kanadai most is makacsul hitetlenkedett. Sőt, úgy tett, mintha az őrszolgálat idején kívül pillantást se vetne a vízre - akkor mutatott csak érdeklődést, ha valami bálna bukkant fel a látóhatáron. Pedig Ned Land éles sasszemével kitűnő szolgálatot tehetett volna nekünk. De ő nyakasságból a nappal tizenkét órájából nyolcat csak a kabinjában töltött, s olvasással vagy alvással ütötte agyon az időt. Eleget korholtam a közönye miatt.

- Ugyan már! - volt ilyenkor a válasz. - Úgysem lesz itt semmi, tanár úr. S ha valóban kószalna a tengerben egy ilyen állat, miféle reményünk lehet, hogy összetalálkozzunk vele? Kalandos vállalkozás ez az egész. Az állat állítólag újból felbukkant a Csendes-óceánon, a nyílt tengeren. Jó, én ezt el is hiszem. Csakhogy azóta két hónap telt el. Ismerjük már az ön kedves narválja természetét; kötve hiszem, hogy kedve volna sokáig poshadni ugyanabban a vízben, amikor olyan fürgén mozog, mint a csík. Nohát, a tanár úr nagyon jól tudja, jobban, mint én, hogy a természet művében nincsen oktalanság: nem ruházna fel egy lomha állatot ekkora gyorsasággal, ha az állatnak arra nem volna szüksége. S mi következik ebből? Az, uram, hogy a bestia már valahol messze jár - ha egyáltalán létezik!

Mit feleljek erre? Nem tudom. Hiszen igaz, vakok módjára járunk. Esélyeink vajmi csekélyek. De a hajón senki sem kételkedik a sikerben. A matrózok egytől egyig szívesen tennének fogadást a narválra, hogy az hamarosan felbukkan.

Augusztus 20-án a 105. hosszúsági fok alatt átszeltük a Baktérítőt, 27-én a 110. délkör alatt áthaladtunk az egyenlítőn. A fregatt most erősen nyugat felé fordult, s behatolt a Csendes-óceán belső vizeibe. Farragut parancsnok igen helyesen úgy vélekedett, hogy célravezetőbb lesz a legmélyebb vizeket átpásztázni, minél távolabb a szárazföldektől s a szigetektől, mert az állat a sekélyebb részeket úgy látszik, messzire elkerüli. A fregatt elhaladt a Pomotu-, a Marquesas- és a Sandwich-szigetek³⁸ előtt, a 132. hosszúsági foknál átszelte a Ráktérítőt, a Kínai-tenger felé tartott.

Elérkeztünk végre a szörny utolsó csínyjének színterére. Megmondom őszintén: a fedélzeten ekkor már mindenki inkább halott volt, mint eleven. Irtózatossá szívdobogás vett erőt rajtunk; ezek a napok megviselték mindannyiunk szívét. Nem is tudnám megmondani az okát, de a legénység, az utolsó szál emberig, rettenetesen ideges és izgatott volt. Senki nem evett, nem aludt. Napjában hússzor is megtörtént, hogy a keresztrudakon fent gubbasztó matrózok tévedése, optikai csalódása miatt szörnyű felfordulás keletkezett a hajón: s ezek az izgalmak napról napra, szinte óránként megismétlődtek, s pattanásig feszítették az idegeket. A visszahatásnak hamarosan be kellett következnie.

Valóban - így történt. Mégpedig hamarosan. Három hónap óta - mialatt minden nap egy évszázaddal ért fel -, három végtelennek tűnő hónap óta járja az *Abraham Lincoln* a Csendes-óceán vizeit, hajszolja a távolban jelzett bálnákat, váratlan kanyarokat téve, egyik oldaláról sebesen a másikra fordulva, meg-megállva hirtelen, nyomban egymás után teljes gőzt és ellengőzt adva, s kockáztatva, hogy a gépezet egyenletes működését megzavarja. A fregatt Japántól az amerikai partokig felkutatta az óceán minden pontját. És semmit sem talált! Nem

38 Óceániai (Ausztrál-Ázsia és Amerika között a Csendes-óceán közepén fekvő) szigetek

látott mást, csak végtelen, pusztá vizet! Még csak valami víz alatti szigetecskére, hajóroncsra vagy futó zátonyra se bukkant, ami némileg az óriási narválra vagy akár valami természetfeletti tüneményre hasonlított volna.

S akkor aztán eljött az izgalmas napok böjtje. Csüggedés vett erőt az embereken; a lelkekbe belopózott a kétely. A hajón megváltozott a hangulat: az emberek szégyellték magukat, de főleg mérgelődtek. „Hülyék voltunk, hogy hagytuk magunkat beugratni ezzel a dajka-mesével!” Éktelenül dühöngtek! Az egy év óta sokasodó érvek, amelyek a tengeri szörny létezését bizonyították, egyszerre hatástalanokká váltak, s most a hajón mindenkinek az volt a legfőbb gondja, miként pótolja azt a sok órát, amit az evés-alszás drága idejéből oktanul elfecsérelt.

Az ember lelke úgy van berendezve, hogy könnyen átcsap egyik végtelből a másikba. Azok ócsárolták most legjobban az *Abraham Lincolnt*, akik eddig forrón lelkesedtek a különös feladatért. Az elégedetlenség a hajófenékről elharapózott egészen a törzskar ebédlőjéig, s ha Farragut parancsnok keményen meg nem makacsolja magát, a fregatt ismét délnek fordult volna.

Ezt a hiábavaló keresgélést azonban tovább nem lehetett már folytatni. Az *Abraham Lincolnt* nem érhetette semmi gáncs, hiszen mindent megtett a siker érdekében. Nincs az az amerikai hadihajó, amelynek legénysége hasonló körülmények között több türelmet s buzgóságot tanúsított volna. A balsiker semmiképp sem írható a fregatt rovására. Nem volt mást mit tenni, mint visszafordulni.

Ilyen értelmű előterjesztés került valóban a parancsnok elé. De a parancsnok nem adta be a derekát. A matrózok nem titkolták elégedetlenségüket. S ez a szolgálat rovására ment. Nem állíthatom, hogy lázadás tört volna ki a hajón, de egy bizonyos ideig tartó, ésszerű ellenállás után Farragut parancsnok is azt tette, amit annak idején Kolumbusz Kristóf: kénytelen volt megkérni embereit, legyenek még három napig türelemmel. Ha három napon belül sem mutatkozik a szörny, a kormányos hármát fordít majd a keréken, s az *Abraham Lincoln* az európai tengerek felé veszi útját.

A parancsnok november 2-án tette ezt az ígéretet. Az mindjárt azzal az eredménnyel járt, hogy a legénység között alábbhagyott a csüggedés. Minden szem a tengert fürkészte megint. Mintha már csak egy utolsó búcsúpillantást vetne a végtelen vízre, hogy magával vigye e napok emlékét. Lázasan jártak kézzől kézre a távcsövek. Ez volt az utolsó harci kihívás... az *Abraham Lincoln* még egyszer s utoljára maga elé idézte a szörnyet... ésszel fel sem fogható, hogy erre se jelentkezzék!

Két nap telt el így. Az *Abraham Lincoln* csekély gőzzel haladt. Mindent elkövettünk, hogy magunkra vonjuk az állat figyelmét s kiközzítsük közönyéből, ha valóban a közelünkbe téved. Óriási szalonnadarabokat erősítették a hajószelte barázdában úszó vontatókötélre - bevallom, az ízletes csalétekből csak a cápák lakmároztak. A fregatt sokszor egy helyben vesztegelt; csónakok indultak szét ilyenkor minden irányban, s a tenger minden részét átkutatták. November 4-e volt már, beállt az est - s a titokról még nem lebbent fel a fátyol.

Másnap, november 5-én délben jár le a végső határidő. Ennek leteltével Farragut kapitány ígéretéhez híven délkelet felé irányítja a hajót, s végleg elhagyja a Csendes-óceán északi tájait.

A fregatt ekkor az északi szélesség 31° 15'-én s a keleti hosszúság 136° 42'-én tartózkodott. A japán szigetvilág alig kétszáz mérföldnyire volt tőlünk, széloldalt. Leszállt az est. Nyolcat kongatott az óra. Gomolygó felhők vonultak el az újhold sarlója előtt, a fregatt gerince alatt csendesen hullámozott a tenger.

Én éppen a jobb oldali fedélzet mellvédjének támaszkodtam. Conseil mellettem állt, s maga elé bámult. A legénység fent a magasban, a kötélzet között fészkelve figyelte a mind összébb szűkülő, sötétedő látóhatárt. A tisztek az éjszakai távcsövekkel az egyre sűrűsödő sötétséget fürkészték. A sötét víztükör néha fel-felcsillant a futó felhők közül kibukkanó hold fényében. Azután ezt a röpke csillogást is elnyelte a fekete éjszaka.

Conseilre néztem. Úgy vettem észre, mintha most már a gyereket is elkapta volna a hajón uralkodó izgatott hangulat. Én legalábbis így képzeltem. Úgy látszik, a kíváncsiság ez egyszer az ő idegeit is felborzolta.

- Hallod-e, fiam, ez most az utolsó alkalom, hogy kétezer dollárt zsebre vághass.

- Én egy pillanatig sem számítottam a prémiumra, a tanár úr engedelmével - felelte Conseil. - Az se került volna semmibe az Egyesült Államok kormányának, ha százezer dollárt ígér.

- Igazad van, fiam. Bizony örülsz az egész. És mi könnyelműen belemásztunk ebbe a dologba. Mennyi időt pocsékolunk, mennyi fölösleges izgalmunk volt! Fél éve otthon lehetnénk már, Franciaországban...

- A tanár úr kis lakásában, a tanár úr múzeumában! - felelte Conseil. - Idáig már rendszereztem volna a tanár úr kövületeit! A *babirussa* meg már a ketrecében volna, a Jardin des Plantes-ban. Csodájára járna már egész Párizs!

- Úgy van, fiam. S azt hiszem, ráadásul még ki is nevetnek majd bennünket!

- Ki bizony - felelte Conseil nyugodtan. - Ki fogják nevetni a tanár urat. De hát... megmondhatom?

- Mondd csak bátran, fiam.

- A helyzet az, hogy a tanár úr csak azt kapja, amit megérdemel.

- Komolyan?

- A tanár úr komoly, tudós ember, nem kellett volna kitennie magát...

Conseil nem fejezhette be a megtisztelő bókot. A nagy csendben egy hang csattant fel. Ned Land hangja. Ned Land ezt kiáltotta:

- Hahó! Ott van az az izé, keresztben, szélfelől.

VI. TELJES GŐZZEL

Mindenki a szigonyoshoz rohant. Parancsnok, tisztek, altisztek, matrózok, hajóinasok, az utolsó szál emberig mindenki, még a gépészek is otthagyták a gépeket, a fűtők a kazánokat. Felhangzott az „Állj”-t kiáltó parancs, s a fregatt már csak leállított csavarral úszott a vízen.

Koromsötét éjszaka vett körül bennünket. A kanadai szeme olyan éles, mint a sasé - mégsem értettem, hogyan láthatott meg ebben a koromfekete éjszakában valamit. Szívem úgy dobogott, hogy majd szétvetette mellemet.

Pedig Ned Land nem tévedett. Kinyújtott jobbjaival a tengerre mutatott, s most már mi is láttunk ott valamit.

Két kötélhossznyira az *Abraham Lincolntól*, a tattól jobbfelé a tenger úgy ragyogott, mintha meg volna alulról világítva. Mi ez? Foszforeszkálás? Rögtön láttuk: nem, ez valami egészen más. Ezt a tündöklő fényességet alig néhány ölnyi mélységből a tengeri szörny sugározza. Hogyan? Miből? Érthetetlen! Csak azt láttuk, hogy a ragyogás pontosan olyan, mint azt a hajóskapitányok jelentéseikben leírták. Ez a csodálatos, hatalmas kisugárzás csak valami óriási erejű fényforrásból eredhet. A fény nagy, hosszúra nyúlt, tojásdad foltot rajzolt a tenger tükrére; vakító fehéren izzó magva most fokozatosan elhomályosult.

- Tudják mi ez? - kiáltott fel az egyik tiszt. - Óriási tömegű, foszforeszkáló³⁹ molekula!⁴⁰

- Téved, uram! - ellenkeztem erélyesen. - Ekkora erejű fényt se a csigák, se a zsákállatok nem sugároznak. Ez csak elektromos fény lehet... Nézze csak! Nézze! Nézze! Mozog! Most előre... most hátrafelé! Mindjárt nekünk ront!

A fedélzeten izgatott kiáltozás, lárma támadt.

- Csöndet! - csattant fel Farragut parancsnok hangja. - Teljes fordulat, szélirányba! Ellengőzt!

A matrózok a kormányhoz rohantak, a gépészek futva tértek vissza a gépekhez, s azonnal ellengőzt adtak. Az *Abraham Lincoln* félkörben szél iránt fordult.

- Kormányt balra! Gőzt! - kiáltotta Farragut.

Parancs szerint a fregatt nagy sebességgel távolodott el a fényes góctól.

Nem. Tévedek. A fregatt valóban el akart a fényes góctól távolodni. De a mesebeli lény most kétszer akkora gyorsasággal úszott felénk, mint amellyel a mi hajónk távolodott tőle.

Szörnyű izgalom vett erőt rajtunk. Szívünk akkorát vert, hogy a lélegzetünk is elállt. Félelem volt ez? Nem hinném: de a megdöbbenés torkunkra forrasztotta a szót. Sóbálvánnyá dermedve meredtünk a tengerre. Az óriási állat játszva utolért bennünket. Megkerülte a 14 csomó sebességgel futó fregattot, ránk lövellte fényét, szikrázó, csillogó felhőbe burkolt bennünket. Aztán két vagy három mérföldnyire megint eltávolodott tőlünk. Hosszú foszforeszkáló uszály jelezte útját, mint a robogó gyorsvonat mozdonya mögött a gomolygó gőzfelhő. A szörny, hogy nekirugaszkodhassék a támadásnak, a látóhatár sötétlő messzesége felé száguldott, aztán egyszerre csak megfordult, s iszonyatos gyorsasággal rohant felénk. A hajótól húszlábnyi távolságra hirtelen megállt és - egyszerre kialudt! Igen, kialudt! A víz alá nem süllyedhetett, mert a fény fokozatosan halványult volna el... Nem: a fény hirtelen aludt

39 A foszfor a levegőn gyenge fényt sugároz, mert lassan egyesül a levegő oxigénjével. Ezért általában foszforeszkálásnak nevezik az anyagok gyenge fényerejű sugárzását

40 Molekulák: az elemek apró részecskéi, amelyeket a múlt század végéig oszthatatlanoknak tekintettek

ki, mintha a ragyogó fényforrás egyszerre kimerült volna! S az állat pár perc múlva megint feltűnt a hajó ellenkező oldalán: megkerülte a fregattot, vagy átsiklott alatta. Bármely pillanatban várhattuk a végzetes összeütközést.

Ámulva láttam, hogy a fregatt ebben a válságos helyzetben meglepő mozdulatokat végez! Nem támad - hanem menekül! Megjegyzést tettem erre Farragut kapitánynak. A parancsnok máskor oly hideg arcán most zavar és csodálkozás tükröződött.

- Én nem tudom, professzor úr, miféle óriási állattal kerülök szembe - felelte. - Nem szándékozom könnyelműen kockára tenni a fregattot ebben a sötétségben. Hogyan támadjak egy teljesen ismeretlen ellenfélre? Hogyan védekezzem ellene? Várjuk meg, míg kivilágosodik. Akkor majd felcserélődnek a szerepek.

- De állat ez? Ön biztos benne? - kérdeztem a parancsnoktól.

- Ebben egészen biztos vagyok. Valami óriás cethal lehet. Elektromos narvál.

- Nem tudja megközelíteni? Az áramütés miatt? Mint a villamos angolnát vagy a ráját?⁴¹

- Ennek a narválnak, a jelek szerint, nagyfeszültségű elektromos töltés van a testében. Ha ez valóban így van, akkor ez az állat rettentő. Ehhez fogható nincs is a tengerekben. Én, uram, mindenesetre óvatos leszek.

A legénység az utolsó szál emberig talpon volt egész éjjel. Alvásra senki se gondolt. Minthogy az *Abraham Lincoln* gyorsaságban úgysem vehette fel a versenyt az ellenféllel, jobbnak látta lelassítani futását, és most félgözzel haladt. A narvál is - a hajóhoz hasonlóan - ringatta magát a hullámokon. De nem tágított a küzdelem színteréről.

Éjfélkor azután egyszerre csak eltűnt az állat. Helyesebben mondván: „kialudt”, mint valami nagy szentjánosbogár. Megfutamodott volna? Ki tudja?... Félő, hogy igen... Félő, hiszen ilyesmit becsületből nem remélhattünk... S éjfél után, 1 óra előtt 7 perccel egyszerre csak fülsiketítő sístergés hallatszott, mint amikor valahonnan irtózatossággal feltör egy vastag vízsugár.

Farragut parancsnokkal és Ned Landdel éppen a hátsó fedélzeten álltunk, s izgatottan fürkészttük a sötétséget.

- Ned Land! - szólt a parancsnok. - Hallott-e már maga gyakran bálnabögést?

- Én igen, parancsnok úr. De olyan bálna nekem még nem bögött, amelyikért kétezer dollárt adnak. Csak azért, hogy rámereszem a szemem a vízre.

- Valóban, a jutalmat magának kell megkapnia. De mondja csak, nem olyan volt ez a zaj, mint mikor a bálna a fecskendőnyíláson kilöveli a vizet?

- Éppen olyan volt, uram. Csak sokkal, de sokkal erősebb. Rögtön ráismertem. Valami cetféle mászkál itt a közelünkben. Parancsnok úr engedelmével, holnap hajnalban majd megcsiklandozzuk egy kicsit az oldalát - mondta a szigonyos.

- Kérdés, hogy hagyja-e - csóváltam kételkedve a fejem.

- Ha négy szigonyhossznyira meg bírom közelíteni, akkor már nem rajta múlik - felelte a kanadai.

- De hogyan közelítheti meg? Csak ha rendelkezésére bocsátok egy bálnavadászcsónakot.

- Csakis úgy, parancsnok úr.

41 Egyes halak - így az ún. elektromos angolna és az elektromos rája - sajátos, szarunemű szervükkel villanyáramot fejlesztenek, és erős ütést mérnek támadóikra

- De akkor az embereim életét kockáztatom.

- Én meg a magamét - felelte a szigonyos nyugodtan.

Éjfél után két óra tájt öt mérföldnyi távolságban, szélirányban, újra feltűnt a fényfolt. Éppolyan erősen világított, mint az előbb. A távolság ellenére, a szélzúgás és a harsogó hullámok közepette is tisztán hallottuk az állat farkának iszonyatos csapkodását, s tüdejének fújtató lélegzetét. Az óriási narvál bizonyára feljött a víz színére, s most lélegzik. Úgy tódul tüdejébe a levegő, mint egy kétezer lőerős gép óriási hengereibe a gőz.

- Hm! - gondoltam. - Szép kis bálna! Felér egy egész lovasezreddel!

Résen álltunk hajnalig. A fregatt felkészült az összecsapásra. A halászathoz szükséges gépi felszerelést felállították a széles mellvédre. A másodkapitány megtöltötte a kurta, öblös puskákat, amelyek egy mérföldnyi távolságba lövik ki a szigonyt. Megtöltötte a robbanó golyókat kilövő ágyúkat is: ezek a golyók halálra sebzik a legnagyobb állatot is. Ned Land csupán a szigonyát köszörülte ki: félelmetes fegyver volt ez a kanadai mesteri kezében.

Hat órákor megpirkadt, s a hajnal első sugaraival a narvál elektromos fénye is kialudt. Hét órára már eléggé kivilágosodott, de sűrű reggeli köd ülte meg a szemhatárt. A legjobb távcső sem használt. Nem láttunk semmit. Micsoda csalódás! Mindenki dühöngött.

Felkúsztam a tatvitorla keresztrúdjára. Az árbocok csúcsán már fenn gubbasztottak a tiszték.

Nyolc órákor a köd megmozdult. Vastagon gomolygott egy ideig a hullámok felett, azután lassan felszállt. Egyre jobban tágult a látóhatár, s nemsokára egészen kitisztult.

S mint tegnap, most is egyszerre csak felcsattant Ned Land hangja:

- Az a micsoda ott van balra, a far felé!

Minden szem arra fordult.

A fregattól másfél mérföld távolságban hosszú, fekete test emelkedett ki a vízből, talán egy méternyi magasra. Hatalmas farka óriási örvényt kavart. Hihetetlennek tűnt, hogy egy állat ekkora erővel csapdossa a vizet. Hosszan elnyúló, görbe vonalú, vakító fehér, széles barázda jelezte útját a tengeren.

A fregatt a cet felé futott. Nyugodtan, pontosan megfigyelhettem most az állatot. A *Shannon* és a *Helvetia* jelentései kissé túlozták méreteit: hosszát én csak kétszázötven lábra becsültem. Vastagságát nemigen ítélnék meg, de az volt a benyomásom, hogy az állat teste egészében igen arányos.

Le nem vettem szememet a csodálatos állatról. Fecskendőnyílásaiból egyszerre csak két hatalmas; gőzzel kevert vízsugarat lövellt fel a levegőbe, negyven méter magasba. Ebből már meg is határozhattam, hogy hogyan lélegzik. S levontam belőle a végleges következtetést, hogy az állat a gerincesek ágzatához, az emlősök osztályába, az egyméhúek alosztályába, a hal alakúak csoportjába, a cetfélék rendjébe tartozik. Hogy melyik családba?... Erre nézve még nem nyilatkozhattam.

A cetfélékhez ugyanis három család tartozik: a bálnák, a cetek és a delfinek: a narvál ez utóbbiakhoz sorolandó. Mindhárom család több nemre oszlik, a nemek több fajtára és minden fajtának több változata van. Hogy ez a narvál melyik változatban, melyik fajtához és melyik családhoz tartozik, még nem tudtam megállapítani, de nagyban reménykedtem, hogy Farragut parancsnok és a kitűnő szigonyos segítségével majd pontosan osztályozhatom.

A legénység türelmetlenül várta Farragut parancsait. A parancsnok figyelmesen megnézte az állatot, majd maga elé hívatta a főgépészt.

- Van gőzünk? - kérdezte tőle.

- Van, kapitány úr - volt a válasz.

- Helyes. Fűtse fel a kazánokat, s aztán teljes gőzzel előre!

Háromszoros éljen fogadta a parancsot. Kezdődik a harc. Pár pillanat múlva a fregatt két kéménye már vastag, fekete füstfelhőt okádott. A dohogó kazánok megremegtették az egész fedélzetet.

A hatalmas hajócsavar vágta, marta a vizet. A fregatt egyenesen az állatnak rohant. De ez csak ringatózott a habokon. Amikor a fregatt már fél kötélhossznyira megközelítette - könnyedén odább úszott. Még csak alá sem merült a tengerbe. Nem menekült előlünk, éppen csak hogy nem engedte közelebb magához a hajót.

Már vagy háromnegyed órája folyt az üldözés, de a távolság még csak kétölnyivel sem csökkent a fregatt és a narvál között. Ha ez így megy tovább, sosem érjük utol.

Farragut kapitány éktelen dühvel tépdeste az állán burjánzó vastag szőrösomót.

- Ned Land! - kiáltotta.

A kanadai jelentkezett.

- Nos, mester, magának még most is az a véleménye, hogy eresszük le a csónakokat? - kérdezte a parancsnok.

- Nekem már nem - felelte a szigonyos. - A dögöt csak akkor fogjuk el, ha ő maga tolja oda a hátát a szigonyom alá.

- Mit tegyünk?

- Fokozzuk a gőzt, kapitány úr, ameddig csak lehetséges. Én pedig, engedelmével, elhelyezkedem az orrárhocon, s ha kellő közelségbe érünk, megszigonyozom az állatot.

- Menjen, mester - szólt a parancsnok. - Főgépész! - kiáltotta. - Fokozza a nyomást.

Ned Land őrhelyére állt. A kazánokat izzásig hevítették. A hajócsavar negyvenhárom fordulatot tett percenként. A gőz sísteregve nyomult a szelepekbe. Leeresztették a sebességmérőt, s megállapították, hogy az *Abraham Lincoln* 18,5 mérföldes óránkénti sebességgel fut a tengeren.

Igen ám! De az átkozott narvál is pontosan ekkora sebességgel úszott előttünk.

A fregatt még egy óra hosszát tartotta ezt az iramot, de egy ölnyt sem tudott behozni a távolságból! Micsoda megalázó helyzet! Hát megtörténhetik ilyesmi az *Abraham Lincoln*nal, az amerikai haditengerészet egyik leggyorsabb hajójával?... A legénység fogát csikorgatta dühében. Káromkodtak, szidták a narvált, de ez fel sem vette az átkozódást. Farragut parancsnok már nemcsak tépte, de rágta is dühében a szakállát.

Még egyszer maga elé hívatta a főgépészt.

- Mennyi a nyomás? Elérte a legfelsőbb határt? - kérdezte a parancsnok.

- Elérte, parancsnok úr.

- A szelepek is meg vannak terhelve?

- Hat és fél atmoszférára.⁴²

42 A túlságos nyomású gőz a szelepeken távozik el. Minél nagyobb ellensúllyal terhelik meg a szelepet, annál nagyobb nyomású gőznek tud ellenállni. A nyomás mértékegysége az atmoszféra

- Adjon tíz atmoszférát.

Igazi amerikai ízű parancs. Mintha csak a Mississippin járnánk, s a „konkurrenciát” akarnók lerohanni!⁴³

- Conseil! - szóltam kedves inasomhoz, aki ekkor éppen mellettem állt. - Tudod-e, hogy talán mindjárt felrobbanunk?

- Ahogy a tanár úr parancsolja! - felelte a jó ember.

Rendben van, gondoltam, mindent meg kell kockáztatni!

A szelepeket a legfelső határig terhelték. A kazánok csak úgy falták a szenet. A fűjtatóberendezésből szakadatlanul áradt a levegő az izzó parázsra. Az *Abraham Lincoln*nak csakugyan sikerült a sebességet fokoznia. Árbocai csúcstól a fészekig remegtek, a gomolygó füst a szűk kéményeken keresztül alig bírta magának utat törni a szabadba.

Megint kivetették a sebességmérőt.

- Mennyi? - fordult a parancsnok a kormányoshoz.

- Tizenkilenc egész háromtized mérföld, kapitány úr.

- Több gőzt!

A gépész engedelmeskedett. A fessz mérő tíz atmoszféranyomást mutatott. De úgy látszik, a cet is „több gőzt” adott: arcátlanul felfokozta sebességét tizenkilenc egész háromtizedre.

Micsoda hajsza! Nem... nem bírom leírni azt a szörnyű izgalmat, amely egész bensőmet remegésben tartotta. Ned Land szigonnyal a kezében helyén állt. A narvál egynéhányszor közelebb engedte magához a fregattot.

- Elcsípjük! Elcsípjük! - ujjongott fel ilyenkor a kanadai hangja.

Aztán abban a pillanatban, amikor szigonyát bele akarta döfni az állatba, a cet egyszerre csak elsiklott előle. Mégpedig - számításom szerint - legalább harminc mérföldes sebességgel. És mit művelt az átkozott! Amikor a leggyorsabban rohantunk, packázni kezdett velünk, s ukmukfuk megkerülte a fregattot! A fedélzeten ordított mindenki dühében.

Déli tizenkettőkor ugyanott tartottunk, ahol nyolc órákor reggel.

Egyetlen lépéssel sem kerültünk közelebb az ellenséghez.

Farragut parancsnok ekkor elhatározta, hogy élesebb harci eszközökhöz folyamodik.

- Na jó! A bestia gyorsabban száguld, mint az *Abraham Lincoln*. Hát majd meglátjuk! Hegyes golyóink elől talán mégsem tud elfutni. Hajómester, minden embert az orrba, az ágyúhoz!

Az előbástyán az ágyút azon nyomban megtöltötték, és az állatra irányították. Eldördült a lövés. Az ágyúgolyó a vízbe csapott, néhány lábbal a narvál mögött. A narvál akkor félmérföldnyi távolságra volt a fregattól.

- Ügyetlen fickó! Leváltani! - mennydörögte a parancsnok. - Ötszáz dollárt kap, aki beletalál ebbe az ördögös szörnyetegbe!

Öreg, ősz szakállas tüzer lépett most az ágyúhoz. Ma is magam előtt látom: szeme nyugodt, egy arcizma sem rezzen. Beállította az irányéket: nagyon sokáig célzott. Hatalmas dőrej reszkettette meg a levegőt. A legénység éljenzett.

43 A Mississippin - Észak-Amerika legnagyobb folyója - hajóstársaságai a múlt században reklámcélból hajóversenyeket rendeztek. Egy ilyen hajóverseny leírása Mark Twain „Hajósélet a Mississippin” c. könyvében olvasható

Az ágyúgolyó célba talált. Bele az állat testébe. Illetve: gömbölyű hátát érte és... egészen természetellenes módon csak végigcsusszant rajta, s elmerült a tengerben. Két mérföldnyi távolságban a kilövés helyétől.

- A kirelejumát! - Az öreg tüzér dühöngött. - Mintha hathüvelykes páncéllal volna a nyomorult háta kirakva!

- Az ördögbe! - csikorgatta fogát a parancsnok.

Újra kezdődött a hajsza. Farragut felém hajolt, s azt mormolta:

- Nem hagyom abba, míg fel nem robbanok!

- Nagyon helyes! - feleltem. - Igaza van! Ne hagyja!

Abban reménykedtünk, hogy a narvál egyszer majd csak kimerül. A gőzgép pedig nem ismer fáradtságot. De elszámítottuk magunkat. Órák óta folyt a hajsza, s az állat még mindig bírta. Mégpedig kitűnően.

Meg kell mondanom - s ez a fregatt dicséretére szolgáljon -, hogy az *Abraham Lincoln* szívósan, fáradhatatlanul állta a harcot. Becslésem szerint legalábbis 500 kilométert tett meg ezen a balsorsverte novemberi napon. De leszállt az éj, és a háborgó óceán mélységes sötétbe borult.

Azt hittem akkor, hogy expedíciónk véget is ért ezen az estén, hogy többé nem találkozunk a titokzatos narvállal. Tévedtem: nem így történt.

Este 10 óra 50 perckor megint felragyogott az elektromos sugárzás. A fregattól három mérföldnyi távolságban, széloldalt szikrázni kezdett a tenger. A fény éppoly tiszta s erős volt, mint az előző éjszakán.

A narvál mozdulatlanul látszott. Talán kifárasztotta a hosszú út, s most alszik a hullámokon? A parancsnok ezt a kedvező alkalmat nem akarta elszalasztani.

Kiadta parancsait. Az *Abraham Lincoln* gyenge gőzzel futott. Óvatosan közelítette meg az ellenfelet, hogy álmában csapjon le rá. Gyakran megtörténik, hogy a vadászok az óceán kellős közepén mélyen alvó bálnával találkoznak; ilyenkor a támadás biztos sikerrel jár. Ned Land is már számos édesdeden szendergő bálnát szigonyozott meg életében. A kanadai megint elfoglalta helyét az orrárhocon.

A fregatt nesztelenül közeledett a narválhoz. Amikor már csak két kötélhossznyi távolságra volt tőle, leállította gépét s üresen futott. Lélegzeni se mertünk. Mélységes csend honolt a hajón. Százlábnyira voltunk már csak a fényes magtól. A fehér ragyogás egyre nőtt, elkápráztatta szemünket.

Kihajoltam az előbástya mellvédjén, s láttam, hogy Ned Land ebben a pillanatban fél kézzel a kötélbe kapaszkodik, s jobbójával felemeli rettenetes szigonyát. Húszlábnyi távolság választotta már csak el a narváltól.

Karja hirtelen megfeszült; elvetette a szigonyt. Érces pengést hallottam, mintha a szigony valami kemény tárgynak ütődött volna.

Az elektromos fény hirtelen kialudt. Két hatalmas víztölcsér zúdult rá a fregatra, s mint az özönvíz, orrtól farig végigsöpört a fedélzeten, eldöntötte az embereket s széttepte a kötélzetet.

Irtózatosszerű összeütközés rázta meg a hajót. Nem sikerült megkapaszkodnom a mellvédben, s a hajóperem felett a tengerbe repültem.

VII. ISMERETLEN BÁLNAFAJTA

A zuhanás váratlanul ért - és mégis egészen pontosan emlékszem, hogy mi történt velem.

Vagy húszlábnyira merülhettem a tengerbe. Jó úszó vagyok, bár nem állíthatom, hogy Byronnal vagy Edgar Allan Poe-val⁴⁴ felvehettem volna a versenyt, de azért nem vesztettem el a fejemet. Két erőteljes rúgással ismét a felszínre kerültem.

Első dolgom volt, hogy körülnézzek. Kerestem a fregattot. Észrevette-e a legénység eltűnésemet? Leereszti-e vajon a parancsnok a csónakot? Remélhetem-e, hogy kimentenek?

Sötét éjszaka vett körül. Fürkésző tekintetem egy fekete foltot fedezett fel, amely gyorsan távolodott kelet felé. Jelzőlámpái fényét elnyelte a messzeség. A fregatt volt. El vagyok veszve...

- Segítség! Segítség! - ordítottam, s dühödt karcsapásokkal úsztam az *Abraham Lincoln* felé. Ruhám akadályozott a mozgásban. A nedves holmi testemhez tapadt, megbénultam. Elsüllyedek! Megfulladok!

- Segítség!

Ez volt az utolsó segélykiáltásom. Szájam megtelt vízzel. Vergődtem, lehúzott a mélység...

Egyszerre csak egy erős kéz ragadott meg a galléromnál, valaki hirtelen a felszínre rántott, s hallottam, igen, egész világosan hallottam, hogy egy hang ezt suttogja a fülemben:

- Legyen olyan szíves a tanár úr és méltóztassék a vállamba fogódzni. Így sokkal könnyebben úszik majd a tanár úr.

Megragadtam az én hűséges Conseilem karját.

- Te vagy az? - rebegetem. - Te vagy az?

- Igenis, én vagyok. Mit parancsol a tanár úr?

- Mi történt? Téged is az összeütközés röpített a tengerbe?

- Nem, kérem. Én a tanár úr szolgálatában állok, hát követtem a tanár urat a tengerbe!

A derék fiú egész természetesnek vette, hogy az óceánba is utánam kell ugornia.

- És a fregatt? Mi van a fregattal?

- A fregattal? - mondta Conseil, s a hátára fordult. - Úgy gondolom, a tanár úr már nemigen számíthat a fregattra.

- Mit mondasz?

- Azt mondtam, hogy amikor a tanár úr után ugrottam, még hallottam, hogy a kormányos felkiáltott: „Eltört a kormányrúd! A hajócsavar is!”

- Eltört?

- Eltört, kérem. A szörny elharapta. Úgy tudom, az *Abraham Lincoln*nak ez az első balesete. Számunkra csupáncsak az a kellemetlen ebben a dologban, hogy a fregatt kormányja nem működik.

- Akkor végünk van!

44 Byron nagy angol költőről (1788-1824), aki a görög szabadságharcban vesztette életét, és Poe nagy amerikai költőről (1809-1849) feljegyezték, hogy kitűnő úszók voltak

- Lehet, kérem - felelte Conseil nyugodtan. - De addig még van egypár óránk. Pár óra alatt sok mindent csinálhat az ember.

Conseil rendületlen hidegvére bizalmat öntött belém. Most már én is erőteljesebb karcsapással úsztam, de a testemre tapadó ruha ólomsúllyal húzott le; alig tartottam már magam a felszínen. Conseil észrevette küszködésemet.

- Engedje meg a tanár úr, hogy felmetsszem... - mondta.

Kést csúsztatott a ruhám alá, s egy gyors mozdulattal végighasította. S mialatt én kettőnk helyett erőteljesen tempóztam, fürge mozdulatokkal lerántotta rólam burkaimat.

Most rajtam volt a sor, hogy megszabadítsam Conseilt ruháitól. Egymás mellett úsztunk az éjszakában.

A helyzet így is rettenetes volt. Talán észre se vették a fregatton eltűnésünket. De ha észre is vették, a kormány nélkül vitorlázó fregatt szél ellen nem bír hozzánk visszatérni. Most már csak a mentőcsónakokra számíthattunk.

Conseil nyugodtan, higgadtan mérlegelte a helyzetet, s arra építette tervét, hogy a csónakok talán mégis keresésünkre indulnak. Bámulatos természetű ember! Ezt az én flegmatikus inasomat semmi se zökkenti ki a nyugalmából!

Leszögeztük, hogy az életbenmaradásra csak akkor van reményünk, ha az *Abraham Lincoln* valamelyik csónakja netalán mégis felszed bennünket. Úgy kell tehát berendezkednünk, hogy ki bírjuk várni a csónakot, hogy minél hosszabb ideig meg tudjunk maradni a vízben. Erre én elhatároztam, hogy megosztjuk a munkát: nem szabad, hogy mindkettőnknek egyszerre merüljön ki az ereje. S megállapodtunk a következőkben: egyikünk a hátára fekszik; összekulcsolt karral, kinyújtott lábbal, mozdulatlanul. A másik úszik és tolja előre. A vontatás nem tarthat tovább tíz percnél. Akkor szerepet cserélünk. Gyakori váltással akár órák hosszat úszhatunk, talán addig, míg kivirrad.

Gyatra kilátás! De hát az ember szíve olyan, hogy utolsó percig remél. És ketten vagyunk, ketten küzdünk az életünkért. Bevallom - akármilyen hihetetlenül hangzik is, ha nem is akartam volna tovább áztatni magam, ha úrrá is lett volna rajtam a kétségbeesés - akkor se hagytam volna magam! Bízam, reméltem, mert másként nem tehettem!

A fregatt este tizenegy óra tájban ütközött össze a narvállal. Úgy számítottam, nyolc órát kell úsznunk napfelkeltéig. Ha felváltjuk egymást, ezt kibírjuk. A tenger elég sima volt, az úzás nem fárasztott ki bennünket. Szememmel időnként a sűrű sötétséget fürkésztem, de csak a karcsapásainktól felkavart víz foszforeszkált: néztem, mint törik meg a villódzó vízfodor a kezemen. Kékes pikkelyek csillogtak a szétomló habon... Mintha higanyfürdőben úsznánk...

Éjfél után egy óra tájt rettenetes kimerültség lepett meg. Görcs állt a tagjaimba, kezem, lábam megmerevedett. Conseil tartott a felszínen, s ő most egymaga küzdött életünkért. Csakhamar észrevettem, hogy a szegény fiú lihegve szedi a lélegzetet: szaporán, nehezen kapkod levegő után. Megértettem, hogy ő sem bírja már soká.

- Eressz el! Eressz el! - kérleltem.

- Hogy én elhagyjam a tanár urat? Nem, kérem! Azt már nem! - felelte. - A tanár úr legfeljebb majd csak énutánam fullad meg!

Egy fekete felhőfoszlány mögül, melyet a szél keletnek kergetett, előbújt a hold. A tenger tükre ezüstösen csillogott. A gyönyörű, barátságos fényesség új erőt öntött belénk. Felemeltem fejem. Tekintetem végigjárta a látóhatárt. Megpillantottam ismét a fregattot. Őt mérföldnyire lehet tőlünk, sötét, alig látható folt csupán. S amerre csak a szem ellát - sehöl egyetlen csónak!

Kiáltani akartam. De minek kiáltsak? Hiszen olyan messze már a hajó. Egyetlen hang sem jött ki megduzzadt ajkaim közül. Conseil nagy erőlködéssel lökött ki magából néhány szót. Hallottam, amint többször is megismétli:

- Segítség! Segítség!

Egy pillanatra mozdulatlanul ráfeküdtünk a vízre s hallgatóztunk. A vér zúgott-e a fülemben, vagy csakugyan jól hallottam? Mintha felelet jött volna Conseil kiáltására.

- Hallottad? - suttogtam.

- Hallottam! Hallottam!

S Conseil még egy kétségbeesett segélykiáltást küldött a messzeségbe.

Most nem tévedhettünk! Emberi hang felelt kiáltásunkra! Ki lehet? Szerencsétlen hajótörött, mint jómagunk, magányosan küszködik az óceán közepén? Őt is az összeütközés vetette ki a tengerre? Vagy a fregattról leeresztett csónak hívogat bennünket az éjszakában?

Conseil görcsösen megfeszülő vállamra támaszkodva, óriási erőfeszítéssel derékig kiemelkedt a vízből. De kimerültségében rögtön alábukott.

- Láttál valamit?

- Láttam... - mormolta - láttam... ne beszéljünk... takarékoskodjunk az erőnkkel...

Mit láthatott? Magam sem tudom, miért, de egyszerre csak a tengeri szörnyre kellett gondolnom... De hát az a hang!... Manapság nincsenek Jónások, akik a bálna gyomrában is megélnék!⁴⁵

Conseil csak vontatott tovább a vízen. Fel-felemelte fejét, előrenézett, kiáltozott, s kiáltására mind közelebről érkezett válasz. Én már alig hallottam. Erőm végére járt. Ujjaimat szétterpesztette a görcs, kezemmel nem tudtam már társamban megfogózkodni, nyitott szájam is görcsbe merevedett, s megtelt sós vízzel, a hideg megdermesztett. Még egyszer felemeltem a fejem, s elmerültem...

Valami kemény tárgyba ütköztem. Megkapaszkodtam. Aztán éreztem, hogy valaki utánam nyúl, felhúz a levegőre. Megkönnyebbülök... ájulás környékez...

Úgy látszik, hamarosan magamhoz térítettek. Valaki keményen dögönyözi a testemet. Kinyitom a szemem...

- Conseil! - suttogtam bágyadtan.

- Csöngetett a tanár úr? - hallottam Conseil hangját.

Egy arc hajolt fölém; a látóhatár mögé lebukó hold utolsó sugara megvilágította. Nem az inasom arca volt. Azonnal felismertem.

- Ned! - kiáltottam.

- Én vagyok, személyesen, tanár úr. Futok a kétezer dollárom után! - felelte a kanadai.

- Maga is az összeütközésnél zuhant a tengerbe?

- Akkor, tanár úr. De szerencsésebb voltam magánál. Pár perc múlva kikötöttem egy úszó szigeten.

- Szigeten, azt mondja?

- Jobban mondva: az óriásceten.

- Ned, beszéljen hát értelmesen.

45 Bibliai alak. A monda szerint egy cet lenyelte, majd élve kidobta a szárazföldre

- Rögtön megértettem, hogy a szigonyom miért nem fűródott belé. Csak lecsúszott a bőréről.

- De hát miért, Ned? Miért?

- Mert ennek a dögnek, tanár úr, acéllemezzel van borítva a teste!

(Hadd szedjem most össze gondolataimat. Fel kell idézzem emlékeimet: magam akarom ellenőrizni, hogy úgy írtam-e le mindent, ahogyan megtörtént.)

A kanadai szavai egyszerre világosságot gyújtottak az agyamban. Gyorsan felhúzódkodtam a félig vízbe merült állat - vagy tárgy? - hátára, amelyen menedéket találtunk az óceán kellős közepén. Kitapogattam a lábammal. Hát ez bizony kemény, tömör, szilárd test, nem abból a puha anyagból való, mint a nagy tengeri emlősök húsa.

De lehetséges, hogy ez a keménység a lábam alatt a vízözön előtti állatokéhoz hasonló csontos páncél; akkor én a szörnyet a kétélű csúszómászók osztályába sorolhatom. Olyanféle állat lesz ez, mint a teknőc vagy az alligátor.

De nem! A feketés színű test, amelyen kuporgok, teljesen sima felületű, semmi esetre sem pikkelyszerű. Megkopogtattam, s érces, pengő hangot adott. Hihetetlen: de az volt az érzésem, hogy szegecselt lemezekből áll.

Nem, nincsen már semmi kétség! Az állat, a tengeri szörny, a természeti csoda, mely az egész tudományos világot felbolygatta, amely öt világrész tengerészeit akkora izgalomba ejtette, s úgy félrevezetett mindenkit, mint most kiderült, sokkalta csodálatosabb valami, mint aminek képzeltek! Csoda, csoda, emberi kéz munkájának csodálatos műve!

Valami meseszerű mitológiai lény váratlan felbukkanása sem ejtett volna akkora ámulatba, mint ez a felfedezés. Hogy a világon minden csodálatos dolog a Teremtőtől származik, azt nagyon egyszerű elhinni. De hogy a csodát, a lehetetlent egyszerre csak két szememmel, emberi kéz által, titokzatos módon valóra váltva lássam - ez teljesen megzavart.

Pedig nincs már mit kételkednem. Bizonyos, hogy valami tenger alatt járó alkotmány tetején kuporogtunk. Amennyire kivehetem, alakja olyan, mint valami óriási cethalé. Ned Landnek megvolt már erről a határozott véleménye, és én Conseiljel együtt természetesen osztottam a szigonyos nézetét.

- De hát akkor valami hajtógépezetnek meg legénységnek is kell lennie benne - mondtam.

- Az biztos - felelte a szigonyos. - Csak az a bökkenő, hogy három órája lakom már ezen az úszó szigeten, de semmiféle életjelt nem adott még.

- A hajó azóta egy helyben áll?

- Áll, tanár úr. Meg se mozdult idáig, csak a hullámokon ringatódik.

- Saját szemünkkel láttuk, hogy a hajó óriási gyorsasággal tud futni. Ez kétségtelen. Ekkora sebességet pedig csak valami gépezettel érhet el. A gépekhez azonban gépész is kell. Mindebből én azt következtetem... hogy megmenekültünk!

- Hm! - rándította meg a vállát Ned Land. Arcáról lerítt a kétkedés.

A különös jármű fara mögött ekkor bugyborékolni kezdett a víz: mintha csak iménti szavaimat kívánta volna igazolni. A jármű hajtóeszköze nyilván hajócsavar volt. S a hajó valóban megindult. Alig bírtunk elég gyorsan megkapaszkodni nyolcvan centiméternyire kinyúló tetején. Ezer szerencse, hogy csak közepes sebességet vett.

- Ha vízszintes irányban megyünk, isten neki, nem bánom - dörögte Ned Land. - De ha egyszerre csak eszébe jut és alámerül, egy dollárt se adok az életemért!

Bizony, még egy centet se. Legsürgősebb teendőnk tehát, hogy érintkezést keressünk a gépezet belsejében tartózkodó lényekkel, akármfélék legyenek is. Valami nyílást, lyukat,

csapóajtót kerestem a jármű tetején. De hasztalan tapogatództam mindenfelé. A borítólemezek erős szegecselése teljesen szilárd, szabályos, egyenletes...

A hold elbújt egy nagy felhő mögé; mélységes sötétség vett körül bennünket. Meg kell várnunk a nappalt, s majd akkor gondolkozhatunk, miként tudnánk behatolni a tengeralattjáró belsejébe.

Életünk most már a titokzatos kormányos szeszélyétől függött: ha lemerül, mi elveszünk! De ha a jármű a felszínen marad, minden bizonnyal módunkban lesz felvennünk a kapcsolatot a személyzettel. Hacsak nem ők maguk állítják elő odabent a lélegzéshez szükséges levegőt, időnként fel kell jönniük az óceán felszínére, hogy a levegőt felfrissítsék. Akkor pedig valahol nyílás van, amelyen át a levegő a hajó belsejébe beáramlik.

Nem remélhettük már, hogy Farragut parancsnok csónakjai felszednek bennünket. Nyugat felé haladtunk, közepes, számításom szerint óránként tizenkét mérföldnyi sebességgel. A hajócsavar olyan egyenletesen vágta a vizet, mintha óraműre járna; időnként kibukkant a vízből, s magasra csapta a foszforeszkáló habot.

A jármű gyorsasága reggel négy óra tájban fokozódott. Hullámok csapkodtak bennünket mindenfelől, alig bírtunk megkapaszkodni a szédítő sebesen rohanó hajón. Szerencsére Ned kitapogatózott egy nagy vasgyűrűt, amely a borítólemezeire volt erősítve - s nagy nehezen ebben megfogózkodtunk.

Elmúlt ez a keservesen hosszú éjszaka is. Emlékeim itt hézagosak, képtelen vagyok felidézni valamennyi benyomásomat. De egy részlet, egy kis mozzanat most is világosan él bennem. Ha egy kis időre elült a szél, s a hullámok elcsendesedtek, úgy képzeltem, mintha valahonnan messziről hangok szűrődnének hozzám, lágyan sikló, sejtelmes futamok, röpke harmóniák. Feltáru-e vajon előttem a tengeralattjáró titka, amelyet hiába fürkészett az egész világ? Miféle lények élnek a különös hajó belsejében? Milyen gépezet hajtja ilyen szédületes sebességgel?

Megpirkadt. Sűrű ködfelhő ereszkedett alá, majd a pára lassan szétszakadozott. Hozzáláttam a hajótest tetejének tüzetes átvizsgálásához. Alig fogtam hozzá, egyszerre csak éreztem, hogy merülni kezdünk.

- Hé! Hogy az ördögbe, nyissanak már ki! Miféle vendégszeretet ez? - ordította Ned Land az ércesen csengő acéllemezt rugdosva.

A hajócsavar csak úgy korbácsolta a vizet; ebben a fülsiketítő zajban odalent aligha hallották meg a dörömbölést. A víz már csaknem elnyelt bennünket, amikor a hajó szerencsére nem merült tovább.

Belsejéből egyszerre csak hangos csörömpölés hallatszott, mintha valaki reteszeket tolna szét. Az egyik borítólemez felemelkedett, s egy ember jelent meg a nyílásban. Furcsa kiáltást hallatott, s rögtön eltűnt a mélyben.

Pár pillanat múlva nyolc markos legény bukkant fel a nyíláson, ahol imént eltűnt az ember. Arcukat kendő fedte. Szó nélkül megragadtak bennünket, s lehúztak a félelmetes gépezet belsejébe.

VIII. MOBILIS IN MOBILI⁴⁶

Az emberrablók villámgyorsan dolgoztak: jóformán észbe sem kaphattunk, s már a kezük között voltunk. Nem tudom, mit érezhettek társaim, amikor elnyelte őket az úszó börtön. Rajtam végigfutott a hideg, hátam lúdbőrzött. Kinek a kezébe kerültünk? Újfajta kalózkodók, akik a maguk módján lesik a prédát a tengeren?

Becsapódott felettem a keskeny nyílás fedele, mélységes sötétség vett körül. Világossághoz szokott szemem vakon meredt a semmibe. Csupasz lábam alatt vaslétra fokokat éreztem. Hátam mögött tehetetlen társaim vergődtek a rablók kezében. A létra alján megnyílt egy ajtó, s hangos csattanással zárult be ismét mögöttünk.

Egyedül voltunk. De hol? Fogalmam se volt róla, még csak el sem képzelhettem. Fekete éjszaka környékezett, s hiába erőltettem szemem, percek múlva sem láttam semmit a sári sötétségben.

Ned Landet felbőszítette ez az eljárás, s nem tett lakatot a szájára:

- Ördög bújjék beléjük! - kiáltotta. - Szép kis vendégfogadás, mondhatom! Mik ezek? Ember-evők? Ez se lepne meg! Várjatok csak, ingyen nem adom a bőrömet!

- Csillapodj, pajtás, csillapodj! - csitította Conseil higgadtan a szigonyost. - Haragod még korai. Még nem húztak nyársra bennünket.

- Azt nem. De már benn vagyunk a kemencében! - morgott a kanadai. - Micsoda sötétség! Ezer szerencse, hogy a késem megmaradt. Látok annyit, hogy használhassam. Az első zsványt, aki rám emeli a kezét...

- Ne izgassa fel magát, Ned - mondtam erre a szigonyosnak. - Helyzetünk csak rosszabbodhat, ha maga most felesleges tettelegességhez folyamodik. Nem tudjuk, talán minden szavunkat kihallgatják. Fontosabb volna megtudni, hol vagyunk.

Előretapogatóztam börtönömben. Alig tettem öt lépést, és szegecselt acéllemezfalba ütköztem. Megfordultam, s valami faasztalra botlottam, körülötte zsámolyok álltak. A padló tengerifüvből font vastag gyékénnyel volt borítva, amely elnyelte a léptek zaját. A csupasz falakon ajtónak, ablaknak semmi nyoma. Conseil ellenkező irányban tapogatta végig a falakat, amíg össze nem találkoztunk. Aztán visszatértünk a kabin közepére. Megállapítottuk, hogy körülbelül húsz láb lehet a hosszúsága, a szélessége pedig tíz. Nem tudtuk azonban, hogy mennyi lehet a magassága: a hatalmas termetű Ned Land hiába ágaskodott, nem érte fel a mennyezetet.

Félóra telt már el, s körülöttünk semmi sem mozdult. Ekkor egyszerre csak vakító fény tűzött a szemünkbe. Börtönünk hirtelen kivilágosodott. Éles, vakító fény töltötte be a kabint: szemem az első percben el sem bírta viselni ezt a ragyogást. Felismertem, a fehér, rendkívül erős fény villanyvilágításból ered.⁴⁷ Ez hát a magyarázata a tengeralattjárót körülvevő csodálatos, foszforeszkáló fénynek! Ösztönösen lehunytam a szemem. Mikor felnyitottam, láttam, hogy a fény a kabin mennyezetén elhelyezett üveggömbből sugárzik ránk.

- Na! Csakhogy világos van! - kiáltotta Ned Land, s megmarkolva kését, védekező állásba helyezkedett.

46 Latinul: „Mozgó a mozgóban”, vagyis: mozgó tárgy (hajó) a mozgó elemekben (a vízben)

47 A múlt század hatvanas éveiben a villanyvilágítás még csak a jövő lehetősége volt. Edison 1879-ben találta fel az izzólámpát

- Az ám, kedves barátom! - feleltem tréfásan. - Csakhogy ettől még a helyzetünk nem lett világosabb.

- A tanár úrnak méltóztassék még egy kis türelemmel lenni - mondta Conseil rendületlen nyugalommal.

A világítás lehetővé tette, hogy alaposan szemügyre vegyem a kabint. Csak az asztal és az öt zsámoly volt benne. A láthatatlan ajtó bizonyára légmentesen záródott. A legcsekélyebb nesze se hatolt el hozzánk. Mintha a hajó belül teljesen kihalt volna. Csendesen áll-e most, vagy fut a vízen, az óceán tükrén lebeg-e, vagy alámerült a mélységbe? Megannyi kérdés, amelyre nem volt felelet.

Csakhogy fejünk felett az üveggömb bizonyára nem gyulladt ki ok nélkül. Abban reménykedtem, hogy rövidesen mutatkozni fog a hajószemélyzet. Ha végképp itt akarnának felejtetni bennünket, nem világítanák ki börtönünket.

S valóban, nem tévedtem. Neszezés hallatszott, mintha valaki reteszeket volna félre. Kinyílt az ajtó: két férfi jelent meg a küszöbön.

Az egyik alacsony, tömzsi, széles vállú, izmos ember volt. Nagy feje, sűrű fekete haja, vastag bajsza, szúrós, élénk szeme, mozgékony arca, egész fúrge kis alakja a délvidéki ember jellegét hordta magán: én franciának, provence-inak⁴⁸ néztem. Nagyon találóan mondta Diderot, hogy az ember mozdulatai beszédesek: íme, eleven példa rá ez a kis emberke. Csak ránéztem, és szinte hallottam, milyen szóvirágos, ízes fordulatokkal beszéli anyanyelvét. Amiről egyébként sosem volt alkalmam megbizonyosodni, mert jelenlétemben mindig valami különös, teljesen érthetetlen nyelven beszélt.

A másik férfit már részletesebben kell leírnom. Arcában a jó emberismerő úgy olvashatott, akár a nyitott könyvben. Pillanat alatt felismertem lényének jellemző vonásait: büszke tartású feje, hidegen csillogó, fekete szeme nagy önbizalomra, nyugodt mozdulatai hidegvérre, kemény, összevont szemöldöke erélyre, bátorságra vallott.

S még hozzátenném: az ismeretlen férfi büszke ember benyomását tette rám. Kemény, nyugodt tekintetéből értelem és tisztaság sugárzott, s az egész ember, arckifejezése, taglejtése őszintének tűnt.

Jelenléte megnyugtatóan hatott rám, beszélgetésünktől csakis valami jót vártam.

Még csak hozzávetőlegesen sem tudtam volna megmondani, milyen idős lehet az idegen. Harmincöt? Vagy ötvenéves? Termete magas, homloka domború, orra egyenes, szája határozott vonalú; gyönyörű, egészséges a fogsora, hosszú, keskeny keze roppant kifejező. Életemben nem találkoztam még ilyen pompás és jelentékeny külsejű férfival. Arcának volt egy feltűnő jellegzetessége: szemei kissé távol állottak egymástól, s így a látóhatár negyedrészt egyetlen pillantással áttekinthette. Ehhez a különös adottsághoz bámulatos éleslátás járult - ebben Ned Landet is felülmúlta - mint ahogy erről később meggyőződtem. S milyen volt a tekintete! Ha rászegezte valamire a tekintetét, szemöldökét összevonta, összehúzott szemhéja teljesen körülvette a szembogarát, s akkor nézett, nézett, s szeme felnagyította a távolság által kicsinyre zsugorodott tárgyakat! S hogy bele tudott nézni az ember lelkébe! Hogy hatolt bele ez a tekintet a sötét tengervízbe, mi mindent látott meg az óceán fenekén!...

A két idegen lábán erős, vízhatlan főkabőr csizma volt. Öltözetük valami különös szövetből készült, laza, bő szabása teljesen szabad mozgást engedett.

A magasabbik férfi - nyilván ő volt a hajó parancsnoka - némán s rendkívül figyelmesen megnézett bennünket. Aztán társához fordult, s előttem teljesen ismeretlen nyelven mondott

48 Provence (ejtsd: provansz): Délkelet-Franciaország tájneve

neki valamit. Zengzetes, dallamos, hajlékony nyelven beszélt, s feltűnt nekem, hogy a magánhangzókat többféle árnyalatban ejti.

A másik csak bólintott, s két-három érthetetlen szót mormolt, majd felém fordult, s kérdő tekintetet vetett rám.

Franciául válaszoltam: nem értem azt a nyelvet, amelyen beszél. Úgy látszik, ő sem értett meg engem, a helyzet elég kínos volt.

- Azért csak mondja el a tanár úr, mi történt velünk - tanácsolta Conseil. - Hátha az urak megértenek belőle valamit.

Én erre belefogtam kalandjaink elbeszélésébe. Tisztán, tagoltan ejtettem ki a szavakat, a legcsekélyebb részletről is beszámoltam. Megmondtam, kik vagyunk, mi a foglalkozásunk, majd a szokásos udvariassági formák betartásával sorjában bemutattam az idegennek Aronnax professzort, mármint magamat, Conseilt, az inasomat és Ned Land mestert, a szigonyost.

A szelíd szemű, nyugodt modorú férfi csendesen, sőt udvariassal végighallgatott; látszott rajta, hogy figyel minden szavamra. De arcának egyetlen rezdülésével sem árulta el, hogy megérti-e, amit mondok. Elhallgattam. Az idegen szavaimra egy árva szóval sem felelt.

Nos, kísérjük meg hát az angolt. Az angol félig-meddig világnyelv: talán megérti. Jómagam elég jól értek angolul is, németül is, mindent olvasok ezen a két nyelven, de egyiket sem beszélem hibátlanul. Márpedig most mindennél fontosabb, hogy megértessük magunkat.

- No, most magán a sor, kedves mester - fordultam a szigonyoshoz. - Szedje elő minden angol tudományát. Magának talán több szerencséje lesz velük.

A szigonyos nem kérte magát, s előről kezdte a hosszú történetet. Nagyjából megértettem, hogy mit mond. Lényegében ugyanazt mondta, amit én, csak egészen más formában. A szigonyost elragadta a hev, igen izgatottan beszélt. Keservesen panaszkodott, hogy fittyet hányva az emberi jogoknak, bebörtönöztek bennünket, s kérdőre vonta a két idegent, milyen törvény alapján fosztják meg őt személyes szabadságától. Hivatkozott a *habeas corpus*-ra,⁴⁹ törvényes megtorlással fenyegetődött, amiért jogtalanul fogva tartják, kézzel-lábbal beszélt, handabandázott, ordított - végül egy félreérthetetlen mozdulattal mutatta, hogy az éhhalál küszöbén vagyunk.

Hát ez bizony igaz volt, csak hogy a nagy izgalomban mardosó éhségünkről szinte megfeledkeztünk.

Most következett csak a meglepetés: Ned Landet sem értették meg az idegenek. Mozdulatlan arccal hallgattak. Nyilvánvaló, hogy sem Arago, sem Faraday⁵⁰ nyelvét nem értik.

Zavarban voltam, mert nyelvtudásunk ezzel ki is merült, s nem tudtam, most hát mihez kezdjek? Conseil egyszerre csak hozzám fordult:

- Ha a tanár úr megengedi, én elmondom németül.

- Mi? Hát te tudsz németül?

- Hát flamand volnék, arra mifelénk sokan beszélnek németül, ha a tanár úrnak nincs ellenére.

- Már hogy volna! Sőt, örülök neki! Rajta, fiam, csak rajta!

49 1679-ből származó angol törvény, amely a letartóztatás szabályait tartalmazza. A habeas corpus-elvet (a személyes szabadság védelmét az önkényes letartóztatás ellen) elsőnek az 1215-ben kiadott angol királyi szabadságlevél, az ún. „Magna Charta” mondja ki

50 Nagy angol fizikus (1791-1867)

Conseil erre nyugodt hangján harmadszor is előadta kalandos históriánkat. De a német nyelvvel sem mentünk semmire, pedig a derék fiú finoman, választékosan, szép hangsúlyozással beszélt.

Végső szorongatásomban most gyorsan összekapartam, ami ifjúkori tanulmányaimból még megmaradt a fejemben, s belefogtam, hogy latinul mondjam el kalandjainkat. Ha Cicero⁵¹ ezt hallja, befogja a fülét, és menten a konyhába száműz a tudományommal, de azért valahogy mégis boldogultam. Ennek sem volt semmi eredménye.

Miután az utolsó kísérlet is csődöt mondott, a két idegen a maga ismeretlen nyelvén néhány szót váltott egymással, majd se szó, se beszéd, eltávozott. Még csak egy biztató, megnyugtató kézmozdulatuk sem volt a számunkra, pedig ez a világ minden táján szokásos az emberek között. Az ajtó becsapódott mögöttük.

Ned Landból ismét kiobbant az indulat.

- Aljasság! Pimaszság! - kiáltotta. - Láttak már ilyet? Franciául szólunk hozzájuk, angolul, németül, latinul, és a gazemberekben annyi tisztesség sincs, hogy feleletre méltassanak bennünket!

- Csillapodjék, Ned - fordultam a magából kikelt emberhez. - Dühöngéssel nem sokra megyünk.

- Tudja-e, tanár úr - folytatta tovább a hirtelen haragú szigonyos -, tudja-e, hogy ebben a vasketreben rövidesen éhen halunk?

- Á! - legyintett Conseil. - Nem megy az olyan gyorsan, öregem. Egy kis filozófiával még így bezárva is nagyon sokat kibír az ember.

- Barátaim, nem szabad kétségbeesnünk! - biztattam társaimat. - Voltunk mi már sokkal keservesebb helyzetben is. Arra kérem magukat, várjanak egyelőre az ítéletükkel. Korai volna véleményt alkotnunk a parancsnokról meg a személyzetről.

- Énnekem már megvan róluk a véleményem - vágott vissza Ned. - Csirkefogó valamennyi...

- Úgy. És meg tudná mondani, melyik országból valók?

- Hogy melyikből? Hát a csirkefogók országából!

- Kedves barátom, ennek az országnak a határai egyelőre még nincsenek pontosan meghatározva a földabroszon. Bevallom, nehéz volna a két idegen férfi nemzetiségét megállapítanunk. Annyit tudunk csak, hogy nem angolok, nem németek, nem franciák. Énnekem az az érzésem, hogy a parancsnok is meg a másodkapitány is valahonnan délről származik. De hogy spanyolok-e vagy törökök vagy arabok vagy indusok? Ezt a külsejükből nem tudom megállapítani. A nyelvükből pedig egy árva szót sem értek.

- Elég baj, hogy az ember nem érthet minden nyelven - mondta Conseil. - Mennyivel jobb volna, ha a világon mindenki ugyanazt a nyelvet beszélné!

- Mit segítene ez rajtunk? Semmit! - kiáltotta Ned. - Nem látod, öcsém, hogy ezek itt valami külön nyelven beszélnek, amit ők találtak ki, hogy felbosszantsanak vele, amikor enni akarok?! Tátogatom a szám, mozgatom az állkapcsom: hamm-hamm - hát nem ugyanazt jelenti az egész földkerekségen?! Megértik ezt, fiam, mindenütt, Quebecben éppúgy, mint Potomuban vagy Párizsban vagy az Északi-sarkon: éhes vagyok! adjatok ennem!

- Hja! - mondta Conseil. - Vannak értetlen emberek!...

51 Nagy római államférfi és szónok (i. e. 106-43)

Alighogy az inasom ezt kimondta, megnyílt az ajtó. Egy *steward*⁵² lépett be rajta. Valami ismeretlen anyagból készült ruhát hozott számunkra, ujjast és nadrágot. Gyorsan felöltözködtem: társaim követték példámat.

Míg öltözködünk, a néma steward - vagy talán süketnéma volt? - abroszt tett fel, és három terítéket helyezett az asztalra.

- Ez jó jel - mondta Conseil. - Úgy látszik, komoly kilátás van ebédre.

- Na, és aztán? - békétlenkedett a szigonyos. - Miből áll itt az étlap? Válogathatunk majd teknősbékamáj, cápászelet meg fókasült között!

- Türelem rózsát terem - nyugtatta Conseil cimboráját.

A steward ezüst fedővel letakart tálakat sorakoztatott egymás mellé a terítőre, s mi asztalhoz ültünk. Vendéglátóink, úgy látszik, mégiscsak civilizált emberek: a választékosan terített asztal mellett, a villanyvilágítás fényében az volt az érzésem, hogy a liverpooli Adelphi Hotel vagy a párizsi Grand Hotel éttermében ebédelek. A terítékről csak a kenyér meg a bor hiányzott. Kristálytisza, friss víz volt a kancsóban - de hát más itallal nem szolgáltak, s ez Ned Landnek nem volt ínyére. Sokféle fogást hordtak fel, remekül elkészített halakat, de egy sor ízletesnél ízletesebb ételről azt sem tudtam megmondani, hogy növényi vagy állati anyagból készítette-e a szakács. A terítés nagyon elegáns, nagyon ízléses volt. Minden kanálba, villába, késbe betű volt bevésvé, a tányérokra is ez a betű díszítette, s fölötté félkörben egy jelmondat. Íme a pontos másolata:

M O B I L I S I N M O B I L I
N

Mozgó elemekben mozgó tárgy! Találóbbr jelmondatot a tengeralattjáró gazdája nem is választhatott volna! Az N betű a titokzatos ember nevének kezdőbetűje, a gazdáé, az óceán mélyén járó hajó uráé!

Ned és Conseil nem sokat okoskodott, hanem nekilátott az evésnek. Csak úgy falták az ételt, s én követtem példájukat. Egészen megnyugodtam már: biztosra vettem, hogy vendéglátóinknak nincs szándékukban éhen veszíteni bennünket.

De hát a világban minden véges, s elmúlt az éhségünk is, pedig tizenöt órája nem volt szájunkban falat. Jóllaktunk, s egyszerre rettentő álmoság vett erőt rajtunk. Nem volt ebben semmi rendkívüli, hiszen egy végtelennek tűnő éjszakán küzdöttünk életünkért a tengeren.

- Tyű, de jót fogok én most aludni! - mondta Conseil.

- Én máris alszom! - ásított Ned.

Társaim leheveredtek a kabin padlóját borító gyékényre, és csakhamar mélységes álomba merültek.

Nálam az elalvás nem ment ilyen gyorsan, pedig jómagam is igen álmos voltam. Annyi gondolat kergetődött a fejemben, annyi megoldatlan kérdés nyugtalanított, annyi friss élmény foglalkoztatta agyamat, hogy szemem csak nem akart lecsukódni. Hol vagyunk? Micsoda különös erő ragad tova bennünket? Az volt az érzésem - vagy legalábbis úgy képzeltem -, mintha a hajó mind mélyebbre s mélyebbre merülne az óceánban. Rémképek gyötörtek. Egy egész világ nyüzsgött az óceán titokzatos méhében, ismeretlen, óriási állatok, s

52 Ejtsd: sztyúárd; angol szó. A személyszállító hajóknak és légi járműveknek az utasok kiszolgálásával megbízott személyzetét hívják így

a tengeralattjáró, mintha egytestvér volna velük, úgy élt, úgy mozgott a tengerfenéken, s éppoly félelmetes volt, mint azok... Idegeim aztán lassan-lassan lecsillapodtak, agyam elszibbadt, s nemsokára tompa álomba zuhantam.

IX. NED LAND MEGHARAGSZIK

Nem tudom, mennyi ideig aludtunk, de álmunk nagyon hosszú lehetett, mert teljesen kipihenten ébredtünk. Én ébredtem fel legelőbb. Társaim még nem mozdultak. A kabin sarkában heverték, mint a tuskók, mintha nem is volna testükben élet.

Feltápaszkodtam kissé kemény fekvőhelyemről; az agyam teljesen kitisztult, csodálatosan éber voltam. Nekifogtam hát, hogy még egyszer, alaposan megvizsgáljam börtönünket.

Semmi változást nem észleltem magam körül. Börtönünk most is börtön, s mi éppúgy foglyok vagyunk, mint tegnap. A steward azonban leszedte az asztalt, míg mi aludtunk. Semmi jel sem mutatott arra, hogy helyzetünk rövidesen megváltozzék, már komolyan felvettem magamban a kérdést, vajon ebben a börtönben kell-e örökre élnünk?

Keserves kilátás! Fejem teljesen kitisztult, a tegnapi gyötrő rémképek elenyésztek, de mellemen különös nyomást éreztem. Nehezen szedtem a lélegzetet. A cella fülledt levegőjében tudóm légszomjat érzett. Cellánk tágas volt, de már érezhetővé vált, hogy a levegő oxigéntartalmának egy részét elfogyasztottuk. Az ember egy óra alatt száz liter levegő oxigéntartalmát fogyasztja el, a levegő közben csaknem ugyanannyi szénsavval telítődik, nem lehet benne lélegzeni.

Börtönünkben tehát sürgősen fel kellene már frissíteni a levegőt - bizonyára az egész tenger-alattjárót ki kellene szellőztetni.

Egy kérdés merült fel bennem ezzel kapcsolatban. Hogyan látja el a hajót levegővel a parancsnok? Kémiai úton állítja elő? Káliumklorátból melegítéssel oxigént fejleszt, s a szénsavat káliulúggal semlegesíti? Ha ezt a módszert alkalmazza, akkor feltétlenül kapcsolatot tart fenn a szárazfölddel, mert a vegyszereket valahonnan csak be kell szereznie. Vagy tartályokban raktározza el magas nyomás alatt a levegőt és a személyzet szükségletéhez mérten adagolja? Lehetséges. Vagy pedig ennél kényelmesebb, gazdaságosabb módon jut levegőhöz. Ez a legvalószínűbb: időközönként felszáll a tenger felszínére, mint a cethal, s huszonnégy órára ellátja a hajót levegővel. Így vagy amúgy - de annyi bizonyos, hogy tanácsos volna a levegőt sürgősen felfrissíteni!

Percről percre nehezebben lélegeztem. Szaporán kellett szednem a levegőt, hogy hozzájussak ahhoz a kis oxigénhez, ami a szűk cellában még megmaradt.

Egyszerre csak tiszta, sós ízű, üde légáramlat járta át börtönünket. Éltető, jódtartalmú tengeri levegő! Kitátottam a számat, s teleszívtam tudóm a friss levegővel. S ugyanekkor éreztem, hogy a hajó csendesen, de észrevehetően himbálódzni kezd. A vasszörny nyilván felszállt az óceán felszínére, s most bálnák módjára megszívja magát levegővel. Ez az észlelésem most már kétségtelenül megmagyarázza, hogyan látja el magát a hajó friss levegővel.

Miközben teli tüdővel szívtam a tiszta levegőt, keresgélni kezdtem a kabinban a csövet, a vasszörny „légzőútját”, amelyen hozzánk az éltető levegő betódult, s hamarosan meg is találtam. Felfedeztem az ajtó felett egy szellőző nyílást, ezen érkezett be a friss légáramlat. A cella elhasznált levegője csakhamar teljesen kicserélődött.

Eddig jutottam megfigyeléseimben, amikor a friss tengeri levegő hatására társaim szinte ugyanabban a pillanatban felébredtek. Szemüket dörzsölték, nagyot nyújtóztak, s máris talpra ugrottak.

- Jól aludt a tanár úr? - kérdezte tőlem Conseil udvariasan, mintha csak otthon az ágyamban ébredtem volna.

- Remekül aludtam, édes fiam - feleltem. - És maga, Land mester?

- Úgy aludtam, mint a bunda, tanár úr. Nem tudom, képzelődöm? Mintha tengeri levegőt szagolnék.

Tengerész létére rögtön megszimatotha a változást. Elmondtam, mi történt, míg ő aludt.

- Hopp! Értem már! - kiáltotta. - Megvan hát a magyarázat, mi volt az a bögés, amit az állítólagos narvál az *Abraham Lincoln* közelében hallatott!

- Úgy van, mester. Lélegzett!

- Az ám, professzor úr, de fogalmam sincs, hány óra lehet most. Mindenesetre ideje volna megvacsoráznunk.

- Vacsorázni, tisztelt barátom? Mondjuk inkább: megreggelizni. Mert a vacsorát egész biztosan átaludtuk.

- Vagyis a helyzet az, hogy huszonnégy órát aludtunk - állapította meg Conseil.

- Magam is azt hiszem - feleltem.

- Nem vitatkozom magával, tanár úr - hagyta rám a szigonyos. - De a steward igazán jöhetne már a vacsoránkkal. Vagy a reggelinkkel. Bánom is én, mit hoz, csak étel legyen.

- Legjobb volna, ha vacsorát meg reggelit is hozna - mondta Conseil.

- Igazad van - felelte a kanadai. - Két étkezés dukál. Én derekasan nekilátnék mindkettőnek.

- Türelem, Ned, türelem! - mondtam. - Várjunk türelemmel. Biztos vagyok benne, hogy a hajón nem fogunk éhen halni. Mi értelme lett volna a tegnapi vacsorának, ha ezek a titokzatos emberek végleg ki akarnának éhezteni bennünket?

- Az is lehet, hogy előbb felhizlalnak, aztán...

- Ez ellen tiltakozom! - feleltem. - Nem emberevők kezébe jutottunk!

- Persze az is lehetséges, hogy ezek itt vegyeskoszton élnek - mondta komoly képpel a kanadai. - Talán régóta nem jutottak hozzá kis friss húshoz, és most kihalásztak három jóltáplált, egészséges egyént, mint a tanár úr meg az inasa meg én... és...

- Verje ki a fejéből ezeket a gondolatokat, mester! - mondtam a szigonyosnak. - És főleg: ne dühösködjék a házigazdára, mert ezzel csak ronthat a helyzetünkön.

- Hát én csak annyit mondok, hogy fenemód éhes vagyok, és még mindig nem hoznak se vacsorát, se reggelit!

- Alkalmazkodnunk kell a hajó időrendjéhez, Ned mester - intettem a szigonyost, - Nagy a gyanúm, hogy a mi gyomrunk jóval előbbre jár, mint a hajószakács órája.

- Nos, hát akkor aszerint igazítjuk be a gyomrunkat - mondta Conseil nyugodtan.

- Hát ez rád vall, fiam! - csattant fel ingerülten a kanadai. - Neked nincs epéd. Neked nincsenek idegeid! Inkább éhen halsz, semmint panaszkodj.

- Mire jó az? - kérdezte Conseil.

- Hogy panaszkodjak! Az is valami! Ha ezek a kalózok azt hiszik - tisztesség ne essék szólván, mert nem akarom felbosszantani a tanár urat, különben emberevőknek nevezném őket -, ha ezek a kalózok azt hiszik, hogy ketrecben tarthatnak, amíg megfulladok, és én ezt jámborul tűröm, és még csak nem is fogok kacskaringósakat káromkodni, tombolni, ordítani - hát tévednek! Nézze, tanár úr, beszéljen őszintén. Mit gondol, sokáig tartanak még bennünket ebben a lyukban?

- Őszintén szólva: fogalmam sincs róla, mit gondoljak.

- De mégis: mit gondolsz?

- Azt gondolom, hogy mi a véletlen folytán tudomást szereztünk egy igen nagy horderejű titokról. Ha a tengeralattjáró személyzetének fontos érdeke fűződik ahhoz, hogy titkuk titok maradjon, és ha a titkot megőrizni fontosabb érdek, mint három ember élete, nos, akkor szerintem, életünk igenis veszélyben forog. De ha ez a szempont elesik, biztosra veszem, hogy a tengeri szörny, amely elnyelt bennünket a gyomrába, első adandó alkalommal ki is tesz megint minket valahol az emberlakta szárazföldre.

- Hacsak be nem soroznak bennünket tengerésznek - mondta Conseil. - Hátha itt tartanak a hajón.

- Mindaddig, míg egy gyorsabb járatú, mozgékonyabb fregatt, mint az *Abraham Lincoln* kézre nem keríti ezt a zsványtanyát, s a legénységet velünk együtt fel nem húzza a legmagasabbik árbocra - mondta Ned Land sötéten.

- A gondolatmenet hibátlan - mondtam. - Csakhogy tudomásom szerint ilyen ajánlatot - hogy szolgálatba álljunk a hajón - ez ideig nem tettek nekünk. Fölösleges tehát azon vitatkoznunk, mit tegyünk, ha ez netalán mégis bekövetkezik. Ismétlem, mester, várjunk egyelőre, figyeljük a helyzetet, és ne tegyünk semmit, mert itt most nincs semmi tennivalónk.

- Nem úgy van az, tanár úr! - kiáltott fel a szigonyos, aki makacsul ragaszkodott a véleményéhez. - Igenis, tennünk kell valamit!

- Nos, mit tehetünk hát, Land mester?

- Megszökünk.

- Még a szárazföldi börtönből sem gyerekjáték megszökni. Lehetetlennek tartom, hogy ebből a tenger alatti börtönből elillan hassunk.

- Nos, öregem - fordult Conseil a szigonyoshoz -, halljuk, mit válaszolsz a tanár úr ellenvetésére? Az amerikaiak mindig is híresek voltak a jó ötleteikről!

A szigonyos szemlátomást zavarban volt és hallgatott. Megszökni, ilyen körülmények között, teljességgel lehetetlen. A kanadaiak azonban félig-meddig franciák, s Ned Land úgy válaszolt a kérdésre, mint egy vérbeli francia.

- Szóval, tanár úr - mondta pár pillanatnyi gondolkodás után -, maga még nem jött rá, mit kell tenni annak, aki nem tud megszökni a börtönből?

- Nem én. Fogalmam sincs róla, barátom.

- Pedig mi sem egyszerűbb. Be kell rendezkednie az ottmaradásra.

- Valóban! - helyeselt Conseil. - Még mindig jobb idebent, mint a tengerfenéken vagy az árboc tetején lógva.

- De csak úgy, ha előbb elbánunk itt ezzel a népséggel - tette hozzá Ned Land.

- Mit beszél? Csak nem akarja kézre keríteni a hajót? Komolyan erre gondolsz?

- A legkomolyabban - felelte a kanadai.

- Az lehetetlen.

- Miért volna ez lehetetlen, tanár úr? Adódhat valami kedvező alkalom, s nem látom be, miért ne használjunk ki minden lehetőséget? Ha a hajón nincsen több hús embernél, hát úgy hiszem, majd csak elbánunk velük!

Nem akartam vitába bocsátkozni Ned Landdel, inkább mindent ráhagytam. Csak ennyit mondtam neki:

- Várjuk be, mester, mint alakulnak a körülmények, s akkor meglátjuk, mit tegyünk. Addig is, türtőztesse magát, nagyon kérem. Itt csakis csellel érhetünk el valamit. Ha maga dühösködik, ezzel semmivel sem viszi előre a dolgunkat. Ígérje meg nekem, hogy indulatoskodás nélkül viseli el kényszerű helyzetünket.

- Ígérem, tanár úr - felelte Ned Land, de hangja nem nagyon volt biztató. - Nem káromkodok, nem csapok az asztalra, még ha meg is feledkeznének az ebédünkről.

- Majd szaván fogom magát, Ned - mondtam a kanadainak.

A beszélgetés ekkor abbamaradt; mindenki a saját gondolataival volt elfoglalva. Bevallom, nem osztottam a szigonyos vérmes reményeit. Mire is célozgat Ned Land? Abban nem bízhatok. A tökéletesen vezetett tengeralattjárón minden bizonyal számos főből álló személyzet van; ha harcra kerülne a sor, nagy túlerővel állnánk szemben. De hogyan is kerülhet harcra a sor, mikor foglyok vagyunk! Márpedig úgy látom, semmi mód sincs, hogy ebből a légmentesen elzárt páncélszobából kiszabaduljunk. És ha ez a különös ember, a parancsnok, valami nagyfotosságú titkot őriz - ami elég valószínűnek látszik -, kötve hiszem, hogy szabad mozgást engedélyezzen nekünk a hajón. Hogy erőszakos módon szándékozik-e megszabadulni tőlünk, vagy alkalomadtán valami elhagyott földrészen partra vet bennünket? - ez itt a kérdés. Mindkét feltevésnek megvan a maga valószínűsége - de hogy innen kiszabaduljunk, ilyet csak bálnavadász remélhetett!

Hamarosan észrevettem, hogy a töprengésbe merült szigonyosban nőttön-nő az elkeseredés. Dörmögött, szitkozódott magában, arca mindinkább elsötétült. Egyszerre csak talpra ugrott, s mint a vadállat, fel-alá száguldott ketrecében, s rugdosta, döngette a falat. Közben múlt az idő, s egyre gyötrelmesebben mardosott bennünket az éhség - s a steward csak nem jelentkezett. Hajótöröttek voltunk, nyomorúságos helyzetünk már szinte elviselhetetlenné vált - és nem érkezett semmiféle segítség. Ezt nem vehettük biztató jelnek.

Ned Land egészséges gyomra már kegyetlenül zúgolódott; a szigonyos ettől egyre dühösebb lett. Szavát vettem, de most mégis attól tartottam, hogy abban a pillanatban robban ki belőle az indulat, amikor majd mégis ránk nyit valaki a hajóról.

A szigonyos már két órája tombolt. Kiabált, ordított, de hasztalan. Néma vasfalak zárták körül. Semmiféle zaj sem hatolt el hozzánk a hajó belsejéből. Mintha a tengeralattjáró teljesen kihalt volna. A legkisebb rezdülést sem éreztem, bizonyára nem is működik a csavar... a hajó mozdulatlanul fekszik az óceán feneketlen mélységében, mintha örökre megvált volna a földtől... Ijesztő volt a komor csend.

Gondolni sem mertem arra, meddig tarthat még rabságunk, meddig, vajon meddig maradunk még magunkra hagyottan, elzárva a világtól. A parancsnokkal való találkozás után reménység ébredt bennem, de lassanként ez a csekély remény is szétfoszlott. Emlékezetemben elmosódtak az első benyomások: akkor még úgy láttam, hogy az idegennek szelíd a tekintete, arca jóságos, s valami nemes előkelőség van az egész magatartásában. Most már olyannak láttam ezt a titokzatos embert, amilyennek lennie kell a valóságban: könyörtelennek, kegyetlennek. Rádöbrentem, hogy ez az ember kívül áll a társadalmon, nem ismer könyörületet: embertársainak megátalkodott ellensége, nincs benne más érzés, csak engesztelhetetlen gyűlölet!

Mit akar velünk az ismeretlen? Hogy szűk cellánkban lassan éhen haljunk? A mardosó éhség förtelmes kísértésbe viszi az embert. Egy irtózatosságot rágta be magát az agyamba,

képzeletem rémképeket festett... őrült rémület vett rajtam erőt. Így múlt az idő. Conseil most is nyugodt volt. Ned Land üvöltött.

Egyszerre csak valami zaj hatolt be kívülről a cellánkba. Léptek kongtak az acéllemezen, valaki a záron matatott. Az ajtó megnyílt, s belépett rajta a steward.

Még észbe sem kaptam s a szigonyos rávetette magát a szerencsétlenre, leteperete, a torkának esett. A steward már fuldoklott az ember hatalmas markában.

Conseil a dulakodókra vetette magát, hogy kiragadja Ned kezéből a félholt áldozatot, én is odaugrottam segíteni, amikor egyszerre csaknem sóbálvánnyá váltam meglepetésemben...

- Nyugalom, Land mester! Professzor úr, szíveskedjék idefigyelni! - szólalt meg egy hang franciául.

X. A TENGER VÁNDORA

A parancsnok hangja volt.

Ned Land eleresztette a stewardot s felállt. A steward inkább halott volt, mint eleven, de ura intésére szó nélkül kitámolygott az ajtón. Ekkora tekintélye van hát itt a parancsnoknak? Ez a szerencsétlen flótás fél mozdulattal sem árulta el, mi forr benne a kanadai ellen. Conseil is kizökkent ezúttal egykedvűségéből; én szörnyen meg voltam lepve. Némán vártuk a fejleményeket.

A parancsnok az asztal sarkának dőlve, keresztbe font karral, feszült figyelemmel nézett bennünket. Talán habozott, hogy beszéljen-e? Talán már megbánta, hogy az előbb franciául szólt hozzánk? Ez volt most a benyomásom.

Percek teltek el néma hallgatásban, majd a parancsnok nyugodt, kemény hangján megszólalt:

- Uraim, én franciául, angolul, németül és latinul is beszélek. Első találkozásunk alkalmával is felelhettem volna kérdéseikre, de előbb meg akartam önöket ismerni, hogy azután majd gondolkozzam a továbbiakról. Négyyszer mondták el történetüket; a négy elbeszélés lényegében egybehangzó volt, s ezzel teljesen hihető módon igazolták kilétüket. Most már tudom, kit vezetett hozzám a véletlen: Pierre Aronnax professzor urat, a Párizsi Természettudományi Múzeum helyettes igazgatóját, akit a francia kormány külföldön tudományos kutatással bízott meg; Conseil, az inasát, és Ned Landet, a kanadai szigonyost, aki az Amerikai Egyesült Államok haditengerészetének *Abraham Lincoln* nevű egységére szegődött.

Válasz helyett meghajtottam magam. A parancsnok nem intézett hozzám kérdést, tehát nem volt mit felelnem. Folyékonyan, választékosan beszélt, kiejtésében sem volt semmi idegenszerű. Amellett mondatfűzése is világos volt, szavait helyesen válogatta meg, és igen könnyen fejezte ki magát. Mégis, az volt az érzésem, hogy ez az ember nem honfitársam.

Így folytatta beszédét:

- Ön úgy vélheti, professzor úr, hogy sokáig késtem a második látogatással. Amikor megtudtam, hogy önök kicsodák, jól meg akartam fontolni, hogy önökkel kapcsolatban mit határozzak. Sokáig haboztam. A sajnálatos körülmények egy olyan férfi közelébe sodorták önöket, aki teljesen szakított az emberekkel. Önök idejöttek, s megzavarták az életemet.

- Nem volt szándékunkban - szóltam.

- Nem volt szándékukban? - emelte fel kissé hangját az ismeretlen. - Valóban! Az *Abraham Lincoln* nem volt szándékában felhajszolni engem a tengereken! Ön szándéka ellenére került a fregatra! Szándékuk ellenére szórták golyóikat a hajómra! Ned Land mesternek sem volt szándékában engem megszigonyozni!

Szavaiban leplezett ingerültség forrt. Vádjaira azonban könnyű volt megfelelnem, s meg is adtam a választ:

- Uram - kezdtem -, ön bizonyára nem tudja, milyen viták folytak önnel kapcsolatban mind Amerikában, mind Európában. Ön nem tudja, hogy azok a balesetek, amelyeket a tengeralattjáró a különböző összeütközések során előidézett, hatalmas felzúdulást keltettek. Nem fárasztom önt azzal, hogy most felsoroljam a különböző feltevéseket, amelyekkel az érthetetlen jelenségeket magyarázták - a titok magyarázata természetesen az ön kezében volt. De tudja meg, uram, hogy amikor az *Abraham Lincoln* önt a Csendes-óceán vizein üldözte, azt hitte, hogy egy óriási tengeri szörnyel van dolga, amelytől a tengert mindenképp meg kell szabadítani.

A parancsnok ajkát gúnyos kis mosoly fodrozta, s már nyugodtabb hangon válaszolt:

- Merné-e állítani, professzor úr, hogy a fregatt a tengeralattjárót nem is üldözte volna? Nem is lövetett volna rá? Csak a szörnyre lövetett volna?

Zavarba hozott ezzel a kérdéssel. Jól tudtam, Farragut parancsnok minden habozás nélkül lövetett volna a tengeralattjáróra. Éppúgy kötelességének tartotta volna elpusztítani a járművet, mint az óriáscebet.

- Ezek után meg kell, uram, értenie, hogy jogomban van úgy bánni önökkel, mint ellenséggel.

Nem feleltem. Nem is volt mit felelnem. Mi értelme van a vitának, amikor nem az érvek döntenek, hanem az erőszak?

- Sokáig haboztam, mit tegyek - folytatta a parancsnok. - Vendégszeretetre nem tarthatnak igényt. Ha meg akarok önöktől szabadulni, semmi értelme sincs, hogy még egyszer találkozzunk. Felvitethetem önöket a hajó tetejére, ahová éjjel felkapaszkodtak - s elmerülök. Azt is elfelejtem, hogy valaha is léteztek. Nincs meg erre minden jogom?

- Egy vadembernek talán megvan rá a joga - feleltem. - De nem egy művelt embernek.

- Én nem számítom magam azok közé, akiket ön művelt embereknek nevez, professzor úr! - tiltakozott élénken a parancsnok. - Én szakítottam az egész társadalommal, mégpedig olyan okokból, amelyek egyes-egyedül énreám tartoznak. Én nem vetem alá magam a társadalmi szabályoknak, és felhívom önt, hogy azokra előttem soha ne is hivatkozzék.

Ezt kereken megmondotta. Harag, megvetés villámlott az idegen férfi szeméből, s megéreztem, hogy ennek az embernek borzalmas múltja van. Nemcsak hogy kívül helyezkedett az emberiség és a társadalom törvényein, de a szó szoros értelmében függetlenítette is magát a törvénytől: teljesen szabad, és nem lehet elérni! Ki merészné őt a tengerfenéken üldözőbe venni, mikor a felszínen is ő az erősebb? Melyik hajó kerülhet ki épségben a tenger alatti Monitorral való összeütközésből? Van-e olyan erős a legvastagabb acélpáncél, amelyet ez vágósarkantyúval nem bírna meglékelni? Nincs ember a földön, aki felelősségre vonhatná tetteiért. Isten, ha hisz benne, s a lelkiismerete, ha van - ezek az ő egyedüli bírái.

Ilyen gondolatok cikáztak át agyamon, míg a különös férfi magába merülten, idegenül hallgatott. Félelemmel vegyes érdeklődéssel figyeltem arcát: Oedipus nézhette így egykor a szfinxet.⁵³

Hosszú hallgatás után a parancsnok ismét megszólalt:

- Igen, sokáig haboztam, mitévő legyek - mondta. - Végül arra a meggyőződésre jutottam, hogy személyes érdekem mégiscsak összeegyeztethető a szánalommal, amelyre, természetesen, minden embernek igénye van. Ha már a véletlen idevetette önöket a hajómra, itt is maradhatnak. A hajón szabadok lesznek. E szabadság ellenében - ami itt egyébként igen viszonylagos - egyetlen feltételt szabok. Beérem az ön szavával, hogy ezt a feltételt teljesíteni fogják.

- Hadd halljam - mondtam. - Gondolom, olyan feltételt szab, amit becsületes ember teljesíthet?

- Igen. S meg is mondom, mi az. Megtörténhetik, hogy bizonyos körülmények arra kényszeríthetnek, hogy néhány órára, esetleg néhány napra szobafogságot rendeljek el az önök számára: erre az időre nem hagyhatják el kabinjukat. Semmiképpen sem ohajtának erőszakot alkalmazni; ilyen adandó alkalmakkor tehát, még inkább, mint egyébkor, vak

53 Oedipus görög mondai alak. A rege szerint megfejtette a szfinx nevű szörnyállat találós kérdését, és ezzel megölte a szfinxet

engedelmességet várok el önöktől. Ezzel minden felelősség alól felmentem önöket, fedezem önöket. Az én dolgom lesz lehetetlenné tennem az önök számára, hogy olyasmit lássanak, amit nem szabad látniok. Elfogadja a feltételemet?

A hajón tehát olyan dolgok mennek végbe, amelyek legalábbis különösek... olyanok, hogy nekünk, akik nem helyeztük magunkat a társadalom törvényein kívül, nem szabad meglát-nunk! Nem tudom, miféle meglepetéseket tartogat még számomra a jövő, de ez mindenesetre megdöbbentett.

- Elfogadjuk a feltételt - feleltem. - Csupán arra kérem, engedjen meg előbb egy kérdést. Egyetlenegyet.

- Beszéljen, uram.

- Ön azt mondta: szabadok leszünk a hajón?

- Teljesen szabadok.

- Mit ért ön szabadságon?

- Szabadon járhatnak-kelhetnek, nézelődhetnek, meg is figyelhetik, mi történik a hajón - egyes ritka esetek kivételével. Ugyanolyan szabadságot élveznek itt, mint mi magunk: én és a társaim.

Világos, hogy mi két külön malomban őrlünk.

- Bocsánat, uram - folytattam. - Minden rab szabadon járkalhat a börtönében. Ennyivel mi nem érhetjük be.

- Be kell érniök ennyivel!

- Hogyan? Azt kívánja tőlünk, mondjunk le örökre arról, hogy hazánkat, barátainkat, családunkat viszontlássuk?!

- Azt. De ne gondolja, hogy olyan fájdalmas lesz a lemondás. Miről mondanak le? Hogy nyakukba vegyék újra a földi élet elviselhetetlen jármát - amelyről azt képzelik az emberek, hogy az a szabadság!

- A teremtésit! - horkant fel a szigonyos. - Nem ígérek semmit! Amint tehetem, megszököm!

- Magától nem kértem semmiféle ígéretet, Land mester - felelte a parancsnok hűvösen.

Nem bírtam tovább türtőztetni magam.

- Uram - mondtam indulatosan -, ön visszaél a helyzetünkkel. Mi önnek ki vagyunk szolgáltatva. Ezt követelni: kegyetlenség!

- Nem, uram! Ez irgalom! Önök hadifoglyok, az én foglyaim. Egyetlen szavamba kerülne, s elnyelné önöket a tenger - de én életben hagyom önöket! Önök voltak a támadók! Ellesték titkomat, életem titkát, pedig nincsen a földön ember, akinek kiszolgáltatnám! Én örökre eltávoztam a földről - s még azt hiszik, hogy önöket visszaküldöm oda? Nem, soha! Önök a hajón maradnak, de nem azért, hogy magukat őrizzem: én csak a magam életét védem!

E szavakból kitűnt, hogy a parancsnok döntése ellen hiábavaló minden érvelés.

- Egyszóval ön élet és halál között enged választani bennünket? - kérdeztem.

- Úgy van.

- Barátaim - fordultam társaimhoz -, erre a kérdésre nincs felelet. De adott szó nem köt bennünket a hajó urához.

- Nem is kívánom - mondta az ismeretlen.

Majd szelídebb hangon így folytatta:

- Most pedig engedje meg, hogy befejezzem mondanivalómat. Én ismerem önt, professzor úr. Önnek - még ha társaival másként állna is a dolog - mondom, önnek aligha lesz oka megbánni, hogy sorsát az én sorsomhoz kötötte a véletlen. A tenger mély rétegeiről írt művét megtalálja könyvtáramban, a leggyakrabban forgatott tanulmánykötetek között. Ön ebben a műben olyan eredményekre jutott, hogy a szárazföldön élő tudós azon túl egy lépést sem tehetett. De ön mégsem tud mindent, nem látott mindent. Engedje meg, professzor úr, hogy nyíltan megmondjam: nem fogja megbánni, hogy hajómra került. Útja a csodák birodalmába vezet: el nem képzelhető, döbbenetes meglepetések szakadatlan sorozatát fogja megélni. Sohasem unhatja meg a szeme előtt feltáruló csodálatos látványt. Újabb föld körüli útra készülök a tenger alatt - s ki tudja, talán ez lesz az utolsó föld körüli utam -, hogy még egyszer megszemléljem mindazt, amit korábbi tenger alatti utaim során eddig tanulmányoztam, s ön lesz a munkatársam. A mai napon ön egy új elembe lép, s meglátja azt, amit még egyetlen ember sem látott - mert én és a társaim, mi már nem számítunk az emberek közé. Az én jóvoltomból feltáruznak ön előtt bolygónk végső titkai.

Miért tagadnám - a parancsnok szavai mély hatást tettek rám. Ez az ember rátapintott a gyöngémre, s egy pillanatra valóban elfelejtettem, hogy a szabadságom árán jutok hozzá a tudós számára páratlan megismeréshez, e fenséges élményhez. De bíztam a jövőben: majd csak megoldódik ez a súlyos kérdés. S ezért csak ennyit feleltem:

- Uram, ön szakított az emberekkel. De bízom benne, hogy azért nem vetkezett ki magából minden emberi érzést. Hajótöröttek vagyunk, ön irgalomból felvett a hajójára, ezt mi nem felejtjük el. Ami engem illet, nem tagadom, hogy az önnel való találkozás mindenért kárpótolna, ha a tudományért való lelkesedés bennem még a szabadság szeretetét is kiölhetné.

Azt hittem, a parancsnok erre majd kezet nyújt, hogy szerződésünket megpecsételje. Nem így történt. S ezt már őmiatta is sajnáltam.

A rejtélyes férfi távozni készült.

- Még egy kérdésem volna. Az utolsó.

- Beszéljen, professzor úr.

- Hogyan, milyen néven szólítsam önt?

- Uram - felelte a kapitány -, én az ön számára Nemo⁵⁴ kapitány vagyok, ön és társai pedig számomra a *Nautilus* utasai.

Nemo kapitány az ajtó felé fordult, s kiáltott valakiért. Egy steward lépett be. Házigazdánk azon a bizonyos, számomra érthetetlen idegen nyelven parancsokat adott, majd társaimhoz fordulva így szólt:

- Kabinjukban ebéd várja önöket. Kövessék, kérem, vezetőjüket.

- Semmi kifogásom ellene! - felelte a szigonyos.

Conseiljel együtt kilépett a cellából, ahol több mint harminc órája volt már bezárva.

- Tálalva van, professzor úr. Engedje meg, hogy előremenjek.

- Tessék.

Kiléptem az ajtón, s követtem a kapitányt. Hosszú, keskeny, villanyfényvel megvilágított folyosón mentünk végig. Mintegy tízméternyi távolságban ajtó nyílt meg ismét előttem.

54 Latinul: senki

Beléptünk az ebédlőbe. A nemes ízléssel berendezett terem két végén két hatalmas, ébenfával berakott tölgyfa pohárszék állt; polcain felbecsülhetetlen értékű fajansz, porcelán, üvegedény s ezüst szikrázott a pompás kivilágításban. A mennyezet finom színű üvegfestményei kelleme- sen szűrték meg a magasból aláhulló fényt.

Középen gazdagon megterített asztal állt. Nemo kapitány helyet mutatott.

- Üljön le - mondta -, lásson hozzá derekasan az ebédhez. Hiszen már az éhhalál környékezi.

Az ebédre felszolgált fogások egy része tengeri halból állt, de felhordtak olyan ételeket is, amelyekről még csak nem is sejtettem, miből készültek. Bevallom, ez is mind egészen kitűnő volt; ízüket ugyan elég különösnek találtam, de szokatlan zamatukkal azért gyorsan megbarátkoztam. Az ismeretlen ételeknek, érzésem szerint, nagy volt a foszfortartalmuk: nyersanyaguk bizonyára óceáni eredetű volt.

Nemo kapitány rám nézett. Nem tettem semmi megjegyzést, de ő olvasott gondolataimban, s máris megfelelt az ajkamra tóduló kíváncsi kérdésekre:

- Az ételek nagy részét ön bizonytal nem ismeri - mondta. - Bátran ehetsz mindenből. Egészséges, tápláló ételek. Én már régen lemondtam mindennemű szárazföldi táplálékról, mégis kitűnően érzem magam. Tengerészeim ugyanazt eszik, amit én, s a hajón pompás erőben, egészségben van mindenki.

- Eszerint minden ételhez a tenger szolgáltatja a hozzávalót? - kérdeztem.

- Mindenhez, professzor úr. A tengerből fedezem minden szükségletemet. Vontatóhálóimat kivetem a vízbe; szakadásig telnek meg zsákmánnyal. Máskor vadászatra indulok a vízben s itt, az ember számára járhatatlannak tartott elemekben, tenger alatti erdőségeimben felhajtom a vadat. Nyájaim, akárcsak Neptun⁵⁵ nyájai, békésen legelnek az óceán végtelen mezőin. Óriási birtokom van a tengerfenéken. Magam takarítom be a termést. De a vetést a teremő keze végzi.

Megdöbbenve néztem Nemo kapitányra, s így feleltem:

- Megértem, uram, hogy hálói kitűnő halat szolgáltatnak az asztalra. Azt már kevésbé értem, hogyan ejti el ön a víz alatti erdőségekben a tengeri vadat. Semmiképp sem értem azonban, hogyan kerülhet mégis hús az asztalára? Akár egy falat is?

- Szárazföldi állat húsa nem szerepel nálam az étrendben - felelte a kapitány.

- Ez mégiscsak hús volt - mutattam az egyik tálban megmaradt szeletekre.

- Nem, dehogy. Ez tengeriteknőc-szelet. Ön alighanem bélszínnek ette. Ez itt delfinmáj - mutatott egy másik tálra. - Az íze egészen olyan, mint a disznópörkölté. Szakácsom kitűnően érti a mesterségét, mindenféle konzervet készít a tenger változatos termékeiből. Kóstoljon csak meg mindent. Vegyen ebből a tengeri ugorkából:⁵⁶ a maláji ember szerint ez a világ legpompásabb csemegéje. A tejszint a cethal tőgyéből kifejt tejből fölőzték le, a cukor pedig az Északi-tenger óriási hólyagmoszatjából készült. Engedje meg, hogy a tengerirózsa-befőttel megkínáljam: a legzamatosabb gyümölcs se vetekedhetik az ízével.

Nagyon is jóllaktam már, de pusztán kíváncsiságból mindent megízleltem. Nemo kapitány pedig a leghihetlenebb történetekkel fűszerezte ebédünket.

- A tenger, professzor úr - csevegett tovább a kapitány -, a tenger nemcsak hogy táplál csodálatos, kifogyhatatlan kincseivel, de fel is ruház. A ruha, amit most ön visel, a kagylószakáll

55 A római hitregében a tenger istene

56 Nagy mélységekben élő tengeri állat. Sok száz fajtája van

rostjaiból van szőve; festőanyagát az ókori ember által is ismert bíborcsigából nyerem. A lilás árnyalathoz a Földközi-tengerben élő tengeri nyúl váladéka szolgáltatja a festéket. Kabinjában az öltözőasztalon levő illatszereket tengeri növényekből pároltam. Ágyában a puha pelyhet a legfinomabb tengeri pázsitból fosztották. Író tollát a bálna halcsontjából hegyezték, tintája pedig nem más, mint a szépia vagy kalamájó⁵⁷ által kibocsátott váladék. A tengertől kapom mindenem, amim csak van. S egy napon majd mindez vissza is kerül a tengerbe!

- Ön a tenger szerelmese, Nemo kapitány?

- Szeretem a tengert! A tenger a mindenség! A föld felületének héttizedét tenger borítja. A tenger felett tiszta és éltető a szél. A tenger végtelen magányában az ember soha sincs egyedül, mert milliónyi élet rezdülését érzi maga körül. A tenger a lét csodálatos, kiapadhatatlan gazdagságát hordja méhében: csupa mozgás és szeretet. Az élő végtelenség, ahogyan az önök nagy költője mondta. Valóban, professzor úr, a természet mindhárom világa megtalálható benne: az ásványok világa, a növény- és az állatvilág. Igen gazdag állatvilág él a mélyében: a virágállatok négy csoportja, az ízelttestűek három, a puhányok öt és a gerincesek három osztálya, emlősök, kételtűek, és ezenfelül a halak légiója, az állatoknak ez a megszámlálhatatlan rendje, amelyhez több mint tizenháromezer fajta tartozik - de csak egytized részük él az édesvízben. A tengerben van a természet hatalmas nagy élettani tartaléka. Földünk, hogy úgy mondjam, a tengerből keletkezett, s ki tudja, talán ott is végződik az élete! Mélyén tökéletes nyugalom honol. A zsarnokok a tengert nem hajthatják uralmuk alá. Felszínén ma még folytathatják jogellenes üzelmeiket, háborúskodhatnak, felfalhatják egymást, kihurcolhatják a víz színére a föld minden borzalmát. De harminc lábbal a tenger színe alatt hatalmuk véget ér, befolyásuk semmivé lesz, erejük összeomlik! Ó, professzor úr, a tenger ölen érdemes csak élni! A tenger ölen van csak igazi függetlenség! A tengerfenéken nincsenek urak és hatalmasok! A tenger alatt én szabad vagyok!

A túlradó, lelkes szavak sodra megtorpant: Nemo kapitány hirtelen elhallgatott. Talán elragadtatta magát? Kizökkent megszokott tartózkodásából s túl sokat beszélt? Izgatottan járkált pár percig a teremben. Kis idő múlva aztán megnyugodtak az idegei; arca ismét hűvös kifejezést öltött. Ezekkel a szavakkal fordult hozzám:

- Most pedig, professzor úr, ha úgy tetszik, megnézheti a *Nautilust*. Rendelkezésére állok.

57 Meszes vázú, lábasfejű tengeri állatok. A szépia (sepia) tintahal néven is ismert

XI. A „NAUTILUS”

Nemo kapitány felállt az asztal mellől, s az ajtó felé indult. Némán követtem. A terem végén megnyílt a szárnyasajtó. Ugyanolyan nagyságú szobába léptem, mint az ebédlő.

A könyvtárban álltunk. A falakat mennyezetig érő, fekete paliszanderfából készült, rézberakással díszített, széles polcok borították; rajtuk temérdek, egyforma kötésű könyv. A polcok körülfutottak az egész termen, alattuk óriási, barna bőrrel kárpitozott, kényelmes, süppedős pamlagok álltak. Olvasás közben könnyű, ide-oda tolható kis állványokra lehetett az éppen használatban levő köteteket helyezni. A terem közepén, a nagy asztalon folyóiratok hevertek s néhány régi újság. A szoba kellemes összbenyomást keltett; villanyfényvel volt megvilágítva, amely a mennyezetbe süllyesztett négy alabástrom-üveggömbből hullott alá. Elragadtatva néztem körül az ötletesen berendezett könyvtárban; s alig hittem a szememnek.

A házigazda leheveredett az egyik pamlagra.

- Nemo kapitány - fordultam hozzá -, ez a könyvtár díszére válnék az öt világrész bármely palotájának. Igazán bámulatos, ha elgondolom, hogy ön a tengerfenékre is magával viheti a könyveit.

- Hol találnék teljesebb magányt, nagyobb csendet, professzor úr? - felelte Nemo kapitány. - Dolgozhat-e ön ilyen tökéletes zavartalanságban a múzeumi dolgozószobájában?

- Nem, dehogy. S meg kell vallanom, kapitány úr, az ön könyvtárához képest bizony nagyon szerények az eszközeim. Gondolom, hat- vagy hétezer könyv van itt...

- Tizenkétezer, professzor úr. Ez az egyetlen kapocs, amely engem a földhöz fűz. A világ megszűnt számomra azon a napon, amikor a *Nautilus* először alámerült a tengerben. Ezen a napon vásároltam utoljára könyvet, folyóiratot, akkor vettem utoljára újságot. Számomra azóta az emberek nem gondolkodnak, nem írnak. A könyvek rendelkezésére állnak, professzor úr, használja tetszése szerint a könyvtáramat.

Megköszöntem a házigazda előzékenységét, s a könyvespolchoz léptem. Volt itt mindenféle könyv: tudományos művek, bölcelet és irodalom, mindenféle nyelven, de egyetlenegy politikai gazdaságtani munkát sem láttam: bizonyára szigorúan tilalmazott olvasmány a hajón. Egyvalami nagyon meglepett: a könyvek, tekintet nélkül arra, hogy milyen nyelven voltak írva, tárgykör szerint sorakoztak egymás mellé, amiből arra következtettem, hogy a *Nautilus* parancsnoka mindet folyékonyan olvassa.

A polcokon megtaláltam a klasszikus s a modern irodalom remekeit, legjavát annak, amit az ember alkotott történelemben, költészetben, regényírásban és tudományban, Homérosztól Victor Hugóig, Xenophontól Michelet-ig, Rabelais-tól George Sand-ig.⁵⁸ A könyvtárban a tudományos művek voltak túlsúlyban: a mechanika, ballisztika, vízrajz, meteorológia,⁵⁹ földrajz, földtan éppolyan gazdagon volt képviselve, mint a természetrajz, s ebből arra következtettem, hogy a kapitány elsősorban ezeket a tudományágakat tanulmányozta. Megvoltak a Tudományos Akadémia kiadványai, földrajzi társaságok közleményei stb. stb. Egy szembeötlő helyen állt az a két kötet, amelynek itt talán aránylag barátságos fogadtatásomat

58 Homérosz: az ókori Görögország legnagyobb költője, az Iliász és az Odüsszeia szerzője. Victor Hugo: nagy haladó francia író (1802-1885). Xenophon: görög történetíró és filozófus (i. e. 434-355). Michelet: francia történetíró (1798-1874). Rabelais: nagy francia satirikus író (1494-1553). George Sand: francia írónő (1804-1876)

59 Ballisztika: a kilőtt testek mozgásának tana. Meteorológia: időjárásstan, a légkör tudománya

köszönhetem. Megtaláltam Joseph Bertrand művei között *A csillagászat megalapítói* című könyvét is; ez a munka 1865-ben jelent meg, s ebből azt következtettem, hogy a *Nautilus* vízrebocsátása ezután történt: Nemo kapitány tehát legfeljebb három éve él a tenger alatt. Reméltem, újabb kiadású könyvekre is bukkanok, s így pontosabban meghatározhatom az időpontot. Minthogy bőven ráérek majd a könyvek között kutatni, visszahelyeztem a kötetet, hogy folytassuk sétánkat a csodálatos hajón.

- Kapitány úr - fordultam a házigazdához -, köszönöm, hogy a könyvtárt rendelkezésemre bocsátja. Kincset érő tudományos anyag van itt felhalmozva. Boldogan élek engedelmével.

- Ez a terem nemcsak könyvtár, hanem dohányzó is, professzor úr.

- Dohányzó? - ámuldoztam. - Dohányozni is lehet a hajón?

- Természetesen.

- Ó! Ön tehát mégsem szakított minden kapcsolatot a földelemmel! A szivarjait bizonyára Havannából hozatja?

- Téved, professzor úr. Gyűjtson rá erre a szivarra. Ha ért hozzá, ízleni fog önnek, pedig nem havannai.

Elvettem a szivart. Alakja a „Londres” havanna szivarhoz hasonlított, de mintha aranylevelekből lett volna sodorva. Rágyújtottam a finom bronztalapzaton álló kis paraszas edény fölött, s kéjesen pöfékeltem ki a füstöt. Két napja nem volt szivar a számban, pedig erős dohányos vagyok.

- Kítűnő - mondtam. - Csakhogy ez nem dohány.

- Eltalálta. Nem is Havannából jön, nem is a Balkánról. Megmondom, micsoda: erős nikotintartalmú moszat. Ezt is a tengertől kapom. Bár kissé szűkmarkúan adja. Nélkülözni fogja a havanna szivart, professzor úr?

- Rá se nézek ez után a szivar után.

- Hát akkor gyűjtson rá, amikor kedve tartja, s ne törődjék vele, honnan származik. Dohányjövédéki adó ugyan nincs rajta, de úgy gondolom, ez semmit sem ront az ízén.

- Sőt, ellenkezőleg.

Nemo kapitány most egy másik ajtót nyitott ki, azzal szemközt, amelyen át a könyvtárba jöttünk. Óriási, fényesen kivilágított szalonba léptem.

A tíz méter hosszú, hat méter széles, öt méter magas négyszögletes terem finom cirádákkal ékített mennyezetéről egyenletes, nappali fény áradt a múzeum káprázatos kincseire. Mert a terem valóban múzeum volt. Egy szerencsés kezű, hozzáértő ember, költséget nem kímélve halmozta itt fel a természet és a művészet remekeit, elragadó, szeszélyes összevisszaságban, amellyel a festők műtermében találkozunk.

Az egyszerű rajzú falikárpiton vagy harminc festmény ékeskedett egyforma keretben: megannyi mestermű. A képek között, ügyesen elrendezve, itt is, amott is csillogó, középkori fegyvergyűjtemény. A festmények óriási értéket képviseltek: legtöbbje ismerős volt nekem: európai magángyűjteményekben s képkiallításokon csodáltam meg egykor ezeket a ritka szép darabokat. A régi mesterek ilyen képekkel szerepeltek: Rafael egy Madonnával, Leonardo da Vinci egy Szűz Máriával, Correggio egy nimfával, Tiziántól egy női arckép, Veronesétől a Három királyok, egy Murillo-mennybemenetel, egy Holbein-arckép, Velazqueztól egy szerzetes, egy Ribera-vértanú, vásári jelenet Rubenstől, két Teniers (flamand táj), két kis életkép Metsutól és Paulus Potterstől, egy Prudhon-vászon, egy egész sor tengeri tájkép Backhuysentől és Vernet-től. A modern mesterek képei Delacroix, Ingres és még mások

kézi jeget viselték.⁶⁰ A pompás múzeum szögleteiben elhelyezett talapzatokon a legszebb antik szobrok csodálatos, kicsinyített márvány- vagy bronzmásolatai álltak. Nemo kapitány előre megmondta, hogy csodálatos látványok egész sorában lesz részem a *Nautiluson*, s valóban, csak ámultam és bámultam...

- Professzor úr - fordult felém a különös férfi -, elnézését kérem, hogy ekkora rendetlenségben s ilyen fesztelenül fogadom.

- Kapitány úr - feleltem -, én nem akarom kutatni, hogy ön kicsoda. De itt minden arra vall, hogy ön - művész!

- Műkedvelő vagyok - legfeljebb. Szünettel gyűjtöttem valamikor az emberi kéz alkotta szép műveket. Mohó érdeklődéssel keresgéltem, kutattam, turkáltam mindenfelé, nem sajnáltam erre semmi fáradságot, és így valóban össze is szedtem néhány igen értékes darabot. Ezek az én utolsó emlékeim a földről, mert a föld meghalt számomra. Az én szememben az önök modern festői is régi mestereknek számítanak. Kétezer évesek? Vagy háromezer év előtt éltek? Nem tudom. Össze is zavarom az évszámokat. A nagy mesterek időtlenek.

- És a muzikusok? - kérdeztem, a partitúrákra mutatva.

A terem végében egy kis beépített orgonán heverték. Weber, Rossini, Mozart, Beethoven, Haydn, Meyerbeer, Herold, Wagner, Auber, Gounod⁶¹ és más zeneszerzők nevét olvastam a kottákon.

- Ezek a muzikusok - felelte Nemo kapitány - számomra Orpheus⁶² kortársai. A halottak emlékezetében elmosódik az idő. Én halott vagyok, professzor úr - olyan alaposan meghaltam, mint az ön elhunyt barátai, akik hatlábnyi mélységben fekszenek a föld alatt!

Nemo kapitány hirtelen elhallgatott. Gondolatokba merülve tűnődött maga elé. Megrendülve figyeltem az arcát. Némán fürkésztem, vajon mi rejtőzik e különös, érdekes vonások mögött? A kapitány egy drága berakott asztalkára könyökölt, nem látott, nem hallott, azt sem tudta, hogy a szobában vagyok.

Nem akartam megzavarni a múltjába visszatekintő férfit, s megindultam, hogy sorra megtekintsem a szalonban elhelyezett ritka gyűjtemény minden darabját.

A műkincsek mellett a természet ritkaságai is jelentékeny helyet foglaltak el a múzeumban. Főleg növények, kagylók s az óceán más termékei. Valószínűnek tartom, hogy Nemo kapitány maga bukkant rá minden egyes darabra. A terem közepén villanyfényvel megvilágított szökőkút játszott; medencéjét egyetlen óriáskagyló képezte. Az óriáskagyló vagy tridacna a legnagyobb fej nélküli puhány; a kagyló finoman fodrozott szélének hat méter volt a kerülete, tehát még azoknál a gyönyörű tridacnáknál is nagyobb, amelyeket a velencei köztársaság ajándékozott I. Ferenc francia királynak, s melyekből a párizsi Saint Sulpice-templom két óriási szenteltvíztartót készített.

60 Rafael (1483-1520), Tizián (1477-1576), Veronese (1528-1588), Leonardo da Vinci (1452-1519), Correggio (1494-1534) olasz, Ribera (1588-1652), Velazquez (1599-1660), Murillo (1617-1682) spanyol, Rubens (1577-1640), Teniers (1610-1690) flamand, Potter (1625-1654), Metsu (1629-1667), Backhuysen (1633-1708) holland, Prudhon (1758-1823), Vernet (1789-1863), Delacroix (1798-1863), Ingres (1780-1867) francia és Holbein (1497-1543) német festők nagyjából a legkiválóbb mesterek

61 Weber (1786-1826), Wagner (1813-1883), Meyerbeer (1791-1864), Beethoven (1770-1827) német, Haydn (1732-1809), Mozart (1756-1791) osztrák, Rossini (1792-1868) olasz, Auber (1782-1871), Gounod (1818-1893), Herold (1791-1833) francia zeneszerzők, általában a legnagyobbak közül

62 A görög mondakör alakja, aki lantjával még az állatokat, sőt az alvilág istennőjét is megindította

A szökőkút körül, bronzkeretes, csiszolt üvegszekrényekben voltak osztályozva s címkékkel ellátva a tenger legritkább élőlényei, amelyek valaha is természettudós szeme elé kerültek. Elképzelhető, micsoda öröm fogott el... Hiszen a természetrajz professzora vagyok.

A virágállatok ágazatának mindkét csoportjából, a polipokból s a tüskésbőrűekből igen érdekes példányokat találtam az üvegszekrényben. Az első csoportból orgonakorallokat, legyező alakú medúzákat, puha szíriai szivacsokat, íziszeket a Molukki-szigetekről, pennatulákat, egy csodálatos vesszőállatot a norvég vizekből, különböző ernyőállatokat, tollkorallokat, egy egész sorozat madreporát, amelyeket mesterem, Milne-Edwards oly éleselméjűen tagozott osztályokra; a vitrinben ezek közül elbűvölő legyezőkorallokat és szemcséskorallokat láttam a Bourbon-szigetről, „Neptun szekerét” az Antillákról, pompásnál pompásabb korallokat, koralltelepeket, amelyek halmaza egész szigeteket képez, s valamikor majd szárazföldre nő. A tüskésbőrűek csoportja, amely az állatok testét borító tüskés burokról nevezetes, a tengeri csillagok, a rózsaszínű tengeri liliomok, a tengeri sünök, tengeri ugorkák és még számos más fajta, melyet már fel sem sorolok, az oda tartozó egyedek hiánytalan, teljes gyűjteményével szerepelt.

Valamely kissé gyenge idegzetű kagylótudós elalélt volna a gyönyörűségtől a többi vitrin előtt, amelyekben a puhányok ágazatának ritka példányai voltak elrendezve. Felbecsülhetetlen értékű gyűjtemény tárult szemem elé, részletes leírására itt nem is vállalkozhatom. Kapásból említtem meg csak a következőket: volt itt egy finom rajzú kalapácsállat az Indiai-óceánból, melynek vörösbarna színét szabályos fehér pettyek élénkítették - egy felséges, élénkszínű, tüskéshéjú spondylus - ez a kagyló az európai múzeumokban is ritkaságszámba megy, értékét húszszer frankra becsülöm - továbbá egy Új-Hollandia vizeiből származó pörölyállat, amelyhez igen nehéz hozzájutni - szenegáli egzotikus szívkaagylók, oly törékeny kettős, fehér héjjal, hogy a leheletre is szétpattannak, mint a szappanbuborék; a jávai rózsállatok különböző változatai, amelyeknél szíromszerű képződmények hajlanak ki a meszes burokból - a gyűjtők minden árat megadnak értük! Megemlítek egy egész sorozat gyöngycsigát: a sárgászöldeket amerikai vizeken halászták, a vörösesbarnák Új-Hollandia vizeit kedvelik, az érdes, pikkelyezett héjúak a Mexikói-öbölből, a csillagállatok a déli tengerekből jöttek. S legvégül említtem a legeslegritkébbat, a pompás új-zélandi sarkantyúállatot. De nem hagyhatom megemlítés nélkül a csodaszép, kénsárga tellinákat sem, s a ritkaságszámba menő cythereák és vénuszkagylók fajtáit, a napórát mímelő sugárállatokat Tranquebar partjairól, a márványosan mintázott, gyöngyház fényű papucskagylót, a Kínai-tenger papagáj formájú zöld kagylóit, a *Coendullik* neméhez tartozó, alig ismert kúposcsigát, a porcelánkagylókat, melyeket Indiában és Afrikában pénz gyanánt használnak, a „tengeri glóriát”, Kelet-India legértékesebb kagylóját; végül a parti csigákat, a tengeri szarkalábot, a tornyoscsigát, a tutajoscsigákat, a tojáscsigát, a pápakoronát, a süvegcsigát, a bíborcsigát, a kürtcsigát, a hárfacsigát, a spanyollovast, a trombitacsigát, a korallpolipocskát, az orsócsigát, a szárnyascsigát, a csészecsigát, az üvegcsigát, a kliót - ezeket a gyönyörű, törékeny kagylókat, amelyeket búbajos nevekre keresztelt el a tudomány.

Külön üvegszekrényekben voltak elhelyezve a csodálatosan szép gyöngyfüzérék; a villanyfény kis tüzeket gyújtott a szemeken. Volt itt mindenféle gyöngy: a Vörös-tenger gyöngykaagylóinak rózsaszínű gyöngye, a tengerifül zöld gyöngye, sárga, kék, fekete gyöngyök, az óceánok száz meg száz puhányának s az északi áramlatok fekete kagylóinak furcsa izzadmányai, s néhány felbecsülhetetlen értékű példány, melyeket a legritkább meleagrinnak választottak ki. Egyes gyöngyök akkorák voltak, mint a galambtojás; többet értek annál a gyöngynél is, melyet Tavernier, a híres utazó adott el három millióért a perzsa sahnak, s többet értek a maskati imám gyöngyénél is - pedig azt hittem, hogy annak nincsen párja az egész világon.

A gyűjtemény értékét teljesen lehetetlen volt felbecsülnöm. Nemo kapitány milliókat költhetett e ritka példányokra, s felmerült bennem a kérdés, vajon miféle anyagi forrásból meríti a rengeteg pénzt e költséges gyűjtőszervenvedély kielégítésére? Töprengésemből egy hang rezzengett fel váratlanul:

- Látom, a kagylóimat nézegeti, professzor úr. Ön természettudós, valóban öröme telhet benne. Az én számomra azonban egészen különös érdekességgel bírnak. Minden egyes darabot, amelyet itt lát, a saját kezemmel szedtem: felkutattam éretük a világ minden tengerét.

- Megértem önt, kapitány úr. Ó, nagyon is megértem! Mekkora örömet találhat e gyűjteményben! Saját maga gyűjtögette e kincseket. Európa egyetlen múzeuma sem dicsekedhetik ilyen gazdag óceáni anyaggal. Ki sem mondhatom, mennyire lelkesedem mindenért, amit látok, valósággal lenyűgöz ez a múzeum. Egészen belefeledkeztem a nézelődésbe - pedig a hajó is roppant izgatja a képzeletem. Nem akarom az ön titkait fürkészni, kapitány úr. De be kell vallanom, a hajó, a *Nautilus* gépezete, az irányítókészülékek, mindez rendkívül érdekel. A szalon falán műszerek függenek, s fogalmam sincs róla, mire szolgálnak. Megengedi, hogy megkérdezzem?...

- Megmondtam önnek, professzor úr, hogy teljes szabadságot élvez hajómon - felelte Nemo kapitány. - Szabadon járhat-kelhet tehát a hajó minden részében. Mindent megtekinthet, s én szívesen kalauzolom.

- Nagyon köszönöm, kapitány úr, de nem szeretnék visszaélni az előzékenységével. Csak azt szeretném megkérdezni, mire valók ezek a fizikai eszközök...

- Az én szobámban is fel vannak szerelve ezek a műszerek. Majd ott elmagyarázom a rendeltetésüket. De előbb nézze meg a kabinját. Gondolom, érdekli, hogyan rendezkedik majd be a *Nautiluson*.

Nemo kapitány a szalonból ismét kivezetett a folyosóra. A hajó orrába tartottunk. A számomra kijelölt kabin egy finom ízléssel berendezett aránylag tágas szoba volt, ágygal, mosdóval s egyéb, kényelmes bútorral.

Melegen megköszöntem a házigazda figyelmességét.

- Az ön szobája az enyémbe nyílik - mondta, s kinyitotta az ajtót. - Az én szobám meg a szalonba, ahonnan jövünk.

Beléptem a kapitány szobájába. Szinte klastromi egyszerűséggel volt berendezve. Vaságy, dolgozóasztal, mosdó. Tompa világítás. Semmi nyoma a kényelemnek. Csak a múlhatatlanul szükséges bútorok voltak benne.

Nemo kapitány a székre mutatott.

- Foglaljon helyet - mondta.

Leültem, s a kapitány beszélni kezdett.

XII. MINDENT VILLAMOSSÁGGAL

- Ezek a műszerek a *Nautilus* irányítására szolgálnak - mondta Nemo kapitány, s a szoba falán függő készülékekre mutatott. - A szobámban is, a szalonban is, állandóan a szemem előtt vannak: minden pillanatban pontosan jelzik, hogy hol vagyunk és merre haladunk az óceánon. Egy részüket ön is ismeri; a hőmérő a *Nautilus* belsejében levő hőmérsékletet mutatja, a barométer a légnyomást, s előre jelzi az időváltozást. A higrométer a levegő páratartalmát mutatja: a viharpohárban levő keverék bomlásából vihar közeledtére következtethetnek, az iránytű az égtájakat mutatja, a sextánszal a nap magasságából kiszámíthatom a szélességi fokot, a kronométer⁶³ segítségével a hosszúsági fokot, a nappali s az éjszakai távcsövekkel pedig a látóhatár minden pontját kifürkészhetem, amikor a *Nautilus* felszáll a felszínre.

- Ezek közismert hajózási műszerek, ismerem a használatukat - feleltem. - De látok itt egyebet is. Gondolom, a *Nautilus* különleges szerkezete miatt van rájuk szükség. Ez a számlap a mozgó mutatóval bizonyára manométer.

- Úgy van. Fesz mérő. Ha a vízzel összekötötésbe hozom, megmutatja a külső nyomást, s ebből már tudom, hogy milyen mélységben halad a hajóm.

- És ezek az újfajta mélységmérők?

- A vízrétegek hőmérsékletét mutatják. Ebből is következtetnek a mélységre.

- És a többi műszer? Fogalmam sincs, mire használják!

- Ehhez néhány magyarázatra lesz szükség, professzor úr - mondta Nemo kapitány. - Figyeljen ide, kérem.

Kis szünet után így folytatta:

- Van nekem egy hatalmas erejű, engedelmes, gyors, kezes, mindenre felhasználható szolgáló: hajómon ő a legnagyobb úr. Ez végez mindent. Ez világít, ez fűt, ez a gépek, a műszerek lelke. Ez az engedelmes szolgáló: a villamosság.

- A villamosság? - kiáltottam fel meglepetten.

- Az, professzor úr.

- Nem értem, kapitány úr. Az ön hajója rendkívül gyors: villamossággal pedig ekkora sebességet elérni nem lehet. A villamosság erőhatása egyelőre még igen korlátolt, egész csekély energia termelhető vele.

- Az én elektromos erőm egészen más, mint amit ismernek, professzor úr - felelte Nemo kapitány. - Ennél többet azonban nem mondhatok.

- Nem kíváncsiskodom, kapitány úr, csak annyit mondom, hogy az eredmény rendkívül meglepő. Egy kérdésem volna csupán, de ha tapintatlan vagyok, ne feleljen. Az elemek, amelyekkel ezt a csodálatos hajtóerőt előállítja, gyorsan kimerülnek. Hogyan pótolja például a cinket, ha már semmi kapcsolata sincs a földdel?

- Megfelelek a kérdésére - mondta Nemo kapitány. - Mindenekelőtt tudnia kell, hogy a tengerfenéken cink-, vas-, ezüst- és aranytelepek vannak. Minden bizonnyal ki is lehetne termelni e fémeket. De én nem bányászok ki a földből semmiféle ércet. Én a tengert használom fel elektromosság fejlesztéséhez.

63 Sextáns: földrajzi helymeghatározásra szolgáló szögmérő készülék. Kronométer: különlegesen pontos tengerészeti óra

- A tengert?

- Úgy van, professzor úr. S az eszközökben nincsen itt hiány. Termelhetnék elektromosságot úgy is, hogy a tengerbe különböző mélységekbe huzalokat eresztenék le, s a hőmérséklet-különbség által keletkezett villamosságot használnám fel. De én ennél praktikusabb módszerhez folyamodom.

- Mégpedig?

- Ön ismeri a tengervíz vegyi összetételét. Ezer gramm tengervíz 96,5 százalék vizet tartalmaz és körülbelül 2,66 százalék nátriumkloridot; továbbá kismennyiségű magnéziumkloridot és klórkáltit, magnéziumbromidot, magnéziumsulfátot és kalciumkarbonátot. A nátriumklorid, mint látja, jelentős arányban fordul elő benne. Én ezt a nátriumot vonom ki a vízből, ezzel állítom elő a villamosságot.

- Nátriumból?

- Abból, professzor úr. A nátrium higannyal elegyítve foncsort képez, amely a Bunsen-elemben a cinket helyettesíti. A higany soha nem merül ki, csak a nátrium, azt pedig a tengerből nyerem. Még azt is megmondhatom, hogy a nátriumtelepek fejlesztik a legtöbb energiát; elektromos erejük kétszer akkora, mint a cinkakkumulátoroké.

- Értem, kapitány úr. Az ön különleges helyzetében a nátrium felhasználása rendkívül előnyös, hiszen a tengerből nyeri. Rendben van. De a nátriumot is elő kell állítani, szóval ki kell vonni a vízből. Ezt hogyan csinálja? A nátrium kivonására az akkumulátorokat is felhasználhatja. De ha nem tévedek, a villanygépek több nátriumot fogyasztanak ennél a műveletnél, mint amennyit a vízből kiválasztanak. Ami azt jelenti, hogy ön több nátriumot fogyasztana, mint amennyit kitermel!

- Csakhogy én nem akkumulátorok segítségével vonom ki a nátriumot. Ehhez én egész egyszerűen kőszenet használok.

- Kőszenet? - faggattam a kapitányt.

- Azt. Helyesebben: tengeri szenet - felelte Nemo kapitány.

- Ön tenger alatti bányákból aknázza ki a szenet?

- Úgy van. Hogy ez hogyan történik, arról majd saját szemével meggyőződhetik. Csak egy kis türelmet kérek, professzor úr. Hiszen az idő nem sürgeti. Egyről azonban ne feledkezzék meg: én mindent a tengernek köszönök. A tenger termeli az elektromosságot, az elektromosság szolgáltatja a *Nautilus*-nak a világítást, a meleget, a hajtóerőt, egyszóval: az életet.

- A légzéshez szükséges levegőt is? - kockáztattam meg a kérdést.

- Nos, én a légzéshez szükséges levegőt is könnyen előállíthatnám, de erre semmi szükség sincs, mert akkor szállok fel a tengerszínre, amikor kedvem tartja. A friss levegőt nem elektromos úton állítom elő. De elektromos erő hajtja a hatalmas szivattyúkat, amelyek a levegőt a tárolásra szolgáló különleges tartályokba sűrítik. Ez a berendezés lehetővé teszi, hogy szükség esetén akármilyen hosszú ideig is megmaradjak a mélységben.

- Kapitány úr, én csak ámulok és bámulok. Ön, úgy látom, óriási jelentőségű felfedezést tett: felfedezte az elektromosságban rejlő, eddig ismeretlen hajtóerőt. Bizonyára eljön majd az idő, amikor ezt a földön is felfedezik.

- Nem tudom - felelte Nemo kapitány hűvösen. - De hagyjuk ezt. Ön már tapasztalt a hajómon egyet s mást, látta, mire alkalmazom ezt az értékes energiát. Villamosság szolgáltatja hajómon az egyenletes, állandó világítást - az én világításommal a nap se vetekedhetik. Nézze meg ezt az órát: szerkezetét villamos áram mozgatja. Tökéletes pontossággal jár, különb a legjobb

kronométernél. Számlapja huszonnégy órára van beosztva, mint az olasz óráké - mert számomra nincsen sem nappal, sem éjszaka, sem nap, sem hold, csak ez a mesterséges világítás. Fényét a tengerfenékre is magammal viszem. Mint látja, reggel tíz óra van.

- Valóban.

- A villamosság másra is felhasználható. A szemben levő falon függő számlap a *Nautilus* sebességét jelzi. Villamos vezeték köti össze a sebességmérő csavarjával: műszerem állandóan mutatja a hajó pillanatnyi sebességét. Nézzen oda: e pillanatban mérsékelt, tizenöt mérföldes óránkénti sebességgel haladunk.

- Csodálatos! - kiáltottam fel lelkesen. - Belátom, kapitány úr, mennyire igaza van, hogy a villamosenergiát használja fel mindenre: hiszen ez helyettesíti a szelet, a vizet és a gőzt.

- Még nem végeztünk, professzor úr - mondta Nemo kapitány, és felállt. - Kövessen, s megmutatom, mi van a hajó farában.

Most már valóban ismertem a tengeralattjáró egész előrészt, amelynek a középtől kiindulva és a hajó orra felé haladva ez a pontos beosztása: először is az ötméteres ebédlő, amelyet szigetelőfal választ el a könyvtártól ebbe a helyiségbe nem hatolhat be a víz. A könyvtár szintén öt méter hosszú, mellette van a tíz méter hosszú szalon, amelyet ismét vízhatlan fal választ el a kapitány szobájától. Ez a szoba ötméteres. A kapitány szobája után következik az én két és fél méteres szobám, e mellett egy hét és fél méteres légtartály van, amely az orrtökéig terjed. Ez összesen harmincöt méter. A vízhatlan szigetelőfalakon gumitömítéssel ellátott, légmentesen záródó ajtók nyílnak. Ez a berendezés tökéletes biztonságot nyújt a *Nautilus* utasainak, akkor is, ha valahol léket kap a hajó.

Követtem a kapitányt a keskeny folyosón; a hajó közepére értünk. Itt két vízhatlan fal között egy akna tátongott. Az akna peremére vaslétra volt kapcsolva. Megkérdeztem a kapitányt, hova vezet ez a létra.

- A csónakhoz - felelte.

- Hogyan? Csónakja is van? - kérdeztem meglepve.

- Természetesen. Kitűnő, könnyű jármű, nem borul fel. Sétahajózásra és halászatra használom.

- De akkor mielőtt beszáll, előbb fel kell emelkednie a víz felszínére?

- Nem, dehogy. A csónakot a hajó külső részén egy mélyedés fogadja be. A jármű pedig teljesen zárt, tökéletesen vízhatlan, s erős hengeres csavarokkal hozzá van erősítve ágyához. A létra a *Nautilus* testébe vágott kibújó-nyíláshoz vezet; ez a nyílás pedig pontosan hozzáilleszkedik a csónak oldalán alkalmazott ugyanakkora nyíláshoz. Ezen a két nyíláson át jutok be a csónak belsejébe. Előbb elzárják a *Nautilus*on levő nyílást, aztán én szorítócsavarokkal elzárom a másikat, a csónakon levőt, megeresztem a hengeres csavarokat, s a csónak szédületes gyorsasággal száll fel a víz felszínére. Ekkor kinyitom a gondosan elzárt fedélzetnyílást, felállítom az árbocot, felhúrom a vitorlát, vagy veszem az evezőt, és csónakázom egyet a tengeren.

- De hogyan tér vissza a hajóra?

- Nem én térek vissza, hanem a *Nautilus* fut énhozzám.

- Parancsra?

- Úgy van. A parancsomra. A csónakot elektromos vezeték köti össze a hajóval. Sürgőnyt küldök, s a hajó máris jön.

- Értem! - kiáltottam fel elragadtatva. Mi sem egyszerűbb!

Tovább mentünk. A tetőre vezető lépcső mellett egy két méter hosszú kabinba néztem be, ahol Conseil és Ned pompás étvággal fogyasztották éppen a bőséges ebédet. Azután a három méter hosszú konyhába léptünk. Innen nyíltak a nagy éléskamrák.

A konyhában a gáznál is könnyebben kezelhető s nagyobb meleget fejlesztő villanyáram főz. A tűzhelyek alá vezetett huzalok platinaszivacsokat hevítenek fel, s egyenletesen osztják el a meleget. Elektromossággal voltak fűtve a desztillálógépek is, melyek lepárlással kitűnő ivóvizet szolgáltatnak. A konyha mellett volt a kényelmes fürdőszoba; a csapokból éjjelnappal hideg és meleg víz folyt.

A fürdőszobán túl egy öt méter hosszú helyiség következett, a legénység hálóhelye. Az ajtó be volt csukva, így a berendezést nem láthattam pedig az ágyak számából könnyű lett volna következtetnem, hogy hány ember szükségese a *Nautilus* irányításához.

A folyosó végén negyedik vízhatlan fal választotta el a legénységi szállást a gépháztól. Megnyílt egy ajtó, s beléptem a húsz méter hosszú terembe. Nemo kapitány aki minden bizonnyal kitűnően képzett mérnök itt állította fel a *Nautilus* meghajtását végző gépeket.

A jól kivilágított gépház két részre oszlott. Egyikben voltak az áramfejlesztő telepek, a másokban a hajócsavart mozgató gépek.

Rögtön feltűnt nekem a gépházat betöltő különös szag. Nemo kapitány észrevette idegenkedésemet, s így szólt:

- Csak egy kis gázömlés. Kissé kellemetlen, egyébként nincsen semmi jelentősége. A nátriumtól ered. Minden reggel kiszellőztetjük a hajót, akkor a levegő teljesen felfrissül.

Lázasan érdeklődéssel nézegettem a *Nautilus* gépeit.

- Mint látja, professzor úr, én nem Ruhmkorff-elemeket, hanem Bunsen-elemeket használok. A Ruhmkorff-elem nagyon gyenge. A tapasztalat azt mutatja, hogy kevesebb, de nagy és erős Bunsen-elem alkalmazása célravezetőbb.⁶⁴ A telepek által fejlesztett áramot a hajófarba vezetem, ahol óriási elektromágnesek egy különleges emeltyű- és fogaskerék-rendszerű hajtóműre viszik át, amely a hajócsavart mozgatja; ez másodpercenként akár százhusz fordulatot is végezhet.

- Ezek szerint...

- Ötven mérföldnyi sebességet érek el óránként.

Itt valami titok lappang, de nem faggattam a kapitányt. Hogyan fejthet ki az elektromosság ekkora erőt? Honnan ered ez a szinte végtelen erő? Talán a titok nyitja valamely újfajta indukciós tekercs, amelynek alkalmazásával rendkívül magas feszültség érhető el? Vagy talán egy eddigéle ismeretlen emeltyűrendszer áttételekkel a végtelenségig fokozhatja a hajtóerőt? Ez az, amit sehogy sem értek.

- Kapitány úr - mondtam -, én tudomásul veszem a szemmel látható tényeket, s nem kutatom e jelenségek magyarázatát. Én az *Abraham Lincoln*ről láttam a *Nautilus* mozdulatait, s tudom, mihez tartsam magam a gyorsaságot illetően. De a gyorsaság még nem minden. Látnunk is kell, hová megyünk! Irányt kell adnunk a hajónak, jobbra, balra, felfelé és lefelé! Hogyan jut el ön a nagy mélységekbe, mikor egyre növekszik a nyomás? Hiszen ott több száz atmoszférával kell számolnia! És hogyan száll fel az óceán színére? Egyszóval: hogyan tud ön a vízben tetszőleges mélységben megmaradni? Vagy tapintatlanságot követek el, hogy ezeket kérdezem?

64 Ruhmkorff és Bunsen, a két kiváló múlt századbeli fizikus, más-más vegyi anyagok alkalmazásával fejlesztette tovább a Volta-féle galvánelemet. A Bunsen-féle elembe a pozitív elektród - a cink - hígított kénsavba merül, míg a negatív elektród - a szén - tömény salétromsavba

- Nem... nem... - felelte a kapitány némi tétovázás után. - Hiszen ön ezt a hajót többé úgyszemint hagyja el. Menjünk most át a szalonba. Az a mi tulajdonképpeni dolgozószobánk: ott majd elmondok önnek mindent, amit tudnia kell a *Nautilus*ról.

XIII. NÉHÁNY SZÁMADAT

Leültünk a szalonban egy díványra. Szivarra gyújtottunk. A kapitány kiterített előttem egy finoman és gonddal kivitelezett rajzot.

- Ez a rajz tünteti fel a hajó méreteit, professzor úr. Mint látja, hajóm alakja erősen elnyújtott, kúpban végződő henger: feltűnően hasonlít a szivarhoz. Ez bizonyult eddig a legalkalmasabb alaknak. A henger hosszúsága egyik csúcstól a másikig pontosan 70 méter; a legszélesebb keresztgerenda 8 méter. Az arány tehát nem pontosan 1 : 10, ahogyan a gyorsjáratú gőzhajókat építik, de a hajótest vonala elég hegyes, a víz alatti rész hajlata elég hosszú, úgyhogy a kiszorított vizet könnyen megosztja, s mi sem gátolja a haladásban.

E méretekből könnyen kiszámíthatja a *Nautilus* felületét és köbtartalmát. Felülete 1011,45 négyzetméter, köbtartalma pedig 1500,2 köbméter ami azt jelenti, hogyha a hajó teljesen alámerül, ezeröttszáz köbméter vizet szorít ki, tehát a súly ezeröttszáz tonna.

Amikor a tengeralattjáró terveit készítettem, az volt a szándékom, hogy egyensúlyi helyzetben kilentized része merüljön a víz alá, és csak egytizedével emelkedjék ki a vízből. Tehát csak annyi vizet szorítson ki, amennyi kilentized részének megfelel, vagyis 1356,48 köbmétert. Súlyja ezek szerint ezt a tonnaszámot nem haladhatja meg. Ezt azonban csak a fenti arányokban való megszerkesztéssel érhettem el.

A *Nautilus* teste két burkolatból áll, egy belsőből és egy külsőből, amelyet T alakú vaskapcsok kötnek össze; ez a szerkezet rendkívül nagy szilárdságot ad a hajónak. A sejtyszerű kiképzés által olyan óriási az ellenállása, mintha egyetlen tömör tömb volna. Külső burkolata nem enged; a szegecsléstől függetlenül is hozzátapad a törzshöz. A különböző anyagok tökéletes összeillesztése folytán szerkezete olyan egységes, hogy a leghevesebb viharok is ellenáll.

A két burkolat acéllemezekből készült. A külső burkolat öt centiméter vastag; súlya 394,96 tonna. A belső burkolat, aztán az 50 centiméter magas, 25 centiméter széles, egymagában is 62 tonna súlyú hajótó, a gépek, a holtsúly, a különböző szerelvények és berendezések, a belső választófalak és merevítések: mindez együttvéve 961 tonna, ami együtt a kívánt 1360 tonna súlyt eredményezi. Érthető ez?

- Tökéletesen.

- A szabadon úszó *Nautilus* tehát ilyen körülmények közt egytized részével emelkedik ki a vízből - folytatta a kapitány. - Ha én ennek a tizedrésznek megfelelő befogadóképességű, vagyis százötven tonna űrtartalmú víztartályokat helyezek el benne, és a tartályokat megtöltöm vízzel, a hajó 1507 tonna vizet szorít ki - vagyis az önsúlyát -, és teljesen elmerül. S ez valóban be is következik, professzor úr. A tartályok a *Nautilus* fenekén vannak. A hajó orrában kinyitom a csapokat, a tartályok megtelnek, a lemerülő hajó egy szintre kerül a tenger tükrevel.

- Helyes, kapitány úr. Csakhogy éppen itt merül fel a voltaképpeni probléma. Megértem, hogy a hajó hogyan merülhet el az óceán tükreig. De mi van lejjebb? Amikor a tengeralattjáró a tenger felszíne alá merül, a víz nyomást gyakorol rá. Tehát alulról felfelé irányuló ellennyomásnak van kitéve, amely, ugyebár, harminc lábanként egy atmoszféra nyomást, vagyis négyzetcentiméterenként egy kilogrammot tesz ki. Vagy tévedek?

- Nem, nem. Pontosán így van.

- Akkor pedig nem értem, hogyan merülhet ön a *Nautilus*ával nagyobb mélységre hacsak meg nem tölti teljesen a hajót vízzel.

- Professzor úr - felelte erre Nemo kapitány -, ne tévesszük össze a statikát a dinamikával,⁶⁵ mert ebből súlyos tévedések keletkezhetnek. Figyeljen rám: mindjárt be is bizonyítom.

- Nos?...

- Amikor meg akartam határozni, hogy az alámerüléshez milyen súlytöbbletet kell adnom a *Nautilus*nak, azt kellett csupán figyelembe vennem, hogy minél mélyebb és mélyebb rétegekbe kerülök, a tengervíz sűrűsége egyre nő.

- Természetesen - mondtam.

- A víz, ha nem is teljességgel összenyomhatatlan, mint tudjuk, csak igen csekély mértékben sajtolható. A legújabb számítás szerint egy atmoszferyomás alatt, vagyis harminc láb mélységben, csupán négyszázharminchat tízmilliomod résszel csökken a kiterjedése. Ha tehát ezer méter mélységre akarok eljutni, akkor a kiterjedésnek egy ezer méter magasságú vízoszlop, vagyis száz atmoszferyomás alatt előálló csökkenésével kell számolnom. A csökkenés ekkor négyszázharminchat százmilliomod rész lesz. A súlyt tehát addig kell fokoznom, hogy az 1513,77 tonnát érjen el az 1507,2 tonna helyett. A különbség ezek szerint csak 6,57 tonna lesz.

- Mindössze?

- Igen, professzor úr. A számítás helyessége könnyen ellenőrizhető. És nekem vannak tartalékban olyan víztartályaim, amelyek száz tonnát képesek befogadni: így igen nagy mélységbe szállhatok le. Ha ismét fel akarok emelkedni a felszínig, csak a vizet kell kiengednem. Ha pedig az összes tartályokat teljesen kiürítem, a *Nautilus* egytizedével megint könnyebb lesz, s a víztükör fölé emelkedik.

Nem volt mit válaszolnom erre a számokkal alátámasztott fejtegetésre.

- Elfogadom a számításait, Nemo kapitány - mondtam. - Rosszhiszeműségre vallana, ha ellentmondanék, hiszen tapasztalataim igazolják állításait. De hátra van még a legnagyobb probléma.

- S mi volna az?

- Amikor ön 1000 méter mélységben jár, a *Nautilus* falára 100 atmoszferyomás nehezedik. Ha ön akkor a tartalék víztartályokat ki akarja üríteni, hogy felszállhasson, a szivattyúknak 100 atmoszferyomás, vagyis négyzetcentiméterenként 100 kilogramm nyomást kell legyőzniök. Ehhez azonban akkora erő kell...

- Amekkorát csak az elektromosság szolgáltathat - mondta gyorsan a kapitány. - Ismétlem, uram, az én gépeim ereje szinte korlátlan. A *Nautilus* szivattyúi óriási erővel működnek hiszen láthatta, amikor a víz sugarak rázúdultak az *Abraham Lincolnra*, és áradatként végigsöpörtek rajta. A tartalék víztartályokat egyébként csak akkor használom, ha közepes mélységre, 1500-2000 méterre akarok leszállni, és csakis azért, hogy a gépeket kíméljem. Ha kedvem kerekedik két-három mérföldnyi mélységben járni az óceánt, ahhoz jóval körülményesebb, de azért éppen olyan biztos hajómozdulatok szükségesek.

- És miben áll az, kapitány úr? - kérdeztem.

- Hogy ezt megértse, előbb el kell mondanom, hogyan kormányozzák a *Nautilus*st.

- Csupa fül vagyok.

- A hajó jobbra-balra való irányításához, a megforduláshoz, egyszóval a vízszintes síkban való haladáshoz közönséges széleslapátú kormányt használok. A kormány a fartöke végén van

65 Statika: egyensúly- és szilárdságtan. Dinamika: az erők és mozgások tana

elhelyezve, kerék- és csigasor mozgatja. De én a *Nautilust* lenről fölfelé s föntről lefelé, függőleges irányban is hajthatom mégpedig két ferde szárny segítségével, amelyek a hajó oldalán, a merülési középpontban vannak elhelyezve. Ezek a szárnyak bármely irányba állíthatók, s belülről hatalmas emelők mozgatják. Ha a szárnyak párhuzamosan állnak a hajóval, ez vízszintes irányban mozog. Ha szögben állnak hozzá, a *Nautilus* az elhajláshoz és a csavarmeghajtáshoz képest tetszőlegesen meredek vagy lejtős vonalban száll le vagy emelkedik felfelé. Ha pedig gyorsan akarok a felszínre kerülni, leállítom a csavart: a víznyomás ekkor függőleges irányban hajtja fel a *Nautilust*, mint ahogyan a hidrogénnel töltött léggömb is szédítő gyorsasággal emelkedik fel a levegőbe.

- Bravó, kapitány úr! - kiáltottam. - No de hogyan követi a kormányos a vízben az ön által megadott irányt?

- A kormányos egy üvegezett fülkében tartózkodik. A fülke a *Nautilus* külső burkolatából emelkedik ki. Falaiba lencseüvegek vannak szerelve.

- Az üveg ellenáll az óriási nyomásnak?

- Igen. A kristályüveg ütésre könnyen törik, de nyomással szemben igen ellenálló. 1864-ben, az Északi-tengeren villanyfény melletti halászással kísérleteztek, s akkor látták, hogy a csupán hét milliméter vastagságú üveglemezek tizenhat atmoszféra nyomásnak is ellenállnak, s amellet az erős hősugarakat is átbocsátják s szétszórják. Az én lencseüvegeim mérete azonban huszonegy centiméter a közepén, tehát harmincszor olyan vastagok, mint amelyeket ennél a kísérletnél használtak.

- Megengedem, kapitány úr. De hogyan lát ön a vízben? Ehhez világítás is kell. Hogyan tájékozódik különben az óceán sötét mélyén?...

- A kormányos fülkéje mögött egy óriási villanyfényoszóró van elhelyezve. Sugarai félmérföldnyi távolságra világítják meg a tengert!

- Á! Bravó! Bravó, kapitány úr! Most már értem, honnan ered az állítólagos narvál foszforeszkálása, ami annyi fejtörést okozott a tudósoknak! Ezzel kapcsolatban szeretném mindjárt megkérdezni öntől, hogy a *Nautilus* meg a *Scotia* összeütközése csupán véletlen volt-e? Ez az eset ugyanis nagy port vert fel.

- Merő véletlen volt - felelte Nemo kapitány. - Kétméternyire jártam a víz felszíne alatt, amikor az összeütközés megtörtént. Láttam egyébként, hogy a *Scotiának* nem esett komoly baja.

- Nem, kapitány úr. No és a másik eset? Az *Abraham Lincoln*mal való összeütközés?...

- Sajnálom, professzor úr, hogy a vitéz amerikai flotta egyik legjobb hajója kárt szenvedett. De engem megtámadtak, és védekeznem kellett. Én mégis beértem annyival, hogy harcképtelenné tettem a fregattot. A legközelebbi kikötőben könnyen kijavíthatják a kárt.

- Kapitány úr! - kiáltottam lelkesülten - az ön *Nautilusa* csodálatos hajó!

- Igen, professzor úr, csodálatos! - mondta Nemo kapitány, s mély megindulásában a hangja ellágyult. - Én úgy szeretem a *Nautilust*, mintha a testemből való élő test volna! A maguk hajói, uram, ki vannak szolgáltatva az óceán kényének-kedvének. Aki tengerre száll, szorongva érzi, hogy feneketlen mélységek fölött imbolyog ahogyan azt a hollandus Jansen oly találóan mondotta. De a *Nautilus* fedélzetén az ember szíve nyugodt. Az én *Nautilus*omon nem érheti a hajótestet roncsolás, mert kettős burkolata kemény acél. Itt nincs kötélzet, amelyet a hánykódó hajó bukducsolása elmállasztana. Nincs vitorla, hogy leszaggassa a szél. Nincsenek kazánok, nincs kazánrobbanás. Tűzvészről sem kell tartanom, mert a hajó nem fából, hanem acéllemezből épült. Nincs szénhiány, mert villamosság hajtja hajómat, nem kell

tartanom összeütközéstől, mert magánosan járom a mélységeket; nem kell viharral küszködnöm, mert pár méterrel a felszín alatt mindenkor teljes nyugalom honol! Ez, uram, az igazi tengerjárás! Az én hajóm a hajók legtökéletesebbike! Azt mondják, hogy a tervező mérnök jobban megbízik a hajóban, mint az építője, viszont az építő jobban bízik benne, mint maga a kapitány: ha ez igaz, akkor megéri, hogy én mennyire megbízhatónak tartom az én *Nautilus*omat. Hiszen én vagyok a kapitánya, magam építettem, én is terveztem!

Nemo kapitány magával ragadó ékesszólással beszélt. Szeme ragyogott, hangja szenvedélyes volt, arca átszellemült. Igen, igen, a kapitány úgy szereti a hajóját, mint apa édes gyermekét.

De még motoszkált bennem egy kérdés. Talán tapintatlanság volt, mégis megkérdeztem:

- Ön tehát mérnök, kapitány úr?

- Az vagyok - felelte. - Londonban, Párizsban, New Yorkban tanultam. Ez még abban az időben volt, amikor a földön éltem.

- Hogyan építhette meg titokban ezt a csodálatos hajót?

- A *Nautilus* minden egyes alkatrészét más és más helyről hozattam burkolt rendeltetéssel. A hajótöt Creusot-nál gyártották, a csavartengelyt Pen and Co.-nál, Londonban, a borítás acéllemezeit Leardnél, Liverpoolban, a hajócsavart Scottnál, Glasgow-ban. A tartályokat a párizsi Cail et Cie. készítette, a gépet a poroszországi Krupp, vágósarkantyúját a Motolaművek Svédországban, a precíziós műszereket a Hart Bros. New Yorkban, és így tovább. A gyárosoknak más és más név alatt küldtem el a tervrajzokat.

- De hát az alkatrészeket össze is kellett szerelni!

- Ez így történt, professzor úr; az óceán kellős közepén, egy kis lakatlan szigeten rendeztem be a műhelyemet. Munkásaimmal - helyesebben: az én derék társaimmal, akiket én tanítottam, én neveltem - ott fejeztem be a *Nautilus* építését. Amikor a munka elkészült, tüzzel pusztítottuk el településünk minden nyomát a kis szigeten. Ha lehetséges lett volna, felrobbantottam volna magát a szigetet is.

- Gondolom, a hajó építése óriási összegbe került?

- Egy acéllemezrel borított hajó előállítási költsége 1125 frankba kerül tonnánként, Aronnax úr. A *Nautilus* ezeröttszáz tonnás, tehát egymillió hatszáznyolcvanezer frankba, a felszereléssel együtt kereken kétmillióba került: a műkincsekkel és gyűjteményekkel együtt pedig négy-öt millióba.

- Még egy utolsó kérdésem volna, Nemo kapitány.

- Kérdezzen csak, professzor úr.

- Ön tehát gazdag ember?

- Végtelenül gazdag vagyok. Minden megerőltetés nélkül ki tudnám fizetni Franciaország tízmilliárdnyi államadósságát.

Szeme közé néztem a különös embernek. Orromnál fogva vezet? Majd kiderül...

XIV. A FEKETE ÁRAMLAT

A föld felületének több mint hetven százalékát, vagyis háromszáznyolcvanmillió négyzetkilométert tenger borít. Ennek az óriási tömegű víznek kétmilliárd-kétszázötvenmillió köbmérföld a köbtartalma, ami egy hatvan mérföld átmérőjű, három quintillió tonna súlyú gömbnek felel meg. E szám megértéséhez tudnunk kell, hogy a quintillió úgy aránylik a milliárdhoz, mint a milliárd az egyhez. Azaz: egy quintillióban annyi milliárd van, mint ahány egység a milliárdban. Ez a vízmennyiség tehát körülbelül annyi, amennyi víz a földteke összes folyóiban negyvenezer év alatt elfolyik.

Abban a geológiai korszakban, amikor a Föld kialakult, a tűz időszakára a víz időszaka következett. Kezdetben mindent elborított az óceán. Majd később, a sziluri korszakban, hegycsúcsok bukkantak ki lassanként a tengerből, szigetek emelkedtek ki s tűntek el megint a helyenként keletkező özönvízben, majd ismét megjelentek a víz felett, összeolvadtak, nagy kiterjedésű szárazföldeket, világrészeket alkottak. A szárazföld végül is megszilárdult, s azt a földrajzi alakzatot öltötte, amelyet ma látunk. A szárazföld harminchétmillió négyzetmérföld nagyságú, más szóval százharmincmillió négyzetkilométernyi területet hódított el az óceántól.

A szárazföldi alakulatok öt hatalmas részre osztják a tengert. Ezek pedig: az Északi- és Déli-Jeges-tenger, az Indiai-, Atlanti- és a Csendes-óceán.

A Csendes-óceán északról délre, a két sarkkör között s nyugatról keletre Ázsia és Amerika között terül el, száznegyvenöt hosszúsági fok kiterjedésben. Ez a legcsendesebb tenger; áramlatai lassúak és szélesek, dagály-apály a közepes, csapadéka bőséges. Ezt az óceánt kellett most a legkülönösebb körülmények között bejárnom.

- Professzor úr - szólt hozzám Nemo kapitány -, ha úgy tetszik, állapítsuk meg a *Nautilus* pontos helyzetét, amely egyben utazásunk kiindulópontja lesz. Háromnegyed tizenkettő van. Felszállok ismét a felszínre.

Nemo kapitány háromszor megnyomta a villanycsengő gombját. A szivattyúk megindultak: hajtották ki a vizet a tartályokból. A manométer mutatója egyre gyengülő nyomást jelzett: a *Nautilus* emelkedését mutatta. S a mutató egyszerre csak megállt.

- Felértünk - mondta a kapitány.

A közepén levő feljáróhoz siettem, felmásztam a vaslépcsőn, s a nyitott fedélen át kiléptem a *Nautilus* tetejére.

A lapos tető csupán nyolcvan centiméternyire emelkedett ki a vízből. S valóban, a *Nautilus* orsó alakú orrával és farával hosszú szivarra emlékeztetett. Észrevettem, hogy pikkelyszerűen egymásra helyezett borítólemezeivel csakugyan a szárazföldön élő nagy csúszómászók pikkelyes hátához hasonlít. Így hát nagyon is érthető, hogy a *Nautilus*-t a legjobb távcsövekkel is tengeri állatnak nézték.

A tető közepén egy csekély domborulat jelezte a hajótestbe félig besüllyesztett csónak helyét. Az orron és a faron két alacsony, rézsútos falú fülke emelkedett ki, vastag lencseüveg ablakokkal. Az egyikben a kormányos tartózkodik, a másikban van a hatalmas fényerejű reflektor, amely a *Nautilus* útját megvilágítja.

A tenger csodálatosan szép és csendes volt, az ég felhőtlen. Alig éreztem a hosszú testű hajón a hullámok lassú ringatását. Könnyű keleti szél fodrozta a vizet. A látóhatárról felszállott a pára, s így kedvező alkalom nyílt a megfigyelésre.

Nem láttunk magunk előtt semmit. Sem zátonyt, sem szigetet. Az *Abraham Lincoln* is eltűnt. Az óceán végtelen pusztasága terült el előttünk.

Nemo kapitány szextánsával megmérte a nap magasságát, hogy ebből az adatból majd kiszámítsa a földrajzi szélességet. Azután néhány percig várt, hogy megállapítsa, mikor delel a nap. Feszülten figyelt: egy arcizma se rezdült. Mintha márványból faragott kéz fogná a műszert.

- Dél van - szólalt meg egyszerre a kapitány. - Nos, ha úgy tetszik, mehetünk, professzor úr...

Még egy utolsó pillantást vettem a tengerre. A víz a japán partvidék közelségében kissé sárgásra színeződött. Lementem ismét a vaslépcsőn a nagy szalonba.

A kapitány most meghatározta a hajó helyzetét. A kronométer segítségével kiszámította a hosszúsági fokot, s a korábbi észleleteiről készített grafikonon ellenőrizte számításait.

- A $37^{\circ} 15'$ nyugati hosszúság mentén haladunk, professzor úr...

- Melyik délkörtől számítva?⁶⁶ - kérdeztem hirtelen, remélvén, hogy a kapitány válaszából talán kiderül, hogy melyik ország szülötte.

- Több kronométerm van, professzor úr - felelte. - Az egyik a párizsi, a másik a greenwichi, a harmadik a washingtoni időt mutatja. Az ön tiszteletére most a Párizsra beállított kronométert fogom használni.

Semmit sem tudtam meg a válaszból. Meghajlással köszöntem meg a megtiszteltetést. Nemo kapitány tovább beszélt:

- A *Nautilus* a párizsi délkörtől számított $37^{\circ} 15'$ nyugati hosszúság és a $30^{\circ} 7'$ északi szélesség mentén halad. Tehát körülbelül háromszáz mérföldnyire vagyunk a japán partoktól. Ma november 8-a van, most déli tizenkét óra. Tenger alatti felfedező útra indulunk, professzor úr.

- Isten legyen velünk! - kiáltottam.

- Most pedig - folytatta a kapitány - itt hagyom önt a könyvek között. Megadtam az útirányt: kelet-északkelet, ötven méter mélységben. Itt vannak a részletes térképek, azokon figyelemmel kísérheti utunkat. A szalon rendelkezésére áll. Engedje meg, hogy most visszavonuljak.

Nemo kapitány meghajolt és távozott. Egyedül maradtam gondolataimmal, s ezek szüntelenül a *Nautilus* parancsnoka körül forogtak. Megtudom-e valaha is, melyik nemzet fia ez a különös ember, aki avval kérkedik, hogy a földön sehová sem tartozik? Gyűlöletet táplál az emberiség iránt, s talán irtózatossá készül - de mi ébresztette a gyűlöletet? Ki ez az ember? Félreismert tudós? Lángész, akit „nagyon megbántottak”, ahogyan Conseil mondta? Új Galilei?⁶⁷ Vagy egyike azoknak a tudományos kutatóknak, mint az amerikai Maury, akiknek pályáját derékba törték a levert forradalmak? Még nem tudom. A véletlen dobott a *Nautilus* fedélzetére, Nemo kapitány kezében tartja az életem: s ő hűvösen ugyan, de emberséggel fogadott. Csak éppen nem ragadta meg a feléje nyújtott kezem. S nem nyújtotta nekem a magáét.

Egy óra hosszat töprengtem, de nem jutottam közelebb az izgalmas titok megfejtéséhez. Pillantásom azután az asztalra kiterített nagy planiszférikus térképre⁶⁸ esett. Ujjam a

66 Valamennyi hosszúsági kör (másként délkör vagy meridián) egyforma hosszú lévén, bármelyik tekinthető kezdő meridiánnak. Régebben a Kanári-szigetek egyikén áthaladó hosszúsági kört választották ennek, újabban a greenwichi csillagvizsgáló kupoláját keresztvezték

67 Nagy olasz természettudós (1564-1642). Sok üldöztetésben volt része, mert azt állította, hogy a Föld mozog a Nap körül

68 Planiszférikus térkép: a földgömb ábrázolása sík lapon

hosszúsági és szélességi körök most meghatározott keresztezési pontjára helyeztem, s belemerültem a térkép tanulmányozásába.

Nemcsak a szárazföldön, hanem a tengeren is vannak folyamok. Sajátságos áramlatok, hőmérsékletükről, színükről ismerhetők fel: legismertebb köztük a Golf-áram. A tudomány öt fő áramlatot jelöl meg a világtengereken: egyik az Atlanti-óceán északi részén vonul, a második a déli részén, a harmadik a Csendes-óceán északi részén, a negyedik a déli részén és az ötödik az Indiai-óceán déli részén. Volt egykor valószínűleg egy hatodik áramlat is, az Indiai-óceán északi részén, amikor a Kaszpi-tenger és az Aral-tó az ázsiai nagy tavakkal egyetlen összefüggő vízterületet képezett.

A planiszférikus térképen megjelölt ponton haladt át az egyik áramlat, amelyet a japánok Kuro-Sivónak neveznek: a Fekete Folyam. A trópusi nap függőleges sugaraitól felmelegített Bengáli-öbölből indul ki, kidöntött kámforfákat s mindenféle forró égővi hordalékot sodorva magával, áthalad a Malacca-szoroson, s az ázsiai part mellett elhúzva, bekanyarodik a Csendes-óceán északi részébe, s az Aleut-szigetekig vonul. Mély, indigókék, meleg vize mint sötét folyam szeli át az óceán tereit. A *Nautilus* az áramlat közepén halad. Tekintetemmel követtem útját, s elképzeltem, mint ragad magával a végtelen Csendes-óceánon... Tűnődésből egyszerre csak valami nesz ébresztett fel. Megnyílt a szalon ajtaja. Társaim léptek be a terembe.

Szinte kővé dermedt mind a kettő a küszöbön, amikor a szalonban felhalmozott csodás kincsekre esett a tekintetük.

- Hol vagyunk? - kiáltott fel a kanadai. - Talán bizony a quebeci múzeumba tévedtem?

- Én inkább úgy vélném, hogy a Sommerard-palotában⁶⁹ vagyunk, a tanár úr engedelmével! - ámuldozott Conseil.

- Kedves barátaim - józanítottam ki őket -, nem vagyunk Kanadában. Sem Franciaországban. - Intettem, lépjenek be. - A *Nautilus* fedélzetén vagyunk, barátaim, mégpedig ötven méterrel a tenger színe alatt.

- Hát... ha a tanár úr mondja, akkor biztosan úgy van - felelte Conseil. - De hát én még életemben nem láttam ilyet. Csak bámulok.

- Bámulhatsz is, kedves fiam. Nézz csak körül. Itt azután bőven akad osztályoznivalód.

Conseilt nem sokat kellett biztatnom. A derék fiú máris az üvegszekrények elé állt, s kétrét görnyedve mormolta a természetrajzi szakkifejezéseket: haslábúak osztálya, kürtcsigák családja, porceláncsigák neme... És így ment ez vég nélkül...

Ned Land, akit a kagylótan édeskeveset érdekelt, arról faggatott, hogyan folyt le beszélgetésem Nemo kapitánnyal. Rájöttem-e már, kicsoda, honnan jött, hová megy, milyen mélységekbe ragad bennünket a hajója? Ezer kérdéssel ostromolt, amelyekre nem tudtam válaszolni.

Elmondtam Ned Landnek mindent, amit tudok, jobban mondva, hogy mi mindent nem tudok, s megkérdeztem tőle, hogy ő mit látott, mit hallott.

- Semmit sem láttam, semmit sem hallottam! felelte a kanadai. - Még a hajó legénységét sem láttam. Talán bizony villanyra jár az is?

- Villanyra???

- Szavamra mondom, ezen sem csodálkoznék. Mondja, tanár úr - makacskodott Ned Land, mert még nem adta fel tervét -, mondja, igazán nem tudja, hány ember van a fedélzeten? Tíz? Húsz? Ötven? Száz?

69 Alexandre du Sommerard (1779-1842) régész híres gyűjteményét tartalmazó palotája Clunyben

- Nem tudom. Fogalmam sincs róla, Land mester. Egyébként higgye el, okosabb, ha a tervéről egyelőre lemond. A *Nautilust* úgysem tudja kezébe keríteni, de nem is menekülhet innen. Ez a hajó a modern ipar remeke: én a magam részéről nagyon sajnálnám, ha nem láthattam volna! Hány ember cserélne boldogan velünk, már csak azért is, hogy ezen a csodálatos hajóúton részt vegyen! Nyughasson már. Igyekezzünk, hogy minél többet lássunk abból, ami körülötünk történik.

- Mit láthatunk? - csattant fel a szigonyos. - Semmit! Ebből a vasbörtönből semmit sem láthatunk. Vakok módjára járunk, vakok módjára úszunk a tengeren...

Alighogy társam ezt kimondta, a szalon elsötétedett. Koromfekete éjszaka vett körül bennünket. A mennyezetvilágítás oly hirtelen aludt ki, hogy szememben szúró fájdalmat éreztem, mintha csak éppen megfordítva - teljes sötétségből egyszerre vakító világosságba kerültem volna.

Némán vártunk. Meg sem moccantunk. Nem tudtuk, miféle újabb, kellemes avagy kellemetlen meglepetés érhet itt még bennünket. Egyszerre csak valami súrlódás nesztét hallottuk, mintha a *Nautilus* falán a tolóajtók megnyíltak volna.

- Végünk van! - szólalt meg Ned.

A terem egyszerre megvilágosodott. Két oldalról, két hosszú, téglalap alakú nyíláson át áramlott be a fény. A víz elektromos fénysugarak özönében ragyogott. Két kristályüveg-lemez választott csak el bennünket a tengertől. Megremegtem: mi lesz, ha a törékeny üvegfal betörik? Aztán láttam, hogy az üvegfal erős rézkeretbe van szerelve, s ezáltal óriási az ellenállóképessége.

Egy mérföldnyi körzetben tisztán láthatóan tárult fel előttünk a tenger. Tündéri látvány! Toll azt le nem írhatja. Ki festheti le a csodálatos fényhatások játékát az átlátszó vízben, amint a ragyogás fokozatosan szivárványossá enyhül, fent és lent, az óceán mélyebb és magasabb rétegeiben!

Mindenki tudja, hogy a tenger átbocsátja a fényt. Sokkal tisztább, mint a sziklából fakadó forrás. A vízben lebegő parányi ásványi és szerves anyagok még csak növelik átlátszóságát. A Csendes-óceán egyes részein, az Antilláknál, száznegyvenöt méternyi mélységben is bámulatos tisztán látható a hajóról a homokos tengerfenék; úgy látszik, háromszáz méter az a határ, amelyen túl már nem hatol le a napsugár. De a *Nautilust* körös-körül víz környékezi, s az elektromos fényforrás bent, a hullámok ölén árasztja sugarait. Nem is fényárban tündöklő vízben, hanem folyékony fényben úsztunk.

Ehrenberg föltevése szerint a tengerfenéket a foszforeszkáló parányok miriádjai világítják meg. Az bizonyos, hogy csodálatosabb látvány, mint az óceán mélysége, nincs sehol a világon. Ezt a csodát láttam meg most a fény ezernyi játékában. A szalon mindkét oldalán egy-egy ablak nyílt a rejtelmes mélységre. A sötétségbe borult szalonból még ragyogóbbnak tűnt a víz, s mi úgy néztük a kristályablakon át ezt a tündöklést, mintha egy óriási akvárium üvegfala előtt állnánk.

Az volt az érzésünk, hogy a *Nautilus* egy helyben áll. Semmi sem jelezte kint a mozgást. De voltak pillanatok, amikor láttuk, hogy a hajó vágósarkantyújával kettészelt víztömeg szédületes gyorsasággal rohan el mellettünk.

Bámulva, elragadtatva könyököltünk az üvegfal párkányára. Egyikünk sem törte meg a döbbenetes csendet. Conseil egyszerre csak megszólalt:

- No, Ned barátom, az imént mindenáron látni akartál valamit. Most aztán van mit nézned.

- Hát ez érdekes! Nagyon érdekes! - mondta a kanadai. Mintha valaki elfújta volna a haragját, nem gondolt már szökésre, hanem teljesen átadta magát az igézetes látványnak. - A világ végéről is érdemes idejönni, hogy ezt meglássa az ember!

- Ó, de gyönyörű! - áradt belőlem a lelkesedés. - Most már megértem ennek az embernek az életét! Megteremtette a maga külön világát - milyen csodálatos, milyen gyönyörű ez a világ!

- No de hol vannak a halak? Egyetlen halat se látok! - jegyezte meg a kanadai.

- Mit érdekelnek téged a halak, öregem! Hiszen egyetlen fajtát sem ismersz! - mondta Conseil.

- Hogy én ne ismerném a halakat? Halászember vagyok, vagy mi!

A két barát között erre parázs vita támadt: mindketten ismerték a halakat a maguk módja szerint.

Tudjuk, hogy a halak a gerincesek ágazatának utolsó osztálya. Pontos meghatározásuk így szól: „Kettős érrendszerű gerincesek, vérük hideg, kopolyúval lélegzenek, és a vízben élnek. Két különálló csoportba oszthatók, a csontos és a porcogós halak csoportjába, aszerint, hogy csontos vagy porcogós csigolyákból áll-e a hátgerincük.”

A kanadai talán hallott valamit harangozni csontos meg porcogós halakról, Conseil azonban teljesen tájékozott volt ebben a kérdésben, s most, hogy Neddel összebarátkozott, bántotta, hogy a cimborája kevesebbet tud, mint ő. Elő is vette mindjárt:

- Öregem, te jó halász vagy, ügyes halász vagy, jól megszigonyozod a halat. El is ejtettél egy sereget. De fogadni mernék, hogy azért osztályozni nem tudnád őket.

- Dehogynem - felelte nagy komolyan a szigonyos: - Kétféle hal van: ehető és nem ehető.

- Ez az osztályozás csak annak érdekes, aki a hasát szereti. Mondd csak, tudod-e, mi különbség van a csontos és a porcogós halak között?

- Ezt még tudom, öcsém.

- Hát azt meg tudnád-e mondani, hogy ez a két nagy alosztály milyen rendekre oszlik?

- Tudja a fene - felelte a kanadai.

- Hát akkor ide figyelj, öregem, és jól jegyezd meg, amit mondok.⁷⁰ A csontos halak hat rendre oszlanak. Először: a tüskésszárnyúak. Felső állkapcsuk teljesen kifejlett, kopolyújuk fésű alakú. A tüskésszárnyúak rendjéhez tizenöt család tartozik. Vagyis az ismert halfélék háromnegyed része. Jellegzetes példány: a közönséges sügér.

- Elég jóízű - felelte Ned Land.

- Másodszor - folytatta Conseil - a hasúszók. A hasúszóknak a has alatt, a melluszonyuk mögött hasuszonyaik vannak, amelyek nem tapadnak a vállcsontozathoz. Ez a rend öt családra oszlik. Az édesvízi halak nagy része ide tartozik. Jellegzetes példány: a ponty meg a csuka.

- Hát az is hal? - legyintett a kanadai, mert semmire se becsülte az édesvízi halakat.

- Harmadszor - folytatta Conseil rendületlenül - a karúszók. Hasuszonyaik a melluszonyok alatt vannak, és közvetlenül a vállcsontozathoz tapadnak. Ez a rend négy családra oszlik. Jellegzetes példány: a sima lepényhal, a csupasz nyelvhal, a rombuszhal, a félszegúszó és a többi.

⁷⁰ Az itt következő osztályozás nem felel meg a mai rendszertani elveknek, mert nem veszi tekintetbe a fejlődési sorrendet, és a kezdetlegesebb formákat összekeveri a magasabb szervezettségűekkel

- Kitűnő! Kitűnő - kiáltotta a szigonyos. Ő csak az ízletesség szempontjából osztályozta a halakat.
- Negyedszer - folytatta Conseil, akit nem lehetett egykönnyen kihozni a sodrából -, negyedszer: az uszony nélküliek. Testük hosszú, hasuszonyaik nincsenek, bőrük vastag, többnyire sikamlós. Ehhez a rendhez egyetlen család tartozik. Jellegzetes példány: az angolna és a sajgatóhal.
- Közepes! Közepes! - legyintett kezével Ned Land.
- Ötödször - hadarta Conseil - a bojt kopolyások. Teljes fogazatuk van, és állkapcsuk szabadon mozog, kopolyájuk a kopolyaív mentén kis pamacsokban, párosával van elhelyezve. Ehhez a rendhez csak egy család tartozik. Jellegzetes példány: a csikóca és a szárnyas lovacska.
- Ehetetlen! Ehetetlen! - mondta a szigonyos.
- Hatodszor - fejezte be előadását Conseil - a forrt állkapcsúak. Állkapocsontjuk mereven hozzá van rögzítve a rágószervet képező maxilla⁷¹ oldalához; a szápadlásív varrattal illeszkedik be a koponyába, ennek folytán merev. Ennek a rendnek nincsenek valódi hasuszonyai. Két család tartozik hozzá. Jellegzetes példányok: a nyúlfejű gömbhal és a holdhal.
- A kutyának sem kell! - kiáltotta a kanadai.
- Érted most már a felosztást, öregem? - kérdezte az én tudós inasom.
- Kukkot se értettem az egészből, édes öcsém - felelte a szigonyos. - Azért csak folytasd, mert nagyon érdekes.
- A porcogós halaknak csak három rendjük van - hadarta Conseil a mondókáját rendületlen nyugalommal.
- Annál jobb! - lélegzett fel Ned.
- Először: a szájtató halak. Állkapcsuk összeforrt, mozgatható gyűrűt képez, számos kopolyányílásuk van. Ehhez a rendhez csak egy család tartozik; jellegzetes példánya az orsóhal.
- Ezt szeretem - mondta Ned Land.
- Másodszor: a cápafélék. Kopolyájuk a szájtató halakéhoz hasonlít, de alsó állkapcsuk mozgatható. Az osztályban ez a legfontosabb rend, két család tartozik hozzá. Jellegzetes példány: a rája és a cápa.
- Micsoda! - kiáltott fel Ned. - A ráját meg a cápát ugyanabba a rendbe rakod? Én azt mondom, kedves öcsém, ez így nincs rendben. A cápa fel fogja falni a ráját.
- Harmadszor: a tokfélék - folytatta Conseil. - Egyetlen kopolyányílásukat redő takarja. Ehhez a rendhez négy nem tartozik. Jellegzetes példány: a kecsége.
- Jól van, öcsém, utoljára hagyta a legfinomabbat - legalábbis az én ízlésem szerint. Végeztél?
- Végeztem, öregem - felelte Conseil. - De vedd tudomásul, hogy aki ennyit tud, az még semmit sem tud, mert a családok még fajokra, alfajokra, változatokra oszlanak...
- No hát, öcsém - mondta a szigonyos, arcát az ablaküvegre tapasztva -, hadd lássam, mire még a tudományoddal? Ide nézz!
- Ejha! - kiáltott fel Conseil. - Mennyi hal! Mintha csak egy akvárium előtt állnánk!

71 Állkapocs, latinul

- Dehogysz! - ráztam a fejem. - Az akváriumban rabságban élnek a halak, ezek meg szabadok, mint a levegőben a madár.

- No, öcsém - fordult Ned Land az inasomhoz -, ez itt miféle hal? Hát ez? És ez?

- Azt én nem tudom megmondani - felelte Conseil. - Ez a gazdámra tartozik.

A derék fiú, bár szenvedéllyel űzi az élőlények osztályozását, mégsem természetrajztudós: erős a gyanúm, hogy még a tonhalat sem tudja megkülönböztetni a makrélától. Ezzel szemben a kanadai tétovázás nélkül megnevezte az ablak előtt elúszó halakat.

- Ez egy íjhal volt - mondtam.

- Mégpedig kínai íjhal! - csapott le rám Ned Land.

- Az íjhalak neméhez, a keménybőrűek családjához, a forrtállcsontúak rendjéhez tartozik - mormolta Conseil.

Annyi szent, ha ezek ketten, Ned és Conseil, összerakhatnák a tudományukat, kitelne belőlük egy kitűnő természetrajztudós!

A kanadainak valóban igaza volt. Lapos testű, barkás bőrű, tüskés hátsörényuszonyos íjhalak rajzottak a *Nautilus* körül, négy soros tüskével meredező farkukat csapdosva. Csodaszép testüket, amely hátukon szürke, hasukon fehér, aranyos pettyek tarkítják; csak úgy csillogtak a sötét, kavargó vízben. Egy csapat rája kígyózott el közöttük, mintha hullámtaréjt kergetett volna tova a szél. S nagy örömmre egyszerre csak megpillantottam egy sárgás hátú, halványrózsaszín hasú kínai ráját, szeme mögött a három tüskével. Lacépčde⁷² idejében még kétségbe vonták e ritka fajta létezését: ő maga is csak egy japán fametszetgyűjteményből ismerte ezt a halat.

Két óra hosszat követte a *Nautilust* a vízi sereg. Tünetesen szép halak rajzottak el az üveglak előtt, bámulatos gyorsasággal szelve a vizet; a játékosan szökdelő tengerlakók közül felismertem a zöld ajakoshalat, a feketén csíkozott bajuszos vörösmárnát, a kerek farkú, lilán pettyezett, fehér hátú olajos gébet, a csodaszép, kék testű, ezüst fejű japán makrélát, a fémesen csillogó aranyazúrt, amelynek már a neve is mindent megmond, a kék-sárga uszonyú, csíkos durbincot, a fekete csíkos durbincot, a gyűrűs durbincot, amelynek mutatós, szép testét hat fekete gyűrű övezi, a csőrös szájú tengeri szalonkát, melynek egyes példányai méternyi hosszúságot is elérnek, a japán szalamandrát, a hat láb hosszú, apró szemű, kígyótestű, nagy szájú, hegyes fogú tüskés murénát... és a többi...

Elragadtatva bámultuk a csodás látványt: fel kellett minduntalan kiáltanunk ámulatunkban, mert ehhez foghatót még sohasem láttunk. Ned megmondta a halak nevét, Conseil osztályozta őket, én meg szinte önkívületben gyönyörködtem fürge, játékos mozdulataikban s gyönyörű formáikban. Sosem volt még alkalmam ezeket a halakat elevenen, természetes elemükben, a vízben megfigyelni.

Káprázott a szemünk ekkora csoda láttán: nem is sorolhatom fel, hogy mennyiféle hal siklott el az ablak előtt: a japán és a kínai tenger gazdag seregszemléje vonult el előttünk. Nincs a levegőnek annyi madara, amennyiféle hal a *Nautilus* körül rajzott: bizonyára a tündöklő villanyfény vonzotta őket ide.

A szalon egyszerre csak kivilágosodott. A vasfalak összecsucodtak. Eltűnt előlünk a bűvös látvány. Soká elmerengtem még a látottakon, majd pillantásom egyszerre csak a falon függő műszerekre esett. Az iránytű még mindig észak-északkelet felé mutatott; a feszmérő öt atmoszferyomást jelzett, amely ötven méter mélységnek felel meg; az elektromos sebességmérőről pedig leolvastam, hogy a hajó óránként tizenöt mérföld sebességgel halad.

⁷² Francia természettudós (1756-1825)

Nemo kapitányt vártam. De nem mutatkozott. Az órára pillantottam. Öt óra volt.

Ned Land és Conseil visszatért kabinjába, s én is a szobámba mentem. Asztalomon várt a vacsorám. A következő fogásokból állt: a legfinomabb teknősbékaleves, hófehér, omlós húsu márna - remekül elkészített máját, külön tálalva, ínycsok csemegének szánták; továbbá holocantus-szelet, amely szerintem a lazacnál is ízletesebb volt.

Az estét írással, olvasással, gondolkodással töltöttem. S amikor ebbe is belefáradtam, lehevedtem puha tengerifűágyamra, s mély álomba merültem. A *Nautilus* némán siklott tovább a rohanó Fekete Folyam sötét sodrában.

XV. MEGHÍVÁST KAPOK LEVÉLBEN

Tizenkét óra hosszat aludtam egyfolytában. Másnap reggel, november 9-én, arra ébredtem, hogy Conseil szokása szerint benyit hozzám a szobámba, megkérdezi, „hogya aludt a tanár úr?” és hogy miben lehet szolgálatomra. Cimborája, a kanadai még mindig az igazak álmát aludta, mint akinek egyéb dolga sincs ezen a világon.

Hallgattam a derék fiú fecsegését, de én magam nem voltam éppen beszédes kedvemben. Nyugtalanított, hogy Nemo kapitány nem mutatkozott tegnap egész délután, s alig vártam, hogy megint találkozzam vele.

Felöltözködtem. Conseil forgatta, tapogatta a kagylóselyemből készült ruhadarabokat, s találgatta, milyen anyagból valók. Elmagyaráztam neki, hogy az öltöny anyaga a Földközi-tenger partvidékén tömegesen található sonkakagyló fényes, selymes tapintású rostjaiból készült; ezekkel tapad a sziklához. Ebből a nagyon puha s nagyon meleg anyagból hajdanában szép szövetet, harisnyát, kesztyűt készítettek. A *Nautilus* személyzete tehát igen olcsón ruházkodik, nincs is rászorulva a föld gyapotcserjéire, juhaira, selyemhernyóira.

Amint elkészültem az öltözködéssel, bementem a nagy szalonba. Egy lelket sem találtam ott.

Belemerültem az üvegszekrényekben felhalmozott ritka kagylógyűjtemény tanulmányozásába. Azután a gazdag növénygyűjteményt nézegettem; a ritkaságszámba menő tengeri növények lepréselten sem veszítették el csodálatos színüket.

Így telt el az egész nap anélkül, hogy Nemo kapitány megtisztelt volna látogatásával. A szalonablakokat eltakaró acélfalak zárva maradtak. Attól tartanak talán, hogy ráunhatunk a fényárban úszó tenger csodálatos látványára?

A *Nautilus* továbbra is kelet-északkelet irányban haladt, ötven-hatvan méter mélységben, tizenkét mérföld sebességgel.

Másnap, november 10-én sem nézett felénk senki, egyedül voltunk egész nap. Az idő nagy részét Neddel és Conseiljel töltöttem. Ők is csodálkoztak, hogy a kapitány nem mutatkozik. Érthetetlen, különös ember! Vagy talán beteg? Vagy meggondolta magát, s más tervei vannak velünk?

Ilyen aggályaink voltak, de azért el kellett ismernünk, hogy a hajón - mint azt Conseil megjegyezte - teljes szabadságot élveztünk. Ellátásunk kitűnő és bőséges volt. Házigazdánk tartja magát a megállapodáshoz. Igazán nem panaszkodhatunk. Helyzetünk mindenesetre különös, de tény, hogy páratlanul szép élményekben volt részünk; egyelőre semmi okunk sincs a panaszkodásra.

Ezen a napon kezdtem el a naplóírást. Feljegyzéseim felhasználásával most a legaprólékosabb pontossággal írhatom meg kalandjaimat. Mint érdekességet említem meg, hogy naplóm tengeri pázsitból készült papírra írtam.

November 11-én, kora reggel friss levegő özönlött a *Nautilus* belsejébe. Így tudtam meg, hogy ismét felszálltunk az óceán felszínére, s a hajó kiszellőzik. A közepén levő lépcsőhöz mentem, s felmáztam a tetőre.

Hat órára járt az idő. A borús ég alatt a szürke víz csendes volt. Alig fodrozta a tengert. Feljön-e vajon a kapitány? Találkozom-e ma vele? Csak a kormányost láttam az üvegalitkában. Leültem a csónakkamra domború tetejére, s élvezettel szívtam a sós ízű tengeri levegőt.

A felkelő nap sugaraiban a köd lassan szétszakadozott. Keleten, a látóhatár peremén felbukkant a nap izzó korongja: a tenger egyszerre csak fellángolt, mintha lőporral felhintett hosszú pászma vetett volna lobbot. Fent az égen a foszladozó fellegek ragyogó színeket öltöttek. A sokasodó apró bárányfelhők szeles napot ígértek.

No de sebj! Mi ebből a *Nautiluson* semmit sem érzünk, hiszen hajónk bátran szembeszáll a legnagyobb viharral is!

Elgyönyörködtem a ragyogó, tündérszép, lelket derítő napfelkeltében, amikor egyszerre csak léptek zaja ütötte meg a fületem. Valaki feljött a vaslépcsőn.

Felugrottam, hogy üdvözljem Nemo kapitányt - de csak a másodkapitány jött, akivel egy alkalommal már találkoztam. Kilépett a fedélzetre, de mintha észre sem vette volna, hogy ott vagyok, szeméhez emelte hatalmas távcsövét, s feszült figyelemmel kezdte vizsgálni a látóhatárt. S amikor már körbe jártatta távcsövét, a nyíláshoz lépett, s egy mondatot hadart el, amelyet szóról szóra megjegyeztem, mert minden reggel elismételte, mégpedig pontosan ilyen előzmények után. Ez a mondat így hangzik:

„*Nautron reszpok lerni virh.*”

Máig sem tudom, hogy ezek a szavak mit jelentenek.

Amint ez a mondat elhangzott, a másodkapitány lement a lépcsőn. Azt hittem, a *Nautilus* most ismét a víz alá merül, így hát én is a vaslépcsőhöz siettem, lemásztam rajta, s a folyosón át visszatértem szobámba.

Öt nap telt el így anélkül, hogy megváltozott volna a helyzet. Minden reggel felmentem a fedélzetre. S a másodkapitány minden reggel elhadarta azt a bizonyos mondatot. Nemo kapitány nem mutatkozott.

Már beletörődtem a gondolatba, hogy viszont sem látom többé. November 16-án azután, amikor Neddel és Conseiljel együtt szobámba mentünk, asztalomon egy levelet találtam, amely az én nevemre szólt.

Izgatottan téptem fel a borítékot. A levél erélyes, szép, tiszta, kissé hegyes betűi a gót írásra emlékeztettek.

Így szólt a levél:

Aronnax professzor úrnak

a Nautiluson

1867. november 16-án.

Nemo kapitány szívesen látja Aronnax professzor urat holnap reggel a Crespo-szigeti erdeiben rendezendő vadászatán. Reméli, hogy Professzor úr eleget tehet a meghívásnak, és örömmel venné, ha társai is vele tartanának.

Nemo kapitány

a Nautilus parancsnoka

- Ejha! Vadászatra hív bennünket! - kiáltott fel Ned.

- A Crespo-szigetre! Az erdőségeibe! - mondta Conseil.

- Hát ez az alak mégiscsak eljárógat a földre? - firtatta Ned Land.

- Úgy látszik, igen - mondtam, miután a levelet újból elolvastam.

- Hát akkor elfogadjuk a meghívást! - felelte a kanadai. - Csak érezzünk megint földet a lábunk alatt s meglátjuk, mit tehetünk. Különben sincsen ellenemre, hogy végre egy kis vadhúst ehetek.

Nemo kapitány szemlátomást irtózik a szárazföldről, sőt még a szigetek közelségétől is - és most erdei vadászatra hív bennünket! Itt valami ellentmondás van, de ezen most nem törtem a fejem, hanem csak azt feleltem:

- Lássuk csak előbb, hol is van a Crespo-sziget.

Megnéztem a planiszférikus térképet. Az északi szélesség $32^{\circ} 40'$ -e és a nyugati hosszúság $167^{\circ} 50'$ -e alatt egy kis szigetecskét találtam; Crespo kapitány fedezte fel 1801-ben. A régi spanyol térképeken ez a kis sziget Roca de la Plata, vagyis „Ezüstszikla” elnevezés alatt volt feltüntetve. Most tehát 1800 mérföldnyire voltunk utazásunk kiindulási pontjától; a *Nautilus* kissé eltért eredeti irányától, s délkelet felé haladt.

Megmutattam társaimnak az északi Csendes-óceán vizén a magános, kicsiny sziklát.

- Nemo kapitány, úgy látszik, olykor mégis partra száll. De meg kell hagyni, hogy csak a teljesen lakatlan szigeteket kedveli!

A szigonyos fejét csóválta erre, de nem felelt. Azután Conseiljel együtt visszatért kabinjába. A néma pincér felszolgált a vacsorámat. Kissé nyugtalanul tértem pihenőre, de azután csakhamar erőt vett rajtam az álom.

Másnap, november 17-én, felébredésemkor úgy éreztem, hogy a *Nautilus* teljesen mozdulatlan. Gyorsan felöltözök, s lementem a nagy szalonba.

Nemo kapitány a díványon ült. Várt már engem. Felállt, üdvözölt, s megkérdezte, van-e kedvem őt elkísérni.

Miután nyolcnapos távollétét egy árva szóval sem érintette, én sem hoztam szóba, csak azt feleltem, hogy társaimmal együtt szívesen csatlakozunk hozzá.

- Csak egy kérdést szeretnék önhöz intézni, kapitány úr, ha megengedi.

- Nyugodtan kérdezhet tanár úr, ha lehet, felelek.

- Nos, kapitány úr, hogy van az, hogy önnek, aki a földdel minden kapcsolatot megszakított, mégis erdőségei vannak Crespo szigetén?

- Professzor úr - felelte a kapitány -, az én erdőim nem a napfény melegén nőnek. Se oroszlán, se tigris, se párduc, se más négylábú állat nem jár arra. Ezt az erdőt kívülem senki sem ismeri. Az én számomra nő ott minden, ami él. Nem földi erdőségek azok, hanem víz alattiak.

- Víz alatti erdők? - ámuldoztam.

- Igen, professzor úr.

- És oda akar engem elvezetni?

- Oda.

- Gyalogosan?

- Gyalogosan. Méghozzá száraz lábbal.

- Vadászatra?

- Vadászatra.

- Puskával a kezünkben?

- Puskával.

A parancsnokra néztem. Nem volt rá nézve valami hízelgő, amit a tekintetemből kiolvashatott.

Meghibbant az agya - gondoltam magamban. - Úgy látszik, rájött a bolondóra. Rohama volt, azért nem mutatkozott egy teljes hétig, de még most sincs észnél. Kár érte! A különcök egész érdekesekek lehetnek, de egy bolonddal összezárva lenni nem kellemes!

A kapitány világosan leolvashatta arcomról ezt a gondolatot, de nem tett semmi megjegyzést, csak annyit mondott, hogy kövessem, és én mindenre elszántan mentem utána.

Az ebédlőbe mentünk át, ahol már meg volt terítve reggelire.

- Professzor úr - mondta a kapitány -, reggelizzék velem, ne keresse magát. Közben beszélgethetünk. Vadászatra hívtam ugyan az erdőbe, de egy szóval sem mondtam, hogy útközben vendéglőt is találunk. Reggelizzék meg jól, mert ma valószínűleg későn jutunk vacsorához.

Derekasan hozzáálltam tehát az evéshez. Különféle halak, tengeri-ugorka-szelet, ízletes virágállatok, ínycsiklandó tengeri moszatok kerültek az asztalra. Italul tiszta víz szolgált, amelybe a kapitány példáját követve, ízesítőül néhány cseppet kevertem egy üdítő italból, melyet a „rhodoménia” néven ismert moszataból kamcsatkai módra erjesztettek.

Nemo kapitány szótlanul fogyasztotta reggelijét. Hosszú hallgatás után így fordult hozzám:

- Professzor úr, ön azt gondolta, hogy önmagammal kerültem ellentmondásba, amikor vadászatra hívtam önt Crespo szigetén levő erdőségeimbe. S amikor azután megmondtam, hogy víz alatti erdőbe vezetem, azt hitte, örült vagyok. Professzor úr, sohase szabad ilyen könnyedén ítélni az emberek felett.

- De kapitány úr, higgye el, hogy...

- Hallgasson végig, s majd meglátja, örült, vagy akár következtelen vagyok-e.

- Figyelek.

- Ön éppoly jól tudja, mint én, hogy az ember megélhet a víz alatt, ha a lélegzéshez elegendő levegőt visz magával. A víz alatti munkálatoknál a vízhatlan ruhába öltözött, fémsisakkal ellátott munkás szivattyúk és szelepek segítségével kívülről kapja a levegőt.

- Igen, a búvárkészülékkel - mondtam.

- Úgy van. Csakhogy a búvárkészüléknek van egy nagy hátránya. Az ember nem szabad, mert kötve van a szivattyúhoz, amely gumicsövön át szállítja számára a levegőt. Valósággal hozzá van tehát láncolva a földhöz. Ha mi is így hozzá lennénk kötve a *Nautilus*hoz, bizony nem jutnánk messzire.

- Hogyan lehet elszabadulni? - kérdeztem.

- A Rouquayrol-Denayrouze-készülék alkalmazásával. Ezt a készüléket két francia ember találta fel, az ön honfitársai, én azután a magam használatára tökéletesítettem úgy, hogy az ember bátran mozoghat a számára új élettani környezetben anélkül, hogy a szervezete bármiképpen megsínylené. A készülék egy vastag acélfalú tartályból áll, amelyben ötven atmoszféranyomás alatt tartalékolom a levegőt. A készüléket szíjjal csatolom a hátamra, mint a katona a borjút. A felső részben levő szekrényből a levegőt egy fűjtatókészülék a megszokott nyomásnak megfelelően adagolja. Az általánosan használt Rouquayrol-féle készüléknél a szekrényből két gumicső vezet ki, s ezek tölcserben végződnek, amely a búvár szájára s orrára tapad. Az egyik cső vezet a belélegzéshez szükséges levegőt, a másik elvezeti a kilélegzett levegőt, s a szabályozó nyelve hol az egyik, hol a másik csövet zárja el, aszerint, ahogy a lélegzés megkívánja. Ennekem azonban a tengerfenéken óriási nyomással kell számolnom, s ezért egy rézgömbbel veszem körül a fejem, mint a búvárok. A levegőt bevezető s elvezető csövek tehát ebben a rézgömbben végződnek.

- Értem, kapitány úr. Csakhogy a magával vitt levegő nagyon gyorsan elhasználódik. Tizenöt százalék oxigéntartalom mellett már alkalmatlan a légzéshez.

- Úgy van, de már említettem önnek, professzor úr, hogy a *Nautilus* szivattyúi segítségével igen nagy nyomás alatt raktározhatom el a sűrített levegőt. Ez lehetővé teszi, hogy a készülékben levő tartály kilenc-tíz óra hosszat légzésre alkalmas levegőt szolgáltatson.

- Mindent értek már - mondtam. - Csakhogy volna még egy kérdésem, kapitány úr. Hogyan világítja meg az utat az óceán fenekén?

- A Ruhmkorff-készülékkel, professzor úr. A másikat a hátamon hordom, ezt pedig az övemhez erősítem. A világító berendezés egy Bunsen-elemből áll, amelyhez azonban én nem káliumbikromátot, hanem nátriumot használok. Egy indukciós tekercs felerősíti az áram feszültségét, s egy különleges szerkezetű lámpához vezet. A lámpa belsejében üvegcsőben egész csekély mennyiségű széndioxid van. Ha a készülék működésbe fog, a gáz fényleni kezd, s állandó fehéres világosságot terjeszt. A két készülékkel felszerelve lélegzem is, látok is.

- Kapitány úr - mondtam -, nekem természetesen voltak kételyeim, ezért intéztem önhöz kérdéseket - s meg kell mondanom, hogy válaszaival minden ellenvetésemet leszerelte. De ha most már hihetőnek is tartom a Rouquayrol- és a Ruhmkorff-féle készüléket, engedje meg, hogy a vadászfegyverrel kapcsolatban továbbra is kételkedjem.

- Az én puskám nem tűzfegyver - mondta a kapitány.

- Hanem? Légpuska?

- Úgy van. Hajómon nincsen se salétrom, se kén, se szén, hogyan készítek hát puskaport?

- De hogyan süti el a fegyvert a vízben, mikor az nyolcszázötvenszer sűrűbb a levegőnél? Hogyan győzi le a víz óriási ellenállását?

- Ez még nem volna akadály. Vannak tökéletesített Fulton-rendszerű ágyúk; ezek az ágyúk különleges zárókészülékkel vannak ellátva, úgyhogy nagy ellenállás mellett is elsüthetnek. De megint csak ismétlem, minthogy nincs puskaporom, azt sűrített levegővel helyettesítem. Sűrített levegővel pedig a *Nautilus* szivattyúi bőségesen ellátnak.

- A sűrített levegő is hamar elfogy.

- Szükség esetén a Rouquayrol-készüléket is felhasználhatom. Csak egy csapatot kell rászerezni. Egyébként, Aronnax úr, ön saját maga is tapasztalni fogja, hogy a tenger alatti vadászatokon nem sok levegőt fogyasztunk. És golyót sem.

- Mégis azt kell gondolnom, hogy a félhomályban, a levegőnél sokkalta sűrűbb vízben a lövés nem visz messzire, és aligha halálos.

- Professzor úr, az én fegyverem minden lövése halálos. Nincs az az élőlény, amelynek nyomban vége ne volna, ha eltalálom, még ha egész kis sebet ejtettem is rajta.

- Hogyhogy? Nem értem.

- A fegyverből mi nem közönséges golyót lövünk ki, hanem apró üvegtokot. Az üvegtokok acélhüvelybe vannak foglalva, végükön ólomnehezék van: tulajdonképpen apró leydeni palackok, nagyfeszültségű elektromos töltéssel. A leggyengébb ütődésre kisülnek, pusztá érintésre kimúlik a legnagyobb állat is. Megjegyzem még, hogy a tokok csak négyes nagyságúak, közönséges puskába tíz darabot lehet egyszerre tölteni.

- Nem vitatkozom tovább, kapitány úr - mondtam, s felálltam az asztaltól. - Kérem a puskámat. Követem önt bárhová.

Nemo kapitány a hajó farába vezetett. Társaim kabinja előtt elhaladva beszóltam értük, és ők nyomban követtek.

Beléptünk egy kamrába, amely a gépterem mellett volt, s itt átöltöztünk a tenger alatti sétára.

XVI. SÉTA A TENGERFENÉKEN

Ebben a kamrában volt a *Nautilus* fegyvertára és a ruhatár elhelyezve. Tizenkét bűváruha függött a falon, ilyet kellett nekünk is a sétára felöltönnünk.

Ned Land fanyalogva nézegette a felszerelést.

- Kedves barátom - mondtam neki -, bújjon csak be ebbe a ruhába. A Crespo-szigeti erdők ugyanis a víz alatt vannak.

- Úgy? - kiáltott fel csalódottan, mert már nagyon számított egy kis finom friss húsrá. - És maga, tanár úr? Maga is belebújik ebbe a maskarába?

- Kénytelen vagyok, mester.

- Hát maga csak bújjon bele, tanár úr - felelte a szigonyos, s vállat vont. - Én ugyan fel nem veszem ezt a micsodát, hacsak erőszakkal rám nem húzzák.

- Senki se kényszeríti magát, Ned mester - mondta a kapitány.

- És te, Conseil? Nem félsz?

- Én mindenüvé követem a gazdámat - felelte a derék fiú.

A kapitány hívására két tengerész jött be. Segítettek nekünk átöltözni a nehéz, vízhatlan ruhába. A ruhák anyaga gumi volt, varrás nem volt rajtuk, s úgy készültek, hogy rugalmas s egyben ellenálló páncél gyanánt nagy nyomást is kibírjanak. A ruha ujjasból és nadrágból állt. A nadrág szára vastag, ólomtalpú bakancsban végződött. Az ujjas szövetét rézlemezek merevítették, s páncél gyanánt borultak a mellkasra, megvédve azt a víz nyomása ellen, de ugyanakkor szabad teret engedtek a légzésnek. Az ujjak simulékony kesztyűkben végződtek, és semmiképp sem gátolták a kéz mozgását.

Mint látható, ez a felszerelés sokkalta tökéletesebb, mint a XVIII. században feltalált s annyira magasztalt, formátlan bűváröltözet, mint a parafamellény, a tengeri zubbony s mint a bűvárharang stb.

Nemo kapitány s egyik társa, egy herkulesi termetű, hatalmas erejű férfi, Conseil és én, egykettőre magunkra öltöttük a bűváruhát. Már csak a fejünket kellett bedugni a fémgömbbe. Megkértem azonban a kapitányt, hogy előbb szemügyre vehessem a fegyveremet.

Az egyik matróz mindjárt kezembe adta. Az egyszerű szerkezetű fegyver acéllemezből készült, széles puskatusának üres belseje tárolta a sűrített levegőt, amely a ravasz megnyomásával egy szelepen át hatolt be a fémcsőbe. A puskatusban elhelyezett tölténytár húsz elektromos töltésű golyót tartalmazott, amelyek egy rugó segítségével önműködően jutottak a csőbe. A fegyver elsütése után a következő golyó kilövésre készen állt.

- Kapitány úr - mondtam -, a fegyver kitűnő és könnyen kezelhető. Alig várom már, hogy kipróbáljam. No de hogyan kerülünk a tenger fenekére?

- E pillanatban tíz méter mélységben állunk a tengerfenéken. Mindjárt indulunk, professzor úr.

- De hogyan jutunk ki a hajóból?

- Majd meglátja.

Nemo kapitány bedugta a fejét a fémgömbbe. Conseil velem együtt követte példáját. Még hallottuk, hogy a kanadai gúnyosan „sok szerencsét” kíván nekünk. Öltönyünk felső része menetes rézgallérban végződött, erre csavarták rá a fémsisakot. A három, vastag üveggel

ellátott nyíláson át minden irányban kitekinthettünk, csak a fejünket kellett kissé a fémgömb belsejében elfordítanunk. A hátunkra akasztott Rouquayrol-készülék azonnal működésbe jött, mihelyt a védősisak rá volt erősítve a ruhára. Egész könnyen lélegzettem.

Övemben a Ruhmkorff-lámpával, puskával a kézben indulásra készen álltam. De őszintén bevallva, egy lépést sem tudtam tenni nehéz ruhámban. Az ólomtalpak a padlóhoz szegeztek.

Ámde a hajó személyzete számított erre, éreztem, hogy valaki betol a ruhatár mellett levő kis fülkébe. Társaimat is bevontatták. Hallottam, amint a légmentesen záródó ajtó becsukódik mögöttünk. Koromfekete sötétség vett körül bennünket.

Néhány perc telt el így a vaksötétben, majd valami éles, sípoló hangot hallottam s éreztem, hogy lábamból valami hidegség kúszik felfelé a mellemre. A hajó belsejéből, valószínűleg egy csapon át, vizet eresztettek kívülről a kamrába; a tengervíz csakhamar megtöltötte az egész kamrát. Majd megnyílt a *Nautilus* oldalába vágott ajtó. Derengő félhomály vett körül bennünket. Pillanat múlva már a tengerfenéken álltunk.

Hogyan is írhatnám le a lenyűgöző séta benyomásait? Nincsen szó, amely az előttem feltáruuló csodát felidézze. A festő ecsetje is botladozik, mihelyt a víz különös fényhatásait adja vissza - hát még a toll!

Nemo kapitány ment legelől, társa néhány lépésnyi távolságban követett bennünket. Conseiljel szorosan egymás mellett haladtunk, de a páncél miatt egyetlen szót sem válthattunk egymással. Már nem éreztem sem a ruhám, sem a bakancsom, sem a légtartályom súlyát, sem a vastag fémsisakét, amelyben úgy lötyögött a fejem, mint száraz dióbél a héjában. Felszerelésem a vízben annyit veszített súlyából, mint amennyi az általa kiszorított víz súlya, s én most kellemesen tapasztaltam magamon az Archimédesz⁷³ által felfedezett fizikai törvény igazságát. Nem voltam már az a magammal tehetetlen tuskó, mint az imént a kamrában, sőt, elég szabadon mozogtam.

Meglepetten tapasztaltam, hogy a harminclábnyi mélységben még milyen erősen világítják meg a tengerfenéket a napsugarak. A víztömegben könnyen hatolt át a fény, s megtörte színeit. Száz méter távolsáig tisztán megkülönböztettem a tárgyakat. Azon túl a mélység az ultramarin finom árnyalataiból a mélykébe folyt át, s derengő, sejtelmes sötétbe borult a messzeségben. Mindenfelől víz fogott körül, s valóban olybá tűnt, mint a levegő, noha a víz sűrűbb a föld légkörénél, mégis csaknem olyan átlátszó. Fejem fölött a tenger tükörsima felszínét láttam. Bársonyosan sima fővényen jártunk, amelyet nem fodrozott meg a parti hullámok játéka. A csillogó homok, mint valami óriási tükör, verte vissza a tündöklő napsugarat. Innen ered tehát a víz molekuláinak vakító visszasugárzása! Elhiszed-e, kedves olvasó, hogy harminclábnyi mélységben is olyan tisztán láttam, mint fényes nappal a földön?

Negyedóráig mentem a szétmálló kagylók finom porával keveredő tündöklő homokon. A *Nautilus* hosszú teste, amely mint valami sziklaszirt meredt mögöttünk, lassanként eltűnt szemünk elől, de a jelzőlámpa sugárzó, élesen határolt utat hasított a messzeségben homályló vízbe, úgyhogy a sötétség beálltával is könnyű lesz visszatalálnunk a hajóhoz. Aki csak a földről látja a reflektor sugárkévését, nehezen képzelheti el ezt a fényhatást. A porszemecskékkel telített levegőben szikrázó ködhöz hasonlít a fénypászma, de a tengeren s a tenger alatt csodálatos tisztaságban terjednek az elektromos sugarak.

S mi folyton csak mentünk előre, mintha sosem érne véget a homokos síkság. Kezemmel félrerántottam a víz kárpitjait, de azok mögöttem megint összecsukódtak; lábam nyomát azonnal elmosta a víz.

73 Ókori görög tudós (i. e. 287-212)

Így haladtunk még egy darabig, amikor szemem előtt szilárd testek elmosódó körvonalai tűntek fel a távolban. Csodálatos sziklák felé közeledtünk, amelyeket tarka szőnyeg gyanánt borítottak el a gyönyörű virágállatok. S ekkor különleges, megkapó látványban volt részem.

Reggel tíz óra volt. A napsugár erősen ferde szögben esett a tenger tükrére, s mintha valami prizmán⁷⁴ hatolna át, megtört a vízben, s a szivárvány hét színére bontotta fel a kagylók, polipok, virágok, sziklák körvonalait. Csodálatos, felejthetetlen látvány! Megrészegültem a tobzódó színektől, a zöldek, sárgák, narancsvörösek, lilák, indigók, kékek kaleidoszkópszerű⁷⁵ összevisszaságától - mintha csak egy örült festő palettájáról kerültek volna ide a színek! Milyen kár - gondoltam -, hogy nem válthatok most Conseiljel néhány szót, s nem mondhatom meg neki, milyen boldog izgalommal tölt el ez a csodálatos látvány - hogy lelkesülnék, ujjonganánk mindketten! Milyen kár, hogy nem adhatom értésére jelbeszéddel a gondolataimat, mint Nemo kapitány a társának! Minthogy Conseiljel nem beszélgethettem, hát csak magamban beszéltem, hangosan ujjongtam a fejemre borított rézgömb alatt, s hiábavaló locsogással talán a kelletténél több levegőt is elfogyasztottam.

Conseilt is megállította e tündéri látvány. A derék fiú bizonyára azért állt meg, hogy sebtiben osztályozza a ritka virágállatokat és puhányokat. Polipok és tuskésbőrűek lepték el a földet. Mintha virágszőnyegen járnánk: a homok különféle íziszekkel, izomkorongjukkal tapadó tengeri rózsákkal, tengeri csillagokkal volt teleszórvva. Mintha a najádok⁷⁶ keze szötte volna a virágállatok finom csipkáját, amely meglebbent a lépteink nyomán kerekedett könnyű hullámban. Fájt a szívem, amint lábam az ezernyi, szebbnél szebb puhánnyal borított földön taposott: fésűkagylók, kalapácsállatok, valósággal szökdelő Donax-kagylók, gyöngycsigák, vörössisakok, szárnyascsigák, s az óceán mindenféle élőlénye került a nehéz ólomtalp alá. De sietnünk kellett, s tovább mentünk; fejünk felett hullámozó hólyagmedúzák lengették ultramarin csápjaikat; opálos színekben játszó s halványrózsaszínű medúzák kékkel szegett ernyői védtek minket a napsugaraktól; a korongos medúzák foszforeszkáló fénye éjjel bevilágította volna utunkat.

Ez a csoda egy negyedmér földnyi területen tárult elénk. De alig állhattam meg egy-egy pillanatra: Nemo kapitány máris intett, hogy kövessem. Csakhamar megváltozott a talaj. A homokos síkság után ragadós iszap következett, amelyet az amerikaiak „oaze”-nak⁷⁷ neveznek. Anyagát csak kovasavas vagy meszes kagylók képezik. Azután egy burjánzó tengeri moszatmezőn haladtunk át; a növényeket itt még nem mosta ki a talajból a víz. A dús, puha pázsit selymesebb volt, mint az emberi kéz által szőtt legfinomabb szőnyeg. A fejünk fölé is zöld sátor borult. A moszatok népes családjához tartozó tengeri növények - több mint kétezer fajtát ismer a tudomány - könnyű, sűrű szövedéke ringott a víz felszínén.

Megfigyeltem, hogy a zöld színű növények a tenger felszínéhez közel levő rétegeket, míg a vörös színűek a közepes mélységet kedvelik, a feketék s a barnák pedig egész ágyasokban s kertekben tenyésznek az óceán fenekén.

A tengeri moszatok a természet valóságos csodái: nincs az egész növényvilágban ezeknél rendkívülbb alakzat. Közöttük vannak a földkerekség legapróbb s legnagyobb növényei. E

74 Átlátszó test, amelynek két oldala ék alakban hajlik egymáshoz. Egyéb tulajdonsága, hogy a fényt a szivárvány színeire bontja

75 Kaleidoszkóp: szögtükrökből álló készülék; forgatásra változó, sokszínű alakzatokat mutat

76 A görög hitregében a természetet benépesítő, vidám, jóindulatú nőalakok (nimfák, azaz nemtők) egy csoportja. A najádok a görögök képzeletében a forrásvizek környékét népesítették be

77 Ejsd: óz

szabad szemmel láthatatlan, apró növényekből negyvenezer egyedet számoltak meg öt négyzetmilliméternyi területen, de találtak ötszáz méternél hosszabb hólyagmoszatokat is.

Másfél óra telhetett el azóta, hogy kiszálltunk a *Nautilus*ból. Délfelé járt az idő. Ezt abból következtettem, hogy a nap sugarai már nem törtek meg, hanem függőlegesen estek fejünkre. A varázslatos színek lassanként elfakultak, a smaragd, zöld és zafírkék árnyalatok elmosódtak. Egyenletes ütemben folytattuk utunkat; lépteink meglepő erővel döngtek a talajon. A vízben a legkisebb zaj is bámulatos sebessen terjed - négyszer akkora gyorsasággal, mint a földön -, ezt fülünk nem szokta meg.

A talaj most erősen lejtősödött. A fény egyenletes színezetet öltött. Százméternyi mélységre jutottunk, s tíz atmoszféranyomás nehezedett ránk. De különleges bűváruhámban semmit sem szenvedtem a nagy nyomástól. Csak az ujjak ízületeiben éreztem valami bizsergést, aztán ez a kis kellemetlenség is elmúlt. A szokatlan öltözetben megtett kétórai séta cseppet sem fárasztott ki. A víz meglepő könnyűvé tette mozdulataimat.

Háromszáz lábnyi mélységben már csak haloványan derengett a napsugár. A tündöklő ragyogást vöröses alkonyati fény váltotta fel, mint amikor a nappal éjszakába hajlik. De még eleget láttunk, hogy megtartsuk az irányt: nem volt még szükségünk a Ruhmkorff-készülékre.

Nemo kapitány egyszerre csak megállt. Megvárta, míg utolérem, s ekkor ujjával az árnyékból kibontakozó tömör sötét foltra mutatott. Nem nagy távolságra volt tőlünk.

A Crespo-szigeti erdő - gondoltam.

Valóban az volt.

XVII. ERDŐ A TENGER ALATT

Az erdő széléhez jutottunk. Nemo kapitány óriási birtokai közül ez az erdő bizonyára a legszebb. A sajátjának tekintette, s olyan jogokat gyakorolt itt, mint a földön valaha az első emberek. De kicsoda vitatná el a kapitánytól tenger alatti birtokát? Akad-e még egy elszánt úttörő, aki idemerészkedne a fejszéjével, hogy irtást vágjon a sötét rengetegben?

Az erdőben hatalmas nagy, fa alakú növények tenyésztek, s amint a terjedelmes boltozat alá értünk, azonnal feltűnt nekem, milyen különösen nőnek itt az ágak ilyet én még sosem láttam.

A talajból kisarjadó fű, a bokrok az ág, mind, mind az óceán felszíne felé igyekezett. Egyetlen inda sem kúszott a földön, egyetlen ágacska sem hajolt meg, nem növekedett vízszintes irányban. A legvékonyabb rostocska, szalagocska is drótegyenesen állt. A moszatok és liánok⁷⁸ mereven, függőlegesen nőttek felfelé, amint a víz sűrűsége parancsolta. Amikor kezemmel félrehajtottam a mozdulatlan növényeket, rögtön visszatértek eredeti helyzetükbe. A függőlegesség törvénye uralkodott ebben az erdőben.

Szemem csakhamar megszokta ezt a furcsa erdőt, mint ahogyan a bennünket körülvevő félhomályhoz is hozzászoktam. A talajból hegyes kövek meredeztek, folyton kerülgetnünk kellett őket. A tenger alatti növényzet itt elég dúsan tenyészett, gazdagabb volt, mint a sarkvidéken vagy az egyenlítő táján, ahol kevesebb fajta terem meg. Az első percekben azonban minduntalan összecseréltem a növényeket és az állatokat: a virágállatokat virágoknak néztem, a növényeket meg állatoknak. De ki ismerte volna itt ki magát? A tenger alatti világ faunája és flórája⁷⁹ nagyon hasonlít egymásra.

Megfigyeltem, hogy a növények itt csak egész lazán kapaszkodnak meg a talajban. Gyökerük nincs, s a szilárd testekben, homokban, kagylókban, az állatok meszes héjában, kavicsokban csak támaszt keresnek s nem életet adó erőt. Ezek a növények önmagukból fakadtak, létük eleme a víz, ez táplálja, neveli őket. A tengeri növények nagy része nem hajt levelet, hanem szeszélyes alakú, lemezszerű képződmények nőnek ki belőlük, színskálájuk nem nagy, csak rózsaszín, kárminpiros, zöld, olajbarna, rőt és barna árnyalatokban tenyésznek. Természetes valóságukban láttam itt a *Nautilus* herbáriumában⁸⁰ lepréselt példányokat, egy sereg tengeri növényt. Egyiknek sincs virága. „Furcsa elem, s mily különös rendellenesség! A tengerben virágoznak az állatok, de a növényeknek nincsenek virágaik!” - mondta egy szellemes természetrajztudós.

A cserjék között, amelyek akkorák voltak, mint a mérsékelt égöv fái, a nedves árnyékban egész bokrokban tenyésztek a virágállatok: a növényállat-sövények felett korallok bólogatták csíkozott ágait, zoanthária-bokrok virultak, s hogy teljes legyen az érzékcsalódás: repülőhalak szálltak ágról ágra, mint valami kolibrisereg, lépteink elől pedig, mint megannyi szárcsa, rebbentek fel a felriasztott tengeri fecskék.

Egy óra tájt Nemo kapitány jelt adott a pihenőre. Nagyon megörültem ennek; leheveredtünk hát egy cserje alá, melynek hosszú, keskeny, kard alakú levelei nyílegyenesen meredtek felfelé.

78 A forró égöv alatt termő kúszónövények, indák, iszalagok gyűjtőneve

79 Flóra a tavasz, a növények istennője, és Faunus az erdők istene a római hitregében. Ezért átvitt értelemben „flóra” növényvilág, „fauna” állatvilág

80 Növénygyűjtemény

Remek volt a pár percnyi pihenés, csak azt sajnáltam, hogy nem beszélgethettünk egymással. Lehetetlen volt akár egy szót is váltanunk. Vastag rézfejemet odadugtam Conseiléhez, s láttam, hogy a derék fiú szeme boldogan csillog; úgy közölte velem megelégedését, hogy nyakát mulatságosan tekergette, fejével hevesen bólogatott bent a gömbben.

Roppantul meglepett, hogy négyórás sétánk után még mindig nem korog a gyomrom az éhségtől. Nem tudnám megmondani, hogy mi ennek az oka. De nagyon elálmosodtam, s ez a bűvárokkal mindig megtörténik. Csakhamar le is csukódott a szemem a vastag üveg alatt, s leküzdhetetlen álmoság vett rajtam erőt; kábultságot már előbb is éreztem, és csak a folytonos mozgással tudtam leküzdölni. Nemo kapitány és öles termetű társa is leheveredett a kristálytisztá vízben, gondolom, ők is elszenderedtek.

Fogalmam sincs róla, meddig aludtam; de amikor felébredtem, úgy tűnt, mintha a nap már a látóhatár felé hajlanék. Nemo kapitány már felkelt, s én is nyújtogatni kezdtem tagjaimat - s ekkor rémületemben egyszerre talpraszóktam.

Néhány lépésnyi távolságban egy förtelmes, méternyi magas tarisznyarék meresztette rám, ugrásra készen, sanda szemét. Borzadás fogott el, pedig a vastag bűvárúha bizonyára megvédett volna az állat harapása ellen. Ebben a pillanatban Conseil és a matróz is felébredt. Nemo kapitány intett társának, s az undorító páncélosra mutatott. Ez a puskatussal rögtön agyonverte, s én láttam, hogy rángatóznak végső vonaglásában a szörny hosszú lábai.

E váratlan találkozás gondolkodóba ejtett: a sötét tengerfenéken ennél sokkalta veszedelmesebb állatok is tanyáznak, ezeknek a támadása ellen aligha véd meg a bűváröltözet. Eddig nem gondoltam a veszéllyel, de most elhatároztam, óvatos leszek. Úgy számítottam, hogy sétánk ezzel a pihenővel amúgy is véget ér. Tévedtem: Nemo kapitány nem fordult vissza, hanem tovább folytatta veszélyes útját.

A talaj mindinkább lejtősödött, s mi egyre meredekebben ereszkedtünk le a mélységbe. Három óra tájban egy keskeny völgybe értünk. Százötven méternyi mélységben, meredek sziklafalak között vezetett utunk. Tökéletes felszerelésünk segítségével kilencven méterrel mélyebbre jutottunk el a végső határnál, amelyet a természet idáig az embernek tenger alatti előretörésében megszabott.

Azt mondtam: százötven méter mélységben jártunk, noha nem volt nálunk semmiféle műszer a mélység megmérésére. Tudtam azonban, hogy a napsugár a legtisztább tengervízben sem hatol mélyebbre. Teljes sötétség vett most körül bennünket. Tízlépésnyi távolságból sem ismertük fel a tárgyakat. Tapogatózva mentem előre; s egyszerre csak éles, fehér fény vetődött a földre. Nemo kapitány működésbe hozta elektromos készülékét. A társa, majd Conseil és én követtük példáját. Egy csavar megforgatásával érintkezésbe hoztam a tekercset az üvegcsővel, s most a négy lámpa fényében huszonöt méteres körzetben felragyogott a tenger.

Nemo kapitány mind messzebbre tört előre a sötét erdő mélyébe. A bozót egyre ritkább lett. Egyre mélyebb rétegekbe hatoltunk le, s megfigyeltem, hogy a növényi élet hamarabb fogyatkozik meg, mint az állati. Ebben a kopár talajban a tengeri növények már nem teremtek meg, de csak úgy hemzsegték még körülöttünk a csodálatos élőlények: a virágállatok, ízeltlábúak, puhányok és a halak.

Továbbmentünk, s én azt vártam, hogy a Ruhmkorff-készülékek fénye idecsalogatja majd a sötét mélység tengerlakóit. Ha elő is bújt valami állat, az is jó távol maradt, úgyhogy a vadász, sajnos, nem bírta puszkacsőre kapni. Nemo kapitány útközben többször is megállt, arcához emelte fegyverét, figyelmesen célzott, aztán mégsem sütötte el a puskát, hanem továbbment.

Négy óra tájt elérkeztünk végre a mesébe illő kirándulás céljához. Fenséges, komor, nagy sziklafal állta el utunkat. Egymásra torlódó, óriási kőszirtek meredtek a magasba; sötét barlangok tátongtak a gránitban, de a sziklafal megmászása lehetetlen feladat lett volna. A Crespo-sziget meredek partja előtt álltunk. Itt kezdődik a szárazföld.

Nemo kapitány hirtelen megállt. Intett, s mi is megálltunk. Szívesen továbbmentem volna, hogy meglássam, mi van a sziklafal fölött, de nem mehettem tovább. Nemo kapitány birtoka itt véget ért, s ő nem akarta átlépni a határt. Ez már a föld: az ő lába azt többé nem tapodja.

Megindultunk hát visszafelé. Nemo kapitány megint a kis csapat élére állt, s biztosan, tétovázás nélkül vezetett bennünket. Úgy vettem észre, hogy idefelé más úton jöttünk. Az új út nagyon meredek s igen fárasztó volt; gyorsan közeledtünk a tenger felszínéhez. De a magasabb rétegekbe való átmenet nem történt olyan hirtelen, hogy szervezetünk megsínylette volna a víznyomás csökkenését, nem is vezetett belső sérülésekhez, mint ahogyan az a bűvároknál megtörténik, s gyakran életükbe kerül. Egyre világosabb lett körülöttünk, nemsokára megláttuk a napvilágot. Minthogy a nap már lemenőben volt, a tárgyak körvonalai a fénytörésben ismét szivárványszínben játszottak.

Tíz méter mélységben jártunk a felszín alatt, s ekkor egyszerre csak rengeteg sok különféle apró halacska közé kerültünk, annyian voltak, s oly élénken cikáztak körülöttünk, mint a levegőben a madarak. De semmiféle tengeri vad sem került szemünk elé, amelyet érdemes lett volna leteríteni.

Hirtelen észrevettem, hogy Nemo kapitány vállához kapja a fegyvert, s valamit megcéloz vele a bozótban. Elsült a puska, halk hörgést hallottam, s az állat, mintha villám sújtotta volna, alig pár lépésnyire tőlünk, holtan összerogyott.

Pompás tengeri vidra volt, az egyetlen négylábú, amely a tengerben él. Nagyon értékes zsákmány volt ez a másfél méter hosszú állat. Szőre hátán gesztenyebarna, hasán ezüstös színű, gyönyörű prémje nagyon keresett cikk az orosz és a kínai szörmepiacon; ez a finom, fényes szőrű példány legalább kétezer frankot megér. Megcsodáltam ezt a furcsa emlős állatot: feje kerek, füle kurta, szeme kerek, fehér bajsa olyan, mint a macskáé, úszóhártyás lábán karmok vannak, farka bozontos. Becses állat, a halászok mindenütt üldözik, így hát kipuhtulóban van, s jobbára már csak a Csendes-óceán északi tájain lelhető fel.

Kísérőnk vállára kapta a vidrát, s folytattuk utunkat.

Egy óra hosszat sík, homokos talajon jártunk. Gyakran alig két méter mélységben voltunk már csak a tenger színe alatt. Megfordított tükörképünket ilyenkor tisztán verte vissza a víz: furcsa volt néznie, hogy felettünk ugyanolyan kis csapat halad, mint mi magunk, pontosan mímeli minden mozdulatunkat, csak hogy éppen fejjel lefelé jár, és lábai a levegőben kalimpálnak!

Még egy érdekes megfigyelést tettem. Sötét felhők kerekedtek felettünk, gyorsan összetorlódtak, majd ismét szétfoszlottak. Aztán rájöttem, hogy mégsem felhőket látok, hanem a tenger hol magasabb, hol alacsonyabb hosszú hullámai, a szétomló tajték könnyű bárányszerű felhők gyanánt fehérlett a vízben. Egy-egy nagy madár repült el felettünk: világosan láttam a tenger tükrén átsuhanó árnyékát.

Csakhamar tanúja lehettem a legszebb lövésnek, amely a vadászember szívét megörvendeztetheti. Egy nagy madár - egészen tisztán láttuk - kiterjesztett szárnyal ereszkedett alá a tengerre. Amikor már csak néhány méternyire volt a víztől, Nemo kapitány társa célba vette, s elsütötte fegyverét. A madár holtan bukott alá, szinte az ügyes vadász lába elé. Ez azonnal megragadta; a tengeri madarak egy csodálatos példánya volt, a legszebb fajtájú albatrosz.

Vesztegelés nélkül folytattuk tovább utunkat. Két óra hosszat homokos síkságon, majd tengeri fűvel benőtt réteken haladtunk át. Itt nagyon nehezen jutottunk előre. Ószintén megvallva, ki

voltam már merülve, s ekkor egyszerre csak halovány fényességet pillantottam meg a sötét vízben; a fény félmérföldnyi távolságból érkezett hozzánk. A *Nautilus* jelzőlámpája volt. Húsz perc múlva tehát a hajón leszünk, s ismét könnyen lélegzem - gondoltam -, az volt ugyanis az érzésem, hogy a hátamon levő készülékben kevés már az oxigén. De ekkor közbejött valami, amivel semmiképp nem számoltam, s ez a váratlan közjáték kissé késleltette visszatérésünket.

Vagy húsz méterrel maradtam el vezetőnk mögött, amikor egyszerre csak láttam, hogy Nemo kapitány hirtelen megfordul, s egyenesen felém tart. Megragadott a vállamnál, s lenyomott a földre. Társa ugyanezt tette Conseiljel. Első percben nem tudtam, mire véljem a hirtelen megrohanást, de azután megnyugodva láttam, hogy a kapitány is lefekszik mellém a földre, és úgy is marad, mozdulatlanul.

Ott feküdtem hát a földön, egy csomó tengeri fű alatt. Amikor felemeltem fejem, láttam, hogy foszforos fényben szikrázó, óriási állatok viharzanak el felettünk.

Ereimben megfagyott a vér! Hiszen ezek cápák, rettenetes cápák - jaj nekünk, ha észrevesznek! Egy hím meg egy nőstény, két hatalmas farkú, félelmetes állat, hideg, üveges szemekkel, a szájuk körüli nyílásokból foszforeszkáló anyagot lövellnek ki magukból. Tűzokádó, förtelmes szörnyetegek, vasállkapcsuk egyetlen harapással mindenestül szétmorzsolja az embert! Nem tudom, hogy a hasmánt fekvő Conseil osztályozta-e őket sebtiben, de jómagam semmi esetre sem állíthatom, hogy ezüstös színű hasukat, félelmetes pofájukból meredező hegyes fogaikat a természetrajztudós szemszögéből figyeltem volna, hanem úgy meredtem rájuk, mint a halálra ítélt áldozat a hóhéraira.

Szerencse, hogy ezek a telhetetlen étvágyú állatok rosszul látnak. Barnás uszonyukkal éppen csak súroltak bennünket, elfújattak mellettünk anélkül, hogy észrevettek volna minket. Szinte csodának köszönhattük, hogy megmenekültünk: mert bizony életünk az imént nagyobb veszélyben forgott, mintha az erdő kellős közepén tigrissel kerültünk volna szembe.

Félórával később, a villamos fénypászma fényétől vezetve, elérkeztünk a *Nautilus*hoz. A nyitva hagyott külső ajtón át beléptünk az első kamrába. Nemo kapitány becsukta mögöttünk az ajtót, s megnyomott egy gombot. Hallottam, amint a hajó belsejében megindulnak a szivattyúk, éreztem, mint apad a kamrában a víz. Néhány perc múlva a kamra kiürült. Megnyílt a belső ajtó, s mi beléptünk a ruhatárba.

Itt nagy nehezen kihámoztak bennünket a bűváruhából. Annyira fáradt voltam, hogy alig álltam már a lábamon az álmoasságtól. Rögtön a szobámba mentem, s még mindig e különös tenger alatti séta emlékeitől eltelve, nyugovóra tértem.

XVIII. NÉGYEZER MÉRFÖLD A CSENDES-ÓCEÁN ALATT

Másnap, november 18-án, teljesen frissen ébredtem. Nyomát se éreztem az előző esti fáradtságnak. Felmentem a tetőre; a másodkapitány épp ekkor kiáltotta el mindennapi mondókáját. S ekkor az a gondolatom támadt, hogy ezek a szavak bizonyára a tengeri helyzetre vonatkoznak, helyesebben mondva azt jelentik: „A látóhatáron semmi sem észlelhető!”

S valóban: az óceán végtelen pusztaság gyanánt terült el előttünk. Még egy vitorla sem fehérlett a távolban. Az éj folyamán a Crespo-sziget hegyormai is eltűntek. A tenger elnyelte a fénytörés színeit, csak a kéket verte vissza szerteszét, s gyönyörű mély indigóba⁸¹ öltözött. A játékos fény habos sávokat rajzolt a lágy hullámokra.

Önfeledten gyönyörködtem az elbűvölő tengeri tájban, amikor a tetőn megjelent a kapitány. Tudomást sem véve jelenlétemről, műszereivel egy egész sor csillagászati észlelést végzett, s midőn ezzel elkészült, nekitámaszkodott a fényszórófülkének, s az óceán végtelen messzeségébe merült a tekintete.

Időközben vagy húsz matróz jött fel a fedélzetre, csupa erőteljes, jól megtermett férfi. Az éjszaka folyamán kivetett hálót húzták fel. A *Nautilus* matrózai bizonyára sokféle nemzet fiai voltak, de valamennyit európainak néztem. Ha nem tévedek, voltak köztük írek, franciák, több szláv, egy görög vagy krétai. Különböznéligen szűkszavúak voltak valamennyien, s egymás közt azon a különös nyelven beszéltek, amelynek még csak nem is sejtettem az eredetét. Így hát meg sem próbáltam, hogy kérdéseket intézzek hozzájuk.

A hálót felhúzták a hajóra. A normandiai partokon használják ezeket a fenékvonó hálókat. Voltaképpen széles szájú zsákok, amelyeket egy úszó rúd tart kibontva; nyílásukat pedig, mint valami örv, megmerevíti az alsó szemeken átfűzött vaslánc, s amikor a tenger fenekén vontatják őket, mindent felsöpörnek, ami utjukba esik. S milyen érdekes a mai zsákmány! E halakban dús tájék legremekőbb példányai kerültek a hálóba: ördögihalak, amelyeket mulatságos fickándozásuk miatt bohóchalnak is neveznek, vörös gyűrűzetű, kígyózó íjhalak, gyorsan ható mérget kiválasztó, nyúl fejű gömbhalak, néhány zöldesbarna ingola; voltak itt még tőkehalak, különböző fajtájú gébek, végül néhány nagyobb hal, egy dudoros fejű, méteres makrahal, néhány szép, kék-ezüsttel tarkázott bonító, s három pompás tonhal: lám, ezek a fürge halak se bújhattak ki a vontatóhálóból!

Számításom szerint vagy ezer font⁸² hal lehetett a hálóban. Szép fogás, de nincs benne semmi meglepő, hiszen több óra hosszat vontatják a hálót. El vagyunk látva tehát a legkitűnőbb minőségű étellemmel, a villanyfény vonzása és a hajó gyorsasága pedig lehetővé teszi, hogy a készletet bármikor megújítsuk.

A halakat egy nyíláson át azonnal az éléstárba öntötték. Egy részük frissen kerül az asztalra, a többiből a hajón konzervet készítenek.

A halászat véget ért, a *Nautilus* friss levegőt kapott. Úgy gondoltam, mindjárt a víz alá merül, s útját a mélységben folytatja. Már azon voltam, hogy visszatérek a szobámba, amikor Nemo kapitány minden bevezetés nélkül e szavakkal fordult felém:

- Látja, professzor úr, az óceán valóban él! Hol haragos, hol lágyan simogató. Tegnap este velünk együtt szenderült el - s nézze, milyen derűsen ébred a nyugodalmas éjszaka után!

81 A kék szín egy árnyalatának a neve. A hasonló nevű forró égövi növényből előállított festék színe

82 Angol súlymérték: kb. 0,5 kg

Nocsak! Hol maradt a „jó reggelt!”? Ez a különös férfiú úgy beszél velem, mintha egy percekkel ezelőtt megszakított társalgást folytatna.

- Nézze csak! - mutatott a tengerre. - Most költögeti csókjaival a nap! Így éled újjá minden reggel a fényben. S milyen érdekes tanulmány megfigyelni, hogyan működik a tenger szervezete! Hallgatni az érverését, a lélegzetét... Milyen igaza volt a tudós Maurynak, amikor megállapította, hogy a tenger áramlása éppoly szerves, valóságos valami, mint az állatok vérkeringése.

Az volt az érzésem, hogy a kapitány nem vár tőlem semmiféle választ; fölöslegesnek tartottam tehát, hogy „Igen!”, „Úgy van!” közbeszólásokkal udvariaskodjam. Hosszú szünetet tartott minden mondat után, mintha csak hangosan gondolkodna. Tudomást sem vett a jelenlétemről.

- Igen - mondta -, az óceánban állandó a körforgás. Ezt a hőmérsékleti változások, a só és a mikroorganizmusok⁸³ jelenléte magyarázza. A hő különböző sűrűségű rétegekre osztja a vizet, ez okozza az áramlatokat s ellenáramlatokat. A párolgás északon majdnem semmi, az egyenlítő tájain viszont nagyon erős, s ennek folytán a trópusi és a sarki víz állandó áramlásban van egymás felé. Rájöttem arra is, hogy van egy felülről lefelé és alulról felfelé való áramlás is: ez az óceán lélegzése. Észrevettem, hogy a tengervíz molekulái felmelegszenek a felszínen, s ismét a mélybe süllyednek, itt két fokkal a fagypont alatt érik el a legnagyobb sűrűséget, azután még erősebben lehűlnek, könnyebbé válnak, s ekkor megint felszállnak a felszínre. Majd meglátja a sarkvidéken, hogy ez a jelenség milyen következményekkel jár, s akkor megérti, hogy a természet törvénye folytán miért fagy meg a víz csupán a felszínen!

A kapitány szavait hallgatva ezt kérdeztem magamban: „Hogyan? Ez a vakmerő ember a sarkvidékre is elvisz bennünket?”

Nemo kapitány most elhallgatott. Szemét a tengerre függesztette: az elemre, amelyet ő szüntelenül s oly behatóan tanulmányozott.

- A só óriási mennyiségben fordul elő a tengerben, professzor úr - folytatta kis szünet után. - Ha kivonnánk a tengervízben feloldott állapotban levő sót, négy és félmillió köbméter föld mennyiségű tömeget nyernénk, mely a földtekén szétterelve tíz méter vastag réteget képezne. S ne gondolja, hogy a sónak nincs fontos szerepe. Nem! A sós víz nehezebben párolog, a só meggátolja a szeleket, hogy túl sok párát hajtsanak el a vízről; ha ez nem így volna, az óriási mennyiségben lecsapódó pára a mérsékelt égöv alatt özönvizet okozna. A sónak óriási szerepe van, a só tartja a földtekén gazdaságos egyensúlyban a természeti erők működését! - Nemo kapitány elhallgatott. Hirtelen felállt, néhány lépést tett a fedélzeten, majd ismét visszatért mellém. - De az ázálékállatok szerepe sem kevésbé fontos - folytatta. - Ezek a megszámlálhatatlan sokaságú, parányi élőlények milliószámra élnek egyetlen csepp vízben: nyolcszáz ezer egyed súlya mindössze egy milligramm. Az ázálékállatok elnyelik a sót, áthasonítják a víz szilárd elemeit, korallokat és madreporákat⁸⁴ készítenek, valódi szárazföldet teremtenek a mészrészecskékből! Ha a vízcseppből az ásványi táplálékot elvonjuk, könnyebbé válik, felszáll a felszínre, elnyeli a párolgás folytán visszamaradt sót, ettől ismét nehezebbé válik és a mélybe süllyed, s új anyagot visz az ázálékállatokkáknak, amelyet azok ismét elnyelnek. Így kettős áramlás keletkezik, felfelé és lefelé; örökös élet, örökös mozgás minden! Az óceánban az élet sokkal elevenebb, sokkal dúsabb, mint a szárazföldön, a víz minden részébe elhatol. Igen, az óceán élete végtelen! Halálos elem az ember számára - úgy mondják -, de az állatok miriádjainak a víz az éltető eleme - s az én éltető elemem is!

83 A legkisebb állati vagy növényi lények (pl. a baktériumok)

84 A korallok egyik alfaja (szivacskorall)

Átszellemült arccal mondotta Nemo kapitány e szavakat, s én mélységes meghatottsággal hallgattam.

- Igen - tette hozzá -, a tengerben van csak igazi élet! Víz alatti városokat fogok tervezni, hajóházakat, amelyek, mint a *Nautilus*, minden reggel felszállnak a tenger tükrére lélegzetet venni! Szabad, mindenkitől független városokat! Különben, mit lehet tudni, hogy valami zsarnok nem...

Nemo kapitány indulatosan legyintett, mintha valami komor gondolatot akarna elhessegetni, s be sem fejezve a mondatot, most egyenesen hozzám fordult:

- Professzor úr - kérdezte -, tudja-e ön, hogy milyen mély az óceán?

- Azt tudom, kapitány úr, amit a fontosabb mérésekből megtudtunk.

- Mondhatna néhány számot, hogy szükség esetén helyesbítthessem az adatokat?

- Szívesen megmondom, ami éppen eszembe jut. Ha nem tévedek, az Atlanti-óceán északi részén nyolcezer-kétszáz méter átlagos mélységet mértek, a Földközi-tengerben pedig kétezer-ötszázat. A legérdekesebb méréseket az Atlanti-óceán déli részén végezték a harmincötödik fok közelében, ahol tizenkétezer, tizennégyezer-kilencvenegy és tizenötezer-száznegyvenkilenc méter mélységet találtak. Általában azt állítják, hogy ha a tengerfenék szintje egyenletes lenne, úgy az átlagos mélysége hét kilométer volna.⁸⁵

- Nos, professzor úr - felelte a kapitány -, remélem, hogy ennél jóval többet mutathatunk önnek. Egyébként a Csendes-óceán átlagos mélysége azon a részen, ahol most járunk, mindössze négyezer méter.

Ezt mondván, a kapitány megfordult, a lejárathoz sietett, s eltűnt a mélységben. Követtem őt, s a nagy szalonba mentem. A hajócsavar máris megindult; a sebességmérő húsz mérföldes óránkénti sebességet jelzett.

A következő napokban s az egymás után tűnő hetekben a kapitány nagyon ritkán szerencsélte-tett látogatásával. Egész ritka időközökben láthattam. Másodtiszte rendszeresen rögzítette a földrajzi helyzetet, s rávezette a térképre úgy, hogy a *Nautilus* útját mindenkor pontosan követhettem.

Conseil és Ned hosszú órákat töltött társaságomban. Conseil beszámolt barátjának csodálatos sétánkról a tengerfenéken; a kanadai már megbánta, hogy nem jött velünk a kirándulásra. Én nagyban reménykedtem, hogy lesz még alkalmunk az óceáni erdők megtekintésére.

Csaknem mindennap megnyíltak néhány órára a szalonablak fedőlemezei, s szemünk nem tudott betelni a titokzatos tenger alatti világ csodás látványával.

A *Nautilus* délkeleti irányban haladt, száz-százötven méternyi mélységben. Egyszer azonban, nem tudom, milyen szeszély folytán, ferde irányban lehatolt oldalszárnyai segítségével kétezer méter mélységre. A hőmérő négy egész huszonöt század fokot mutatott; ebben a mélységben a hőmérséklet, úgy látszik, minden szélességi fokon egyforma.

November 26-án reggel három órakor a *Nautilus* a százhetvenkettedik hosszúsági fok alatt áthaladt a Ráktérítőn. 27-én már feltűntek a Sandwich-szigetek, ahol a híres Cook kapitány⁸⁶ 1779. február 14-én halálát lelte. Az indulás óta ekkor már 4860 mérföldet tettünk meg. Reggel, amikor felmentem a fedélzetre, két mérföldnyire, szél irányában, megpillantottam a

85 Verne adatai részben tévesek. A tengerfenék átlagos mélysége 4000 m körül van, a legnagyobb mélységre vonatkozó hiteles mérési adatok pedig alig haladják meg a 11 000 m-t

86 Angol felfedező (1728-1779). Több nagy utat tett, így az Ausztrália körüli szigetvilágba, a Déli-sark felé stb.

hét szigetből álló szigetcsoport legjelentősebbikét, Hawaiiit. Tisztán láttam a megművelt partszegélyt, a parttal párhuzamosan vonuló hegyláncokat, a tűzhányók közül kiemelkedő, 4200 méter magas Mouna Keát. A *Nautilus* hálói itt gazdag fogásra tettek szert; legérdekesebbek voltak a legyezőhalak, s a kecses alakú, lapos polipok, amelyek csupán ezen az óceáni tájon tenyésznek.

A *Nautilus* állandóan délkelet felé tartott. December 1-én a száznegyvenkettedik fok mentén áthaladt az egyenlítőn, s ugyanazon hónap 4-én, gyors utazás után, melyen semmi rendkívüli nem történt, már a Marquises-szigetcsoport vizeibe értünk. Három mérföldnyi távolságban, a déli szélesség $8^{\circ} 57'$ -e s a nyugati hosszúság $139^{\circ} 32'$ -e alatt megpillantottam a francia birtokban levő szigetcsoport legnagyobb szigetét, a Nouka Hivát s a Martin-fokot. De csak a látóhatárra rajzolódó, erdőborította hegyeket láttam, mert Nemo kapitánynak nem volt kedve a parthoz közeledni. Gyönyörű halak kerültek itt ki a hálókából; a világ legízletesebb húsú halai, csupa olyan hal, hogy örömet leli bennük a hajószakács.

Miután elhagytuk a francia zászló védelme alatt álló bájos szigeteket, december 4-e és 11-e között a *Nautilus* közel kétezer mérföldet tett meg. Útközben óriási tömegű polippal találkoztunk. Ezek a különös puhányok a szépia közeli rokonai. Az olasz halászok kalamájónak nevezik őket; a fejlábúak osztályához és a kétkopoltyúsok családjához tartoznak, mint a szépia és a vitorlászcsiga. A polipot behatóan tanulmányozták az ókori természetrajztudósok - és ha hihetünk Athenaiosznak, a Galenus⁸⁷ előtt élt görög orvosnak, a polip nemcsak az agora⁸⁸ szónokainak hasonlataiban jutott előkelő szerephez, hanem a gazdag athéni polgárok asztalán is kedvelt csemege volt.

A *Nautilus* a tömérdek puhánnyal december 9-ről 10-re virradó éjjel találkozott, s ez érthető, mert a polipok különösen éjjel vonulnak. Milliókra s milliókra ment a számuk. A heringek és a szardíniák útvonalát követve, a mérsékelt égövből vonultak a melegebb vizekbe. A vastag kristály üveglapon át figyeltük, amint mozgó tömlőjük segítségével rendkívüli gyorsasággal úsznak, mégpedig hátrafelé, s mint üldözik a halakat s puhányokat, mint eszik meg a kisebbeket, s mint falják fel őket a nagyobbak, mint mozog leírhatatlan összevisszaságban, eleven kígyók gyanánt, mind a tíz hosszú lábuk, amelyet a természet felrakott a fejükre. A gyorsmenetű *Nautilus* órákon át úszott a puhányok között, hálói óriási mennyiségű polipot fogtak ki.

Csodálatosnál csodálatosabb látványban volt részünk utazásunk alatt a tengeren. Az óceán végtelen változatosságban teregette elénk színeit. Mint valami örökösen változó színpadon, folyton más és más volt a díszletezés, más a rendezés; de szemünk a víz kellős közepén nemcsak a természet művében gyönyörködhetett - behatolhattunk az óceán legfélelmetesebb titkaiba is.

December 11-én a nagy szalonban olvasgattam. Ned Land és Conseil a nyitott acélfalon át figyelte a tündöklően megvilágított vizet. A *Nautilus* mozdulatlan volt. Színültig telt tartályokkal, ezerméternyi mélységben tartózkodott: az óceánnak ez a mély rétege jóformán lakatlan, csak az óriási halak járnak nagy ritkán errefelé.

Jean Macé⁸⁹ kedves könyvét, „A gyomor kiszolgálói”-t olvastam, s élveztem az ötletesen kifejtett tanulságokat, amidőn Conseil egyszerre csak hátraszólt:

- Méltóztassék a tanár úr egy pillanatra ide fáradni - mondta különös hangon.

87 A régi Róma egyik legnagyobb orvosa (i. sz. 131-200)

88 Az ógörög városok piactere. Az üzleti, politikai és vallási élet központja

89 Jean Macé francia író (1815-1894), szerkesztője annak az ismeretterjesztő lapnak, amelynek Verne is munkatársa volt

- Mi az, fiam, mi történt?

- Tessék csak idejönni...

Felálltam, az ablakhoz mentem s a párkányra könyökölve kitekintettem.

A fényszóró vakító világosságában óriási, fekete, mozdulatlan tömeg meredt a vízben. Figyelmesen megnéztem, s találgattam, miféle óriási cet lehet. Egyszerre csak észbe kaptam...

- Hiszen ez egy hajó! - kiáltottam fel meglepetten.

- Úgy van - mondta a kanadai. - Megroncsolódott, elsüllyedt hajó.

Ned Landnek igaza volt. Hajó volt, csakugyan: az elvágott kötélzet a láncokon lógott még. A hajótest, úgy láttam, jó állapotban van, alig néhány óra előtt történhetett a szerencsétlenség. A fedélzetről meredező három kurta csonk arra mutatott, hogy a zátonyra futott hajó végső szükségben feláldozta árbocait. De hiába döntötték ki az árbocokat, oldalnak dőlt és megtelt vízzel; most is bal oldalán feküdt. Megrendítő volt ez a magános roncs a tengerfenéken; a fedélzet irtózatosságot mutatott. Hullák feküdtek rajta, a kötélzetbe gabalyodva! Négyet számláltam meg - férfiak voltak, az egyik a kormány mellett állt... Aztán egy asszonyt pillantottam meg; a kabinablakon kihajolva, karjában egy gyermeket tartott. Egészen fiatal asszony... A *Nautilus* lámpáinak fehér fényében láttam az arcát; még nem indult oszlásnak a vízben. Óriási erőfeszítéssel feje fölé emelte gyermekét, s a szegény kicsike szorosán átölelte anyja nyakát... A négy matróz arca iszonyatos volt: görcsös erőlködéssel igyekeztek a kötelek közül szabadulni, s e rettentő küzdelem végső vonaglásában érte el őket a halál. Csak a kormányos maradt mindvégig nyugodt: őszbe csavarodott haja halántékához tapadt, komoly, elszánt arcában szeme előre tekintett, s keze oly keményen markolta a kormányt, mintha tovább vezetné a hajótörött háromárbcost az óceán sötét mélyén...

Minő jelenet! Némán, szívdobogva bámultunk ki az ablakon; hiszen a katasztrófa szemtanúivá váltunk jóformán, mintegy fényképre rögzítve láttuk magunk előtt az utolsó perceket! S már láttam: izzó szemű, óriási cápák közelednek a hajótörés színhelye felé. Az emberhús szaga csalta ide a mohó halakat!

A *Nautilus* ezalatt megfordult, s körüljárta a roncsot, s én a farra rögzített tábláról leolvashattam az elmerült hajó nevét: *Florida, Sunderland*.

XIX. VANIKORO

A *Florida* katasztrófájának megrendítő látványa volt az első ilyen élményünk a hajón. De amióta a *Nautilus* sűrűbben járt útvonalon futott, gyakran láttunk a tengervízben lebegő, rothadásnak indult hajóroncsokat, s a tenger fenekén ágyúgolyókat, horgonyokat, láncokat és mindenféle, vasból készült, rozsdamarta tárgyat.

A *Nautilus* egyre messzebb ragadott bennünket, s mi teljesen elszigetelve éltünk. December 11-én megpillantottuk a Tuamotu-szigettengert, Bougainville hajdani „veszélyes csoportját”, amely ötszáz mérföldnyi területen, kelet-délkeletről nyugat-északnyugat felé terül el a déli szélesség $13^{\circ} 30'$ -e és $23^{\circ} 50'$ -e s a nyugati hosszúság $125^{\circ} 30'$ -e és $151^{\circ} 30'$ -e között. Ez a háromszázhetven négyzetmérföld területen szétszórta szigetvilág hatvan szigetcsoportból áll; ide tartozik a francia fennhatóság alatt álló Gambier-csoport is. E szigetek korallokból keletkeztek. A polipok lassú, de szakadatlan munkája folytán szintjük egyre emelkedik, s eljön majd az idő, amikor összefüggő szárazföldet fognak alkotni. Ez a nagy sziget egykor majd összeolvad a szomszédos szigetvilággal, s egy új világrész keletkezik, Új-Zélandtól s Új-Kaledóniától egészen a Marquises-szigetekig.

Egyik nap, amikor Nemo kapitány előtt ezt az elméletemet kifejtettem: ő hűvösen így felelt:

- Nem új világrészek kellene a földön, hanem új emberek!

A *Nautilus* további útján a Clermont-Tonnerre-szigethez vetődött, amelyet Bell kapitány, a *La Minerve* nevű hajó parancsnoka fedezett fel 1822-ben. A Gambier-csoportnak ez az egyik legérdekesebb szigete, s én közelebbről tanulmányozhattam az óceán e madrepóra eredetű képződményeit.

A madreporák élő szövetét meszes kéreg borítja: ezek azonban semmiképpen sem cserélendők össze a korallokkal. Milne-Edwards, az én híres mesterem, a felépítésükben levő különbségek alapján öt csoportba sorolta őket. Sok-sok milliárd parányi állatocska él együtt, mindegyik a maga meszes burka belsejében; ezek választják ki a koralltelepet. Mészlerakódásukból sziklák, zátonyok, szigetek keletkeznek. Hol összefüggő tojásdad gyűrűt képeznek, s egy kis tavat kerítenek körül, amely a szirtfalak hasadékain át van a tengerrel összeköttetésben - ezek az atollok, amilyen alakulatokat Új-Kaledónia partjain s a Tuamotu-szigetek egy részén láthatunk - hol pedig egyenes, magas, szaggatott sziklafalakat építenek, mint a Réunion- és a Mauritius-szigeteken; a sziklafalak tövében az óceán igen mély.

Amint a *Nautilus* néhány kötélhossz távolságban elhaladt a Clermont-Tonnerre-szigetek partjai mellett, bámulva néztem e mikroszkopikus kis munkások óriási arányú művét. Az előttem meredező sziklafalakat a milleporák, a csillagkorallok és szivacskorallok elnevezés alatt ismert madreporák építették. E polipok különösen a tenger felszínének mozgásban levő rétegében fejlődnek, s így az aléptítmény munkáját annak felső rétegében kezdik. Az alapot képező lerakódások a kiválasztott anyag törmelékeiből lassan-lassan mind mélyebbre hatolnak. Darwin elmélete legalábbis így magyarázza meg az atollok keletkezését. Szerintem ez az elmélet a helyesebb, s nem a másik, amely azt tartja, hogy a madreporaképződmények alapjául hegyek vagy tűzhányók szolgálnak, amelyek csúcsát néhány láb választja el csupán a tenger tükkrétől.

Közelből figyelhettem meg ezt a különös sziklabátyát: tövében a mérőőn háromszáz méter mélységet jelzett; a *Nautilus*-ból kilövellt elektromos fénypásmában csak úgy szikráztak, tündököltek a mészfalak.

Conseil megkérdezte tőlem, vajon mennyi idő alatt épülhettek ezek az óriási sziklafalak, s roppantul elcsodálkozott, amikor felvilágosítottam, hogy egy nyolcad hüvelyknyi réteg lerakódásához a tudósok becslése szerint egy egész évszázad szükséges.⁹⁰

- Hány év kellett ezek szerint ennek a sziklafalnak a felépítéséhez?

- Százkilencvenkétezer év, kedves barátom, s ez jóval hosszabb idő, mint amiről a biblia beszél. De a köszén keletkezése, vagyis az özönvizekben elmerült erdők elásványosodása még sokkal hosszabb ideig tartott. Megjegyzem, a bibliában a napok korszakokat jelentenek, nem pedig egyik napfelkeltétől a másikig terjedő időközt.

Amikor a *Nautilus* ismét a felszínre szállt, egész terjedelmében áttekinthettem az alacsony, erdővel borított Clermont-Tonnerre-szigetet. Forgószelek és viharok termékenyítették meg bizonyára a madreporasziklákat. Egy napon a szomszédos szárazföldről valami kis magot hozott ide az orkán, az a meszes talajra hullott, amelyen a rothadó tengeri növények készítették számára televényt. Kókuszdió úszott a hullámok hátán, s kivetődött a fiatal partra. Csírája gyökeret eresztett. A növekedő fa megakadályozta a víz elpárolgását. Patak támadt. Lassan-lassan tovább terjedt a tenyészet. Néhány parányi állatocska, féreg, rovar sodródott ide a szomszédos szigetről, a szélől kitepelt fatörzsekkel. Teknőcök jöttek, s kiköltötték tojásaikat. Madarak raktak fészket a fiatal fákon. Így népesedett be a szikla állatokkal, majd a vonzó, zöldellő növényzet s a termékeny föld hívogatására az ember is megjelent a szigeten. Íme, ez a története a mikroszkopikusan kicsiny állatok mérhetetlen munkájából keletkezett szigeteknek.

Clermont-Tonnerre körvonalai estefelé elmosódtak már a távolban. A *Nautilus* útiránya észrevehetően megváltozott. Miután a hosszúság százharmincötödik fokán érintette a Baktérítőt, nyugat-északnyugat irányba fordult, s végighaladt az egész trópusi övön. A nyári nap csak úgy ontotta forró sugarait, de mi nem szenvedtünk a hőségtől, mert a víz felszíne alatt harminc-nyolcvan méternyire a hőmérséklet tíz-tizenkét foknál sohasem magasabb.

December 15-én magunk mögött hagytuk a csodaszép Társaság-szigetcsoportot s a Csendes-óceán királynőjét, a bűbájos Tahitit. Megpillantottam reggel, néhány mérföldnyire szélirányban, a sziget magas hegyormait. Hálóink itt is kitűnő halakat fogtak a konyhára.

A *Nautilus* e napig nyolcezer-száz mérföldet futott be. Kilencezer-hétszázhusz mérföldet jelzett a log,⁹¹ amikor két szigettenger között haladtunk át: egyik a Tonga-Tabu-csoport volt, ahol az *Argo*, a *Port au Prince* és a *Duke of Portland* legénysége elpusztult; a másik a Samoa-szigetek voltak. Itt ölték meg La Pérouse barátját, De Langle kapitányt. Majd feltűnt a Viti-szigettenger, ahol a bennszülöttek lemészárolták a *Union* matrózait s a nantes-i Bureau kapitányt, az *Aimable Joséphine* parancsnokát.

Ez a szigettenger északról délre száz mérföldnyi, keletről nyugatra pedig kilencven mérföldnyi területen fekszik a déli szélesség 6° 2'-e s a nyugati hosszúság 174. és 179. foka között. Számos szigetből, szigetekcskből és sziklazátonyból áll.

Ezt a szigetcsoportot Tasman fedezte fel 1643-ban; ugyanabban az évben, amikor Torricelli feltalálta a barométert, s XIV. Lajos trónra lépett. Az olvasó eltűnődhet rajta, hogy e három esemény közül melyik hajtott több hasznot az emberiségnek. Később Cook járt itt 1714-ben, majd D'Entrecasteaux 1793-ban, végül 1827-ben Dumont d'Urville, aki végleg tisztázta az e szigetek földrajzi helyzete körüli zűrzavart. A *Nautilus* a Wailea-öböl felől közelítette meg a

90 Verne téved: a korallzátonyok egyetlen év alatt 10, 20, sőt 40 cm-t is nőnek. (Nyolcad hüvelyk: kb. 3 mm)

91 Hajózási műszer a sebesség és a megtett út meghatározására

szigetcsoportot, Dillon kapitány rettenetes kalandjainak színhelyét. Dillon tisztázta ugyanis első ízben annak a hajótörésnek titokzatos körülményeit, amelyben La Pérouse elpusztult.

A fenékhálókat többször is végigvontattuk az öblön, s rengeteg sok pompás osztrigát húztunk fel a hajóra. Kissé mértéktelenül fogyasztottunk mindhárman e csemegéből: Seneca⁹² tanácsát követve, magunk bontottuk fel a kagylókat az asztalnál. E puhányok az *ostrea lamellosa* elnevezés alatt ismert fajtához tartoznak, s bőven tenyésznek Korzikán. A waileai osztrigatelepep igen nagy kiterjedésű, s ha az állatok különböző okok folytán nem pusztulnának el tömegesen, kagylóik halmaza feltöltené az öblöket - mert tudni kell, hogy egyetlen egyednek kétmillió tojása van.

Ned Land hihetetlen mennyiségű osztrigát kebelezett be; falánksága mégsem járt kellemetlen következményekkel, mert az osztriga az egyetlen eledel, amelytől az ember nem kaphat gyomorrontást. Tizenhat tucat ilyen lemezkopoltyús puhányt kell ugyanis elfogyasztani, hogy az ember napi táplálékához szükséges 315 gramm nitrogéntartalmú anyag bejusson a szervezetbe.

December 25-én a *Nautilus* az Új-Hebridák szigettengerén hajózott át. Ezt a szigetcsoportot Quiros fedezte fel 1606-ban; Bougainville 1768-ban kutatta át; mostani nevét Cooktól kapta 1773-ban. Kilenc nagy s több apróbb szigetből áll, melyek a déli szélesség 15. és 2. s a hosszúság 164. és 168. foka között, egy sorban, észak-északnyugatról dél-délkelet felé húzódnak, százhusz kilométer hosszúságban. Az Aurou-sziget közelében elhaladva éppen a déli méréseket eszközöltük, s így a fedélzetről tisztán láttam zöldellő erdeit s felettük az égbe meredő hegycsúcsot.

Karácsony napja volt. A protestánsok különösen ragaszkodnak a karácsony meghitt családi körben való megünnepléséhez, s úgy vettem észre, Ned Landnek igen rosszul esik, hogy a *Nautilus*on bizony ilyesmiben nem lehet része.

Már egy hét óta színét sem láttam Nemo kapitánynak. 27-én reggel azután úgy lépett be megint a szalonba, mintha csak öt perccel előbb beszélgettünk volna egymással. Én a térkép mellett ültem éppen, s a *Nautilus* útját követtem. A kapitány odalépett hozzám, mutatóujjával a térképen egy pontra bökött, s csak egyetlen szót mondott:

- Vanikoro.

Lenyűgöző hatással volt rám ez a szó. Vanikorónak nevezik a szigetekcskéket, ahol La Pérouse hajói elpusztultak. Izgatottan talpra ugrottam.

- A *Nautilus* Vanikorónak tart? - kérdeztem.

- Igen, professzor úr - felelte a kapitány.

- És én megláthatom a híres szigetet, ahol a *Boussole* és az *Astrolabe* szétroncsolódott?

- Ha óhajtja, professzor úr!

- Mikor érünk oda?

- Ott vagyunk már, professzor úr.

Felmentem a kapitánnyal a tetőre, mohó érdeklődéssel járattam végig szemem a látóhatáron.

Északkeleten egy kisebb meg egy nagyobb vulkanikus sziget emelkedett ki a tengerből, negyven mérföld kerületű korallszirttel körülvéve. Ott voltunk a tulajdonképpeni Vanikoro-sziget előtt - amelyet Dumont d'Urville Recherche-szigetnek nevezett el - éppen a kis Vanou-öböl előtt, a déli szélesség 16° 4'-e és a keleti hosszúság 164° 32'-e alatt. A talajt elborító zöld

92 Seneca római filozófus (i. e. 4-i. sz. 65)

növényzet felkúszott a partról a sziget belsejében emelkedő hegyekig, amelyek felett az 1476 öl⁹³ magas Kapogo-csúcs uralkodott.

A sziklák külső övezetéből egy keskeny szoroson át a zátonyokon belüli vizekre jutottunk, ahol harminc-negyven öl mély a tenger. Bennszülötteket pillantottam meg a buján zöldellő mangrove-fák árnyékában. Közeledtünkre nagyon megdöbbenek. Bizonyára valami óriási cetfélének nézték a víz felszínén úszó, hosszú, feketés színű testet, és veszélyt szimatoltak.

Nemo kapitány ekkor felém fordult, és megkérdezett, mit tudok La Pérouse hajótöréséről.

- Amit mindenki tud róla, kapitány úr.

- Nem mondaná el nekem, mi az, amit mindenki tud róla?

- Nagyon szívesen.

Elmondtam neki, amit Dumont d'Urville erről az esetről utolsó munkáiban közzétett, s amit itt röviden összefoglalok:

La Pérouse-t és másodtisztjét, De Langle kapitányt XVI. Lajos 1785-ben azzal a feladattal bízta meg, hogy hajózzák körül a földet. El is indultak a *Boussole* és az *Astrolabe* nevű korvetteken.⁹⁴ Hajóik többé nem tértek vissza.

A francia kormány nyugtalankodott a két korvett sorsa miatt, ezért 1791-ben felfegyvereztek két nagy háromárbcost, a *Recherche*-et és az *Espérance*-ot, amelyek D'Entrecasteaux parancsnoksága alatt szeptember 28-án indultak Brestből az eltűnt hajók felkutatására. Két hónappal később az *Albermale* parancsnokának, egy bizonyos Bowennek tanúvallomása szerint a hajótörést szenvedett két háromárbcos roncsait Új-Georgia⁹⁵ környékén látták. D'Entrecasteaux azonban, aki nem tudott erről a különben elég kétes értékű közlésről, az Admirális-szigetek⁹⁶ felé hajózott, mert Hunter kapitány jelentésében azt állította, hogy La Pérouse ott szenvedett hajótörést.

Kutatásai nem jártak eredménnyel. Az *Espérance* és a *Recherche* megállás nélkül hajózott el Vanikoro mellett, s a balsorsú utazáson D'Entrecasteaux, két másodkapitánya s több matróz életét vesztette.

Egy öreg tengerész jutott első ízben bizonyos nyomokra, amelyek kétségtelenül a hajótöröttekre vonatkoztak. Dillon kapitány, ki több ízben bejárta a Csendes-óceánt, 1824. május 15-én *Saint Patrick* nevű hajójával az Új-Hebridákhoz tartozó Tikopia-sziget mellett haladt el. Oda evezett hozzá pirogján⁹⁷ egy indiai matróz, s el akart adni neki egy ezüst kardmarkolatot, amelyen vésett betűk nyomai voltak láthatók. S a matróz azt állította, hogy hat évvel azelőtt, amikor Vanikorón járt, ott két európaival találkozott, akik évekkel ezelőtt hajótörést szenvedtek a sziget korallzátonyain.

La Pérouse korvettjeinek eltűnése egykor világszerte nagy megdöbbenést keltett, s Dillon mindjárt sejtette, hogy ezekről a hajókról szól a híradás. Nyomban Vanikoro felé vette útját, ahol az indiai matróz szerint a zátonyra futott hajókból még mindenféle roncs látható. De a szelek és az áramlatok miatt a szigetet sehogy sem tudta elérni.

93 Hosszmérték: kb. 1,9 m. Hatodrésze a láb, ennek tizenkettede a hüvelyk, ennek tizenkettede a vonal

94 Korvett: kisebb, háromárbcos hadihajó

95 A Salamon-szigetek egyike, az Új-Hebridákhoz tartozó Vanikorótól kb. 1500 km-re északnyugatra

96 A Salamon-szigetektől északnyugatra, Új-Guinea északkeleti partjai felett

97 Fatörzsből vájt vagy fakéregből készült csónak

Dillon visszatért Calcuttába. Itt sikerült felfedezése iránt az Ázsia Társaság és az Indiai Társaság érdeklődését felkeltenie. Hajót bocsátottak rendelkezésére, amely a *Recherche*⁹⁸ nevet kapta. Egy francia megbízott kíséretében 1827. január 23-án útra kelt.

A *Recherche* menet közben több helyen kikötött a Csendes-óceánon, majd 1827. július 7-én horgonyt vetett Vanikoro előtt, a Vanou-öbölben, ahol most a *Nautilus* is pihen.

Dillon az elpusztult hajó mindenféle maradványára lelt; a szigeten vasszerszámokat, horgonyokat, kötélcsigákat, kartácslövegeket gyűjtött össze.

Talált még egy tizenhét éves öntöttvas ágyúgolyót, kezébe kerültek továbbá összetört csillagászati eszközök darabjai, az orrdíszítmény egy darabja s egy bronzharang, amely ezt a feliratot viselte: „Bazin készített engem.” Ez volt a bresti hajóépítő-műhely öntödéjének gyári jele 1785 táján. Nem volt többé kétséges: La Pérouse korvettje Vanikorónál szenvedett hajótörést.

Dillon októberig folytatta kutatásait a szerencsétlenség színhelyén, majd Új-Zéland felé hajózott Vanikoróról. 1828. április 7-én kikötött Calcuttában, majd onnan visszatért Franciaországba.

Dumont d'Urville, akinek nem volt tudomása Dillon eredményes kutatásairól, ekkor már útban volt a tengeren: ő másfelé kereste a hajótörés színhelyét.

Egy bálnavadász jelentéséből ugyanis kiderült, hogy Új-Kaledóniában⁹⁹ a bennszülötteknél érméket és egy Szent Lajos-keresztet találtak.

Dumont d'Urville, az *Astrolabe* parancsnoka tehát tengerre szállt. Két hónappal azután, hogy Dillon elhagyta Vanikorót, kikötött Hobart Town¹⁰⁰ előtt: itt értesült Dillon eredményes kutatásairól, de azt is hallotta, hogy a calcuttai *Union* másodtiszteje, egy bizonyos James Hobbs, egy szigeten történt kikötése alkalmával, a déli szélesség 8° 18'-e és a keleti hosszúság 156° 30'-e alatt vasrudakat s vörös szöveteket látott az ottani bennszülöttek használatában.

Dumont d'Urville kínos zavarban volt: nem tudta, hitelt adjon-e az újságok nem mindig szavahihető tudósításainak. Azután mégis úgy határozott, hogy a Dillon által fellelt nyomok után halad.

1828. február 10-én az *Astrolabe* Tikopia¹⁰¹ előtt horgonyt vetett. Dumont d'Urville vezetőt és tolmácsot fogadott fel, mégpedig egy katonaszökevényt, aki már régebben megtelepedett a szigeten. Dumont d'Urville most Vanikorónak vette útját. Február 12-én pillantotta meg a szigetet; négy napig a sziklás part mentén hajózott, s csak 20-án kötött ki a sziklagyűrű övezetén belül, a Vanou-öbölben.

23-án a tengerésztisztek egy csoportja megkerülte a szigetet; néhány darab jelentéktelen ronccsal tértek vissza. A bennszülöttek eleinte tagadtak, kibúvókat kerestek, s nem lehetett rávenni őket, hogy az *Astrolabe* tisztjeit elvezessék a hajótörés színhelyére. Gyanús viselkedésük azt a benyomást keltette, hogy a szigetlakók talán bántalmazták a hajótörötteket; valóban úgy tűnt, mintha a bennszülöttek attól félnének, hogy Dumont d'Urville csak azért jött, hogy megbosszulja La Pérouse-t és szerencsétlen társait.

98 Recherche: keresés, franciául

99 Szigetcsoport az Új-Hebridáktól délnyugatra, Ausztrália keleti partjaitól kb. 1500 km-re

100 Az Ausztrália délkeleti csücskével szemközt fekvő Tasmania legnagyobb városa

101 Sziget Vanikoro szomszédságában (Új-Hebridák)

Ajándékok árán azután sikerült megnyugtatniuk őket, s mikor látták, hogy megtorlástól nem kell tartaniok, 26-án végre elvezették a hajótörés színhelyére Jacquinot másodkapitányt.

A Pacou és a Vanou sziklafala között a vízben, három-négy öl mélységben, mészüledékbe süppedt horgonyokra, ágyúkra, vas- és ólomnehezékekre találtak. Az *Astrolabe* dereglyéje és csónakja idevezett, s hosszadalmas, fáradságos munkával a matrózok kiemelték egy ezernyolcszáz fontos horgonyt, egy nyolcas öntöttfém ágyút, egy ólomnehezéket és két bronz kartácslöveget.

Dumont d'Urville erre kikérdezte a bennszülötteket, s megtudta tőlük, hogy La Pérouse két hajójának pusztulása után egy kisebb hajót épített, s azzal is hajótörést szenvedett... Hogy hol? Senki sem tudta.

A híres tengerjáró és társai tiszteletére az *Astrolabe* parancsnoka síremléket állított az árnyas mangrofefák alatt. Az emlékmű egyszerű, koralltalapzaton álló, négyzet alapú gúla volt; vasat nem építettek bele - nehogy a bennszülöttek a számukra oly értékes fém miatt szétrombolják.

Dumont d'Urville ezután hajóra akart szállni, de tengerészeit láz gyötörte, s az egészségtelen partvidéken ő maga is megbetegedett, úgyhogy csak március 17-én szedhette fel a horgonyt.

A francia kormány attól tartott, hogy Dumont d'Urville nem értesült Dillon eredményes kutatásairól, s ezért a *Bayonnaise* nevű korvettet Vanikoro-ra küldte, Leguarant de Tromelin parancsnoksága alatt, aki akkor Amerika nyugati partjain állomásozott. A *Bayonnaise* néhány hónappal az *Astrolabe* hazaindulása után vetett horgonyt a Vanikoro-sziget előtt. Új leletre nem akadtak, csak azt állapította meg, hogy a bennszülöttek tiszteletben tartották La Pérouse síremlékét.

Ezt a történetet mondtam el Nemo kapitánynak.

- Tehát még mindig nem tudják, hol pusztult el a harmadik hajó, amelyet a hajótöröttek a Vanikoro-szigeten építettek? - kérdezte tőlem a kapitány.

- Nem tudják.

A kapitány erre mit sem felelt, csak intett, kövessem a nagy szalonba. A *Nautilus* néhány méterre leszállt a víz alá, s az ablaktáblák megnyíltak.

Az ablakhoz rohantam. A korallokkal teljesen benőtt mészlérakódásba süppedve, millió és millió gyönyörű, vígan úszkáló szivárványhal, pásztás szirti hal és betűs sügér között roncokat láttam, amelyeket a kotrószerszám nem tudott kiemelni: vaskampókat, horgonyokat, ágyúkat, ágyúgolyókat, emelőcsigákat, egy orrtőkét - mindezek a tárgyak kétségtelenül egy régi hajótörés nyomai voltak, amelyeket már beleptek az élénk színű virágállatok.

Megrendülve néztem e szánalmas roncokat. Komoly hangon megszólalt mögöttem Nemo kapitány:

- La Pérouse parancsnok 1785. december 7-én indult el hajóival, a *Boussole*-lal és az *Astrolabe*-bal. Először az ausztráliai Fűvészkert-öbölben kötött ki, majd felkereste a Barátság-szigetcsoportot, Új-Kaledóniát, azután Dél-Amerika felé vette útját, és a Hapai-szigetcsoportnál, Namoukában¹⁰² megpihent. Hajói innen Vanikoro ismeretlen sziklapartjai elé vetődtek. Az elől haladó *Boussole* zátonyra futott a déli parton. Az *Astrolabe* segítségére sietett, de az is megfeneklett. Az első hajó pillanatok alatt szétroncsolódott. A második széloldalt feküdt, s még néhány napig állta a hullámverést. A bennszülöttek elég jól fogadták a hajótörötteket. Ezek megtelepedtek a szigeten, s a két nagy hajó roncsaiból egy kisebb hajót építettek. Amit

102 Az Új-Hebridák déli szigeteitől kb. 1500 km-re keletre fekvő sziget (a polinéziai szigetvilághoz tartozik)

nem tudtak kiemelni a tengerből - s Nemo kapitány most a mész közé ágyazott tárgyak felé mutatott -, az itt várja sorsa beteljesedését. A matrózok egy része Vanikorón maradt, a többiek - betegen, kimerülten - La Pérouse-zal együtt útra keltek. A Salamon-szigetek felé tartottak, s e szigetcsoport főszigetének nyugati partján, a Déception- és a Satisfaction-fok között mindenestől elpusztultak!

- Honnan tudja? - kiáltottam.

- Nézze, mit találtam a második hajótörés színhelyén!

Nemo kapitány egy rozsdamarta bádogdobozra mutatott, melynek fedele Franciaország címerével volt lepecsételve. Felnyitotta a dobozt; megsárgult, de még olvasható iratcsomót vett ki belőle.

Az irat a tengerészeti miniszter utasításait tartalmazta La Pérouse parancsnok számára XVI. Lajos saját kezű széljegyzeteivel.

- Ah! Mily szép halál volt! Tengerészhalál! - mondta Nemo kapitány. - La Pérouse e korallsírban csendes nyugvóhelyre lelt. Bárha társaimmal egykor én is ilyen sírban nyugodhatnék!

XX. A TORRES-SZOROS

A december 27-ről 28-ra virradó éjjel a *Nautilus* nagy sebességgel távolodott el Vanikoro partjaitól. Nyugat felé haladt, s három nap alatt tette meg azt a hétszázötven mérföldet, amely a La Pérouse-szigetecsoportot Új-Guinea délkeleti csúcsától elválasztja.

1868. január 1-én Conseil kora reggel feljött hozzám a *Nautilus* tetejére.

- A tanár úr engedelmével boldog új esztendőöt kívánok - köszöntött a derék fiú.

- Hát ez nagyon kedves, úgy csinálsz, mintha Párizsban volnék, a Jardin des Plantes-beli dolgozószobámban. Köszönöm a jókívánságokat, és hasonlóval viszonzom. Azt szeretném csak megkérdezni tőled, hogy te, fiam, mit értesz jelenlegi körülményeink között „boldog új esztendő”-n? Vajon meghozza-e ez az év számunkra börtönünkből a szabadulást? Vagy pedig éppenséggel a mi rendkívüli utazásunk folytatását hozza meg?

- Nem tudom, mit feleljek a tanár úrnak. Rendkívüli dolgokat láttunk ezen az utazáson, két hónap óta bizony egy pillanatig sem unatkoztunk. És az út napról napra egyre érdekesebb lesz: ami utóbb történik, az mindig csodálatosabb, mint ami előtte volt, és ha ez így megy tovább, nem tudom, hogy a végén még mit élünk meg. Szerintem soha az életben nem lesz többé alkalmunk ilyesmit látni.

- Nem, Conseil, soha.

- No, meg aztán Nemo kapitány úrról sem mondhatom, hogy sok vizet zavar. Olyan, mintha itt se volna. Illik is rá a neve: Senki kapitány.

- Úgy van, fiam.

- Hát én azért a tanár úr engedelmével úgy vélem, hogy az lenne csak a boldog új esztendő, ha mindent, de mindent megláthatnánk...

- Mindent, édes fiam? Az kissé soká tartana. Ned Land hogyan vélekedik erről a dologról?

- Ned Land pontosan az ellenkező nézeten van - felelte Conseil. - Neki gyakorlati az észjárása, és ő sokat ad a gyomrára. Folyton csak a halakat nézni és folyton csak halat enni, ez őt nem elégti ki. Se bor, se kenyér, se hús - ez nincsen az ő ínyére. A kanadaiak marhasülthöz szoktak, s a derék férfiú azt nagyon hiányolja, no, meg egy-egy kupica pálinkától sem szokott ő megijedni!

- Én, fiam, ezeket a gyomorbéli örömeiket igazán nem hiányolom. Nagyon jól megszoktam az itteni ellátást.

- Én is - felelte Conseil. - Minden vágyam, hogy itt megmaradhassak, Ned Landnek pedig minden vágya, hogy megszökhessek. Ha tehát az új esztendő nem hoz jót a számomra, akkor az ő számára éppenséggel jót hoz - és megfordítva. Tehát kettőnk közül egyik egész biztosan jól jár. Azt kívánom tehát a tanár úrnak, amiben nagyobb öröme telik.

- Köszönöm, Conseil. Csak arra kérlek, hogy az újévi ajándékozást halasszuk későbbre. Elégedj meg egyelőre egy barátságos kézszorítással. Egyebem pillanatnyilag nincs.

- Ennél bőkezűbb ajándékot nem kaphatok - felelte Conseil.

A derék fiú ezzel el is ment.

11 346 mérföldet futottunk be január 2-ig azóta, hogy a japán vizeket elhagytuk. A *Nautilus* most Ausztrália északkeleti partjánál, a veszedelmes Korall-tengerben hajózott. Néhány mérföldnyi távolságban haladt a félelmetes zátony mentén, amelyen Cook hajói 1770. június

10-én kis híján elpusztultak. Cook hajója egy sziklára futott, s csak azért nem süllyedt el, mert a hajótestbe befűrödött koralldarab levált a sziklatömből, s a léket eltömte.

Nagyon szerettem volna megtekinteni ezt a háromszázötven mérföld hosszúságú korallszirteket; a tenger itt mindig nyugtalan, mennydörgésszerű robajjal csapódik a hatalmas hullámverés a sziklás partnak. De még mielőtt a sziklabástya elé értünk volna, a *Nautilus* ferde szárnyai segítségével óriási gyorsasággal lemerült a nagy mélységbe, s így semmit sem láthattam ezekből a magasba meredő, korallképződményű falakból. Be kellett érnem azzal, hogy a hálók gazdag zsákmányában gyönyörködjem. Szép számban fogtak germonokat s akkora makrélákat, mint a tonhal; kékes hasukat harántcsíkos sávok gyűrűzik, amelyek csak addig látszanak, míg a hal eleven. A halak csapatostól követtek bennünket, s kitűnő, ízletes fogásokat szolgáltatnak asztalunkra. A háló szemeiben fennakadt puhányok és virágállatok között különböző fajtájú nyolcsugaras virágállatocskákat találtam, meg tengeri sünöket, tengeri kalapácsokat, sarkantyúkat és tengeri napórát. A növényvilágot szép tengeri hínárok képviselték; a többi között szijmoszatok, amelyeket teljesen belepett a pórusaikból kiszivárgó nyálka.

Két nappal azután, hogy áthaladtunk a Korall-tengeren, vagyis január 4-én, megpillantottuk Új-Guinea partjait. Nemo kapitány ekkor közölte velem, hogy a Torres-szoroson át az Indiai-óceánba szándékozik hajózni. Többet egy árva szóval sem mondott. Ned Land nagyon megörült a hírek; közeledünk tehát - úgy vélte - az európai tengerekhez.

A Torres-szoroson való átkelés nemcsak a sok sziklazátony miatt veszedelmes, hanem a partoknál gyakran felbukkanó vad bennszülöttek miatt is kockázatos vállalkozás. Ez a szoros választja el Új-Hollandiát a nagy Pápua-földtől, amelyet Új-Guineának is neveznek.

Új-Guinea négyszáz mérföld hosszú és harminc mérföld széles; területe negyvenezer négyzetmérföld, s a déli szélesség $0^{\circ} 19'$ -től a $10^{\circ} 2'$ -ig és a hosszúság $128^{\circ} 23'$ -től a $146^{\circ} 15'$ -ig terjed. Délben, amikor a másodkapitány a napmagasságot mérte, megpillantottam az Arfalx-hegység teraszosan emelkedő s hegyes, magános ormokban végződő csúcsait.

A *Nautilus* a földteke legveszedelmesebb tengerszorosának bejáratához ért: ide még a vakmerő hajósok is alig merészkednek behatolni. Luiz Paz de Torres a Melanéziát¹⁰³ övező déli tengerről való visszatértében vágott át ezen a szoroson, ahol 1840-ben Dumont d'Urville korvetjei zátonyra futottak, és az emberekkel együtt majdnem elpusztultak. A *Nautilus* azonban minden veszéllyel dacolva haladt a korallszirtek felé.

A Torres-szoros körülbelül harmincnégy mérföld széles, de vizéből minduntalan kisebb-nagyobb zátonyok, sziklák meredeznek ki, ezért jóformán hajózhatatlan. Nemo kapitány minden óvintézkedést megtett, hogy áthaladhasson rajta. A *Nautilus* most közepes sebességgel a víz felszínén haladt. A csavar, mint valami cet farka, lomhán csapdosta a vizet.

Felhasználtuk társaimmal az alkalmat, s felmentünk a tetőre, körülnézni. Most sem volt fenn senki. A kormányosfülkében, ha jól láttam, maga Nemo kapitány állt; maga vezeti tehát hajóját a veszélyes úton.

A *Nautilus* körül vadul háborgott a tenger. A délkeletről északnyugatra haladó, két és fél mérföld sebességű áramlás irtózatossá robajjal tört meg a mindenfelől kimeredező korallszirteken.

- Tyű, hogy háborgó a tenger! - mondta Ned Land.

103 Az Óceánia gyűjtőnévvel összefoglalt három nagy csendes-óceáni szigetvilág (Mikronézia, Melanézia, Polinézia) egyike. Az Admirális-szigetek, a Bismarck-szigetek, a Salamon-szigetek, az Új-Hebridák és Új-Kaledónia tartozik hozzá

- Mint egy megvadult ló - mondtam én. - Nem tudom, hogy a *Nautilus* hogyan fogja megnyergelni.

- Átkozott kapitánya! - folytatta a kanadai. - Nagyon biztos lehet a dolgában! Akkora koralltömböket látok itt, hogy pozdorjává törik a hajója, ha csak hozzájuk súrlódik is!

Helyzetünk valóban igen veszélyes volt, de a *Nautilus* ördögös ügyességgel siklott előre a tajtékozó hullámokkal előntött zátonyok között. Nem követte pontosan az *Astrolabe* és a *Zélée* útját, amely Dumont d'Urville számára csaknem végzetessé vált, hanem északabbra haladt; a Murray-szigetet megkerülve visszakanyarodott délnyugatra, a Cumberland-átjáró felé. Azt hittem, egyenesen befordul ide, de a hajó ekkor északkeletnek fordult, s egy sereg, szinte ismeretlen sziget között kanyarogva, a Tound-sziget és a Rossz Csatorna felé hajózott.

Már attól tartottam, hogy Nemo kapitány, örülettel határos merészségében, ezen a szűk úton vezeti tovább a *Nautilust*, ahol Dumont d'Urville két korvette megfeneklett, amikor másodszor is hirtelen irányt változtatva egyenesen nyugatnak vágott a Geboroar-sziget felé.

Délután három órakor a dagály tetőpontjára ért, a hullámok egymásra tornyosultak. Közeledtünk a sziget felé. Még ma is magam előtt látom zöldellő pandanusszal¹⁰⁴ borított partszegélyét. Két mérföldnyire lehattunk ekkor a parttól.

Egy hirtelen lökés földhöz vágott. A *Nautilus* megállt. Kissé bal felé dőlve megfeneklett egy zátonyon.

Feltápáskodtam, s első pillantásom Nemo kapitányra és a másodtisztre esett. A hajó helyzetét vizsgálták, s érthetetlen nyelvükön tárgyaltak valamit.

Íme, ez volt a helyzet: két mérföldnyire jobb felől Geboroar szigete látszott; partja, mint valami óriási ölelő kar, északról nyugat felé kerítette be a tengert. Délről és keletről, a visszavonuló dagályból már kimeredeztek a korallszirtek. Teljesen megfeneklettünk, még hozzá olyan tengeren, ahol az ár és az apály csak közepes, s ez a körülmény semmi esetre sem könnyíti meg a *Nautilus*nak, hogy ismét vízre emelkedjék. A szilárd borítás azonban minden sérüléstől megóvta a hajót. De sem alámerülni nem bírt, sem ajtaját kinyitni nem lehetett; az a veszély fenyegette, hogy örök időkre a zátonyon ragad - akkor pedig befellegzett Nemo kapitány tengeralattjárójának!

Ezek a gondolatok cikáztak át fejemen, amikor a kapitány nyugodt, kényelmes léptekkel odajött hozzám. Bámulatos, mekkora önuralma van ennek az embernek: még csak izgatottnak vagy bosszúsnak sem látszik.

- Baleset? - kérdeztem.

- Nem, csak váratlan akadály.

- De ez az akadály esetleg mégis azzal a következménnyel jár, hogy ön kénytelen lesz visszatérni a földre - mondtam.

Nemo kapitány különös tekintetet vetett rám, s határozottan nemet intett. Ezzel minden szónál világosabban megmondta, hogy soha, semmi körülmény nem kényszerítheti arra, hogy valaha is szárazföldre tegye a lábát. Aztán így szólt hozzám:

- Megnyugtathatom, professzor úr, hogy a *Nautilus* nincs veszedelemben. S még olyan tájakra viszi önt, ahol feltárulnak szeme előtt az óceán sosem látott csodái. Utazásunk legelején vagyunk még, s nem szeretném, ha ilyen hamar meg kellene válnom az ön megtisztelő társaságától.

104 Buján termő, magas trópusi növény. Főként tengerpartokon terem. Gyümölcse a narancsra emlékeztet

- Csakhogy a *Nautilus* dagály idején feneklett meg, kapitány úr - folytattam, fülem mellett eresztve el a gunyoros szavakat. - A Csendes-óceánon pedig a dagály nem erős, és ha a *Nautilus* nem tud szabadulni a holtól - ami, úgy gondolom, lehetetlen - nem látom, hogyan emelkedhetik megint a vízre.

- Igaza van, professzor úr, a dagály itt valóban nem erős - felelte a kapitány. Csakhogy a Torres-szorosban még másfél méter különbség van a dagály és az apály szintje között. Ma január 4-e van, öt nap múlva telihold lesz. Nagyon csodálkoznék, ha a barátságos bolygó meg nem dagasztaná akkor kellőképpen a tengert, hogy hajóm ismét vízre kerüljön. Nos, én rábízom magam a dagályra.

E szavak után Nemo kapitány másodtisztjével együtt a vaslétrához sietett, s eltűnt a hajó belsejében. A *Nautilus* mozdulatlanul feküdt a zátonyon, mintha a korallpolipocskák már örök időkre beágyazták volna elpusztíthatatlan cementjükbe.

- Nos, uram? - lépett hozzám Ned Land, miután a kapitány elment.

- Hát, kedves barátom, várjuk meg nyugodtan a 9-i dagályt. A hold állítólag szíves lesz ismét vízre emelni bennünket.

- Ennyi az egész?

- Ennyi.

- A kapitány nem is próbál horgonyt vetni? Nem próbálja meg láncokon levontatni a hajót a zátonyról? Egyáltalán, nem követ el mindent, hogy visszasodródjunk?

- Mire jó az? A dagály majd visszasodor bennünket! - felelte Conseil jámborul.

A kanadai egy pillantást vetett cimborájára, majd vállat vont. A tapasztalt tengerésznek más volt a véleménye.

- Uram - fordult hozzám -, higgye el, ha én mondom: ez az ócskavas többé az életben nem fog sem a tengeren, sem a tenger alatt járni. Legfeljebb arra jó, hogy kilószámra eladják. Szerintem elérkezett tehát a pillanat, amikor faképnél hagyjuk a kapitányt.

- Kedves barátom - feleltem a szigonyosnak -, én jobban megbízom a derék *Nautilus*ban, mint maga. Majd meglátjuk öt nap múlva, mit várhatunk a csendes-óceáni dagálytól. A szökést azért meg lehetne építeni, ha az angliai vagy a provence-i partok integetnének nekünk a távoból. Ám Új-Guinea partvidékén egészen más a helyzet. Ráérünk majd a végső szükségben szökésre gondolni, ha a *Nautilus* sehogy sem mozdulhat el, amit én rendkívül súlyos körülménynek tekintenek.

- Puhatólózunk legalább - erősködött Ned Land. - Nézze, itt ez a sziget. A szigeten fák vannak. És a fák alatt négy lábú, szárazföldi állatok; megannyi bordaszelet és vesepecsenye! Vásik már a fogam egy kis jó húsról.

- Ned barátomnak ebben feltétlenül igaza van - mondta Conseil. - Itt egyezik a véleményünk. Nem tudná a tanár úr a barátjánál kieszközölni, hogy vitessen ki bennünket egy kicsit a szárazföldre? Már úgymint elszoktunk a szárazon való járástól.

- Megkérhetem, de úgyse egyezik bele - feleltem.

- Próbálja csak meg a tanár úr - mondta Conseil. - Legalább kitapasztaljuk, mit ér a kapitány kedvessége.

Nemo kapitány, legnagyobb meglepetésemre, igen előzékenyen, sőt kedvesen megadta a kért engedélyt, és még csak azt sem kívánta tőlem, hogy ígéretet tegyek a visszatérésre. Igaz, nagyon kockázatos dolog lett volna Új-Guinea földjén át a szökés - én semmi esetre sem

adtam volna Ned Landnek ilyen tanácsot. Inkább a *Nautilus* foglyai legyünk, mint hogy az új-guineai bennszülöttek kezei közé kerüljünk.

Másnap reggel rendelkezésünkre bocsátották a csónakot. Nem firtattam, hogy Nemo kapitány elkísér-e bennünket. Sőt, úgy gondoltam, hogy matrózt se adnak mellénk, hanem Ned Landnek kell kiveznie velünk a szigetre. A szárazföld alig két mérföldnyi távolságban volt, s a kanadai számára gyerekjáték lesz a könnyű csónakot elvezetni a sziklazátonyok között, amelyek csak a nagy hajók számára jelentenek komoly veszedelmet.

Másnap, január 5-én, meglazították a csónak rögzítőcsavarjait, kiemelték ágyából, s a fedélzetről leeresztették a tengerre. Két tengerész végezte ezt a műveletet. Az evezők már a csónakban voltak, s mi elfoglaltuk helyünket.

Reggel nyolc órakor baltával, puskával felfegyverezve ellöktük magunkat a *Nautilus*tól. A tenger elég nyugodt volt. Gyenge szél fújdogált a szárazföld felől. Conseil meg én megragadtuk az evezőket, s erőteljes csapásokkal húztuk a csónakot. Ned Land kormányozott bennünket a szirtzátonyok szűk átjáróiban. A könnyű csónak gyorsan siklott a vízen.

Ned mester nem tudott hova lenni örömeiben. Kiszabadult a börtönből - nem gondolt a visszatérésre.

- Húst eszünk! - ismételte minduntalan. - Húst eszünk és micsoda húst! Igazi vadpecsenyét! Kár, hogy kenyeret nem haraphatunk hozzá! Nem mondom, a hal is egész jó eledel, csak én már torkig vagyok vele. Egy szép darab, izzó parázson sült friss vadhús kellemes változatos-ság volna az étrendünkben.

- Hogy szereti a hasát! - mondta Conseil. - Úgy tud ételről beszélni, hogy az embernek kicsordul tőle a nyála.

- Kérdés, hogy találunk-e az erdőben vadat - mondtam. - Hátha akkora vadállatra bukkanunk, hogy a vadász megszalad előle?

- Olyan nincs, tanár úr - felelte a kanadai, s foga villogott a szájában. - Ha nincs más négylábú ezen a szigeten, hát tigrishúst eszem, igenis, tigris vesepecsenyét!

- Félelmetes vagy, öregem - mondta Conseil.

- Akármiféle állat kerül a puszkacsövem elé, bizony leterítem! Akár négylábú, toll nélkül vagy kétlábú tollasjóság - beledurrantok! - fogadkozott Ned Land.

- No tessék! - feleltem. - Micsoda meggondolatlan kalandokba fog minket megint belesodorni, Ned mester?

- Sose féljen, tanár úr - felelte a kanadai. - Húzza csak meg jól azt az evezőt! Huszonöt perc alatt a legfinomabb pecsenyét fogom maguknak felszolgálni!

Fél kilencre a *Nautilus* csónakja szerencsésen átjutott a Geboroar-szigetet övező korallgyűrűn, s szép csendesen megüledett a homokos partszegélyen.

XXI. ISMÉT SZÁRAZFÖLDÖN

Bizony nagyon furcsa érzés fogott el, amikor ismét földet éreztem a lábam alatt. Ned Land lábával tapogatta a fővényt, mintha meg akart volna benne kapaszkodni. Pedig hát csak két hónapja, hogy - Nemo kapitány szavaival élve - „a *Nautilus* utasai” vagyunk. De valójában a *Nautilus* parancsnokának foglyai voltunk.

Pár perc alatt puskalövésnyi távolságra jutottunk a parttól. A talaj szinte teljesen korall-eredetű volt, de a hegyi patakok kiszáradt medréből meredező gránittörmelékek arra mutattak, hogy a sziget még az ősidőkben keletkezett. Gyönyörű erdők takarták el szemünk elől a látóhatárt. Hatalmas fákat láttunk; egyesek kétszáz lábnyira nyúltak a magasba, törzsük között liánok füzére lengett, mint megannyi óriási függőágy, a könnyű szélben. Mimózák, fikuszok, kazuárfák, tikfák, hibiscusok,¹⁰⁵ pandanusok, pálmafák tenyésztek a buja vadonban; a zöld lombzat alatt, a hatalmas törzsek tövében orchideák, hüvelyesek és páfrányok nőttek.

A kanadai ügyet sem vetett az új-guineai növényvilág e szép példányaira, s a gyönyörködés öröme helyett hasznos hajtó foglalatosságot talált a maga számára. Kókuszdiófákra bukkant, levette a gyümölcsöt, feltörte kemény héjukat, s mi oly jóízűen ittuk a diók tejét, s oly élvezettel fogyasztottuk el a belét is, hogy az már egyenesen tiltakozásszámba ment a *Nautilus* konyhája ellen.

- Kitűnő! - mondta Ned Land.

- Finom! - felelte rá Conseil. - Gondolom, Nemo kapitány úrnak nem lesz ellene kifogása, ha egy rakomány kókuszdiót a hajóra szállítunk.

- Nem, nem hiszem - feleltem -, de aligha eszik majd belőle!

- Az már az ő baja - legyintett Conseil.

- Annál több jut nekünk! - helyeselt Ned Land.

- Egy szavam volna csak, Land mester - fordultam a szigonyoshoz, aki éppen egy másik kókuszdiófának esett neki. - A kókuszdió kitűnő, de mielőtt megtöltenénk vele a csónakot, okosabb volna körülnéznünk a szigeten, hátha találunk valami más hasznos terményt is.

Friss főzeléknek a *Nautilus* konyháján is nagyon megörülnének.

- Igaza van a tanár úrnak - felelte Conseil. - Azt javasolom, osszuk három részre a csónakot, egyikbe gyümölcsöt rakodunk, a másikba főzeléket s a harmadikba vadat. Ámbátor vadnak eddig még nyomát se láttam.

- Ami késik, nem múlik - felelte a kanadai.

- Hát akkor folytassuk utunkat a sziget belseje felé - mondtam. - De legyünk ám résen! A sziget ugyan lakatlannak látszik, de nem tudom, nem találkozunk-e olyan egyénnel, akik hús dolgában kevésbé válogatósak, mint mi!

- Hohó! - kiáltotta Ned Land hatalmas fogait csattogtatva.

- Hagyd már abba, Ned! - tiltakozott Conseil.

- Istenuccse, kezdek rájönni, hogy az emberevőknek nincs is olyan rossz gusztusuk! - mondta a kanadai.

105 Tikfa: hatalmas növésű trópusi fa. Nagy keménysége különösen hajóépítésre teszi alkalmassá.
Hibiscus: mályvaféle trópusi növény. Levelét eszik, magvából olajat sajtolnak, rostjából fonalat, szövetet készítenek

- Miket beszélsz! - méltatlankodott Conseil. - Mi vagy te? Emberevő? Akkor én a kabinban sem vagyok biztonságban melletted! Egy szép napon majd arra ébredek, hogy javában lakmározol belőlem.

- Nagyon szeretlek téged, öcsém, de ami azt illeti, csak végszükségben fanyalodnék a húsodra.

- Nem bízom benned! - mondta Conseil. - Gyerünk vadászni! Ha nem kapunk puskacsőre valami vadat, amivel a kannibál étvágyát lecsillapítjuk, a tanár úr maholnap arra ébredhet, hogy inasából csupán a csontok maradtak.

Így incselkedtünk egymással, s közben a sötét lombsátor alatt mind mélyebbre hatoltunk az erdőbe, s két óra hosszat keresztül-kasul barangoltunk benne.

Növényi táplálékot kerestünk, és a szerencsés véletlen folytán a forró égöv egyik leghasznosabb termékére bukkantunk, mégpedig olyan értékes táplálékra, amely teljességgel hiányzott a hajó készleteiből.

A Geboroar-szigeten dúsan tenyésző kenyérfáról beszélek; főleg azt a változatát találtam meg itt, amelynek nincsenek magvai.

Ez a fa abban különbözik a többitől, hogy sudáregyenes törzse negyven láb magasságot ér el. A természetrajztudós rögtön felismeri, hogy kecses formájú, kerek koronája, nagy, több karéjú levele az „artocarpus” jellegzetességeit mutatja, melyet oly szerencsésen honosítottak meg a Maszkaréna-szigetcsoporton.¹⁰⁶ Sűrű lombja közül rücskös héjú, gömb alakú, deciméter nagyságú gyümölcsök kandikáltak ki. E hasznos növényvel a természet azokat a tájakat ajándékozza meg, ahol nem terem búza; a kenyérfa minden megmunkálás nélkül az év nyolc hónapján át adja gyümölcsét.

Ned Land jól ismerte ezt a gyümölcsöt. Tengeri útjai során nemegyszer evett már belőle, s azt is tudta, hogy az ehető részt hogyan készítik el. Szeme mohón tapadt a kenyérfára, nem türtöztethette tovább magát.

- Tanár úr - szólt hozzám -, úgy éljek én, de bizony megkóstolom ezt a magasan lógó kenyeret!

- Hát csak rajta, mester, kóstolja meg. Bátran kísérletezhet, hiszen azért vagyunk itt. Lásson csak neki.

- Mindjárt megsütöm - felelte a kanadai.

Száraz gallyakat kotort össze, és lencséje segítségével meggyújtotta a rőzsét. Percek alatt vidáman ropogott a tűz. Conseiljel ezalatt kiválogattuk az artocarpus legszebb gyümölcseit. Csak egy részük volt teljesen érett; a vastag héj sokszor fehér, kissé rostos pépes húst takart. De a legtöbb gyümölcsnek sárgás, kocsonyás volt a húsa, szinte kínálta magát a szüretelésre.

Mag nem volt a gyümölcsben. Conseil egy tucatot vitt oda a kanadainak.

Ned mester vastag szeletekre vágta és a parázson sütögette, s folyton azt ismételte:

- Meglátja, tanár úr, milyen jó ez a kenyér!

- Már csak azért is jó lesz, mert régóta nem volt egy falat kenyér sem a szánkban! - vélte Conseil.

- Nem is kenyér ez, hanem a legfinomabb sütemény - mondta a kanadai. - Nem evett még ilyet, tanár úr?

106 Az Indiai-óceánon, Madagaszkártól kb. 1000 km-re keletre. Ide tartozik a Mauritius-sziget is

- Nem, soha.

- Hát akkor örüljön már előre, hogy mindjárt megkínálom valami nagyon finom, zamatos dologgal. Ha nem kér újra belőle, hát ne legyek a szigonyosok királya!

A gyümölcs héja pár perc alatt teljesen megszenesedett a parázson. Tésztás belseje olyan puha volt, mint a kenyérbél, íze az articsókáéra emlékeztetett.

Bevallom, a kenyér kitűnő volt, s jó étvággal ettem belőle.

- Milyen kár, hogy frissen nem áll el - mondtam. - Szükségtelennek tartom, hogy ebből a gyümölcsből készletet vigyünk a hajóra.

- Viszünk bizony, tanár úr! - kiáltotta Ned Land. - Magából a természetrajztudós beszél, de a pékmesterséghez én értek. Conseil, szüreteld le ezt a fát, majd amikor visszafelé megyünk, visszük a gyümölcsöt.

- Hogyan akarja tartósítani?

- A gyümölcsből tésztát készítek, az megerjed, s akkor akármilyen hosszú ideig eláll, nem romlik meg. Fogyasztás előtt pedig megsütöttem a hajókonyhán. Kissé savanykás az íze, de fejemet adom rá, hogy azért ízlik magának.

- No hát, mester, úgy látom, semmi sem hiányzik már a kenyérhez...

- Dehogyan, tanár úr - felelte a kanadai. - Egy kis gyümölcs meg főzelék is kellene hozzá.

- Hát akkor keressünk gyümölcsöt meg főzeléket.

Leszüreteltük a fát, s útnak indultunk, hogy ebédünket egyéb „földi” táplálékkal is kiegészítsük.

A keresgélés eredménnyel járt, mert mire dél lett, nagy rakás banánt szedtünk. Ez a pompás forró égővi gyümölcs egész éven át érik; a malájok „pisang”-nak nevezik, és nyersen fogyasztják. A banánon kívül a mangófa zamatos gyümölcsét is szedtük, de még elképesztő nagyságú ananászokat is szüreteltünk. A gyűjtögetés sok időnkbe került, bár igazán nem bántuk meg a fáradságot.

Conseil közben egyre szemmel tartotta Nedet. A szigonyos előttünk járt, s útközben, az erdőben, keze ki-kinyúlt egy-egy ízletes gyümölcsért, úgyhogy készlete gyorsan szaporodott.

- Nos, öregem, elláttad-e már magadat mindennel? - kérdezte tőle Conseil.

- Hm! - mormogta Ned.

- Mi az? Nem vagy talán megelégedve?

- Zöldségfélénk meg gyümölcsünk van, de ez még nem ebéd. Ez csak a csemege, a befejezés. Hol marad a leves? És hol a hús?

- Valóban - mondtam -, Ned mester bordaszeletet ígért nekünk, de úgy látom, az még valahol a holdban van.

- Tanár úr - felelte a kanadai -, még nincs vége a vadászatnak, sőt, még el sem kezdődött. Türelem! Majd csak szembetalálkozunk valami tollas vagy bundás jószággal, ha itt nem, hát valahol másutt...

- És ha nem ma, hát holnap - tette hozzá Conseil. - Ne távolodjunk el túlságosan a parttól. Én azt javasolom, hogy menjünk vissza a csónakhoz.

- Máris? - kiáltott fel Ned csalódottan.

- Sötétedés előtt vissza kell térnünk a hajóra.

- Hány óra lehet? - kérdezte a kanadai.
- Két óra biztosan elmúlt - felelte Conseil.
- Milyen gyorsan fut el az idő a szárazföldön! - sóhajtott fel mélabúsan Land mester.
- Indulás! - adta ki Conseil a jelszót.

Elindultunk tehát az erdőn át, vissza a parthoz. Útközben is gyarapítottuk készletünket; palmarügyeket szedtünk a fák tetejéről, azután apró babot, amelyet rögtön felismertem: ez a malájok „abrusz”-a. A legfinomabb batátából¹⁰⁷ is vittünk.

Jól megrakodva értünk vissza a csónakhoz. De Ned Land még mindig elégedetlenkedett. Végül mégis mellé szegődött a szerencse. Csónakba szállás előtt huszonöt-harminc méter magas fákat pillantott meg, melyek a pálmák fajtájához tartoznak, s éppoly értékesek, mint az artocarpus: ez a növény méltán számít a Malájföld leghasznosabb termékei közé.

Szágófák voltak, amelyek vadon nőnek, s mint az eperfa: hajtásról és magról szaporodnak.

Ned Land tudta, mit tegyen a fákkal. Fejszét ragadott, s néhány erőteljes csapással hamarosan kidöntött két-három szágófát: a fehér porral hintett pálmalevelek azt mutatták, hogy érettek.

A természetrajztudós érdeklődésével figyeltem a kanadai munkáját, s közben eszembe se jutott, hogy éhes vagyok. Land mester először is lehántott a törzsekről egy hüvelyknyi vastagságú kérget; alatta a hosszú, csomós rostok között valami ragadós, lisztszerű anyag volt. Ez a liszt a szágó, ehető növényi anyag, s a malájföldi népesség fő táplálékául szolgál.

Ned Land most csak a törzseket darabolta fel, mintha tüzelőfát hasítana. A későbbi munka az lesz, hogy kivonja a lisztet, áttöri egy darab vásznon, ezzel kiválasztja a rostos szalagokat, majd a napon elpárologtatja a nedvtartalmát, és az így nyert anyagot formákba öntve keményre szárítja.

Délután öt óra tájt kincsekkel megrakodva elhagytuk a partot, s félórával később már a *Nautilus*hoz értünk. Senki sem jött elő fogadásunkra; mintha az óriási vashenger teljesen kihalt volna. Behordtuk az élelmiszerkészletet, azután lementem a szobámba. Asztalomon fel volt tálalva a vacsora. Ettem, lefeküdtem, s mindjárt el is aludtam.

Másnap, január 6-án, semmi újság a hajón. Bentről egy árva hang sem hallatszik, az életnek semmi jele. A csónak ott maradt a hajó mellett, ahol tegnap hagytuk. Elhatároztuk, hogy visszatérünk még egyszer a szigetre. Ned Land váltig reménykedett, hogy ezúttal nem hagyja cserben őt a vadászszerencse. S most az erdőség egy másik részébe tervezte a kirándulást.

Napkeltekor már úton voltunk. A part felé futó hullámok felkapták csónakunkat, s pár perc alatt a szigetre repítettek.

Kiszálltunk, s mivel azt gondoltuk, legjobb, ha a kanadai szimatára bízunk magunkat, követtük Ned Landet, aki akkorákat lépkedett hosszú lábával, hogy alig győztünk vele lépést tartani.

Ned Land nyugat felé indult el a parton; hegyi patakok medrén gázoltunk át, majd felkapaszkodtunk egy gyönyörű, erdővel övezett fennsíkra. Jégmadarak ögyelegtek a vízfolyások mellett, de nem hagyták magukat megközelíteni. Ez az óvatosság arra mutatott, hogy tudják, mihez tartásuk magukat a magunkfajta kétlábúakat illetően, s ebből arra következtettem, hogy még ha lakatlan volna is a sziget, akkor is járnak erre felé emberek.

Buján zöldellő réten haladtunk át, s egy kis erdő szélére értünk. Madarak röpködtek, cserregtek körülöttünk mindenfelé a fák között.

107 Magas cukortartalmú, forró égövi gumós eleségnövény

- Ezek csak madarak - mondta Conseil.
- Sütnivaló is lesz köztük! - felelte a szigonyos.
- Nem hinném, Ned - vitakozott vele Conseil. - Én itt csak közönséges papagájokat látok.
- Édes öcsém - felelte Ned nagy komolyan -, jobb ma egy papagáj, mint holnap egy tűzok.
- Hadd tegyem hozzá: a papagáj nem is olyan megvetendő peccsenye, ha ízletesen készítik el.

Az erdő sűrű lombja alatt, ágról ágra szállva, temérdek papagáj röpködött - csak a kellő nevelés hiányzott, hogy emberi nyelven beszéljenek. Ez idő szerint még csak tarkaszínű törpepapagájok társaságában rikácsoltak. A komoly képű kakaduk úgy néztek maguk elé, mintha valami bölcséleti kérdésen elmélnének; rikító vörös lórik lebbentek el előttünk, mint a szellőtől felkapott virágszirom, s még ezernyi másféle madár repdesett hangos szárnycsattogással. Csakhogy e bűbajos madarak általában nem ehetők.

A tarka madárseregéből csupán egyetlen madár hiányzott, amely csakis ezen a földrészen otthonos; az Aurou-szigetek, valamint Új-Guinea határán túl sehol sem található. De a jószerecse csakhamar azzal örvendeztetett meg, hogy közletről gyönyörködhettem benne.

Ritkás, sarjadó erdőn haladtunk át, majd bokrokkal benőtt síkságra értünk. Egyszerre csak pompázatosan szép madarak repültek el előttünk. Hosszú tollaik sajátos elhelyezése folytán csakis szél ellen szállhatnak. Szemem alig tudott betelni az elbűvölő látvánnyal, amint a sok selymes színű, csillogó madár lágyan, kecsesen átúszott a légen. Rögtön rájuk ismertem.

- Paradicsommadár! - kiáltottam fel.
- A verebek rendjébe, a vastagsőrűek családjába tartozik - vágott rá Conseil.
- És netalán a foglyok csoportjába? - érdeklődött Ned Land.
- Nem hinném, kedves mester. De azért bízom az ügyességében: szerezzen nekem egy ilyen bűbajos forró égövi madarat.
- Megpróbálhatom, tanár úr, ámbár a szigonnyal jobban bánok, mint a puskával.

A malájok rengeteg paradicsommadarat adnak el a kínaiaknak, és különféleképpen fogdossák össze őket, de az ő módszereik a mi számunkra nem jöhettek számításba. A bennszülöttek hálókát helyeznek el a magas fák ormára, ahol a paradicsommadár legszívesebben fészkel, vagy pedig lépre csalják, s a lép erősen ragadós anyaga megfogja őket. Még a forrásokat is megmérgezik, ahová inni jár. Mi csak röptében találhatjuk el a madarat, s ez nem sok sikerrel kecsegtetett. S valóban, lőszerünk egy részét elvesztegettük.

Délelőtt tizenegy órára már felkapaszkodtunk a sziget belsejében vonuló hegység első peremére, de még egyetlen vadat sem lőttünk. Időközben rettenetesen megéhezünk. Arra számítottunk ugyanis, hogy a vadászszákmányból készítünk ebédet - de bizony elszámítottuk magunkat. Ezer szerecse, hogy Conseil végül mégis egy lövéssel két madarat talált el - amin ő csodálkozott a legjobban -, s így megvolt a reggelink. Egy fehér galambot és egy örvös galambot ejtett. Gyorsan megkopasztottuk őket, nyársra tűztük s a lobogó rőzseláng fölött megsütöttük.

Miközben a madarak a tűz fölött pirultak, Ned az artocarpus gyümölcsét készítette el. Azután a két szárnyast kitűnő étvággal elfogyasztottuk, még csont is alig maradt belőlük. Húsukat illatosá tette a szerecsendió, amivel a begyüket teletömik; peccsenyjük csakugyan igen finom volt.

- Szarvasgombával etetett jércéknek lehet ilyen ízük - ábrándozott Conseil.
- Van még valami kívánsága, Ned? - kérdeztem a kanadaitól.

- Négylábú vadra áhítozom, tanár úr - felelte Ned mester. - Ez a kis galamb volt az előétel, csak arra jó, hogy az ember ínyét csiklandozza. Addig nincs nyugtom, míg olyan állatot nem ejtek, amiből bordaszeletet süthetek!

- Énnekem sincs addig nyugtom, míg hozzá nem jutok egy paradicsommadárhoz.

- Hát akkor folytassuk a vadászatot, de forduljunk vissza megint a tenger felé - mondta Conseil. - Itt már a meredek hegyoldal következik, gondolom, jobb lesz, ha az erdők felé húzódnak.

Okos tanács volt, és meg is fogadtuk. Egy órai gyaloglás után valóságos szágófa-erdőbe jutottunk. Kígyók siklottak el lábunk előtt, de egyik sem volt mérges fajta. Paradicsommadarak rebbentek fel közeledtünkre; már nem is reméltem, hogy szert tehessek egyre, amikor Conseil, aki legelől járt, egyszerre csak lehajolt - és diadalordítás tört ki torkán. Egy gyönyörű paradicsommadárral jött vissza hozzám.

- Óh! Éljen! Éljen, Conseil! - kiáltottam.

- A tanár úr nagyon szíves - mondta erre a fiú.

- Sose szerénykedj, édes fiam. Ez mesteri fogás volt. Elevenen, pusztá kézzel megfogni egy ilyen pompás madarat! Remekül csináltad!

- Nézze csak meg közelebbről a tanár úr, és láthatja, hogy nem volt nekem ebben különös érdemem.

- Hogyhogy, fiam?

- Mert a madár tökrészeg.

- Részeg?

- Igenis, kérem, berúgott a szerecsendiótól. Azt lakmározta most is a fa tövében, ahol elfogtam. Látod, barátom, így jár, aki mértéktelen! - fordult Nedhez.

- Mennydörgős ménkűt! - kiáltott fel a kanadai. - Hát mennyi pálinkát ittam én két hónap alatt? Ezt veted a szememre?

Közben én a furcsa madarat vizsgáltam, Conseilnek igaza volt. A paradicsommadárnak fejébe szállt a mámorító nedv, egészen magatehetetlen lett. Nem bírt repülni. Járnai is alig tudott. Én ezzel persze vajmi keveset törődtem - majd kialussza a mámorát.

Madaram az Új-Guineán és a szomszédos szigeteken előforduló nyolc fajta közül a legszebbikhez tartozott. „Nagy smaragd” paradicsommadár volt, a legritkább fajta. Harminc centiméter hosszú, feje aránylag kicsiny, a csőr közelében ülő szeme is apró. Tollainak azonban csodálatosan szép volt a színösszetétele. Csőre sárga, lába, karma barna, a mogyorószínű szárny széle bíborpiros, feje és nyaka hátul halványsárga, elöl smaragd zöld, hasa és melle gesztenyebarna. Farka fölött kétoldalt, két karéjban hosszú, pelyhes, igen könnyű s igen finom tollzuhatag omlik le, s egészen különös jelleget ad a csodaszép madárnak: a bennszülöttek költői néven „napmadár”-nak nevezik.

Minden vágyam az volt, bárha hazavihetném Párizsba ezt a felségesen szép példányt: odaajándékozhatnám a Jardin des Plantes-nak, minthogy ott egyetlen eleven paradicsommadár sincs.

- Nagyon ritka ez a madár? - kérdezte a kanadai, az olyan vadász hangján, aki a vadászszakmányt művészi szempontból nem sokra becsüli.

- Bizony, nagyon ritka, kedves pajtás, különösen elevenen. De amúgy is, megölve is, fontos kereskedelmi cikk. Annyira becses, hogy a bennszülöttek kieszték, hogyan lehet paradicsommadarat gyártani. S gyártják is, akár csak minálunk a hamis gyöngyöt meg a gyémántot.

- Ugyan! - kiáltott fel Conseil. - A paradicsommadarat is hamisítják?

- Bizony hamisítják.

- Tudja tartár úr, hogyan csinálják ezt a bennszülöttek?

- El is mondhatom. A paradicsommadár a keleti monszunszelek idején elhullatja a fark körüli pompás tollait, az úgynevezett szárnyalatti tollakat. Mármost a hamisítók összegyűjtik ezeket a tollakat, és ügyesen ráillesztik valami nyomorult kis tollafosztott papagájra. A varratokat befestik, a madarat kifényezik, s ezt a furcsa ipari terméket elküldik aztán az európai múzeumoknak meg a gyűjtőknek.

- Remek ötlet - jegyezte meg Ned Land. - Ha a madár nem is igazi, de a tollai legalább valódiak; különben úgysem eszik meg. Tehát nem látom be, hogy valami nagy csalás történt volna.

Az én óhajaim tehát teljesültek, de a kanadai korántsem volt elégedett. Két óra tájban Ned Land szerencsére leterített egy pompás fiatal vaddisznót, amelyet a bennszülöttek „bariutang”-nak neveznek. Éppen ideje volt már, hogy igazi négylábú húsához jussunk, így hát nagyon megörültünk a malacnak. Ned Land büszke volt a találatra: a vaddisznó abban a pillanatban, hogy az elektromos golyó érte, holtan rogyott össze.

A kanadai megnyúzta, ügyesen kizsigerezte, s hat bordaszeletet kanyarított belőle, a húst roston akartuk megsütni vacsorára. Aztán folytattuk megint a vadászatot, s ezúttal nemcsak Nedre, de Conseilre is mosolygott a szerencse.

A két jó barát a bozótban egy kenguru-falkát vert fel; a könnyűlábú állatok hosszú szökdeléssel iramodtak el előlünk. Ámde a villamos lövedék gyorsabb volt: futtukban érte utol őket.

- Tyű, tanár úr! - kiáltott fel Ned, a vadászszenvédélytől megmámorosodva - micsoda pompás vad ez! Különösen párolva! Milyen remek zsákmánnyal térünk vissza a hajóra! Ez már a második! Most a harmadik! Ötöt lőttem le! S ha elgondolom, hogy a sok finom húst mind magunk fogjuk befalni, mert azok az ostobák ott a hajón biztos meg se kóstolják!

Azt hiszem, ha Ned mester virágos jókedvében nem beszélt volna annyit, az egész falkát lemészárolta volna! De így csak egy tucatot ejtett el az érdekes erszényesekből, amelyek - mint Conseil mondta - a méhlepény nélküli emlősök első rendjéhez, a „kenguru-nyulak” fajtájához tartoznak.

E kisebb formájú állatok többnyire fák odvában élnek és igen gyors lábúak. Nem valami kövérek, de a húsuk nagyon ízletes.

Vadászatunk eredményével nagyon meg voltunk elégedve. Ned jókedvében meg is fogadta, hogy másnap ismét visszatér ide, a bűvös szigetre, s kiirtja innen az összes ehető négylábúakat. De ez egyszer ő tervezett és más végzett.

Este hat órakor értünk vissza a tengerpartra. Csónakunkat régi helyén találtuk. Két mérföldnyi távolságból a *Nautilus* habokból kiemelkedő, hosszú zátonynak látszott.

Ned mester nyomban hozzálátott a nagy mű, a vacsora elkészítéséhez. Meg kell adni, mint szakács, remekül megállta a helyét. A parázson piruló „bariutang”-szeletek ínycsiklandó illata csakhamar az egész levegőt betöltötte!...

Most veszem csak észre, hogy lassanként én is a kanadai nyomdokaiba lépek. Önkívületbe esem a friss, roston sült vaddisznóhús előtt! Bocsássa meg e gyöngémet a kedves olvasó, miként én is megbocsátottam Land mesternek - mégpedig azonos okból!

A vacsora valóban pompás volt. Két örvösgalamb egészítette ki az ünnepi lakomát. Szágótészta, artocarpus-kenyér, néhány mangógyümölcs, fél tucat ananász s a kókuszdiótejből erjesztett ital vidám kedvre hangolt bennünket. Sőt, azt hiszem, hogy derék társaim be is csíptek egy kicsit az italtól.

- No, és mi lenne, ha ma este nem is térnénk vissza a *Nautilusra*? - mondta Conseil.

- No, és ha végleg kereket oldanánk? - toldotta meg Ned.

Ahogy ezt kimondta, kő esett a lábunk elé - csattanós válasz gyanánt a szigonyos elképzeléseire.

XXII. NEMO KAPITÁNY VILLÁMOT SZÓR

Számamhoz induló kezem megállt a levegőben, de Ned Land lenyelte a falatját. Meg sem moccanva az erdő felé néztünk.

- Az égből nem szokott kő hullani, legfeljebb meteor - mondta Conseil.

Egy másik, szép gömbölyűre csiszolt kő kiütötte Conseil kezéből az ízletes galambcombot, s különös nyomatékot adott előbbi megjegyzésének.

Mindhárman talpra ugrottunk, vállhoz kaptuk fegyverünket, s készen álltunk bármilyen támadás visszaverésére.

- Majmok lennének? - kérdezte Ned Land.

- Nem - felelte Conseil. - Bennszülöttek.

- A csónakhoz! - kiáltottam, s a tenger felé rohantam.

Csakugyan, nem volt más választásunk, vissza kellett vonulnunk, mert alig százlépésnyi távolságban vagy húsz, íjjal és parittyával felfegyverkezett bennszülött bukkant fel jobb felől, a látóhatárt eltakaró erdő szélén.

Csónakunk viszont tízölnyire feküdt a parton.

A vademberek egyre közeledtek felénk. Nem futottak, de magatartásuk ellenséges volt. Kövek és nyilak záporoztak ránk.

Ned Land nem akarta ott hagyni az élelmiszerét; a fenyegető veszély ellenére egyik kezével még felkapta a malacot, a másikkal a kengurukat, s ezzel a megterheléssel igyekezett minél gyorsabban megugrani.

Fél perc alatt a víznél voltunk. Pillanat alatt berakodtunk a csónakba, betaszítottuk a tengerbe, s helyükre állítottuk az evezőket. Két kötélhossznyira se távolodtunk még el a parttól, amikor száz üvöltő s hadonászó bennszülött futott be derékig a vízbe. A *Nautilust* néztem, vajon nem jön-e fel a tetőre valaki a matrózok közül erre a lármára. De nem. A nyílt tengeren fekvő óriás gépezet teljesen kihalt volt.

Húsz perccel később már a fedélzetre szálltunk. A nyílások nyitva voltak. Kikötöttük a csónakot, s lementünk a hajó belsejébe.

A szalonból halk zene szűrődött ki, s én beléptem. Nemo kapitány az orgona előtt ült, s magafeledten muzsikált.

- Kapitány úr! - szólítottam.

Meg sem hallott!

- Kapitány úr! - ismételtem, s vállára tettem a kezem.

Összerezcent, s felém fordította arcát.

- Ah! Ön az, professzor úr? - mondta. - Nos, hogy sikerült a vadászat? Szép növényeket gyűjtött?

- Igen, kapitány úr - feleltem. - De sajnos, egy csapat kétlábú vetette magát utánunk: a közelségük eléggé kellemetlen.

- Miféle kétlábúak?

- Vadak.

- Vadak? - mondta gúnyosan a kapitány. - S ön, professzor úr, csodálkozik, hogy amikor kiteszi innen a lábát a szárazföldre lép, vadakkal találkozik? Hol van a szárazföldön olyan hely, ahol nincsenek vadak? És különben: akiket ön vadaknak nevez, talán rosszabbak a többinél?

- De hát, kapitány úr...

- Én legalábbis mindenütt vadakkal találkoztam.

- Nos - mondtam -, ha nem óhajtja őket hamarosan a *Nautilus* fedélzetén látni, jó volna bizonyos óvintézkedéseket tennie.

- Csillapodjék, professzor úr, semmi ok sincs az aggodalomra.

- De ezek a bennszülöttek sokan vannak.

- Hányat számolt össze?

- Százan vannak, legalább.

- Aronnax úr - mondta a kapitány, az orgona billentyűire helyezve ismét az ujjait -, a *Nautilus* akkor is teljes biztonságban van, ha Új-Guinea minden bennszülöttje összegyűlik itt a parton!

A kapitány ujjai végigfutottak az orgona billentyűzetén. Ábrándos futamok keltek életre ujjai alatt, s csakhamar úgy elmerült a zenében, hogy megfeledkezett jelenlétéről, s én nem is próbáltam többé álmodozásából kizökkenteni.

Felmentem ismét a tetőre. Már leszállt az est: az egyenlítő tájékán a nap gyorsan nyugszik le, nincs alkonyat. Homályosan láttam csak a Geboroar-sziget körvonalait. De a parton mindenfelé tüzek égtek, s ez mutatta, hogy a vademberek nem tágítanak onnan.

Órák hosszat maradtam egymagamban fent a tetőn, s gondolatban hol a bennszülöttekkel foglalkoztam - nem mintha nyugtalanítottak volna, mert a kapitány rendületlen biztonsága minden aggodalmat eloszlatott bennem -, hol meg teljesen megfeledkeztem róluk, s csak a tündérszép trópusi éjszakában gyönyörködtem. Tekintetem az állatövi¹⁰⁸ csillagzatokra függesztettem, s gondolataim Franciaország felé szálltak: pár óra múlva hazám égén is felragyognak ezek a csillagok. A mennybolt zenitjén¹⁰⁹ tündökölt a hold. S én arra gondoltam, hogy a hűséges, nyájas bolygó holnapután ismét felragyog felettünk, s megduzzasztja a tenger hullámain, s kiemeli majd korallágyából a *Nautilust*. Éjfélét látván, hogy a sötét tengeren minden nyugodt, s a parti fák alatt sincs semmi mozgás, visszatértem kabinomba, s csendes álomba merültem.

Az éjszaka baj nélkül telt el. A pápuáknak, úgy látszik, elegendő volt megpillantaniuk az öbölben megfeneklett vasszörnyet, s máris megijedtek - bár a *Nautilus* nyitva maradt fedélzetnyílásain át könnyen behatolhattak volna a hajó belsejébe.

Reggel hat órakor - január 8-án - felmentem megint a fedélzetre. Oszladozott a hajnali pára. A szertefoszló ködön át már előtűnedezett a sziget partja, majd a hegyormok is kitisztultak.

A bennszülöttek még ott táboroztak a parton, sokkal többen voltak, mint előző este - talán öt- vagy hatszázan lehettek. Egyesek az apályt kihasználva, messzire előrehatoltak a kiemelkedő korallszirteken, s alig voltak már két kötélhossznyira a *Nautilustól*. Alakjukat egészen jól

108 A Nap látszólagos pályája mentén vont képzeletbeli övet állatövnek nevezik, mert egyes szakaszait állatnevekkel (kos, bika, rák stb.) jelölik

109 Az égbolt legmagasabb pontja. (Tulajdonképpen valamely égitest látszólagos pályájának - s nem az „ég”-nek - a delelőpontja)

láthattam. Igazi pápuák voltak, atlétatermetű, szép férfiak: homlokuk széles és magas, orruk vastag, de nem tömpe, foguk ragyogóan fehér. Vörösre festett, gyapjas hajuk élesen elütött a núbiaiakéhoz¹¹⁰ hasonló fényes, fekete testüktől. Felhasított fülcimpájukban pedig csontfűzért viseltek. Majdnem mind mezítelen volt. Néhány asszonyt is láttam közöttük, ezek testét csípőtől térdig valóságos krinolin¹¹¹ fedte, mégpedig hosszú fűszálakból, melyeket a derékon növényi rostból font öv tartott össze. Némelyik törzsfő nyakán vörös-fehér üveggyöngy-nyakék és félhold ékeskedett. Majdnem mindannyian fel voltak íjakkal, nyilakkal s pajzsokkal fegyverezve, vállukon pedig valami hálófélét vittek: ebben voltak az ügyes parittyázók kerekre csiszolt kövei.

Az egyik törzsfő elég közel jutott el a *Nautilus*hoz, s figyelmesen megnézte. Valami magas rangú „mado” lehetett, ugyanis banánlevelekből font, csipkézett szélű, rikító színekre festett öltözéket viselt.

Könnyen leteríthettem volna, hiszen egész közel volt hozzám, de úgy gondoltam, jobb lesz várnom, míg valóban ellenséges cselekedetbe kezd. Európaiak és „vadak” között úgy illik, hogy az európai védekezzék, de ne támadjon.

Az apály egész ideje alatt a bennszülöttek a *Nautilus* közelében ólálkodtak, de nem csaptak lármát. Mindegyre ezt a szót ismételték: „assai”, s a kísérő mozdulatokból megértettem, hogy felszólítanak, szálljak ki a partra. Felszólításuknak természetesen nem tettem eleget.

Ezen a napon tehát a csónak nem távozhatott a hajótól, s Ned Land nagyon bosszankodott emiatt, mert ismét gyarapítani szerette volna élelmiszerkészletét. Meg kell adni, ügyes ember, most minden idejét avval tölti, hogy tartósítja a Geboroar-szigetről hozott húst és lisztet. Délelőtt tizenegy órakor a korallszirtek ismét tünedezni kezdtek a növekvő dagályban; a bennszülöttek ekkor visszatértek a szárazföldre. De észrevettem, hogy a parton seregük egyre nő. A szomszédos szigetekről érkezhettek az erősítés, vagy magáról Új-Guineáról bár egyetlenegy pirogot sem láttam a tengeren.

Minthogy nem volt okosabb dolgom, elhatároztam, hogy fenékhálóval halászom én is a kristálytisza vízben; a tengerfenéken ugyanis rengeteg kagylót, virágállatot s tengeri növényt láttam. Ha Nemo kapitány ígérete szerint a *Nautilus* holnap csakugyan kiúszik a nyílt tengerre, akkor a mai nap lesz az utolsó, hogy ezen a tájékon tartózkodjunk - s legalább jól kihasználom.

Hívtam tehát Conseilt; a derék fiú szerzett is egy könnyű kis gyalomhálót, olyasfélét, mint amilyent az osztrigahalászok használnak.

- És a vadak? - kérdezte Conseil. - Ha nincs ellenére a tanár úrnak, én bizony úgy látom, nem is olyan gonoszak!

- Pedig ezek emberevők, édes fiam.

- Az emberevők között is van jó ember - felelte erre Conseil. - Hiszen vannak nagytű emberek is, akik azért becsületesek. Ez a két dolog nem zárja ki egymást.

- Jól van, Conseil, tegyük fel, hogy igazad van, s ezek a becsületes emberevők egész becsületesen fálják fel a foglyaikat. De minthogy semmi kedvem sincs felfaladni magamat, még becsületesen sem, vigyázni fogok, annál is inkább, mert a *Nautilus* parancsnoka a jelek szerint semmiféle óvintézkedést nem tesz. És most munkára fel!

Két óra hosszat halásztunk, igen nagy buzgalommal, de semmiféle ritka példány nem került a hálónkba. A gyalom hárfacsigákkal, főként pedig oly gyönyörű tengeri kalapácsokkal,

110 Núbia Egyiptom és Szudán között elterülő észak-afrikai tartomány. Lakóinak fényes fekete a bőre

111 Abroncsos szoknya

amilyeneket még sosem láttam, továbbá gyöngykagylókkal s egy tucat kis teknőccel telt meg. A teknőcöket félretettük a hajókonyha számára.

Majd, amikor a legkevésbé vártam, valóságos csodára bukkantam! Helyesebben mondva, nem is csoda, hanem olyan torz alakzat került a hálóba, amellyel a természetben igen ritkán találkozunk. Conseil még egyszer végigvonta a tengerfenéken a hálót, s amikor kihúzta, az tele volt mindenféle közönséges kagylóval. S a fiú egyszerre csak látja, hogy karomat gyorsan a hálóba süllyesztem, s kihúzok onnan egy kagylót, s hangosan felsikoltok, hangosan és oly élesen, ahogy csak egy kagylótudós sikolthat elragadtatásában.

- Ejha! Mi baja a tanár úrnak? - kérdezte Conseil megdöbbenve. - Megharapta uraságodat a kagyló?

- Nem, édes fiam, bár ezért a felfedezésért az ujjamat is szívesen leharaptattam volna.

- Mit fedezett fel?

- Ezt a kagylót! - kiáltottam diadalmasan, s megmutattam Conseilnek a zsákmányolt kincset.

- De hiszen ez csak egy közönséges kagyló! A haslábúak osztályába, a puhányok ágazatához tartozik...

- Igen, fiam, de nem jobbról balra, hanem balról jobbra csavarodik!

- Csak nem? - kiáltott fel Conseil.

- De igen, fiam, ez a csiga bal oldalas!

- Bal oldalas csiga! - lehelte Conseil szívdobogva.

- Nézd csak a csigamenetét!

- Higgycsuk el a tanár úr - felelte Conseil -, életemben nem éreztem még ilyen megrendülést.

S az én derék Conseilem nem ok nélkül rendült meg. Tudvalevő - hiszen a természettudósok felhívták erre a figyelmet -, hogy a természetben a jobboldalúság törvénye uralkodik. Az égitestek és bolygók haladó és tengelyük körül forgó mozgásukban jobbról balra mozognak. Az ember gyakrabban használja a jobb kezét, mint a bal, s ebből következik, hogy készülékei, eszközei, a lépcsők, a lakatok, az óra rugója stb. úgy vannak megszerkesztve, hogy használatuk iránya jobbról bal felé tart. A természet a kagylók csavarodását is általában e törvény szerint alkotta meg. Ritka kivételektől eltekintve, minden kagyló jobb oldalas, s ha akad olykor olyan, amelynek bal oldalas a csigavonala, ezeket arany súlyban fizetik meg a gyűjtők.

Conseil is meg jómagam is egészen elmerültünk a ritka lelet szemléletében, s én már el is határoztam magamban, hogy a Természettudományi Múzeum gyűjteményét fogom gazdagítani vele, amikor egy átkozott kő szétzúzta Conseil kezében az értékes kagylót.

Felüvöltöttem kétségbeesésemben! Conseil felkapta fegyveremet, s célba vette a bennszülöt-
tet, aki a követ ránk hajította: parittyáját lóbálva, tíz méter távolságban állt tőlünk. Le akartam fogni Conseil kezét, de a puskamár elsült. A lövés szétzúzta a bennszülött karjáról csüggő, amulettekből összefűzött karperecet.

- Conseil! - kiáltottam. - Conseil!

- Eh, mit! Nem látja a tanár úr, hogy az az emberevő kezdte a támadást?

- A kagyló nem ér meg egy emberéletet! - mondtam.

- A nyomorult! - kiáltott fel Conseil. - Zúzta volna inkább szét a vállamat!

Conseil ezt őszintén így is gondolta, de nekem más volt a véleményem. Pár perc előtt megváltozott a helyzet, s mi ezt nem vettük észre. Vagy húsz pirog vette ekkor már körül a *Nautilus*. A hosszú, keskeny pirogok egyetlen fatörzsből vannak kivájva, s kitűnő arányaik folytán csak úgy repülnek a vízen; a víz színén kétoldalt lebegő bambuszrúd tartja őket egyensúlyban. A félmeztelen férfiak káprázatos ügyességgel kezelték a lapátokat, s én aggódva láttam, hogy egyre közelebb kerülnek hozzánk.

Kétségtelen, hogy ezeknek a pápuáknak volt már kapcsolatuk európaiakkal, a hajóikat is ismerik. De mit is gondolnak vajon erről a különös, hosszú acélhengerről, amelynek se árboca, se kéménye, s már napok óta fekszik az öbölben? Semmi jót sem tarthattak felőle, mert eleinte tiszteletteljes távolságban maradtak. De amikor látták, hogy a vashenger mozdulatlan, lassanként nekibátorodtak, és közelebről is ismeretséget akartak kötni vele. Márpedig nekünk meg kell akadályoznunk ezt a barátkozást. Fegyverünk dörrenés nélkül sült el, s aligha kelt nagy hatást, mert a bennszülöttek csak a zajos gépezetet tisztelik. Senki sem ijedne meg a villámtól, ha nem kísérné mennydörgés, pedig a villámcsapás a veszélyes és nem a morajlás.

A pirogok már a *Nautilus* közelébe értek; csak úgy záporoztak a nyilak a hajóra.

- Ördög vigye! Kopog, mint a jégeső! És hátha mérgezett nyilakkal lőnek?

- Jelentem Nemo kapitánynak - mondtam, s bebújtam a hajónyíláson.

Benyitottam a szalonba.

Senki. Erre elszántam magam, hogy bekopogtatok a kapitány szobájába.

- Szabad! - hangzott belülről a válasz. Benyitottam hát az ajtón. Nemo kapitány valami számításban volt elmerülve, s láttam, hogy az előtte levő papír tele van x -ekkel s mindenféle algebrai jellel.

- Zavarom? - kérdeztem merő udvariasságból.

- Zavar, Aronnax úr - felelte szemrebbenés nélkül a kapitány. - De beszéljen csak, gondolom, komoly ok miatt keres.

- Nagyon komoly ok miatt. Körülvettek bennünket a bennszülöttek pirogjai; biztosra veszem, hogy percekben belül százan meg százan támadnak ránk.

- Ah! - mondta nyugodtan a kapitány. - Pirogokkal jöttek?

- Azzal, kapitány úr.

- Akkor be kell zárni a hajónyílásokat.

- Úgy van. Épp azért jöttem, hogy...

- Mi sem egyszerűbb ennél - mondta a kapitány.

Megnyomott egy gombot: a villanyvezetéken át máris parancsot adott az őrségnek.

- Megtörtént, professzor úr - mondta pár pillanat múlva. - A csónak a helyén van, a hajónyílások zárva vannak. Csak nem fél, hogy ezek az urak ránk törik a falat? Láthatta, hogy az önök fregattja az ágyúgolyókkal sem tett kárt a hajómban.

- Ettől nem tartok, kapitány úr. Más itt a veszély.

- Éspedig, professzor úr?

- Holnap, ugyanilyenkor, ismét ki kell nyitni a hajónyílásokat, hogy a *Nautilus* friss levegőt kapjon...

- Úgy van, professzor úr, minthogy hajóm a cetek módjára lélegzik.

- De ha a bennszülöttek addigra a tetőn lesznek, ön aligha akadályozhatja meg, hogy be ne nyomuljanak a hajó belsejébe.

- Ön azt gondolja, professzor úr, hogy felkapaszkodnak majd a tetőre?

- Ez biztos!

- Nos, uram, hát csak jöjjenek. Miért akadályozzam őket? Ezek a pápuák voltaképpen szegény, szerencsétlen ördögök; én nem szeretném, ha a Geboroar-szigeteken tett látogatásom akár egyetlen ember életébe is kerülne!

Erre távozni akartam, de Nemo kapitány tartóztatott, s helyel kínálta maga mellett. Élénken kérdezősködött, mint folyt le a szárazföldre tett kirándulásunk, a vadászat. Csak azt nem értette meg, hogy miért kívánta meg a kanadai annyira a húst. A társalgás azután másra fordult; mindenféléről beszélgettünk. Nemo kapitány most sem volt közlékeny, de szokatlanul barátságos volt velem.

Szóba került a többi között a *Nautilus* helyzete is; éppen abban a szorosban feneklett meg, ahol Dumont d'Urville kis híján hajótörést szenvedett. S ezeket mondta a kapitány:

- D'Urville Franciaország nagy embere volt, bátor, nagyszerű tengerjáró. D'Urville éppoly jelentős fia az ön hazájának, mint Angliának Cook kapitány. Milyen szerencsétlen sors érte ezt a nagy tudóst! Szembeszállt ezer veszéllyel, átküzdötte magát a Déli-sark jégmezőin, Óceánia koralltengerén, megküzdött a Csendes-óceán emberevőivel - s mi lett a vége? Egy vasúti kocsiban pusztult el nyomorúságosan. Ha ez az erélyes ember élete végső pillanataiban eszméleténél volt, képzelje csak, mik lehettek utolsó gondolatai!

Mély meghatottság tükröződött a kapitány arcán, amint ezt nekem mondta, s én tisztelni tudtam őt ezért ebben a pillanatban.

Kezünkbe vettük a térképet, s most végigkísértük a francia tengerjáró nagy vállalkozásait, világkörüli hajóútjait, két kísérletét, hogy eljusson a Déli-sarkra, amely az Adélie- s a Louis-Philippe-föld felfedezésére vezetett. Majd d'Urville tengeri térképeit nézegettük, amelyeket Óceánia fontos szigeteiről készített.

- Amit az önök d'Urville-je a tenger felszínén végzett - folytatta Nemo kapitány -, azt én az óceán vizének belsejében végeztem el, csakhogy jóval kevesebb fáradsággal és sokkal tökéletesebben. Az *Astrolabe* és a *Zélée* folyton szélvészben hanykolódott, s korántsem ért fel a *Nautilus*szal; az én hajóm valósággal megtelepült a vízben, s tökéletesen nyugodt dolgozószobát biztosít számomra.

- Pedig, kapitány úr - mondtam -, mégiscsak van valami hasonlatosság d'Urville korvettjei és a *Nautilus* között.

- S mi volna az?

- A *Nautilus* éppúgy megfeneklett, mint a korvettek!

- A *Nautilus* nem feneklett meg, professzor úr - mondta hűvösen a kapitány. - A *Nautilus* csak megpihen most hullámágyán. D'Urville keserves munkával és mindenféle manőverezéssel volt kénytelen megfeneklett korvettjeit vízre futtatni. Én semmi ilyet nem teszek. Az *Astrolabe* és a *Zélée* kis híján elpusztult, de az én *Nautilus*omat nem fenyegeti semmiféle veszély. Holnap, az előre meghatározott napon, az előre meghatározott órában a dagály hajómat szépen felemeli, s mi tovább folytatjuk utunkat a tengereken.

- Kapitány úr - mondtam -, én nem kételkedem...

- Holnap - tette hozzá a kapitány, s felállt -, holnap délután két óra negyven perckor a *Nautilus* elszabadul, és sértetlenül kihajózik a Torres-szorosból.

E kemény, határozott szavak után a kapitány könnyedén meghajolt. Ez nekem szólt, én megértettem, s visszatértem szobámba.

Conseil már várt rám: tudni szeretete volna, hogy mit végeztem a kapitánnyal.

- Kedves fiam - mondtam neki -, a kapitány látta rajtam, mitől tartok: hogy a pápuák megtámadják a hajót. S én igen gúnyos választ kaptam. Így csak egyet mondhatok neked: bízz benne, s fekédj le nyugodtan aludni.

- Szüksége van valamire a tanár úrnak?

- Semmire, fiam, köszönöm. Ned Land mit csinál?

- Elnézést kérek - felelte Conseil -, de Ned barátom most éppen kenguru-pástétomot csinál. Csoda finom lesz.

Egyedül maradtam, nemsokára lefeküdtem, de elég rosszul töltöttem az éjszakát. Szobámba lehallatszott a vadak lármája, toporzékoltak, üvöltöztek fenn a tetőn. Így telt el az egész éjszaka, de a *Nautilus* legénysége a kisujját se mozdította. Annyiba se vették a tetőn ordító emberevőket, mint valamely páncélos erőd katonái a páncélzaton futkosó hangyákat.

Reggel hat órakor felkeltem. A hajónyílások zárva maradtak, nem frissítették fel a levegőt, de a minden eshetőségre megtelített tartályokból néhány köbméter oxigént bocsátottak a *Nautilus* elhasznált levegőjébe.

Délig a szobámban dolgoztam; Nemo kapitánnyal persze nem találkoztam. Semmi jelét sem láttam a hajón, hogy indulásra készülődjenek.

Vártam még egy darabig, majd bementem a nagy szalonba. A falióra fél hármat mutatott. Tíz perc múlva a dagály tetőpontjára ér, s ha Nemo kapitány merész állítása valóra válik, hajónk percek múlva elszabadul. De ha nem - akkor a *Nautilus* még hónapok múlva is korallágyán fekédkhet.

Ekkor valami gyöngye remegés futott át a hajótesten. Ez biztató jel volt. Hallottam, amint a borítás csikorogva súrolja a korallágy meszes dudorait.

Két óra harmincöt perckor Nemo kapitány megjelent a szalonban.

- Indulunk - mondta.

- Igazán? - kiáltottam fel.

- Parancsot adtam, hogy nyissák ki a hajónyílásokat.

- És a pápuák?

- A pápuák? - mondta a kapitány, s hanyagul vállat vont.

- Nem fognak benyomulni ide? A hajó belsejébe?

- Már hogyan törnének be ide?

- A hajónyílásokon át, amelyeket ön kinyitott.

- Aronnax úr - felelte erre nyugodtan a kapitány -, a hajónyílásokon át akkor sem lehet csak úgy benyomulni, ha nyitva vannak.

Némán meredtem az arcába.

- Nem érti? - kérdezte.

- Nem én.

- Hát akkor jöjjön, s majd meglátja.

A középső lépcsőhöz siettem. Ned Land és Conseil már ott álltak, és izgatottan nézték, amint a *Nautilus* matrózai a nyílásfedeleket kinyitják. Odakintről dühödt ordítás és szörnyű szitkozódás hallatszott.

A fedőlemezeket a pápuák kívülről hirtelen felrántották. Húsz torzonborz bennszülött jelent meg a nyílásban. De amint az első kezét a lépcső korlátjára tette, hátradobta valami láthatatlan erő, s a bennszülött irtózatossal, eszeveszett ugrásokkal menekült.

Tíz társa ugyanígy járt. S mind a tíz eszeveszett futásnak eredt.

Conseil magánkívül volt örömeiben. Ned Landet elkapta szilaj természete, ő is a lépcsőhöz rohant. De amint két kézzel megkapaszkodott a korlátban, ő is hátrabukott.

- Az ördögbe! - kiáltott fel. - Villám csapott belém!

Most már mindent értettem. A lépcső korlátja villanyáramot vezető kábel volt, amely fenn, a tetőn végződött. Amint valaki hozzáért, erős ütést kapott - s az ütés halálos lett volna, ha Nemo kapitány a gépei által termelt magasfeszültségű áramot kapcsolja be! A kapitány maga és a támadók közé valóságos elektromos hálót vont, s ezen büntetlenül senki át nem hatolhatott. A pápuák most halálra rémülve, eszeveszetteen menekültek a közelünkből, s mi magunk, félig nevetve, vigasztalgattuk, dörzsöltük szegény Ned Landet, aki örült módjára káromkodott.

De a dagály utolsó hullámai e pillanatban megemelték a *Nautilust*; amint Nemo kapitány pontosan meghatározta, két óra negyven perckor a hajó lesiklott korallágyáról. A hajócsavar méltóságos lassúsággal kavarta a hullámokat. Sebessége egyre fokozódott, s a *Nautilus* a felszínen haladva, teljes épségben, sértetlenül hagyta el a Torres-szoros veszélyes kijáratát.

XXIII. NEHÉZ ÁLMOK

Másnap, január 10-én, a *Nautilus* a víz alatt folytatta útját, de oly roppant gyorsasággal haladt, hogy legalábbis harmincöt mérföldre becsültem óránkénti sebességét. A gyorsan forgó hajócsavar fordulatait sem szemmel követni, sem megszámolni nem bírtam.

Ha arra gondoltam, hogy az a csodálatos erő - a villamosság nemcsak hajtja, fűti és világítja a *Nautilust*, hanem a kívülről jövő támadásoktól is megvédi, s bevehetetlen erőddé változtatja, ahová illetéktelen be nem léphet, mert menten agyonsújtja az áram - csak bámultam, s csodálatom már nemcsak a gépezetnek szólt, hanem a mérnöknek is, aki megalkotta.

Egyenesen nyugatnak haladtunk; január 11-én, a hosszúság százharmincötödik és az északi szélesség tizedik fokán megkerültük a Carpentaria-öböl csúcsát képező Wessel-fokot. Korallszirtek meredtek ki itt is a tengerből, de már ritkásan, s a térkép is egész pontosan feltüntette őket. A *Nautilus* bal felől könnyen megkerülte a Money-zátonyokat, s jobb felől a Victoria-szirteket, a hosszúság százharmincadik fokán s a tizedik szélességi körön, amelynek vonalán most állandóan haladtunk.

Január 13-án a Timor-tengerbe értünk, s a százhuszonkettedik hosszúsági fok alatt megpillantottuk a hasonló nevű szigetet. A sziget területe 1625 négyzetmérföld: rádzsák¹¹² uralkodnak rajta. E fejedelmek a krokodilok fiainak tartják magukat, s ez azt jelenti, hogy nincs még ember fia, aki ilyen magas eredettel dicsekedhet. A pikkelyes ősök csak úgy hemzsegnék a szigeti folyókban; az emberek különös tisztelettel övezik őket. Védik, kényeztetik a krokodilokat, hízelegnek nekik, etetik őket, ifjú leányokat vetnek nekik prédául - s jaj az idegennek, aki kezét mer emelni a szent hullőkre!

A csúf állatok nem kerültek a *Nautilus* útjába. Csak egy pillanatra láttuk meg Timor szigetét, amikor a másodkapitány délben éppen meghatározta a hajó helyzetét. A kis Rotti-szigetet is csak egy szemvillanásra pillantottam meg: ez is a csoporthoz tartozik, s asszonyai híresek szépségükről a maláji vásárokon.

Ezen a ponton túl a *Nautilus* menetiránya délkelet felé hajolt el a szélességi körtől. Egyenesen az Indiai-óceánnak tartott. Merre ragad most minket Nemo kapitány szeszélye? Ázsia partja felé? Európa felé közeledünk? Mégis valószínűtlen, hogy a parancsnoknak ilyen tervei vannak; hiszen a kapitány elkerüli a lakott földrészeket. Vagy délre fordul majd? Megkerüli talán a Jóreménység fokát, majd a Horn-fokot, s a Déli-sarkra tör? S visszatér-e azután a Csendes-óceánba, ahol hajója könnyen és szabadon járhatja a vizet? A jövő majd megmutatja.

Elhaladtunk a Cartier-, a Hibernia-, a Seringatapam- s a Scott-zátonyok mellett, melyek a szilárd alakulat utolsó nyúlványai, s január 14-én már túl voltunk minden földeken. A *Nautilus* sebessége feltűnően csökkent; szeszélyes kedve szerint hol a víz alatt, hol pedig a felszínen úszott.

Utazásunknak ezen a szakaszán Nemo kapitány érdekes kísérleteket végzett: a tenger különböző mélységű rétegeinek hőmérsékletét mérte. Rendes körülmények között ezeket a méréseket meglehetősen bonyolult műszerekkel végzik, s az így nyert adatok helyessége nagyon is kétséges, akár hőmérővel ellátott mélységmérőt használnak, amikor is az üveget gyakran összetöri a víznyomás - akár olyan készüléket, melynek működése az egyes fémek különböző elektromos vezetőképességén alapul. Az így nyert adatokat nem lehet megfelelően ellenőrizni; Nemo kapitány azonban maga száll le a tenger mélyére, s maga méri a

112 Az indiai uralkodó címe volt

hőmérsékletet: amint hőmérője a különböző rétegekben érintkezésbe kerül a vízzel, azonnal pontosan jelzi a hőfokot.

A *Nautilus* így merült le fokozatosan, tartályai megtöltésével, vagy pedig rézsútos irányban, a magassági kormány segítségével három-, négy-, öt-, hét-, kilenc-, sőt tízezer méter mélységbe; a kísérletek végső eredménye azt mutatta, hogy ezer méter mélységben a tenger hőmérséklete minden égőben állandóan négy és fél fok.

Élénk érdeklődéssel figyeltem ezeket a kísérleteket. Nemo kapitány valóban szenvedéllyel űzte a méréseket. Gyakran felmerült bennem a kérdés, vajon mi célból végzi a megfigyeléseket? Az emberiség javát szolgálja velük? Ez nagyon valószínűtlen, hiszen munkájának eredménye előbb-utóbb vele együtt odavész valamely távoli tengeren. Vagy úgy határozott, hogy az én közvetítésemmel közli a világgal tudományos munkája eredményeit? De hát akkor ez azt jelenti, hogy különös utazásom egy napon mégiscsak véget ér, s visszatérhetek az emberek közé... Hogy mikor lesz ez, azt most még csak el sem tudom képzelni.

Hogy s mint alakul majd a dolog, nem tudom, Nemo kapitány azonban közölt velem a kísérletek eredményeiből néhány adatot, amelyek kimutatták a fontosabb tengerek vizének sűrűségét. Ez a közlés személy szerint igen tanulságos volt számomra - csakhogy tudományos szempontból nem volt jelentősége.

Ez január 15-én reggel történt. A kapitánnyal sétáltam fent a tetőn, s ő megkérdezett, tudom-e, milyen sűrű az egyes tengerek vize. Nemmel feleltem, s hozzátettem, hogy a tudománynak erre nézve nincsenek pontos adatai.

- Én elvégeztem ezeket a méréseket - mondta a kapitány -, s be is bizonyíthatom, hogy méréseim pontosak.

- Elhiszem - feleltem -, de a *Nautilus* külön világ, s a fedélzetén élő tudósok felfedezései nem jutnak el a földre.

- Igaza van, professzor úr - szólalt meg Nemo kapitány némi hallgatás után. - Az én hajóm külön világ. Éppoly idegen a földtől, mint a bolygók, amelyek az égitestet a nap körüli útjában követik. Ha volna is élet a Saturnuson vagy a Jupiteren, az ottani tudósok munkáit a földön sohasem fogják megismerni. De minthogy a véletlen egymáshoz fűzött bennünket, mégis közölhetem önnek kutatásaim eredményeit.

- Figyelek, kapitány úr.

- Ön tudja, természetesen, hogy a tengervíz sűrűbb az édesvíznél - de sűrűsége nem mindenütt egyforma. Az édesvíz sűrűségét eggyel jelzem; mármint azt tapasztaltam, hogy az Atlanti-óceán vizének sűrűsége egy egész huszonnyolc ezred, az Atlanti-óceáné egy egész huszonhat ezred, a Földközi-tengeré egy egész harminc ezred...

Á! - gondoltam magamban. - Úgy hát a kapitány a Földközi-tengerre is elmerészkedik?

- ...a Jón-tengeré egy egész tizenkilenc ezred, az Adriai-tengeré pedig egy egész huszonkilenc ezred.

A *Nautilus* ezek szerint nem kerüli el Európa sűrűn járt tengereit, s ebből azt következtettem, hogy a kapitány - talán már rövid idő múlva civilizáltabb tájak felé visz bennünket. S úgy gondoltam, hogy Ned Land ennek az értesülésnek mindenesetre nagyon megörül majd.

Pár napot mindenféle kísérletezéssel töltöttünk: a víz különböző mélységekben mutatkozó sótartalmát, elektrizáltságát, színezetét, áttetszőségét vizsgáltuk, s Nemo kapitány bámulatos találékonyságról tett tanúságot ezekben a munkálatokban. Aminél csak az irántam tanúsított szívélyessége volt meglepőbb. Azután néhány napig színét sem láttam, s teljesen elszigetelten éltem ismét a hajón.

Január 16-án a *Nautilus* a tenger tükre alatt néhány méternyire váratlanul elcsendesedett. Mintha elaludt volna: az áramfejlesztő készülékek nem működtek, a csavar mozdulatlan volt, a hajót ide-oda sodorta az áramlat. Úgy véltem, a legénység a gépek túleröltetése miatt szükségessé vált javításokat végez.

Társaimmal ekkor különös látványban volt részünk. A szalonablakok fedőlemezei nyitva voltak, s minthogy a *Nautilus* fényszórója nem működött, a víz homályosan derengett körülöttünk. A sötét felhőkkel borított viharos égről alig szűrődött valami világosság az óceán felső rétegébe.

Figyeltem a homályló tengert: a nagy halak is csak elmosódó árnyként suhantak el előttem. S ekkor a *Nautilust* egyszerre csak nappali fényár borította el. Eleinte azt hittem, hogy ismét kigyulladt a fényszóró, s az elektromos fény világítja meg a vizet. De rövid megfigyelés után rájöttem, hogy tévedek.

A *Nautilus* foszforeszkáló vízrétegbe került, s a foszforeszkálás a sötétben valósággal vakító volt. A villódzást milliárdnyi világító állatka okozta; csak úgy szikráztak, amint végigsiklottak a hajó acéltestén. Villámok villantak fel a tündöklő vízben, mint mikor a forró kemencéből kiömlik az olvasztott ólom vagy a fehérizzásig hevített érc, úgyhogy a lángoló áradatban a fénylő víztömegnek, az ellentét folytán, árnyas részei is voltak, noha a fényben az árnyék lehetetlen! Nem, nem! Ez a fény nem a mi egyenletesen sugárzó világításunktól ered! Ez a fény amannál is erősebb és csupa mozgás! Mintha élő valami volna!

Valóban, a foszforeszkálást a tengeri ázalagok s a világító ostorosállatok végtelen tömege okozta. Ezekből az áttetsző, fonalas csáppal ellátott, kocsonyás sejtekből harminc köbcentiméternyi vízben huszonötezer egyedet számláltak. Fényüket még fokozta a medúzák, a csillagállatok s még más foszforeszkáló virágállatok villódzása; ezeket talán a tengerben levő, bomlásnak indult szerves anyagok kocsonyás habja s a halak által kiválasztott nyálka itatta át.

A *Nautilus* órák hosszát sodródott a fényárban úszó habokban, s mi bámulva figyeltük, mint játszadoznak, szalamandrák módjára, a tündöklő vízben a nagy tengeri halak. Aztán kisebb halak jöttek: különféle íjhalak, szökdelő makrelák, és száz meg száz másféle hal csikozta a tündöklő vizet, amint elúszott az ablak előtt.

Tündérszép, káprázatos látvány! Talán a légkör valamely sajátságos állapota fokozta ennyire a foszforeszkálást? Talán vihar tört ki a tenger felett? A *Nautilus*, alig néhány méter mélységben, semmit sem érzett meg az elemek tombolásából: csendesen ringatózott a nyugodt vízben.

Így haladtunk tovább, újabb és újabb csodák közepette. Conseil figyelt, és osztályozta kedves virágállatait, puhányait és halait. Gyorsan tűntek a napok, már nem is számoltam őket. Ned, szokása szerint, azzal volt elfoglalva, hogy változatosabbá tegye a hajó étrendjét. Csiga módjára hozzá voltunk növe a házunkhoz, s mondhatom, ezt az állapotot nem is olyan nehéz megszokni.

Különös életmódunk már egész könnyűnek, természetesnek tűnt, gondolatban sem foglalkoztunk azzal, hogy a földön az emberek egész másféle életet élnek, de ekkor egy rendkívüli esemény hirtelen rádöbentett bennünket furcsa helyzetünkre.

Január 18-án a *Nautilus* a százötödik hosszúsági fokon s a déli szélesség tizenötödik foka mentén haladt. Vihar közelgett, a nyugtalan tengeren magasan jártak a hullámok. Kelet felől kemény szél fújt. A légsúlymérő napok óta folyton süllyedt, s az elemek közeledő harcát jelezte.

Felmentem a tetőre; a másodkapitány épp akkor végezte méréseit. Szokásom szerint arra vártam, mikor kiáltja el mindennapi mondókáját. De ma valami mást mondott, amit szintén

nem értettem meg. Nemo kapitány azonban rögtön megjelent a tetőn, s szeméhez távcsövet emelve, a látóhatárt fürkészte.

A kapitány pár percig mozdulatlanul figyelte a lencse látóterébe fogott pontot. Azután leeresztette távcsövét, s néhány szót váltott a másodkapitánnyal. Ez roppant izgatottnak látszott, s hasztalan próbálta leplezni felindulását. Nemo kapitány azonban jobban uralkodott magán, arca nyugodt volt. Úgy tűnt nekem, mintha valamiféle ellenvetést tenne, s mintha a másodkapitány erre határozottan megnyugtatná. Hanglejtésükből és a kézmozdulataikból legalábbis ezt következtettem.

Most én is figyelmesen néztem a látóhatáron azt a pontot, amelyet az előbb ők figyeltek, de semmit sem láttam. Az ég és a víz töretlen, világos, éles vonalban találkozott.

A kapitány járkálni kezdett a tetőn, de egy pillantást sem vetett rám, talán észre sem vette, hogy ott vagyok. Úgy tűnt nekem, mintha kemény léptei nem volnának most oly egyenletesek, mint máskor. Időnként megállt, s mellén összekulcsolt karral figyelte a tengert. Mit kereshet a végtelen, pusztaság térségén? Hiszen a *Nautilus* száz meg száz mérföld távolságban van a legközelebbi parttól!

A másodkapitány ismét szeméhez emelte távcsövét, s kitartóan fürkészte a látóhatárt. Fel-alá járkált ő is, topogott, s izgatott viselkedése mindenképp elütött a parancsnok nyugalmatól.

Rejtélyes magatartásuk okának különben hamarosan ki kell derülnie, mert Nemo kapitány parancsára a gépek fokozták a hajtóerőt, s a hajócsavar most gyorsabban forgott.

A másodkapitány ekkor ismét felhívta valamire a parancsnok figyelmét. Ez abbahagyta a járkálást, s messzelátóját a jelzett pontra irányította. Sokáig nézett a távolba. Engem annyira furkált már a kíváncsiság, hogy lementem a szalonba, s onnan egy kitűnő messzelátót hoztam, amelyet már máskor is használtam. Nekitámasztottam a tető orrán kiszögellő fényszórófülkének, hogy végigfuttassam szemem az ég és a föld peremén.

Még bele sem tekintettem a messzelátóba, amikor hirtelen kitépték a kezemből.

Megfordultam. Nemo kapitány állt előttem, de szinte rá sem ismertem. Arca elváltozott. Összevonta szemöldökét, sötét tűzben égő szeme szikrát szórt. Félig nyílt ajka közül kivillogtak fogai. Teste megfeszült, keze ökölbe szorult, fejét válla közé húzta, az ember minden porcikája izzó gyűlöletet lehel. Nem mozdult. Távcsövem kiesett a kezéből, s a lába elé gurult.

Én idéztem-e fel, akaratlanul, a kapitány haragját? Érthetetlen ember! Talán azt képzelem, hogy ellestem valamely titkot, amelyről a *Nautilus* vendégei nem szerezhetnek tudomást?

De nem! Ez a gyűlölet nem nekem szólt, mert a kapitány rám se nézett: szeme még mindig makacsul a látóhatár kifürkészhetetlen pontjára meredt.

A kapitány önuralma hamarosan visszatért. Feldúlt vonásai ismét kisimultak. Néhány szót szólt valami idegen nyelven a másodkapitányhoz, majd hozzám fordult:

- Aronnax úr - mondta parancsoló hangon -, felkérem önt, teljesítse velem szemben vállalt kötelezettségét.

- Miről van szó, kapitány úr?

- Társaival együtt el kell önt záratnom, míg alkalmasnak nem ítélem az időpontot, hogy ismét szabadon engedjem.

- Itt ön rendelkezik - feleltem, s merőn a szemébe néztem. - De kérdezhetek valamit?

- Semmit sem kérdezhet.

Erre bajos volt valamit is mondani; minthogy minden ellenállás eleve lehetetlen volt, engedelmeskednem kellett.

Lementem tehát Ned és Conseil kabinjába, s közöltem velük a kapitány határozatát. Képzelteti az olvasó, hogyan fogadta a kanadai ezt az intézkedést. Megbeszélésre különben nem volt idő. Három matróz várt az ajtó előtt, s levezettek bennünket abba a kis cellába, ahol az első éjszakát töltöttük a *Nautiluson*.

Ned Land tiltakozni akart, válaszként ránk zárták az ajtót.

- Mit jelent ez, tanár úr? - kérdezte Conseil.

Elmondtam társaimnak, mi történt fenn a tetőn. Ők is nagyon csodálkoztak, de nem értettek semmit az egészből.

Én pedig tovább törtem a fejem, s gondolataim mindegyre visszatértek Nemo kapitány arca különös színeváltozására. Képtelen voltam két logikus gondolatot összefűzni, s lehetetlen feltevésekbe bonyolódtam, amikor Ned Land hangja egyszerre felriasztott töprengésemből:

- Nicsak! Itt az ebéd!

Valóban, meg volt terítve. Nemo kapitány ezt ugyanakkor rendelhette el, amikor parancsot adott a gyorsított menetre.

- Megengedi a tanár úr, hogy javasoljak valamit?

- Halljuk, fiam - mondtam.

- Azt javasolnám, hogy mindenesetre ebédeljen meg a tanár úr. Tisztára óvatosságból, mert nem tudhatjuk, hogy még mi történik.

- Igazad van, Conseil.

- Sajnos, csak a hajókonyhán készült ételeket tálalták - mondta Ned Land.

- Ne zúgolódj, öregem - csitította Conseil a kanadait. - Mit szóltál volna, ha teljesen elmarad az ebéd?

Erre a nyomós érvre a szigonyos panaszai elnémultak.

Asztalhoz ültünk. Hallgatagon költöttük el az ebédet. Conseil étvágytalanul, óvatosságból erőltette az evést, de Ned Land az utolsó falatig mindent bekebelezett. Ebéd után mindenki behúzódott a maga sarkába.

A cellát megvilágító üveggömb ebben a pillanatban kialudt, és teljes sötétség vett körül bennünket. Ned Land csakhamar elaludt, s ez nagyon meglépett engem. Conseil is hamarosan elszundított. Nem értettem, mi okozhatta nála ezt a nagy álmoságot, de egyszerre magam is éreztem, hogy a fejem nehéz lett, s valami kábultság vesz erőt rajtam. Hasztalan igyekeztem nyitva tartani a szemem, pilláim maguktól lecsukódtak. Kínos, zavaros képek kóvályogtak agyamban. Most már biztosra vettem, hogy valami altatót keverték az ételünkbe! Nem elég tehát, hogy bebörtönöztek bennünket, még el is altatnak, hogy Nemo kapitány tervei titokban maradjanak!

S ekkor hallottam, hogy a hajónyílások fedőlemezei becsukódnak. A tenger hullámverése, amely eddig enyhén himbálta a hajót, megszűnt. A *Nautilus* alámerült talán? Visszatért a mély tenger mozdulatlan vizébe?

Küszködtem az álom ellen. Nem használt. Légzésem egyre gyengült. Jéghideg, halálos dermedtség kúszott végig elnehezült tagjaimon. Ólomsúlyú szemhéjam lecsukódott. Nem

bírtam kinyitni a szemem. Lázás, nyugtalan képek rémlettek fel előttem, erőt vett rajtam az álom. Azután eltűntek a látomások, s teljes öntudatlanságba zuhantam.

XXIV. KORALLORSZÁG

Másnap reggel csodálatosan tiszta fejjel ébredtem. Legnagyobb ámulatomra a szobámban voltam. Társaimat is bizonyára visszazállították a kabinba; az átköltöztetést éppúgy nem vették észre, mint én. Ők sem tudják, mi történt az éjszaka, mint ahogy nekem sincs tudomásom róla; másra nem számíthattam, mint hogy a titokról egyszer majd a véletlen lebbenti fel a fátylat.

Kedvem támadt kimennem a szobából. Szabad vagyok-e már, vagy még mindig rab? Szabad voltam, teljesen szabad. Kinyitottam az ajtót, végigmentem a folyosókon a fölépcső felé. A hajónyílások most nyitva voltak. Felmentem a tetőre.

Ned Land és Conseil vártak már. Kérdeztem őket: semmiről sem tudtak. Tegnap mély álomba merültek, és semmire sem emlékeztek; nagyon elcsodálkoztak, amikor reggel a kabinjukban ébredtek. A *Nautilus*on most is titokzatos csend honolt. Mérsékelt sebességgel úszott a felszínen. A fedélzeten nem észleltünk semminemű változást.

Ned Land átható tekintetével a tengert figyelte. Végtelen pusztaság terült el szemünk előtt. A kanadai semmi újat sem észlelt a látóhatáron, se vitorlát, se földet nem látott. Keleti szél fúj, s a tajtékzó hullámok erősen himbálták a hajót.

Hajónk friss levegőt vett, azután tizenöt méter átlagos mélységben járt, ahonnan bármikor a felszínre emelkedhetett. Ezt a műveletet január 19-én az eddigi szokás ellenére többször is megismételte. A másodkapitány ilyenkor felment a tetőre - s a hajó belsejébe minden alkalommal lehallatszott a szokásos mondat. Nemo kapitány azonban nem mutatkozott. A hajó személyzetéből csak a faarcú stewardot láttam, aki most is a szokott pontossággal, némán szolgált ki engem.

Két óra tájt a szalonban ültem, s jegyzeteimet rendeztem, amikor egyszerre csak megnyílt az ajtó, s belépett rajta a kapitány. Üdvözöltem, de ő alig észrevehetően viszonzta köszönésemet, s egy szót sem szólt hozzám. Folytattam tehát a munkámat, közben mégis abban reménykedtem, hogy talán magyarázatot kapok tőle az elmúlt éjszakán történekről. De a kapitány hallgatott. Ránéztem. Fáradtnak látszott, szeme vörös volt az álmatlanságtól, arcán mélységes szomorúság ült, mint akinek valami nagy bánata van. Fel-alá járkált a szalonban, leült megint, újból felállt, találomra elővett egy könyvet, mindjárt le is tette, nézegette a műszereket, de szokásától eltérően nem jegyezte fel az adatokat, s úgy tűnt, mintha pillanatra sem bírna egy helyben megmaradni. Végül odalépett hozzám, és így szólt:

- Ön orvos, Aronnax úr?

Annyira meglepett a kérdés, hogy pillanatokig szótlanul meredtem az arcába.

- Ön orvos? - ismételte. - Az ön kollégái közül ugyanis Gratiolet, Moquin-Tandon¹¹³ és még mások is orvosi tanulmányokat végeztek.

- Igen - feleltem -, orvos vagyok, s egy időben kórházi orvos is voltam. Mielőtt a múzeumba kerültem, több esztendeig folytattam orvosi gyakorlatot.

- Rendben van.

Válaszommal a kapitány szemlátomást meg volt elégedve. De fogalmam sem volt, mire akar kilyukadni, s vártam a további kérdéseket; feltettem magamban, hogy mielőtt azokra válaszolnék, kipuhatolom a hátteret, amely Nemo kapitány kérdései mögött van.

113 Francia természettudósok

- Aronnax úr - szólalt meg hirtelen a kapitány -, hajlandó volna-e ön kezelésbe venni az egyik emberemet?

- Betegük van?

- Igen.

- Máris követem önt.

- Jöjjön.

Bevallom, a szívem erősen vert. Nem tudom, miért, de valami összefüggést gyanítottam a megbetegedett matróz és a tegnapi események között, s ez a titokzatosság éppannyira nyugtalanított, mint maga a beteg.

Nemo kapitány a *Nautilus* farába vezetett, s kinyitotta előttem a matrózok szállása melletti kabin ajtaját.

Az ágyon negyven év körüli, kemény vonású férfi feküdt. Angolszász típus, állapítottam meg az első pillantásra.

Fölé hajoltam, s láttam, hogy a beteg ember meg van sebesülve.

Véres, vásznakba burkolt feje két párnán nyugodott. Leoldottam a kötést; a sebesült tágra nyílt szemmel, merev tekintettel nézett rám, de egy jajszót se hallatott.

Iszonyú sebe volt. Valami ütőszerszám bezúzta a koponyáját, s a repedésen kilátszott az agyvelő; az agyállomány is súlyosan megsérült. A szétfolyó anyagban barnásan elszíneződött vérrögök képződtek. A beteg nemcsak zúzódást, hanem agyrázkódást is szenvedett. Lassan lélegzett, s arcizmai időnként görcsösen megrándultak. Gyulladt volt az egész agy, ami az érzékszervek s a mozgatóidegek bénulásához vezetett.

Megfogtam a sebesült pulzusát. Kihagyó érverése volt. Végtagjai már hidegek voltak, s én láttam, hogy semmit sem tehetek érte. Feltartóztathatatlanul közeledik a halál. Bekötöztem a szerencsétlen ember sebét, megigazitottam fején a pólyát, s Nemo kapitányhoz fordultam:

- Mitől ered a seb?

- Nem mindegy? - felelt kitérően. - A *Nautilus* nekiment valaminek, a gép egyik emeltyűje eltörött, az zúzta be az emberem fejét. De mi a véleménye a beteg állapotáról?

Tétováztam, hogy nyilatkozzam-e.

- Nyugodtan beszélhet. Az emberem nem ért franciául.

Még egyszer megnéztem a sebesültet, majd így feleltem:

- Két órája van még hátra.

- Nem lehet megmenteni?

- Nem lehet.

Nemo kapitány keze ökölbe szorult, szemébe könnyek szöktek. S én még azt hittem, ez az ember nem tud sírni!...

Pár percig figyeltem a haldoklót: lassan távozott belőle az élet. Ijesztő sápadtság ült vonásain, s a halálos ágyat előntő villanyfényben arca még fehérebbnek tűnt. Néztem értelmes fejét, arcát, melyen korai barázdák szántottak végig; vajon a bánat vagy a nyomorúság rajzolta-e rá azokat valamikor régen? Lestem, milyen szavakat mormolhat még az ajka - talán elárulja az élete titkát?

- Köszönöm, nincs már szükség önre - szólalt meg a kapitány.

Magára hagytam őt a haldokló ágya mellett, s visszatértem a szobámba. Egész nap baljós sejtelem gyötört. Éjjel nagyon rosszul aludtam, álmomból minduntalan felriadva, úgy tűnt, mintha sóhajtozást s valami gyászénekfélét hallanék. A halotti könyörgést mormolja-e valaki azon az érthetetlen nyelven?

Másnap reggel felmentem a fedélzetre. Nemo kapitány már ott volt. Amint meglátott, odajött hozzám.

- Professzor úr - kérdezte -, hajlandó volna-e velem jönni ma egy tenger alatti kirándulásra?

- Társaimmal együtt? - kérdeztem.

- Ahogy tetszik.

- Rendelkezésére állunk, kapitány úr.

- Akkor menjen, kérem, és vegye fel a bűvárruhát.

A haldoklóról - vagy halottról? - egy szó sem esett. Megkerestem Ned Landet és Conseilt. Megmondtam nekik, mit tervez a kapitány. Conseil azonnal ráállott, és ezúttal a kanadai is szívesen csatlakozott hozzánk.

Reggel nyolc óra volt. Fél kilencre már útrakészen álltunk, s felcsatoltuk a világító- és a légzőkészüléket. Megnyílt a két ajtó, s a kapitány és tizenkét matróz kíséretében, tíz méter mélységben a felszín alatt kiléptünk a tengerfenékre.

Enyhe lejtőn haladtunk lefelé, amely vagy tizenöt öl mélységben egy hepehupás völgyfenékben végződött. A talaj egészen más volt, mint amelyet első kirándulásomon a Csendes-óceán vize alatt láttam. Itt nyoma sem volt finom homoknak, nem voltak sem víz alatti rétek, sem erdők. Rögtön felismertem, miféle csodálatos tájra vezetett el ma bennünket a kapitány. Korallországban jártunk.

A virágállatok ágazatában s a tollkorallok osztályában nevezetes a gorgomidák rendje. Ezek egyik csoportjához tartoznak a korallok. E különös képződményt hol az ásványvilágba, hol a növényvilágba, hol pedig az állatvilágba sorolták. Az ókorban orvosság volt, napjainkban ékszer, s csak 1694-ben sorolta be őket véglegesen a marseille-i Peysonnel az állatvilágba.

A korall nem egyéb, mint tömérdek apró állatka gyülekezete: ezek együtt élnek a törékeny, kőszerű koralltelepen. E polipok egyetlen nemzőtől, sarjadás útján származtak; önálló életük van, amellet, hogy a közös életben is részt vesznek. A szocializmus egy nemét látjuk itt a természetben. Ismerem e különös virágállatra vonatkozó legújabb tudományos munkákat: igen helyesen fejtették ki a természettudósok, hogy a polipok elágazásuk folyamán elásványosodnak. Mi sem lehet számomra érdekesebb, mint hogy ellátogassak egy ilyen megkövült erdőbe, amelyet a természet a tengerfenékre telepített.

Működésbe hoztuk a Ruhmkorff-készüléket, s egy növekedőfélben levő korallszirt mentén haladtunk; az Indiai-óceán e részét az idők folyamán elzárja ez a lerakódás.

Utunkat sűrű, ágas-bogas korallbozót szegélyezte; a bokrok tele voltak szórva apró, csillag alakú, fehér csíkos virágokkal. Csakhogy a tengerfenék sziklához tapadó korallbokrok minden ága felülről lefelé növekedett.

Az élénk színű korallok ágai között játszó elektromos fény bűbajos színhatásokat keltett a vízben. Szinte láttam, mint remegnek meg a pártacsövek a lépteink nyomán fodrozódó vízben. Kedvem lett volna szedni ezekből a finom csápokkal díszített, üde színű, alig kinyílt, vagy éppen csak bimbózó virágállatokból, melyek között a fűrgé halacszkák úgy surrantak át, mint megannyi kis madár. De amint az eleven, érzékeny virágok után kezemet kinyújtottam,

riadalom futott végig az egész telepen. A fehér párták behúzódtak vörös tömlőikbe, a virágok szemem láttára eltűntek, s a bokor dudoros kötömbbé változott.

Szerencsés véletlen folytán szemem elé kerültek e virágállat legbecesebb példányai. Éppolyan értékes korallok, mint amelyet a Földközi-tengeren, Franciaország, Olaszország s Észak-Afrika partjainál halásznak. Élénk színükkel valóban rászolgálnak a „vérvirág” és „vérhab” költői elnevezésre: a kereskedelemben ezen a néven kerülnek forgalomba a legszebb példányok. Ennek a korallnak kilogrammja ötszáz frankba is belekerül - micsoda kincsesbánya volna ez a hely, ahol most járunk, a korallhalászok számára! A drága „vérvirág” sok helyen másféle koralltelepekkel nőtt össze, amelyeken gyönyörű szép rózsaszínű korallokat láttam.

Egyre jobban sűrűsödtek körülöttünk a bokrok, egyre magasabbra nyúltak ágaik. Megkövült erdőben jártunk most már; az ágak szeszélyes ívben borultak össze fejünk felett. Nemo kapitány most egy sötét vágatba fordult be, s az enyhén lejtősödő úton száz méter mélységbe szálltunk le. Villanylámpánk fényében varázslatosan sziporkáztak a kék, vörös, zöld korallok.

Kétórai gyaloglás után végül háromszáz méter körüli mélységbe értünk: eljutottunk tehát a végső határhoz, ahol még korall képződhetik. De itt már nem magános bokrokat, vagy szerény kis ligetecskéket láttunk. Óriási erdőség volt ez, valóságos ásványi rengeteg. A hatalmas, megkövült fák között a tenger liánjai, pompázatos színekben csillogó, kecses tollkorall-füzérek lengtek. Szabadon mozogtunk a homályló vízbe felnyúló magas ágak tövén, lábunk alá az orgonakorallok, csillagkorallok, csillagállatok csillogó gyöngyökkel telehintett virágszőnyeget terítették.

Mily leírhatatlanul szép látvány! Ó! miért is nem közölhetjük most egymással benyomásainkat! Miért van a fejünk ebbe az üveglakos fémgömbbe bezárva! Miért nem beszélhetünk egymással ezekben a felejthetetlenül szép percekben! Miért nem élhetünk mi is a vízben úgy, mint a halak, vagy még inkább, mint a kételtűek, melyek kedvük szerint tartózkodhatnak hosszú órákon át a földön is, a vízben is!

Most azonban Nemo kapitány megállt. Én is megálltam társaimmal, s midőn megfordultam, láttam, hogy körülötte az emberek félkörben felsorakoznak. Jobban szemügyre vettem őket, s ekkor láttam csak, hogy négy ember valami hosszúkás tárgyat visz a vállán.

Nagy tisztás közepén álltunk, amelyet a tenger alatti korallerdő hatalmas fái öveztek. Lámpáink homályló fényében óriásira nőttek az árnyékok. A tisztás széle már sötétségbe merült, csak itt-ott szikrázott fel a fény a korallágak hegyes csúcsán.

Ned és Conseil mellettem álltak. Néztük, hogy most mi következik, s az az érzésem volt, hogy különös jelenetnek leszünk mindjárt tanúi. Feltűnt nekem, hogy a talaj egyes helyeken kidudorodik, s ezeket a kis domborulatokat kéreggel vontá be a lerakódó mész. A kis halmok szabályos elhelyezkedése emberi kéz munkájára vallott.

A tisztás közepén, sziklából durván összetákolt talapzaton vörös korallkereszt állt; két ága, mint két szélesre kitért kar, s mintha megkövült vérből lett volna faragva.

Nemo kapitány jelt adott, s ekkor az egyik ember előrelépett, s az övéről lekasztott csákánnyal gödröt ásott néhány láb távolságban a kereszt tövétől.

Most már mindent megértettem! Ez a tisztás: temető! A matróz sírgödröt ás, a hosszúkás valami a négy matróz vállán pedig az éjjel kiszendvedett ember holtteste! Nemo kapitány temetni jött ide az övéivel, társukat helyezik örök nyugalomra az óceán elérhetetlen mélységébe rejtett közös sírkertben!

Ó, ez a temetés! Kimondhatatlan izgalom fogott el. Életem legmegrendítőbb élménye volt ez. Nem akartam elhinni, amit pedig a két szememmel láttam!

A sír eközben lassan-lassan mind mélyebb lett. Felriasztott halak rebbentek szét mindenfelé. Hallottam a csákány fémes csengését a meszes talajon; a vas néha szikrát vetett, amint nekiütődött valamely árva kovakőnek. A gödör egyre hosszabb, egyre szélesebb lett, s csakhamar elég mély volt, hogy befogadja a holttestet.

Előreléptek a halottvivők. A fehér byssus-lepelbe¹¹⁴ burkolt halottat leeresztették a sírba. Nemo kapitány mellén keresztbefont karral letérdelt mellette, s letérdeltek a többiek is... barátai voltak ennek az embernek, s szerették őt... Én és a társaim megilletődve hajtottuk meg fejünket...

A sírt azután betemették a kiásott törmelékekkel, és egy kis hantot emeltek föléje.

Amikor ezzel is elkészültek, Nemo kapitány és az emberei felemelkedtek. Odaléptek a sírhoz, még egyszer térdet hajtottak, s kezükkel utolsó búcsút intettek a halottnak...

A halottas menet ezután megindult visszafelé, a *Nautilus*hoz, az erdő boltozata alatt, a ligeten át, a korallbokrok mentén, egyre felfelé kaptatva.

Végül megpillantottuk a hajó lámpáit. A fénypászma most már egyenesen hazavezetett bennünket. Egy órára már vissza is tértünk.

Átöltöztem s felmentem a tetőre. A fényszóró mellé ültem le, kívántam az egyedüllétet, mert gyötrelmes gondolataim rettenetesen felzaklattak.

De nem sokáig maradtam egyedül. Nemo kapitány is feljött a tetőre. Felálltam, s így szóltam hozzá:

- Ezek szerint, mint előre látható volt, az ön embere még az éjjel meghalt?

- Igen, professzor úr - felelte a kapitány.

- És most a koralltemetőben nyugszik, a társai mellett?

- Igen. Társaink ott nyugszanak, mindenkitől elfeledve, de mi nem felejtjük el őket! Megássuk a sírjukat, és polipok gondoskodnak róla, hogy halottaink zavartalanul nyugodhassanak.

Hirtelen mozdulattal reszkető kezébe temette arcát, de nem tudta elfojtani a kebléből feltörő zokogást. Aztán csöndesen megszólalt:

- Igen, itt van a mi nyugalmas temetőnk, száz meg száz lányira a tenger tükre alatt!

- De legalább nyugodtan pihennek ott a halottai, kapitány úr, nem bántják őket a cápák!

- Igen, uram - felelte a kapitány komoran. - Nem bántják őket sem a cápák, sem az emberek!

114 Byssus: kagylószakáll, kagylóselyem. Egyes kagylók fonál alakú váladéka, amelyből szövetet is készítenek

MÁSODIK RÉSZ

I. AZ INDIAI-ÓCEÁN

Itt kezdődik a tenger alatti utazás második része. Első része a koralltemetőben lejátszódott megrendítő jelenettel végződött, s ez mély nyomot hagyott a lelkemben. Most láttam csak, hogy Nemo kapitány egész élete valóban itt folyik le a végtelen tenger ölén, a feneketlen mélységben gondoskodott a sírjáról is. Ott az óceán szörnyű állatai nem zavarják meg a *Nautilus* lakóinak utolsó álmát, s a barátok, akiknek életét örökre egymáshoz kötözte a sors, egymás mellett nyugodhatnak holtukban is. „Ott lent emberek sem bántják őket” - mondta akkor a kapitány.

Mindig ez az engesztelhetetlen gyűlölet, s ez a sötét gyanakvás az emberek iránt!

Már nem érhetem be azzal a feltevessel, amelyet Conseil teljesen megnyugtató magyarázatként elfogadott. A derék fiú a *Nautilus* parancsnokában most is a félreismert tudóst látja, aki világmegvetéssel viszonzza az emberek közönyét! Conseil a kapitányt ma is meg nem értett lángésznek tartja, aki belefáradt a csalódásokba, és a földről e megközelíthetetlen környezetbe menekült, ahol szabadon élhet hajlamainak. De, nézetem szerint, ez a feltevés Nemo kapitány egyéniségének csupán egyik oldalát magyarázza meg.

Az elmúlt éj titokzatos eseményei, bebörtönzésünk és elkábításunk, a kapitány óvatossága, az a heves mozdulat, ahogy kitépte kezemből a messzelátót, amikor a látóhatárt készültem kémlelni, emberének a titokzatos összeütközésnél történt sebesülése - mindez új megvilágításban tüntette fel számomra a dolgokat. Nem! Nemo kapitány nem éri be annyival, hogy messze elkerüli az embereket! Félelmes tengeralattjárója nemcsak arra jó neki, hogy kiélje szabadságvágyát, hanem talán valami szörnyű megtorlás céljaira is felhasználja hajóját!

E percben még semmit sem tudok bizonyosan, csak dereng bennem valami, s csupán annak a leírására szorítkozhatom, amit, hogy úgy mondjam, az események diktálnak.

Egyébként semmi sem köt bennünket Nemo kapitányhoz. Ő nagyon jól tudja, hogy a *Nautilus*ról megszöknünk lehetetlen. Még csak az adott szó sem köt bennünket börtönünkhöz. Semmilyen becsületbeli kötelezettséget nem vállaltunk. Foglyok vagyunk csak, közönséges rabok, akik a rabtartó színlelt udvariasságából vendégként szerepelhetnek a *Nautilus*on. Ned Land azonban nem adta fel a reményt, hogy visszaszerzi szabadságát. Biztos, hogy az első adandó alkalmat felhasználja, s menekül a hajóról. Magam is valószínűleg ezt teszem majd. Bár, az igazat megvallva, mégiscsak sajnálattal válnék meg a *Nautilus*tól, és vágyakozva gondolok majd vissza a csodás, titokzatos élményekre, amelyekben a kapitány nagylelkűsége folytán részem lehetett. Gyűlölnöm kell-e voltaképpen ezt az embert... vagy bámuljam-e őt? Áldozat-e ez az ember, avagy hóhér? S hogy őszinte legyek, mégiscsak szeretném, igen, mégiscsak szeretném, mielőtt örökre megválnék a kapitánytól, a föld körüli utat megjárni a tenger alatt - hiszen olyan nagyszerűen indult az utazásunk! Szeretném a föld tengereinek mélyén felhalmozott csodák teljességét megfigyelni, szeretném meglátni, amit ember szeme még nem látott, még ha életemmel fizetnék is olthatatlan tudásszomjamért! Mit is fedeztem én fel mostanáig? Semmit jóformán semmit, hiszen mindössze pár ezer mérföldet futottunk be a Csendes-óceán alatt!

Jól tudom, hogy a *Nautilus* most lakott tájak felé közeledik, s ha valami alkalom adódnék a menekülésre, lelketlenség volna tőlem, ha az ismeretlen iránt táplált szenvedélyes érdeklődésemnek feláldoznám társaimat. Követnem kellene őket, sőt, nekem kellene vállalnom a vezetést. De vajon adódik-e valaha is ilyen alkalom? Ellentmondó érzések viaskodnak bennem: a szabad cselekvőképességétől megfosztott ember áhítja az alkalmat, hogy menekülhessen a *Nautilus*ról - de a mindenre kíváncsi tudós retteg tőle.

E napon, 1868. január 21-én a másodkapitány délben lemérte a napmagasságot. Felmentem a tetőre, szivarra gyújtottam, és néztem a mérést. Azt kell hinnem, hogy ez az ember nem ért franciául, mert több ízben is hangos megjegyzéseket tettem, s erre akaratlanul is felfigyelt volna, ha megérti. De egy arcizma sem rándult, s mindvégig néma maradt.

Amíg a másodkapitány a szögmérő segítségével megfigyeléseit folytatta, a *Nautilus* egyik matróza - az a tagbaszakadt férfi, aki a Crespo-szigetre való első tenger alatti kirándulásunkon elkísért bennünket - a fényszórófülke üvegeit kezdte tisztogatni. Most alaposan megnéztem a készüléket. A villanylámpa úgy van megszerkesztve, hogy fényét a körben elhelyezett lencsék, a világítótorony berendezéséhez hasonlóan, százszoros erősségre fokozzák, és sugarait a fényerő teljes kihasználásával mindenkor a kívánt területre veti. A fény itt légüres térben keletkezik, s ez biztosítja az egyenletes, rendkívül erős világítást. A légüres térben a grafitcsúcsok, amelyek között az ívfény keletkezik, kevésbé használnak el; ez a megtakarítás pedig igen fontos, mert Nemo kapitány nehezen tudná a grafitot pótolni. Ilyen berendezés mellett azonban a szénpálca fogyása elenyészően csekély.

A *Nautilus* ismét előkészületeket tett a lemerüléshez; lementem hát a szalonba. Az ablakok fedőlemezei bezárultak, s a hajó egyenesen nyugatnak fordult.

Az Indiai-óceán hullámain szeltek most, ezt az ötszázötven millió hektár¹¹⁵ kiterjedésű vízterületet. Tükre oly átlátszó, hogy beleszédül, aki föléje hajol. A *Nautilus* általában 100-120 méter mélységben haladt, így folyt ez öt napon át. Bárki más hosszúnak és egyhangúnak találta volna ezeket a napokat, de én oly szenvedélyesen megszerettem a tengert, hogy mindennapos sétáim a tetőn - ilyenkor fürödtem az óceán üdítő levegőjében -, a szalon ablakain át élem táruló változatos és mozgalmas kép szemlélése, az olvasgatás a könyvtárban, a naplórás napjaimat betöltötte. Egy pillanatig sem unatkoztam.

Egészségünk kifogástalan volt. Kitűnően táplálkoztunk: a hajón felszolgált ételek pompásak voltak. Én a magam részéről nem is kívántam több változatosságot, de Ned Land, csupa ellentmondási kedvből, egyre azon ügyeskedett, hogy a magával hozott készletekből új ételekkel gazdagítsa az étlapot. Az egyenletes hőmérsékletben még csak náthától sem kellett tartanunk. Különb is, a „*dendrophylla*” elnevezésű madreporából, amelyet Provence-ban „tengeri kapor” néven ismernek, volt a hajón némi készlet; e polip húsa ugyanis kitűnő szer köhögés ellen.

Pár napig rengeteg vízimadarat láttunk: úszómadarokat, halászmadarakat és dolmányos sirályokat. Le is lőttünk néhányat: ezeket a konyhán ügyesen elkészítették, s elég jóízű peccsenye került belőlük az asztalra. Gyönyörű albatroszokat is láttam; ezek a hatalmas madarak a világ minden tája felől, nagy távolságból jöttek, s a vízre leereszkedve pihenték ki a hosszú út fáradalmait. Hangjuk olyan fülsértő, mint a számárordítás.

A *Nautilus* hálói mindenféle tengeri teknőcöt fogtak ki; voltak köztük domborhátú álcseropes teknőcök is; teknőjük igen értékes. Ezek a kétélűek órák hosszat is víz alatt tudnak maradni. Orrcsatornájuk külső nyílásán egy húsos szelep van, s ha a vízbe merülnek, elzárják ezt a szelepet. Némelyik a páncéljába behúzódva, biztos védettségben aludt még akkor is, amikor kifogták. A teknőc húsa általában nem sokat ér, de tojásai igen ízletesek.

Nem győztük bámulni a nyitott ablakon át a halakat s örültünk, ha alkalmunk volt ellesni vízi életük titkait. Láttam egypár olyan fajtát is, amely eddig még nem került a szemem elé.

Ezek közül elsősorban említem meg a kagyló formájú halat; ez a Vörös-tengerben, az Indiai-óceánban s az Atlanti-óceánnak azon a részén honos, amely Amerika egyenlítői partjait mossa. Ezeket a halakat a teknőchöz és a tengeri sünhöz hasonlóan páncél fedi, mégpedig sem

115 1 hektár 10000 m²

mész-, sem kőpáncél, hanem valódi csontképződmény, amely egyeseknél háromszögletes, másoknál négyszögletes alakú. A háromszögletes páncélúak közül láttam öt centiméter hosszú halakat, ezeknek kitűnő az íze; ajánlatos volna őket édesvízben is meghonosítani, aminek nincsen semmi akadálya, mert egyes tengeri halak könnyen hozzá szoknak az édesvízhez.

Conseil mester naponta feljegyezte érdekes megfigyeléseinket; valóban, a legszebb, legérdekesebb halakat láttuk, de pusztán felsorolásukhoz is hosszú oldalakra volna szükségem.

Január 21-től 23-ig a *Nautilus* naponta ötszázharminc mérföldet tett meg, tehát óránként huszonkét mérföld sebességgel haladt. Mégis felismertük a hajó közelében úszó, különféle fajtájú halakat: a villanyfény csalta őket oda. De nem sokáig tudtak kísérni bennünket; a legtöbb hamar elmaradt a gyors hajó mögött, csak egyeseknek sikerült ideig-óráig a *Nautilus* mellett maradniok.

21-én reggel a déli szélesség $12^{\circ} 5'$ -e s a hosszúság $94^{\circ} 33'$ -e alatt megpillantottuk Keeling szigetét. Ezen a pompás, zöldellő kókuszpálmákkal borított, madrepora-eredetű kiemelkedésen Darwin¹¹⁶ és Fitz Roy kapitány szállt egykor partra. A *Nautilus* csekély távolságban hajózott el a lakatlan sziget sziklapartjai előtt. A fenékhálók gazdag zsákmányt takarítottak be: polipokat, tüskésbőrűeket és a puhányok ágazatához tartozó érdekes páncélosokat.

Nemo kapitány gyűjteményébe néhány érdekes példány került; én egy pettyezett virágállatot is csatoltam a ritkaságokhoz: ez az élősdű polip többnyire kagylóra tapad.

A Keeling-sziget csakhamar eltűnt a látóhatáron, és most északnyugatra haladtunk, az Indiai-félsziget csúcsa felé.

- Civilizált országok felé megyünk - mondta nekem Ned Land ezen a napon. - Ez már inkább kedvem szerint lesz, mint az új-guineai szigetek, ahol több vademberrel találkoztam, mint vaddal! India földjén utak vannak, tanár úr, és vasutak, angol, francia meg indus városok. Öt mérföldet sem kell mennünk, és már honfitársakkal találkozunk. Nos, mit gondolsz? Azt hiszem, itt az idő, hogy szépen faképnél hagyjuk a kapitányt!

- Nem, Ned, nem, nem - feleltem igen határozottan. - Ússzunk csak egyelőre az árral, mint azt maguk, tengerészek mondják. A *Nautilus* lakott földrészek felé közeledik. Visszatér Európába, hát csak vigyen el előbb oda bennünket. Ha majd a hazai tengerekre érkezünk, meglátjuk, mit tanácsolsz a józan ész. Különbösen sem hiszem, hogy Nemo kapitány engedélyt adjon vadászatni Malabaar vagy Coromandel partján, mint ahogy azt Új-Guinea partjain megtehettük.

- No és aztán? Hát akkor majd engedély nélkül megyünk, tanár úr.

Nem feleltem a kanadainak. Nem akartam vele vitába szállni. Eltökélt szándékom volt, hogy mindvégig kitarok a hajón, ha már a véletlen sors idevetett, s a végső percig kihasználom e páratlan utazási lehetőséget.

A Keeling-sziget után általában lassabban haladtunk. A hajó szeszélyes útja során nagy mélységekbe ragadott bennünket. Többször is sor került a magassági kormány használatára, amelyet ilyenkor a hajó belsejében levő emeltyűk ferde szögbe állítottak a vízvonalhoz. Néha két-három kilométer mélységbe is leszálltunk anélkül, hogy az Indiai-óceán mélységét megállapítottuk volna, ahol a tizenháromezer méterre lehatoló mélységmérők sem érik el a tengerfenéket. A mély vízrétegekben a hőmérő változatlanul fagypontra feletti négy fokot mutatott. Annyit figyeltem csak meg, hogy a víz a sekélyebb helyeken mindig hidegebb volt, mint a nyílt tengeren.

116 Nagy angol természettudós (1809-1882). Művei főként az ember származására vonatkozóak, korszakalkotók

Január 25-én az óceán pusztaságában semmi sem mutatkozott, s így a *Nautilus* az egész napot a felszínen töltötte. Magasan szökött fel körülötte a víz, amint a hatalmas csavar a hullámokat csapkodta. Ki ne nézte volna most valamilyen óriási cetnek a távolból? A nap nagy részét a tetőn töltöttem. Néztam a tengert. Semmi sem tűnt fel a látóhatáron, csak délután négy óra felé pillantottam meg egy hosszú testű gőzöst, amely a *Nautilus*szal párhuzamosan haladt nyugat felé. Egy pillanatra feltűntek az árbocok, de a gőzös nem vette észre a vízből alig kiemelkedő *Nautilus*t. Úgy gondolom, ez a gőzhajó a György-fok¹¹⁷ és Melbourne érintésével Ceylon szigete és Sidney között közlekedik.

Délután öt órakor, a nappalt és az éjszakát összekötő rövid trópusi alkony előtt, Conseiljel együtt csodálatos látványban gyönyörködhettem.

Van ugyanis egy bájos kis állat, a régiek azt tartották, hogy a vele való találkozás szerencsét hoz. Arisztotelész, Athenaios, Plinius és Oppianos¹¹⁸ tanulmányozták a sajátosságait, és elmondtak róla mindent, amit a görög és itáliai tudósok költői tudománya elmondhatott. *Nautilus*nak és *pompilius*nak nevezték el a kis állatot. De a modern tudomány nem szentesítette a régi elnevezést: a puhány ma „argonauta” néven ismeretes.

S íme, egy egész csapat argonauta úszott most felénk! Százan meg százan! A kecses puhányok mozgatótömlőjük segítségével hátrafelé úsznak, s tömlőjükből lövellik ki a beszívott vizet. Nyolc csápjuk közül hat hosszú, keskeny csáp a vízen lebeg, két kerek, tenyér alakú csáp pedig, mint valami könnyű kis vitorla feszül a levegőben a szélnek. Tisztán láttam csiga formájú, recés kagylójukat, melyet Cuvier¹¹⁹ igen találóan kecses vonalú naszádhoz hasonlított. Valóban, olyanok, mint a hajó. Viszik az állatot, amely azonban nem tapad hozzá a váladékból épült héjához.

- Az argonauta nincs összenőve a kagylójával, de sosem válik meg tőle - mondtam Conseilnek.

- Akárcsak Nemo kapitány - felelte Conseil találóan. - Helyesebb lett volna, ha *Argonautának* nevezi el a hajóját.

A *Nautilus* vagy egy óra hosszat úszott a tömérdek puhány között. Aztán, nem tudom, miért, az argonauták szörnyen megijedtek. Mintegy jelre, egyszerre bevonták a vitorlákat, a csápok összehúzódtak, testük összezsugorodott, s a kagylók felfelé fordultak; ezzel megváltozott a súlypontjuk, s az egész kis flotta a víz alá merült. Pillanatok műve volt az egész - nincs az a hajóraj, amely egységesebben tudna végrehajtani egy hadmozdulatot.

Hirtelen leszállt az éj, s a könnyű szélben a hosszú hullámok lágyan ringatták a *Nautilus*t.

Másnap, január 26-án, a nyolcvankettedik délkörön átszeltük az egyenlítőt, s ismét az északi féltekére kerültünk.

Ezen a napon egy félelmetes cápacsapat kísérte hajónkat. Csak úgy hemzsegnek itt ezek a rettenetes, igen veszélyes állatok. Förtelmes szájukban kilenc sorban nőnek a fogak. Az óriási állatok dühödt erővel ütődtek neki többször is a szalon ablakának. Ned Landdel ilyenkor nem lehetett bírni. Mindenáron fel akart menni a felszínre, hogy megszigonyozza az öt méter hosszú szörnyeket. Erre azonban nem került sor, mert a *Nautilus* fokozta sebességét, s hamarosan maga mögött hagyta a leggyorsabb úszó cápát is.

117 Hegyfok Ausztrália délnyugati partvidékén

118 Arisztotelész (i. e. 378-322) és Athenaios (i. sz. II. század) görög filozófusok; Plinius római természettudós (i. sz. 23-79), Oppianos görög tankölteményíró (i. sz. II. század)

119 Francia természettudós (1769-1832)

Január 27-én, a hatalmas Bengáli-öbölben, a nyílt tengeren - mily irtózatoss látvány! - holttestek úsztak a víz színén. Az indiai városok halottai voltak ezek, s a Gangesz vize sodorta ki őket a nyílt tengerre; a keselyűk, amelyek Indiában egyedül végzik a halottak eltakarítását, még nem falták fel teljesen a tetemeiket - de volt elég cápa, hogy förtelmes munkájukban segítkezzen.

Este hét óra felé a *Nautilus*, félig a víz alá merülve, valóságos tejtengerben úszott. Ameddig csak a szem ellátott, mintha tejjé vált volna az óceán. A holdfény hatása volt ez? De nem, az alig kétnapos újhold még nem jött fel az égbe. A csillagfényes égbolt feketének tűnt a tejfehér víz fölött.

Conseil alig hitt a szemének, s megkérdezett engem, mi lehet a magyarázata e különös tüneménynek. Szerencsére meg tudtam adni a felvilágosítást.

- Ezt a jelenséget tejtengernek nevezik - mondtam. - Óriási kiterjedésű, fehér vízfelület; gyakran látni az Amboina-sziget partjain és a Molukki-tengeren.¹²⁰

- Meg tudná-e nekem mondani a tanár úr, hogy mi idézi elő ezt a jelenséget? - kérdezte Conseil. - Úgy gondolom, a tenger nem változott tejjé?

- Nem, fiam, a tenger fehér színe milliárdnyi ázalékállatka jelenlététől ered. Ezek a kocsonyás, színtelen, apró világítóállatok hajszálnyi vastagságúak, hosszuk a milliméter egyötöd részét sem éri el. Az állatkák néha mérföldekre terjedő darabon tapadnak egymáshoz.

- Mérföldekre terjedően? - kiáltott fel Conseil meglepetten.

- Úgy van, fiam, s meg se próbáld kiszámítani, hogy hány ilyen ázalat van a tejtengerben! Számukat még csak hozzávetőlegesen sem lehet felbecsülni: ha nem csal az emlékezetem, megtörtént már, hogy a hajósok több mint negyven mérföldnyi utat tettek meg a tejtengerben.

Nem tudom, megfogadta-e Conseil a tanácsomat, csak annyit láttam, hogy a derék fiú mély gondolatokba merül: bizonyára azt számolgatta, hogy a milliméter egyötöd része hányszor van meg a negyven mérföldben... Én pedig tovább figyeltem ezt a rendkívül érdekes jelenséget. A *Nautilus* még órák hosszat szelte a fehér hullámokat, s észrevettem, hogy olyan nesztelenül siklik a szappanos vízben, mintha azt a zavaros tajtékot vágná át, amely olykor az öblök áramlatai s ellenáramlatai találkozásánál keletkezik.

Éjfél tájt a tenger egyszerre csak visszanyerte természetes színét, de mögöttünk, egész a látóhatár széléig, az ég még soká tükrözte a fehér hullámokat, mintha északi fény derengene a távolban.

120 Az Amboina-sziget a Celebes és Új-Guinea között fekvő Molukki-szigetek egyike. Molukki-tengernek hívják az óceánnak Celebes és a Molukki-szigetek közötti területét

II. ÚJABB MEGHÍVÁST KAPOK NEMO KAPITÁNYTÓL

Január 28-án, az északi szélesség $90^{\circ} 4'$ -e alatt, a *Nautilus* délben ismét felszállt a felszínre, s nyugat felé, nyolc mérföldnyire, föld tűnt fel a szemünk előtt. Először csak körülbelül kétezer láb magas, szeszélyes alakzatú hegycsoportot láttam. Amikor a másodkapitány megállapította helyzetünket, lementem a szalonba, s amint azt a térképre is rávezette, rögtön láttam, hogy Ceylon szigete előtt járunk, amely mint gyöngyszem függ az indiai félsziget alsó karóján.

Átmentem a könyvtárba, hogy kikeressek néhány könyvet, amely erről a szigetről, a föld legtermékenyebb tájáról szól. Éppen H. C. Sirr „Ceylon és a szingalézok” című könyve akadt a kezembe. A könyvvel együtt visszatértem a szalonba, s először is a sziget földrajzi adatait néztem meg. Az ókorban sokféle néven nevezték ezt a földet, amely az északi szélesség $5^{\circ} 55'$ -e és $5^{\circ} 49'$ -e, a greenwichi délkörtől számított keleti hosszúság $79^{\circ} 42'$ -e és a $82^{\circ} 4'$ -e között terül el; hosszúsága 275 mérföld, legnagyobb szélessége pedig 150 mérföld. Kerülete 900 mérföld, tehát valamivel kisebb Írországnál.

Nemo kapitány a másodkapitány kíséretében belépett ekkor a szalonba.

A parancsnok egy pillantást vetett a térképre, majd hozzám fordult:

- Ceylon szigete gyöngyhalászatáról híres. Volna-e kedve, Aronnax úr, megtekinteni az egyik halásztelepet?

- Nagy kedvem volna, kapitány úr.

- Jól van. Mi sem könnyebb ennél. De csak a halásztelepet, halászokat nem látunk. Még nem kezdődött meg ugyanis a halászati évad. No de sebj. Parancsot adok, hogy a Manaar-öbölbe fussunk be; éjjelre odaérkezünk.

A kapitány pár szót szólt a helyetteséhez; ez azonnal kiment. A *Nautilus* csakhamar leszállt a vízbe; a feszmérő jelezte, hogy harminc láb mélységben haladunk.

Az előttem levő térképen megkerestem a Manaar-öbölt. A kilencedik délkörön találtam meg, Ceylon északnyugati partján. A kis Manaar-sziget vonulata keríti be. Teljesen meg kell kerülnünk Ceylon nyugati partját, hogy eljussunk az öbölbe.

- Professzor úr - szólt hozzám most a kapitány -, gyöngyöt a Bengáli-öbölben, az Indiai-tengerben, a kínai és japán tengerben, Dél-Amerika tengerein, a Panama-öbölben és a Kaliforniai-öbölben is halásznak, de a legszebb példányokat Ceylonban találják. Igaz, kissé korán érkeztünk ide. A halászok csak márciusban gyülekeznek a Manaar-öbölben, és akkor harminc napon át háromszáz bárka hozza felszínre a tenger kincseit, s ez igen hasznos hajtó foglalkozás. Minden bárkán tíz evezős és tíz halász foglal helyet. Ezek két csapatra oszlanak és felváltva merülnek a vízbe. Tizenkét méter mélységbe ereszkednek le, mégpedig úgy, hogy egy nehéz követ tartanak a lábuk között, amely hosszú kötéllel a bárkához van erősítve.

- Hogyan? Még mindig ez a barbár módszer van itt szokásban? - kérdeztem.

- Még mindig - felelte a kapitány. - Pedig a halászat a földkerekség legügyesebb népének, az angoloknak a kezében van. A halászati jogot az amiens-i békekötés 1802-ben engedményezte rájuk.

- Pedig a bűváröltözet, amelyet ön is használ, azt hiszem, nagyon alkalmas lenne ennél a munkánál.

- Úgy is van, mert szegény halászok nem sokáig bírják ki a víz alatt. Egy angol utazó, bizonyos Perceval, Ceylonról szóló útleírásában megemlíti ugyan egy kaffert, aki öt percig bírt

egyfolytában megmaradni a víz alatt. Csakhogy ezt én nem hiszem el. Tudomásom van róla, hogy némely bűvár ötvenhét másodpercig is kibírja, a nagyon ügyesek pedig nyolcvanhétig, de ez egészen ritka, s amikor a szerencsétlen emberek visszakerülnek a hajóra, orrukból, fülükből ömlik a véres víz. Gondolom, az átlagos idő, amelyet a halászok kibírnak, harminc másodperc: ezalatt kis hálójukkal sebtiben összeszednek minden gyöngykagylót, amelyhez hozzáférnek. Csakhogy a halászok általában fiatalon halnak meg; gyengül a látásuk, szemükön fekély képződik, testük kisebesedik, s gyakran megtörténik, hogy a víz alatt szívszélhűdés éri őket.

- Igen - mondtam -, milyen keserves, nehéz foglalkozás ez, s mire jó? Hogy némelyek szeszélyét kielégítse. De mondja csak, kapitány úr, hány gyöngykagylót halászhat egy bárka napjában?

- Negyven-ötvenezret. Sőt, azt mondják, hogy 1814-ben, amikor az angol kormány saját kezelésében végeztette a halászatot, a bűvárok húsz munkanap alatt hetvenmillió kagylót hoztak fel.

- Legalább jól megfizetik őket?

- Nyomorúságosan fizetik őket, professzor úr. Panamában a keresetük heti egy dollár. Egy solt kapnak rendszerint minden kagylóért, amelyben gyöngyszem van, de hány kagylót hoznak fel, amelyben semmi sincs!

- Egy solt kapnak a szegény ördögök, s az urak az ő bőrükön meggazdagodnak! Gyalázat!

- Tehát, professzor úr - mondta a kapitány -, ön társaival most megtekinti a manaari partot, s ha véletlenül valami korai halászt találunk ott, akkor látni fogjuk, hogyan dolgozik.

- Megyünk, kapitány úr.

- De mondja csak, professzor úr, nem fél ön a cápáktól?

- A cápáktól? - kiáltottam.

Ez a kérdés roppant feleslegesnek tűnt.

- Nos? - unszolt a kapitány.

- Bevallom, még nemigen barátkoztam meg velük.

- Mi már megszoktuk őket - felelte a kapitány. - S idővel majd ön is megszokja. Egyébként fegyvert viszünk magunkkal, s útközben tálán el is ejthetünk egy-két cápát. Nagyon érdekes vadászat lesz. Tehát a holnapi viszontlátásra, professzor úr. Kora reggel indulunk.

E könnyedén odavetett szavak után a kapitány kiment a szalonból.

Meghívnak medvevadászatra a svájci hegyekbe - mit szólhat az ember ilyenkor? „Jól van hát, megyünk holnap medvevadászatra.” Meghívják oroszlánvadászatra az Atlasz¹²¹ síkságaira, vagy tigrisvadászatra az indiai dzsungelbe, s ilyenkor mit mondhat? „Áh! Áh! Szóval holnap tigrisvadászatra vagy oroszlánvadászatra megyünk?” De ha az embert víz alatti cápavadászatra hívják, talán előbb mégis meggondolja a dolgot, mielőtt elfogadná a meghívást.

Végigvontam a kezem homlokomon; hideg izzadságcseppek gyöngyöztek rajta.

Gondoljuk csak meg a dolgot szép nyugodtan. Vidrára vadászni a tenger alatti erdőben, mint ahogy Crespo-sziget erdeiben tettük, ez még csak megjárja. De a tengerfenéket járni, amikor szinte biztosra vehetjük, hogy cápákkal találkozunk - ez mégiscsak más! Tudom én, hogy

121 A Szaharával határos észak-afrikai hegység

egyres országokban, különösen az Andaman-szigeteken¹²² a négerek egyik kezükben törrel, hurokkal a másikban, közvetlen közelből támadnak a cápára, de azt is tudom, hogy azok közül, akik szembeszállnak e rettenetes állatokkal, sokan ott is hagyják a fogukat! Különben sem vagyok andaman-szigeti néger, de még ha néger volnék is, akkor is helyénvaló lenne részemről némi habozás...

S már rémlátomásaim voltak, cápákat láttam, amint óriási állkapcsukból kimeredező szörnyű fogsorokkal egyetlen harapással kettéroppantanak egy embert... Derekamban már metsző fájdalmat éreztem... Egyébként sem volt ínyemre ez a fesztelen hang, ahogyan a kapitány ezt a kellemetlen meghívást tette. Az ember azt hihetné, valami ártalmatlan rókavadászatra hív a közeli erdőbe...

No jó - gondoltam -, Conseil úgysem lesz hajlandó elmenni, s akkor én is kibújhatok a meghívás alól...

De bevallom, Ned Land józan észére már nem számítottam ilyen biztosan. Ned Land harcias természetű ember, kedveli a veszélyt, még a legnagyobbat is.

Kezembe vettem ismét Sirr könyvét, de csak gépiesen forgattam a lapokat. A sorok között mindegyre óriási tátott szájakat láttam.

Conseil meg a kanadai lépett be ekkor a szalonba. Nyugodtak, jókedvűek mindketten. Nem tudják, mi vár rájuk.

- No hát, tanár úr, a maga barátja, a kapitány, hogy vinné el az ördög - igen kedves ajánlatot tett nekünk - mondta Ned Land.

- Ó! - kiáltottam fel - szóval már tudják...

- Ha nincs ellenére a tanár úrnak - felelte Conseil -, a *Nautilus* parancsnoka meghívott minket, hogy a tanár úr társaságában nézzük meg holnap a nagyszerű ceyloni gyöngyhalászatot. Roppant előzékeny volt, igazi úriemberként viselkedett.

- Többet nem mondott?

- Nem, semmit - felelte a kanadai. - Csak megemlítette, hogy magának is szólt már erről a kis sétáról.

- Úgy van - mondtam. - De közelebbit nem mondott, hogy...

- Semmi mást nem mondott. Maga velünk tart, ugyebár, tanár úr?

- Mármint, hogy én... hát persze! Látom, magának nagyon tetszik a dolog, Land mester.

- Tetszik bizony! Nagyon érdekes lesz, nagyon érdekes!

- De talán veszélyes! - célozgattam óvatosan.

- Már miért lenne veszélyes ez az egyszerű kis kirándulás a kagylótelepre? - mondta Ned Land.

Nemo kapitány, úgy látszik, nem tartotta szükségesnek, hogy társaimat a cápákkal megriassza. Könnyelábadt szemmel tekintettem rájuk, mintha máris hiányozna valamelyik testrészük. Figyelmeztessem-e őket? Igen, mindenesetre szólnom kell, csak nemigen tudom, hogy hát hogyan is fogjak hozzá?

- Megkérhetném a tanár urat, hogy méltóztassék egy kicsit beszélni nekünk a gyöngyhalászatról? - fordult hozzám Conseil.

- Magáról a halászatról, vagy arról, hogy mi minden történhetik...

122 Szigetcsoport a Bengáli-öbölben

- A halászatról - felelte a kanadai. - Mielőtt az ember belemegy valamibe, jobb azt előre ismerni.

- No jó! Hát akkor üljenek le mellém, barátaim, s elmondok maguknak mindent, amit épp most olvastam egy angol könyvben.

Ned és Conseil leült a pamlagra, s legelőbb is a kanadai fordult hozzám kérdéssel.

- Tanár úr, a gyöngy tulajdonképpen micsoda?

- Kedves barátom - feleltem -, a gyöngy a költő számára a tenger könnye, a keleti ember számára megkövült harmatcsepp, a hölgyek számára hosszúkás alakú, üveges fényű, gyöngyházanyagból való ékszer, amelyet az ujjukon, a nyakukon vagy a fülükben viselnek; a vegyész számára foszfát és szénsavas mész keveréke egy kis kocsonyával, a természettudósok számára pedig némely gyöngyháztermelő kététnős kagyló beteges váladéka.

- Puhányok ágazata, fejnélküliek osztálya, méshéjúak rendje - vetette közbe Conseil.

- Pontosan így van, tudós barátom. Nos, a méshéjúak közül a tengeri fül, a tigriscsiga, a tridacna, a tengeri gyöngykagyló, egyszóval mindazok, amelyek a teknőik belsejét bélelő kék, kékes színű, lila vagy fehér, gyöngyháznak nevezett anyagot választják ki, hajlamosak gyöngyöt termelni.

- Az ehető kagylók is? - kérdezte a kanadai.

- Azok is! A Skócia, Wales, Írország, Csehország, Szászország és Franciaország egyes patakjaiban élő ehető kagylók is.

- No, jó, ezentúl majd ügyelek rá - mondta a kanadai.

- Csakhogy - mondtam - a gyöngyöt elsősorban az értékes gyöngykagyló, a *meleagrina margaritifera* választja ki. A gyöngy nem más, mint gömb alakban növekedő, megkeményedett gyöngyház, amely vagy a kagyló héjához tapad, vagy pedig az állat testének redői közé ékelődik. A gyöngy a teknővel össze van növe, a húsban azonban szabad. A belsejében mindig van egy kis mag, egy kis kemény test, valamely meddő pete vagy homokszemcse, amely körül a gyöngyházanyag az évek során át fokozatosan, vékony, gömbölyű rétegekben lerakódik.

- Több gyöngyöt is találni egy kagylóban? - kérdezte Conseil.

- Igen, fiam. Vannak gyöngykagylók, amelyek felérnek egy kis ékszerdobozzal. Említést tettek olyan kagylóról is - bár én ebben kételkedni bátorkodom -, amely százötven cápát tartalmazott.

- Százötven cápát? - kiáltott fel Ned Land.

- Cápát mondtam? - tiltakoztam élénken. - Százötven gyöngyöt akartam mondani. Cápának itt semmi értelme.

- Valóban - hagyta rám Conseil. - Volna-e szíves most a tanár úr elmondani, hogyan szedik ki a gyöngyöket?

- Erre különféle módszerek vannak. Ha a gyöngy a kagylóhoz tapad, a halász sokszor csipesszel tépi ki. De gyakoribb eljárás az, hogy a gyöngykagylókat a parton gyékényen széttergetik. A friss levegőn az állatok elhalnak, és tíz nap múlva már eléggé előrehaladott a bomlás. Akkor nagy, tengervízzel telített tartályokba kerülnek, majd felnyitják és kimossák őket. Most a válogatás kettős munkája következik. Előbb leválasztják a gyöngyházlemezeket; ezek a kereskedelemben ezüst gyöngyház, fehérgyöngyház és feketegyöngyház elnevezéssel,

százhuszonöt-százötven kilós ládában kerülnek forgalomba. Azután kifejtik a kagylók testét, kifőzik, szitán átnyomják, hogy a legkisebb gyöngyszem se menjen veszendőbe.

- A gyöngy ára a nagyságától függ? - kérdezte Conseil.

- Nemcsak a nagyságától - feleltem -, hanem a színétől, a lágy szivárványos fényétől is, amely oly kellemesen hat a szemre. A legszebb nagy gyöngyöket szűzgyöngyöknek nevezik, ezek magánosan képződnek a puhány szövetében, és fehérek, többnyire áttetszők, opálosan átlátszók, a leggyakrabban gömbölyűek vagy körte alakúak. A gömbölyűeket felfűzik, a körte alakúakból fülönfüggőt készítenek. Ezek a legértékesebbek, s darabszámra adják el őket. A kagyló héjához hozzánőtt gyöngyök nem ilyen szabályosak; súly szerint kerülnek eladásra. Gyengébb minőségűnek osztályozzák az apró gyöngyöket, ezeket méret szerint adják el, és főleg az egyházi díszruhák hímzésére használják.

- De hát nagyság szerint osztályozni gyöngyöket nagyon hosszadalmas és nehéz munka lehet - mondta a kanadai.

- Dehogyan, kedves barátom. Ezt a munkát tizenegy, változó számú lyukkal ellátott szitával vagy rostával végzik. A huszonnégy lyukas szitában megmaradó gyöngyök elsőrendűek. A száz-nyolcszáz lyukkal bíró szitában visszamaradt gyöngyök pedig másodrendűek. A kilencszáz-ezer lyukkal ellátott rostában vannak az apró gyöngyök.

- Ez nagyon ügyes dolog - mondta Conseil. - Látom, a gyöngyök leválasztása és osztályozása gépesítve van. Meg tudná-e mondani a tanár úr, hogy a gyöngykagylótelepek kitermelése mit jövedelmez?

- Sír könyve szerint a ceyloni gyöngyhalászat évi hárommillió cápáért van bérbeadva.

- Cápáért? Talán frankért? - mondta Conseil.

- Igen, frankért! Hárommillió frankért - ismételtem. - De én azt hiszem, a gyöngyhalászat ma már nem olyan jövedelmező, mint régente volt. Ugyanezt mondhatjuk az amerikai gyöngyhalászatról is: háromszáz év előtt V. Károly császárnak négymillió frankot jövedelmezett, napjainkban azonban ez az összeg kétharmadára csökkent. A világ gyöngyhalászatának hozamát kilencmillió frankra lehet becsülni.

- De hiszen emlegetnek híres gyöngyöket is: azok nagy áron keltek el? - kérdezte Conseil.

- Igen, fiam. Azt mondják, hogy Julius Caesar egy olyan gyöngyszemet ajándékozott Serviliának,¹²³ amelynek a mai pénzünkben százhuszezer frank volt az értéke.

- Azt is hallottam - mondta a kanadai -, hogy egy ókori hölgy gyöngyöt ivott ecetben.

- Kleopátra¹²⁴ volt az illető - vágta rá Conseil.

- Pocsék íze lehetett - tette hozzá a kanadai.

- Undorító volt, öregem - mondta Conseil. - De képzelj csak, egy pohárka ecet, ami százötvenezer frankba került - egész szép ár egy kis itókáért!

- Bánom, hogy nem vettem el feleségül a hölgyet - mondta a kanadai, s arcizmai megrándultak.

- Ejha! Ned Land mint Kleopátra férje! Nem rossz.

- Bizony, Conseil, éppen nősülés előtt állottam - felelte a kanadai komolyan. - Nem rajtam múlt, hogy a dolgom nem sikerült. Egy gyöngysort is vettem a menyasszonyomnak, de ő

123 Marcus Brutus római államférfinak, Caesar megölőjének anyja (i. e. I. század)

124 Egyiptomi királynő (i. e. 69-30)

mégis máshoz ment. Na, hát az a nyakék nekem csak másfél dollárumba került, de eliheti, tanár úr, a gyöngyök a húszlyukas szitán sem mentek volna át!

- Édes barátom - feleltem nevetve -, mügyöngy volt, közönséges üveggolyók, belül halezüsttel bevonva.

- Ó, de az a halezüst biztosan nagyon drága - mondta a kanadai.

- Semmibe se kerül jóformán! Tudja, mi az? A fehér keszeg ezüstös pikkelye. A vízből szedik ki, és szalmiákban elteszik. Semmi értéke sincs.

- Talán ezért ment máshoz feleségül - mondta Ned Land elgondolkodva.

- De, hogy visszatérjünk a drága igazgyöngyökhöz - folytattam -, nem hinném, hogy bármelyik fejedelem birtokában becsesebb igazgyöngy volna, mint Nemo kapitány gyöngye.

- Mint ez itt, ni - mutatott Conseil az üvegszekrényben pompázó gyönyörű ékszerre.

- Nem hiszem, hogy tévedek, ha kétfélmillió...

- Frankra?! - mondta gyorsan Conseil.

- Igen, kétfélmillió frankra becsülöm az értékét. És a kapitánynak mindössze annyiba került, hogy felszedte.

- Ejha! - kiáltott fel Ned Land. - Ki tudja, talán a holnapi sétán mi is valami hasonló bukkanunk!

- Ugyan már! - legyintett Conseil.

- Miért ne?

- Mit kezdenél itt a *Nautilus*on a millióiddal?

- Itt semmit - mondta Ned Land -, de... majd máshol.

- Ó! Máshol! - rázta Conseil a fejét.

- Land mesternek voltaképpen igaza van - mondtam. - Ha egypár millió értékű gyöngyöt vinnénk magunkkal Amerikába vagy Európába, ez mindenesetre nagy mértékben hitelesítené beszámolóinkat átélt kalandjainkról. És nagy árat is kapnánk érte.

- Meghiszem azt - mondta a kanadai.

- Hát aztán veszélyes-e az a gyöngyhalászat? - kérdezte Conseil, akit mindig a dolgok tanulságos része érdekelt.

- Nem veszélyes - vágtam rá gyorsan -, kivált, ha megfelelő óvatossággal jár el az ember.

- Mit kockáztat az ember ennél a munkánál? - mondta Ned Land. - Legfeljebb egy kis sós vizet nyel.

- Úgy van, Ned. Különben - tettem hozzá, Nemo kapitány könnyed hangját mímelve - maga, ugye, nem fél, kedves barátom, a cápáktól?

- Mármost hogy én? - mondta Ned. - Én hivatásos szigonyos vagyok! Cicázok velük, hiszen ez a mesterségem!

- Nem arról van szó - kezdtem -, hogy a cápákat szigonnyal kihalásszuk, felhúzzuk a hajóra, baltával leüssük a farkukat, felvágjuk a hasukat, kitépjük a szívüket, s beledobjuk a tengerbe!

- Hanem? Szóval arról van szó, hogy?...

- Igen. Arról van szó.

- A vízben?

- A vízben.

- Hát aztán? Egy jó szigonnyal! Tudja, tanár úr, ezeknek a cápáknak elég szerencsétlen a testalkatuk. Előbb a hátukra kell fordulniuk, úgy tudják csak az embert bekapni. Ezalatt pedig...

Ned Land olyan hangon mondta azt a szót: „bekapni”, hogy a hátamon végigfutott a hideg.

- Nos, Conseil, neked mi a véleményed a cápákról?

- Nekem? Őszintén megmondom a tanár úrnak...

- Helyes - gondoltam.

- Ha a tanár úr nekimegy a cápáknak - mondta Conseil -, nem látom be, hogy akkor hűségesebb inasa miért ne legyen mellette!

III. TÍZMILLIÓS GYÖNGYSZEM

Leszállt az éj, s én nyugovóra tértem. Elég rosszul aludtam. A cápák nagy szerepet játszottak álmomban. Valami gyászinduló hangjaira riadtam fel néhányszor. Persze, ez is csak álom volt.

Másnap hajnalban négy órakor a steward ébresztett fel, akit Nemo kapitány az én személyes szolgálatomra rendelt. Gyorsan felkeltem, felöltöztem, s átmentem a szalonba.

Nemo kapitány már várt rám.

- Elkészült, Aronnax úr? - mondta. - Indulhatunk?

- Indulhatunk.

- Akkor szíveskedjék követni.

- És a társaim, kapitány úr?

- Már várnak bennünket.

- Nem öltözünk be a búvárruhába?

- Még nem. A *Nautilus* nem közelíti meg a partot, s így elég távol vagyunk még a manaari teleptől. De felszereltem a csónakot, s az pontosan oda visz el bennünket, ahol majd kiszállunk - ezzel jókora utat takarítunk meg. A csónak viszi a búvárkészülékeket, s csak akkor öltözünk be, amikor a tenger alá szállunk.

Nemo kapitány a tetőre vezető lépcsőhöz kísért. Ned és Conseil már fent voltak, s már előre örültek a „kellemes kirándulásnak”. A hajóhoz kötött csónakban a *Nautilus* öt matróza ült, útrakész evezőkkel.

Még sötét éjszaka volt. Az eget felhő borította, alig kandikált ki néhány csillag. A föld irányába tekintettem, de csak egy elmosódó vonalat láttam a messzeségben, amely délnyugattól északnyugatig a látóhatár háromnegyedét lezárta. A *Nautilus* éjjel végighaladt Ceylon nyugati partja mentén, s most a szárazföld és a Manaar-sziget által határolt öböltől nyugatra vesztegelt. Itt, az öböl sötét vize alatt terül el a húsz mérföldnél hosszabb, kimeríthetetlen gazdagságú gyöngyragylótelep.

Nemo kapitány, Conseil, Ned Land és én elhelyezkedtünk a csónak farában. A kormányos a kormányhoz állt, négy társa megragadta az evezőket, a kötelelet eloldották, s máris indultunk.

A csónak déli irányban haladt. Az evezősök nyugodtan dolgoztak. Megfigyeltem, hogy a haditengerészek szokása szerint eveznek, s tíz-tíz másodpercenként követik egymást az erőteljes csapások. Míg a csónak a kapott lendülettől szabadon fut, a lehulló vízcseppek oly keményen csobbannak a fekete vízen, mintha olvasztott ólmot fecskendeznének rá. A nyílt tenger felől érkező szellő könnyedén himbálta a csónakot; néha egy-egy tarajos hullámot csapott az orrára.

Szótlanul ültünk a csónakban. Vajon mire gondolhat Nemo kapitány? A földre, melyhez most közeledünk, s amelyet máris túlságosan közelinek tart? Nem úgy, mint a kanadai: Ned Land számára még nagyon messze volt a part. Conseil csupán kíváncsi szemlélőként figyelte az eseményeket.

Fél hat óra tájt a derengő hajnal fényében előtünedezett a partvonalat. Keleten majdnem sík, dél felé kissé emelkedik. Öt mérföld választott még el tőle; a partszegély egybefolyt a ködös vízzel. A tenger odáig kietlen pusztaság volt. Sem hajót, sem búvárt nem láttunk. A

gyöngyhalászok e találkozóhelye most teljesen elhagyatott volt. Amint Nemo kapitány már jelezte, egy hónappal a halászhajó beállta előtt érkeztünk.

Hat órákor egyszerre világos nappal lett; minden átmenet nélkül váltotta fel a nappal az éjszakát, mert a forró égő alatt nincs sem hajnal, sem alkonyat. A sugarak áttörték a keleti eget borító felhőkárpitot, s a ragyogó nap gyorsan felszállt az égre.

Most már tisztán láttam a földet s a parton imitt-amott elszórt néhány fát.

Csónakunk a dél felé kanyarodó Manaar-sziget felé haladt. Nemo kapitány felállt a csónakban, s a tengert nézte.

Jelt adott, s erre kivetették a horgonyt. A lánc alig futott a csigán, mert a fenék egy méter mély sem volt; ez volt a gyöngyhalászhajó egyik legsekélyebb pontja. A tengerfenék felé húzódó apály sodrában a csónak mindjárt forogni kezdett a horgony körül.

- Megérkeztünk, Aronnax úr - mondta Nemo kapitány. - Nézze ezt a keskeny öblöt; egy hónap múlva itt gyülekezik a sok halászhajó, s a vakmerő bűvárok ezt a területet fogják átfürkészní. Ez az öböl igen kedvező hely a gyöngyhalászhajó számára. Védve van az erős szelektől, a tenger itt sosem háborog erősen, s ez a bűvárok munkáját nagyon megkönnyíti. Most pedig öltük fel bűváruhánkat, s indulunk sétára.

Nem feleltem semmit, s tekintetemet a gyanús vízre függesztve, a matrózok segítségével belebújtam a nehéz öltözékbe. Nemo kapitány és két társam is beöltözött. A *Nautilus* személyzetéből ezúttal senki sem szegődött mellénk.

Csakhamar nyakig bele voltunk szorítva a bűváruhába; vállszíjjal hátunkra erősítették a légzőkészüléket. A világítókészülék elő sem került. Mielőtt bedugtam volna fejem a rézgömbbe, meg is jegyeztem ezt Nemo kapitánynak.

- Világításra most semmi szükség - felelte. - Nem szállunk le nagy mélységbe, utunkat a napsugár kellőképp megvilágítja. Különben sem ajánlatos ide villanylámpát hozni. Az erős fény esetleg még idecsalná a tengeri tájak veszedelmes lakóit.

A kapitány e szavaira Conseil meg Ned felé tekintettem. De az én derék barátaim fejüket addigra már beleillesztették a rézgömbbe, nem is hallhatták a kapitány megjegyzését, s nem is felelhetek rá.

Még egy utolsó kérdésem volt a kapitányhoz:

- És a fegyverek? - mondtam. - Hol vannak a puskák?

- A puskák? Mire jók azok itt? Az önök hegyi népe is törrel a kézben támad a medvére. A jó acél megbízhatóbb az ólomnál. Tessék, fogja ezt az erős kést. Dugja az övébe - és most indulás!

Társaimra néztem. Ők is ugyanúgy fel voltak fegyverezve, mint mi. Ned Land még egy hatalmas szigonyt is vitt. Indulás előtt tette be a csónakba.

Ezek után a kapitány példáját követve én is beleillesztettem a fejem a nehéz réztokba: légzőkészülékeink azonnal működésbe léptek.

Pillanat múlva a matrózok sorjában beeresztettek bennünket a vízbe. Másfél méteres mélységben, finom homokon értünk talajt. Nemo kapitány intett kezével. Nyomban követtük őt, s az enyhe lejtőn hamarosan eltűntünk a vízben.

Egyszerre mintha csak elfűjták volna kínzó gondolataimat. Bámulatos nyugodt lettem. Könnyen mozogtam, s ez növelte bátorságomat, képzeletemet pedig teljesen lekötötte a körülöttem feltáruló különös látvány.

A napsugarak már jól megvilágították lent a vizet. Láthatóvá lettek a legkisebb tárgyak is. Tízpercnyi gyaloglás után öt méter mélységben jártunk, csaknem sík talajon.

Lépteink az apró halak egész seregét riasztották fel, mintha csak sárszalonkák rebbentek volna a lápon. A nap egyre magasabbra hágott, s sugarai mind erősebben világították meg a víz mélyét. A talaj fokozatosan megváltozott. Nem jártunk most már finom homokon, hanem gömbölyű köveken tapostunk, mint valami kikövezett úton, s ezt az utat a puhányok és virágállatok tarka szőnyege borította.

Az eleven virágok között, a tengeri növények lombkoronája alatt temérdek idétlen formájú rák futkározott. Többször is utamba került egy förtelmes, óriási rák, amelyet Darwin is leírt. Ezt az erős állatot külön ösztöne arra hajtja, hogy kókuszdióval táplálkozzék: felmászik a parton a fára, lelöki a kókuszdiót, ez leesik a földre, héja megreped, s akkor a rák hatalmas ollójával szétfeszíti. Bent, a vízben ez az állat hihetetlen gyorsasággal mozog, míg a Malabaar-sziget partjain élő teknősök a meglazult sziklák között lassan másznak.

Hét óra felé végre a gyöngytelepre értünk, ahol milliósámra tenyésznek a gyöngykagylók. Ezek az értékes puhányok oly erősen tapadnak a sziklához, hogy helyükről el sem tudnak mozdulni.

Nemo kapitány kezével mutatta nekem az óriási kagylótömeget, s ekkor láttam, micsoda kimeríthetetlen kincsesbánya ez a telep.

Ned Land magával hozott egy hálót, s sebtiben bele is söpört néhány gyönyörű kagylót. De nem vesztegelhettünk egy percre sem, követnünk kellett Nemo kapitányt, aki szemlátomást egy általa ismert úton haladt tovább. A talaj most erősen emelkedett; ha kinyújtottam a karomat, ujjaim már kint voltak a vízből. A zátony azután csakhamar ismét lejtősödni kezdett. Most cukorsüveg alakú, magas, hegyes sziklákat kerülgettünk. A sziklák sötét üregeiben hosszú lábú óriási rákok ágaskodtak, mint megannyi ostromgép, s ránk meresztették ijesztő szemüket.

A tenger alatti növények szőnyegével borított festői sziklacsoportozatban ekkor egy óriási barlang tárult fel előttünk. Eleinte teljesen sötétnek tűnt, mintha fokozatosan kialudt volna a napsugár, s a derengő félhomályt elnyelte volna az éjszaka.

Nemo kapitány belépett a barlangba. Mi nyomon követtük. Szemem csakhamar megszokta a viszonylagos sötétséget. A szeszélyes vonalú boltozat természetes pillérekre nyugodott, s ezek, akár a toszkánai¹²⁵ építészet nehéz kőoszlopai, szélesen terpeszkedtek gránittalapzaton. Miért vezetett minket ide ez a rejtélyes ember? Mit keresünk e tenger alatti kriptában? Nemsokára választ kaptam a bennem felrajzó nyugtalanító kérdésekre.

Leszálltunk egy meglehetősen meredek lejtőn, s valami kerek tárna mélyére kerültünk. Nemo kapitány megállt, s kezével egy tárgyra mutatott, amelyet csak most vettem észre.

Hatalmas méretű kagyló volt előttem, egy óriási tridacna,¹²⁶ úgynevezett „szenteltvíztartó”, amely akár egy tónyi szenteltvizet is befogadott volna; a medence átmérője két méternél nagyobb volt, tehát a *Nautilus* szalonját díszítő tridacna méretét is meghaladta.

Odaléptem e tüneményes puhány elé. Egy gránitlaphoz tapadt, s teljesen elkülönülve fejlődött itt a barlang csendes vizében. A tridacna súlyát háromszáz kilogrammra becsültem. Ekkora nagy kagylónak legalább tizenöt kilogramm a húsa - s csak valami Gargantua¹²⁷ volna képes egy tucatot ebből az „osztrigából” elfogyasztani.

125 Olaszország egyik tartománya. Rómától északra, a Liguri-tenger partvidékén

126 Óriáskagyló. Hosszúsága némelykor 1,5 m, súlya 2-3 mázsa

127 Rabelais nagy francia satirikus író (1494-1553) nagyétkű regényalakja

Nemo kapitány kétségtelenül tudott már e kétteknős kagyló létezéséről.

Nem először járt itt, s azt gondoltam, hogy csak azért vezetett bennünket a barlangba, hogy megmutassa nekünk e természeti csodát. De nem! Nemo kapitánynak különös érdeke fűződött ahhoz, hogy a tridacna mindenkori állapotáról meggyőződjenek.

A puhány teknői félig nyitva voltak. A kapitány odalépett, s törét betolta a kagylóhéjak közé, hogy össze ne csukódhassanak, azután kezével felemelte a puhány köpönyegét; egy fodrozott szélű bőrhártyát.

A test redői között megpillantottam egy kókuszdió nagyságú, szabadon fekvő gyöngyöt. S micsoda gyöngy volt! Formája tökéletesen gömbölyű, színe teljesen tiszta, fénye bámulatosan szép - mérhetetlen értékű kincs! Mohó kíváncsisággal nyújtottam ki érte a kezem, hogy méregessem, megtapogassam! De a kapitány nem engedte, nemet intett, s gyors mozdulattal kihúzta a törét a kagylóhéjak közül, mire a kagyló hirtelen összecsucodott.

Most értettem csak meg, miért jött ide a kapitány. Bennhagyta a gyöngyöt a tridacna köpönyegében, s ez lassan, folytonosan növekedett. A puhány váladékából így évről évre újabb réteg rakódott le a gyöngyre. A kapitányon kívül senkinek sem volt tudomása a barlangról, ahol a természet csodálatos „gyümölcse” érlelődött; úgyszólván ő nevelte nagyra a gyöngyöt, hogy egy napon majd elhelyezze kincsét a múzeumában. Sőt, talán a kínaiak s az indiaiak módjára a gyöngy képződését is ő maga idézte elő: talán egy darabka üveget vagy fémet helyezett el a puhány testének redői közé, s erre aztán lassanként ráakódott a gyöngyház. Összehasonlítva ezt a gyöngyöt a már általam ismert darabokkal, a kapitány gyűjteményében elhelyezett ragyogó példányokkal, legalább tízmillió frankra becsültem az értékét. Pompás természeti tünemény ez a gyöngy, s nem fényűző ékszer, mert nincs az a nő, aki fülében ekkora gyöngyöt viselhetne.

A hatalmas tridacnánál tett látogatás véget ért. Nemo kapitány kivezetett bennünket a barlangból, s mi visszamentünk megint a gyöngykagylótelepre, a kristálytiszta tengerbe, amelyet nem kavartak még fel a szorgos bűvárok.

Külön-külön ballagtunk a vízben, igazi sétálók módjára, s ki-ki kedve szerint megállhatott, elmaradozhatott a többiektől. Minden félelmem elmúlt, nem gondoltam a veszéllyel, s már beláttam, hogy képzeletem azt nevetségesen felnagyította. A tengerfenék egyre emelkedett, s fejem nemsokára már egy méterrel kimagaslott a vízből. Conseil odajött mellém, vastag kobakját az enyém mellé tolta, s barátságosan rám kacsintott. De az emelkedés csak néhány ölnyi hosszú volt, s nemsokára ismét a saját elemünkben jártunk: úgy gondolom, most már joggal nevezhetem így az óceánt.

Tíz percig mentünk a vízben, amikor Nemo kapitány hirtelen megállt. Azt hittem, vissza akar fordulni. De nem. Egy kézmozdulattal maga mellé intett bennünket, s meg kellett húzódnunk a talaj széles bemélyedésében. Kezével egy pontra mutatott a vízen, s én figyelmesen odanéztam.

Egy árnyék jelent meg, öt méter távolságban, s leszállt a fenékre. Rémület fogott el, azt hittem, cápák jönnek. De tévedtem, ezúttal még nem kerültünk szembe az óceán szörnyeivel.

Ember volt, eleven ember, egy indus, fekete bőrű halász, szegény ördög, aki bizonyára aratás előtt jött ide tallózni. Lehorgonyzott csónakja pár lányira a feje fölött himbálódzott. Onnan bukott alá, s oda is tért vissza, valahányszor elmerült. Lába között cukorsüveg alakúra csiszolt követ szorongatott, amely kötéllel volt a csónakhoz hozzákötve, s így gyorsan lemerülhetett a tengerbe. Ez volt minden szerszáma. Amint öt méter mélységben feneket ért, térdre esett, s besöpörte zsákjába a keze ügyébe eső kagylókat. Aztán megint felszállt, kiürítette a zsákot, felhúzta a követ, s előlről kezdte megint a mindössze harminc másodpercig tartó műveletet.

A bűvár nem látott minket. A szikla árnyéka eltakart bennünket a szeme elől. De hogyan is képzelhette volna szegény ördög, hogy a víz alatt emberek vannak, olyan emberek, mint ő, s lesik minden mozdulatát, pontosan megfigyelik, hogyan dolgozik!

Többször felszállt a csónakba, s ismét lemerült. Sohasem vitt fel többet vagy egy tucatnyi kagylónál, mert le is kellett tépni őket a telepről, amelyben erősen megkapaszkodtak. S vajon hány üres kagylót vitt fel, valahányszor életét kockáztatva elmerült a gyöngyökért!

Feszült figyelemmel kísértem minden mozdulatát. Rendszeresen dolgozott, s egy fél óráig úgy tűnt, hogy a halászt nem fenyegeti semmilyen veszély. Már egészen jól megismerkedtem az érdekes halászat minden részletével, amikor egyszerre csak láttam, hogy a fenéken térdelő indus rémült mozdulatot tesz, feláll, s erőteljes lendülettel a felszínre igyekszik.

S már én is láttam, mitől rettent meg. Óriási árnyék jelent meg a szegény bűvár felett. Villogó szemű, tátott szájú, hatalmas nagy cápa közeledett feléje.

Megkövültem a borzalomtól. Egyetlen lépést sem bírtam tenni. A falánk állat hatalmasat csapott uszonyával, s rávetette magát az indusra. Ez félrehajolt, így a cápa nem bírt beleharapni, de úgy mellbe vágta a farkával, hogy a szerencsétlen elterült a tengerfenéken.

Néhány másodpercig tartott csak ez az egész jelenet. A cápa visszatért, hátára fordult, s már éppen azon volt, hogy kettéharapja az indust, amikor a mellettem guggoló Nemo kapitány hirtelen felugrott. Marokra fogta a tört, s egyenesen a szörnyeteg elé ment, hogy szemtől szembe megbirkózzék vele.

Abban a másodpercben, amikor a cápa be akarta kapni a szegény halászt, észrevette, hogy új ellenfele támadt, ismét a hasára feküdt, s széleseben nekiment a kapitánynak.

Most is magam előtt látom Nemo kapitányt. Ugrásra készen, bámulatos hidegvérrel várta a félelmes cápa támadását. Amikor ez rávetette magát, a kapitány hihetetlen gyorsan félreugrott, s beledöfte törét az állat hasába. Csakhogy ezzel a dolog korántsem volt még elintézve. Irtózatos küzdelem kezdődött.

A cápa - hogy úgy mondjam - felordított. Sebéből patakzott a vér... vörösre festette a tengert úgy, hogy a zavaros vízben semmit sem láttam.

Semmit sem láttam mindaddig, míg egyszerre csak egy tiszta hullámban meg nem pillantottam megint a vakmerő kapitányt, aki az állat uszonyában megkapaszkodva, közelharcot vívott a szörnyeteggel. Beledöfkölte törét a hasába, de nem sikerült halálos szúrást ejtenie: a szíve kellős közepébe döfni a tört. A cápa dühödten vergődött, ádázul csapkodta a vizet, s a felkavart hullámok engem is majdnem feldöntöttek.

A kapitány segítségére akartam sietni. De úgy erőt vett rajtam az iszonyat, hogy mozdulni sem bírtam.

Rémülettől tágra nyílt szemmel bámultam a küzdelmet. Az erőviszonyok megváltoztak. A kapitányt az óriási állat a földre nyomta, s teljes súlyával ránehezedett. A cápa feltátotta száját, mint valami óriási lemezollót, s kapitány a következő pillanatban eltűnt volna a torkában, ha Ned Land ebben a szemvillanásban oda nem ugrik a szigonyával, s bele nem döfi a cápába rettenetes fegyverét.

A tengert újra vörösre festette a kiömlő vér. A dühödten vergődő cápa hatalmas hullámokat kavart a vízben. Ned Land célba talált. Szíven szúrta a szörnyeteket, s ez haláltusában hörögve, oly iszonyatosan rángatózott, hogy a vízlökés feldöntötte Conseilt.

Ned Land most kiszabadította a kapitányt: ez sebesülés nélkül került ki a küzdelemből. Felállt, s egyenesen az indushoz ment, elvágta a kötelet, amely a kőhöz kötötte, karjába vette az eszméletlen embert, s erőteljes rúgással a felszínre emelkedett.

Mindhárman követtük a kapitányt. Csoda folytán megmenekültünk, s most pár perc alatt a halász csónakjához értünk.

A kapitány első dolga az volt, hogy életre térítse a szerencsétlent. Kétséges volt, hogy a mentési kísérlet sikerül-e. Én bizakodtam, hiszen szegény ördög nem sokáig volt a vízben. De lehet, hogy a cápa agyoncsapta a farkával.

Szerencsére nem így történt: a kapitány és Conseil erőteljesen dörzsölték a halász testét, s ez lassan-lassan eszméletre tért. Felnyitotta szemét. Mennyire csodálkozhatott, sőt, hogy megrettenhetett, amikor a föléje hajló négy vastag rézgömböt megpillantotta!

De mit gondolhatott akkor a szegény halász, midőn a kapitány ruhája zsebéből kihúzott egy zacskó gyöngyöt, s a halász kezébe nyomta? A szegény ceyloni indus reszkető kézzel vette el a vízi ember nagylelkű ajándékát. Rémült tekintete azonban elárulta, hogy nem tudja, miféle rendkívüli lényeknek köszönheti az életét meg a szerencsésjét.

A kapitány intett, s mi megfordultunk, s visszatértünk a gyöngykagylótelepre; a már ismert úton haladva fél óra alatt elértük a lehorgonyzott csónakot.

Beszálltunk a járműbe, s a matrózok segítségével mindenki megszabadult a nehéz rézsisaktól.

Nemo kapitány első szava a kanadainak szólt:

- Köszönöm, Land mester - mondotta.

- Csak vizsontszolgálat volt - felelte Ned Land. - Tartoztam vele, kapitány úr.

A kapitány ajka körül halvány mosoly jelent meg, s ezzel a dolog be volt fejezve.

- A *Nautilus*hoz! - rendelkezett.

A csónak sebesen siklott a hullámokon. Pár perccel később a cápa teteme úszott el mellettünk a vízben. Huszonöt méternél is hosszabb volt. Testének egyharmadát hasította fel az óriási száj. Teljesen kifejlett példány volt, amit az állkapocsból kinövő kilencsoros fogazatáról állapítottam meg.

Conseil merőben tudományos érdeklődéssel szemlélte a borzalmas állatot, s meg vagyok győződve arról, hogy igen helyesen a porcos halak osztályába, a rögzített kopoltyúsok rendjébe és a cápafélék családjába osztályozta.

S míg a hatalmas állat tetemét nézegettem, egyszerre csak egy tucat cápa jelent meg a csónak körül. De a falánk állatok ügyet sem vetettek ránk, nekiestek a tetemnek, és szétmarcangolták.

Fél kilenckor ismét a *Nautilus* fedélzetén voltunk.

S itt gondolkozni kezdtem a Manaar-öbölbe tett kirándulásunk eseményein. Két megfigyelésem domborodott ki határozottan a történetekből. Az egyik Nemo kapitány rettenthetetlen bátorságára vonatkozott, a másik egy emberi lény iránt tanúsított önfeláldozó odaadására. A kapitány a tenger alá merült, hogy ne kelljen többé embert látnia - s mégis kész életét áldozni egy ismeretlen embertársáért. Bármit mondjon is ez a különös férfiú, a szívéből azért mégsem sikerült kiölnie minden érzést.

Amikor ezt megemlítettem neki, kissé meghatott hangon válaszolta:

- Az az indus, professzor úr, az elnyomottak országából való, s én az elnyomottak oldalán állok. Minden elnyomott a testvérem volt, s az is marad, az utolsó leheletemig!

IV. A VÖRÖS-TENGER

Január 29-én Ceylon szigete eltűnt a látóhatáron, s a *Nautilus* óránként húsz mérföld sebességgel siklott át a Maledivákat a Lakkadiváktól¹²⁸ elválasztó csatornák útvesztőjén. Elhaladt a madrepora eredetű Kittan-sziget mellett, melyet Vasco da Gama¹²⁹ 1499-ben fedezett fel; ez a sziget az északi szélesség 10° 14'30"-én és a keleti hosszúság 69°-a és 50° 72'-e között fekszik, s egyike a szigettenger tizenkilenc legfontosabb szigetének.

16 200 mérföldet tettünk meg, amióta a japán tengeren útra keltünk.

Másnap - január 30-án -, amikor a *Nautilus* ismét a felszínre jött, semerre sem láttunk már földet. Hajónk észak-északnyugati irányban haladt a Perzsa-öböl bejárata, az Arábia és az India-félsziget közé mélyedő Arab-tenger felé.

Valóságos zsákutcába jutottunk; semerre sincs kivezető út. Hová visz bennünket Nemo kapitány? Nem tudtam volna megmondani. Ez a felelet azonban nem elégítette ki a kanadait, aki aznap megkérdezte tőlem, hogy hová megyünk.

- Oda megyünk, Ned mester, ahová a kapitány szeszélye visz bennünket.

- Messzire nem jutunk vele - felelte a kanadai. - A Perzsa-öbölnek nincs kijárata, s ha behajózunk oda, hamarosan vissza is fordulunk.

- Hát akkor visszafordulunk, kedves barátom. S ha a *Nautilus* a Vörös-tengerre is el akar látogatni, ott a Bab-el-Mandeb-szoros, azon keresztülmehet.

- Énnekem kell felvilágosítani magát, tanár úr? - zsörtölődött Ned Land. - Nagyon jól tudja, hogy a Vörös-tenger éppúgy el van zárva, mint a Perzsa-öböl, minthogy a szuezi földszorosot még nem vágták át teljesen, de ha már át is volna vágva, a mi titokzatos hajónk úgysem merészkedik be egy zsilipekkel megszakított csatornába. A Vörös-tengeren át semmi esetre sem vezethet az utunk Európába.

- Egy szóval sem mondtam, hogy Európába megyünk.

- Hát mit gondol, hová megyünk?

- Azt gondolom, hogy a *Nautilus* előbb ellátogat Arábia és Egyiptom érdekes tájaira, s azután visszatér az Indiai-óceánba, talán a Mozambique-csatornán¹³⁰ át, vagy talán a Maszkarényák mellett, s így jut el a Jóreménység fokához.¹³¹

- És ha a Jóreménység fokánál leszünk? - unszolt a kanadai türelmetlenül.

- Nos, akkor majd behajózunk az Atlanti-óceánba, azt még nem ismerjük. Ejnye, kedves Ned barátom, maga talán belefáradt a tenger alatti utazásba? Csak nem unta meg? Hiszen örökösen változik a látvány, mindennap újabb csodával találkozunk a víz alatt! Én bizony sajnálnám, ha utazásunk már véget érne, hiszen kevés embernek van része ilyen ritka élményben.

- De tudja-e, tanár úr, hogy idestova három hónapja vagyunk már bebörtönözve a *Nautiluson*!

- Nem, nem tudom, nem is akarom tudni, kedves barátom, és nem számolom sem a napokat, sem az órákat.

128 Szigetcsoportok az Indiai-óceánon, Indiától nyugatra

129 Portugál felfedező (1469-1524). Portugália egykori indiai gyarmatainak alapítója

130 Az Indiai-óceánnak Madagaszkár és a kelet-afrikai part közötti területét hívták így

131 Az afrikai szárazföld legdélibb nyúlványa

- De mi lesz ennek a vége?

- Azt majd megmutatja a jövő. Egyébként, helyzetünkön úgysem tudunk változtatni, s csak hiába vitatkozunk. Ha maga egy nap majd azzal jön hozzám, kedves barátom: „Itt az alkalom, megszökhetünk!”, akkor én azt megbeszélem magával. De e pillanatban szóba sem jöhet ilyesmi, s őszintén megmondom, nem hiszem, hogy Nemo kapitány valaha is az európai tengerekre merészkedjék.

Amint e rövid párbeszédből kitűnik, annyira bolondja voltam a *Nautilus*-nak, hogy úgy beszéltem, úgy gondolkodtam, mintha nem is a magam, hanem a parancsnokának bőrében volnék.

Beszélgésünket Ned Land ezekkel a szavakkal fejezte be:

- Ez mind nagyon szép és nagyon jó, de szerintem a kényszer megöli az élvezetet.

A *Nautilus* négy napon át, február 3-ig, az Oman-öbölben járt, változó sebességgel és különböző mélységekben. Úgy tűnt, mintha cél nélkül bolyongana, s tétovázna, milyen úton haladjon - de a Ráktérítőt egyszer sem keresztezte.

Midőn e tengert elhagytuk, egy pillanatra feltűnt előttünk Maszkát, az Oman-föld legjelentősebb városa. Megbámultam ezt a különös várost: a fekete sziklák tövében épült hófehér házakat és erődöket, a mecsetek kerek kupoláit, a kecses, hegyes minareteket s az üde zöld, lépcsőzetes hegyoldalt. De a város képe egy villanásnyi látomás volt csupán, mert a *Nautilus* ismét alámerült a sötét habokba.

Hajónk ezután hat mérföld távolságban az arab partokat követte, a parton végigvonuló hegyláncon feltűnt néhány ősrégi rom. Február 5-én végre az Adeni-öbölbe értünk: ennek szűk tölcsérésén át ömlik az Indiai-óceán vize a Bab-el-Mandeb-szorosba, s onnan a Vörös-tengerbe.

Február 6-án a *Nautilus* elhaladt Aden előtt; a város hegyfokon épült, s keskeny földnyelv köti össze a szárazfölddel. Az arab Gibraltár¹³² bevehetetlen: az angolok 1893-ban kerítették hatalmukba ezt a fontos pontot, s helyrehozták az erődítéseket. Feltűntek a város nyolcszögletű minaretjei. Edrizi arab történetíró szerint az egész partvonalon ez volt hajdan a legélénkebb kereskedelmet űző s leggazdagabb város.

Meg voltam győződve arról, hogy Nemo kapitány, miután e pontig eljutott, most visszafordul. De tévedtem; legnagyobb ámulatomra nem ez történt.

Másnap, február 7-én befordultunk a Bab-el-Mandeb tengersizorosba. Arab neve azt jelenti: könnyek kapuja. Negyven kilométer széles és csak ötvenkét kilométer hosszú, s a teljes sebességgel haladó *Nautilus* alig egy óra alatt keresztülszelte. De semmit sem láttam, még a Perm-szigetet sem, amelyet az angolok azért foglaltak el, hogy megerősítsék Aden helyzetét a tengeren. Számos, Szuezből Bombaybe, Calcuttába, Melbourne-be, a Mauritius- és a Bourbon-szigetek felé igyekvő angol és francia gőzhajó haladt a keskeny szorosban, a *Nautilus* tehát nem kockáztathatta meg, hogy mutatkozzék, hanem óvatosan a víz alatt haladt.

Délben végre a Vörös-tenger hullámaint szelte hajónk!

A Vörös-tenger! A bibliai történetek híres tengerét sohasem frissíti eső! Egyetlen jelentékeny folyó sem ömlik bele! Vizét állandóan apasztja az erős párolgás, úgyhogy évente másfél méter magas vízréteget veszít. Ez a csodálatos öböl csaknem úgy körül van zárva, mint valami tó, s egykor talán teljesen kiszárad; e szempontból helyzete hátrányosabb a Kaszpi-tengernél és a

132 Spanyolország legdélibb foka, a Földközi-tenger bejárata. Angol birtok. Magas szikláira az angolok hatalmas erődrendszert építettek. Az Arab-félsziget déli csücskén fekvő s a Vörös-tenger bejárata felett uralkodó Adent szintén erődde építették ki

Holt-tengernél; ezek felszíne csak olyan mértékben apad, hogy a beléjük ömlő víz pontosan kiegyenlíti a párolgást.

A Vörös-tenger 2600 mérföld hosszú és átlag 240 mérföld széles. A Ptolemaeusok¹³³ és a római császárok idején a kereskedelem fő közlekedési útvonala volt; a szuezi földszoros átvágásával visszanyeri régi jelentőségét; fontossága a szuezi vasútvonal megépítése óta máris növekedett.

Nem sokat törtem a fejem, hogy miféle szeszély indította Nemo kapitányt, hogy bennünket a Vörös-tengerre vezessen, de mindenképp helyeslem a parancsnok elhatározását. A *Nautilus* közepes sebességgel haladt; majd a felszínen jártunk, majd alámerültünk, hogy elkerüljük valamely hajóval a találkozást, s így alkalmam volt kívül-belül megfigyelni ezt a különös tengert.

Február 8-án, a kora hajnali órákban megpillantottuk Mekkát; ez a város ma már romba dőlt, falai az ágyúdörgésre is összeomlanak, s néhány datolyapálma zöldell csak térségén. Hajdanában nevezetes város volt, hat piactérrel, huszonhat mecsettel; a három kilométer hosszú városfalat tizennégy erőd védte.

A *Nautilus* ezután az afrikai parthoz közeledett, ahol a tenger sokkal mélyebb. Felnyíltak a szalon ablakai előtt a fedőlemezek, s a kristálytisza vízben csodaszép, élénk színű korallbokrokot és pompás, zöld moszattal borított, óriási sziklafalakat láttunk. Páratlanul szép látvány tárult élénk, amint az afrikai partot szegélyező sziklazátványok és vulkanikus képződmények előtt elhaladtunk. De a legszebb korallbokrok akkor tűntek fel, amidőn a *Nautilus* az arábiai part felé fordult.

Gyönyörű órákat töltöttem a szalon ablaka előtt! Nem győztem gyönyörködni a tenger alatti növénytakaró és állatvilág újabb meg újabb jelenségeiben, amint feltüneteztek a fényszórával megvilágított vízben. Szenvedélyes érdeklődéssel figyeltem az ezernyi meg ezernyi közönséges szivacsot is: első ízben láttam őket most a tengerben.

A szivacs nem a növényvilágba tartozik, hanem a korallnál is fejlettebb puhány. Ma már kétségtelen, hogy a szivacs: állat, bár a természettudósok eltérő nézeteket vallanak arról, hogy milyen a szivacs szervezete. Egyesek szerint madreporatelep, mások szerint pedig magában élő egyedi lény.

A szivacsállatok osztályához közel háromszáz fajta tartozik. Leginkább a Földközi-tengerben, a görög szigettengerben, Szíria partjain s a Vörös-tengerben él. Ezekben a tengerekben nőnek és szaporodnak azok a finom, puha szivacsok, melyek százötven frankos árat is elérnek. Minthogy nem remélhettem, hogy ezeket a virágállatokat a levantei kikötőben tanulmányozhassam, ahonnan az áthatolhatatlan szuezi földnyelv választ el bennünket, be kellett érnem a Vörös-tengerben élő példányok megfigyelésével.

A *Nautilus* nyolc-kilenc méter átlagos mélységben haladt a keleti part gyönyörű sziklái alatt. Magamhoz hívtam tehát most Conseilt.

A legkülönbözőbb formájú szivacsok nőttek itt. Félfolyékony, kocsonyás anyaggal átítatott, rostos szövetükből vékony vízerecskék csordogáltak állandóan; az életet adó víz minden sejthez elhatol, azután a szivacs összehúzódik, s kilöki magából a vizet. Ha a szivacs elhal, eltűnik belőle az ammóniákat fejlesztő, rothadó, kocsonyás anyag, csak a rostos szövet marad meg, s rőt színű lesz. A szivacsot rugalmassági foka és felszívóképessége szerint különböző célokra használják.

133 Egyiptom görög-macedón uralkodói (i. e. 323-30)

A szivacsok a sziklákhöz, a puhányok teknőihez, sőt a vízinövények száraihoz is hozzátapadnak. Elmagyaráztam Conseilnek, hogy kétféleképpen halásszák őket: hálóval vagy pedig kézzel. Az utóbbi munkát búvárok végzik; ez a módszer célravezetőbb, mert a sértetlen szövetű szivacsok sokkal értékesebbek.

A spongyatelepek mellett mindenféle más virágállat is burjánzott, rengeteg halat is láttunk.

Február 9-én a *Nautilus* a Vörös-tenger legszélesebb részén haladt; a nyugati parton fekvő Szuakin s a keleti parti Jemen között; a tenger szélessége itt 190 mérföld.

Ezen a napon, délben, miután meghatározták a hajó helyzetét, Nemo kapitány feljött a fedélzetre.

Én is éppen ott tartózkodtam.

Elhatároztam magamban, hogy addig nem tágítok mellőle, amíg ki nem puhatolom további terveit. Amint meglátott, mindjárt odajött hozzám; barátságosan megkínált egy szivarral, és azt mondta:

- Nos, professzor úr, hogy tetszik önnek a Vörös-tenger? Jól megfigyelte már csodálatos halait, virágállatait, a szivacstelepeket s a korallerdőket? Megnézte partján a városokat is?

- Mindent megnéztem, kapitány úr - feleltem. - S a *Nautiluson* remek alkalom van ilyen tanulmányokat folytatni. Ó, micsoda értelmes hajó ez!

- Igen, professzor úr, értelmes, merész és sebezhetetlen! Nincs mit félnie a Vörös-tenger szörnyű viharaitól, az áramlatoktól és a sziklazátonyoktól.

- Valóban - mondtam -, a Vörös-tengert úgy emlegetik, hogy itt a legrosszabb a tenger. S ha nem tévedek, már az ókorban gyalázatosan rossz híre volt.

- Bizony. A görög és a latin történetírók nem mondanak róla semmi jót. Strabo¹³⁴ pedig azt írja, hogy különösen a hathetes nyári északi szelek és az esős időszak alatt háborog. Az arab Edrizi, aki Kolzumi-öböl néven írt róla, elmondja, hogy a homokzátonyokon számos hajó pusztult el, és hogy éjnek idején senki sem merészel itt hajózni. Ezen a tengeren, mint mondja, rettenetes szélviharok dúlnak, s barátságtalan szigetek merednek ki belőle, „semmi jó sem várható tőle”, sem a felszínen, sem a mélyben. Ugyanígy ír róla Arrianosz, Agatharkhosz és Artemidorosz.

- Nem csoda, hiszen ezek a történészek nem a *Nautiluson* utaztak - mondtam.

- Úgy van - felelte a kapitány mosolyogva -, de ebben a tekintetben a modernek sem jutottak tovább a régieknél. Századokra volt szükség, míg felismerték a gőz hajtóerejét! Ki tudja, elég-e száz év, hogy egy újabb *Nautilus* szülessék?! A világ nagyon lassan halad, Aronnax úr.¹³⁵

- Ez igaz - mondtam. - Az ön hajója valóban egy évszázaddal, vagy annál is többel megelőzte korát. Milyen kár, hogy a *Nautilusnak* feltalálójával s titkával együtt egy napon nyomtalanul el kell pusztulnia!

Nemo kapitány nem felelt szavaimra. Pár percnyi hallgatás után ezzel fordult hozzám:

- Ön az előbb arról beszélt, hogyan vélekedtek az ókori történészek a Vörös-tengeren való hajózás veszélyéről.

134 Görög földrajzíró (i. e. 63-i. sz. 23)

135 Nemo kapitány nagyon borúlátónak bizonyult. Gőzhajtású tengeralattjárókkal már a múlt század nyolcvanas éveiben kezdtek kísérletezni. Villanyhajtású tengeralattjárókat pedig a század elején szerkesztettek először. Ma már ezer és ezer „Nautilus” szeli az óceánok hullámain

- Úgy van - mondtam -, de nem voltak-e túlzottak ezek az aggodalmak?

- Igen is, meg nem is, Aronnax úr - felelte a kapitány. Úgy látszik, igen alaposan ismeri „az ő kedves Vörös-tengerét”. - A jól felszerelt, szilárdan épült, az engedelmes gőz által biztosan vezetett modern hajó sok mindennel meg tud küzdeni, ami a régi hajók számára nagy veszélyt jelentett. Képzelve csak el az első hajósokat: pálmafarostból font kötéllel összeerősítettek deszkákat, s ilyen bárkákon kalandoztak a tengeren; bárkáik eresztékeit porrá tört gyantával tömítették és delfinzsírral vonták be. Még csak műszereik sem voltak az irány megállapítására, találmányra jártak az általuk alig ismert áramlatok sodrában. Ilyen körülmények között igen gyakori volt a hajótörés. De manapság a Suez és a déli tengerek között járó gőzhajók, a kellemetlen monszon-szelek¹³⁶ ellenére is, kockázat nélkül járnak a háborgó öbölben.

A kapitány és az utasok nem mutatnak be engesztelő áldozatot indulás előtt, s visszaérkezésük után sem mennek el, virágfüzérrel s arany szalaggal felékesítve, a legközelebbi templomba, hogy szerencsés visszatértükért hálát adjanak az isteneknek.

- Ebben egyetértünk - mondtam. - Valóban, a gőz kiölte a tengerészek szívéből a hálaérzetet. Úgy látom, kapitány úr, ön a Vörös-tengert igen behatóan tanulmányozta: nem tudná-e megmondani nekem, honnan ered a neve?

- Erre sokféle magyarázat van. Érdeklí, mit mondott róla egy XIV. századbéli krónikás?

- De mennyire!

- Ez az élénk képzeletű költő azt állítja, hogy a Vörös-tenger akkor kapta a nevét, midőn a zsidók előtt szétvált, s amikor Mózes parancsára a habok ismét összezsugorodtak, és a fáraó belefulladt:

*„S hogy megtörtént vala az erős nagy csoda,
A tenger színe is vörösre fordula,
Vörösre fordula annak minden cseppje,
S a nép ezért Vörös-tengernek nevezte.”*

- Költői magyarázat, de engem nem elégít ki, kapitány úr - mondtam. - Kíváncsi vagyok, mi az ön véleménye.

- Megmondom. Szerintem a Vörös-tenger elnevezésében a héber „edrom” szó fordítását kell keresni; az ókoriak a víz különös színe miatt adták neki ezt a nevet.

- Én eddig úgy láttam, hogy a Vörös-tenger vize kristálytiszt, semmi különös árnyalata nincs.

- Helyesen figyelte meg, Aronnax úr, de ha majd az öböl végéhez közeledünk, ezt a különös színt is megfigyelheti. Emlékszem, a Tor-öbölben egyszer egészen vörösnek láttam, mintha nem is víz, hanem vér hullámozott volna.

- Ezt a színt ön valamely mikroszkopikus moszat jelenlétének tulajdonítja?

- Úgy van. Apró növénykék választják ki a nyálkás, bíborszínű anyagot. E növények oly aprók, hogy egy négyzetmilliméter területen negyvenezer fér el belőlük. Ha majd Torhoz érünk, talán ön is megláthatja.

- Ön tehát nem most jár először a *Nautilusszal* a Vörös-tengeren?

- Nem. Akkor jártam itt, amikor a Szezei-csatornát építeni kezdték.

¹³⁶ Télen a tenger felé, nyáron a tenger felől fújó szél. Bizonyos területeken nyáron nagy esőzéseket okoz

- Az imént a zsidók átkeléséről beszélt a Vörös-tengeren s az egyiptomiak pusztulásáról. Érdekelne, hogy megtalálta-e a víz alatt e nagy történelmi esemény nyomát?

- Nem találtam meg, Aronnax úr, s ennek oka volt.

- Mégpedig?

- Az a hely ugyanis, ahol Mózes a hagyomány szerint átkelt népével, ma már annyira elhomokosodott, hogy a tevéknek térdig sem ér a víz. Megérti tehát, hogy az én *Nautilusom* számára ott nincs elég víz.

- És az a hely?... - kérdeztem várakozva.

- A hely valamivel Szuezi fölött van, a keskeny tengersizorban, amely egykor, midőn a Vörös-tenger még a sós tavakig terjedt, mély öblöt képezett. Mármost, hogy az átkelés megtörtént-e vagy sem, más kérdés, de az bizonyos, ha megtörtént, akkor a zsidók valóban ezen a helyen keltek át, hogy az ígélet földjére jussanak, s a fáraó serege is ezen a helyen pusztult el. Ha ott a homokban ásatásokat végeznének, alighanem igen sok egyiptomi eredetű fegyver és szerszám kerülne napvilágra.

- Kétségtelenül - mondtam. - Reméljük a régészek érdekében, hogy az ásatásokra előbb-utóbb sor kerül, ha majd a Szuezi-csatorna megépítése után új városok keletkeznek ezen a földszoroson. A *Nautilus* persze nem sok hasznát látja ennek a csatornának!

- Nem, de az egész világ számára igen hasznos lesz - mondta Nemo kapitány. - Már az ókorban is felismerték, mennyire hasznos volna a kereskedelem számára összeköttetést létesíteni a Földközi-tenger és a Vörös-tenger között, de arra nem gondoltak, hogy egyenes csatornát ássanak, hanem a Níluson bonyolították le a forgalmat. Valószínű, hogy a Nílust a tengerrel összekötő csatorna építését Sesostris¹³⁷ alatt kezdték meg - ha ugyan hihetünk a hagyománynak. De az bizonyos, hogy Nekosz, időszámításunk előtt 615-ben, megkezdte egy csatorna munkálatait. E csatorna vizét a Nílus táplálta, folyása az Arábiával szembe néző egyiptomi sivatagon át vezetett. Négy nap alatt végig lehetett hajózni, s olyan széles volt, hogy két háromevezős gálya egymás mellett haladhatott benne. A csatornaépítést Dárius,¹³⁸ Histaspés fia folytatta, s valószínűleg II. Ptolemaios fejezte be. Strabo látta, hogy hajózásra használják; de a csatorna csekély lejtése miatt csupán az év néhány hónapjában volt hajózható. A csatornát az Antoniusok századáig¹³⁹ kereskedelmi útvonalnak használták; azután nem törődtek vele, elhomokosodott, majd Omár kalifának, a mohamedánok uralkodójának rendeletére, vagy talán Al Mansor kalifa parancsára, aki meg akarta akadályozni, hogy az ellene fellázadt Mohamed ben Abdullah élelmiszer-szállítmányokat kapjon, a csatornát örökre betemették. Az önök Bonaparte tábornoka egyiptomi hadjárata folyamán megtalálta e munkálatok nyomát a szuezi sivatagban, s néhány órával Hadzsarothba érkezése előtt a meglepetésszerű dagályban kis híján életét vesztette, ugyanazon a helyen, ahol Mózes háromezer évvel azelőtt táborozhatott.

- Nos, kapitány úr, amire az ókorban nem mertek vállalkozni, azt Lesseps Ferdinánd, a kiváló francia tervező megteremtette: összekötötte a két tengert, s ezáltal az utat a Gibraltári-szoros előtt fekvő Cadizból Indiába kilencezer kilométerrel megrövidítette, úgyhogy az afrikai földrészből rövidesen óriási sziget lesz.

137 Egyiptomi uralkodó (fáraó). Valószínűleg i. e. 1300 táján élt

138 Perzsa uralkodó (i. e. 550-486)

139 Az i. e. I. század. (A köznépi eredetű Antonius család sarjai ebben az évszázadban a római birodalom sorsát irányító közéleti tényezők sorába emelkedtek)

- Úgy van, Aronnax úr, s ön joggal lehet büszke honfitársára. Lesseps Ferdinánd nagyobb dicsőséget szerzett hazájának, mint a legnagyobb hadvezérek! Ő is ugyanúgy kezdte, mint annyi más, eleinte sok bosszúság és mellőzés érte, de a lángész akaraterejével győzedelmeskedett a nehézségeken. De milyen elszomorító arra gondolni, hogy ez a nagy mű, amelyet nemzetközi együttműködéssel kellett volna megalkotni, s dicsőségére válhatott volna egy egész korszaknak, egyetlen ember hatalmas energiája folytán jöhetett csupán létre. S ezért: tisztelet és becsület Lesseps Ferdinándnak!
- Igen, tisztelet és becsület a nagy franciának! - mondtam. Nemo kapitány meleg hangja nagyon meglepett.
- Sajnos - folytatta -, a Szezei-csatornát nem tudom önnek megmutatni. De holnapután már megpillantja Port Said hosszú mólóit. Addigra a Földközi-tengeren leszünk.
- Hogyan? A Földközi-tengeren? - kiáltottam.
- Igen, professzor úr. S ez meglepi?
- Az lep meg, hogy már holnapután ott leszünk.
- Igazán?
- Igen, kapitány úr, ez nagyon meglepő, noha már megszokhattam volna, hogy az ön hajóján semmin se csodálkozzam.
- De miért csodálkozik ezen?
- Csodálkozom, hogy micsoda óriási sebességgel kell majd a *Nautilus*nak futnia, hogy Afrika és a Jóreménység foka megkerülésével holnaputánra a Földközi-tenger kellős közepén lehessen.
- Ki mondta, hogy a *Nautilus* megkerüli Afrikát, professzor úr? Ki beszél arról, hogy megkerüljük a Jóreménység fokát?
- Hacsak a *Nautilus* nem a szárazföldön hajózik, s át nem úszik a földszoros felett...
- Alatta fog átúszni, professzor úr.
- Alatta?
- Természetesen - felelte a kapitány nyugodtan. - A természet e földnyelv alatt régen elvégezte azt a munkát, amit az emberek most a felületen folytatnak.
- Hogyan? Átjáró van itt?
- Igen, van egy föld alatti átjáró, amelyet én Arab Alagútnak neveztem el. Szeze alatt kezdődik, s a Port Said-i öbölben végződik.¹⁴⁰
- De hiszen a földszoroson csak futóhomok van!
- Csak egy bizonyos mélységig. Ötven méternél már szilárd sziklatalaj kezdődik.
- Véletlenül fedezte fel ön az átjárót? - kérdeztem, egyre jobban ámulva.
- Részben véletlenül, részben következtetés útján, sőt a következtetésnek nagyobb szerepe volt benne, mint a véletlennek.
- Beszéljen, kapitány úr - ámbár nem akarok hinni a fülemnek!

140 Ilyen átjáró a valóságban nincs. Az „Arab Alagút” Verne képzeletének szülötte

- Ó, professzor úr! *Aures habent et non audiunt!* - fülük van és nem hallanak ez a mondás örökérvényű. Nemcsak hogy létezik az átjáró, de több ízben használtam is. Különben nem hajóztam volna be a Vörös-tengerbe, hiszen zsákcába jutottam volna.

- Kíváncsiságnak veszi, ha megkérdezem, hogyan fedezte fel ön ezt az alagutat?

- Professzor úr - mondta a kapitány -, emberek között, akik nem válhatnak el többé egymástól, nem lehet titok.

Nem vettem tudomást a célzásról, vártam, hogy a kapitány beszélni kezdjen.

- Professzor úr - kezdte -, ezt az átjárót rajtam kívül senki sem ismeri, s egészen egyszerű természetrajzi megfigyelés vezetett a felfedezésére. Észrevettem, hogy mind a Vörös-tengerben, mind a Földközi-tengerben több, teljesen azonos fajtájú hal él: szivárványhalak, halászhalak, repülőhalak és még mások. Midőn ezt a tényt megállapítottam, felmerült bennem a kérdés, nincs-e vajon a két tenger között valahol összeköttetés? Ha van, úgy az áramlatnak a Vörös-tengerből a Földközi-tengerbe kell haladnia, mert a szárazföldnek arra van lejtése. Összefogdostam tehát Szuez közelében egy nagy csomó halat, rézkarikát fűztem a farkukba, s visszadobtam őket a tengerbe. Néhány hónappal később Szíria partjain sikerült az én, gyűrűvel ellátott halaim közül néhányat ismét kihalásznom. Megvolt tehát a bizonyíték, hogy a két tenger között összeköttetés van. Megkerestem *Nautilus*ommal az átjáró nyílását, meg is találtam, behatoltam a föld alatti csatornába... Professzor úr, rövidesen önt is végigvezetem az én Arab Alagutamon!

V. AZ ARAB ALAGÚT

Még aznap beszámoltam Conseilnek és Ned Landnek a kapitánnyal való beszélgetésemnek arról a részéről, amely közvetlenül érdekelte őket. Amikor közöltem velük, hogy két nap múlva már a Földközi-tengeren hajózunk, Conseil örömeiben tapsolni kezdett. De a kanadai csak vállat vont.

- Föld alatti alagút? - hitetlenkedett. - Már hogy összeköttetés volna a két tenger között? Ki hallott már ilyet?

- Édes öregem - mondta neki Conseil -, hát a *Nautilus*nak hallottad-e valaha a hírét? Ugye soha? És mégis létezik. Ne vonogasd olyan nagyon a vállad, és ne tagadj valamit azzal a kifogással, hogy te még nem hallottál róla.

- No, majd kiderül! - felelte Ned Land, fejét rázva. - Én örülnék legjobban, ha hinnem lehetne a kapitány átjárójában. Adja az ég, hogy igazán átvezessen bennünket a Földközi-tengerre!

Aznap este a *Nautilus* a 21° 30' északi szélességen, a felszínen haladva, az arab part felé közeledett. Megpillantottam Hedzsászt, Egyiptom, Szíria, Törökország és India jelentős kereskedelmi gócpontját. Tisztán láttam az épületeket, a hosszú rakodópartok mentén kikötött hajókat s a kikötőben horgonyzó mélyjáratú hajókat. A város hófehér házai szikráztak a lenyugvó nap fényében. Néhány fából, nádból összetákolt viskó jelezte a beduin-negyedet.

Hedzsász csakhamar eltűnt a leszálló estben, s a *Nautilus* az enyhén villódzó víz mélyére szállt.

Másnap, február 10-én több hajó tűnt fel a látóhatáron, amelyek szembe futottak velünk. A *Nautilus* ismét lemerült a vízbe, de délben, a földrajzi helyzet meghatározása idején, a tenger puszta volt, s hajónk merülési vonaláig emelkedett ki megint a habokból.

Conseil és Ned társaságában kiültem a tetőre. A keleti part elmosódó vonalként látszott csupán a távol párás ködében.

A csónak oldalának dőlve beszélgettünk mindenféléről, amikor Ned Land egyszerre csak a tengerre mutatott:

- Lát ott valamit, tanár úr?

- Nem látok semmit, de tudja, az én szemem nem olyan éles, mint a magáé.

- Nézzen csak jól oda, jobbra, körülbelül a fényszórófülke magasságában! Nem látja, mintha mozogna ott valami?

- Csakugyan - mondtam hosszú vizsgálódás után -, valami hosszú, feketés színű test mozog a vízben.

- Egy másik *Nautilus*? - kérdezte Conseil.

- Nem - felelte a kanadai. - Hacsak nem káprázik a szemem, valami tengeri állat.

- Hát a Vörös-tengerben is vannak bálnák? - kérdezte Conseil.

- Vannak, fiam - feleltem -, errefelé is megfordulnak néha.

- Csakhogy ez nem bálna - mondta Ned Land, aki le nem vette szemét a tengerről. - A bálnákkal régi jó ismeretségben vagyok, rögtön felismerem őket a mozgásukról.

- Várjunk csak türelemmel - mondta erre Conseil. - A *Nautilus* arrafelé tart, hamarosan megtudjuk, hogy micsoda.

A feketés színű test rövidesen már csak egy mérföldnyi távolságban volt tőlünk. Olybá tűnt, mintha valami zátony emelkednék ki a tenger kellős közepéből. Mi lehet vajon? Nem tudtam volna megmondani.

- Nézzék csak! Úszik! Alámerült! - kiáltotta Ned Land. - Ördög vigye el, miféle állat lehet ez? A farka nem kétágú, mint a bálnaé és az ámbrásceté, az uszonyai olyanok, mint a csonka végtagok.

- Hát akkor?... - kérdeztem.

- No tessék! - mondta a kanadai. - Most a hátára fekszik, s az emlői a levegőbe merednek!

- Szirén! - kiáltott fel Conseil. - Igazi szirén, ha nincs ellenére a tanár úrnak.

A „szirén” szó nyomra vezetett, s már láttam, hogy az állat a szirénfélék rendjéhez tartozik; belőlük alkotta a görögség regéiben a sziréneknek nevezett habléányokat, ezeket a félig női, félig haltestű képzeletbeli lényeket.

- Nem, tévedsz - mondtam Conseilnek -, ez nem szirén, hanem egy igen különös állat, néhány példány van már csak belőle a Vörös-tengerben. Dugongnak hívják.

- Szirének rendje, halalakúak csoportja, egyméhúék alosztálya, emlősök osztálya, gerincesek ágazata - vágta rá Conseil.

Conseil nyilatkozatával ez a kérdés teljesen tisztázva volt.

Ned Land még mindig a vizet figyelte. Szeme mohón tapadt az állatra. Már fogta volna a szigonyát, hogy belédöfje. Mintha csak azt a pillanatot várná, mikor ugorjon a tengerbe, hogy ott küzdjön meg vele a vízben.

- Hej, tanár úr - mondta izgalomtól remegő hangon -, ilyen „micsodát” én még nem ejtettem.

Ízig-vérig szigonyos volt, s valósággal lázba hozta az az állat.

Nemo kapitány jött most fel a fedélzetre. Rögtön észrevette, hogy mi motoszkál a szigonyos fejében, s e szavakkal fordult hozzá:

- Nem bizsereg a tenyere, Land mester? Szívesen ragadna szigonyt?

- De még mennyire!

- Hát volna-e kedve egy napra visszatérni a halászmesterséghez, és elejteni, annyi más után, még ezt a cetféléket is?

- Bizony, nagy kedvem volna.

- Hát akkor próbálja meg.

- Köszönöm - mondta Ned felcsillanó szemmel.

- De figyelmeztetem, mégpedig a saját érdekében, hogy el ne hibázza a dőfést - mondta a kapitány.

- Veszélyes dolog megtámadni az ilyen dugongot? - kérdeztem, a kanadai vállvonogatása ellenére.

- Igen, néha veszélyes is lehet - felelte a kapitány. - Az állat ráveti magát a támadóra, és felborítja a csónakot. Land mester esetében nem kell veszélytől tartani. Szeme gyors, karja biztos. Csak azért ajánlom, hogy el ne szalassza ezt az állatot, mert azt mondják, nagyon finom a húsa, s tudom, Land mester nem veti meg a jó falatot.

- Ohó! - kiáltott fel Ned Land. - Ennek az állatnak még ízletes húsa is van? Hát akkor kétszeresen örülök, hogy találkoztunk.

- Úgy van, Land mester. Igazi húsa, s igen jó húsa van, s épp ezért nagyon becses: Malájföldön csak a hercegek asztalára kerül. Olyan szenvedélyesen vadásszák, hogy egyre ritkább lesz, akár csak fajtestvére, a lamantin.

- Kapitány úr - tiltakozott erre Conseil -, ez az állat talán a legutolsó példány a fajtájából. Nem volna-e helyesebb, ha megkímélnők - a tudomány érdekében?

- Talán igen - mondta a kanadai. - De a konyha érdeke mellett szól, hogy ejtsük el.

- Lásson csak munkához, Land mester - felelte a kapitány.

Hét matróz jött fel ekkor a fedélzetre; most is némák voltak, mint mindig, s az arcuk kifürkészhetetlen. Szigonyt hoztak fel meg egy kötelet, amilyent a bálnavadászok használnak. Kiemelték a csónakot, s lebocsátották a tengerre. Hat matróz az evezőkhöz ült, a hajómester a kormányhoz állt. Ned, Conseil meg én a farban helyezkedtünk el.

- Ön nem tart velünk, kapitány úr? - kérdeztem.

- Nem, tanár úr. De sok szerencsét kívánok a vadászathoz.

A csónak elindult, s a hat evezős gyorsan repített bennünket a dugong felé. Két mérföldnyi távolságban úszott most a *Nautilustól*.

Mikor már néhány kötélhossznyira megközelítettük a cetet, a csónak lassított; az evezők nesztelenül merültek a sima vízbe. Ned Land fogta a szigonyát, s felállt a csónak orrába. A bálnavadászatnál használt szigony rendszerint igen hosszú kötélelhez van hozzáerősítve, amely dobjáról könnyen lecsavarodik, amint a sebzett állat magával húzza. Ez a kötélel azonban nem volt hosszabb tíz ölnél, és a vége csak kis hordóhoz volt erősítve, amely a felszínen himbálódzva jelzi a cet víz alatti útját.

Én is felálltam, s jól szemügyre vettem a kanadai veszedelmes ellenfelét. A dugongot tengeri tehénnek is nevezik: nagyon hasonlít a lamantin nevű cetféléhez. Farokban végződő hosszú testén az oldaluszonyok valóságos ujjakban végződnek. A lamantintól abban különbözik, hogy felső állkapcsából kétoldalt, szétálló agyar gyanánt, egy-egy hosszú, hegyes fog nyúlik ki.

Ez a dugong, amelyet most Ned Land el akart ejteni, óriási méretű volt; hét méter lehetett a hossza. Mozdulatlanul feküdt a vízen, mintha aludna: gondolom, így könnyebb lesz végezni vele.

Ned Land óvatosan megközelítette, már csak háromölnyire volt tőle. Az evezők mozdulatlanul nyúltak ki a villákból. Izgalmamban én is felálltam. Ned Land kissé hátrahajolt, s biztos kézzel elhajította a szigonyt.

Csattanás hallatszott, s a dugong hirtelen eltűnt. A nagy lendülettel elhajított szigony nyilván csak a vizet érte.

- Ördög vigye el! - kiáltott fel dühösen a kanadai. - Elhibáztam!

- Nem a! - mondtam. - A cet megsebesült, hiszen véres a víz. De a szigony nem maradt benne a testében.

- A szigonyomat! A szigonyomat! - ordította Ned Land.

A matrózok meghúzták az evezőket s a hajómester az úszó hordócska felé kormányozta a csónakot. Kihalásztuk a szigonyt, s a csónak most a dugong üldözésére indult.

Ez időnként felbukkant a víz színén, s lélegzetet vett. A sérülés cseppet sem gyengítette el, bámulatos gyorsan menekült előlünk. A matrózok erőteljes evezőcsapásokkal repítették nyomába a csónakot. Néhányszor alig pár ölnyire meg is közelítettük, a kanadai karja

megfeszült, hogy elhajítsa a szigonyt, de a dugong mindannyiszor hirtelen alámerült, s a vízben lehetetlen volt elérni.

Gondolhatja az olvasó, hogy a türelmetlen természetű Ned Landben már forrt a düh. A legválogatottabb angol szitkokat szórta szegény állatra. Jőmagam is kissé bosszankodtam már, hogy a dugong ilyen soká packázhat velünk.

Egy teljes óra hosszat üldöztük szakadatlanul, s már kételkedtem, hogy sikerül-e elfognunk - s ekkor a dugongnak nyilván az a szerencsétlen ötlete támadt, hogy bosszút áll üldözőin. Ugyanis egyszerre csak megfordult, s a csónak felé úszott. Most ő támadott.

A kanadai rögtön észrevette, mire készül.

- Vigyázz! - kiáltotta el magát.

A kormányos néhány szót mondott azon a különös nyelven: bizonyára figyelmeztette embereit, hogy most résen legyenek.

A dugong húszlábnyira volt a csónaktól, s ekkor egyszerre megállt. A pofája felső részén levő óriási orrlikaival gyorsan levegőt szívott be, majd nekigyürkőzött, s ránk vetette magát.

A csónak nem kerülhette ki a lökést, oldalra billent, s egy-két hordónyi víz került belé, amit ki kellett merni; a kormányos ügyességének köszönhetjük csak, hogy nem oldalról, hanem rézsútosan kaptuk a lökést, s hogy fel nem borultunk. Ned Land megkapaszkodott az orrtőkében, s szigonyát gyors egymásutánban többször beledöfte az óriási állatba. Ez a csónak körül futó habvédőbe vájta fogait, s mint oroszán az őzikét, felemelte a vízről a csónakot. Ahányan voltunk, mind egymásnak estünk, s nem tudom, hogyan végződött volna a kaland, ha a feldühödött kanadai ekkor végre szíven nem döfi a bestiát.

A dugong fogai megcsikordultak az acéllemezen, s az állat elmerült, és vele együtt a szigony is. De a hordócska hamarosan megint felszínre került, s pár pillanat múlva felbukkant a háttára fordult dugong is. A csónak utána evezett, vontatókötélre vette, s visszatért a *Nautilus*hoz.

Erős emelőcsigákra volt szükség, hogy a dugongot felhúzhassuk a tetőre. Ötezer kilogrammot nyomott. Feldarabolása a kanadai jelenlétében történt, mert Ned Land végig akarta nézni az egész műveletet. A nap este a steward a hajószakács által kitűnően elkészített szeleteket tálalt nekem vacsorára a dugong húsból. Roppant ízletesnek találtam, a borjúhúsnál, sőt a marhahúsnál is különb volt.

Másnap, február 11-én a hajókonyhára ismét kitűnő vad került. Egy csapat tengeri fecske szállt le a *Nautilus*ra. Az Egyiptomban otthonos *sterna nilotica* egyik fajtája volt: csőre fekete, feje szürke, pettyezett, szeme fehér pontokkal van körülvéve, szárnya, farka szürkés színű, hasa, nyaka fehér, lába piros. Pár tucat nílusi kacsát is összefogdostunk; e madár fehér nyaka és feje foltokkal van tarkítva; húsa erősen vadízú.

A *Nautilus* most mérsékelt gyorsasággal haladt. Mondhatnám, kényelmesen sétált a vízen. Megfigyeltem, hogy amint Szuezi felé közeledünk, a Vörös-tenger vizének egyre csökken a sótartalma.

Délután öt óra tájt északon megpillantottuk a Ras Mohamed-fokot, Köves-Arábia partjainak legészakibb csúcsát, a Szuezi-öböl és az Akabah-öböl között.

A *Nautilus* a Szuezi-öbölhöz vezető Jubal-szorosba fordult. Tisztán láttam a két öböl között a Ras Mohamed fölé emelkedő magas hegyet.

Ez volt a Horeb hegye, a Sínai hegy; a Biblia szerint ennek az ormán látta Mózes szemtől szembe az Istent; most is úgy képzeljük el, hogy mindig villámok cikáznak körülötte.

Hat órákor a *Nautilus* hol a felszínen, hol a víz alatt haladva, elhajózott Tor előtt, amely egy öböl mélyén fekszik. Mint ahogy azt Nemo kapitány már megfigyelte, az öbölben a víz színe olyan volt, mintha vörösre volna festve. Azután nemsokára leszállt az éj, s a mélységes csendet csak egy-egy éjjeli madár s a pelikán rikoltása törte meg, vagy a sziklának csapódó hullámtörés s itt-ott egy távoli gőzös dohogása, amint lapátkerekével kavarta a vizet.

Nyolc és kilenc óra között a *Nautilus* néhány méter mélységben haladt a víz alatt. Számításom szerint már egészen közel lehetünk Szuezhhez. A szalon ablakain át láttam a villanyfényben ragyogó sziklás tengerfenéket. Úgy tűnt, mintha a szoros elkeskenyedne.

Negyed tízkor a hajó ismét a felszínre emelkedett, s én felmentem a fedélzetre. Türelmetlenül vártam, mikor kelünk át Nemo kapitány alagútján, nem bírtam már egy helyben maradni; gondoltam, jót tesz a friss éjszakai levegő.

A sötétben nemsokára bágyadt fénysugarat pillantottam meg a könnyű ködben. A fényforrás egy mérföldnyire lehetett tőlünk.

- Úszó világítótorony - szólalt meg valaki a közelemben.

A hang irányába fordultam, s felismertem a kapitányt.

- Ez a szuezi úszó világítótorony - mondta. - Nemsokára az alagút bejáratához érünk.

- Bizonyára nem lesz könnyű dolog keresztüljutni?

- Igen, az átjáró elég veszélyes. Ezen az útszakaszon mindig magam állok a kormányhoz, személyesen irányítom a műveleteket. Most legyen szíves, professzor úr, és fáradjon le; a *Nautilus* mindjárt alámerül, s csak akkor száll ismét a felszínre, ha már áthaladtunk az Arab Alagúton.

A kapitány a lépcsőhöz ment, s én követtem. A hajónyílás bezárult, a tartályok megteltek vízzel, s a hajó tíz méter mélységbe szállt le.

Szobámba akartam menni, de a kapitány megállított.

- Professzor úr - kérdezte -, volna-e kedve velem jönni a kormányosfülkébe?

- Nem mertem erre megkérni - feleltem.

- Jöjjön csak. Onnan mindent figyelemmel kísérhet, ami csak a föld és víz alatti útból látható.

Nemo kapitány a központi lépcsőhöz vezetett. A közepén kinyitott egy ajtót, s a felső folyosókon át a kormányfülkéhez mentünk, amely, mint tudjuk, kiemelkedik a tetőből.

Most láttam csak belülről a fülkét. Minden oldala hat láb hosszú: olyan, mint a Mississippin meg a Hudsonön járó hajók kormányosfülkéje. Középen áll a vízszintes síkban elhelyezett kormánykerék, amely a *Nautilus* farához futó kormányláncba kapaszkodik.

A fülke falába süllyesztett, lencseüveggel ellátott négy kerek ablakon át a kormányos minden irányban kitekinthet.

A fülke sötét volt, de szemem gyorsan megszokta a sötétséget, s megláttam a kormánykerék mellett az izmos kormányost. A tető tulsó végén elhelyezett fényszóró élesen megvilágította a vizet.

- Most pedig keressük meg az átjárót - mondta Nemo kapitány.

A kormányfülkét villanyvezeték kötötte össze a gépházzal, s Nemo kapitány a kormánykerék mellől egyidejűleg szabhatta meg az irányt és a sebességet. Megnyomott egy fémgombot, s erre a csavar forgása hirtelen meglassult.

Magas, szinte függőleges sziklafal mellett haladtunk; ezen a megingathatatlan alapon nyugszik tehát a parti homokréteg. Némán tekintettem ki az ablakon. Alig néhány méternyire meredt a sziklafal, már egy órája haladtunk mellette. Nemo kapitány le nem vette szemét a Cardan-módra¹⁴¹ felfüggesztett iránytűről. Néma intésére a kormányos minduntalan változtatta a *Nautilus* irányát.

A bal oldali kerek ablak elé álltam. Gyönyörű korallalakzatokat láttam most; a sziklákra virágállatok, moszatok tapadtak, s a mélyedésekben óriási rákok mozgatták a vízbe kinyúló lábaikat.

Negyed tizenegykor a kapitány maga vette át a kormányt. Széles, sötét, mély folyosó bejárata tárult fel előttünk.

A *Nautilus* merészen behatolt az alagútba. Szokatlan zúgás hallatszott mindkét oldalról. A Vörös-tenger vize zúdult az erős lejtésű alagúton át a Földközi-tengerbe. A *Nautilus* nyílsebessen repült előre az árral; a gépek hasztalanul hajtották ellenkező irányba a csavart, nem bírták fékezni az örületes iramot.

Az alagút fényszórával megvilágított szűk falain csak fényes csíkokat, egyenes vonalakat, tűzbarázdákat láttam a szédítő rohanás közben. Szívem olyan hangosan vert, hogy kezemet mellemre kellett szorítanom. Tíz óra harmincöt perckor a kapitány átadta a kormányt, s így szólt hozzám:

- A Földközi-tenger!

Az örületes sebességű áramlás sodrában a *Nautilus* nem is egész húsz perc alatt haladt át a szuezi földszoros alatt.

141 Hajóóra (kronométer), iránytű, lámpa stb. olyan felfüggesztési módja, amely mellett ezek a hajóingásaiban nem vesznek részt. Nevét feltalálójáról, Cardano (franciául Cardan) olasz matematikusról (1501-1576) kapta

VI. A GÖRÖG SZIGETTENGER

Másnap, február 12-én, napfelkeltekor, a *Nautilus* ismét a tenger felszínére szállt. Felrohantam a fedélzetre. Délen, három mérföldnyi távolságban, Peluzium homályos körvonalai rajzolódtak a láthatárra. A vízár egyik tengerből a másikba vitt át bennünket. Az alagúton lejtő irányban még csak könnyen átjutottunk, de ellenkező, emelkedő irányban lehetetlen volna ugyanezt az utat megtenni.

Hét óra tájt Ned és Conseil is feljött a fedélzetre. A két elválhatatlan cimbora édesdeden átaludta az egész éjszakát; a *Nautilus* hősies vállalkozása nem izgatta őket különösen.

- Nos, természetrajztudós úr - kezdte a kanadai kissé csúfondárosan -, mi van a Földközi-tengerrel?

- Azon hajózunk, kedves barátom.

- Hogyhogy? - mondta Conseil. - Hát még az éjjel?...

- Úgy bizony, még az éjjel néhány perc alatt áthaladtunk az áthatolhatatlan földszoroson.

- Ezt már nem hiszem el - csattant fel a kanadai.

- Rosszul teszi, Ned mester - mondtam. - Az a dél felé kanyarodó alacsony sáv ott az egyiptomi part.

- Engem ugyan nem tesz lóvá - makacskodott a kanadai.

- Ha a tanár úr azt mondja, hát akkor el kell hinnem a tanár úrnak - mondta Conseil.

- Egyébként, kedves barátom, a dolog úgy történt, hogy a kapitány megtisztelő meghívása folytán mellette álltam a kormányfülkében, mialatt a keskeny alagúton ő maga vezette át a *Nautilust*.

- Hallottad? - fordult Conseil a barátjához.

- Magának kitűnő a szeme, Ned, könnyen meggyőződhet róla, hogy nem csapom be. Még láthatja a tengerbe messze kinyúló Port Szaid-i mólókat.

A kanadai figyelmesen vizsgálta a déli látóhatárt.

- Csakugyan. Igaza van, tanár úr - szólalt meg hosszú szemlélődés után. - S ez a Nemo kapitány derekasan érti a mesterségét. Valóban a Földközi-tengeren vagyunk. No jó. Hát akkor most beszéljünk kérem a mi saját külön ügyünkről, de úgy, hogy senki ki ne hallgathasson bennünket.

Sejtettem, hogy a kanadai mire akar kilyukadni. Gondoltam, legokosabb lesz, ha megbeszélem vele a dolgot, ha már olyan nagyon ragaszkodik hozzá, s mindhárman leültünk a fényszóró mellé, hogy kevesebbet kapjunk a hajóhoz csapódó hullámok permetegéből.

- Beszéljen hát, Ned - fordultam hozzá. - Van valami közölnivalója?

- Az én mondanivalóm nagyon egyszerű - felelte a kanadai. - Európában vagyunk, s mielőtt a kapitány szeszélyei folytán a sarktenger vagy az ausztráliai szigettenger fenekére kerülnénk, távozni óhajtok a *Nautilus* fedélzetéről.

Bevallom, a kanadaival való vitatkozás mindig zavarba hozott. Semmiképp se szerettem volna meggátolni társaim szabad mozgását, de magam semmi kedvet sem éreztem ahhoz, hogy megváljak Nemo kapitánytól. Hiszen oly sokat köszönhetek neki! Nap nap után tanulmányozhatom hajóján a tengerfenék életét, s kiegészíthetem korábbi kutatásaimat; már meg is

kezdttem itt, a helyszínen, az óceán mélyén, könyvem gyökeres átdolgozását. Adódik-e számomra valaha ilyen alkalom, hogy az óceán csodáit közvetlen közelből megfigyelhessem? Nem, soha! Sehogyan sem tudtam tehát megbarátkozni a gondolattal, hogy kutatóútunk befejezése előtt elhagyjam a hajót.

- Kedves barátom - fordultam Nedhez -, válaszoljon őszintén a kérdésekre. Unatkozik maga itt a hajón? Megbánta talán, hogy a sors magát Nemo kapitány hajójára vetette?

A kanadai pár pillanatig szótlánul nézett maga elé. Majd keresztbe fonva mellén a karját, így felelt:

- Őszintén megvallva, nem bánom, hogy ezt a tenger alatti utat megtettem. Örömmel gondolok majd vissza az utazásra. De majd csak akkor, ha véget ért. Ez az én felfogásom.

- Véget ér, Ned.

- De hol? És mikor?

- Hogy hol? Azt nem tudom. Hogy mikor? Ezt sem tudnám megmondani, de úgy gondolom, ha már a tengerek semmi újat sem tárhatnak fel előttünk, utazásunk véget ér. A világon minden dolognak kezdete is van, vége is.

- Én ugyanúgy gondolkozom, mint a tanár úr - mondta Conseil. - Nagyon könnyen lehetséges, hogy a kapitány mindhármunkat szárnyra bocsát, ha már bejárta az összes tengereket.

- Szárnyra bocsát - kiáltott fel a kanadai. - Mondjuk inkább: kirepít innen!

- Ne túlozzunk, Land mester - mondtam. - Meggyőződése, hogy semmi okunk sincs félni a kapitánytól, de azért Conseil elképzelésével sem értek egyet. Mi tudomást szereztünk a *Nautilus* minden titkáról, s én egy percig sem reménykedem, hogy a parancsnok szabadon enged bennünket, azzal a kockázattal, hogy a világban szétkürtöljük a titkait.

- Hát akkor miben reménykedik, tanár úr?

- Hogy előbb-utóbb olyan körülmények adódnak, amelyeket kihasználhatunk a menekülésre, sőt, mindenképpen ki is kell használnunk. Lehet, hogy ez fél év múlva következik be, lehet, hogy jóval előbb.

- Az ám! - mondta Ned Land. - De hol leszünk mi kérem fél év múlva, tanár úr?

- Talán megint ott, ahol vagyunk, talán Kínában. Hiszen tudja, a *Nautilus* igen gyorsan jár. Olyan gyorsan szeli át az óceánokat, mint a fecske a levegőt, mint a gyorsvonat a szárazföldet. És a sűrűn járt tengereket sem kerüli el. Ki mondja, hogy nem kerül majd Franciaország, Anglia vagy Amerika partjai közelébe is? Ott pedig éppoly kedvező alkalom kínálkozhat a szökésre, mint itt, a Földközi-tengeren.

- Tanár úr - felelte a kanadai -, a maga okoskodása alapvetően hibás. Maga jövő időben beszél: „Ha majd ott leszünk! Ha majd itt leszünk!” Én pedig jelen időben beszélek: „Most itt vagyunk, s ragadjuk meg a kedvező alkalmat.”

Ned Land józan érveivel sarokba szorított: vereséget szenvedtem. Nem tudtam, milyen érvekkel hozakodjak elő, hogy a magam álláspontját megvédjem.

- Tanár úr - folytatta Ned Land -, tegyük fel azt a lehetetlen esetet, hogy Nemo kapitány most azonnal felajánlja magának: szabadon elmehet. Elmenne?

- Nem tudom - feleltem.

- És ha azt mondaná, hogy ajánlatát többé nem ismétli meg? Akkor elmenne?

Nem válaszoltam.

- Hát az én Conseil barátom mint vélekedik erről? - kérdezte Ned Land.

- A te Conseil barátodnak nincs semmi mondanivalója - felelte nyugodtan a derék fiú. - Teljesen érdektelen ebben a kérdésben. A te Conseil barátod, csakúgy, mint a gazdája meg a cimborája, Ned, agglegény. Nem várja őt otthon se feleség, se gyerek, se szülők. A te barátod a tanár úr szolgálatában áll, úgy gondolkodik, mint a tanár úr, úgy beszél, mint a tanár úr, és sajnálattal kell közölnie, hogy őrá ne számíts, ha többséget akarsz alakítani a tanár úrral szemben. Itt két személy van jelen mindössze: egyik oldalon a tanár úr, másik oldalon Ned Land. S most, hogy a te Conseil barátod ezt megmondta, hallgat is már. És majd számolja a gólokat.

Mosolyognom kellett azon, hogy Conseil teljesen feladja az egyéniségét. A kanadai alapjában véve örülhet, hogy a fiú határozottan nem foglalt állást ellene.

- Hát akkor, tanár úr - mondta Ned Land -, minthogy Conseil nem létezik, vitassuk meg mi ketten a dolgot. Én megmondtam a véleményemet, hadd hallom most a válaszát.

Be kellett fejezni a meddő vitát. S méltatlan dolog lett volna ürügyekkel előhozakodnom.

- Kedves barátom - mondtam -, íme, a válaszem: magának teljesen igaza van, és a maga érveivel szemben az én érveim nem állják meg a helyüket. Nemo kapitány jóindulatára nem számíthatunk. Ha csak egy csepp józan esze van, nem enged szabadon bennünket. Viszont a józan ész nekünk azt parancsolja, hogy használjuk fel a legelső alkalmat, és hagyjuk el a *Nautilust*.

- Rendben van, tanár úr, ez már okos beszéd.

- Csakhogy - folytattam - egyetlenegy megjegyzésem van még a dologhoz. Nagyon kedvező alkalomnak kell jönnie. Már az első szökési kísérletnek okvetlenül sikerülnie kell, mert ha kudarcot vallunk vele, többé nem lesz alkalmunk újból megkísérelni a szökést. Nemo kapitány soha nem bocsát meg nekünk.

- Nagyon helyes - felelte a kanadai. - De a maga megjegyzése általában minden szökési kísérletre vonatkozik, akár két év múlva, akár két nap múlva próbálkoznánk meg vele. A kérdés lényege tehát ez: ha valami kedvező alkalom kínálkozik, azt nyomban meg kell ragadnunk.

- Úgy van. De nem mondaná meg nekem, Ned, mit ért maga kedvező alkalmon?

- Azt, ha a *Nautilus* egy sötét éjszakán valamelyik európai part közelében jár.

- És maga úszva próbálna menekülni?

- Igen, ha a parthoz elég közel leszünk, s a hajó a felszínen jár. Ha messze leszünk a parttól, és a víz alatt hajózunk, akkor nem.

- Akkor mit tenne?

- Akkor megszerezném valahogy a csónakot. Hiszen tudom már, hogyan kell kezelni. A szokott módon beülünk, eltávolítjuk a csapszegeket, felszállunk a felszínre: a kormányos észre se veszi, hogy megszöktünk.

- Jól van, Ned. Lesse ki az alkalmat, de el ne feledje, hogy balsiker esetén veszve vagyunk.

- Nem felejttem el, tanár úr.

- De megmondjam-e egész őszintén, hogy mit gondolok a tervéről?

- Mondja, tanár úr.

- Én azt gondolom - nem remélem, csak gondolom -, hogy ily kedvező alkalom soha nem kínálkozik majd a számunkra.

- Miért gondolja?

- Mert Nemo kapitány nagyon is tisztában van a helyzettel. Nem áltathatja magát, hogy mi belenyugodtunk a rabságba. A kapitány résen lesz, különösen az európai tengereken s a partok közelében.

- Magam is azt gondolom, amit a tanár úr - mondta Conseil.

- Majd meglátjuk - felelte Ned Land, dacos fejmozdulattal.

- Talán ennyiben maradunk - zártam le a vitát. - És erről most már egy szót se többet, Ned mester. Azon a napon, amikor maga elkészült, közli velünk, s mi követjük magát. Mindent magára bízok.

Így végződött ez a beszélgetés: akkor még nem sejtettem, milyen komoly következményei lesznek. S itt el kell mondanom, hogy a kanadai nagy kétségbeesésére, a tények engem igazoltak. Gyanakodott-e ránk a kapitány, most, hogy a sűrűn járt vizeken hajóztunk, vagy csak a Földközi-tenger vizeit szelő, mindenféle nemzet lobogóját viselő hajók elől bujkált? Nem tudom, de többnyire a víz alatt járt, s mindig nagy távolságra a parttól. Ha a felszínre emelkedtünk, akkor is csak a kormányfülke látszott ki a vízből. Igen nagy mélységre szálltunk le: a görög szigettenger és Kisázsia között még kétezer méterem sem értük el a tengerfenéket.

Másnap, február 14-én elhatároztam, hogy néhány órát a szigettenger halainak tanulmányozására fordítok; de valamilyen ok miatt az ablak fedőlemezei zárva maradtak. Megállapítottam a *Nautilus* irányát, s láttam, hogy Kréta szigete felé halad. Azokban a napokban, amikor én a *Nautilust* üldöző *Abraham Lincolnra* szálltam, az egész sziget fellázadt a török önkényuralom¹⁴² ellen. De hogy mi lett a felkelés sorsa, arról semmit sem tudtam; Nemo kapitány mondhatta volna meg a legkevésbé, hiszen semmiféle kapcsolata sincs a világgal.

Este kettesben voltam vele a szalonban, de nem hoztam szóba a krétai eseményeket. Különbösen is, úgy vettem észre, hogy a kapitánynak valami gondja van, hallgatag. Azután, szokása ellenére, parancsot adott, hogy nyissák ki a szalonablak fedőlemezeit. S most a kapitány hol az egyik ablakhoz ment, hol a másikhoz, s feszült figyelemmel vizsgálta a vizet. Mi oka lehetett rá? Még csak nem is sejtettem. Jőmagam arra használtam fel az időt, hogy az ablak előtt elsuhanó halakat tanulmányozzam.

A temérdek hal közül feltűnt nekem az Arisztotelész által megemlített géb, amely leginkább a Nílus deltája szomszédságában levő sós vizekben található. A gébek mellett gyengén foszforeszkáló rózsaszínű durbincok úsztak; a régi egyiptomiak szent állatnak tekintették, s vallásos szertartásokkal ünnepelték megjelenésüket a Nílus vízében, ami a folyó hamarosan várható megtermékenyítő áradását jelezte. Harminc centiméter hosszú ajakhalakat is láttam; e csontos halak átlátszó pikkelyekkel vannak borítva, szürke testüket vörös foltok tarkítják. Főleg tengeri növényekkel táplálkoznak, s húsuk ezért nagyon ízletes. A régi Rómában az ingyencek nagyon kedvelték a durbincot; belső részeit, murénafejjel és pávavelővel elkészítve, isteni fogásnak tartották, amelyről Vitellius¹⁴³ annyira el volt ragadtatva.

A Vörös-tengernek egy másik lakója: a gályatartó bojtorjánhal keltette most fel figyelmemet, s a klasszikus ókor emlékeit idézte fel bennem. Ez a hal a cápák hasára tapadva utazik a vízben. Az ókori szerzők állítása szerint ez a kis hal megállíthatja a hajót, ha rátapad a

142 Kréta szigetét 1669-ben a törökök hódították meg. Számos felkelés, sok évtizedes véres harc után 1908-ban Görögországgal egyesült

143 Római császár (i. e. I. század)

gerincére. Az actiumi csata alatt egy ilyen bojtortjánhal állította meg a hagyomány szerint Antonius hajóját is, s ezzel elősegítette Augustus győzelmét. Milyen csekélységeken múlik néha a nemzetek sorsa!

Gyönyörű szép *antheákat*, a régi görögök e szent halait is megfigyeltem; azt tartotta róluk a hit, hogy el tudják a vizekből üzni a tengeri szörnyeket. Nevük azt jelenti: *virág*; s az elnevezés illik is rájuk. Selymesen csillogó testük a piros szín minden árnyalatában pompázik, a halovány rózsaszíntől a tüzes rubinpirosig. Nem bírtam levenni a szemem e csodálatos látványról, amikor egyszerre csak váratlan jelenségre lettem figyelmes.

Egy ember bukkant fel a vízben! Derekára bőrzacskó volt kötve. Eleven ember volt, bűvár, nem valami sodródó holttest az árban. Erőtelmes karcsapásokkal úszott, s időnként eltűnt a szemem elől: ilyenkor felszállt a levegőre, lélegzetet vett s utána ismét elmerült.

A kapitányhoz fordultam, s izgatottan kiáltottam:

- Egy ember! Hajótörött! Mindenáron meg kell mentenünk!

A kapitány nem felelt; az ablakhoz lépett, s a párkányra könyökölt.

Az ember a hajóhoz ért, az üvegre tapasztotta arcát, s az ablakon át nézett bennünket.

Ámulva láttam, hogy a kapitány jelt ad neki. A bűvár egy kézmozdulattal felelt, a felszínre ment, s nem láttuk többé.

- Ne nyugtalankodjék - mondta a kapitány. - Nicolas volt, a Matapan-foki híres bűvár. Úgy úszik, mint a hal. A Kikládokon¹⁴⁴ mindenki ismeri őt. Vakmerő, merész bűvár! A víz az ő igazi eleme. Többet tartózkodik benn a vízben, mint a szárazon; állandóan járja a szigeteket, egészen Krétaig.

- Ön ismeri őt, kapitány úr?

- Miért ne, tanár úr?

Nemo kapitány most a bal oldali ablak mellett álló szekrényhez lépett. A szekrény mellett vaspántos láda állt, fedelén a réztábla a *Nautilus* kezdőbetűjét s jelmondatát viselte: *Mobilis in mobili*.

A kapitány most, mit sem törődve velem, felnyitotta a páncélszekrényhez hasonló berendezési tárgyat. Nagy halom rövid rúd volt benne.

Aranyrudak voltak. Hol szerezte a kapitány az óriási értékű nemesfémeket? Hol gyűjtötte az aranyat, s mit csinál vele?

Nem szóltam egy szót se, csak néztem. Nemo kapitány egyenként kivette a szekrényből az aranyrudakat, s rendesen egymás mellé rakosgatva, megtöltötte velük az egész ládát. Számításom szerint több mint ezer kilogramm volt benne, vagyis közel ötmillió frank.

A kapitány most gondosan lezárta a ládát, s fedelére ráírta a címet. Úgy gondolom, görög betűkkel.

Amint ezzel elkészült, megnyomott egy gombot, amely a legénység szállásával kötötte össze. Négy ember lépett be a szalonba, s nagy nehezen kitolták a ládát. Hallottam, amint az emelőcsigákkal felhúzzák a vaslépcsőn.

Nemo kapitány most felém fordult:

- Hogy mondta, professzor úr? - kérdezte.

- Nem szóltam semmit, kapitány úr.

144 Szigetcsoport az Égei-tengerben, Görögország és Kisázsia között

- Akkor engedje meg, hogy most jó éjszakát kívánjak.

Ezzel a kapitány kiment a szalonból.

Visszatértem a szobámba; elképzelheti az olvasó, hogy furkált a kíváncsiság. Sehogysé jött álom a szememre. Azon töprengtem: miféle összefüggés lehet a bűvár megjelenése és az arannyal teli láda között. A hajó himbálós, bukdácsoló mozgásából csakhamar megéreztem, hogy a *Nautilus* a mély vízből a felszínre szállt.

Majd lépteket hallottam a fedélzeten. S most kiemelik a csónakot, s lebocsátják a tengerbe! Egyszer nekiütődött a *Nautilus* oldalának, aztán megszűnt minden nesz.

Két órával később megint zajt hallottam. Megisméltődött az előbbi járás-keles. Felhúzták a csónakot, visszaeresztették az ágyába, s a *Nautilus* ismét elmerült.

Ezek szerint a milliókat rendeltetési helyére szállították! Vajon a világ melyik pontjára? Kivel áll összeköttetésben a kapitány?

Másnap elmondtam Conseilnek és a kanadainak az éjszaka eseményeit, melyek valósággal felkorbácsolták kíváncsiságomat. Társaim is roppantul meglepődtek.

- De hát honnan veszi ezeket a milliókat?

Erre lehetetlen volt választ adni. Ebéd után visszatértem a szalonba, s munkámba merültem. Délután öt óráig jegyzeteimet rendeztettem. Egyszerre csak olyan forróságot éreztem, hogy kagylóselyem ruhámat le kellett vetnem. Nem tudom, egyéni érzékenység okozta-e rosszulételemet? Érthetetlen, hiszen most nem járunk forró égövi tájon, s a víz mélyén haladó *Nautilus*on nem érezzük meg a külső hőmérséklet emelkedését. A manométerre néztem. Hatvan láb mélységet jelzett. A fenti hőmérséklet nem befolyásolhatja tehát a szalon levegőjét.

Tovább dolgoztam, de a forróság elviselhetlenné vált.

- Tűz tört volna ki a hajón? - merült fel bennem a kérdés.

Ki akartam menni, hogy körülnézzek, s éppen ekkor lépett be a kapitány a szalonba. A hőmérőhöz ment, megnézte, s e szavakkal fordult hozzám:

- Negyvenkét fok.

- Érzem, kapitány úr - feleltem -, s ha a forróság tovább fokozódik, nem bírjuk ki.

- A hőség csak akkor fokozódik, professzor úr, ha mi is úgy akarjuk.

- Hogyan? Ön tetszése szerint szabályozhatja a hőmérsékletet?

- Azt nem. De távolodhatok a hóforrástól.

- Kívülről jön a meleg?

- Természetesen. Forró vízben járunk.

- Lehetséges ez?

- Nézzen csak ki.

A redőnyök megnyíltak: a *Nautilus* körül valóban fehér volt a tenger. A víz úgy forrt, mintha katlanban melegítenék, s kengőzős füst gomolygott a vízben. Kezem az ablakhoz tapasztottam, de vissza kellett rántanom, az üveg olyan forró volt.

- Hol vagyunk?

- Szantorin-sziget közelében, professzor úr - felelte a kapitány. - Pontosan abban a csatornában, amely Nea Kamennit Palea Kamennitől elválasztja. Meg akartam mutatni önnek egy érdekes tenger alatti vulkanikus kitörést.

- Én azt hittem, hogy a vulkanikus eredetű szigetek képződése már befejeződött - feleltem.

- A vulkanikus tájakon sosem fejeződik be semmi - mondta a kapitány. - A föld belsejében szakadatlanul dolgozik a tűz. Időszámításunk tizenkilencedik évében, Cassiodorus¹⁴⁵ és Plinius szerint, új sziget jelent meg. Theia, vagyis görögül „az isteni”, azon a helyen, ahol nemrég ezek a kis szigetecskék képződtek. Azután az a sziget megint elmerült a tengerben, majd ismét kiemelkedett a vízből, majd újból elmerült. Pluto¹⁴⁶ munkája azóta - egészen napjainkig - szünetelt. De 1866. február 6-án, kéngőz közepette, új szigetecske bukkant ki Nea Kamenni közelében. A szigetecske a György-sziget nevet kapta. S aztán ugyanazon hó 6-án összeforrta Nea Kamennivel. Egy hétre rá, február 13-án keletkezett a kis Aphroessa-sziget, amelyet csak tíz méter széles csatorna választott el Nea Kamennitől. Éppen ezen a vízen jártam, amikor ez a természeti tünemény lefolyt, s minden mozzanatát megfigyelhettem. A kerek Aphroessa-szigetecske harminc láb magas volt, az átmérője pedig háromszáz láb. Anyaga fekete, üveges földpát törmelékekkel kevert láva. Március 10-én azután egy még kisebb sziget képződött Nea Kamenni közelében, azóta pedig ez a három szigetecske összeolvadt, s most egyetlen nagyobb szigetet alkot.

- S a csatorna, amelyen most járunk? - kérdeztem.

- Itt van - mutatott egy pontra a kapitány a szigettenger térképén. - Mint látja, a térképbe belerajzoltam az újonnan keletkezett szigeteket.

- Ez a csatorna idővel bizonyára feltöltődik?

- Valószínűleg, Aronnax úr, mert 1866 óta nyolc kis lávaszigetecske bukkant ki a Szent Miklós-öböl és Palea Kamenni között. Kétségtelennek látszik, hogy a Nea és a Palea nem is nagyon sok idő múlva egyesül. A Csendes-óceánban az ázalékállatok hozzák létre a szárazföldeket, itt pedig a vulkanikus kitörések. Nézze, professzor úr, milyen munka folyik most is a tenger alatt.

Ismét az ablakhoz léptem. A *Nautilus* megállt. Elviselhetetlenné vált a hőség. A tenger fehér színe most a vastartalmú só jelenléte folytán vörösre változott. A légmentesen elzárt szalonban fojtogató kénzag támadt, vörös lángokat láttam, izzó fényük elhomályosította a villanyvilágítást.

Csorgott rólam az izzadság, fuldokoltam, azt hittem, megsülök. Igen, majd megsültem már, olyan forróság volt!

- Nem maradhatunk tovább itt, a forró vízben - mondtam a kapitánynak.

- Nem, nem is volna okos dolog - felelte ez egykedvűen.

S kiadta a parancsot. A *Nautilus* megfordult, hogy kikerüljön ebből az izzó kemencéből - nem dacolhatott tovább büntetlenül a természet erőivel. Negyedóra múlva már ismét a fedélzeten szívhattuk a friss levegőt.

Felötlött bennem a gondolat: ha Ned Land ezen a tájon kísérelte volna meg a szökést, nem kerültünk volna ki elevenen a tüztengerből.

145 Cassiodorus római államférfi és író (i. sz. 468-562)

146 Pluto a görög hitregében az alvilág istene, „Plutó munkája”: a föld alatti tűz munkája

Másnap, február 16-án elhagytuk a Rhodos és Alexandria között elterülő, háromezer méter mély medencét, s Cerigo szigete előtt elhaladva, a Matapan-fok megkerülésével kihajóztunk a görög szigettengerből.

VII. NEGYVENNYOLC ÓRA ALATT A FÖLDKÖZI-TENGEREN ÁT

A Földközi-tenger a legkékebb tenger. A zsidók „nagytengernek”, a görögök „tengernek”, a rómaiak „mare nostrum”-nak, a „mi tengerünk”-nek nevezték; sziklás hegyekkel szegélyezett partjain narancsfák, aloék, kaktuszok, píneák, balzsamos illatú mirtuszok virulnak, levegője átlátszóan tiszta, de ezen a gyönyörű tájon folytonosan forrong a föld belseje: valóságos csatatér, ahol Neptun és Pluto, vagyis a víz és a tűz még a mai nap is küzd egymással a világ uralmáért. A Földközi-tenger partján és vizein, a világ legzsongítóbb éghajlatában új erőre kap az ember - mondta Michelet, a történész.

A Földközi-tenger gyönyörű medencéjét - melynek kétmillió négyzetkilométer a területe - sajnos, csak sebtiben, felületesen láttam. Nemo kapitány sem fűszerezte magyarázatokkal a nagy sebességgel megtett utat, ugyanis a titokzatos ember egész idő alatt egyetlenegyszer sem mutatkozott. A *Nautilus* több mint ezer mérföldet tett meg a Földközi-tengeren, mégpedig kétszer huszonnégy óra alatt. Február 16-án reggel indultunk Görögország vizeiből, s 18-án napfelkeltekor már áthaladtunk a Gibraltári-szoroson.

Úgy gondolom, Nemo kapitány nem szívesen tartózkodott a két szárazföld közé ékelt Földközi-tengeren - hiszen éppen a szárazföld közelségéből menekül. A kék ég, a szél, a hullámok talán fájó, bánatos emlékeket ébresztenek benne? Itt már nem járt olyan szabadon, nem mozgott olyan függetlenül, mint az óceánon; a *Nautilus* szinte szorongatták Afrika s Európa közeli partjai.

S éppen ezért óránként huszonöt mérföldes sebességgel haladtunk. Ned Land, óriási bosszúságára, kénytelen volt tehát lemondani a szokási tervéről. Minthogy tizenkét-tizenhárom méterrel ragadott minket előre másodpercenként a hajó, nem használhatta a csónakot. Olyan könnyelműség lett volna ilyen körülmények között csónakba szállni, mint egy robogó gyorsvonatból kiugrani. Hajónk különben is csak éjjel szállt a felszínre, hogy friss levegőt vegyen, s menetét mindenkor csak az iránytű és a sebességmérő szabályozta.

Annyit láttam csak a Földközi-tenger mélyéből, mint a gyorsvonaton robogó utas a szeme előtt elfutó tájból: a távoli vizeket figyelhettem csak, míg az előtér villanásszerűen tűnt el szemem előtt. Conseil meg én mégis megfigyeltünk néhány földközi-tengeri halat, amikor hatalmas uszonyaikkal pár másodpercig a *Nautilus* közelében úsztak. Lesben álltunk a szalon ablakában, s jegyzeteim alapján felvázoltam a Földközi-tenger halvilágát.

Egyes halakat jól láttam, másokat éppen csak egy pillanatra, s nem is beszélek azokról, amelyeket a *Nautilus* gyors járása miatt észre se vehettem. Engedje meg hát az olvasó, hogy csak ötletszerűen sorolom fel őket hevenyészett feljegyzéseimből.

Egyméteres orsóhalak kígyóztak át a villanyfény sugárkévájében: ezek a halak csaknem minden tájékon otthonosak. Tizenkét láb hosszú kutyacápák, a bűvárok rettegett ellenségei iramodtak tova gyorsan a vízben; nyolc láb hosszú, rendkívül finom szaglászú farkascápák, mint megannyi nagy kék árnyék suhant el előttünk. Ezüstöskék ruhájú aranydurbincsok tüntek fel - s némelyik egy méter harminc centiméter hosszúságot is elért. Szemüket aranyos színű szemöldök keretezi; értékes fajta, amely az édesvizet és a sós vizet egyaránt kedveli. Folyókban, tavakban s az óceánban él, minden éghajlat alatt, minden hőmérsékletet kibír. Kilenc-tíz méteres, gyors járású, pompás tokok kék színű háta villant fel előttünk egy pillanatra, amint hatalmas farkukkal megcsapták a szalonablak üvegét. Hasonlítanak a cápához, de korántsem olyan erősek, minden tengerben található, s tavasszal felvándorolnak a nagy folyamok medrébe is, megküzdenek a Volga, a Duna, a Pó, a Rajna, a Loire s az Odera sodrával; heringgel, makrahallal, lazaccal és tőkehállal táplálkoznak. Noha a porcogós

halakhoz tartoznak, húsup akár frissen, akár szárítva vagy pácolva, nagyon ízletes, s az ókorban Lucullus¹⁴⁷ asztalára is ritka csemegeként tálalták. A Földközi-tenger rengeteg sokféle hala közül legjobban a makréla-tont figyelhettem meg, amikor a *Nautilus* közvetlenül a felszín alatt haladt. A makréla-ton a csontos halakhoz tartozik; háta aranyos csillogású csikokkal tarkított, kékesfekete színű, hasa ezüstös. Azt tartják róla, hogy a hajókat követi, s azok árnyékában keres menedéket a trópusi nap forró sugarai elől. S valóban, ezek a halak éppoly kitartóan követték a *Nautilust*, mint egykor La Pérouse hajóit. Hosszú órákon át versenyeztek a mi járművünkkel. Elragadtatva gyönyörködtem bennük: alakjuk valósággal úszóversenyre teremt. Fejük kicsi, sima testük orsó alakú, egyesek három méternél is hosszabbak, melluszonyaik roppant erősek, farkuk villa alakú. Egyes vándormadarak repüléséhez hasonlóan, ék alakban úsznak - ezért mondták róluk az ókorban, hogy „jártasak a mértanban és a harcászatban”. Gyorsaságuk ellenére a provence-i halászok nagy tömegben halásszák őket, s náluk is éppoly becses zsákmánynak számítanak, mint hajdan a márvány-tengeri s itáliai halászoknál; ezek az értékes halak vakon, kótyagosan vetik be magukat a marseille-i halászok hálójába, s ezerszámra pusztulnak ott el.

Emlékezetből sorolok fel még néhány földközi-tengeri halat, amelyeket Conseil vagy jómagam csak futólag láttunk. Így a fehéres színű villamos angolnákat, melyek futó hab gyanánt tűntek el szemünk elől: a háromméteres, zölddel, kékkel, sárgával tarkázott muréna-angolnát, a három láb hosszú, sárga tőkehalat, amelynek a mája kitűnő étel, végül a rajokban úszó csodaszép vörösmárnát, az óceán paradicsommadarát, amelynek darabjéért a régi rómaiak tízezer sestertiust is fizettek; a lakomákon ezeket a halakat az asztalon ölték meg, s a vendégek kegyetlen gyönyörűséggel nézték a márna színváltozását a cinóbervörösből a halotti fehérig. A szédítő sebességgel rohanó *Nautilus*ról rengeteg halfajtát nem is volt alkalmam megfigyelni.

A tengeri emlősök közül két vagy három ámbráscetet s néhány delfint láttam; ez utóbbinak azt a fajtáját, amely csak a Földközi-tengerben él. Fejükét elől kis világos vonalak tarkítják. Láttam vagy egy tucat fekete szőrű, fehér hasú barátfókát is; az ember valóban valami három méterre megnőtt domonkosrendi szerzetesnek nézné őket.

Conseil azt állítja, hogy látott egy hat láb hosszú teknősbékát. Nagyon sajnálom, hogy én magam nem láttam, mert Conseil leírásából egy ritka fajtát, a kérges teknőst véltem felismerni.

16-án este a *Nautilus* meglepően lelassította a menetét. Elmondom, hogy ennek mi volt az oka.

Szicília és a tuniszi part között haladtunk. A Bon-fok és a Messinai-szoros közötti keskeny térségben a tengerfenék hirtelen emelkedik. Valóságos taréj képződött itt, amely csak tizenhét méternyire van a felszíntől, míg a taréj két oldalán százhetven méter mély a tenger. A *Nautilus*nak óvatosan kellett kormányoznia, hogy a tenger alatti falnak neki ne ütközzék.

Megmutattam Conseilnek a térképen a zátony helyzetét.

- Ha nincs ellenére a tanár úrnak - jegyezte meg Conseil -, ez olyan, mintha földszoros kötné össze Európát Afrikával.

- Úgy van, fiam - feleltem. - Ez a gerinc elválasztja az egész szicíliai tengersizorost. Smith kutatásai azt mutatják, hogy az Audar-fok és Marsala között Európát és Afrikát valaha földszáv kötötte össze.

- El is hiszem - mondta Conseil.

147 Római hadvezér (i. e. I. század). Miután a katonai pályáról visszavonult, mérhetetlen vagyonából Rómában rendkívül fényűző életet élt. Lakomáinak hírét megőrizte a történelem

- Hadd mondjam még el azt is, hogy Gibraltár és Ceuta között is van ilyen taréj, amely a föld őskorában teljesen elzárta a Földközi-tengert.

- Ejha! - kiáltott fel Conseil. - És ha valamilyen vulkanikus kitörés egy napon a víz felszíne fölé emelné a két falat?

- Ez nagyon valószínűtlen, fiam.

- Ha megengedi a tanár úr, hát végigmondom: ha ez netalán mégis bekövetkeznék, úgy az Lesseps úrra nézve igen kellemetlen volna, hiszen annyit vesződött már a Szuezi-csatorna átfúrásával!

- Belátom, ez valóban igen kellemetlen volna Lesseps számára, de megnyugtathatlak, fiam: nem fog bekövetkezni. A vulkanikus erők működése a föld alatt egyre gyengül. A föld keletkezésének idején sok tűzhányó lassanként kialudt, a föld belsejében csökken a hőség; a felső rétegek hőmérséklete évszázadonként észrevehetően alacsonyabb lesz; ez a jelenség nagyon hátrányos a földre, mert a melegség az életet jelenti a számára.

- De hát a nap?...

- A nap nem elegendő az élethez, Conseil. Életre keltheti-e a napsugár a holttestet?

- Tudtommal nem.

- Nos hát, fiam, a föld egykor ilyen kihűlt hulla lesz. Lakhatatlanná válik, s lakhatatlan is lesz, mint a hold, amely már régen elvesztette éltető melegét.

- Hány évszázad múlva fog ez bekövetkezni? - kérdezte Conseil.

- Sok százezer év múlva, fiam.

- Nos, akkor még lesz időnk az utazásunkat befejezni - hacsak Ned nem okvetetlenkedik nekünk.

És Conseil megnyugodva kezdte megint vizsgálgatni a tengerfeneket, amelyet csaknem sűrűlt már a mérsékelt sebességgel haladó *Nautilus*.

Ezen a vulkanikus, sziklás talajon a virágállatok eleven növénytakarója burjánzott: szivacsok, tengeri ugorkák, gyengén foszforeszkáló üvegnereidák, kucsmamedúzák, a napsugarak fénytörésében fürdő, egy méter hosszú, vándorló, rózsaszínű tengeri liliomok, amelyeknek bíbora vörösre festette a vizet; gyönyörű szép ágas-bogas euryalusok, hosszú szárú pávatollak, rengeteg, különféle fajtákhoz tartozó, ehető tengeri sünök, szürke törzsű, zöld tengeri kökörösinek, amelyek szinte elvesztek olajbarna, kigyózó csápjaik között.

A *Nautilus* közben áthaladt a líbiai szoros sekély vizein, s azután már nagyobb mélységben, a szokásos sebességgel folytatta útját. Nem láttunk már virágállatokat, néhány nagy testű hal suhant csak el futó árnyék gyanánt az ablak előtt.

Február 16-ról 17-re virradó éjjel befutottunk a Földközi-tenger második nagy medencéjébe, ahol a legnagyobb mélység háromezer méter. A *Nautilus* teljes erővel működő hajócsavarral, ferdére állított kormányja segítségével lesiklott a tenger legalsó vízrétegébe.

Itt már nem voltak se növények, se állatok, de nem egy megrendítő látványt tárt fel szemem előtt a víz. A Földközi-tengernek azon a részén jártunk, ahol leggyakoribb a hajótörés. Hányan szenvedtek hajótörést az algíri part és Provence között! Hány hajó tűnt el nyomtalanul! A Földközi-tenger az óceán hatalmas víztömegéhez arányítva tónak tűnik csupán - de milyen szeszélyes ez a tó! A tenger itt folyton változik: az idő ma kedvező, a hullámok lágyan simogatják a törékeny halászbárkát, amely szinte lebegni látszik a víz és az ég mély kéksége között s holnap már haragvó, már tombol, szelek korbácsolják fel, s az ágaskodó, kurta hullámok gyors csapásai a legerősebb hajót is összeroppantják!

Miközben hajónk gyorsan szelte a víz mélyét, tömérdek roncsot láttam a tengerfenéken. Egy részüket már szinte ellepte a korallok meszes lerakódása, de másokat csak a rozsdá vont be; horgonyokat láttam, ágyúkat, ágyúgolyókat, sodronyköteleket, hajócsavarszárnyakat, hajógéprészeket, törött hengereket, lyukas kazánokat s hajótesteket, melyek egyenesen állva vagy oldalt dőlve lebegtek a vízben.

E hajótörést szenvedett járművek úgy pusztultak el, hogy ráfutottak egy gránitzátonyra, vagy összeütköztek egy másik hajóval. Volt, amelyik egyenesen álló árbocokkal süllyedt el, s vitorlázatát megduzzasztotta a víz. Úgy tűnt, mintha óriási, nyílt kikötőben vesztegelne lehorgonyozva, s csak az indulás pillanatát várná. Amint a *Nautilus* elhaladt egy-egy ilyen hajótest mellett, s villanyos fénypászmaí megvilágították, szinte azt képzelhettem, hogy mindjárt felvonja a lobogót, üdvözli hajónkat, s jelzi a rendszámát! De nem... a katasztrófák színhelyén halálos csend és mozdulatlanság honolt!

Észrevettem, hogy mentől közelebb érünk a Gibraltári-szoroshoz, a tengerfenéken annál több a roncs. Afrika és Európa között itt összeszűkül a tenger, és ezen a keskeny úton gyakori az összeütközés. Számos vasburkolatú hajótestet láttam, gőzösök ijesztően különös roncsait; némelyik a tengerfenéken feküdt, némelyik függőlegesen állt, mint valami óriási állat. Az egyik hajó oldala nyitva tátongott, kéménye elgörbült, kerekeiből csak a szerelvény látszott, kormányja leszakadt a fartőkéről, csak egy lánc tartotta már, névtábláját lemarta a só - irtózatoss látvány volt! Hány emberélet pusztult el, amikor ez a gőzös elmerült! Utasai közül hányan fulladtak a tengerbe! Vajon volt-e matróz, aki megmenekült, s hozott-e hírt, hogyan történt a rettenetes szerencsétlenség? Vagy e borzalmas titkot örökre eltemette a tenger? Nem tudom, miért, de az a gondolatom támadt, hogy ez a hajó talán az *Atlas* lehet, amely húsz év előtt mindenestől nyom nélkül eltűnt, s azóta sem érkezett róla semmi hír! Ó, milyen gyászos történetet lehetne írni a Földközi-tenger fenekéről!... Óriási temető ez a tengerfenék, mennyi kincs veszett el itt, s hány ember lelte itt halálát!

A *Nautilus* közönyösen, sebesen, teljes gőzzel futott el a roncsok mellett. Február 18-án, reggel három óra tájt a Gibraltári-szoros bejáratához ért.

A szorosban a tengernek két áramlata van; a felszíni, amelyet régóta ismernek, ez az Atlanti-óceán vizét viszi a Földközi-tenger medencéjébe, s van egy alsó ellenáramlat is, amelynek létezését napjainkban fedezték fel, mégpedig következtetés útján. Az Atlanti-óceán folytonosan beáramló vizének s a beléje ömlő folyamoknak évente észrevehető mennyiségben kellene emelniök a Földközi-tenger szintjét, mert a párolgás itt nem elegendő az egyensúlyi helyzet megtartására. Csakhogy nem ez történik, s így természetesen feltételezni kellett egy alsó áramlat létezését, amely a Gibraltári-szoroson át a tútelített Földközi-tenger vizét átömleszti az Atlanti-óceánba.

A következtetés valóban helyesnek bizonyult. A *Nautilus* az ellenáramlat sodrára bízta magát, s villámsebesen haladt át a keskeny szoroson. Egy pillanatra megláttam a hajdani Herkules-templom csodálatos romjait: Plinius és Avienus¹⁴⁸ szerint a templom az alacsony szigettel együtt süllyedt el, amelyen épült. Néhány perccel később hajónk már az Atlanti-óceán vizét szelte.

148 Avienus római költő és földrajzi író (i. sz. IV. század)

VIII. A VIGÓI-ÖBÖL

Az Atlanti-óceán! Ez az óriási kiterjedésű víz huszonötmillió négyzetmérföld területet foglal el: hossza kilencezer, szélessége pedig átlagban kétezer-hétszáz mérföld. E nagy fontosságú tengert a régiek jóformán nem is ismerték, kivéve talán a karthágóiakat, akik az ókorban a hollandusok szerepét töltötték be, s kereskedő vándorútjaik során Európa és Afrika nyugati partjai mentén hajóztak. Az Atlanti-óceánt határoló partok párhuzamosan kanyarognak, a tenger kerülete óriási, a világ legnagyobb folyamai ömlenek belé; a Szent Lőrinc-folyam, a Mississippi, az Amazon, a La Plata, az Orinoko, a Niger, a Szenegál, az Elba, a Loire, a Rajna - s ezek a folyamok a legcivilizáltabb s a legvadabb tájak vizét szállítják hatalmas medencéjébe! Pompás tükrén szakadatlanul járnak a hajók, a világ összes nemzetének hajói, mindenféle lobogó védelme alatt - s ez az óriási tenger, két csúcán a hajósok rémével, a rettegett Horn-fokkal és a Jóreménység fokával végződik!

Az Atlanti-óceán habjait szelő *Nautilus* eddig csaknem negyvenezer kilométert tett meg három és fél hónap alatt: nagyobb utat, mint amennyi a föld valamelyik nagy délkörének a hosszúsága. Hová megyünk most, s mit tartogat számunkra a jövő?

A *Nautilus* kifutott a Gibraltári-szorosból, s a nyílt tengerre ért. Ismét a felszínre szállt, s így megint mindennap sétálgathattunk a tetőn.

Ned Landdel és Conseiljel mindjárt fel is mentem. A Szent Vince-fok - a spanyol félsziget délnyugati csúcsa - tizenkét mérföld távolságban, homályosan rajzolódott a látóhatárra. Kemény déli szél fűjt. A tenger háborgott. A *Nautilus* erősen himbálózott a lökészerűen érkező hullámokon. Szinte lehetetlen volt megmaradni a tetőn, mert percenként nekicsattant egy-egy óriási hullám. Miután teleszívtuk tüdönket a friss tengeri levegővel, ismét lementünk.

Visszatértem a szobámba. Conseil a kabinjába ment, de a kanadai komor arccal, engem követett. A Földközi-tengeren a gyors átkelés alatt nem tudta megvalósítani tervét, s most cseppet sem leplezte, hogy keserves csalódás érte.

Betette maga mögött az ajtót, leült, s némán az arcomba nézett.

- Kedves barátom - mondtam -, nagyon jól megértem magát. De higgye el, nem tehet magának szemrehányást. Örültség lett volna olyan körülmények között a *Nautilus*ról távozni!

Ned Land hallgatott. Keményen összeszorította száját, összevonta szemöldökét: s ez azt mutatta, hogy valami rögeszme kerítette hatalmába ezt az embert.

- Nézze csak - mondtam -, semmi sincs még veszve. Portugália partjain haladunk. Franciaország, Anglia sincs messze, ott könnyen menedéket találunk. Igen! Ha a *Nautilus* a Gibraltári-szorosból kijövet délnek fordult volna, ha olyan tájakra ragadott volna bennünket, ahol nincsen szárazföld, én is magával együtt nyugtalankodnám. De mi most már tudjuk, hogy a kapitány nem kerüli el a civilizált országok tengereit, s azt gondolom, néhány nap múlva némiképp biztonságosabb lesz rátérni a cselekvés útjára.

Ned Land mereven nézett rám, aztán végre megszólalt:

- Ma este megszökünk - mondotta.

Felugrottam, mintha darázs csípett volna meg. Bevallom, erre a hírre nem voltam elkészülve. Felelni akartam a kanadainak, de egyetlen szó sem jött az ajkamra.

- Abban egyeztünk meg, hogy kivárjuk a kedvező alkalmat - kezdte Ned Land. - Most itt az alkalom. Ma este pár mérföldnyire leszünk csak a spanyol parttól. Az éjszaka sötét. A tenger felől fúj a szél. Tanár úr, maga a szavát adta, számítok magára.

Minthogy még mindig hallgattam, a kanadai felállt, s odalépett eléem:

- Tehát ma este kilenc órakor - mondta. - Conseilnek már szoltam. Nemo kapitány addigra bezárkózik a szobájába, s valószínűleg ágyban lesz. Se a gépészek, se a matrózok nem láthatnak meg bennünket. Conseil meg én a középső lépcsőhöz megyünk. Maga, tanár úr, beül a könyvtárba, kétlépcsőnyire lesz tőlünk, és várja, mikor adok jelt. Az evezők, az árboc és a vitorla benn van már a csónakban. Némi élelmiszert is sikerült becsempészniem. Szereztem egy franciakulcsot, azzal fogjuk az anyacsavarokat meglazítani, amelyek a csónakot a *Nautilus* testéhez erősítik. Minden kész. Tehát ma este!

- A tenger viharos - mondtam.

- Úgy van - felelte a kanadai. - Ennyi kockázatot vállalunk kell. A szabadságnak ára van. A csónak erős, s néhány mérföldet megtenni hátszélben igazán nem nagy eset. Ki tudja, holnap hol leszünk? Talán száz mérföldnyire, kint, a nyílt tengeren! Ha szerencsénk lesz, tíz és tizenegy óra közt már kiköthetünk valahol a szárazföldön - vagy meghalunk. Tehát - a ma esti viszontlátásra!

A kanadai ezzel magamra hagyott. El voltam képedve. Zúgott a fejem. Úgy képzeltem a dolgot, ha Ned Land valóban előhozakodik valami tervvel, lesz időm meggondolni, vitatkozni vele. De az én konok természetű társam ezt nem hagyta. De hát mit is mondhattam volna neki? Ned Landnek százszor is igaza van. Az alkalom kedvezőnek látszik, s fel akarja használni. Megszeghetem-e szavamat, vállalhatom-e a felelősséget azért, hogy az én személyes érdekeim miatt tönkreteszem a társaim jövőjét? Nem történhetik meg, hogy holnap a kapitány a nyílt tengerre ragad bennünket, és soha többé nem látunk szárazföldet?

E pillanatban erős zubogást hallottam: a szivattyúk megindultak, a tartályok megteltek vízzel, s a *Nautilus* leszállt az Atlanti-óceán vizébe.

Szobámban maradtam. Nem akartam találkozni a kapitánnyal, attól féltem, leolvassa arcomról izgatottságomat. Szomorúan telt el a nap: két vágy között vergődve, szerettem volna visszanyerni mozgási szabadságomat, s ugyanakkor sajnáltam, hogy nem maradhatok még tovább a csodálatos *Nautiluson* - úgy szerettem volna befejezni tenger alatti kutatásaimat! Búcsút kell vennem az óceántól - „az én Atlanti-óceánomtól”, ahogyan kedvtelve neveztem - anélkül, hogy kifürkészhettem volna mélységeit, hogy ellestem volna titkait - miután az Indiai- s a Csendes-óceánt megismerhettem! Életem nagy regénye az első kötetnél megszakad, a legszebb pillanatban röppen el gyönyörű álmom!

Kínos órákat éltem át, hol a földön képzeltem el magam, társaimmal, biztonságban, hol meg a józan ész ellenére azt kívántam, bárha valamely váratlan körülmény meghiúsítaná Ned Land tervének megvalósítását.

Kétszer is átmentem a szalonba. Meg akartam nézni az iránytűt. Látni akartam, hogy a *Nautilus* valóban a parthoz közeledik-e, vagy mégis eltávolodik tőle. De nem. A *Nautilus* még mindig a portugál vizeken haladt. Északnak tartva, állandóan a part mentén futott.

Bele kell hát törődnöm, s készülődniem kell a szökésre. Könnyű poggyással távozom. Csak a jegyzeteimet viszem magammal, semmi mást.

De mit gondol majd szökésünkről a kapitány? Ki tudja, mennyi nyugtalanságot, sőt, mennyi bajt okozunk neki? S mit tesz vajon, ha sikerül a szökés? És ha nem sikerül? Semmi okom sincs panaszkodnom rá - ellenkezőleg. Őszinte, igazi vendégszeretettel fogadott hajóján. De

mégsem vádolhat hálátlansággal, ha most itt hagyom. Eskü, ígéret nem köt hozzá bennünket. A kapitány csak a körülmények kényszerítő erejében bíz, ha azt hiszi, hogy örökre hozzá vagyunk kötve - mi nem adtuk a szavunkat, hogy vele maradunk. Ő nyíltan hangoztatta, hogy foglyai vagyunk a hajón, azok is maradunk - tehát jogunk van megszökni.

Mióta a Szantorin-sziget forró katlanjából kikerültünk, színét sem láttam a kapitánynak. Vajon találkozom-e még vele, mielőtt távoznunk a hajójáról? Kívántam is a találkozást, és félttem is tőle. Hallgatóztam, nem járkal-e a mellettem levő szobában? A legkisebb neszt sem hallottam. Úgy látszik, nincs a szobájában.

S most az a gondolatom támadt, hogy a különös ember talán nincs is a hajón. Attól fogva, hogy egyik éjszaka a csónaknak az a bizonyos titokzatos útja volt, kissé más színben látom a kapitányt. Beszélhet akármit, én mégis azt hiszem, hogy vannak kapcsolatai a földdel. S a hajóról csakugyan sosem távozna el? Hetek telnek el gyakran, és nem találkozom vele. Mit művel ilyenkor? S amikor én azt hittem, hogy rátört az embergyűlölet, s visszavonult a teljes magányba - talán nem is volt a hajón, hanem valahol távol titokban véghez vitt valamit. De hogy mik lehetnek ezek a titokzatos cselekedetek, arra még nem tudtam rájönni.

Ezen töprengtem, s még ezer más gondolat is felmerült bennem. A mi különös helyzetünkben végtelenül sokféle fordulat állhat be. Elviselhetetlen nyugtalanság vett rajtam erőt. Az volt az érzésem, ez a nap, a várakozás soha nem ér véget. Türelmetlenségemben lassan másztak az órák.

Vacsorámat, mint mindig, most is a szobámban szolgálták fel. Túlságosan izgatott voltam, alig bírtam enni valamit. Hét órákor felkeltem az asztal mellől. Számoltam a perceket. Még százhusz perc - s Ned Land megadja a jelt. Egyre izgatottabb voltam. Rettenetesen dobogott a szívem. Nem tudtam egy helyben megmaradni. Fel-alá járkáltam a szobámban, reméltem, a testmozgás lecsillapítja belső nyugtalanságomat. Az volt a legkisebb gondom, hogy a vakmerő vállalkozás esetleg nem sikerül; de arra a gondolatra, hogy szökési tervünket még az indulás előtt felfedezik, s engem a kapitány elé visznek, aki dühös lesz rám, vagy ami még ennél is rosszabb, elszomorodik, ha megtudja, hogy el akartam hagyni - erre a gondolatra megremegett a szívem.

Még egyszer körül akartam nézni a szalonban. Végigmentem a folyosón, s beléptem a múzeumba. Hány kellemes és hasznos órát töltöttem itt! Úgy néztem meg még egyszer e drága kincseket, mint valaki, aki örök száműzetésbe indul, s úgy megy el, hogy soha többé vissza nem tér ide. Örökre megválok a természet e ritka alkotásaitól s a gyönyörű műkincsektől - s hány hete, hónapja már, hogy a múzeum jelentette számomra az élet teljességét! Még egyszer ki akartam tekinteni az ablakon, de a redőnyök zárva voltak: acéllemez takarta el előlem az Atlanti-óceánt, s ezt az óceánt én még nem ismertem.

Körüljártam a szalont, s a kapitány szobájába nyíló ajtó elé értem. Elcsodálkoztam: az ajtó félig nyitva volt. Ösztönösen meghátráltam. Ha a kapitány bent van a szobájában, megláthat engem. De semmi neszt sem hallottam, s ismét az ajtóhoz léptem. A szobában nem volt senki. Beléptem a cellaszerűen egyszerű, rideg szobába.

Meghökkenve vettem észre ekkor a falon néhány metszetet, amelyek első látogatásomkor elkerülték a figyelmemet. Arcképek voltak, a történelem nagyjainak arcképei: csupa olyan férfiúé, aki egész életét valamely nagy eszme szolgálatába állította. Kit ábrázoltak e metszetek? Kosciuskót, a lengyel szabadságharcost, aki a *Finis Poloniae*¹⁴⁹ fájdalmas kiáltásával bukott el, Botzarist, a modern Görögország Leonidasát,¹⁵⁰ O'Connellt, Írország védelmezőjét, Washington, az Amerikai Egyesült Államok megalapítóját, Manint, az olasz

149 „Véged van, Lengyelország!”

hazafit, Lincolnt, akit egy rabszolgatartó golyója ölt meg, és az akasztófán lógó John Brownt, a négerfelszabadítás vértanúját, ahogy Victor Hugó félelmetes ceruzarajza ábrázolta.

Mi fűzte Nemo kapitányt e hősi lelkekhez? Talán ezek az arcképek világot vetnek végre a kapitány titokzatos életére? Az elnyomott népek ügyének harcosa volna tehát Nemo kapitány? A rabszolgaságban élő népek felszabadításáért küzd? Talán részt vett a századunkban folyó politikai és társadalmi harcokban, az utóbbi évek valamelyik forradalmában? Talán a borzalmas, sajnálatos és örökké dicsőséges amerikai háborúnak volt az egyik hőse?...

Az óra ekkor elütötte a nyolcat. Az első ütés felriasztott álmodozásomból. Összerezentem, mintha egy láthatatlan tekintet legtitkosabb gondolataimban olvasott volna, s kirohantam a kapitány szobájából.

A küszöbön pillantásom az iránytűre esett. Még mindig észak felé haladunk. A sebességmérő közepes sebességet jelzett, a feszmérő azt mutatta, hogy körülbelül hatvan láb mélységben járunk. A körülmények tehát kedveztek a kanadai tervének.

Visszatértem a szobámba. Meleg holmiba öltöztem; vízhatlan csizmát vettem fel, vidraprém kucsmát, főkabórral bélelt kagylóselyem kabátot. Teljesen felkészültem az útra, s várahoztam. A hajón mélységes csend volt, csak a csavar zúgása hallatszott. Figyeltem, hallgatóztam. Hátha valami kiáltozás támad, s kiderül, hogy Ned Landet leleplezték. Halálos félelem fogott el. Hiába igyekeztem nyugalmat erőltetni magamra.

Kilenc óra előtt néhány perccel fületem a kapitány ajtajára tapasztottam. Semmi nesz. Kimentem a szobámból, s visszatértem a szalonba. Félhomály volt a teremben. Itt sem volt senki.

Kinyitottam a könyvtárba vezető ajtót. Itt is homályos volt a világítás, senkit sem találtam benn. A középső lépcsőre nyíló ajtó mellé álltam. Vártam a jelt.

A hajócsavar zúgása ekkor lehalkult, majd egyszerre csak megszűnt. Miért változtatta meg menetét a *Nautilus*? Vajon előnyös lesz-e Ned Land számára, hogy a hajó megállt? Vagy rosszabb így? Ki tudja?

A beállott csendben csak a szívem dobogását hallottam.

Egyszerre csak könnyű lökést éreztem. Tudtam, ez azt jelenti, hogy a *Nautilus* megállt a tengerfenéken. Rettenetes izgalom fogott el. A kanadai még mindig nem adta meg a jelt. Szerettem volna kimenni hozzá, hogy rábeszéljem, halassa el a szökést. Az volt az érzésem, hogy a hajó valamely okból megváltoztatta szokásos menetét...

Ebben a pillanatban megnyílt a nagyterem ajtaja, és én szemben találtam magam Nemo kapitánnyal. Rám nézett, s minden bevezetés nélkül ezzel fordult hozzám:

- Á, ön itt van, professzor úr? Kerestem önt - kezdte szívélyesen. - Ismeri ön Spanyolország történetét?

E hazámmal szomszédos ország történetét elég jól ismerem, de teljesen meg voltam zavarodva, s ebben az állapotban egy kukkot sem tudtam mondani róla.

- Nos? - kérdezte Nemo kapitány. - Ismeri a spanyol történelmet?

- Rosszul - feleltem a kapitánynak.

- No lám, ilyenek a tudósok - mondta a kapitány. - Nem tudnak semmit. Hát akkor üljön le - folytatta -, s elmondok önnek a spanyol történelemből egy nagyon érdekes esetet.

150 Leonidas spártai király (i. e. V. század). A perzsa háborúban maroknyi seregével haláláig védte a termopüléi szorost

A kapitány leheveredett az egyik díványra, s én gépiesen leültem mellé a félhomályban.

- Professzor úr - kezdte. - Jól figyeljen rám. Ez a történet bizonyos szempontból nagyon érdekelni fogja önt, mert feleletet ad egy kérdésre, amelyre ön, úgy gondolom, nem találta meg a választ.

- Figyelek, kapitány úr - mondtam. Fogalmam sem volt, mire akar a házigazda kilyukadni, s attól tartottam, hogy ez a történet talán kapcsolatban van a tervezett szökésünkkel.

- Professzor úr - kezdte a kapitány -, engedje meg, hogy történetemet 1702-ben kezdjem. Ismeretes, hogy ez idő tájt XIV. Lajos, a francia király abban a hitben ringatta magát, hogy az ő pusztá zsarnoki akarata elégséges lesz a Pireneusi-félsziget leigázására, s unokáját, Anjou herceget ültette a spanyol trónra. Ez a herceg, V. Fülöp néven, elég rosszul uralkodott, s külföldön is erős ellenállásra talált.

1701-ben ugyanis a holland, az osztrák és az angol királyi ház Hágában szövetséget kötött, azzal a céllal, hogy V. Fülöpöt megfosszák a spanyol tróntól, s a spanyol koronát egy főherceg fejére tegyék, akit oktalan sietséggel el is neveztek már III. Károlynak.

Spanyolország azonban szembeállt a szövetséget hatalmakkal, noha jóformán sem katonája, sem tengerésze nem volt. Pénze ugyan lett volna, ha az Amerikából ezüstöt és aranyat szállító vitorlásai befuthatnak a spanyol kikötőbe. Spanyolország 1702-ben az év végére várt éppen egy gazdag szállítmányt, amelyet a francia kormány Chateau-Renaud tengernagy parancsnoksága alatt egy huszonhárom hajóból álló flottával kísért, mert a szövetségesek hajói ekkor az Atlanti-óceánon jártak.

A tömérdek arannyal és ezüsttel megrakott vitorlásoknak Cadiznál kellett volna kikötniök, de a tengernagy közben arról értesült, hogy az angol hajóraj ezen a tájékon cirkál, s ezért úgy határozott, hogy egy francia kikötőbe vezeti a vitorlásokat.

A spanyol parancsnokok tiltakoztak e határozat ellen. Spanyol kikötőbe akartak befutni, ha nem lehet Cadizba, akkor a Pireneusi-félsziget északnyugati részén levő Vigói-öbölbe, amely nem volt körülzárva.

Chateau-Renaud tengernagy gyengeségében engedett a spanyolok követelésének, s az arannyal megrakott hajók csakugyan a Vigói-öbölbe futottak be.

Ez az öböl azonban minden oldalán nyitott, nem lehet megvédeni. Gyorsan ki kellett tehát rakni a szállítmányt, mielőtt a szövetséges hajóraj odaérkezik. S erre lett is volna elég idő, ha kicsinyes széthúzás nem üti fel fejét a spanyolok között.

- Figyel, professzor úr? - kérdezte Nemo kapitány.

- Figyelek, kapitány úr - feleltem. Még mindig nem tudtam, mi célból tartja nekem ezt a történelmi előadást.

- Folytatom tehát, hiszen az események most kezdenek izgalmas fordulatot venni. A cadizi kereskedők ugyanis azzal a kiváltsággal bírtak, hogy az ottani kikötőben kell minden, Kelet-Indiából érkező áruszállítmányt kihajózni. Kiváltságos jogukat sértette, hogy az aranyrudakat nem Cadizban, hanem a vigói kikötőben rakták ki. Panaszt is tettek Madridban, s kieszközölték a gyenge V. Fülöpnél, hogy a szállítmány az ellenséges hajók távozásáig kirakodás nélkül zár alá vétessék a vigói kikötőben.

Az intézkedés elrendelése még folyamatban volt, amikor az angol hajók 1702. október 22-én megjelentek a Vigói-öbölben. Chateau-Renaud tengernagy hősiiesen küzdött, noha az angolok túlerőben voltak. Amikor látta, hogy az aranyszállítmány rövidesen az ellenség kezére kerül, parancsot adott, hogy gyűjtsák fel a vitorlásokat, léket üttetett a hajókon, s azok az óriási kincessel együtt elsüllyedtek.

A kapitány elhallgatott. Bevallom, most sem tudtam, mi érdekessége lehet számomra ennek a történetnek.

- No és? - kérdeztem.

- Professzor úr - felelte a kapitány -, a Vigói-öbölben vagyunk, s ha érdekli önt, most meglát-hatja, milyen titok van eltemetve az öbölben, a tengerfenéken.

A kapitány erre felállt, s kért, hogy kövessem. Közben összeszedtem magamat, s engedelmesskedtem a felszólításnak. A szalon sötét volt, de az átlátszó ablakon át láttam, hogy fényárban csillog a tenger. S kitekintettem.

A *Nautilus* körül másfél mérföld körzetben villanyfényárban tündökölt a víz. A homokos, sík tengerfenék élesen meg volt világítva. Búvárruhába bújt embereket láttam, akik félig elkorhadt hordókat, felhasított ládákat emeltek ki a megfeketedett roncsok közül. A ládákból meg a hordókból arany- és ezüstrudak hullottak ki, ömlött belőlük a temérdek drágakő, s egészen elborította a homokot. Azután az emberek, kincsekkel megrakodva, visszatértek a *Nautilus*hoz, felrakták a hajóra terhüket, s folytatták tovább az arany- és ezüstházaszatot.

Mindent értettem már. Az 1702. október 22-i tengeri csata színhelyén voltunk. Itt süllyedtek el a spanyol kormány aranyszállítmányai. És Nemo kapitány itt vette fel hajójára, szükséglete szerint, a milliókat. Az ő számára szállította tehát egyes-egyedül Amerika annak idején az aranyat - ő lett az inkák¹⁵¹ kincsének örököse, az ő kezébe került, amit Fernando Cortez¹⁵² a leigázott őslakóktól elrabolt!

- Tudta-e ön, professzor úr, hogy a tenger ekkora kincset rejteget? - kérdezte mosolyogva.

- Annyit tudtam csak, hogy a tengerben elsüllyedt rakományt kétmillió tonnára¹⁵³ becsülik - feleltem.

- Úgy van. De a kincs kiemelése nagyobb költséggel járna, mint amekkora haszonnal. Én azonban csak egyszerűen felszedem azt a sok pénzt, amit az emberek elvesztettek. De nemcsak a Vigói-öbölben szedem össze, hanem száz meg száz helyen, ahol hajótörés történt. A tengerfenékről készült térképemen ezek a helyek mind fel vannak tüntetve. Megérti már, hogy milliárdokra rúg a vagyonom?

- Megértem, kapitány úr. De engedjen meg egy megjegyzést: ön a Vigói-öböl kiaknázásával megelőzte egy versenytársnak, egy részvénytársaságnak a munkálatait.

- Miféle részvénytársaságét?

- A spanyol kormány ugyanis szabadalmat adott egy részvénytársaságnak az elsüllyedt vitorlások felkutatására. A nyereségvágy rengeteg embert csábított, hogy pénzével részt vegyen ebben a vállalkozásban, minthogy szédítő haszonnal kecsegtették őket. A tengerfenékre süllyedt kincset ugyanis ötszázmillióra becsülik.

- Ötszázmillióra? A számítás helyes. Csakhogy ez a kincs nincs már a tengerfenéken - mondta a kapitány.

- Úgy van - feleltem. - Irgalmas cselekedet lenne tehát figyelmeztetni erre a részvényeseket. Különben, ki tudja, örülnének-e a figyelmeztetésnek? A szerencsejátékosok rendszerint nem is

151 Peru őslakossága. Igen magas műveltségi fokon éltek, királyaik, főembereik rendkívül gazdagok voltak. A spanyol hódítók csaknem az egész népet kiirtották

152 Mexikó leigázója

153 Verne ezúttal nagyon elvetette a súlykot. Kétmillió tonna 200 000 vagonnak felel meg, ilyen hatalmas hajószállítmányra a XVIII. században nem lehetett példa

a pénzüket sajnálják, hanem balga reményeik meghiúsulása fáj nekik. Nem is őket sajnálom voltaképpen, hanem azt a sok szerencsétlen embert, aki valami úton-módon hasznát látta volna, ha ez a tömérdek kincs ismét forgalomba kerül - míg így számukra ez a sok pénz örökre elveszett!

Elhallgattam. S máris láttam, hogy szavaimmal megsértettem a kapitányt.

- Miért veszett volna el számukra ez a pénz? - tiltakozott hevesen. - Azt hiszi netalán, professzor úr, ha én összeszedem e kincset, akkor az számukra elveszett? Ön azt gondolja, hogy én magamnak gyűjtöm a tömérdek kincset? Honnan gondolja, hogy nem a legjobb célra használom fel a pénzt? Azt hiszi ön, hogy én nem tudom, mennyi szenvedő ember él a földön, hány elnyomott nép van még és hány szerencsétlen, ínséges ember, akinek könnyíteni kell a sorsán, s hány áldozat vére kiált bosszúért?! Hát még mindig nem érti ön...?

Nemo kapitány hirtelen elhallgatott. Talán megbánta, hogy ennyit is beszélt. De én sejtettem, hogy mit akart mondani. Bármilyen ok is kényszerítette arra, hogy a tenger alatt keresse a függetlenséget, mégis és mindenekfelett *ember* maradt! Szíve ma is a szenvedő emberiségért dobog, s végtelen irgalommal fordul a rabszolgaságban sínylődő népek és minden elnyomott ember felé!

Most már azt is tudom, kinek küldte Nemo kapitány a milliókat, mikor a zsarnokság ellen fellázadt Kréta szigete vizeiben hajózott!

IX. AZ ELTÚNT FÖLDRÉSZ

Másnap reggel, február 19-én, a kanadai benyitott a szobámba. Vártam már ezt a látogatást. Ned Land nagyon le volt hangolva.

- Nos, uram? - fordult hozzám.

- Nem volt szerencsénk - mondtam.

- Nem bizony! Ez az átkozott kapitány éppen akkor állt meg hajójával, amikor szökni akartunk.

- Hja, egy kis dolga akadt a bankárjánál.

- A bankárjánál?

- Helyesebben: a bankházában. Az óceánt értem ezen, nincs az az állam pénztár, ahol nagyobb biztonságban volnának a kincsei, mint itt, a tengerfenéken.

Elmondottam Nednek az előző este eseményeit. Titkon abban reménykedtem, hogy ezzel más belátásra bírom őt, hogy ezek után mégsem akar már megválni a kapitánytól. De elbeszélsemnek az volt csupán az eredménye, hogy Ned felette sajnálkozott, miért is nem indult tegnap a saját szakállára egy kis sétára a vigói csata színhelyén.

- Üsse kő! - mondta. - Azért nincs minden veszve! A szigonyom ezúttal célt tévesztett - ennyi az egész. Másodszor majd csak sikerül. Lehet, hogy még ma este...

- Milyen irányban halad a *Nautilus*? - kérdeztem.

- Nem tudom - felelte Ned.

- Nos, délben majd meglátjuk a mérésnél.

A kanadai visszatért Conseilhez. Felöltöztem, s átmentem a szalonba. Az iránytű semmi jóval sem kecsegtetett. A *Nautilus* dél-délnyugat felé haladt. Hátat fordítottunk Európának.

Türelmetlenül vártam, hogy helyzetünket rávezessék a térképre. Fél tizenkettőkor kiürítették a tartályokat, s hajónk a felszínre szállt. Felrohantam a tetőre. Ned Land már megelőzött. Semerre sem láttunk földet. A végtelen óceán pusztasága terült el szemünk előtt. Néhány vitorla fehérlett csak a láthatáron, ezek egészen a San Roque-fokig hajóznak ki, hogy ott elfogják a Jóreménység foka megkerülésére a kedvező szelet. Az ég beborult. Szélvihar volt készülöben.

Ned dühöngött, s egyre a ködös látóhatárt fürkészte tekintetével. Még mindig reménykedett, hogy a köd mögött van valahol a hön áhított föld...

Délben egy pillanatra kisütött a nap. A másodkapitány kihasználta a világos perceket, s lemérte a napmagasságot. A tenger már erősen háborgott, nem maradhattunk tovább a tetőn. Lementünk, s a hajónyílás rögtön becsukódott mögöttünk.

Egy órával később megnéztem a térképet; a *Nautilus* helyzete már be volt jelölve. A hosszúság 16 fok 17 percén s a szélesség 33 fok 22 percén haladtunk, százötven mérföldnyire a legközelebbi parttól. Szökésre már gondolni sem lehetett. Elképzelheti az olvasó, hogy dühöngött a kanadai, amikor közöltem vele helyzetünket.

Jómagam, bevallom, nem voltam túlságosan kétségbeesve. Sőt, úgy éreztem, mintha valami nagy nyomástól szabadultam volna meg. Szinte könnyű szívvel láttam neki mindennapi munkámnak.

Este tizenegy óra tájt váratlan látogatást kaptam. Nemo kapitány bejött hozzám, s igen kedvesen megkérdezett, nem vagyok-e fáradt, hiszen előző este későn tértem nyugovóra. Nemmel feleltem a kérdésre.

- Akkor hát egy nagyon érdekes kirándulást ajánlanék önnek, Aronnax úr.

- Szívesen tartok önnel, kapitány úr.

- Ön eddig csak nappal és nagy fényben járt a tengerfenéken. Volna-e kedve a mélységet sötét éjjel is megtekinteni?

- De még mennyire.

- Figyelmeztetem, fárasztó séta lesz. Messzire kell mennünk, felkapaszkodunk egy hegyre. És az utak bizony nincsenek jól karbantartva.

- Mindez még csak fokozza a kíváncsiságomat, kapitány úr. Szívesen tartok önnel.

- Akkor hát jöjjön, professzor úr, felvesszük a bűvárruhát.

Az öltözőben láttam csak, hogy társaim ezúttal nem jönnek velünk, és a legénységből sem kísér el bennünket senki erre a kirándulásra. Nemo kapitány meg sem kérdezett, hogy magammal akarom-e vinni Nedet vagy Conseilt.

Pillanatok alatt magunkra öltöttük a bűvárruhát. Hátunkra tették a bőven megtöltött légzőkészüléket, de a villanylámpák ezúttal ki sem voltak készítve. Szóvá is tettem ezt a kapitánynak.

- Nem használhatjuk most a lámpákat! - felelte.

Azt hittem, rosszul hallottam, de nem ismétélhettem meg a kérdésemet, mert a kapitány feje már eltűnt a rézburában. Amikor én is teljesen elkészültem, éreztem, hogy valaki egy szöges botot nyom a kezembe. Néhány perc múlva, a szokásos művelet után, már megvetettük lábunkat az Atlanti-óceán fenekén, háromszáz méter mélységben.

Éjféltre járt az idő. A víz vaksötét volt. Nemo kapitány egy vörös pontra mutatott a távolban. Az erős fényforrás két mérföldnyire lehetett a *Nautilustól*. Hogy milyen anyag táplálta a távoli tüzet, hogyan lehet, hogy a víz kellős közepén nem alszik ki - rejtély volt számomra. A tűz homályosan világította csak meg az utat, de szemem csakhamar megszokta a különös borongást, s beláttam, hogy ilyenformán csakugyan nem volt szükségünk a világítókészülékre.

Egymás mellett haladtunk, egyenesen a fény irányába tartottunk. A sík talaj alig észrevehetően emelkedni kezdett. Nagy léptekkel igyekeztünk előre a botok segítségével, de csak lassan jutottunk tovább, mert lábunk minduntalan valami ázalagos, ragacsos iszapba süppedt, s helyenként lapos köveken csúsztuk meg.

Fejem fölött különös susogó hangot hallottam. A zaj időnként erősebb lett, mint amikor esőcseppek kopognak az ember feje fölött a tetőn.

Hamarosan rájöttem, honnan ered a zaj. Zuhogó eső verdeste a tenger tükrét. Ösztönszerűen átfutott fejemben a gondolat; ejnye, alaposan megázom! Csuromvizes leszek, itt a víz kellős közepén! Nevetnem kellett ezen a fura gondolaton. De hogy is mondjam csak? A vastag bűvárruha alatt az ember nem érzi, hogy vízben jár, úgy képzelem, hogy a föld légkörénél valamivel sűrűbb levegőben jár csupán - ennyi az egész!

Félórás gyaloglás után sziklás talajra értünk. Medúzák, parányi héjasállatok, tengeri tollak enyhe villódzása derengett a tengerfenéken. Milliányi virágállattal és moszattal borított kőhalmazokat láttam. Lábam minduntalan megcsúszott a nyálkás szőnyegen, s ha nem

támaszkodhattam volna szöges végű botomra, nemegyszer orra buktam volna. Ha hátratekin tettem, még láttam a *Nautilus* fehéres fénykévéjét, amint egyre halványodott a messzeségben.

A kőhalmazok, amelyekről az imént beszéltem, bizonyos szabályos alakzatokban feküdtek az óceán fenekén, s ezt sehogy sem értettem. Óriási barázdákban vonultak a messzeségbe, mígnem elnyelte őket a sötétség, s így fel sem becsülhettem hosszukat. Még valami furcsa dolgot vettem észre, ami nagyon mehökkentett. Az volt az érzésem, mintha csontok ropognának nehéz ólomtalpaim alatt. Mi ez a nagy síkság? Hol járunk? Szerettem volna megkérdezni a kapitányt, de nem tudtam, mert nem ismertem még a jelbeszédet, amellyel társaival tenger alatti kirándulásain társalog.

Amint előrehaladtunk az úton, a vörös fény egyre nőtt, s már szinte lángba borította a látóhatárt. Nem tudtam elképzelni, micsoda fényforrás lehet ez itt a víz mélyén. Elektromos kisugárzás? Valamilyen még fel nem fedezett természeti tünemény felé közeledünk? Vagy talán - futott át agyamon a gondolat - emberi kéz szítja ezt a vörös izzást? Az élesíti a tüzet? Talán Nemo kapitány társaival találkozom itt a tengerfenéken, akik ugyanazt a különös életmódot folytatják, mint ő? Talán a barátait megy meglátogatni? Talán önkéntes számítógépek telepére érkezünk - ezek az emberek is belefáradtak talán a földi nyomorúságba, s ők is a tengerfenéken keresték s találták meg a függetlenséget? Egymást üzte agyamban a sok bolond, lehetetlen gondolat, s ebben a hangulatban, amikor a szemem előtt folytonosan feltáruuló újabb meg újabb csodák már a végletekig felajzották képzeletemet, azon se csodálkoztam volna, ha az óceánban mindjárt egy afféle tenger alatti városra bukkanok, amilyenről Nemo kapitány álmodozott!

Utunk egyre válságosabb lett. A vöröslő fény egy nyolcszáz láb magas hegy tetejéről sugárzott. De ez csak a kristálytisza vízréteg által tükrözött visszfény volt. Maga az érthetetlen eredetű fényforrás a hegy túlsó lejtőjén izzott.

Nemo kapitány biztos léptekkel haladt előre a tengerfenék köves útvesztőjében. Ismernie kellett már régebről ezt az utat. Sokszor járhatott már erre, nem tévedhetett el. S én rendületlen bizalommal követtem. Előttem járt, s olyannak tűnt nekem, mint az óceán szelleme; bámulattal függesztettem tekintetem a ragyogó háttérre feketén rajzolódó szálas alakjára.

Hajnali egy óra volt. A hegy lábához, az első kapaszkodóhoz értünk. Erdőrengeteg meredek ösvényei vezettek innen a magasba.

Igen, erdőben jártunk! Levél nélküli, halott fák között: az ágakban nem keringett éltető nedv, a fák megkövültek a vízben. Imitt-amott óriási fenyők törzse emelkedett ki a sűrűből. Olyan volt ez az erdő, mint egy lábon álló kőszénbánya: gyökereivel megkapaszkodott a besüppedt talajba, az ágak finom szövevénye, mintha fekete papírból lenne kivágva, élesen rajzolódott ki a ránk boruló víz kárpitjára. Képzeljünk el egy erdőt a Harz-hegységben, egy erdőt, amely a hegyoldallal együtt a tengerfenékre süllyedt... Az ösvényeket ázalagok és moszatok lepték el, s tömérdek rák nyüzsgött közöttük. Én csak mentem előre, sziklákon kapaszkodtam fel, kidőlt fatörzseken léptem át, széttépve a fák közt himbálózó tengeri liánokat; lépteim nyomán ágról ágra suhantak a felriasztott halak. Fáradhatatlan vezetőm nyomában haladtam mindegyre, s én sem éreztem fáradtságot.

Micsoda látvány! Hogyan is tudnám én ezt leírni! Hogyan adjak képet a víz közepén terjeszkedő erdőről, a sziklákról! A szirtek lába vak sötétségbe burkolódzott, a tetejük pedig a víz tükröződésében kétszeres erővel visszavert fény vörös árnyalataiban fürdött. Sziklákat másztunk meg, amelyeknek oldalfala azután levált, s lavinaszerű robajjal omlott össze. Jobbról-balról végeláthatatlan sötét folyosók tátongtak. Hatalmas tisztások szakították meg az

erdőt, mintha emberi kéz munkája végezte volna az irtást, s már vártam, mikor jelenik meg előttem a víz alatti tájék valamelyik lakója.

Nemo kapitány feljebb és feljebb kapaszkodott. Nem akartam elmaradni mögötte. Bátran követtem a nehéz úton, s a szöges bot most jó szolgálatot tett. A szakadékok szélén vezető szűk ösvényen egyetlen hibás lépés végzetes lett volna. De én biztosan, nyugodtan lépdeltem, a mélység felett sem fogott el szédülés. Tátongó hasadékokon ugrottam át; a földön az ilyen mély szakadék előtt meghátráltam volna. Majd valamely kidőlt fa ingó törzsén mentem végig egy katlan felett, s nem néztem, mi van a lábam alatt, csak a rettentő, vad tájban gyönyörködtem. Óriási sziklák lebegtek szabálytalan alapzatukon, megcáfolva az egyensúly törvényeit. Kiszögelléseik alatt karcsú fák serkentek a magasba, mint megannyi magasra szökő vízsugár; mintha ezek támogatták volna a sziklát, amelybe megkapaszkodtak. Hatalmas szirtek emelkedtek mindenfelé, mint megannyi bástyatorony, s oly meredek szögben dőltek meg, hogy a föld felületén ezt a nehézkedési törvény lehetetlenné tette volna.

Én magam is éreztem a víz sűrűségének hatását; nehéz ruhámban, rézburába bújtatott fejemmel könnyedén kapaszkodtam fel ólomtalpaimon, mint a zerge, a meredek, megmászhatatlannak tűnő lejtőkön!

Érzem, hogy e víz alatti kirándulásomról szóló beszámolómmal valószínűtlennek tűnhet az olvasónak! Pedig csak azt írom le, amit saját szememmel láttam, tapasztaltam, s ha még oly lehetetlennek véli is, amit leírok: ez a kétségtelen valóság. Nem álmodtam!

Két órával azután, hogy a *Nautilust* elhagytuk, túljutottunk a fák határvonalán, s fejünk felett száz méterrel emelkedett a hegycsúcs, amely feketén rajzolódott rá a hegy túlsó lejtője felől áradó fényességre. Megkövült cserjék húzódtak imitt-amott, torz, zezugos vonalban. Léptünk elől seregestül menekültek a halak, mint a magas fűben felriasztott madarak. A sziklafalba tekervényes, sötét barlangok mélyedtek, megannyi feneketlen üreg, s hallottam, hogy mélyükön szörnyű lények mozognak. Meghűlt bennem a vér; óriási csáp nyúlt ki elém, s elállta az utat, majd valami rák rémítő nagy ollója csattant hirtelen össze egy üregben. Ezer meg ezer fényes pont csillogott a sötétben. Az odúikban kushadó óriási rákok szeme villogott felénk; hatalmas homárok¹⁵⁴ ágaskodtak előttem, mint megannyi alabárdos, s amint lábukat mozgatták, az úgy csörömpölt, mint a vas; hatalmas rákok szegezték rám szemüket, mintha ágyúk tüzes torka irányulna felém; rémítő polipok karjai tekeregték a sötétben, mint valami eleven kígyófészek.

Micsoda ijesztő méretű, ismeretlen világ ez? Melyik rendhez tartoznak ezek az ízelttestűek? Sziklaodújuk mintegy második héjként veszi körül testüket. Miféle természeti törvények szabályozzák titokzatos életüket? Hány évszázad óta élnek az Atlanti-óceán mélységeiben?

De nem állhattam meg mellettük egy pillanatra sem. Nemo kapitány ügyet sem vetett e rettenetes állatokra, bizonyára ismerősek voltak a számára. Felértünk a hegy első fennsíkjára, s itt újabb meglepetés ért. Festői romokat láttam, csak hogy ez már nem a természet, hanem az ember kezének műve volt. Kastélyok, templomok nyomát ismertem fel a hatalmas kőomladékokban; a romokat teljesen ellepték a tarka virágállatok, az ázalagok és a moszatok, melyek úgy elborítottak mindent, mint a repkény.

Melyik része lehet ez vajon a földnek? S mikor, a földrétegek milyen felfordulása nyelte el ezt a tájat? Ki építette fel a történelem előtti idők dolmenjeihez¹⁵⁵ hasonlatos sziklákat és köveket? Hol vagyok? Hová ragadott el engem Nemo kapitány szeszélyes kedve?

154 Tízlábú, hosszú farkú, nagy alakú tengeri rák

155 Sziklatömbökből rakott síremlék a történelem előtti korból

Szerettem volna mindezt megkérdezni tőle. S minthogy nem szólhattam hozzá, megállítottam s megragadtam a karját. De ő csak a fejét rázta, s a hegy legmagasabb csúcsára mutatott, mintha azt mondaná:

- Gyere! Gyere csak tovább! Tovább kell mennünk!

Összeszedtem minden erőmet, s követtem. Pár perc múlva elértük a sziklák tömkelegéből jó tíz méterre kimagasló hegycsúcsot.

Most visszapillantottam a hegyoldalra, amelyen az imént felkapaszkodtunk. A hegy csupán hét-nyolcszáz lábnyira emelkedett ki a síkságból, de a túlsó lejtője még egyszer akkora mélységbe vezetett. Szemem messzire eltekintett; vakító fényárban úszó óriási térség terült el előttem. S most láttam csak: tűzhányón állok. Ötvenlábnyira a csúcson, a széles kráter - kő- és salakeső közepette - lávafolyamot okádott, s a kilövellt láva tüzes zuhatag gyanánt permetezett alá a vízbe. A tűzhányó, mint valami óriási fáklya, a látóhatár legtávolabbi pontjáiig megvilágította az alatta elterülő síkságot.

Mondom, a tenger alatti kráter lávát lövellt ki, de láng nem csapott fel belőle, mert a lángot csak a levegő oxigénje táplálja, s a víz alatt nem loboghat fel. De az izzásig hevült, tüzes lávafolyam győztesen kerül ki a folyékony elemmel, a vízzel való küzdelemből, s párává változtatja, amint érintkezésbe kerül vele. Sebes áramlásban terjedtek szét a kiszabadult gázok, a lávafolyam a hegy lábáig csúszott le, mint a Vezúvból kiömlő láva Torre del Grecón.

S ekkor egy elpusztult, összeomlott város romjait pillantottam meg lent a mélyben. Beomlott tetőket, ledöntött templomokat láttam; széttört boltívek, leroskadt oszlopok heverték a földön, de romjaikban is felismerhetők voltak a toszkánai építészetre emlékeztető világos arányok. Távolabb egy óriási vízvezeték megmaradt ívei látszottak, emitt a széttöredezett fellegrvár s rajta a Parthenon-szerű¹⁵⁶ templom inkább csak sejthető alakzata. Amott, távolabb, kikötő nyomai látszanak, mintha az eltűnt óceán partján, ősrégi időkben, kalmárok hajóinak s hadigályáknak szolgáltak volna biztos révül. S még messzebb összeomlott falakat láttam, széles, kihalt utcák hosszú sorát... Nemo kapitány egy víz alá temetett Pompéjít támasztott fel szemem előtt!

Hol vagyok? Hol vagyok? Meg kell tudnom mindenáron! Beszélnem kell! S le akartam tépni fejemről a rézburát.

156 Parthenon: Athéné temploma az athéni Akropolisz-dombon (Görögország)

De Nemo kapitány hozzám lépett, s egy mozdulattal megállított. Felvett egy darab krétatartalmú követ, egy fekete bazaltszikla mellé állt, s csak ezt az egy szót írta rá:

ATLANTIS

Mint mikor villanyfény cikázik át a fekete éjszakán, egyszerre megvilágosodott bennem minden! Atlantis! Platón¹⁵⁷ Atlantis! Az elsüllyedt földrész, amelynek Origenes, Porphyros, Iamblicos, D'Anville, Malte-Brun és Humboldt tagadta a létezését, s az eltűnt földrészt a legendák és mesék körébe utalta de Posidonius, Plinius, Ammienus, Marcellinus, Tertullianus, Engel, Scherer, Tournefort, Buffon és D'Avezac hitt a létezésében!¹⁵⁸ S most itt terült el szemem előtt, végpusztulása kétségtelen jeleivel!

Az elmerült ország, amely Európán, Ázsián, Líbián túl, Herkules oszlopai¹⁵⁹ mögött terült el; itt élt az atlantidák hatalmas népe, akik ellen a régi Görögország első háborúit viselte.

E hősi idők dicső eseményeinek Platón volt a krónikása. Timon és Kritias dialógusának megírásához az ihletet voltaképpen Szolóntól, a költőtől és törvényhozótól kapta.

Szolón egy napon a saisi bölcs vénekkel beszélgetett; városa, Sais, a templomainak szent falaiba vésett feljegyzések tanúsága szerint, akkor nyolcszáz éves volt. Az egyik vén elmondotta Szolónnak egy még régebbi város történetét. Az atlantidák megtámadták az athéniak első, akkor kilencszáz éves városát, és részben elpusztították. A hagyomány szerint az atlantidáknak óriási földrész volt a birtokukban, amely nagyobb volt, mint Afrika és Ázsia együttvéve. Az atlantidák uralma Egyiptomra is kiterjedt. Görögországot is meg akarták hódítani, de a hellének keményen ellenálltak, s meg kellett előttük hátrálniok.

Századok teltek el. S ekkor bekövetkezett a világhatasztrófa. Árvizek jöttek, rengett a föld. Atlantis egy éjszaka még egy nap folyamán eltűnt a föld színéről. Manapság már csak legmagasabb pontjai emelkednek ki a tengerből: Madeira, az Azori-, Kanári- és a Zöldfoki-szigetek.¹⁶⁰

Ezeket a történelmi emlékeket idézte fel bennem Nemo kapitány sziklára írt szava. Mily különös is a sors! Minő véletlen vezetett el engem ide, az eltűnt földrész egyik hegyének ormára! Sok évezredes romokat tapinthatok a kezemmel, ezek a romok egyidősek a föld ókorával! Ott járok, ahol valaha az első ember kortársai jártak! Ólomtalpam a mondák korában élt állatok csontjain tapodik; ezek az állatok itt éltek valamikor, a megkövesedett fák zöld lombjának árnyékában!

Ó, miért nem időzhetek itt tovább? Szerettem volna leszállni a hegy meredek oldalán, szívesen bejártam volna ezt az óriási földrészt, amely valószínűleg Afrikát kötötte össze Amerikával! Szerettem volna felkeresni az elsüllyedt nagy városokat! Talán épp itt terültek el, ezen a helyen, ahová most lelátok, Atlantis nagy városai, melyeknek óriás termetű lakói, a monda szerint, százéves kort értek, és oly erősek voltak, hogy hatalmas sziklákból építették meg városaikat - s épületeiket ma sem mállasztotta szét teljesen a víz. Egy napon, talán valamely hatalmas földrengés a tenger színe fölé emeli ismét az elsüllyedt romokat! A hajósok számos tenger alatti tűzhányót jeleztek az Atlanti-óceán e részén, számos hajó érzett különös

157 Görög bölcselő (i. e. 427-347). Műveit párbeszéd formában írta. Az alább említett dialógus is egyik párbeszédes műve

158 Ókori és újkori tudósok, írók

159 A Gibraltári-szoros ókori eredetű elnevezése

160 Atlantis mondája az ókorból származik, de a tudomány nem igazolta az elsüllyedt világrész történetét. Verne itt csupán a mondára támaszkodik, és azt fűzi tovább a maga képzelőerejével

lökéseket, amikor a háborgó tengerfenék felett elhaladt. Egyesek tompa morajlást is hallottak, a mélyben küzdő elemek robaját, mások vulkanikus eredetű hamut fogtak fel, amelyek a tengerből lövelltek a magasba. A földnek ezen a részén, egészen az egyenlítőig, még ma is folyik a plutói erők munkája. Ki tudja, a föld méhéből feltörő vulkanikus anyag, az egymásra rakódó lávarétegek idővel talán annyira feltöltik ezt a földet, hogy egy távoli korban tűzhányók csúcsai emelkednek majd ki az Atlanti-óceán tükréből!

Így álmodoztam, s igyekeztem emlékezetemben e lenyűgöző táj minden részletét megrögzíteni. Nemo kapitány pedig egy mohalepte sírkőpillérré könyökölve, mozdulatlanul, szinte megkövültén állt néma elragadtatásában. Vajon e letűnt nemzedék sorsán töpreng-e a kapitány? Tőlük vár-e feleletet a kérdésre, hogy milyen sors vár az emberiségre? Azért jött-e ide e különös férfiú, akinek nem kell a modern idők élete, hogy elmerüljön a történelmi emlékekben, s átélje a régi korok életét? Mit nem adtam volna, ha olvashatok gondolataiban, ha osztozhatok érzéseiben, ha megérthettem volna őt!

Egy teljes órát időztünk ezen a helyen, s a láva fénye mellett gyönyörködtünk a végtelen síkságban. A fény időnként meglepően felerősödött. A földkéreg forrongó belseje minduntalan megremegettette lábunk alatt a talajt. A mélységből feltörő morajlás jól hallhatóan terjedt a vízben, s a visszhang fenséges, széles hullámban érkezett vissza hozzánk.

S ekkor a víz felett egy pillanatra feltűnt a hold, s az elsüllyedt földrészre vetette halavány sugarát. Tovasuhanó, tündéri pillanat! A kapitány kiegyenesedett, még egy utolsó pillantást vetett a végtelen síkságra, majd intett a kezével, hogy kövessem.

Gyorsan haladtunk lefelé a hegyoldalon. S amikor túljutottunk a megkövült erdőn, feltűnt előttem, mint egy ragyogó csillag, a *Nautilus* jelzőlámpája. A kapitány egyenesen a fénypont irányában haladt előre, s amidőn a hajnal első sugarai sápadt-fehérré festették az óceánt, mi ismét a hajón voltunk.

X. KÖSZÉNBÁNYÁK A TENGER ALATT

Másnap, február 20-án nagyon későn ébredtem. A fárasztó éjszakai kirándulás után sokáig tartott az álomom, s tizenegy óra volt, amikor kinyitottam a szemem. Gyorsan felöltöztem. Türelmetlenül vártam már, hogy megállapíthassam a *Nautilus* irányát. A műszerek szerint húsz mérföldnyi sebességgel haladt, egyre délnek, száz méter mélységben.

Conseil belépett a szalonba. Elmeséltem neki az éjszakai kirándulást. Minthogy az ablaktáblák nyitva voltak, ő is láthatott még valamit az elmerült földrészből.

A *Nautilus* tíz méterrel a tengerfenék felett, nyílsebesen szelte át az Atlantis síkságát. Hajónk úgy repült, mint a földön, a mezők felett a szélről kergetett léggömb, de igazság szerint úgy ültünk itt, ebben a szalonban, mintha gyorsvonati fülkében ülnénk.

Szeszélyes alakzatú sziklák suhantak el az előtérben, s ágas-bogas korallerdők mozdulatlan, torz körvonala meredezett felénk a vízből. Tengeri rózsák szőnyegével borított kötömböket láttunk, amelyekből függőlegesen eredtek felfelé a hosszú vízínövények. Furcsán tekeredő lávafolyamok tanúskodtak arról, hogy ez a föld valaha heves vulkanikus kitörések színhelye volt.

S míg hajónk nyílsebesen siklott tova a villanyfényben fürdő, különös tájon, elmeséltem Conseilnek az atlantidák történetét, amely Baillynek, a XVIII. századbeli csillagász-írónak képzeletét oly bájos lapok megírására ihlette. Beszéltem a derék fiúnak e hősi nép harcairól, felvettem előtte az Atlantis-kérdést, s kifejttem, hogy ennek az elsüllyedt földrésznek a létezésében nem kételkedhetem. De Conseil szórakozott volt, alig figyelt szavaimra. Csakhamar rájöttem, miért nem érdekli őt ez a történelmi kérdés.

Conseil tekintetét a szalonablak előtt elsuhanó halak vonták magukra, s amikor ő elmerül a vég nélküli osztályozásban, a valóságos világ megszűnik a számára. Mi egyebet tehettem hát? Követtem példáját, s én is a halak tanulmányozásának szenteltem minden figyelmemet.

Az Atlanti-óceán halai nem sokban különböznek az eddig már megfigyelt példányoktól. Hatalmas testű, öt méter hosszú rájákat láttunk, melyek oly izmosak, hogy fel tudnak szökni a víz tükre fölé; láttunk különböző fajtájú cápákat, többi között egy tizenöt láb hosszú, háromszögű fogazatú kékcápát, amely oly átlátszó, hogy szinte láthatatlanná válik a vízben; láttunk hasáb alakú, gumós bőrpáncéllal borított disznócápát, a Földközi-tengerben élő fajtához hasonló tokot, másfél láb hosszú, fog és nyelv nélküli, sárgásbarna, apró, szürke uszonyos túhalakat, melyek oly könnyedén siklanak a vízben, mint megannyi vékony kis kigyó.

A csontos halak közül Conseil feljegyezte az élénk színű viperahalat, amelyet Arisztotelész korában tengeri sárkány néven ismertek; ezeket a halakat a hátuszonyukból kimeredő tuskék miatt nagyon nehéz megfogni; Conseil feljegyezte még a kis kék csíkokkal tarkított, aranyos sávval keretezett, barna hátú aranymakrélát, a szép aranydurbincsokat, a csapatban járó, nyolc méter hosszú kardhalat. E merész állatok sárgás uszonya sarló alakú, inkább növényvel, mint hallal táplálkoznak; a hímek - jól nevelt férjek módjára - nőstényeik legkisebb jeladására azonnal engedelmessé válnak.

A tengeri állatvilág ez érdekes példányainak megfigyelése mellett fáradhatatlanul fürkésztam az Atlantis tágas síkságait is. A talaj szeszélyes alakulatai miatt a *Nautilus* sokszor kénytelen volt lassítani menetét, s ilyenkor, mint a delfin, ügyesen siklott át a dombok átjárói között. S ha a dombok közötti keskeny átjárók útvesztőjében már nem juthatott tovább, mint valami léggömb, hirtelen felemelkedett, s túljutva az akadályon, ismét leszállt, s a tengerfenék fölött néhány méternyi magasságban száguldott tovább. Csodálatos kellemes hajókázás! Mintha

léghajón tennék sétát - éppen csak azzal a különbséggel, hogy a *Nautilus* a kormányos feltétlenül engedelmes eszköze.

A nagyrészt iszapréteggel borított talaj, amelyből megkövült ágak meredeztek ki, délután négy óra felé lassanként megváltozott, elsziklásodott. Mindenfelé bazalttufa-tömbök emelkedtek ki belőle, itt-ott pedig egy-egy lávanyelv és kénes obszidián¹⁶¹ türemlett közékük. Gondoltam, hogy a nagy síkságra hamarosan hegyes vidék következik, s valóban, a *Nautilus* tekervényes fordulatai közben a déli látóhatáron feltűnt előttem egy magas hegyfal, amely szemlátomást elzárta előttünk az utat. A hegység csúcsa bizonyára a tengerből is kiemelkedik. Szárazföldre vagy legalábbis szigethez közeledünk: a Kanári- vagy a Zöldfoki-szigetek valamelyikéhez. Minthogy a hajó helyzetét - talán szándékosan - nem határozták meg, fogalmam sem volt, hogy hol vagyunk. Ez a magas hegylánc zárja le, úgy látszik, az Atlantist, amelynek még csak egy kis részét futottuk be.

Leszállt az éj, de ez nem akadályozott, hogy tovább folytassam megfigyeléseimet. Conseil visszatért kabinjába, egyedül voltam. A *Nautilus* lassabban haladt, hol a hegyes-dombos talaj fölött röpdösött, cikázott, szinte súrolta a tengerfenéket, mintha mindjárt megtelepedne rajta, hol szeszélyesen ismét a felszínre emelkedett. Ragyogó csillagzatok fénye csillámlott át a kristálytisza vízen, s éppen az állatöv öt vagy hat csillagát láttam, az Orion¹⁶² farka mögött.

Sokáig elüldögéltem volna még az ablak előtt, néztem volna a gyönyörű vizet és az eget, de a redőnyök bezárultak. A *Nautilus* most a magas hegylánc tövéhez ért. El sem képzelhettem, hogyan halad majd tovább. Szobámba mentem. A *Nautilus* nem mozdult. Aludni tértem, de keményen elhatároztam magamban, hogy pár óra alvás után felkelek.

De nyolc óra volt, mire másnap megint a szalonba mentem. Megnéztem a fesszmérőt, s rögtön láttam, hogy az óceán tükrén úszunk. Lépéseket hallottam fent a tetőn. De a legcsekélyebb himbálózás sem árulta el a tengersiz hullámainak játékát.

A fedélzetnyíláshoz mentem. Nyitva volt. Azt hittem, most mindjárt kilépek a nappali fénybe; de nem, koromfekete éjszaka vett körül.

Hol vagyunk? Elnéztem talán az időt? Éjszaka volna még? Nem, dehogy, hiszen egyetlen csillagot sem látok - és éjszaka sincs kint ilyen vak sötétség.

Nem tudtam, mit gondoljak, s ekkor egyszerre csak egy hang ütötte meg a fületem:

- Ön az, professzor úr?

- Á, kapitány úr! Hol vagyunk? - kérdeztem.

- A föld alatt, professzor úr.

- A föld alatt? - kiáltottam. - Hiszen a *Nautilus* még a vízen lebeg!

- Úgy van, a vízen lebeg.

- Nem értem...

- Várjon csak még egypár percig. Mindjárt kigyullad a fényszóró, akkor világosan látja a helyzetet.

Kiléptem a tetőre, és vártam. Oly sötét volt, hogy a kapitány alakját sem láttam. De amikor felnéztem a magasba, úgy rémlett, mintha pontosan a fejem felett valami halvány fényt látnék,

161 Vulkáni eredetű, üvegszerű ásvány

162 Az égbolt legékesebb csillagképe. Több mint száz csillagból áll, ezek ködszerűen elnyújtott alakzatba rendeződnek. Népies neve: Kaszáz

mintha fejem fölött egy nagy kerek nyílás volna, s derengő világosság hatolna be rajta. Ekkor hirtelen kigyulladt az ívlámpa, s éles fénye elnyelte a fent derengő félhomályt.

A fénykéve elkápráztatott, egy pillanatra lehunytam a szemem. S azután körülnéztem.

A *Nautilus* egy helyben állt. Öbölszerűen bemélyedő part előtt lebegett a vízen. Egy sziklafalak közé zárt tó vize ringatta. A tó átmérője két mérföld, kerülete pedig hat; felszíne - mint ahogy a feszmérő is mutatta - azonos volt a kinti víz felszínével; a tó és a tenger között tehát összeköttetésnek kell lennie. Öt- vagy hatszáz méter magas sziklafalak borultak össze boltozatszerűen a tó fölött, mint valami óriási, megfordított tölcser. S a csúcok találkozásánál nyíló kerek hasadékon át az imént látott halvány fény derengett; bizonyára a nappali világosság tünedezett át rajta.

Mielőtt figyelmesebben megvizsgáltam volna az óriási barlang belső alakulatát, s azon tűnődtem volna, hogy természetes képződmény-e vagy pedig emberi kéz műve, Nemo kapitányhoz fordultam:

- Hol vagyunk? - kérdeztem.

- Egy kialudt tűzhányó belsejében - felelte a kapitány. - A tenger valamely földrengés következtében elöntötte a tűzhányó belsejét. Míg ön aludt, professzor úr, a *Nautilus* tíz méter mélységben, az óceán felszíne alatt behatolt egy természetes csatornán keresztül a tó vizébe. A *Nautilus* „illetőségi kikötőjében” vagyunk, biztonságos, kényelmes, titkos, minden szélről védett kikötőben! Nincs az egész világon még egy kikötő, amely ezzel felérne! Hajóm itt mindenkor biztos révet lel a tomboló viharok elől!

- Ön itt valóban tökéletes biztonságban van, kapitány úr - mondtam. - Ki bukkanhat rá önre egy tűzhányó belsejében? De mintha valamilyen nyílást látnék odafent?

- Igen, bent vagyunk a tűzhányó kráterében. A kráterben valamikor láva, gőz fortyogott, lángot okádott, s most a száján át fentről, éltető, friss levegő hatol be hozzánk.

- Miféle tűzhányó ez? - kérdeztem.

- Egyike a számtalan sok apró szigetnek, amellyel tele van hintve az óceán. A hajók számára ez a sziget csak úgy mutatkozik, mintha sziklazátony volna - mi pedig egy hatalmas nagy barlangban kötöttünk ki itt. Véletlen folytán fedeztem fel a kráter belsejét, s ez a felfedezés számomra igen hasznosnak bizonyult.

- Nem lehet a nyíláson át a kráter mélyébe behatolni?

- Nem, ez teljességgel lehetetlen. Én sem tudok felkapaszkodni a nyílás peremére. A hegy belső fala százlábnyi magasságig megmászható, de azon túl a sziklafalak boltozatban hajlanak befelé, s ott nem lehet sem felhágni az emelkedőn, sem leereszkedni rajta.

- Úgy látom, kapitány úr, a természet mindig és mindenütt a kezére jár. Ön ezen a tavon biztonságban van, ide senki be nem hatolhat. De mire jó önnek ez a búvóhely? A *Nautilus*nak nincs szüksége kikötőre.

- Nem, professzor úr, kikötőre a *Nautilus*nak valóban nincs szüksége, de szüksége van villamosságra, hogy mozoghasson, telepekre, hogy elektromosságot fejlesszen, nátriumra, hogy a telepeket táplálja, szénre, hogy nátriumot állítson elő és szénbányára, hogy kibányáshassa az ehhez szükséges szenet.¹⁶³ A tenger alatt óriási erdőség terül el ezen a helyen. Ez az erdő a föld őskorában merült el: aztán elásványosodott, kőszénné vált, s kimeríthetetlen kincsét ma én aknázom ki.

163 Téves Vernének az a feltevése, hogy szénből nátriumot, az utóbbiból pedig villamosságot lehet előállítani

- S az ön emberei fejtik ki a szenet?

- Úgy van, professzor úr. Ez a bányá benyúlik a tenger alá, mint a newcastle-i kőszénbánya. Én a szárazföldi bányák szenéből nem kérek. Embereim bűváruhában, csákánnyal, kőfejtővel felszerelve leszállnak a tenger alatti bányába, s onnan fejtik ki a szenet. A nátriumgyártásnál elégetem a szenet, s amikor a füst felszáll a kráteren, kívülről úgy látszik, mintha a tűzhányó még működésben volna.

- Láthatjuk majd munka közben az ön társait?

- Nem, ezúttal nem, mert sietek, mihamarabb folytatni szeretném föld körüli utunkat a tenger alatt. Most csupán az itt tartalékolt nátriumkészletemből merítetek. Annyi ideig veszteglünk csupán a kikötőben, míg a nátriumot behajózzuk, tehát egy napig, s máris folytatjuk utunkat. Ha kedve van önnek bejárni ezt a barlangot vagy körülhajózni a tavat, úgy használja ki ezt a napot, Aronnax úr.

Megköszöntem a kapitány szívességét, azután nyomban a társaimért mentem, mert még nem jöttek ki a kabinból. Hívtam őket, tartsanak velem, de nem árultam el nekik, hol vagyunk.

Felmentünk a fedélzetre. Conseil, aki soha semmin sem lepődik meg, a világ legtermészetesebb dolgának vette, hogy előző este még a víz alatt aludt el, s másnap reggel már egy hegy gyomrában ébredt... Ned Landet azonban most is csak az érdekelte, hogy van-e a barlangnak valahol kijárata.

Megreggeliztünk, s tíz óra felé partra szálltunk.

- No, tessék, a földön vagyunk megint - mondta Conseil.

- Én ezt nem nevezem „földnek” - felelte a kanadai. - De nem is a földön vagyunk, hanem a föld alatt.

A hegyfalak tövében ötszáz lábnyi széles, homokos partsáv vette körül a tó vizét. A fővenyen kényelmesen körülsétálhattuk a tavat. De a magas sziklafalak tövében a talaj már szaggatott volt: vulkanikus sziklatömbök és óriási habkövek halmozódtak egymásra festői összevisszaságban. A föld alatti tűz zománcreteggel vonta be a szétmálló köveket, s ezek csak úgy tündököltek az elektromos fénykévében. Lépteink nyomán a part csillámos pora szikrázva szállt a levegőbe.

Eltávolodtunk a vízparttól, s a talaj máris erősen emelkedni kezdett.

Csakhamar hosszú, kanyargó kaptatóhoz - valóságos meredek ösvényhez - értünk, s ezen elég kényelmesen kapaszkodtunk felfelé. De óvatosságra volt szükség, mert a törmelékes kőzeteket semmiféle kötőanyag nem tartotta össze, s lábunk könnyen megcsúszott a földpát- és kvarckristályokból képződött üveges trachiton.¹⁶⁴

Lépten-nyomon megbizonyosodhattunk, hogy ez az óriási üreg vulkanikus eredetű. Figyelmeztettem is erre a társaimat.

- Képzeljék csak el, milyen lehetett ez a tölcsér, amikor megtelt fortyogó lávával, s az izzó anyag szintje a kráter pereméig ért, mint valami kohóban a megolvadt érc.

- Egészen jól el tudom képzelni - felelte Conseil. - De meg tudná-e mondani a tanár úr, hogy miért maradt abba ebben a kohóban a munka? S hogyan kerülhetett a kohó helyére csendes vizű tó?

- Úgy került ide valószínűleg, édes fiam, hogy az óceán színe alatt, vulkanikus rázkódtatás következtében, a hegy falában hasadás keletkezett az a nyílás, amelyen át a *Nautilus*

164 Vulkanai eredetű kristályos kőzet

behajózott a tóra. Az Atlanti-óceán vize ezen a hasadékon át bezúdult a hegy belsejébe. Rettentő küzdelem kezdődött a két elem, a tűz és a víz között, s a víz lett a győztes. De hát ez sok-sok évezred előtt történt, s az elárasztott tűzhányóból azóta csendes barlang lett.

- Nagyon helyes - mondta Ned Land. - Elfogadom ezt a magyarázatot. Csak azt sajnálom, hogy az a nyílás, amelyről a tanár úr beszél, nem a tenger színe felett keletkezett.

- Ejnye, Ned barátom - felelte Conseil -, ha az átjáró nem a tenger alatt keletkezett volna, a *Nautilus* nem hajózhatott volna be erre a tóra!

- S hadd tegyem még hozzá, Land mester, hogy a tengervíz akkor nem hatolt volna be a hegy alá, és a tűzhányó még most is működne. Sose bánkódjék emiatt!

Tovább kaptattunk felfelé. A kapaszkodó egyre meredekebb lett, az ösvény egyre keskenyebb. A sziklafalban helyenként mély üregek tátongtak, ezeket át kellett ugranunk. Fáradságosan kerülgettük az utunkat elálló kőtömböket. Hol térden csúsztunk előre, hol hason másztunk. De hála Conseil ügyességének és Ned Land erejének, legyőztünk az úton minden akadályt.

Harmincméternyi magasságban a talaj megváltozott, de itt sem lett könnyebb a járás. A konglomerátok¹⁶⁵ s a trachitok után fekete bazalt¹⁶⁶ következett. Néhol széles, csomós, hólyagos rétegben terült el, máshol meg szabályos hasábokba rendeződött, s ezek a bazaltoszlopok támogatták a kráter óriási boltozatát. Mily bámulatos építészeti remeket alkotott itt a természet!

A bazaltoszlopok között hosszú, megdermedt lávafolyók kanyarogtak, a lávába bitumenes¹⁶⁷ sávok ékelődtek, s helyenként nagy foltokban csapódott le rájuk a kén. A kráter nyílásán át beszűrődő nappali világosság derengő fénnel öntötte el a vulkanikus képződményeket, amelyek immár örökre el voltak temetve a kihunyt tűzhányó gyomrában.

Vagy kétszázötven lábnyi magasságba kapaszkodtunk fel, s innen már nem volt tovább... Áthághatatlan akadály állt előttünk. A hegy belső boltozata itt már olyan erősen ívelt a mélység fölé, hogy nem kapaszkodhattunk feljebb. A tó körül folytattuk tehát sétánkat. Lejjebb a növényvilág megkezdte a harcot az ásványvilággal. Néhány bokor, sőt néhány fa vert már gyökeret a sziklafal mélyedéseiben. Kutyatejet láttam, maró nedv szivárgott a szárából. Színét vesztett napfüve lógatta búsan virágos fürtjeit. Igen kevésbé szolgált rá nevére: illata elszállt, mert sohasem érte napsugár. Hosszú levelű, kókadt, beteg áloék tövében imitt-amott néhány szerény krizantém virágzott. De a megkövült lávafolyamok medrében enyhe illatú kis ibolyát is találtam, s bevallom, gyönyörűséggel szívtam be illatát. Az illat a növény lelke. A tenger virágainak, a gyönyörű tengeri növényeknek nincsen lelkük, mert nincsen illatuk!

Egy magányos facsoporthoz értünk. Sárkányfák voltak. Ezek a fák izmos gyökereikkel szétfeszítik a sziklákat. Ned Land egyszerre csak felkiáltott:

- Nézze csak, tanár úr! Méhek!

- Micsoda? Méhek? - kérdeztem hitetlenül.

- Úgy bizony! Méhek! - ismételte meg a kanadai. - Csak úgy rajzanak ott a fák körül!

165 Törmelékekből összeragadt, vegyes összetételű vulkáni kőzetek

166 Földpát és magnetit tartalmú vulkáni kőzet

167 Kátrányszerű, folyékony halmazállapotú, a földből előszivárgó szénhidrogén. Ilyen pl. az aszfalt is

Odamentem a fához, s magam is meggyőződtem, hogy a kanadainak igaza van. Az egyik odvas fa üregében ezer meg ezer méh rajzott. A Kanári-szigeteken mindenfelé otthonosak ezek a munkás, találékony rovarok, s a lakosság különös becsben tartja őket.

A kanadai természetesen el akarta magát látni mézzel, s nagyon rossz néven vette volna tőlem, ha én ezt ellenzem. Össze is kotort néhány száraz levelet, ként kevert közé, tűzszerszámaival szikrát csiholt, a levélkupac lángra lobbant, s a kanadai kifüstölte a méheket. Lassan-lassan megszűnt a zümmögés, s a fa felhasított odvából Ned Land pár font illatos lépesmézet rakott a tarisznyájába.

- A mézet összekeverem a kenyérfa-tésztával - mondta -, és meglátják, micsoda finom süteményt készítek belőle!

- Az ám - mondta Conseil. - Mézeskalácsot!

- No jó, hát csak süssön nekünk mézeskalácsot - mondtam -, de most gyerünk, s folytassuk az érdekes sétát.

Az ösvény egyes kanyarulatainál most már egész terjedelmében láttuk magunk alatt a tavat. A fényszóró bevilágította az egész víztükröt; a csendes tavat egyetlen hullám se fodrozta. A *Nautilus* mozdulatlanul feküdt a vízen. Fekete árnyékok mozogtak a tündöklő fényárban: a tetőn és a csónaknál sürgölődő matrózok alakjai.

A boltozatot alátámasztó sziklák nyergén jártuk most körül a tavat. Most láttam csak, hogy nemcsak méhek, hanem más állatok is élnek a tűzhányó belsejében. Ragadozómadarak keringtek fejünk felett az árnyékban, némelyik a sziklacsúcs tetején gubbasztó fészkébe menekült. Fehér hasú karvalyok és rikácsoló vörös vércsék voltak. Hosszú lábú, szép, kövér tűzokok iramodtak el sebesen közeledtünkre. Képzelteti az olvasó, hogy az ízletes vadmadár micsoda gerjedelmeket ébresztett a kanadaiban. Ned barátunk nagyon megbánta, hogy nem hozott magával puskát. Golyók helyett kőzapot zúdított hát a madarakra, s többszörös, sikertelen kísérlet után csakugyan eltalált egy gyönyörű tűzokot. Színigazság, hogy hússzor is kockáztatta életét, míg megkaparintotta a madarát, de olyan ügyes volt, hogy a tűzok végül mégiscsak belekerült a lépesméz mellé a kanadai iszákjába.

A hegygerinc itt már járhatatlanná vált; lefelé kellett ismét ereszkednünk. A fejünk fölött tátongó kráter olyan volt, mint egy széles kútszáj. Az eget innen elég jól láttuk; a nyugati szél foszladozó felhőket kergetett az égboltozaton, s egy-egy ködös felhőrongy a hegy csúcsáig ereszkedett alá, ami arra mutat, hogy a felhők közepes magasságban járnak, minthogy a tűzhányó alig nyolcszáz lábnyira emelkedik csak az óceán színe fölé.

Félórával azután, hogy a kanadai elejtette a tűzokot, leérkeztünk ismét a belső partszegélyre. Nagy, virágos szőnyeg terült el lábunk előtt. A növényvilágot itt a parton a tengeri édeskömény képviselte. Ebből az apró, ernyős virágú növényből, amelyet vízikapornak vagy ávizsnak is neveznek, kitűnő befőtt készül.

Conseil szedett belőle egy bokrétával.

Az állatvilág a parton igen népes volt. Ezer meg ezer, különféle fajtájú héjasokat láttunk, homárokat, pogácsarákot, garnélát, mysist, kaszáspókot, remeterákot és rengeteg sok kagylót; porcelánkagylókat, bíborcsigát meg csészecsigát.

Egy helyen csodaszép barlang nyílt előttünk. Gyönyörűséggel heveredtem le társaimmal a bársonyos homokra. A barlang csillámporral hintett falaira fényes, sima zománcot olvasztott a tűz.

Ned Land rögtön végigtapogatta a falakat, kémlelte, milyen vastagok lehetnek vajon. El kellett mosolyodnom. A beszélgetés ekkor a kanadai örökösen ébren tartott szökési tervére

fordult s én, anélkül hogy túlságosan vérmes reményeket keltettem volna benne, most ezzel biztattam: Nemo kapitány bizonyára csak azért futott le ilyen messze délre az óceánon, hogy hajójára újabb nátriumkészletet vegyen fel. Éppen ezért most abban reménykedem, hogy ezután ismét Európa és Amerika partjai felé veszi útját, s akkor Ned Land újból megkísérelheti a szökést - ezúttal talán több sikerrel.

Egy órája heverésztünk már a szép barlangban. Az élénk beszélgetés egyszerre ellanyhult. Álmoság vett rajtunk erőt. S miután semmi okom sem volt, hogy leküzdjem az álmoságot, csakhamar mély álomba merültem. Azt álmodtam - az ember nem maga választja meg az álmait -, hogy puhány lett belőlem, s az egyszerű puhányok életét élem. Az volt az érzésem, mintha ez a szép barlang a kagylóm két teknője volna...

Conseil hangja riasztott fel az álmomból.

- Talpra! Talpra! - kiáltotta a derék fiú.

- Mi történt? - kérdeztem felkönyökölve.

- Elönt bennünket a víz!

Erre talpra ugrottam. A tenger hatalmas zuhatagban ömlött be a barlangba. Minthogy a valóságban mi nem vagyunk puhányok, menekülnünk kellett.

Pár perc múlva már biztonságban voltunk, mégpedig a barlang tetején.

- Mi ez már megint? - kérdezte Conseil. - Valami új természeti tünemény?

- Nem, kedves barátom - feleltem -, ez a dagály! A dagály és semmi más! Odakint az óceán vize megduzzadt, s a közlekedő edények természeti törvénye¹⁶⁸ következtében most a tó vízének felszíne is emelkedik. Nem történt semmi baj. Egy kis fürdővel sikerült megúsznunk a dolgot... Induljunk hát, a *Nautilus*on majd átöltözünk.

Háromnegyed óra múlva befejeztük körsétánkat, s visszatértünk a hajóra. A legénység éppen elkészült a berakodással. A *Nautilus* máris indulhatott volna.

De Nemo kapitány nem adott parancsot az indulásra. Be akarja várni az éjt, hogy titokban fusson ki a tenger alatti átjárón? Könnyen meglehet.

Nem tudom, mi volt a késlekedés oka, de a *Nautilus* valóban csak éjjel hagyta el „illetőségi kikötőjét”.

Hajónk másnap már kint járt a nyílt tengeren. Minden földtől távol, néhány méter mélységben haladt az Atlanti-óceán tükre alatt.

168 Az alsó részükön nyitott, egymással közlekedő edényekbe töltött egyenmű folyadék valamennyi edényben ugyanegy szinten áll, tekintet nélkül az edények alakjára

XI. A SARGASSO-TENGER

A *Nautilus* nem változtatta meg irányát. Le kellett tehát egyelőre mondanunk a reményről, hogy rövidesen megint az európai tengerek felé veszi útját. Nemo kapitány egyenesen délnek irányította a hajót. Hová visz bennünket? Még elképzelni se mertem.

A *Nautilus* ezen a napon az Atlanti-óceán egy különös táján haladt át. Mindenki tudja, hogy az Atlanti-óceánnak van egy nagy, meleg áramlata, amelyet Golf-áramnak neveznek. A Golf-áram a floridai csatornákból indul ki, s a Spitzbergák¹⁶⁹ felé halad. Miután elhagyta a Mexikói-öbölt, az északi szélesség 44°-a körül két ágra oszlik: a főág Írország és Norvégia partjai felé halad, a másik ág pedig elkanyarodik az Azori-szigetek magasságában dél felé, s az afrikai partokat érintve, hosszú oválist ír le, s ismét visszatér az Antillák¹⁷⁰ felé.

Ez a másik ág - amely inkább megnyúlt karikához hasonlítható - körülöleli meleg vízgyűrűjével a hideg, csendes, mozdulatlan óceánnak azt a részét, amelyet Sargasso-tengernek neveznek. Valóságos tó ez az Atlanti-óceán kellős közepén: három esztendő alatt kerüli meg a nagy áramlat vize.

A Sargasso-tenger voltaképpen az elmerült Atlantist borítja el. Egyes szerzők azt állították, hogy a vizet ellepő rengeteg tengeri fű a régi szárazföld rétjeiről szakadt fel. Valószínűbb azonban, hogy a tengeri füveket, hínárokat és moszatokat a Golf-áram sodorja ide az európai és amerikai partokról. Ebből a jelenségből annak idején Kolumbusz Kristóf is egy ismeretlen földrész létezésére következtetett. Amikor a bátor fölfedező hajói a Sargasso-tengerre értek, a legnagyobb nehézségek közepette tudtak csak a hínárban előrehaladni; egészen belegabalyodtak a tengeri füvekbe. A legénység rémüldözött. Három hosszú hétig tartott, míg a hajók átvergődtek a hínáros vízen.

Ezen a tájékon járt most a *Nautilus*; igazi buja réten, a moszatok, úszó hínárok sűrű szőnyegén. A hajó vágósarkantyújával nagy nehezen át tudott volna vágni rajta. Nemo kapitánynak azonban nem volt kedvére, hogy a hajócsavar belegabalyodjék a hínárszövedékbe, s ezért most néhány méterrel alámerültünk.

A Sargasso-név a spanyol „sargaza” szóból ered, ami hólyagmoszatot jelent. Főként ebből a moszataból, az úgynevezett „hajónyűg”-ből áll ugyanis ez az óriási hínártelep. A tudós Maury, a „Leíró földrajz” című könyv szerzője következőképpen adja okát, hogy miért van a rengeteg vízinövény az Atlanti-óceán e csendes medencéjében:

„Ez a jelenség egy általánosan ismert kísérlettel magyarázható meg. Ha egy edénybe dugódarabkákat, vagy más úszó testeket helyezünk, s a benne levő víznek körirányú mozgást adunk, azt tapasztaljuk, hogy a szétszórt dugódarabkák egy csoportba gyűlnek össze a folyadék közepén, ahol a legcsendesebb a víz.”

A szóban forgó jelenségnél az edény nem más, mint az Atlanti-óceán, a Golf-áram a körben kavargó víz, a Sargasso-tenger pedig a középpont, ahol a víz felszínén úszó testek összegyűlnek.

Jómagam is osztom Maury véleményét, s e jelenséget most különleges környezetben tanulmányozhattam, ahol hajó csak egész ritkán jár. Felettünk, a barnás színű tengeri fű között, a legkülönbözőbb eredetű testek úsztak: az Andesek vagy a Sziklás-hegység erdeiből

169 Florida: félsziget az Egyesült Államok délkeleti részén. Spitzbergák: szigetcsoport az északi sarkvidéken

170 Szigetcsoport Közép-Amerika keleti oldalán

kitépett fatörzsek, amelyeket az Amazonas vagy a Mississippi árja sodort az óceánba, számtalan roncs, kormányrudak, hajógerincek töredékei, beszakított hajótestek, melyek úgy elnehezültek a sok kagylótól, hogy nem szállhattak fel az óceán felszínére.

Maury egy másik nézetét is igazolja majd az idő: a századok folyamán összegyűlt hordalékanyag a víz vegyi hatása alatt el fog ásványosodni, s kimeríthetetlenül gazdag szénforrássá változik.

Így készül a természetben az értékes széntartalék, arra az időre, amikor az ember a szárazföldi szénbányákat már kimerítette.¹⁷¹

A tengeri füvek és moszatok tömkelegében bájos, rózsaszínű *alcyone*-csillagokat láttam, továbbá hosszú, bozontos csápú tengeri kökörcsineket, zöld, vörös és kék medúzákat, s különösen érdekesek voltak a villával szegélyezett, kékes ernyőjű, nagy gyökérszájú medúzák.

Február 22-én a Sargasso-tengeren telt el az egész nap, ahol a tengeri növényvel táplálkozó halak és héjasok bőséges eledelre lelnek. Másnapra azonban az óceán már a megszokott képét mutatta.

Ettől fogva, tehát február 23-tól március 13-ig, tizenkilenc napon át a *Nautilus* állandóan napi száz mérföldes sebességgel ragadott tova bennünket. Nemo kapitány, úgy látszik, végig akarja futni tervezett tenger alatti útját. Biztosra vettem, hogy a Horn-fokot megkerülve ismét visszatér a Csendes-óceán déli vizeibe.

Ned Land aggodalmai mégis alaposak voltak. A végtelen óceánon itt már szigetek sem voltak, gondolnunk sem lehetett arra, hogy a hajóról eltávozzunk. Arra sem volt mód, hogy szembeszálljunk a kapitánnyal. Nem kínálkozott más választásunk: alá kellett vetni magunkat a parancsnok akaratának.

Jólesett azonban arra gondolnunk, hogy amit erőszakkal és furfanggal nem érhattünk el, azt meggyőzéssel talán majd mégis elérjük. Ha utunk egy napon véget ér, Nemo kapitány talán mégiscsak szabadon enged bennünket, ha fogadalmat teszünk: soha senkinek sem beszélünk róla. Ezt becsületszóra megígérjük, és álljuk is adott szavunkat.

Hanem ezt a kényes kérdést meg is kellene tárgyalni a kapitánnyal. De nem veszi-e majd zokon tőlem, hogy a szabadságomat követelem? Hiszen mindjárt kezdetben határozottan kijelentette: örökre a *Nautilus* foglyai maradunk, mert élete titkát mindenáron meg akarja őrizni! Négy hónap óta hallgatok - nem tűnhet-e ez hallgatólagos beleegyezésnek? Ha ismét firtatni kezdeni ezt a kérdést, nem fog-e gyanút a kapitány, s nem ártok-e ezzel magamnak? Nem kockáztatom-e egyszer s mindenkorra a szökési terv sikerét? Elvégre lehetséges, hogy később majd úgy alakulnak a dolgok, hogy ismét megkísérelhetjük a szökést.

Mérlegeltem ezeket az érveket, töprengtem rajtuk, megbeszéltem a dolgot Conseiljel, de ő is éppoly tanácstalan volt, mint jómagam. Nem csüggedek el egykönnyen, be kellett mégis látnom: napról napra csökken a valószínűsége, hogy valaha is visszatérhetek az emberek közé. Különösen azóta valószínűtlen ez, amióta a vakmerő kapitány az Atlanti-óceán déli vizei felé fut.

Az említett tizenkilenc nap alatt az úton semmi különös esemény nem történt. A kapitány ritkán láttam. Dolgozott. Gyakran találtam a könyvtárban valamelyik asztalon nyitva maradt könyveit: főként természetrajzi munkákat tanulmányozott. A mély tengerfenékről szóló könyvemet is forgatta; a lapok széle tele volt írva megjegyzésekkel, melyek helyenként elvetették mind az elméletemet, mind a módszeremet. A kapitány ilyenformán teljesen

171 Elavult feltevés, ma már tudománytalan

átfésülte könyvem, de csak egészen ritka alkalmakkor bocsátkozott vitába velem. Néha hallottam, amint mélabús futamok hangja kél az orgonán. Nemo kapitány sok érzéssel játszott, de csak éjszaka ült a hangszer elé, a víz sötét, titkos mélyén, amikor a *Nautilus* elpihent az óceán végtelen pusztaságában.

Utazásunk e szakaszán sokszor napokon át az óceán felszínén úsztunk. A tenger szinte teljesen pusztá volt, és elhagyatott. Néha egy-egy vitorlás tűnt fel a távolban, egyike azon hajóknak, amelyek a Jóreménység fokának érintésével India felé haladnak.

Egyik napon bálnavadász-csónakok vettek üldözőbe minket; alighanem óriási nagy, roppant értékes bálnának nézték a *Nautilust*. Nemo kapitány nem akarta, hogy a derék halászok hiába vesztegessenek időt és fáradságot, s hogy véget vessen a vadászatnak, a tenger alá merült. Kalandunk szemlátomást nagyon izgatta Ned Landet. Nem hinném, hogy tévedek, ha azt mondom: a kanadai örült volna, ha a halászok halálos sebet ejtenek szigonyukkal a mi acélbálnánkon.

A halak, amelyeket Conseil meg én utunk e szakaszán megfigyeltünk, nem sokban különböztek a más tájakon már tanulmányozott halaktól. Főként a porcos halaknak abból a csoportjából láttunk néhány rettentő példányt, amely fajta három alfajra oszlik; a három alfajhoz viszont nem kevesebb, mint harminckét család tartozik. Az általunk megfigyelt állatok öt méter hosszú csíkos cápák voltak; lapos fejük szélesebb a testüknél, farkuszonyuk kerek, hátukat hét széles, fekete hosszanti sáv csíkozta. Láttunk hamuszürke színű cápákat is; ezeknek hét kopolyúnyílásuk van, egyetlen hátuszonyukat pedig testük közepe táján hordják.

Óriási farkascápák is úsztak el az ablak előtt. Ezek állítólag igen falánk állatok. Joggal kételkedhetünk azonban a halászok elbeszéléseiben. Beszélik, hogy egyszer egy ilyen farkascápa gyomrában egy egész bivalyfejet meg borjúfejet találtak, egy másik cápa gyomrában pedig két tonhalat meg egy egyenruhás matrózt; de akadt olyan farkascápa is, amelyikben egy katonát találtak kardostul - egy másikban pedig egy huszárt lovastul. A *Nautilus* hálóiba egyetlen farkascápa se sétált be, s így nem volt módomban ellenőrizni, hogy valóban ilyen falánk-e ez az állat.

Na követett bennünket egy-egy csapat kecses, játékos delfin. Ötösével-hatosával jártak, falkában vadásztak, mint falun a farkasok. Ha elhihetem, amit egy koppenhágai professzor állít, hogy tizenhárom barnadelfint és tizenöt főkát szedett ki egyetlen delfin gyomrából, úgy a delfin még a farkascápán is túltesz étvágy dolgában. Igaz, hogy az a bizonyos delfin az ismert legnagyobb fajtához, a gyakran huszonnégy lábnaál is hosszabb kardosdelfinekhez tartozott. A delfinfélék e családja tíz nemre oszlik; az általam látott állatok a csőrösdelfinek neméhez tartoztak, amelyek a koponyájuknál négyszer hosszabb, igen keskeny pofájukról nevezetesek. Testük három méter hosszú, hátuk fekete, rózsásfehér hasukat néhány elszórt kis petty tarkítja.

Megemlítem még, hogy ezen a tengeren a tüskésszárnyúak rendjéhez és az árnyékhalak osztályához tartozó különös példányokat is láttam. Egyes szerzők - költői hajlamú természet-tudósok - azt állítják, hogy ezek a halak dallamos hangon énekelnek, és ha csapatostul vannak együtt, olyan hangversenyt rendeznek, hogy túltesznek az embereken. Én ezt nem tagadom, csak annyit állapítok meg, hogy utunk alatt az árnyékhalak minekünk bizony egyetlenegyszer sem adtak éjjeli zenét, amit eléggé sajnálok.

Conseil végül még rengeteg sok repülőhalat is osztályozott. Roppant érdekes látvány volt, amikor a delfinek vadásztak rájuk. Bámulatos pontossággal dolgoztak. Bármily magasra repült is, bármekkora ívet írt le - még ha a *Nautilus* fölé szökött is -, a szerencsétlen hal egyenest a delfin tátott szájába pottyant. Világítószájú halak voltak: mint megannyi hulló csillag, tüzes csóvákat írtak éjjel a levegőbe, majd alábuktak ismét az óceán sötét vizébe.

Ilyen körülmények között hajóztunk március 13-ig. Ezen a napon a *Nautilus* roppant érdekes mélységmérési kísérleteket végzett.

A Csendes-óceánról való elindulásunk óta közel tizenháromezer mérföldet tettünk meg, s most a déli szélesség $45^{\circ} 37'$ -e s a nyugati hosszúság $37^{\circ} 53'$ -e keresztezésén haladtunk át, ugyanott, ahol a *Herald* parancsnoka, Denham kapitány tizennégyezer méterre eresztette le a mérőónt, de az még mindig nem érte el az óceán fenekét. A *Congress* nevű amerikai fregatt parancsnoka, Parker sorhajóhadnagy, ugyanitt tizenötezer-száznegyven méter mélységben sem érte el a mérőóntjával az óceán fenekét.

Nemo kapitány elhatározta, hogy leszáll a *Nautilus*szal a legmélyebb tengerfenékre, és ellenőrzi a különböző méréseket. Felkészültem tehát, hogy a kísérlet minden mozzanatát feljegyzem. A szalon ablakait fedő redőnyök szétnyíltak, s megindultak a műveletek, hogy hajónk leszállhasson az óceán csodálatos, távoli mélységeibe.

Mondanom sem kell, hogy a leszállást ezúttal nem a tartályok megtelítésével hajtottuk végre. Ezzel talán nem is tudták volna kellőképp növelni a *Nautilus* súlyát. Közbejátszhatott az is, hogy a felszállásnál ismét ki kellett volna üríteni a holsúlyt jelentő vizet, márpedig a szivattyúk valószínűleg nem bizonyultak volna elég erősnek, hogy legyőzzék a külső víznyomást.

Nemo kapitány hosszú átlós vonalban akart leérkezni az óceán fenekére, mégpedig úgy, hogy a magassági kormányt negyvenöt fokos szögben állította a *Nautilus* merülési vonalára. A hajócsavar forgása elérte a legnagyobb gyorsaságot; a négy lapát hatalmas erővel csapkodta a vizet.

A *Nautilus* teste remegett, mint valami megfeszített húr, és szabályosan merült alá az óceánban. A kapitány meg én a szalonban a feszmérő sebesen helyét változtató mutatóját figyeltük. Csakhamar túljutottunk a halak által legsűrűbben lakott rétegen.

Egyes halak csak a tenger vagy a folyók felszínén élnek meg, mások, s ezek kevesebben vannak, meglehetősen nagy mélységekben tartózkodnak. Ez utóbbiak közül megfigyeltem a hatsípókás farkascápaikat, amelyeknek hat légzőnyílásuk van; láttam óriás szemű teleszkóphalat, sötét melluszonyos villásorrú morgóhalat, amelynek halványvörös csontpikkelyét fekete mellvért védi; s láttam ezerkétszáz méter mélységben élő, százhusz atmoszféra nyomást elviselő gránátoshalat is.

Megkérdeztem Nemo kapitányt, látott-e ennél nagyobb mélységben is halakat.

- Nagyon ritkán - felelte. - S hogyan vélekedik erről ma a tudomány? Mit feltételeznek? Mit tudnak biztosan?

- Megmondom, kapitány úr. Tudjuk, hogy az óceán alsó rétegei felé haladva a növényi élet hamarabb tűnik el, mint az állati. Tudjuk, hogy ott, ahol még mindig vannak élőlények, már csak egyetlenegy vízinövény tengődik. Tudjuk, hogy a fésűskagyló meg az osztriga kétezer méter mély vízben is megél, és hogy MacClintock, a hős sarkutazó kétezer-ötszáz méter mélységből fogott ki egy élő tengeri csillagot. Tudjuk, hogy az angol flottához tartozó *Bulldog* legénysége kétezer-hatszázhusz ölnyi mélységből halászott ki egy tengeri csillagot. De ön, kapitány úr, erre talán azt válaszolhatja, hogy semmit sem tudunk.

- Nem leszek ennyire udvariatlan, professzor úr - felelte Nemo kapitány. - Csak azt szeretném megkérdezni öntől, mivel magyarázza, hogy ekkora mélységben is megélhetnek még az élőlények?

- Két oka van ennek - feleltem. - Az első az, hogy a vízrétegek különböző sótartalma és sűrűsége folytán létrejött függőleges áramlás mozgást idéz elő, amely elegendő a tengeri liliomok és a csillagállatok kezdetleges élete fenntartásához.

- Helyes - mondta a kapitány.

- A másik okát a következőkben látom: az élet alapja az oxigén. Tudjuk, hogy a tengervíz oxigéntartalma a mélység arányában nemhogy csökkenne, hanem nő, s hogy a mély vízrétegekben a nyomás összesajtolja az oxigént.

- Ó, hát ez is ismeretes már? - kérdezte kissé meglepetten a kapitány. - Nos, professzor úr, ezt helyesen tudják, minthogy ez a való igazság. Még hozzáteszem, hogy a víz felszínén hálóba kerülő halak úszóhólyagja több nitrogént tartalmaz, mint oxigént, viszont a nagy mélységekből kihalászott halak vízhólyagjában több az oxigén, mint a nitrogén. Ez a jelenség az ön elméletét igazolja. No de folytassuk a megfigyeléseket.

A feszmérőre pillantottam megint. A készülék hatezer méter mélységet jelzett. Egy óra óta süllyedünk lefelé. A *Nautilus* ferdén beállított magassági kormányával egyre mélyebbre siklott le a kihalt, csodálatosan átlátszó, csendes, tiszta vízbe. S egy órával később már tizenháromezer méter mélységben jártunk, s még mindig nem tünedezett elő a tengerfenék.

Tizennégyezer méter mélységben egyszerre csak fekete szirteket láttam kimeredezni a vízből. Lehetséges, hogy ezek a sziklák a Himalája-hegységnél vagy a Mont Blanc-nál is magasabb hegylánchoz tartoznak. Még hozzávetőlegesen sem sejtettük, hogy mekkora lehet itt a tengerfenék mélysége.

S a *Nautilus*, dacolva a hatalmas nyomással, egyre mélyebbre szállt alá. Éreztem, mint remeg meg eresztékeiben az acélborítás, a rudak meggörbültek, nyögtek a falak, a szalon ablaka horpadozni látszott a víz nyomása alatt. S az erős gépezet bizonyára össze is roppant volna, ha nem bírt volna - mint ahogy a kapitány mondotta - egyetlen szilárd tömbként a nyomásnak ellenállni.

Amint a sziklák lejtője mellett haladtunk, még néhány kagylót, serpulát, eleven tuskécsigát s egyes csillagállatokat is láttam.

Azután az állatvilág utolsó képviselői is eltűntek, s tizenötezer méter mélységbe érve a *Nautilus* túlhaladt a tenger alatti élet végső határán, mint a léggömb, amikor a légzésre alkalmas levegőrétegek fölé emelkedik. Hamarosan tizenhatezer méter mélységbe jutottunk le már; a *Nautilus* oldalaira ekkor ezerhatszáz atmoszféra nyomás, vagyis felületének minden négyzetcentiméterére ezerhatszáz kilogramm nehezedett!

- Micsoda érdekes helyzet! - kiáltottam fel. - Olyan mélységben járunk, ahol ember még sosem járt! Nézze csak, kapitány úr, nézze csak ezeket a pompás sziklákat! Nézze csak ezeket a lakatlan barlangokat! A föld legmélyebb fekvésű üregei ezek, itt már nem lehetséges semmilyen élet! Ismeretlen, csodás tájak! Milyen kár, hogy csak emlékezetünkben őrizhetjük meg a képét!

- Szeretné, ha a puszta emlékképnél többet vinne magával e tájból? - kérdezte tőlem Nemo kapitány.

- Mit akar ön ezzel mondani?

- Csak azt, hogy mi sem könnyebb, mint lefényképezni a tenger alatti tájat!

Arra sem volt időm, hogy megmondjam a kapitánynak, mennyire meglep ez az újabb ötlete, mert hívására máris felhoztak egy fényképezőgépet a szalonba. A villanyfényvel megvilágított víz egészen tisztán, élesen látszott az ablakon át. A mesterséges világítás nem vetett árnyékot, sehol sem voltak homályos részek. A napfény sem lehetett volna előnyösebb a felvételhez. A

Nautilus a hajócsavar és a lefelé hajló magassági kormány együttes hatására most megállt. A fényképezőgép lencséje a tengerfenékre irányult - s pár pillanat múlva már meg is kaptuk a felvétel rendkívül éles negatívját.

A föld őskorából való sziklák láthatók rajta; e sziklákat sohasem érte napfény. Ez a legmélyebb gránitréteg képezi a föld alapjait. A kősziklában mély üregek tátonganak. A szirtek bámulatosan éles, fekete körvonallal rajzolódnak ki a felvételen, mintha valamely flamand festő ecsetje festette volna. A szirtek fölött csodálatosan lágy hegyvonulat adja meg a táj háttérét. Tollam gyenge ahhoz, hogy leírjam a sima, fekete, csupasz sziklákat - még csak egy kis moha, egy kis foltocska sincs rajtuk sehol; különös kemény formáik szeszélyesen rajzolódnak ki a villanyfényben villogó homokszőnyegen.

Nemo kapitány a felvétel elkészülte után így szólt hozzám:

- Szálljunk fel ismét a felszínre, professzor úr. Ne feszítsük túl a húrt, nem szabad a *Nautilust* túlságosan sokáig ekkora nyomásnak kitennem.

- Igen, szálljunk fel! - feleltem.

- Kapaszkodjék meg jó erősen!

Fel sem foghattam még, mire jó ez a figyelmeztetés, s máris a szőnyegre buktam.

A kapitány az imént jelt adott, mire hirtelen meggyorsították a hajócsavar járását, a magassági kormányt pedig függőlegesre állították, s a *Nautilus*, mint az elszabadult léggömb, szédületes gyorsasággal emelkedett a magasba. Harsogva, remegve szelte át hajónk a víztömeget. Minden összefolyt a szemem előtt. Négy perc alatt tette meg a *Nautilus* a tizenhat kilométert az óceán felszínéig, s mint valami repülő hal, felszökött a habokból, majd ismét alámerült, hatalmas hullámokat csapva fel maga körül.

XII. ÁMBRÁSCETEK ÉS BÁLNÁK

Március 13-ról 14-re virradó éjjel a *Nautilus* ismét délnek fordult. Azt gondoltam, hogy a Horn-fok magasságában majd nyugati irányba tér, s befut a Csendes-óceán vizeibe, s ezzel befejezi világ körüli útját. De nem így történt. A *Nautilus* a déli-sarki tájak felé futott. Hová igyekszik vajon Nemo kapitány? A Déli-sarkra? Örültség! Hajlamos voltam már azt hinni, hogy a kapitány vakmerő vállalkozásai valóban igazolják Ned Land aggodalmait.

A kanadai egy idő óta már nem beszél velem a szökési tervről. Már nem olyan közlékeny; sőt, igen hallgatag lett. Látom, hogy a hosszú fogság nagyon nyomasztóan hat rá. Érzem, micsoda düh gyülemlik fel benne. Ha meglátja a kapitányt, vad láng lobban fel a szemében, s én mindig attól tartok ilyenkor, hogy ez a szenvedélyes ember még valami végzetes cselekedetre ragadtatja magát.

Ezen a napon, március 14-én, Conseil és a kanadai felkerestek a szobámban. Megkérdeztem őket, minek köszönhetem a látogatást.

- Egy egyszerű kérdésünk volna magához, tanár úr - közölte a kanadai.

- Hadd halljam, Ned.

- Mit gondol, hány ember lehet itt a *Nautiluson*?

- Fogalmam sincs róla, kedves barátom.

- Nekem az a benyomásom - folytatta Ned Land -, hogy a hajó irányításához nincsen szükség nagyszámú személyzetre.

- Magam is azt hiszem. Legfeljebb egy tucatnyi emberre lehet itt szükség - feleltem.

- Hát akkor miért volna ennél több ember a hajón? - kérdezte a kanadai.

- Hogy miért? - feleltem. Keményen szemébe néztem a kanadainak: könnyű volt kitalálnom, hogy mit forgat az eszében.

- Ha helyes a megérzésem, több ember van a hajón, mint amennyire szükség van - mondtam. És ha jól értettem meg a kapitány életét, a *Nautilus* nem csupán a hajó rendeltetését tölti be, hanem menedékhely is azok számára, akik, csakúgy, mint a kapitány, megszakítottak a földdel minden kapcsolatot.

- Lehet, hogy így van - mondta Conseil. - De hát a *Nautiluson* csak bizonyos számú ember tartózkodhat. Meg tudná-e a tanár úr mondani, hogy hányan lehetnek legfeljebb?

- Hogyan tudnám én ezt, fiam, megmondani?

- Úgy, hogy kiszámíthatja a tanár úr. Minthogy a tanár úr ismeri a hajót, tudja azt is, hogy mennyi a térfogata, tehát azt is tudnia kell, hogy mennyi a levegője. Másrészt pedig a tanár úr azt is tudja, hogy lélegzés közben mennyi levegőt fogyaszt el egy ember; mármint, ha ezeket az adatokat összeveti azzal, hogy a *Nautilusnak* huszonnégy óránként fel kell szállnia a felszínre, hogy...

Conseil mondata igen hosszúra nyúlt, de én rögtön tudtam, hogy mire akar kilyukadni.

- Értem - feleltem a derék fiúnak. - A számítás nagyon egyszerű, de az eredmény mégis igen bizonytalan lesz.

- Nem baj, mondja csak - unszolt Ned Land.

- A tételt a következőképp kell felállítani - magyaráztam. - Az ember egy óra alatt száz liter levegő oxigéntartalmát fogyasztja el, vagyis huszonnégy óra alatt elfogyasztja kétezer-négyszáz liter levegő oxigéntartalmát. Meg kell tehát nézni, hányszor kétezer-négyszáz liter levegőt tartalmaz a *Nautilus*.

- Úgy van - mondta Conseil.

- Nos - folytattam -, minthogy a *Nautilus* úrtartalma ezeröttszáz tonna, s egy tonna úrtartalma ezer liter, a *Nautilus* tehát egymillió-öttszázezer liter levegőt tartalmaz, s ha ezt a számot elosztjuk kétezer-négyszázzal, akkor...

Ceruzával gyorsan elvégeztem az osztást.

- ...akkor a hányados 625. Ez más szóval azt jelenti: a *Nautilus* annyi levegőt tartalmaz, hogy az huszonnégy óráig szükség esetén 625 ember számára elegendő.

- Hatszázhuszonöt ember számára? - kiáltotta Ned.

- No, de azért biztosra veszem - tettem hozzá -, hogy utasok, matrózok, tisztek, mind együttvéve, tizedannyian sem vagyunk.

- Három embernek még az is sok - dünnyögött Conseil.

- Bizony, szegény Ned - fordultam a bálnavadászhoz -, csak azt tanácsolhatom magának, legyen türelemmel.

- Sőt, mi több, törődj bele a sorsodba - tette hozzá Conseil.

S Conseil valóban fején találta a szöveget.

- Elvégre is - folytatta a derék fiú - Nemo kapitány nem mehet örökre csak délnek! Egyszer csak meg kell állnia, ha előbb nem, hát a jégtorlasz előtt, és akkor kénytelen lesz ismét visszatérni a hajók járta tengerekre! Ráérünk majd akkor Ned Land terveivel foglalkozni.

A kanadai erre csak a fejét rázta; kézfejjével végigtörölte homlokát, egy szót sem válaszolt, s kiment a szobámból.

- Engedje meg a tanár úr, hogy megjegyezzek valamit - fordult hozzám ekkor Conseil. - Szegény Nednek egyre az motoszkál a fejében, hogy mi mindene nincsen meg itt. Folyton a régi életére gondol. Visszakíván mindent, amiről itt el vagyunk tiltva. Nyomasztják a régi emlékek, nehéz a szíve. Meg kell érteni őt. Mi keresnivalója van Nednek itt a hajón? Semmi. Ő nem tudós ember, mint a tanár úr, őt nem érdekli úgy a tenger csodálatos élete, mint bennünket. Képes volna mindenre, csak hogy egyszer megint befordulhasson otthon valami kocsmá ajtaján!

Bizonyos, hogy a hajó egyhangú élete elviselhetetlennek tűnhet a szabad, tevékeny élethez szokott kanadai számára. Ritkán történt olyasmi, ami érdeklődését felkelthette volna. Ezen a napon azonban olyan eseményben volt részünk, ami a bálnavadászt a régi szép napokra emlékeztette.

A *Nautilus* a felszínen úszott, s délelőtt tizenegy óra tájt egy csapat bálna közé került. Nem csodálkoztam a találkozáson, mert tudtam, hogy a halálra üldözött állatok a vadászok elől a magas szélességi fokokon elterülő tengerekre menekülnek.

A bálna jelentős szerepet játszott régóta a tengerészek életében s a földrajzi felfedezésekben. Bálnák csalták maguk után előbb a baszkokat,¹⁷² majd az asztúriaiakat,¹⁷³ az angolokat s a hollandokat; a bálnavadászat megedzette őket az óceán viszontagságaival szemben, s elvezette a föld egyik végétől a másikra. A bálnák kedvelik a déli és az északi tengereket. A

172 A Pireneusok lejtőin ma is élő, őskori nép

régi legendák szerint csaknem az Északi-sarkig csalogatták a halászokat - mindössze hét mérföldnyi távolság választotta el a halászokat a Sarktól. Ha ez a történet nem is felel meg a valóságnak, a legenda egy napon majd valóra válik; valószínű, hogy az északi meg déli sarkvidéken bálnát halászó ember egyszer majd csakugyan eljut a föld ez ismeretlen pontjaira: az Északi- meg a Déli-sarkra.

A tetőn ültünk, a tenger csendes volt. Március hónapja szép napokkal örvendeztetett meg bennünket ezen az övezeten. A kanadai egy bálnát jelzett a keleti látóhatáron - s az ő szeme csalhatatlan... Figyelmesen néztünk abba az irányba, s már mi is láttuk, hogyan emelkedik-süllyed a bálna fekete háta a habokon. Öt mérföldnyire volt a *Nautilustól*.

- A teremburáját! - kiáltott fel Ned Land. - Ha én most bálnavadászhajón ülnék, de megörülnék ennek a találkozásnak! Micsoda hatalmas állat! Nézzék csak, milyen erővel lövelli ki fecskendőnyílásain a levegőt meg a gőzt! Ördög és pokol! Miért is vagyok én ehhez a darab bádoghoz hozzáláncolva!

- Ugyan már, Ned! - mondtam. - Maga még mindig csak a halászatról álmodozik?

- Hát mondja, tanár úr, elfelejtheti-e valaha a bálnavadász a régi mesterségét? Hát megunhatja-e az ember valaha is az ilyen izgalmas vadászatokat?

- Maga ezen a tengeren még sohasem halászott?

- Itt soha, tanár úr - felelte Ned. - Csak az Északi-Jeges-tengeren, a Bering-szorosban,¹⁷⁴ no meg a Davis-szorosban.¹⁷⁵

- Akkor maga nem is ismeri a déltengeri bálnát. Mostanáig közönséges bálnára vadászott, az pedig nem merészkedik az egyenlítő meleg vizébe, tehát nem is jelenik meg a déli tengereken.

- Ugyan, tanár úr, már ne mondjon ilyet! - felelte erre meglehetősen kétkedően a kanadai.

- Márpedig ez úgy van, ahogy mondom.

- Nocsak. Ezt próbálja mással elhíttetni. Én hatvanötben, vagyis két és fél éve, ezzel a két kezemmel vontattam ki Grönland közelében egy bálnát, amelynek még benne volt az oldalában a Bering-szoroszt járó bálnavadászok jelzett szigonya. No mármost kérdem magától: hogyan került Grönlandba, tehát Amerikától keletre az az állat, amelyet Amerikától nyugatra szigonyoztak meg, ha nem úgy, hogy az egyenlítőn áthaladva megkerülte vagy a Horn-fokot vagy a Jóreménység-fokát?

- Én magam is úgy vélekedek, mint Ned barátom. Kíváncsi vagyok, mit felel erre a tanár úr.

- A tanár úr azt feleli erre, kedves barátaim, hogy a bálnák egyes fajtái más és más tengereken élnek, s nem hagyják el azt a tengert, ahol otthonosak. S ha egy bálna a Bering-szorosból a Davis-szorosba került, annak az a magyarázata, hogy vagy az amerikai, vagy az ázsiai partokon valamilyen átjárónak kell lennie a két tenger között.¹⁷⁶

173 Asztúria: Spanyolország északnyugati tartománya. Az ott élő nép már az ókorban jelentős szerepet játszott

174 Tengersizoros Észak-Amerika és Ázsia között. Felfedezőjéről, Vitus Bering dán tengerésztől (1680-1741) nevezték el

175 Tengersizoros Grönland és Kanada között. Felfedezőjéről, John Davis angol hajósról (1550-1605) kapta nevét

176 Amikor Verne ezt a regényt írta - 1869-ben -, a sarki övezetek még nem voltak feltárva, így az is csak feltevés volt, hogy az Atlanti- és a Csendes-óceán nemcsak délen, hanem északon is összefügg. (Az „északnyugati átjáró”)

- S én ezt elhiggyem magának? - kérdezte a kanadai, fél szemét lehunyva.
 - A tanár úrnak mindig hinni kell - felelte Conseil.
 - Ezek szerint - folytatta a kanadai - én nem is ismerem az itteni bálnákat, minthogy ezen a tájon még sohasem halásztam?
 - Megmondtam már, Ned: nem ismeri őket.
 - Egy okkal több, hogy ismeretséget kössünk velük - mondta erre Conseil.
 - Oda nézzen! Oda nézzen! - kiáltotta izgatottan a kanadai. - Látja, errefelé közeledik, ni! Egyenesen mifelénk tart! Kötekedik velem! Tudja a bestia, hogy tehetetlen vagyok!
- Ned türelmetlenül topogott. Karja a levegőbe lendült, mintha szigonyt tartana remegő kezében.
- Ezek a cetfélék éppen olyan nagyok, mint az Északi-Jeges-tengerben élők?
 - Körülbelül akkorák, Ned.
 - Hogy micsoda óriási bálnákat láttam én, tanár úr! Száz láb hosszú bálnákat is láttam, úgy ám! De hallottam, hogy az Aleut-szigetek Umgallickja meg Hullamockja százötven lábnál is hosszabb volt!
 - Én ezt túlzásnak tartom - feleltem. - Ezek az állatok itt cetek, hátuszonyuk van, s éppúgy, mint az ámbráscetek, rendszerint kisebbek a közönséges bálnánál.
 - Ohó! - kiáltott fel a kanadai, aki le nem vette szemét az óceánról. - Jöjjön, mindjárt a *Nautilus* közelébe ér!
- Aztán a kanadai az előbbi beszélgetést folytatva, így szólt:
- Úgy beszél az ámbráscetről, tanár úr, mintha az valami kis állat volna! Hallottam én óriási ámbrásceterekről is! Nagyon értelmes fajta: úgy mondják, némelyik tengeri fűvel megmoszattal álcázza magát. A halászok kis szigetecskének nézik, kiszállnak a csónakból, a hátára telepszene, tüzet gyújtanak...
 - S házat építenek rá - mondta Conseil.
 - Úgy van, hiába gúnyolódol - felelte a kanadai. - Egy szép napon aztán a bestia lemerül a vízbe, és a lakói mind a tengerbe fulladnak.
 - Mintha csak Szindbádnak, a tengerésznek¹⁷⁷ kalandjait hallanám - feleltem mosolyogva. - Hajjaj, Ned, maga mint látom, szereti a kalandos történeteket! Micsoda ámbráscetről mesél maga? Remélem, nem hiszi el komolyan, hogy ilyesmi megtörtént?
 - Tanár úr - felelte oktatóan a kanadai -, a cetek sok mindenre képesek!... Nézzen csak oda, hogy száguld ez a cet! Mindjárt megugrik!... Azt mondják, ezek az állatok két hét alatt körül tudják úszni a földet.
 - Egy szóval sem tagadom.
 - Tudja-e, tanár úr, hogy a világ kezdetén a bálnák még gyorsabban úsztak, mint ma?
 - Ó! Igazán? Nem mondaná meg, hogy miért?
 - Mert akkor még keresztben állt a farkuk, mint a halaknak. Vagyis hogy a farkuk függőlegesen állt, és balról jobbra meg jobbról balra csapdosta a vizet. Azután a jóisten észrevette, hogy túl gyorsan úsznak, és akkor csavart egyet a farkukon. Azóta felülről lefelé csapják a vizet, de így már nem tudnak olyan gyorsan úszni.

¹⁷⁷ Az ezeregyéjszaka egyik mesealakja

- No jó - mondtam, s a kanadai szavajárásával élve megkérdeztem: - És én ezt elhiggyem magának?

- Nem muszáj - felelte a kanadai. - És azt sem muszáj elhinni, ha azt állítom, hogy vannak háromszáz láb hosszú és százezer font súlyú bálnák.

- Ez valóban egy kicsit sok lesz - feleltem. - Némelyik cetfőle azonban csakugyan nagyon nagyra nő, hiszen azt mondják, egy-egy ilyen állat százhusz tonna olajat ad.

- Ezt saját szememmel láttam - helyeselt Ned.

- Elhiszem magának, Ned mester. Sőt, még azt is elhiszem, hogy vannak bálnák, amelyek akkorák, mint száz elefánt. Képzeld csak el, mi történik, ha egy akkora tömegű test teljes sebességgel nekimegy valaminek!

- Igaz az, hogy hajókat is el bír süllyeszteni? - kérdezte Conseil.

- Nem hinném - feleltem. - Ámbár mesélik, hogy 1820-ban, éppen a déli tengereken, egy bálna nekiment az *Essex*nek, s négy méter másodpercenkénti sebességgel taszította visszafelé. A hullámok felcsaptak a hajó farába, s az *Essex* egykettőre elsüllyedt.

Ned fölényes mosollyal nézett rám.

- Magamnak is volt hasonló tapasztalatom - szólt. - Egyszer egy bálna megcsapott a farkával. Illetve nem is engem csapott meg, hanem a csónakomat. A társaimmal együtt hat méter magasra repültünk a levegőbe. De a tanár úr nevezetes bálnájához képest az enyém csak afféle kölyökbálna volt.

- Sokáig élnek ezek az állatok? - kérdezte Conseil.

- Ezer évig - vágta rá a kanadai.

- Honnan tudod, öregem?

- Mert úgy mondják.

- De miért mondják?

- Mert tudják.

- Nem úgy van ez, Ned, ezt senki sem tudja, csak következtetnek rá. Elmondom, milyen okoskodásokon alapul ez a következtetés. Négyszáz évvel ezelőtt kezdtek először bálnára vadászni. Abban az időben a bálnák sokkal nagyobbak voltak, mint ma. Nagyon is helyesen következtetik ebből a tényből, hogy a bálnák ma azért kisebbek, mert nem volt idejük teljesen kifejlődni. Ezért mondta Buffon,¹⁷⁸ hogy a cetfőlek ezer évig is élhetnek. Hallja, Ned, mit mondok?

Ned Land egy szót se hallott mindebből. Oda se figyelt. Majd elnyelte szemével a közeledő bálnát.

- Ohó! - kiáltott fel hirtelen. - Hiszen ez nemcsak egy bálna, hanem tíz! Nem, dehogy, húszan is vannak vagy még többen - egy egész falka! És semmit sem tehetek! Csak állok és bámulok, kezem-lábam meg van kötözve.

- Mondd, öregem - kérdezte Conseil -, miért nem kérsz engedélyt a kapitánytól, hogy halászni mehess?

Conseil be sem fejezte még a mondatot, s Ned Land lerohant a lépcsőn; ment megkeresni a kapitányt. Pár perc múlva mindketten megjelentek a fedélzeten.

178 Híres francia természettudós (1707-1788)

A kapitány figyelmesen nézte a falkát. A bálnák a vízen játszadoztak, egy mérföldnyi távolságban a *Nautilustól*.

- Ezek déltengeri bálnák - mondta. - Vagyont érő zsákmányra tenne itt szert egy egész hajórajnyi bálnavadász.

- Nos, kapitány úr - kérdezte a kanadai -, nem indulhatnék el vadászni? Már csak azért is, hogy el ne felejtsem egészen a régi mesterségemet!

- Mire jó ez? - felelte a kapitány. - Vadászni - csupán azért, hogy pusztítsunk? A hajón nincs szükségünk bálnazsírra.

- Hiszen ön a Vörös-tengeren megengedte, hogy üldözőbe vegyük a dugongot! - erősködött a kanadai.

- Annak megvolt az értelme: friss húst akartunk szerezni a személyzetnek. Ez a vadászat most csak öldöklés lenne, magáért az öldöklésért. Az ember persze azt hiszi, hogy megvan a különös joga, pusztítani az állatokat, de én nem helyeslem az efféle vérengző szórakozásokat. Az ön társai, Land mester, nem teszik jól, hogy ezeket az ártalmatlan, szelíd természetű állatokat pusztítják. A Baffin-öböl¹⁷⁹ azért néptelenedett el, ezért fog ez a hasznos állatfajta teljesen kipusztulni. Hagyja hát békén a szerencsétlen bálnákat. Elég természetes ellenségük van: az ámbráscetek, a kardhalak meg a fűrészhalak - legalább mi, emberek ne bántsuk őket.

Elképzelteti az olvasó, milyen arcot vágott ehhez az erkölcsi prédikációhoz a kanadai.

Az ilyen érvek egy bálnavadásszal szemben - falra hányt borsó csupán. Ned Land a kapitány arcába bámult, valószínűleg nem is értette, mit akar az neki mondani.

De a kapitánynak természetesen igaza volt. A halászok barbár, meggondolatlan vadászszenvédélye egy napon majd az utolsó bálnát is kipusztítja az óceánról.

Ned Land a foga között a *Yankee-doodle*-t¹⁸⁰ füttyörészve zsebre vágta kezét, s hátat fordított nekünk.

A kapitány még mindig a cetfalkát figyelte, majd hozzám fordult:

- Joggal állíthatom, hogy a bálnáknak az emberen kívül éppen elég természetes ellenségük van. Ez a falka is hamarosan erős ellenféllel kerül szembe. Látja, Aronnax úr, szélirányban, nyolc mérföldnyire azokat a mozgó, sötét pontokat?

- Látom, kapitány úr - feleltem.

- Azok ámbráscetek. Irtózatosszerű állatok, volt, hogy két-háromszáz csapatonként találkoztam velük. Kegyetlen, kártékony fajta, joggal pusztítják őket.

Ned Land ezekre a szavakra hirtelen megfordult.

- Nos, kapitány úr - szólaltam meg erre -, még nem késő, hogy a bálnák megmentésére...

- Felesleges bármit is kockáztatnunk, professzor úr. A *Nautilus* fogja szétszórni az ámbrásceteket. Hajóm acélsarkantyúval van felszerelve, s úgy gondolom, ez a fegyver itt többet ér, mint Land mester szigonya.

A kanadai nem átalzott erre megvetően vállat vonni. Sarkantyúvágással támadni a cetekre? Ki hallott már ilyet?

179 A Davis-szoros folytatása, Grönland és a Kanadához tartozó Baffin-sziget között. William Baffin angol hajósról (1584-1622) nevezték el

180 Hazafias ének, az Anglia elleni függetlenségi háborúban született (XVIII. század)

- Várjon csak, Aronnax úr - mondta Nemo kapitány. - Olyan vadászatot mutatunk be most önnek, amelyhez hasonlót még nem látott. A vérengző cetek számára nincs irgalom. Csupa száj meg fog az egész állat, valahány ehhez a fajtához tartozik.

Csupa száj meg fog! Ennél találóbban nem is lehet leírni a nagy fejű ámbráscetet, amelynek teste néha huszonöt méternél is hosszabbra nő. Óriási feje testének körülbelül egyharmadát teszi ki. A bálna felső állkapcsában csupán halcsont van; de az ámbráscet ennél erősebb támadó fegyverrel rendelkezik. Ugyanis huszonöt nagy, egyenként húsz centiméter hosszú, henger alakú, csúcsban végződő foga van; egy ilyen fog súlya két font. Az óriási fej porcokkal elválasztott nagy üregei értékes olajat tartalmaznak; egy-egy állat fejében három-négyszáz kilogramm ilyen olaj van. Az ámbráscet idomtalan állat, inkább ebihalra hasonlít, mint halra, teste rosszul van felépítve; bal oldala, hogy úgy mondjam, „félresikerült”; csak a jobb szemével lát.

A szörnyű falka egyre közeledett felénk. Észrevette a bálnákat, és támadni készült. Előrelátható volt, hogy a küzdelemben az ámbráscetek legyőzik a bálnákat, nemcsak azért, mert testalkatuk támadásra alkalmasabb, mint az ártalmatlan ellenfélé, de mert ezek tovább tudnak megmaradni a víz alatt, anélkül, hogy fel kelljen szállniok lélegzeni a felszínre.

Ideje volt már a bálnák segítségére sietnünk. A *Nautilus* lemerült. Conseil, Ned és én leültünk a szalon ablaka elé. Nemo kapitány a kormányfülkébe ment, hogy maga irányítsa a rombolóeszközzé vált hajót.

Csakhamar éreztem, hogy a hajócsavar fordulatszáma megnő, s fokozódik a sebességünk.

Még mielőtt a *Nautilus* a küzdelem színhelyére érkezett volna, az ámbráscetek és a bálnák között már megindult a harc. Hajónk mozdulataival két részre vágta az ámbráscetek csapatát. Ezek eleinte meg sem ijedtek a küzdelemben beleavatkozó hatalmas új ellenféltől. De az acélgépezet elől végül is kénytelenek voltak kitérni.

Micsoda küzdelem volt! Ned Land már az elején egészen fellelkesült, azután tapsolni kezdett. A *Nautilus* úgy osztotta a halált, mintha egyetlen hatalmas szigony volna a kapitánya kezében. Nekirohant a hústömegeknek, kettészelte őket, rángatózó, félbe vágott állati testek maradtak mindenütt a nyomában. Hajónk meg sem érezte az oldalát verdeső hatalmas farkcsapásokat, fel sem vette a rázkódtatást. Egyik kimúlt cettől a másikhoz száguldott, gyors fordulatokat tett, hogy ki ne engedje a zsákmányt, s kormányosának engedelmeskedve, hol előre, hol hátrafelé rohant ha a cet lemerült a mély vízbe, ő is alámerült, ha ez ismét a felszínre jött, oda is követte, hol szembe fordult vele, hol oldalról ment neki, kettémetszette, széttépte, döfkölte minden irányból rettenetes sarkantyújával.

Micsoda mézszárlás volt! Micsoda lárma verte fel a tengert! Élesen süvöltöztek s fel-felhorkantak a megrettent állatok! Farkuk hatalmas hullámokat vert a máskor oly csendes vízen.

Egy óra hosszat tartott a rettenetes öldöklés. Az óriás fejű cetek számára nem volt menekvés. Több ízben próbálkoztak azzal, hogy tíz-tizenkét állat egyszerre támad a *Nautilus*-ra, hogy súlyukkal összeroppantsák. Az ablakból láttuk óriásira tátott pofájukat a kimeredező fogakkal, rettentő szemüket. Ned Land nem bírt már magával, öklével fenyegette, szidalmak özönével árasztotta el a bestiákat. Úgy kapaszkodtak bele hajónkba, mint a bozótban a vadkan fülébe a vadászkutyák. De a *Nautilus* sebesen forgó hajócsavarja magával rántotta, vonszolta őket, vagy fellökte a víz színére; meg sem kottyant neki a sok hatalmas súlyos test, fel se vette az állatok borzalmas szorítását.

Az óriáscetek csapata végül is feladta a harcot. A hullámok elsimultak. Éreztem, felszállunk ismét a tenger tükrére. Kinyitották a fedélzetnyílást, s mi felrohantunk a tetőre.

A tengert csonka tetemek borították. Valami hatalmas erejű robbanás sem szaggathatta, téphette, marcangolhatta volna szét szörnyűségesebben ezeket a hústömegeket. Kék hátú, fehér hasú, nagy dudorokkal éktelenkedő, óriási testek között úsztunk. Néhány megrettent cet a messze távolba menekült. Több mérföldnyi térségben vörös volt a víz, vértengerben úszott a *Nautilus*.

A kapitány is feljött a tetőre. - Nos, Land mester? - kérdezte.

- Kapitány úr - felelte a kanadai, akinek lelkesült izgalma már lecsillapodott -, csakugyan hátborzongató volt. De én nem vagyok hentes, én vadász vagyok, ez azonban mészárlás volt.

- Kártékony állatokat pusztítottunk el; s a *Nautilus* nem úgy dolgozott, mint a hentes kezében a kés - felelte a kapitány.

- Én a szigonyomat jobban szeretem - felelte a kanadai.

- Mindenkinek a maga fegyvere a legkedvesebb - válaszolta a kapitány, s merőn a kanadai szemébe nézett.

Már attól tartottam, hogy a kanadai valami erőszakosságra ragadtatja magát, aminek sajnálatos következményei lehettek volna. De Ned Land haragja hirtelen elpárolgott, mert ebben a pillanatban megpillantott egy bálnát, amellyel hajónk éppen szembefutott.

A bálnán sebet ejtettek az óriáscetek fogai. Felismertem az állatot: lapos, szénfekete fejű, déltengeri bálna volt. Anatómiai tekintetben¹⁸¹ abban különbözik a fehérbálnától és az északi-sarki bálnától, hogy hét nyakcsigolyája összenőtt, s kettővel több bordája van, mint fajrokonának.

Szegény pára oldalára fordult, hasát harapások marcangolták szét, nem volt benne élet. Megcsonkított uszonya végén lógott még a kicsinye; nem tudta kimenteni az öldöklésből. Nyitott szájában, a halcsontok között, zubogva tört meg a hullámok taraja.

Nemo kapitány a bálna teteme mellé irányította a hajót. Két matróz felkapaszkodott az állat oldalára, s most csodálkozva láttam, hogy tőgyeiből kifejik a tejet: két-három tonnányi folyadékot nyertek így.

A kapitány megkínált egy csésze frissen fejt, még langyos tejjel. Észrevette rajtam, hogy undorodom ettől az italtól. Erre megnyugtatott, hogy a tej kitűnő, éppen olyan az íze, mint a tehéntejé.

Megkóstoltam. A kapitánynak igaza volt. A bálnatej hasznos élelmiszernek bizonyult. Sózott vaj vagy sajt alakjában kellemes változatosságot vitt mindennapi étrendünkbe.

Ettől a naptól kezdve úgy vettem észre, hogy Ned Land napról napra jobban gyűlöli a kapitányt. Elhatároztam tehát, hogy éberem figyelem a kanadai viselkedését.

181 Bonctani tekintetben, vagyis testének felépítése szerint

XIII. A JÉGTORLASZ

A *Nautilus* rendületlenül haladt tovább dél felé. Nagy sebességgel futott az ötvenedik délkör mentén. A sark felé tör-e vajon Nemo kapitány? Ezt valószínűtlennek tartottam, hiszen ez ideig minden ilyen kísérlet meghiúsult, senki sem tudott még a föld ez ismeretlen pontjára elhatolni. Az őszi évszak is már erősen előrehaladt, minthogy a déli földgömbön március 13-a szeptember 13-ának, a napéjegyenlőség kezdetének felel meg az északi földgömbön.

Március 15-én, a szélesség 55°-án, úszó jégtömböket pillantottam meg. Húsz-huszonöt láb magas, szürkés jégtörmelék volt, s a hullámok megtörtek rajta, mint a zátonyon. A *Nautilus* az óceán felszínén haladt. Ned Land számára a jég nem volt újdonság, hiszen halászott már sarki tengeren, látott is jéghegyet. De Conseil meg én első ízben gyönyörködtünk e csodás látványban.

A déli látóhatár irányában ragyogó fehér sáv úszott a levegőben. Az angol bálnahalászok „ice-blink”-nek¹⁸² nevezik ezt a jelenséget. A legsűrűbb felhő sem bírja elhomályosítani. Ez a fényes fehér sáv jégtorlasz jelenlétére mutat.

S valóban, nemsokára nagyobb jégtömbök jelentek meg a tengeren. Hol vakítóan, hol meg halványabban tündököltek a szeszélyesen szálló ködben. Némelyik jéghegy zölden érezett volt, mintha rézgálic rajzolt volna rá hullámos vonalakat. Mások óriási ametisztnek¹⁸³ tűntek, amint átvilágította őket a fény, egyeseken csak úgy szikrázott a nap; az ezernyi kis jégkristály, mint a gyémánt verte vissza a napsugarat, mások ismét márványos színekben csillogtak. Akár egész márványvárost lehetett volna építeni belőlük.

S ahogy mind tovább és tovább haladtunk délnek, egyre több s egyre nagyobb úszó jéghegygel találkoztunk. Ezerszámra fészkeltek rajtuk a sarkvidéki madarak. Viharfecskék, galambhójszák, vészmadarak fülsiketítő rikácsolással keringtek felettünk. Némelyek valami bálna tetemének nézték a *Nautilust*, leereszkedtek rá, megpihentek rajta, s csőrükkel kopogtatták a kongó acéllemezeket.

Amíg a jéghegyek között hajóztunk, Nemo kapitány gyakran jött fel a tetőre. Figyelmesen vizsgálta az elhagyatott tájat. Észrevettem, hogy nyugodt tekintete néha felélénkül. Arra gondolt-e ilyenkor, hogy ezen az ember-nem-járta sarkvidéki tengeren ő otthon van, hogy ezen a járhatatlan térségen ő az úr? Meglehet. De nem beszélt.

Révedezéséből csak akkor riadt fel, ha felébredt benne a kiváló hajóvezető ösztöne. Gyakran állt a kormány mellé, s maga vezette tökéletes ügyességgel *Nautilus*át, kerülgetve az óriási jéghegyeket, melyek közül egyesek több mérföld hosszúak voltak, magasságuk pedig hetven-nyolcvan méter között váltakozott. Sokszor úgy tűnt, mintha a jéghegyek teljesen elzárnák a látóhatárt. A hatvanadik szélességi fokon azután eltűnt minden átjáró. De Nemo kapitány éberem figyelő szeme hamarosan talált valami keskeny nyílást, ezen merészen átsiklott, noha jól tudta, hogy az átjáró bezárul mögötte.

Így haladt át a *Nautilus* a kapitány mesteri vezetésével az úszó jég világán. Conseil nagy öröme szolgált, hogy a kapitánytól megtudta: a jég alakzatai is pontosan osztályozhatók, mégpedig nagyságuk és alakjuk szerint. Voltak *iceberge*k, vagyis jéghegyek, *icefeldek*, vagyis összefüggő, végtelen hómezők, volt *drift-ice* vagy úszó jéghegy, voltak *packek* vagy jégtorlaszok, amelyeket, ha kör alakúak, *palk*nak nevezünk, és voltak hosszú, egyetlen, óriási tömbből álló *streamek*, jégfolyók.

182 Jégfény

183 Ibolyaszínű kvarckő

A hőmérséklet meglehetősen alacsony volt. A hőmérő kint a szabad levegőn 2-3 fokkal a fagypont alá süllyedt. Nem fáztunk, mert a fókák meg jegesmedvék rovására meleg prémekbe öltöztünk. A villamos készülékek egyenletesen fűtötték a *Nautilus* belsejét, s odabent a legnagyobb hidegben is kellemes volt a hőmérséklet. Egyébként csak néhány méternyire kellett volna leszállnunk a tenger színe alá; ott mindig elviselhető hőmérsékletet találtunk volna.

Két hónappal ezelőtt még az örökös nappalban gyönyörködhattunk volna ezen a tájon; de most már három-négy órán át éjszaka volt, s nemsokára hathónapos éj borul a sarkövre.

Még aznap - március 15-én - áthaladtunk az Új-Shetland és a Déli-Orkney-szigetek szélességén. A kapitány elmondotta nekem, hogy régebben számtalan fókatorzs lakott ezeken a szigeteken, de az angol és az amerikai fókavadászok pusztító dühükben leöldösték a kicsinyeket és a nöstényeket, s ahol nemrég még élet és mozgás volt, ott most némaság van és halál.

Március 16-án reggel nyolc óra tájt a *Nautilus* az 55. délkör mentén haladva átszelte a Déli-sarkkört. Jég vett körül bennünket mindenfelől, s elzárta előttünk a látóhatárt. De a kapitány folytatta útját, egyik átjáróból a másikba siklott. Mindig sikerült kijutnia a jég öleléséből.

- De hát hová megy? - kérdeztem.

- Mindig csak előre - mondta Conseil. - Egyszer majd csak nem bír már továbbmenni, s akkor megáll.

- Nem vagyok benne biztos! - feleltem.

S őszintén megvallva, ez a kalandos kirándulás nagyon is tetszett nekem. El sem tudom mondani, micsoda ámulatba ejtett a csodálatosan szép új tájék. A jég fenséges alakzatokat öltött. Emitt keleti várost miméit, számtalan minarettel és mecsettel. Amott olybá tűnt, mint valami földrengés sújtotta, romba dőlt város. Hol ezer alakot öltve csillogott a nap ferde sugaraiban, hol meg tomboló hóvihar szürke ködébe veszett. Robbanás, recsegés hallatszott mindenfelől. Óriási jéghegyek borultak fel és buktak a víz alá; a jeges táj képe folyton változott.

Ha a *Nautilus* a víz alatt tartózkodott, amikor egy-egy jéghegy kibillent egyensúlyából s felborult, a robaj félelmetes erővel terjedt tovább a vízben, s a hatalmas jégtömegek összeomlása az óceán mély rétegeiben is veszélyes hullámokat kavart. A *Nautilus* ilyenkor úgy himbálódzott, bukdácsolt, mint a tomboló viharban küszködő hajó.

Gyakran úgy láttam, nincsen már kivezető út, s azt hittem, örökre be vagyunk zárva a jég közé. De Nemo kapitány pompás tájékozódó ösztönével a legkisebb jelet is észrevette, s mindig újabb átjárókra bukkant. Egyszer sem tévedett, amikor utat keresve, a vékony, kékesen szivárgó kis vízereket figyelte, merre tartanak a jégmezőn. Biztosra vettem, hogy a kapitány *Nautilus*ával már a sark közelében kalandozik.

Március 16-án a jégmezők teljesen elzárták előttünk az utat. De még mindig nem érkeztünk el az összefüggő jégtorlaszokhoz: óriási jégmezők vettek körül bennünket, amelyek kőkeményre fagytak a hidegben. Ez az akadály sem állította meg Nemo kapitányt. Irtózatossággal nekirohant a jégmezőnek. A *Nautilus* ék gyanánt hatolt be a jég tömegébe, s szörnyű recsegés-ropogás közepette kettészelte. Roncsolta a jeget, mint valami óriási erővel hajtott ókori faltörő kos. A magasba repülő fagyos törmelék jégeső gyanánt hullott vissza körülöttünk. Hajónk óriási hajtóerejével csatornát tört magának. Megtörtént, hogy a *Nautilus* az erős lendület felhajtotta a jégmezőre - s ez összeomlott súlya alatt. Máskor a hajó pillanatokra a jégmező alá került, s ekkor egyszerűen bukdácsoló mozgással repesztette szét a jeget, óriási hasadékot vágva benne.

Ezekben a napokban heves szélviharok dúltak. A köd néha olyan sűrű volt, hogy a tető egyik végéről nem lehetett a másik végéig ellátni. Heves szél dühöngött, s folyton változtatta irányát. Kőkemény hótorlaszokat hordott össze, csákánnyal kellett rajtuk áttörnünk. Öt fok volt a fagyponthoz, a *Nautilus*ra kívül mindenütt jégkéreg rakódott. Vitorláshajóval ilyen időben nem lehetne ide merészkedni, mert a kezelőkötelek befagynának a csigák hornyolataiba. E sarkvidéki tájra csakis vitorla nélküli, de nem is szénrel fűtött, hanem villanymotorral hajtott hajó merészkedhetik.

A barométer állása ezekben a napokban általában igen alacsony volt. Az iránytű jelzései már nem voltak megbízhatóak. Amint a föld déli mágneses sarkához közeledtünk - a mágneses sark nem esik össze a Déli-sarkkal -, a mutatók megbolondultak, s ellentmondó irányt jeleztek. Hansteen¹⁸⁴ szerint a mágneses sark hozzávetőlegesen a szélesség 70°-ának és a hosszúság 130°-ának metszési pontján van. Duperrey¹⁸⁵ szerint viszont a szélesség 135°-a és a hosszúság 70° 30'-e találkozásánál. Most az iránytűket a hajó különböző részein kellett elhelyeznünk, és számos megfigyelésnek a középarányosát kellett vennünk. De még így is többnyire csak becslés szerint mérhettük fel a megtett utat. Ez a módszer azonban nem volt kielégítő, mert folyvást kacskaringós átjárókban haladtunk, melyeknek iránya állandóan változott.

Március 17-én végül is, húsz eredménytelen áttörési kísérlet után úgy látszott, hogy a *Nautilus* végleg megállt. Most már sem „stream”-ek, sem „palk”-ok, sem jégmezők előtt nem álltunk, hanem egy végtelen hosszú, mozdulatlan, egymáshoz fagyott jéghegyekből keletkezett gát előtt.

- A jégtorlasz! - mondotta nekem a kanadai.

Megértettem: Ned Land számára - s minden tengerjáró számára, aki mielőttünk járt itt - a jégtorlasz legyőzhetetlen akadályt jelent. Dél tájt egy pillanatra kisütött a nap: Nemo kapitány elég pontos mérést végezhetett, s ebből kitűnt, hogy a nyugati hosszúság 51° 30'-ének és a déli szélesség 67° 39'-ének keresztezésén vagyunk. Mélyen előretörtünk már a délsarki övezetben.

Tengert, vízfelületet semerre sem láttunk. A *Nautilus* előtt végtelen, egyenetlen síkság terült el. Egymásra tornyosuló jégtömbök kusza, szeszélyes összevisszasága terpeszkedett szemünk előtt, mint zajláskor a folyam hátán az egymásra torló jég - csak hogy ahhoz nem mérhető, óriási arányokban. Itt-ott egy-egy hegyes jégcsirt, magános jégtorony emelkedett ki kétszáz lábnyi magasságra; amott távolabb szürkés, meredek jégfalak egész sora, megannyi hatalmas tükörfelület, amely visszaveri a ködön áttünedező röpke napsugarakat. A puszta tájon komor csend honolt. Hébe-hóba hallik csak egy-egy viharfecske vagy vészmadár szárnycsattogása. Itt minden, még a hang is megfagyott.

A *Nautilus* tehát kalandos útján végül is megállásra kényszerült a jégmezők között.

- Tanár úr - mondotta nekem Ned Land ezen a napon -, ha a kapitány még tovább megy!...

- Nos?

- Hát akkor ez az ember nagy mester.

- Miért, Ned?

- Mert a jégtorlaszon senki sem tud áthatolni. A maga barátja hatalmas ember; de az ördögbe is! a természet még őnála is hatalmasabb, s ahol a természet gátat állít az ember elé, ott akár tetszik, akár nem, meg kell állni.

184 Norvég csillagász (1784-1873), különösen a földmágnesességgel foglalkozott

185 Francia világbárány (1786-1865), Óceánia egyik felkutatója

- Valóban. De azért én mégis nagyon szeretném tudni, hogy mi van e mögött a jégtorlasz mögött. Rettenetesen izgat engem ez a fal.

- A tanár úrnak igaza van - mondta Conseil. - A falakat csak azért találták ki, hogy a tudósok bosszankodjanak. Sehol sem volna szabad falnak lennie.

- Ugyan kérem! - mondta a kanadai. - Nagyon jól tudjuk, hogy mi van a jégtorlasz mögött.

- Ugyan mi?

- Jég és megint csak jég!

- Maga ezt biztosra veszi, Ned, de én egyáltalán nem vagyok biztos benne. Éppen ezért szeretném megnézni, hogy mi van mögötte - feleltem.

- No, tanár úr, hát csak mondjon le erről az ötletéről - felelte a kanadai. - Eljött egészen ideig, a jégtorlaszig, ez már éppen elég szép út volt. Innen most már nem megy tovább se maga, se a barátja, se a *Nautilus*. Akár tetszik neki, akár nem, visszafordulunk megint észak felé, vagyis a becsületes emberek világába.

El kell ismernem, hogy Ned Landnek igaza van. Amíg a hajók nem lesznek úgy megszerkesztve, hogy a jégmezők tetején is járhatnak, addig a jégtorlasz megálljt parancsol nekik.

S valóban, hiába kísérelt meg mindent a *Nautilus*, hiába vágta teljes erővel a jeget: nem bírta szétfeszíteni. Mozdulatlanságra volt kárhóztatva. Ha valaki nem mehet tovább, az általában nem tehet mást, mint hogy visszafordul. De visszafordulni itt éppoly lehetetlen volt, mint továbbhaladni, mert az átjárók bezárultak mögöttünk, és ha hajónk tovább egy helyben áll, hamarosan teljesen körülzárja a jég.

Délután két óra tájt ez valóban be is következett; meglepő gyorsasággal képződött a *Nautilus* oldalán a friss jég. Őszintén megvallva, roppant nagy meggondolatlanságot követett el a kapitány.

Éppen fent voltam a tetőn. A kapitány néhány perce vizsgálta már a helyzetet, s most ezzel fordult hozzám:

- Nos, professzor úr, önnek mi a véleménye?

- Azt hiszem, foglyok vagyunk, kapitány úr.

- Foglyok? Hogyan képzelem ezt?

- Úgy képzelem, hogy nem mehetünk se előre, se hátra, se semmilyen irányba. Azt hiszem, erre az állapotra mondják, hogy az ember fogoly. A lakott földrészekeken legalábbis így mondanák.

- Ön tehát azt gondolja, Aronnax úr, hogy a *Nautilus* nem bír innen kiszabadulni?

- Nehezen fog menni, kapitány úr, erősen közeledünk a télhez, ön nemigen számíthat már arra, hogy a jég megindul.

- Ejnye, professzor úr! - mondta gúnyos hangon a kapitány - ön még mindig a régi! Csak a nehézségeket és az akadályokat látja! Én pedig azt állítom, hogy a *Nautilus* kiszabadul innen - sőt, még tovább is megy!

- Még délebbre? - kérdeztem, a kapitány szeme közé nézve.

- Igen, uram. A Déli-sarkra megyünk.

- A sarkra? - kiáltottam fel, nem tudván leplezni hitetlenségemet.

- Oda! - mondotta nyugodtan a kapitány. - A Déli-sarkra, a föld ismeretlen pontjára, ahol a földteke valamennyi délköre metszi egymást. Ön tudja, hogy *Nautilus*ommal én mindent megcsinállok, amit akarok.

Igen, én tudtam ezt! Tudtam, hogy ez a férfiú nemcsak bátor, hanem igen vakmerő is! De legyőzni a Déli-sark előtt tornyosuló akadályokat, a Déli-sark felé törni, amely még sokkal megközelíthetlenebb, mint az Északi-sark - pedig eddig még az Északi-sarkot sem érték el a legmerészebb hajósok sem - nem teljesen esztelen vállalkozás-e vajon ez, amit csak egy őrült ember agya képes kieszelni?

S ekkor az az ötletem támadt, hogy megkérdezem Nemo kapitányt, járt-e már egy korábbi útján a Déli-sarkon, ahová ember még sosem tette lábát.

- Nem, uram - felelte -, hanem majd mi ketten együtt fogjuk a Déli-sarkot felfedezni. Ami másoknak nem sikerült, az nekem sikerülni fog. Ilyen messze, mint ahol most vagyunk, eddig még sohasem jártam hajómmal a déli tengeren - de ismétlem önnek, ezúttal még messzebbre megyek!

- S én ezt el is hiszem önnek, kapitány úr - feleltem, s hangomban gúny csengett. - Én hiszek önnek! Gyerünk csak, előre hát! A mi számunkra nincsenek akadályok! Zúzzuk szét a jégtorlaszt. Robbantsuk fel, s ha ez nem sikerül, adjunk szárnyakat a *Nautilus*nak, hogy átvitorlázhasson felette!

- Felette? - mondta nyugodtan a kapitány. - Dehogy, professzor úr. Alatta fogok átmenni.

- Alatta?! - kiáltottam fel.

Hirtelen megvilágosodott előttem, hogy mit tervez a kapitány. Csodálatos hajója a maga rendkívüli berendezésével most arra szolgál majd, hogy véghezvigye ezt az emberfeletti vállalkozást.

- Úgy veszem észre, kezdjük már érteni egymást, professzor úr - mondta a kapitány, s kissé elmosolyodott. - Ön körvonalakban látja már, micsoda lehetőségek rejlenek ebben a kísérletben - én azonban már a sikert is látom. Amit valamely közönséges hajóval lehetetlen véghezvinni, azt a *Nautilus* könnyűszerrel elvégzi. Ha szárazföld emelkedik ki a sarkon a tengerből, a *Nautilus* megáll előtte. De ha a tenger ott szabad, akkor hajóm egyenesen a sarkra tör.

A kapitány érvelése egészen fellelkesített.

- Valóban - mondtam -, ha jég borítja is a tenger felszínét, az alsó rétegek akkor is szabadok. S ha nem tévedek, ennek a jégtorlasznak a víz alatti része úgy aránylik a víz felettihez, mint négy az egyhez.

- Körülbelül úgy, professzor úr. Ha a jéghegy egy lábbal emelkedik ki a vízből, akkor három láb vastagságban merül a víz alá. Minthogy ezek a jéghegyek száz méternél nem magasabbak, háromszáz méter mélyre merülnek csupán a vízbe. Márpedig mi az a háromszáz méter a *Nautilus*nak?

- Semmi, kapitány úr.

- De sokkal mélyebbre is leszállhatnék, ahol már valamennyi tenger vizének hőmérséklete egyenlő. S így ha a felszínen 30-40 fokos is a hideg, könnyen dacolhatunk vele.

- Úgy van, uram, úgy van! - kiáltottam lelkesen.

- Az egyetlen nehézség az - folytatta a kapitány -, hogy napokon át kell majd a vízben tartózkodnunk, s nem frissíthetjük fel a levegőkészletünket.

- Ennyi az egész? - kérdeztem. - Hiszen a *Nautilus*nak vannak óriási tartályai, azokat megtöltjük, s ezzel fedezni tudjuk egész oxigénszükségletünket.

- Ezt nagyon helyesen tervezte ki, Aronnax úr - felelte mosolyogva a kapitány. - De nem akarom, hogy vakmerőséggel vádoljon, s ezért előre közlöm önnek minden megfontolásomat.

- Vannak még megfontolásai?

- Egyetlenegy. Ha a sarkon tenger van, lehetséges, hogy a tenger ott teljesen befagyott, s akkor meglehet, hogy nem tudunk feljönni a felszínre!

- Ejnye, kapitány úr, ön elfelejti, hogy a *Nautilus* félelmetes vágósarkantyúval van felszerelve! Ha alulról rézsút felfelé beleszáguldunk a jégmezőbe, az összeütközés ereje széthasítja a jeget.

- Ejnye, professzor úr, micsoda ötletei vannak ma önnek!

- Különben is, kapitány úr - folytattam egyre lelkesebben -, hátha a Déli-sarkon is szabad a tenger, mint az északin? A hideg pólusok és a föld sarkai nem esnek egybe sem a déli, sem az északi féltekén, s amíg az ellenkezője nincs bebizonyítva, bizvást feltehetjük, hogy a föld mindkét sarkán vagy szárazföld, vagy pedig be nem fagyott óceán van.

- Magam is azt hiszem, Aronnax úr - felelte a kapitány. - Csak ezt akarom még megjegyezni: ön, aki kezdetben tervem ellen annyi ellenvetést hozott fel, most a saját aggályaimat is elhallgattatja a tervem mellett szóló érvekkel.

Nemo kapitány igazat szolt. Még őrajta is túltettem merészségben! Én hívtam, én ragadtam őt a Déli-sarkra! Megelőztem, túlszárnyaltam őt... Eh, mit beszélek? Ó, én szegény bolond! Nemo kapitány jobban tudta, mint én, hogy mi szól a terve mellett s mi szól ellene, csak mulat rajtam, hogy hová ragadnak lehetetlen ábrándjaim!

Nemo kapitány most már egy pillanatot sem fecsérelt el a drága időből. Magához intette a másodkapitányt. A két férfi érthetetlen nyelvükön rövid tanácskozást tartott. A másodkapitány már előbb értesülve lehetett Nemo kapitány tervéről, vagy pedig kivihetőnek találta azt - annyi bizonyos, hogy arca a legcsekélyebb meglepetést sem árulta el.

Egykedvűen vette tudomásul a bejelentést, de Conseil még önála is nagyobb lelki nyugalommal fogadta a hírt, amikor közöltem vele, hogy a Déli-sarkra megyünk. „Ahogy a tanár úr parancsolja” - hagyta rám szokása szerint a derék fiú, s nekem be kellett érnem ennyivel. Ned Land azonban olyan magasra húzta fel a vállát, hogy a nyaka is egészen elveszett közte.

- Na, tanár úr - mondta -, szívből sajnálom magát is meg a barátját is.

- De gondolja csak meg, Ned, el fogunk jutni a Déli-sarkra!

- Lehetséges. De vissza már nem térnek!

S Ned Land erre faképnél hagyott. Visszament a kabinjába, „nehogy még valami bajt csináljon” - mondta, amint kiment a szobából.

Eközben megkezdődtek a vakmerő kísérlet előkészületei. A *Nautilus* hatalmas szivattyúi levegőt hajtottak a tartályokba; a levegőt nagy nyomás alatt elraktározták. Négy óra tájt Nemo kapitány közölte velem, hogy a tetőnyílásokat lezárják. Még egy utolsó pillantást vetettem a vastag jégtorlaszra, amely mögé nemsokára behatolunk. Az idő derült volt, a levegő elég tiszta s metszően hideg: a hőmérő fagypontra 12 fokot mutatott. De a szél elült, s így a hideg elviselhető volt.

Egy tucat csákánnyal felfegyverzett férfi kapaszkodott fel a *Nautilus* oldalán. Vágták köröskörül a jeget, s a *Nautilus* csakhamar kiszabadult. A művelettel gyorsan végeztek, mert az új

jég még vékony volt. Visszatértünk mindnyájan a hajó belsejébe. Az egyensúlyozó tartályok megteltek vízzel. A *Nautilus* süllyedni kezdett.

Leültem Conseiljel a szalonban. A nyitott ablakon át figyeltük a Déli-tenger mély rétegeit. A hőmérő higanyszála emelkedni kezdett. A feszmérő mutatója elhajolt a számlapon.

Körülbelül háromszáz méter mélységben - mint ahogyan azt Nemo kapitány előre megmondta - már a jégtorlasz hullámos alja alatt úsztunk. De a *Nautilus* még mélyebbre merült. Nyolcszáz méter mélységre szálltunk le. A víz hőmérséklete a felszínen 12 fok volt, itt már csak 11. A fűtőberendezéssel melegített *Nautilus* belső hőmérséklete ennél természetesen sokkal magasabb volt. A hajó minden mozdulatot rendkívül nagy pontossággal végzett.

- Át fogunk jutni, a tanár úr engedelmével - mondta Conseil.

- Persze hogy átjutunk! - feleltem társamnak mélységes meggyőződéssel.

A szabad vízben a *Nautilus* állandóan az 59. délkör mentén haladva, egyenesen a sark felé tartott. A 67° 37'-től a 90°-ig huszonkét és fél szélességi fokot kellett még befutnunk, vagyis valamivel többet ötszáz mérföldnél. A *Nautilus* most óránként huszonhat mérföld átlagos sebességgel haladt, ami megfelel a gyorsvonat sebességének. Ha továbbra is tartja ezt az iramot, negyven óra alatt a Déli-sarkra érünk.

A helyzet annyira új s olyan érdekes volt, hogy semmi kedvünk sem volt lefeküdni, s Conseiljel az éjszaka egy részét a szalon ablaka mellett töltöttük. A *Nautilus* fényszórója sugarában felragyogott a tenger. Teljesen néptelen vizeken jártunk. Halak nem éltek a jégpáncél alá zárt tengerben. Átjárónak használták csak, hogy kijussanak a Déli-Jeges-tengerből a szabad sarki tengerre. A hosszú acéltest remegésén éreztük, hogy hajónk nagy sebességgel halad.

Hajnali két óra tájt rövid pihenőre tértem. Conseil is lefeküdt. A folyosókon végigmenve nem láttam Nemo kapitányt. Úgy gondoltam, a kormányfülkében tartózkodik.

Reggel öt órakor ismét visszatértem a szalonba. Az elektromos sebességmérő most csökkenő sebességet jelzett. Felfelé emelkedtünk, de nagyon óvatosan: egész lassan ürítik ki a tartályokat.

Szívem nagyot dobbant. Felszállhatunk-e valóban a felszínre, s a sark szabad légkörébe kerülünk-e csakhamar?

Nem, nem jutottunk ki a felszínre. Hirtelen lökést éreztem, s ebből tudtam meg, hogy a *Nautilus* nekiütközött a még mindig igen vastag jégtorlasz alsó felületének. A jég vastagságára a tompa koppanásból következtettem. Valóban „megfeneklettünk” - hogy a tengerész-kifejezést használjam -, csakhogy fordított irányban és ezerlábnyi mélységben. Ez azt jelenti, hogy fejünk fölött ezerháromszázötven láb magas jég tornyosul, amely háromszázötven lábbal emelkedik ki a vízből. A jégtorlasz magassága itt valamivel nagyobb, mint amelyet a partján mértünk. Nem valami biztató körülmény.

A nap folyamán a *Nautilus* több ízben is kísérletet tett, hogy a felszínre emelkedjék, de mindannyiszor nekiütközött a föléje boruló jégfalnak. Volt eset, hogy kilencszáz méter mélységben ütődött a jégnek, ami arra mutatott, hogy a jégfal ott ezerkétszáz méter vastag, s ebből háromszáz méter emelkedik az óceán fölé. Háromszor olyan magas volt itt a jégtorlasz, mint azon a helyen, ahol a *Nautilus* lemerült.

Gondosan feljegyeztem az észlelt mélységeket, s így megkaptam a víz alatt keletkezett jéghegy vonulatának rajzát.

Beköszöntött az este, de helyzetünkben még mindig semmi változás. Jég, mindig csak jég, négyszáz és ötszáz méter közti mélységben. A jégréteg vastagsága kétségtelenül csökkent, de milyen óriási vastagságú jégpáncél választ el még mindig bennünket az óceán felszínétől.

Nyolc óra volt. Mindennapos szokás szerint már négy órával ezelőtt fel kellett volna frissíteni a *Nautilus* belsejében a levegőt. Annak ellenére, hogy a kapitány még semmit sem vett igénybe a tartalékolt oxigénből, nem szenvedtem különösen a léghiánytól.

Nyugtalanul aludtam ezen az éjszakán. Remény és félelem közt hanyódtam. Többször is felkeltem ágyamról. A *Nautilus* folytatta a kísérleteket, szinte tapogatózva próbált feljutni a felszínre. Hajnali három órakor észrevettem, hogy a jégtorlasz alsó felülete már csak ötvenméternyi mélységig merül a vízbe. Százötven láb választ már csak el bennünket a felszíntől. A jégtorlaszból fokozatosan jégmező lett. A hegy síksággá laposodott.

Le nem vettem többé a szemem a feszmérőről. Folyvást emelkedtünk, átlós irányban közeledve az immár villanyfényben tündöklő felszínhez. A jégtorlasz fokozatosan vékonyodott, mérföldről mérföldre keskenyebb lett.

S március 19-én, ezen az emlékezetes napon, reggel hat órakor megnyílt a szalon ajtaja. Nemo kapitány jelent meg a küszöbön.

- Kint vagyunk a szabad tengeren! - mondotta.

XIV. A DÉLI-SARK

Felrohantam a tetőre. Igen! A szabad tenger! Itt-ott néhány jégtábla s egy-egy úszó jéghegy, a levegőben rengeteg madár, a vízben millió meg millió hal, s amott messze a végtelen tenger, amely hol sötétkék, hol olajzöld színben játszik, aszerint, hogy milyen lent a tengerfenék. A hőmérő három fok Celsiusot mutat fagyponthoz felett. Mintha az északi látóhatárra rajzolódó távoli jégtorlasz mögött már tavasz volna.

- A sarkon vagyunk? - kérdeztem szívdobogva a kapitánytól.

- Nem tudom - felelte ez. - Délben elvégezzük a mérést.

- De kisüt-e vajon a nap a köd mögül? - kérdeztem, a szürke égre tekintve.

- Elég, ha csak egy pillanatra kibújik - felelte a kapitány.

A *Nautilus*tól tízmérföldnyire, déli irányban, magános sziget emelkedett ki kétszáz méter magasra a tengerből. A sziget irányába tartottunk, de csak óvatosan haladtunk előre, mert a tenger tele lehet itt zátonnyal.

Egy óra múlva már a kis sziget elé értünk. Két óra alatt körülhajóztuk. Kerülete négy-öt mérföld volt, s keskeny csatorna választotta el egy nagy szárazföldtől - egy egész földrész talán -, amelynek határai a messzeségbe veszttek. A szárazföld jelenléte igazolni látszott Maury feltevéseit. A zseniális amerikai tudós észrevette, hogy a Déli-sark és a hatvanadik szélességi fok között a tenger óriási méretű úszó jéghegyekkel van borítva; ilyen jéghegyeket az Atlanti-óceán északi részén sosem látni. Ebből a tényből Maury arra következtetett, hogy a déli sarkkörön túl jelentős szárazföldnek kell lennie, minthogy jéghegyek a nyílt tengeren nem keletkezhetnek, hanem csupán partok mentén. Számításai szerint a Déli-sarkot borító jégtömeg nem más, mint egy óriási jégtakaró, amelynek négyezer kilométer lehet a szélessége.

A *Nautilus* azonban, attól tartván, hogy zátonyra fut, háromcsomónyi távolságban megállt a fővenyes part előtt, amely felett fenséges sziklák tornyosultak. Lebocsátották a csónakot a tengerre. A kapitány, két matróz, aki a műszereket hozta, Conseil meg én beszálltunk. Délelőtt tíz óra volt. Ned Landet ma még nem láttam. A kanadai bizonyára nem akart szégyenben maradni - ha jóslatai ellenére mégiscsak a Déli-sarkra érteztünk volna.

Néhány evezőcsapással már a partra értünk. Csónakunk ráfutott a fővényre. Conseil ki akart ugrani a partra, de én visszatartottam.

- Uram - fordultam a kapitányhoz -, önt illeti a dicsőség, hogy elsőnek tegye lábát e földre.

- Igen, uram - felelte a kapitány. - Habozás nélkül szállok ki a Déli-sark földjére, mert a mai napig ember ezt a földet még nem tapodta.

E szavak elhangzása után Nemo kapitány könnyedén kiugrott a homokra. Izgatottan vert a szíve, nagyon meg volt indulva. Felmászott egy sziklára, amely egy kis földnyelv csúcsán a tenger fölé hajolt. Fent, a szikla tetején megállt, karját összefonta mellén, lángoló szemmel, némán, mozdulatlanul tekintett a messzeségbe, mintha birtokba venné ezt a sarki tájat. Öt percig állt így, szótlán elragadtatásban, majd a csónak felé fordult.

- Ha úgy tetszik, szálljon ki, professzor úr - kiáltotta le hozzám.

Kiszálltam Conseiljel a csónakból. A két matróz az evezőknél maradt.

A talaj hosszú darabon vöröses színű tufából állt, mintha téglatörmelékkel volna kirakva. Salak, lávaömladék, habkő borította a földet. Vulkáni eredete azonnal felismerhető volt. A könnyű vulkáni kigőzölgés helyenként kénes szagot árasztott, s arra vallott, hogy a föld belsejében a tűznek még feszítő ereje van. Felmásztam egy magas, meredek kapaszkodón, s körülnéztem, de tűzhányót több mérföldnyi körzetben sem láttam. Ismeretes, hogy a déli-sarkkörü tájon James Ross a szélesség 167°-án és a hosszúság 77° 32'-én két teljes működésben levő tűzhányóra talált: az Erebusra és a Terrorra.

E puszta szárazföld növényzete rendkívül szegényesnek tűnt. Néhány, az *unsnea melanoxantha* fajtájához tartozó zuzmó mutatkozott a fekete sziklákon. Pár mikroszkopikusan kicsiny növény, kezdetleges korallmoszatok, két kvarcos teknő között elhelyezkedő sejtek, kis úszóhólyagjukon lebegő, hosszú, bíborszínű meg karmazsinvörös hólyagmoszatok, melyeket a hullámtörés vetett a partra - ennyiből áll csak e táj szegényes flórája.

A parton rengeteg puhány volt, kis fekete kagylók, csészecsigák, sima szívkaagylók s főleg hosszúkás testű, hártvás *cliók*,¹⁸⁶ amelyek feje két kerek lebeny. Millió meg millió, három centiméter hosszú északi cliót is láttam; a bálna ezeket tömegestől kebelezi be egyetlen falásra. E kecses szárnylábúak, mint megannyi tengeri pillangó játszadoztak a partszéli vízen.

A virágállatok közül a tengerfenéken korallbokrokat láttam, abból a fajtából, melyek a déli-sarki tengerben James Ross szerint még ezer méter mélységben is található: láttam még apró tollkorallokat is, a *procellaria pelagica* fajtából: a föld rengeteg, e tájra jellegzetes tengeri csillaggal volt teleszórva.

A levegőben volt leggazdagabb az élet. Fűlsiketítő lármát csapva ezerszámra cikáztak, repdestek a legkülönbözőbb fajtájú madarak. Más madarak megültek a sziklákon, s félelem nélkül nézték, amint elmentünk mellettük, s barátságosan nyomunkba szegődtek. Pingvineket láttam, amelyek a vízben oly fürgék és ügyesek, hogy néha a gyors tonhalakkal tévesztették össze őket; ezek a földön szintén ügyetlenek s nehézkesek. Furcsán rikoztottak, s nagy csapatban verődtek össze; ez a madár nem valami virgonc, de annál hangosabb.

Láttam a gázlók családjához tartozó, tokos csőrű madarat is; akkora, mint a galamb, tolla fehér, csőre kurta, kúp alakú, szeme vörössel van körülkarikázva. Conseil el is ejtett néhányat, mert a húsa, megfelelően elkészítve, ízletes étel.

A tenger felett koromfekete albatroszok szálltak; kiterjesztett szárnyuk négy méter széles volt. Joggal nevezik őket az óceán keselyűinek. Óriási vihardarokat is láttam, ívelt szárnyú *quebrante huesokat*, amelyek fókahússal táplálkoznak. Láttam kis kacsához hasonló, fehér-fekete hátú galambhójszát is s mindenféle vihardarokat: egyesek tolla fehér, szárnyuk barnával szegélyezett, mások kék színűek - ezek csak a délsarki tengeren élnek. A vihardár tolla annyira olajos - mondtam Conseilnek -, hogy a Farö-sziget¹⁸⁷ lakói kanócot kötnek hozzá, s máris ég.

- Csekély változtatással tökéletes lámpává lehetne őket átalakítani - felelte Conseil. - Igazán túlzás volna azt kívánni, hogy a természet kanóccal is ellássa őket!

Fél mérfölddel távolabb a talajban pingvinfészkek sorakoztak. Ezek a költés idegére készült odúk voltak; seregestől lepték el a madarak. Nemo kapitány később összefogatott pár százat, mert fekete húsup igen ízletes. Hangjuk olyan, mint a számarordítás. Akkorák, mint a liba; testük palaszürke, hasuk fehér, begyük citromsárgával van szegélyezve. Kövel ütötték agyon őket - és még csak menekülni sem próbáltak a vadászok elől.

186 A szárnylábú csigák rendjébe tartozó állatnem. A sarki vizek legjellegzetesebb lakója

187 Kis svéd sziget a Keleti-tengeren

A köd még nem szállt fel, s délelőtt tizenegy órakor még nem tűnt elő a nap. S ez nagyon nyugtalanított engem. Ha a nap nem bújik elő, nem végezhetünk méréseket. Hogyan határozzuk meg akkor, hogy valóban elértük-e a Déli-sarkot?

Csatlakoztam Nemo kapitányhoz. Egy sziklára könyökölt; némán figyelte az eget. Türelmetlennek, bosszúsnak látszott. De hát mit lehessen tenni? Ez a merész, hatalmas férfi a napnak nem parancsolhat úgy, mint a tengernek.

Dél lett, de a nap egy pillanatra sem mutatkozott. Még az sem derült ki, hogy a ködfüggöny mögött merrefelé lehet. S a ködfelhőből csakhamar megindult a havazás.

- Majd holnap - szól hozzám nyugodtan a kapitány.

Kavargó hóvihárban tértünk vissza a *Nautilus*-ra.

Miközben a szigeten jártunk, a legénység kivetette a hálókat. Nagy érdeklődéssel tanulmányoztam a hajóra felvontatott halakat. A melegebb égövek viharai elől rengeteg vándorhal menekül a délsarki tengerbe; itt aztán a barna delfinek és a fókák martalékává lesznek. Megfigyeltem néhány tíz centiméter hosszú, fehér színű úszótüskékkel felfegyverzett déltengeri skorpióhalat, továbbá déltengeri kimérákat; ezek a halak három láb hosszúak, testük keskeny, bőrük ezüstösfehér és sima; fejük kerek, három hátuszonyuk van, pofájuk a szájuk felé visszagörbülő szívókában végződik. Megkóstoltam húsuikat, de ízetlennek találtam: Conseil azonban jóízűen falatozott belőle.

Dühöngött a hóvihár. Lehetetlen volt megmaradni fent a tetőn.

A szalonban ültem, s feljegyeztem sarkföldi kirándulásunk eseményeit. Odakint a szélvihar szárnyán keringő viharmadarak és albatroszok rikácsoltak. A *Nautilus* azonban nem vesztegelt egy helyben, hanem vagy tíz mérföldet tett meg a part mentén, déli irányban. A látóhatár szélén ballagó nap homályló derengésbe burkolta a tájat.

Másnapra, március 20-ára elállt a havazás. A hideg kissé csípősebb lett. A hőmérő fagypontra 2 fokot mutatott. A köd lassan felszállt, s már reménykedhettem, hogy a mai napon elvégezhetjük a méréseket.

Nemo kapitány még nem mutatkozott, s így önélkül ültem be Conseiljel a csónakba, amely a szárazföldre vitt bennünket. A talaj itt is vulkáni képződmény volt. Láva és salak nyomát láttuk mindenfelé és bazaltokat, de innen sem láttam a tűzhányót, amely ezeket az anyagokat magából kivetette.

Nemcsak a szigeten, hanem a szárazföldön is millió meg millió madár zsidongott. De itt már nemcsak madarakat láttunk, hanem tengeri emlősöket is, mégpedig falkaszámra. A szelíd szemű állatok kíváncsian nézegettek bennünket. Különböző fajtájú fókák voltak; a földön heverésztek vagy az úszó jégtáblákon nyúltak el; egyesek éppen kijöttek a tengerből, mások visszamentek a vízbe. Amikor a közelükbe értünk, nem menekültek el, mert nem volt még dolguk emberrel. Annyian voltak, hogy több száz hajóra való rakományt lehetett volna belőlük összefogdosni.

- Nahát! - mondta Conseil. - Szerencse, hogy Ned Land nem jött velünk!

- Miért mondod ezt, fiam?

- Mert Ned, amilyen szenvedélyes vadász, leöldösött volna itt minden fókát.

- Mindet? Az talán kicsit sok volna, de magam is azt hiszem, aligha akadályozhattuk volna meg barátunkat, hogy meg ne szigonyozzon egynéhányat e remek úszólábú emlősökből. Márpedig akkor magunkra haragítottuk volna Nemo kapitányt! Ő nem ontja hiába az ártalmatlan állatok vérének.

- Nagyon is igaza van a kapitánynak.

- De még mennyire! Hanem mondd csak, Conseil, nem osztályoztad még ezeket a pompás tengeri állatokat?

- A tanár úr tudja, hogy nem vagyok valami erős a gyakorlati munkában. Ha a tanár úr szíves lesz megmondani nekem a nevüket.

- Ezek itt fókák meg rozmárok.

- Ez a két nem az úszólábúak családjához, a húsevők rendjéhez, az egyméhűek alosztályához, az emlősök osztályához, a gerincesek ágazatához tartozik - vágta rá gyorsan az én tudós Conseil barátom.

- Nagyon helyes - feleltem -, csak hogy ez a két nem, a fóka és a rozmár, többféle fajtára oszlik, s ha nem tévedek, most alkalmunk lesz ezeket is megfigyelni. Gyerünk, fiam.

Reggel nyolc óra volt. Négy teljes óra állt még rendelkezésünkre addig az időpontig, amikor a nap állását a mérésekhez meg kell figyelni. Egy széles öböl felé tartottunk, amely karéjszerűen mélyedt be a part gránitfalába.

S itt, mondhatom, ameddig csak a szem körös-körül ellátott, teljesen ellepték a tengeri emlősök a földet s a jégtáblákat. A vén Proteust kereste önkéntelenül a tekintetem, a görög hitregék pásztorát, aki Neptun isten óriási nyáját legelteti. Főként fókák tanyáztak itt.

A hímek és a nőstények külön-külön csoportokba terelődtek, az apaállatok a családra vigyáztak, az anyafókák kicsinyeiket szoptatták: a nagyobbacska, fejlettebb fókák függetlenítették magukat a; családtól, s néhány lépéssel távolabb tanyáztak a többiektől. Ezek az állatok úgy változtatják helyüket, hogy testük összehúzódik, aprókat szökdelnek, s tökéletlen uszonyokkal ügyetlenkedve segítik tovább magukat. Fajrokonuknak, a lamantinnak olyan alakú az uszonya, mintha valóságos alsókar volna. A vízben azonban, amely az ő igazi elemük, ezek a mozgékony hátgerincű, keskeny medencéjű, rövid és tömött szőrű, úszóhártyás lábú állatok remekül úsznak. Pihenés közben, a földön heverve igen kecses a testtartásuk. Az ókoriak megfigyelték, milyen szelíd a nézésük; bársonyos, tiszta szemük tekintete valóban oly kifejező, mint a legszebb női tekintet, s kecsesek a mozdulataik. A régi görögök költői képzeletében emberi lényé változtak: a hímekből lettek a tritonok, a nőstényekből pedig a szirének.¹⁸⁸

Elmondtam Conseilnek, hogy ezeknél az értelmes úszólábúaknál az agylebenyek igen fejlettek. Az emberen kívül egyetlen emlősnek sincs dúsabb agyállománya.

A fóka bizonyos fokig idomítható, könnyen megszelídül, s én is osztom a természettudósoknak a véleményét, akik azt állítják, hogy megfelelő nevelés után a fókát éppúgy lehetne a halászatnál használni, mint a vadászatnál a kutyát.

A sziklákon s a homokban egy sereg fóka aludt. Az igazi fókák között, amelyeknek nincs fülkagylójuk - s ebben különböznek az elálló fülű, ún. fülesfókáktól -, megfigyeltem a stenorhynchusok különböző változatait.

E három méter hosszú, fehér szőrű állatok feje olyan, mint a bulldogé. Állkapcsukban tíz-tíz fog van: lent és fent négy metszőfog és két nagy, lilium alakú szemfog. Elefántfókák mászkáltak közöttük: fajtájuk óriásai. Ezeknek a kurta, mozgékony ormányú fókáknak teste tíz méter hosszú, vastagságuk húsz láb. Meg se mozdultak a közeledtünkre.

- Veszedelmesek-e ezek az állatok? - kérdezte tőlem Conseil.

188 Triton: ókori tengeri istenség. Emberi törzsszel, halfarokkal ábrázolták. Szirének: a görög hitregében szereplő lények, akik a hajósokat csábító énekkel vonzzák a partra, aztán megölik őket

- Csak akkor, ha megtámadják őket. A főka ádázul, dühösen védi a kicsinyeit: volt rá eset, hogy darabokra törte a halászbárkát.

- Teljes joggal védi a kicsinyeit - mondta erre Conseil.

- Kétségtelenül.

Két mérfölddel távolabb egy földnyelv emelkedett előttünk, amely mélyen benyúlt a tengerbe, s felfogta a déli szelet. A sziklafal meredeken zuhant alá, lábánál tajtékzott a hullámverés.

Hangos bőgés ütötte meg a fülünket, mintha a szikla mögött valami csorda volna.

- Ejha! Bikák ezek vagy micsodák? - kérdezte Conseil.

- Rozmárok.

- Verekszenek?

- Verekszenek vagy játszanak.

- Ha megengedi a tanár úr, nekünk ezt most meg kellene tekintenünk.

- Bizony, Conseil, ezt megnézzük.

Felkapaszkodtunk tehát a fekete sziklára. Lábunk alatt váratlanul megindult a föld, a fagyos sziklák nagyon síkosak voltak. Jónéhányszor megcsúsztam, egy darabon legurultam, s alaposan megütöttem magam a vesém tájékán. Conseil óvatosabb volt, vagy pedig biztosabban állt a két lábán, mert még csak meg sem botlott. Segített feltápaszkodnom, s azt mondta:

- Ha a tanár úr volna olyan szíves és szétterpesztené a lábát, sokkal jobban egyensúlyozna.

Fent, a földnyelv gerincén nagy, fehér síkság tárult elém. A síkságot ellepték a rozmárok. Az állatok játszadoztak egymással, s jókedvükben üvöltöttek - nem voltak ezek dühösek.

A rozmár alakja, tagjainak elrendezése hasonlít a fókához. Alsó állkapcsában azonban nincsenek szemfogak és metszőfogak; felső szemfogai nyolevan centiméter hosszúra nőtt agyarak; agyaruk tövének kerülete harminchárom centiméter. Az agyar anyaga tömör, egészen sima, s az elefánt agyaránál is keményebb, kevésbé sárgul meg, s ezért igen keresett cikk. A rozmárt kíméletlenül vadásszák, úgyhogy nemsokára az utolsó példányig ki fog pusztulni; a vadászok a fiat hordó nőstényeket is meggondolatlanul leöldösik; több mint négyezer rozmárt pusztítanak el így évente.

Kedvem szerint megfigyelhettem az érdekes állatokat, mert nem riadtak fel, amikor a közelükbe mentünk. Bőrük vastag, rücskös, színük rőtes árnyalatú vörös, szőrük kurta, nem tömött. Négy méter hosszú példányokat is láttam itt. Nem olyan félénkek, s nyugodtabbak, mint északi fajrokonai; nem állítanak öröket, mint azok, hogy a főkatábor szélén jelezzék a közeledő ellenséget.

Miután a főkavárost jól megnéztem, gondoltam, ideje visszafordulnunk. Tizenegy óra volt, és ha kedvezőek a légköri viszonyok, Nemo kapitány méréseket fog végezni: ennél jómagam is jelen akartam lenni, ámbár nem nagyon bíztam benne, hogy a nap ma kibukkan. A látóhatár szélén elterpeszkedő felhők eltakarták szemünk elől az égiteket Makacsul bujkált előlünk a nap, pedig mennyire vártuk már, hogy megtudjuk: elérteztünk-e valóban a Déli-sarkra, ahol teremtett ember nem járt mostanáig?

Mégiscsak visszafordultam Conseiljel. A *Nautilus* felé igyekeztünk. A sziklafal gerincéről keskeny, meredek kapaszkodón ereszkedtünk alá, s fél tizenkettőkor a partra értünk, oda, ahonnan elindultunk. A kapitány már előbb partra szállt. Egy bazalttömb tetején állt, mellette voltak a műszerek. Tekintetét az északi látóhatárra szegezte; a nap ugyanis most az égbolt északi részén írja le lapos pályáját.

Letelepedtem a kapitány mellé, és némán vártam. Dél lett, de csakúgy, mint az előző nap, égitestünk most sem mutatkozott. Micsoda balszerencse! Most sem végezhattünk méréseket. Ha holnap sem sikerül megmérnünk a napmagasságot, úgy végleg le kell mondanunk arról, hogy földrajzi helyzetünket megállapítsuk. Ugyanis március 20-a van. Holnap, 21-én napéjegyenlőség, s a fénytörést nem számítva, a nap teljes hat hónapra eltűnik a látóhatár mögött, s megkezdődik a hosszú, sarki éjszaka. A szeptemberi napéjegyenlőség napján ismét felbukkan az északi látóhatáron, s egyre hosszabb pályát ír le, egész december 21-ig. December 21-én, amely itt a napfordulat ideje, kezd megint alászállni. Március 21-én, tehát holnap, utolsó sugarát küldi a sarki tájra.

Közöltem Nemo kapitánnyal megfontolásaimat s hogy milyen aggodalmam támadt.

- Igaza van, Aronnax úr - mondta a kapitány. - Ha holnap nem tudom megmérni a napmagasságot, hat hónap múlva kísérelhetem meg ismét a mérést. De a dolognak van egy másik oldala is. Éppen mivel véletlenül március 21-én jutottam el a sarki tengerre, könnyű lesz elvégezni a mérést, ha délben a nap akár csak pár pillanatra is mutatkozik.

- Miért lesz könnyű éppen ma, kapitány úr?

- Amikor a nap ilyen lapos pályát ír le, nehéz pontosan megmérni, hogy milyen magasan áll a látóhatár felett; ilyenkor a műszerek használatánál nagy a hibalehetőség.

- Hogyan fog tehát eljárni?

- Csak kronométert használok - felelte a kapitány. - Ha holnap, március 21-én délben a napkorongot - a fénytörés tekintetbevételével - pontosan az északi látóhatár szeli át, ez azt jelenti, hogy a Déli-sarkon vagyunk.

- Valóban - mondtam. - De az ön állítása matematikailag nem egészen pontos, mert a napéjegyenlőség nem esik okvetlenül déli tizenkét órára.

- Úgy van, uram, de a hiba még száz métert sem tesz ki, s ennek a száz méternek számunkra most nincsen semmi jelentősége. Tehát a holnapi viszontlátásra.

Nemo kapitány visszatért a *Nautilus*-ra. Én Conseiljel délután öt óráig maradtam a parton. Sétálgattunk, megfigyeléseket tettünk, tanulmányoztuk a környezetet. Érdekes tárgyakat nem találtam, csak egy rendkívüli nagyságú pingvintojást: ezer frankot minden gyűjtő szívesen megadott volna érte. Világos kávészínű volt, minták ékesítették, mintha hieroglifákkal¹⁸⁹ volna teleírva. Csodálatos, gyönyörű csecsebecse! Conseil kezébe tettem a tojást; a derék fiú olyan vigyázva fogta, mint valami drága kínai porcelánt, s valóban, sikerült is épségben elhoznia a *Nautilus*-ra.

A ritka szép madártojást elhelyeztem a szalon egyik üvegszekrényében. Jó étvággal költöttem el vacsorámat, egy szelet pompás fókamájat; olyasféle íze volt, mint a disznóhúsnek. Aztán nyugovóra tértem, de lefekvés előtt, a hinduk módjára, a napisten kegyeiért imádkoztam.

Másnap, március 21-én, reggel öt órakor felmentem a tetőre. Ott találtam Nemo kapitányt.

- Az idő, úgy látszik, kissé derül - fordult hozzám. - Reméljük a legjobbat. Reggeli után máris indulunk a földre; alkalmas megfigyelőhelyet kell keresnünk.

Miután ezt a kapitánnyal megbeszéltem, mentem és megkerestem Ned Landet. Magammal akartam őt vinni. De a konok szigonyos nem jött. Már régebben feltűnt nekem, hogy napról napra hallgatagabb és rosszkedvűbb. Voltaképpen nem is bántam, hogy a kanadai most

189 Az egyiptomiak képes írásának görög elnevezése. Átvitt értelemben a nehezen megfejthető írásokat is hieroglifáknak nevezik

megmakacsolta magát. Túl sok volt a szárazföldön a fóka, s nem is lett volna helyes ezt a szenvedélyes vadászt ekkora kísértésnek kitenni.

Reggeli után a szárazföldre vitettem magam. A *Nautilus* az éjszaka folyamán még néhány mérfölddel előbbre tört. A nyílt tengeren állt, öt kilométerre a parttól, amelyből egy négy-öt száz méter magas hegycsúcs emelkedett ki. Nemo kapitány és a *Nautilus* két matróza is a csónakon jött; a műszereket hozták, vagyis egy kronométert, egy távcsövet és egy barométert.

A part felé közeledve, a csónakból sok bálnát láttam. Nagy falkában fickándoztak a csendes vízben. Arra a következtetésre jutottam, hogy az irgalmatlanul vadászott cetfélék manapság a déli sarktengerre vonulnak az üldözők elöl.

Összetapadt puhányok: szalpák vagy más néven zsákállatok hosszú, fehér füzereit is láttam, s nagytestű medúzák is ringatóztak a hullámokon.

Kilenc órákor értünk partot. Az ég kiderült. A felhők dél felé vonultak. A víz hideg felszínéről felszállt a köd. Nemo kapitány a hegycsúcs felé vette útját; ott szándékozik bizonyára megfigyeléseit végezni. Fáradtságos kapaszkodó kezdődött most a darabos lávából, habkövekből álló talajon, a kénes kigőzölgések közepette. A kapitány teljesen elszokott attól, hogy a földön járjon, s most mégis oly ügyesen mászta meg a legmeredekebb kaptatókat is, hogy akármelyik zergevadász megirigyelhette volna. Alig bírtam őt nyomon követni.

Két óra alatt másztuk meg a részben porfir, részben bazaltképződményű csúcsot. A hegytetőről a végtelen tengerre nyílt kilátás. Az északi látóhatáron a víz vonala élesen rajzolódott rá az égre. Alattunk végtelen, tündöklő hómezők. Fejünk fölött a sápadt kék égbolton szétfoszlott a köd. Északon a látóhatár éles vonala keresztül szelte már a nap tűzvörös tányérjának a karimáját. A tengerből, mint megannyi pompás szökőkút, száz meg száz vízszugár lövellt a magasba. A távolban a *Nautilus* olyan volt, mint egy alvó bálna. Mögöttünk, dél és kelet felé, óriási szárazföld terült el, sziklák és jég végtelenbe nyúló, torlódó halmaza.

Amint Nemo kapitány felért a hegytetőre, légsúlymérővel gondosan megmérte a csúcs magasságát, mert a további méréseknél figyelembe kellett vennie ezt az adatot.

Háromnegyed tizenkettőkor a nap csupán a fénytörés folytán volt látható; a fényes aranykorong utolsó sugarait lövellte a lakatlan földre és a tengerre, amelyet sohasem szántott még hajó.

Nemo kapitány távcsövével, amely a fénytörés kiküszöbölésére tükörrel volt ellátva, a napot figyelte. Az égitest erősen elnyúló átlós vonalban lassan-lassan alászállt a látóhatáron. Én tartottam a kronométert. Szívem vadul dobogott. Ha a félkorong abban a pillanatban tűnik el, amikor a kronométer deket mutat, valóban a sarkon vagyunk.

- Dél van! - kiáltottam.

- A Déli-sarkon vagyunk! - mondta erre komolyan a kapitány, s átadta a távcsövet. Belenéztem. A látóhatár pontosan a közepén szelte ketté a nap korongját.

Néztem, amint a nap utolsó sugarai fénykoronát vonnak a hegycsúcs köré.

Lent a mélyben lassan sűrűsödött a sötétség.

Nemo kapitány ekkor vállamra tette kezét, s így szólt:

- Professzor úr, 1842. január 23-án az angol James Ross elérte a déli szélesség 74. fokát, az eddig elért legmagasabb pontot. Nos, én, Nemo kapitány 1868. március 21-én elértem a déli szélesség 90. fokát, a Déli-sarkot, s most birtokba veszem a föld e részét, a hatodik világrészt.

- Kinek a nevében veszi birtokába, kapitány úr?

- A magam nevében, professzor úr.

E szavakkal a kapitány kibontott egy fekete zászlót, amelynek közepébe aranyszállal nevének kezdőbetűje, egy „N” volt hímezve. Majd a nap felé fordult: az égtest utolsó sugarai a látóhatárral ölelkező tengert simogatták.

- Isten veled, nap! - kiáltotta Nemo kapitány. - Szállj alá, ragyogó égitest! Merülj el a szabad tengerben: hadd boruljon rá most a hathónapos sötétség az én új birodalmamra!

XV. BALESET VAGY VÉLETLEN?

Másnap, március 22-én reggel hat órakor kezdtek hozzá a *Nautilus* az indulás előkészületeihez. Az alkony utolsó sugarai szertefoszlottak az éjszakában. Csípős hideg volt. Csodálatos fényesen tündököltek a csillagok. A zeniten a gyönyörű Dél Keresztje ragyogott, a délsarki táj sarkcsillaga.

A hőmérő tizenkét fokot mutatott fagyponthoz alatta, s a felélénkítő szél szúrta, marta arcunkat. A szabad vízen egyre több jégtábla keletkezett. Talán rövidesen körös-körül befagy a tenger. Mindenfelé feketés foltok képződtek; ezek mutatták, hol keletkezik az új jég. A délsarki tenger a tél hat hónapja alatt bizonyára befagy, s akkor teljesen lehetetlen oda elhatolni. De mi lesz vajon télen a bálnákkal? Bizonyára a jégtorlasz alá vonulnak, ahol járható a víz. A fókák és a rozmarok a leghidegebb éghajlathoz szoktak, s megmaradnak a jégmezőkön. Ősztönük arra készíteti őket, hogy a jégbe lyukat ássanak, s ezeket állandóan nyitva tartásuk. Amikor a madarak a hideg elől északra vándorolnak, ezek az emlősök a sarki szárazföld egyedüli gazdái.

A *Nautilus* tartályai megteltek, s hajónk lassan merülni kezdett. Ezer láb mélységben aztán megállt. A hajócsavar csapkodta a vizet, s a *Nautilus* tizenöt mérföld óránkénti sebességgel egyenesen észak felé rohant. Estefelé már az óriási jégtorlasz alatt úsztunk.

Óvatosságból becsuktuk a szalonablak redőnyeit, mert a hajó könnyen nekiütközhet valami elmerült jégtömbnek. Az egész napot feljegyzéseim másolásával töltöttem. A Déli-sark emléke kötötte le minden gondolatomat. Eljutottunk tehát a föld e megközelíthetetlen pontjára, s még hozzá minden fáradság, minden veszedelem nélkül, mintha csak vasúti sínen gördülve, kényelmes szalonkocsiban tettük volna meg az utat. S most megfordultunk: visszatérünk az ismert tengerekre.

Lesz-e még részem hasonló élményekben? Úgy gondolom, igen, hiszen a tengerfenék csodái kimeríthetetlenek. Ötödfél hónap előtt vetett bennünket a véletlen a *Nautilus*-ra, s azóta az egyenlítő hosszúságánál nagyobb távolságot futottunk be, s mennyi borzalmas esemény tette változatossá utunkat; a Crespo-szigeti vadászat, megfeneklésünk a Torres-szorosban, a koralltemető, a ceyloni gyöngyhalászat, az Arab Alagút, a Szantorin-tűzhányó, a Vigói-öböl milliós kincseinek kihalászása, az Atlantis, a Déli-sark! Ezek az emlékek éledtek fel bennem, és éjjel, kusza álmaimban is kísértettek: agyam egy pillanatig sem pihent.

Hajnali három órakor hatalmas erejű lökésre ébredtem fel. Felültem ágyamban, s hallgatóztam a sötétben. Egyszerre csak a szoba közepére repültem. A *Nautilus* nyilván jégre futott, s erősen megdőlt.

A falnak támaszkodva a folyosón át a szalonba kúsztam. Égett bent a mennyezetvilágítás: a bútorok felborultak, de a szilárdan beépített üvegszekrényeknek szerencsére nem esett bajuk. A függőlegetől való eltérés következtében a jobb oldalon lógó festmények a falkárpithoz simultak, míg a bal oldalon függő képek alsó pereme egy lábnyi távolságra állt a faltól: a *Nautilus* tehát jobb oldalán feküdt - mégpedig teljesen mozdulatlanul.

A hajó belsejéből járás-kelés, zavaros hangok zaja hatolt hozzám. De Nemo kapitány nem mutatkozott. Távoznunk akartam éppen a szalonból, s ekkor Ned Land és Conseil lépett be az ajtón.

- Mi történt? - kérdeztem.

- Ezt akartam éppen a tanár úrtól megtudni - felelte Conseil.

- Az ördög vigye el! - kiáltotta a kanadai. - Én nagyon jól tudom, hogy mi történt! A *Nautilus* megfeneklett, s a helyzete után ítélve, nem hiszem, hogy most is elszabadul, mint akkor, első ízben, a Torres-szorosban.

- De feljöttünk-e már legalább a felszínre? - kérdeztem.

- Nem tudom - felelte Conseil.

- Ezt könnyű megállapítanunk - feleltem.

Megnéztem a feshmérőt. Megdöbbenve láttam, hogy háromszázhatvan méter mélységet jelez.

- Hát ez mit jelent? - kiáltottam.

- Meg kell kérdeznünk Nemo kapitányt - mondta Conseil.

- Hol találjuk meg? - kérdezte Ned Land.

- Jöjjenek velem - mondtam társaimnak.

Kimentünk a szalonból. A könyvtárban senki. A középső lépcsőnél, a legénység szállásán senki. Arra gondoltam, hogy Nemo kapitány talán a kormányfülkébe ment. Várjunk hát, ez a legokosabb, amit most tehetünk. Mindhárman visszatértünk a szalonba.

Szóltanul hallgattam végig a kanadai szemrehányásait. Megvolt most a jó ürügye, hogy indulatoskodjék. Hagytam, hadd tombolja ki magát, nem vitatkoztam most vele.

Húsz perce várakoztunk már, s hallgatóztunk, nem üti-e meg fülünket valami zaj a hajó belsejéből, amikor Nemo kapitány belépett a szalonba. Észre sem vett bennünket. Máskor oly nyugodt arcán némi aggodalom tükröződött. Némán vizsgálta az iránytűt és a feshmérőt, és ujját a térképre nyomta, arra a részre, amely a déli tengereket tünteti fel.

Nem akartam kérdezősködéssel megzavarni. Néhány perc múlva, amikor felém fordult, nekiszegeztem azt a szót, amelyet ő használt a Torres-szorosban:

- Véletlen akadály, kapitány úr?

- Nem, professzor úr - felelte. - Ezúttal valóban baleset ért.

- Komoly baleset történt?

- Lehetséges.

- Közvetlen veszélyben vagyunk?

- Nem.

- A *Nautilus* megfeneklett?

- Igen.

- S ez hogyan történt?...

- A természet szeszélye idézte elő a balesetet, nem az emberek járatlansága. A hajó egyetlen hibás mozdulatot sem tett. De a természetben uralkodó egyensúlyi törvény hatását nem akadályozhatjuk meg! Az emberalkotta törvényekkel szembe lehet szállni, de a természeti törvényekkel nem ellenkezhetünk.

Különös pillanatot választott Nemo kapitány a filozófiai elmélkedésre. Válaszából éppenséggel semmit sem tudtam meg.

- Megtudhatnám-e, kapitány úr, hogy mi idézte elő a balesetet? - kérdeztem.

- Egy óriási jégtömb, egy egész jéghegy megfordult a vízben - felelte. - Ha a jéghegyek alapját kikezdi a melegebb hőmérsékletű víz vagy a gyakori összeütközések repesztő, súroló hatása, magasabbra helyeződik át a súlypontjuk. Ilyenkor teljesen megfordulnak, bukfenceznek egyet a vízben. Most is ez történt. Egy ilyen bukfencező jégtömb nekiütközött a víz alatt úszó *Nautilus*nak, majd a hajótest alá csúszott, hatalmas erővel felemelte, úgyhogy most ritkább rétegbe kerültünk, s oldalra dőltünk.

- Nem lehetne-e kiüríteni a tartályokat, s így egyensúlyi helyzetbe hozni ismét a *Nautilust*?

- Azt csináljuk éppen most, professzor úr. Hallgassa csak, már dolgoznak a szivattyúk. Nézze a feszmérő mutatóját... jelzi, hogy a *Nautilus* emelkedik. Csakhogy a jégtömb vele együtt emelkedik, s amíg felfelé való mozgásában valamilyen akadály meg nem állítja, a mi helyzetünk sem változik.

A *Nautilus* csakugyan változatlanul jobb oldalára dőlt. Ha a jégtömb megáll, hajónk bizonyára felegyenesedik. De ki tudja, nem ütközünk-e akkor neki a jégtorlasz felső részének? Nem szorulunk-e akkor két irtózatossá jégfelület közé?

Végiggondoltam a helyzet minden lehetséges következményét. A kapitány szeme állandóan a feszmérőn volt. Attól fogva, hogy a jéghegy felborult, a *Nautilus* körülbelül százötven lábnyit emelkedett, de a dőlés szöge még mindig ugyanaz.

A hajótesten egyszerre valami könnyű mozgás vált érezhetővé. A *Nautilus* bizonyos kissé felegyenesedett. Észrevettük, hogy a szalonban elhelyezett tárgyak visszatérnek természetes helyzetükbe. A falak iránya közeledett a függőlegeshez. Senki sem beszélt. Szorongó szívvel figyeltünk; éreztük, hogy felegyenesedünk. Lábunk alatt a padló vízszintessé vált. Tíz perc telt el így.

- Végre valahára! Egyenesen állunk! - kiáltottam.

- Igen - mondta a kapitány, s a szalon ajtajához ment.

- De úszunk is majd? - kérdeztem tőle.

- Minden bizonnyal - felelte a kapitány. - A tartályok még nem ürültek ki teljesen, s ha ez megtörtént, a *Nautilus*nak fel kell emelkednie a tenger felszínére.

A kapitány kiment a szalonból, s nemsokára észrevettem, hogy parancsára megállították a *Nautilus* emelkedő mozgását. Ha még tovább emelkedik, nyilván nekiütközik a jégtorlasz aljának; még mindig jobb tehát, ha a víz mélyén marad.

- Hajszálon múlt, de szerencsésen megúsztuk - szólalt meg most Conseil.

- Bizony. A jégtömbök pozdorjává törhettek volna bennünket - s ha ez nem következik be, legalábbis teljesen körülzárhattak volna. S akkor nem frissíthettük volna fel a levegőt és... Bizony hajszálon múlt, hogy megmenekültünk.

- Az még nem biztos! - dörögte Ned Land.

Nem akartam a kanadaival teljesen céltalan vitába bocsátkozni, s ezért nem is válaszoltam. E pillanatban megnyíltak a szalon ablakai előtt a redőnyök, s az üvegen át behatolt hozzánk a külső világítás.

Mint ahogyan mondtam: bent voltunk a víz kellős közepén, de a *Nautilust* minden oldalról, tízméternyi távolságban tündöklő jégfalak vették körül. Előttünk is, alattunk is jégfal volt. A felettünk levő falat a jégtorlasz óriási, boltozatosan fölénk hajló alsó felülete alkotta. Az alsó fal úgy jött létre, hogy a felbukfencező jégtömb két támaszpontot nyert az oldalfalakon, s most ezek egyensúlyi helyzetben tartották. A *Nautilus* valósággal beleszorult ebbe a jégből való alagútba; körülbelül húsz méter széles börtönét csendes víz töltötte meg. De az alagútból

könnyen kijuthat, ha megindul akár előre, akár hátrafelé, s pár száz méterrel mélyebben a jégtorlasz alatt levő szabad átjáróba tér.

A szalon mennyezetvilágítása kialudt, de a terem most is ragyogó fényárban úszott. A jégfalak roppant élesen, vakítóan verték vissza a *Nautilus* ívlámpájának fénykévéit. Képtelen vagyok papírra vetni a szeszélyes alakú, nagy jégtömbökre sugárzó ívfény hatását: minden szögletük, minden élük, minden lapjuk más-más színű fényt vert vissza, aszerint, hogy milyen erek futottak a jég belsejében. Tündöklő drágakőbánya volt a jég: zafírkék sugarak kereszteződtek smaragdzöld szikrázással. Imitt-amott végtelenül finom opálos árnyalatok futkostak a gyémánt izzó fehér tüze között. A ragyogás elvakította a szemem. Az ívfény ereje megszásszorozódott, mint a lámpáé, amelyet egy hatalmas erejű világítótorony lencsési közé helyeznek.

- Milyen gyönyörű! Ó, milyen gyönyörű! - kiáltotta Conseil.

- Gyönyörű! - mondtam. - Csodaszép látvány! Ugye, Ned?

- Az ördög vigye el! Persze hogy gyönyörű! - mondta Ned. - Fenséges! Dühös vagyok, de ezt kénytelen vagyok elismerni! Életemben nem láttam ehhez foghatót! Csakhogy nagyon drágán megfizethetünk ezért a gyönyörűségért! S ha már erről beszélünk, hát kimondom, hogy mi itt olyan dolgokat látunk, amiket isten el akart rejtetni az ember szeme elől!

Ami igaz, az igaz. Micsoda páratlanul szép látvány! S ekkor Conseil hirtelen felordított. Odafordultam:

- Mi bajod? - kérdeztem.

- Szíveskedjék behunyni a szemét, tanár úr! Ne nézzen oda, tanár úr! - s azzal hirtelen eltakarta kezével a szemét.

- Mi bajod, édes fiam?

- Káprázik a szemem! Megvakultam!

Önkéntelenül az ablakra néztem, de én sem bírtam elviselni ezt a tündöklő szikrázást.

Megértettem, mi történt. A *Nautilus* nagy sebességgel megindult. A jégfalak mozdulatlan szikrázásából tündöklő fényfolyamok lettek. A milliónyi sok-sok gyémánt ragyogása összefolyt. Villámmal bélelt alagútban száguldottunk.

A szalon ablakredőnyei ekkor bezárultak. Kezünkkel eltakartuk a szemünket, de lehunyt szemhéjunk mögött fénykarikák cikáztak, mint amikor a vakító napfény hirtelen éri recehártyánkat. Időbe került, míg a látási zavar alábbhagyott.

Aztán levettük kezünket a szemünkről.

- Nahát, ezt igazán nem hittem volna - mondta Conseil.

- Én még most sem hiszem el! - vágott vissza a kanadai.

- A természet annyi sok csodáját ismertük meg ezen az úton - folytatta Conseil. - Mit gondoljunk a százalmas szárazföldről s az emberi kéz alkotta hitvány kis művekről, ha majd visszatérünk ismét az emberek közé? Nem, az emberlakta világ már nem lehet méltó hozzánk!

A halvérű flamand gyerek merőben szokatlan áradozása azt mutatta, hogy forrásponton lobogott bennünk a lelkesedés. Ám a kanadai máris lehűtött bennünket:

- Az emberlakta világ? - dörögte fejcsóválva. - Nyugodt lehetsz, édes öcsém, hogy mi oda többé nem térünk vissza!

Reggel öt óra volt, amikor a kanadai e szavakat kimondta. E pillanatban a *Nautilus* orra beleütközött valamibe. Rögtön tisztában voltam vele, hogy hajónk vágósarkantyúja belefürödött egy jégtömbbe. Bizonyára hibás mozdulatot végzett; a tenger alatti alagútban, a jégtömbök torlaszai között valóban nem lehet könnyű hajózni. Azt gondoltam, Nemo kapitány most irányt változtat, megkerüli az akadályokat, vagy az alagút kacsARINGÓS menetét követi. Az előre vezető út semmiképp sem lehet teljesen eltorlaszolva. De várakozásom ellenére a *Nautilus* határozottan visszafelé haladó mozgást végzett.

- Hátrafelé megyünk? - kérdezte Conseil.

- Igen - feleltem. - Úgy látszik, az alagútnak elől nincs kijárata.

- Hát akkor?...

- Akkor a mozdulatok igen egyszerűek - mondtam. - Visszamegyünk oda, ahonnan jöttünk, és a déli bejáraton fogunk kimenni. Ennyi az egész.

Könnyed hangon beszéltem, nem akartam mutatni nyugtalanságomat. A *Nautilus* hátrafelé haladó mozgása azonban egyre gyorsult, s a visszafelé forgó csavar nagy sebességgel repített most bennünket az ellenkező irányba.

- Késésünk lesz - mondta Ned.

- Baj is az? Egy-két órával tovább tart az út, fő az, hogy kikerüljünk innen.

- Úgy van - ismételte Ned. - Csak aztán kerüljünk is ki innen!

Pár percig a szalon és a könyvtár közt járkáltam. Társaim némán ültek a helyükön. Aztán én is leheveredtem egy pamlagra. Kihúztam a polcról egy könyvet, s gépiesen lapozgatni kezdtem benne.

Negyedórával később Conseil odalépett hozzám, s azt kérdezte:

- Érdekes könyvet olvas a tanár úr?

- Nagyon érdekeset - feleltem.

- Meghiszem. A tanár úr tudniillik a tanár úr könyvét olvassa.

- A saját könyvemet?

Valóban: „A legmélyebb tengerfenék titkai”-t tartottam a kezemben - s fogalmam sem volt róla, hogy a saját művemet forgatom. Becsuktam a könyvet, s megint sétálgatni kezdtem. Ned és Conseil felállt; vissza akartak térni a kabinjukba.

- Maradjanak itt, barátaim - tartottam vissza őket. - Maradjunk együtt, amíg ki nem jutottunk ebből a zsákutcából.

- Ahogy a tanár úr parancsolja - felelte Conseil.

Órák teltek el így. Sűrűn nézegettem a falon függő műszereket. A feszmérő azt jelezte, hogy a *Nautilus* állandóan háromszáz méter mélységben halad; az iránytű azt mutatta, hogy folyvást délnek tart, a sebességmérő húsz mérföld óránkénti sebességet jelzett - ami ilyen szűk térségben rendkívül nagy gyorsaságnak számít. Nemo kapitány jól tudta, hogy sietnie kell - s ilyenkor évszázadokkal ér fel minden perc.

Nyolc óra huszonöt perckor ismét nekirohantunk valaminek. Ezúttal far felől. Elsápadtam. Társaim odaléptek mellém. Megragadtam Conseil kezét. Kérdő pillantást vetettünk egymásra, s tekintetünk a szavaknál is világosabban fejezte ki gondolatunkat.

Ekkor kinyílt az ajtó, s a kapitány belépett a szalonba. Odasiettem hozzá.

- A kijárat délen is el van torlaszolva? - kérdeztem.
- Igen, professzor úr. A felborult jéghegy elzárt minden kijáratot.
- Körül vagyunk teljesen zárva?
- Igen.

XVI. NINCS LEVEGŐNK

A *Nautilus* körül tehát, és fölötte és alatta áthatolhatatlan jégfal meredezett. A jégtorlasz foglyai voltunk! A kanadai hatalmas öklével az asztalra csapott. Conseil hallgatott. Én a kapitányra néztem. Arca ismét olyan nyugodt volt, mint máskor. Összekulcsolta mellén a karját. Gondolkozott. A *Nautilus* mozdulatlanul állt.

Nemo kapitány aztán végre megszólalt:

- Uraim - mondotta nyugodtan -, ebben a mi mostani helyzetünkben kétféleképpen lehet meghalni.

Érthetetlen férfiú! Úgy beszél, mint valami matematikatanár, aki egy egyenletet vezet le a tanítványai előtt.

- Az egyik lehetőség az, hogy a jéghegyek összeroppantanak bennünket. A másik lehetőség: hogy megfulladunk. Az éhhalálról nem beszélek, mert a *Nautilus* levegője minden bizonnyal hamarabb fogy el, mint az élelmiszerkészlete. Foglalkozzunk tehát csupán ezzel a két lehetőséggel: összeroppantás vagy fulladás.

- Megfulladástól, kapitány úr, nem kell tartanunk - mondtam. - Hiszen tele vannak a tartályaink.

- A tartályok valóban tele vannak - felelte a kapitány. - De csupán két napra elegendő levegőt szolgáltatnak. Nos, mi pedig már harminchat órája szorultunk a víz alá. A *Nautilus* fülledt levegőjét máris fel kellene frissíteni. Negyvennyolc óra múlva teljesen kimerül a tartalék oxigén.

- Nos, kapitány úr, akkor negyvennyolc órán belül ki kell jutnunk innen!

- Ezt mindenesetre megkíséreljük. Át kell törnünk a bennünket körülvevő jégfalat.

- Melyik oldalon? - kérdeztem.

- Azt a mélységmérő fogja megmutatni. Ráfutok a *Nautilus*szal az alsó jéghegyre, az embereim búvárruhába öltöznek, s megrohamozzák azon a részén, ahol a legkevésbé vastag.

- Ki lehet nyitni a szalonablak redőnyeit?

- Nincs semmi akadálya. Megálltunk.

Nemo kapitány erre kiment a szalonból. Csakhamar sustorgó, zubogó hangot hallottam: tehát a tartályokat megtelítik vízzel. A *Nautilus* lassan alámerült, és háromszázötven méter mélységben megállapodott az alsó jégpadon.

- Barátaim - mondtam -, a helyzet igen komoly. De számítok bátorságukra és tetterekészségükre.

- Tanár úr - felelte a kanadai -, nem akarom magát most szemrehányásokkal bosszantani. Megmenekülésünk érdekében kész vagyok megtenni mindent.

- Rendben van, Ned - mondtam, s kezet nyújtottam a kanadainak.

- Még csak azt teszem hozzá, hogy a csákánnyal éppoly jól bánok, mint a szigonnyal. Ha a kapitány hasznomat veheti, rendelkezésére állok.

- Nem fogja elutasítani a segítségét, Ned. Jöjjön velem.

Elvezettem a kanadait abba a szobába, ahol a *Nautilus* legénysége búvárruhába öltözött. Tolmácsoltam a kapitánynak Ned ajánlkozását, amit az el is fogadott. A kanadai belebújt a búvárruhába, a többiekkel együtt ő is hamarosan elkészült. Mindenki légzőkészüléket vitt a hátán, a tartályokból bőségesen adagolt levegővel.

A készülékek megtöltése erősen igénybe vette a *Nautilus* oxigéntartalékát, de erre most szükség volt. A lámpák azonban fölöslegesek voltak a ragyogóan átvilágított vízben.

Amikor Ned már búvárruhában volt, visszatértem a szalonba. Az ablakredőnyöket kinyitották; leültem Conseil mellé, s vizsgálgattam a *Nautilust* körülvevő jégreteget.

Pár perccel később tizenkét ember szállt ki a jégre. Ned Landet szálas termetéről a búvárruhában is azonnal felismertem. Nemo kapitány is a legénységgel tartott.

Mielőtt a jégfalak átfúrását megkezdték, Nemo kapitány próbafúrásokat végeztetett, hogy megvizsgálja, milyen irányban haladjon a munka. Az oldalfalakba hosszú talajfúrók hatoltak be, de ezek még tizenöt méteren túl is vastag falba ütköztek. Hasztalan próbálkozás lett volna a felső boltozatot megrohamozni, mert az maga a négyszáz méternél is magasabb jégtorlasz volt. Nemo kapitány ekkor az alsó réteget fúratta meg. Itt csak egy tízméteres fal választott el bennünket a víztől. Ennyi volt a jégmező vastagsága. Most már az volt a feladat, hogy az alsó rétegből akkora darabot vágjanak ki, mint amekkora a *Nautilus* merülési felülete. S ez azt jelenti, hogy körülbelül hatezeröt száz köbméter jeget kell kibontani egy akkora lék kiásásához, amelyen keresztül le tudunk merülni a jégmező alá.

Azonnal megkezdték a munkát. Fáradhatatlanul, makacsul, szívósan dolgozott mindenki. Nagy nehézségekkel járt volna, ha mindjárt a *Nautilus* körül kezdték volna el az ásást; Nemo kapitány tehát a hajótest bal oldalától nyolc méter távolságban jelöltette ki a hatalmas árok vonalát. Emberei ezután az árok kerületének több pontján egyszerre kezdték meg a fúrást. A csákányok erőteljes csapásokkal bontogatták csakhamar a kemény jeget, nagy tömböket szaggattak ki belőle.

A fajsúly hatásának különös jelensége mutatkozott meg ennél a munkánál: a kibontott jégtömbök könnyebbek voltak a víznél, s így - hogy úgy mondjam - felbillentek az alagút boltozatára. Az alagút teteje tehát annyival vastagabb lett, amennyivel az alja megvékonyodott. Ennek nem volt semmi jelentősége, minthogy az alsó fal egyre vékonyabb lett.

Kétórai megfeszített munka után Ned Land kimerülten visszatért a hajóra. Az első csapatot új munkásosztag váltotta fel, amelyhez Conseiljel együtt én is csatlakoztam. Csapatunkat a *Nautilus* másodkapitánya vezette.

A vizet eleinte nagyon hidegnek éreztem, de csákányozás közben csakhamar kimelegedtem. Harminc atmoszféra nyomás nehezedett rám, mégis egész könnyen mozogtam.

Kétórai munka után én is visszatértem a hajóra, hogy egyek valamit és kissé lepihenjek. Ekkor vettem csak észre, mekkora különbség van a légzőkészülék által adott levegő és a *Nautilus*nak már szénsavval telített levegője közt. Ezt negyvennyolc óra óta nem frissítették fel, éltető eleme már lényegesen csökkent. Pedig tizenkét órai munkával csak egy méter vastagságú jégreteget emeltünk ki a kijelölt felületen, vagyis körülbelül hatszáz köbmétert. Ha számításba vesszük, hogy tizenkét óra alatt végeztük el ezt a munkát, akkor öt éjszakára és négy nappalra lesz szükségünk, hogy véghez vigyük a vállalkozást.

- Öt éjszaka és négy nappal! - mondtam a társaimnak. - És csak két napra van levegő a tartályokban.

- Pedig ha kijutunk ebből az átkozott börtönből, akkor a jégtorlasz még mindig elzár bennünket a felszíntől. S még mindig nem jutunk levegőhöz!

Ned Landnek igaza volt. Ki láthatja előre, hogy mennyi idő alatt szabadulunk ki a jégtorlasz alól? Nem fulladunk-e meg, még mielőtt a *Nautilus* felszállhat a felszínre? Nem lesz-e pusztulás a sorsa mindnyájunknak? Nem temet-e el bennünket örökre a jég? Rettentő helyzet! De szembe nézünk vele valamennyien! El vagyunk szánva mindnyájan, hogy a végsőkig teljesítjük kötelességünket!

S valóban úgy történt, mint azt előre láttam: az éjszaka folyamán ismét egy méternyi tömböt vágtak ki az óriási árokból. Másnap reggel, amikor búvárruhába öltözve a fagyponthoz közelítő vízben jártam, észrevettem, hogy az oldalfalak lassanként közeledni kezdenek a hajóhoz. Az ároktól távol eső vízrétegek, amelyek az emberek munkájában, a szerszámok csapásai alatt nem melegedtek fel, fagyásnak indultak. Új, fenyegető veszély előtt álltunk: milyen reményünk lehet most már a menekülésre? Hogyan akadályozhatjuk meg a víz befagyását? A jég úgy összeroppantja a *Nautilus* falait, mint az üveget.

Nem közöltem társaimmal, hogy újabb veszély fenyeget bennünket. Mire jó ez? Nem szabad letörnöm a kimerítő, nehéz mentési munkálatok erőteljes lendületét! De amikor visszatértem a hajóra, figyelmeztettem Nemo kapitányt e súlyos bonyodalomra.

- Tudok róla - mondta nyugodtan a kapitány. A legrettentőbb helyzet sem hozta ki a sodrából ezt az embert. - Eggyel több veszéllyel állunk szemben, de semmiképpen sem segíthetek rajta. Csak úgy menekülhetünk meg, ha gyorsabban dolgozunk, mint a fagy. Versenyfutás ez a ránk törő hideggel. Nekünk kell előbb célhoz érni. Ezen múlik minden!

- Nekünk kell előbb célhoz érni! - mondja a kapitány. Nos, igazán megszokhattam volna már furcsa beszédmódját!

Órák hosszat, makacsul csákányoztam egész nap. A munka lelket öntött belém. S különben is, aki dolgozott, az eltávozott a *Nautilus* oxigénszegény, romlott levegőjéből, és a készülék friss levegőjét szívhatta.

Estére az árok ismét egy méterrel mélyebb lett. A hajóra visszatérve fulladoztam már a széndioxiddal telített levegőben. Milyen kár, hogy nincsenek vegyszereink, amelyek elnyelik a gyilkos gázt! Oxigénben nincs hiány. A víz nagy mennyiségű oxigént tartalmaz, s ha a vizet hatalmas elektromos telepeinkkel felbontanánk, pótolhatnánk az életet adó elemet. Gondoltam is erre, de mi haszna, mikor az általunk kilélegzett széndioxid már a hajó minden részébe behatolt! A széndioxid semlegesítéséhez kálilúggal kellene nagy kádakat megtölteni, és állandóan kavargatni a vegyszert. A hajón azonban nincs kálilúg, s ezt az anyagot semmi mással nem lehet helyettesíteni.¹⁹⁰

Nemo kapitány kénytelen volt este kinyitni a tartályok csapját, s némi friss levegőt bocsátani a *Nautilus* belsejébe. Ha ezt elmulasztja, másnap reggel már nem ébredtünk volna fel.

Másnap, március 26-án ismét csákányt fogtam, s belevágtam az ötödik méterbe. Az oldalfalak és a jégtorlasz alsó felülete szemlátomást vastagodott. Nyilvánvalóvá lett, hogy még mielőtt sikerülhetne a *Nautilus* kiszabadítani, a falak összefagynak. Egy pillanatig erőt vett rajtam a kétségbeesés. Kis híja, hogy kezemből ki nem hullott a csákány. Mi értelme van tovább ásni, ha úgyis megfulladok, ha összeroppant a kőkeménnyé fagyott víz - ha kínok-kínjával meghalok?... Az volt az érzésem, hogy egy szörny óriási állkapcsai között vergődöm, s az mindjárt összeroppant.

Nemo kapitány vezette a munkát, s ő maga is dolgozott. Épp akkor ment el mellettem, s én megérintettem a karját, s jégbörtönünk egyre rosszabb szűkülő külső falaira mutattam. A jobb oldali fal alig négy méternyi volt már a *Nautilus*tól.

190 Vernének ez a megállapítása téves: széndioxidot nem lehet kálilúg gőzével elnyeletni

A kapitány megértett, s intett, hogy kövessem. Visszamentem a hajóra. Levettem a bűvárruhát, s követtem őt a szalonba.

- Aronnax úr - mondta a kapitány -, hősiesen meg kell kísérelnünk a kitörést, vagy úgy belefagyunk itt a jégbe, mint a cementbe.

- Igen - mondtam -, de mit tehetünk?

- Ó, ha az én *Nautilus*om elég erős volna, s kibírná a roppant nyomást, anélkül, hogy darabokra törne! - kiáltott fel a kapitány.

- Nos? - kérdeztem, mert nem tudtam, mire gondolhat.

- Nem érti ön, hogy a víz befagyása most segítségünkre lehetne? - folytatta a kapitány. - Nem látja ön, hogy a keményre fagyott víz szétvetheti a bennünket körülzáró jégmezőket? Mint ahogyan a legkeményebb követ is szétfeszíti! Nem érti meg ön, hogy a víz éppen a mi menekülésünket segíthetné elő, nem pedig a pusztulásunkat?

- Meglehet, kapitány úr. A *Nautilus*nak a nyomással szemben nagy az ellenállóereje, de azt a szörnyű nyomást, amelyre ön gondol, mégsem bírná ki. Úgy összelapulna a jég között, mint valami bádoglemez.

- Tudom, professzor úr. A természet segítségére tehát nem számíthatunk. Önmagunkban bízhatunk csupán. Útját kell állnunk a fagynak. Meg kell állítanunk. Nemcsak az oldalfalak szűkülnek össze körülöttünk, hanem elől-hátul, a *Nautilus* orránál és tatjánál is alig maradt már tízlábnyi szabad terület. Minden oldalról a befagyás veszélye fenyeget bennünket.

- Mennyi ideig futja még a légzésre a tartályok levegőjéből? - kérdeztem.

- A tartályok holnapután kiürülnek!

Hideg verejték verte ki testemet. Pedig semmi meglepő nem volt a kapitány feleletében... A *Nautilus* március 22-én merült el a Déli-sark szabad vizén. Ma pedig 26-a van. Öt napja élünk a hajó oxigén-készletéből! A friss levegőt a munkások számára kell tartalékolnunk. Most, amikor ezeket a sorokat írom, annyira eleven még bennem az emlék, hogy szinte fojtogat a rémület, és mohón kapkodok levegő után!

Nemo kapitány némán, mozdulatlanul ült s gondolkodott. Szemmel láthatóan valami új ötlete támadt, de mintha elhessegetné azt a gondolatot... Mintha nemmel felelne saját magának. Végül mégis kiszaladt a száján néhány szó:

- Hát akkor forró vízzel! - mormolta.

- Forró vízzel? - kiáltottam meglepetten.

- Azzal, professzor úr. Mi itt viszonylag igen szűk térségbe vagyunk bezárva. Kérdés, hogyha a *Nautilus* szivattyúi állandóan forró vízsugarakat fecskendeznének körös-körül, nem emelkedne-e itt a hőmérséklet, s nem lehetne-e késleltetni a befagyást?

- Meg kell próbálni! - mondtam elszántan.

- Úgy van. Próbáljuk meg, professzor úr.

A hőmérő odakint ekkor hét fok hideget mutatott. Nemo kapitány a konyhába vezetett, ahol a nagy párolókészülékek működtek, amelyek elgőzölés útján szolgáltatják az ivóvizet. A készülékeket megtöltötték vízzel, minden meleget, amelyet az elektromos telepek fejlesztettek, a párolókészülékek csőrendszerébe vezettek. A víz néhány perc alatt forráspontig melegedett. A forró vizet elvezették a szivattyúkhöz, helyét fokozatosan friss víz foglalta el. A telepek akkora hőséget fejlesztettek, hogy a tengerből merített hideg víz már az alatt, míg a készülékeken átfutott, fel is melegedett, s forrón érkezett a szivattyútesthez.

Megkezdődött a fecskendezés, és három órával később a hőmérő odakint fagypont alatt hat fokot mutatott. Egy fok nyereség! Két órával később már csak négy fokot mutatott a hőmérő.

- Sikerülni fog! - mondtam a kapitánynak, miután pontos megfigyelésekkel ellenőriztem a munka menetét.

- Magam is azt hiszem - felelte a kapitány. - A jégfalak nem fognak összeroppantani bennünket. Most már csak a fulladástól kell tartanunk.

Az éjszaka folyamán a víz hőmérséklete fagypont alatti egy fokig emelkedett. A fecskendezés nem bírta feljebb emelni a hőmérsékletet. De minthogy a tengervíz csak két foknál fagy meg, afelől végre megnyugodtam, hogy befagyás veszélye nem fenyeget.

Másnap, március 27-én, hat méter hosszú jégtömb volt már kibontva az árokból. Négy méter hiányzott még. Ez negyvennyolc óra munkát jelent. A *Nautilus* belsejében nem lehetett már felfrissíteni a levegőt. S amint telt a nap, a helyzet egyre rosszabbodott.

Elviselhetetlen nyomás nehezedett rám. Délután három óra tájt félelemérzés szorította össze a torkomat. Akkorákat kellett ásítanom, hogy majd kiugrott az állkapcsom. Tüdőm lihegve kereste az égési folyamathoz szükséges oxigént. Lelkileg teljesen elernyedtem. Erőtlenül hevertem a pamlagon, alig voltam eszméletnél. Az én hűséges Conseilemnél ugyanezek a tünetek mutatkoztak, ugyanúgy szenvedett, mint én, mégsem mozdult el mellőlem. Kezemet fogta, bátorított... szinte most is hallom, amint ezt mormolja:

- Ó, bárcsak visszatarthatnám a lélegzetemet, hogy a tanár úrnak több levegő jusson!

Könnyek szöktek a szemembe, amikor Conseil így beszélt.

A hajó belsejében a helyzet valamennyiünk számára tűrhetlenné vált. Milyen gyorsan öltöttük magunkra a bűvárruhát, milyen boldogan mentünk ki dolgozni, amikor ránk került a sor! Csengett a jégen a csákány. Karunk elfáradt, kezünket feltörte a szerszám - de bántuk is mi a sebeket! Tüdőnk éltető levegőt szívott. Levegőhöz jutottunk! Levegőhöz!

De azért a kiszabott időn túl senki se folytatta a víz alatti munkát.

Dolga végeztével mindenki azonnal átadta zihálón lélegző társának az életet jelentő légzőkészüléket. Nemo kapitány járt elől a jó példával, elsőként vetette alá magát a szigorú fegyelemnek. Amikor jött a váltás ideje, nyugodtan, egyetlen zokszó nélkül átadta másnak a készüléket, s azonnal visszatért a *Nautilus* romlott levegőjébe.

Ezen a napon még keményebben folyt a munka. Már csak két méter hosszúságban kellett a kijelölt felületen eltávolítani a jeget. Már csak két méter választott el bennünket a szabad tengertől. De a tartályokból csaknem teljesen kifogyott már a levegő. Azt a keveset, ami még megmaradt, a munkások számára kellett fenntartani. A *Nautilus* egy atomnyit sem kaphat belőle!

Majd megfulladtam, amikor a *Nautilusra* visszatértem. Micsoda éjszaka volt! Ezt az éjszakát én nem tudom leírni. Rettenetesen szenvedtem. Másnap már a lélegzetem is elszorult. Fejfájásomhoz még kóválygó szédülés is járult, olyan voltam, mint a részeg. Társaimnál ugyanilyen tünetek mutatkoztak. A legénység közül néhány ember hörgött már.

A hatodik napot töltöttük immár jégbörtönünkben. Nemo kapitány látta, hogy a csákánnyal és az ásóval túl lassan haladunk; ezen a napon elhatározta, hogy átszakítja a jégréteget, amely minket még a víztől elválaszt. A kapitány megőrizte hidegvérét, erélye töretlen volt. Nagy erkölcsi bátorsággal küzdötte le a testi szenvedést. Gondolkodott, tervezett, számított, cselekedett.

Parancsára most könnyítettek a hajón, vagyis súlya megváltoztatásával felemelték a jégrétegről. Amikor már lebegett, rávontatták az óriási árokra. Azután megteltek a víztartályok, a hajó süllyedni kezdett, s belefeküdt a lékbe.

Ekkor minden ember visszatért a hajóra. A kettős kijáratú ajtót lezárták. A *Nautilus* most egy méternyi vastag jégrétegen feküdt, amelyet a talajfűrók már ezer helyen átlyuggattak.

Ekkor a tartályok valamennyi csapját teljesen kinyitották. Száz köbméter víz tódult be, s ezzel a *Nautilus* súlya százezer kilogrammal megnövekedett.

Vártunk, hallgatóztunk, megfélekedtünk szenvedésünkről, s ismét reménykedtünk. Az utolsó tétre tettük fel az életünket.

Zúgott a fejem, de nemsokára hallottam, hogy a *Nautilus* teste alatt recseg a jég. A hajó lesüllyedt. Különös ropogást hallottam, mint mikor papiros szakad. A jégréteg megrepedt, s a *Nautilus* lemerült.

- Átjutunk! - súgta Conseil a fülembe.

Egy hang sem jött ki ajkamon. Megragadtam Conseil kezét, s görcsösen szorongattam a magamében.

A *Nautilus* az irtózatos megterhelés hirtelen lebuktatta; mint valami vasgolyó, süllyedt le a vízbe - mintha csak a semmibe zuhannánk!

Az elektromos telepek minden erejét most a szivattyúkra vezették, s azonnal megkezdődött a víz kiürítése a tartályokból.

Pár perc múlva a zuhanás megszűnt. S a feszmérő nemsokára emelkedő mozgást mutatott. A hajócsavar teljes sebességgel forgott, a hajó páncélteste minden eresztékében remegett. Észak felé rohantunk.

Mennyi ideig tart majd az út a jégtorlasz alatt? Mikor érünk ki a szabad tengerre? Egy nap múlva? Addigra én meghalok!

A könyvtárban egy pamlagon hevertem s fuldokoltam. Arcom lila volt, az ajkam kék, semmit sem éreztem. Nem láttam, nem hallottam. Időérzésem teljesen megszűnt. Izmain elpetyhüdtek.

Nem tudom, hány óra telt el így. Csak azt éreztem, hogy megkezdődött a haláltusám. Tudtam: meg fogok halni...

Egyszerre csak magamhoz tértem. Pár szippantás friss levegő hatolt be a tüdőmbe. Felszálltunk volna már a felszínre? Túljutottunk végre a jégtorlaszon?

Nem! Ned és Conseil, az én derék barátaim feláldozták magukat az én megmentésemért. Az egyik légzőkészülék alján maradt valamicske levegő. Ahelyett, hogy maguk szívták volna be, megőrizték, végső szükségre, az én számomra. Ők is fulladoztak, de most cseppenként töltötték belém az életet. El akartam lökni szájamtól a készüléket. Lefogták a kezemet. S pár pillanatig kéjesen szívtam be a tiszta levegőt.

Az órára néztem. Délelőtt tizenegy óra. Ma március 28-a lehet. A *Nautilus* iszonyatos sebességgel rohan. Negyven mérföldet tett meg óránként. Fúrta, vágta a vizet.

Hol van Nemo kapitány? Meghalt? S a társai is meghaltak?

A feszmérő e pillanatban azt mutatta, hogy már csak húszlábnyira vagyunk a felszín alatt. Már csak egy jégmező választ el bennünket a levegőtől. Nem lehetne áttörni rajta?

Talán... Úgy látszik, a *Nautilus* meg fogja kísérelni az áttörést. Éreztem, hogy a hajó ferde helyzetet vesz fel, tatját leereszti, s felemeli a vágósarkantyút. Vízet eresztettek be az egyik tartályba, s ezzel a hajó egyensúlyi helyzete azonnal megváltozott. Azután a hatalmas csavar szédületes gyorsasággal forogni kezdett, s a *Nautilus*, mint valami óriási faltörő kos, alulról rézsútosan nekiment a jégmezőnek. Majd hátrahúzódott, s teljes sebességgel ismét nekifutott a jégnek - a jég végül is szétvált, s a hajó hatalmas lendülettel felszökött a jégmezőre.

A jég összeroppant a súlya alatt...

A fedélzeti csapóajtó kinyílt - mondhatnám, feltépték -, s friss levegő áramlott be a *Nautilus* minden zugába.

XVII. A HORN-FOKTÓL AZ AMAZONASIG

Nem tudnám megmondani, hogyan kerültem fel a tetőre. Talán a kanadai vitt fel. Lélegzetem, magamba szívtam a tenger éltető levegőjét. Társaim mellettem álltak; ők is megrészegültek a friss levegőtől. Azok a szerencsétlen emberek, akik hosszú ideig éheztek, nem kebelezhetik be mindjárt hübelebalázs módjára az első ízben elébük tett ételt. Minekünk azonban nem kellett mértéket tartanunk, tele tüdővel szívtuk a levegőt, s a szél, a friss szél megrészegített bennünket!

- Ó! - sóhajtott fel Conseil. - Be jó is ez az oxigén! Tanár úr, tessék csak bátran lélegzeni! Van itt elég levegő mindenki számára!

Ned Land egy szót sem szólt, de olyan szélesre tátotta a száját, hogy egy cápa is megijedt volna tőle, s nagy kortyokban nyelte a levegőt. Olyan „huzata” volt Nednek, mint a lobogó tűzzel égő kályhának!

Hamarosan erőre kaptunk. Körültekintettem, s ekkor láttam csak, hogy egyedül vagyunk a tetőn. A legénység tagjai közül senki sem mutatkozott. Nemo kapitány sem jött fel. A *Nautilus* különös matrózaival együtt nyilván ő is megelégedett a hajó belsejébe beáramló levegővel. Senki sem jött fel, hogy a szabadban kortyolja a friss levegőt.

Első szavaimat társaimhoz intéztem: a hála és a köszönet szavai voltak. Hosszú vergődésem utolsó óráiban Ned és Conseil önfeláldozásukkal meghosszabbították az életemet. Egy életre szóló hálával tartozom nekik.

- Ugyan, tanár úr - mondta Ned Land -, szóra sem érdemes az egész! Miféle érdemünk volt nekünk ebben a dologban? Semmi. Egyszerű számítás döntötte el a kérdést. A maga élete többet ér, mint a miénk. Tehát a maga életét okvetlenül meg kell mentenünk.

- Nem úgy van ez, Ned, az életem nem ér többet, mint a maguké. Senki sem ér többet az olyan nagylelkű, melegszívű embernél, mint maga.

- Jó, jó - dörmögte zavarában a kanadai.

- És te, Conseil, édes fiam, te is nagyon szenvedtél.

- Az igazat megvallva, én nem is szenvedtem olyan nagyon. Nem mondom, sokszor elkelt volna egy-két korty levegő. De hát ebbe még csak beletörődtem volna valahogy. Láttam, hogy a tanár úr egyre csak ájuldozik, s erre nekem is elment a kedvem a lélegzéstől. Mint mondani szokás, kifogyott a szufla...

Conseil elrestellte magát a parlagi kifejezésért, s elharapta a mondatot.

- Kedves barátaim - mondtam nagyon meghatottan -, mi hárman életünk végéig összetartozunk. S maguknak joguk van bármit is kívánni tőlem...

- S én élni is fogok a jogommal - vágta rá erre a kanadai.

- Micsoda? - kiáltott fel Conseil.

- Igenis - folytatta Ned Land -, jogom van önt magammal vinnem, tanár úr, mikor itt hagyom ezt az átkozott *Nautilust*.

- Csakugyan jó irányba haladunk most? - kérdezte Conseil.

- Jó irányba - feleltem. - Mert a nap irányába haladunk. A nap itt ugyanis észak felől látszik.

- Helyes - mondta Ned Land, csak az a kérdés, hogy a Csendes-óceán vagy pedig az Atlanti-óceán felé tartunk-e? A néptelen, vagy a sűrűn járt tengerek felé?

Nem tudtam, mit feleljek erre. Biztosra vettem, hogy a kapitány bennünket arra a végtelen óceánra visz, amelynek vize Ázsia és Amerika partjait öntözi. Minden bizonnal befejezi föld körüli útját a tenger alatt, s most visszatér azokra a vizekre, ahol a *Nautilus* teljesen független. De ha mi most valóban a Csendes-óceánra térünk vissza, távol minden emberi településtől, hogyan állunk Ned Land szökési tervével?

Rövidesen tisztázódnia kell ennek a fontos kérdésnek. A *Nautilus* sebesen szelte a vizet: hamarosan áthaladtunk a sarkkörön, s hajónk most a Horn-fok irányába tartott. Március 31-én este hét órakor az amerikai földrész déli csúcsának magasságába értünk.

S ekkor egy csapásra megfeledkeztünk az elmúlt napok minden szenvedéséről. Gondolatainkban a jéghegyek közé való bebörtönzésünknek még csak az emléke se kísértett. Már csak a jövőre gondoltunk. Nemo kapitány nem mutatkozott, sem a szalonban, sem a tetőn. A másodtiszt naponta rávezette helyzetünket a térképre, s így pontosan követhettem a *Nautilus* útirányát. Ezen az estén nagy megelégedésemre kétségtelessé vált, hogy az Atlanti-óceán felé haladunk, északi irányban.

Megfigyeléseim eredményét Conseiljel és a kanadaival is közöltem.

- Ez aztán jó újság - felelte a kanadai. - Hová megy most a *Nautilus*?

- Fogalmam sincs róla!

A Déli-sark után most az Északi-sarkot szándékozik netalán megjárni a kapitány? S a híres északnyugati átjárón keresztül tér majd vissza a Csendes-óceánba?

- Képes és megteszi - mondta erre Conseil.

- No hát, akkor mi innen előbb kereket oldunk! - mondta a kanadai.

- Meg kell adni, ez a Nemo kapitány mégiscsak pompás ember, ne sajnáljuk, hogy ismeretségbe kerültünk vele! - jegyezte meg Conseil.

- Ha már faképnél hagytam, akkor majd én sem bánom az ismeretséget! - vágott vissza Ned Land.

Másnap, április 1-én, amikor a *Nautilus* feljött a felszínre, déli tizenkét óra előtt néhány perccel nyugat felől szárazföldet pillantottunk meg. A Tűzföld volt. Az első tengerjárók azért adták neki ezt a nevet, mert a bennszülöttek kunyhóiból mindenfelé füstöt láttak felszállni. A Tűzföld óriási szigethalmaz, amely a déli szélesség $53^{\circ} 56'$ -e és a nyugati hosszúság $67^{\circ} 57'$ -e s $77^{\circ} 15'$ -e között, harminc mérföldnyi szélességben és nyolcvan mérföldnyi hosszúságban terül el. A part alacsonynak tűnt, de a távolban magas hegyek tornyosultak. Úgy tűnt nekem, mintha a Sarmiento körvonalait is látnám. Ez a hegy 2070 méter magasra emelkedik a tenger színe fölé; gúla alakú palatömb, amely egészen hegyes csúcsban végződik, s aszerint, hogy felhőbe burkolózik-e vagy tiszta-e az orma, „szép időt vagy rossz időt jelez” - világosított fel Ned Land barátom.

- Pompás barométer ez a Sarmiento, kedves barátom.

- Úgy van, tanár úr, a Sarmiento az én természetes barométerem. Egyetlenegyszer sem vezetett félre, amikor a Magellán-szorosban hajóztam.

A hegycsúcs most már tisztán rajzolódott rá az égboltra. Jó időt jósolt nekünk. S a jóslat valóban be is teljesült.

A *Nautilus* ismét lemerült, közeledett a parthoz, majd néhány mérföldnyi darabon a part vonulatát követte.

A szalon ablakán át hosszú liánokat s óriási hólyagmoszatokat láttam, melyekből a sarki tenger szabad részén is megfigyeltem néhány példányt. Hüvelyknyi vastagságú, nyálkás, sima rostjaik háromszáz méter hosszúra is megnőnek. Erősek, eltéphetetlenek, mint a kötél; a kikötésnél sokszor hajókötélnek is használják. Láttam egy másik növényt is, amelyet „velp”-nek neveznek; a tengerfenéken levő korall-képződményekbe van beleágyazva; levele négy láb hosszú. Ezer meg ezer héjasállat, puhány, rák és tintahal telepszik meg rajta és táplálkozik belőle. A fókák és a vidrák remekül lakmároznak itt a halakból meg a tengeri növényekből: ők is - mint az angolok - együtt fogyasztják a halat meg a zöldfőzeléket.

A *Nautilus* szédítő sebességgel szárguldott a dúsan termő, buja tengerfenék fölött: Estefelé a Falkland-szigetek irányába haladt; másnap reggel már feltűntek előttem a szigetek zord hegycsúcsai. A tenger mélysége itt közepes, s ezért okkal feltételezem, hogy ez a számos, apró szigetcskével körülvelt két nagy sziget egykor a Magellán-föld része volt.

A Falkland-szigeteket valószínűleg a híres John Davis fedezte fel, aki a „Davis Southern Islands” nevet adta nekik. Richard Hawkins később „Maiden Island”-nek, Szűz-szigeteknek nevezte el őket, majd a XVIII. század elején a saint-malói halászsoktól a Malouines-szigetek, végül jelenlegi birtokosaiktól, az angoloktól a Falkland-szigetek elnevezést kapták.

Hálóinkba itt gyönyörű moszatok kerültek; különösen érdekes volt az egyik hólyagmoszat, melynek gyökereire rengeteg ehető fekete kagyló tapadt - ennél ízletesebb húsú kagyló a világon sehol sem található. Tucatszámra szálltak le a *Nautilus* tetejére a vadlibák meg a vadkacsák ezek a madarak aztán hamarosan a hajó konyhájára kerültek. A halak közül különösen a gébek fajtájához tartozó csontos halakat figyeltem meg.

Rengeteg medúzában is gyönyörködtem: a Falkland-szigetek vizében otthonos chrysaorusok a medúzák legszebb fajtájához tartoznak. Egyes példányoknak esernyő formájuk volt; tizenkét füzérben végződő sikamlós testüket barna-vörös vonalak csíkozták; mások pedig olyanok voltak, mint valami kosár, amelyből nagy levelek meg kecses, hosszúra nyúlt vörös gallyacskák kandikálnak ki... Négy, levél alakú karjukat lengetve úszkáltak, dús fürtökben kígyózó hajkoronához hasonló csápjaikat megborzolta a víz. Szerettem volna e finom virágállatokból néhány példányt konzerválni, de ez nem sikerült, mert oly légiesek, oly szertefoszlók, mint a felhő, s elolvadtak, elpárologtak, mihelyt eredeti környezetükből kiemeltém őket.

Azután a Falkland-szigetek csúcsai is eltűntek a messzeségben, s a *Nautilus* ekkor húsz-huszonöt méter mélyre merült le, s az amerikai part mentén haladt. Nemo kapitány nem mutatkozott.

Április 3-ig folyton a patagóniai vizekben hajóztunk, hol a felszínen, hol a tenger alatt. A *Nautilus* maga mögött hagyta a La Plata nagy torkolatöblét, s április 4-én Uruguay magasságába ért, de a parttól ötvenmérföldnyi távolságban, a nyílt tengeren futott. Dél-Amerika hosszan kanyargó partjait követve, állandóan északi irányban haladt. A Japán-tengerről való elindulásunk óta eddig tizenhatezer mérföldet tettünk meg.

Délelőtt tizenegy óra tájt a 37. délkör mentén áthaladtunk a Baktérítón, s a Frio-fokot megkerülve kifutottunk ismét a nyílt tengerre. Nemo kapitányt cseppet sem vonzották Brazília emberlakta partjai, s ez Ned Landet módfelett elkéséltette. A *Nautilus* most szédületes iramban haladt. A leggyorsabb halak, madarak sem bírtak követni bennünket, s így nem volt alkalmam megfigyelni az óceán e részén a természeti csodákat.

Több napig tartott ez a szédületes iram, s április 9-én este megpillantottuk Dél-Amerika legkeletibb pontját, a San Roque-fokot. Azután a *Nautilus* ismét eltávolodott a parttól, s egy tenger alatti, nagy mélységben fekvő völgybe tért, amely a San Roque-fok és a Sierra Leone - az afrikai part - között vonul. Ez a völgy az Antillák magasságában elágazik, s egy óriási, kilencezer méter mély behorpadásban végződik. Ezen a helyen az óceán geológiai szelvénye hat kilométeres meredek szirtfalat alkot, amely a Kis-Antillákig vonul; a Zöld-fok¹⁹¹ magasságában egy másik hatalmas szirtfal emelkedik, s ez a két sziklafal teljesen körülkeríti az elmerült földrészt, az Atlantiszt. Erről a két szirtfalról a *Nautilus* könyvtárában található kézzel rajzolt térképekből szereztem tudomást; a térképek valószínűleg Nemo kapitánytól származnak, és saját megfigyelései alapján készülhettek.

Két napig jártunk az elhagyatott, mély vízben; a *Nautilus* magassági kormányja segítségével nagy mélységekbe szálltunk le. Hajónk átlós irányban haladt, s így hol mélyebbre süllyedt, hol magasabbra emelkedett. De április 11-én hirtelen a felszínre szállt, s az Amazonas torkolatánál megpillantottuk ismét a földet. Az Amazonas víztömege olyan hatalmas, hogy mérföldekre kiveszi az édesvizet a tengerbe.

Áthaladtunk az egyenlítőn. Húszmérföldnyire nyugat felé elmaradt mögöttünk Francia-Guayana is, ahol pedig könnyen menedéket lelhattunk volna, ha most megszökünk. Csakhogy éppen heves szél fúj, hatalmas hullámok ágaskodtak a tengeren, és nem vághattunk neki csónakon a haragvó óceánnak. Úgy látszik, még Ned Land is belátta ezt, mert egy árva szóval sem tett említést nekem a szökésről. Én pedig kerültem minden ilyen célzást, mert nem akartam őt felbátorítani egy esetleges szökési kísérletre, amely már eleve kudarcra volt ítélve.

Szökésre tehát egyelőre nem gondolhattunk. Én ebbe nagyon is könnyen beletörődtem, mert igen érdekes tanulmányokat végeztem. A *Nautilus* április 11-én és 12-én, két teljes napon át az óceán felszínén úszott, s hálói virágállatokból, halakból és kételtűekből csodálatos gazdag fogást emeltek ki a tengerből.

A vontatóhálók láncain néhány érdekes virágállat akadt fenn. Ezek nagyrészt a tengeri kökörscinek családjához tartozó, gyönyörű szép *phycalis*-ok voltak, más fajták mellett találtam közöttük egy *phycalis protextát* is, amely az óceán e részében otthonos. Henger alakú kis törzsét függőleges vonalak és piros pontok ékítik, s a csápok gyönyörű szirmokhoz hasonlóan bomlanak ki belőle.

A kihalászott puhányokhoz hasonló példányokat már máshol is tanulmányozhattam; így a tornyoscsigát, az olívacsigát, amelynek hússzínű testét rőt pontok tarkítják; a megkövesedett skorpióhoz hasonló, különös alakú szárnyascsigát, az áttetsző hyalisokat, az argonautákat, a pompás, ízletes szépiákat s egy bizonyos fajtájú kalamájót, amelyet az ókori természettudósok a repülőhalakhoz soroltak; ez a kalamájó főként a tőkehal halászatánál szolgált csalétekül.

Többféle halat is megfigyelhettem ezen a tájon; ezeket most volt első ízben alkalmam tanulmányozni. A porcos halak közül az angolna fajtájához tartozó ingolát; ez a hal tizenöt hüvelyk hosszú, feje zöldes, uszonyai lilák, hasa szürkés-kék, ezüstös-barna hátát élénk színű foltok tarkítják, szemének szivárványhártyáját arany színű karika övezi; ezek a furcsa állatok édesvízben élnek, s az Amazonas folyam árjával sodródtak bizonyára ki a tengerbe. Láttam még hegyes csőrű, hosszú, vékony farkú, csipkézett úszótüskés gumós rájákat, továbbá egy méter hosszú, többsoros, befelé hajló fogazatú, szürkésfehér bőrű kis cápákat is. Láttam vöröses, egyenlő szárú háromszög alakú, fél méter hosszú ördöghalat, amelynek melluszonyai húsos nyúlvánnyal nőttek hozzá törzséhez, s ezért a denevérhez hasonlítanak, de az orrlyukai közelében kidudorodó, szaruképződményű nyúlvány miatt agyaras-halnak nevezik. Láttam végül többféle fajtájú íjhalat is.

191 Afrika legnyugatibb pontja. Itt fekszik Dakar városa

E kissé száraz, de pontos felsorolást az általam megfigyelt csontos halakkal zárom le. Láttam vöröses ajakhalakat; testüket csak a hát- és farkuszonyuk tövében fedi pikkely. Láttam arany, ezüst, rubin és topáz színekben csillogó aranyszárnyú halat, aranyos farkú árnyékhalat, fekete tengeri felcsert, szurinámi négyszemű halat stb.

A „stb.” ellenére is meg kell említenem még egy halat, amelyre Conseil sokáig visszaemlékezik majd - mégpedig nem ok nélkül.

Az egyik hálóból egy egészen lapos testű, húszkilós rája került elő. Teste a farkától eltekintve tökéletesen korong alakú volt. A fehér hasú állat vöröses hátát nagy, sötét, feketével bekarikázott pettyek tarkázták, bőre nagyon sikamlós volt, törzse kétlebenyes uszonyban végződött. Ott hevert a tetőn, ficáncolt, vergődött, görcsös rángásokkal igyekezett hátára fordulni, s a nagy erőlködésben már majdnem visszaugrott a tengerbe. De Conseil világért se hagyta volna veszendőbe menni ezt a halat, odaugrott hozzá, s mielőtt megakadályozhattam volna, megmarkolta a két kezével.

A derék fiú abban a pillanatban elvágódott, lába a levegőben kalimpált, féloldala menten megbénult, s kétségbeesetten kiáltozni kezdett:

- Segítség! Tanár úr! Jöjjön ide!

Először esett meg a szegény fiúval, hogy felszólító módot használt...

Ned Land segítségével felemeltem Conseilt, s teljes erővel dörzsölgetni kezdtük a testét. Amikor szegény feje végül magához tért, ez a javíthatatlan *osztályozó* elhaló hangon azt rebegte:

- A porcogós halak osztályához, a merevkapolyúsok rendjéhez, a porcosbőrűek alosztályához, a ráják családjához és a villamos ráják neméhez tartozik!

- Igen, édes fiam - feleltem. - Szörnyű állapotodat egy villamos rájának köszönheted!

- Ó, sose féljen a tanár úr, bosszút állok én ezen az állaton! - dörmögte Conseil.

- Hogyan, fiam?

- Úgy, hogy megeszem.

S Conseil még az este beváltotta fenyegetését: bosszúból ette meg a ráját, mert őszintén szólva, a húsa igen szívós volt.

Szegény Conseil a villamos ráják legveszedelmesebb fajtájával, a *cumanával* akaszkodott össze. Ez a furcsa állat az elektromosságot jól vezető vízben több méternyi távolságból halálra sújtja a halakat. Testének két, huszonhét négyzetláb nagyságú lapos felülete hatalmas feszültségű villamossággal van töltve.

Másnap, április 12-én, a *Nautilus* nappal a holland-guayanai partokhoz közeledett. Itt falkákba verődve számos lamantin-család élt. *Manatusok* voltak, amelyek a dugonggal együtt a szirének rendjéhez tartoznak. Ezek a hat-hét méter hosszú, szép, békés, ártalmatlan állatok vagy négyezer kilogramm súlyúak lehettek. Elmondtam Conseilnek, hogy milyen fontos szerep jut a természetben ezeknek az emlősöknek. Lelegelik, mint a fókák, a tenger alatti réteket, elpusztítják az elburjánzó növényzetet, amely különben elrekesztené a forró égővi folyamok torkolatát.

- Tudják-e, barátaim, hogy mi történt azóta, hogy az ember csaknem teljesen kipusztította e hasznos állatokat? A rothadó tengeri fű megfertőzte a levegőt. A fertőzött levegő terjeszti pedig a sárgalázt.¹⁹² Ezen a gyönyörű tájon is erősen pusztít a sárgaláz. A mérgező hatású

192 A „sárgaláz” (malária) kórokozójának régebben a mocsaras kigőzölgésű egészségtelen levegőt tartották. Azóta tudják, hogy a betegséget az anopheles nevű, mocsaras vidékeken élő szúnyogfajta

rothadó növények óriási tömegben szaporodnak el a forró égöv alatt, s a Rio de Platától egészen Floridáig a betegség terjedésének nem lehet gátat vetni!

S ha hihetünk Toussenelnek,¹⁹³ ez még semmi ahhoz a csapáshoz képest, amely majd utódainkat fogja sújtani, amikor a bálna meg a főka teljesen kipusztul már a tengerből. Polipok, medúzák, kalamájók népesítik be majd akkor a tengert, s a tenger hatalmas fertőző góccá válik, minthogy „kivesztek belőle azok a hatalmas gyomrú állatok, amelyeknek az a feladatuk, hogy tisztítsák a tenger felszínét”.

A *Nautilus* parancsnoka sem tagadta ezt az elméletet, mégis elejtettek néhány manatust. A vadászat célja ugyanis az volt, hogy a marha- s borjúhúsnál is finomabb, kitűnő hússal lássák el a hajó éléskamráját. Ez a vadászat azonban cseppet sem volt érdekes. A manatusok még csak nem is védekeztek, úgy verték agyon őket. A raktárba most több tonna hús került. Szárítással tartósították.

A valóban dús tenger ezen a napon még egy másik fajta halat is szolgáltatott a *Nautilus* számára. Különös halászat volt ez. A hálókba sok furcsa hal került, amelynek húsos szélű, tojásdad korongban végződő feje volt. Ezek az alsókaros puha hasuszonyosok harmadik családjához tartozó gályatartó bojtorjánhalak voltak. Korongjuk mozgatható porcokból áll; ezek segítségével az állat légüres teret tud létrehozni, s úgy hozzátapad a tárgyakhoz, mint a pióca.

A Földközi-tengerben megfigyelt bojtorjánhal is ehhez a fajtához tartozik. De itt most csontos bojtorjánhalakat fogtunk ki, amelyek az óceánnak csakis ezen a táján otthonosak. Matrózaink rögtön vízzel teli dézsákba dobták őket.

A halászat befejeztével a *Nautilus* a part felé közeledett. A hullámokon most tengeri teknősbékák szunyókáltak. Nehéz lett volna kifogni ezeket az értékes kétéltűeket, mert a legcsekélyebb neszre mindjárt felébrednek; a szigony pedig nem töri át a hátukat borító páncélt. Matrózaink a bojtorjánhalakat használták fel most a halászatra, s ezek valóban bámulatos ügyességgel dolgoztak. A bojtorjánhal olyan, mint valami eleven horog - micsoda kincset jelentene egy ilyen állat azok számára, akiknek a horgászásban telik örömük!

A *Nautilus* matrózai a bojtorjánhal farkára gyűrűt kötöttek, akkorát, hogy ne akadályozza őket a mozgásban; a gyűrűre hosszú kötelet kötöttek, ennek másik végét pedig a hajóhoz erősítették.

A bojtorjánhalakat azután kidobták a tengerbe. Ezek tüstént munkához láttak; rátapadtak a teknősbékák testére. Olyan szívósan rájuk akaszkodtak, hogy inkább szét hagyták volna tépni magukat, semmint hogy eleresszék a zsákmányt. A hozzájuk tapadt teknősbékákkal együtt a bojtorjánhalakat is felvontatták a hajóra.

Sikerült ilyen módon több darab egy méter széles, kétszáz kilogrammos *cacuannát* kifognunk. Értékes páncéljukat nagy, szemcsés, vékony, átlátszó, fehérrel és sárgával pettyezett barna lemezek fedik. Ezenkívül a húsuk is igen ízletes.

Az Amazonas torkolatvidékén való tartózkodásunk a teknősbékahalászattal véget ért. Mire leszállt az éj, a *Nautilus* már a nyílt tengeren úszott.

terjeszti

193 Alphonse Toussenel francia újságíró. Ornitológiával (madártannal) foglalkozó műveket is írt

XVIII. POLIPOK

A *Nautilus* a következő napokban mindinkább eltávolodott az amerikai parttól. Nyilvánvaló, hogy a hajó kerülni akarja a Mexikói-öböl és az Antillák körüli tenger vizét. Pedig ott is elég mélyen járhatott volna, hiszen ezen a tájon a tenger átlagos mélysége ezernyolcszáz méter. Valószínűnek tartom, hogy ez a szigetekkel teleszórt tenger, amelyet sűrűn szelnek át a gőzhajók, nem volt így Nemo kapitánynak.

Április 16-án, körülbelül harminc mérföldnyi távolságban, feltűnt előttünk Martinique- és Guadeloupe-szigete. Egy futó pillanatra láttam csupán magasba meredő hegyormaikat.

A kanadai azt tervezte, hogy a Mexikói-öbölben kísérli meg ismét a szökést, vagy úgy, hogy valamelyik szigeten próbál partot érni vagy úgy, hogy odaévez a szigetek közötti forgalmat lebonyolító számos hajók egyikéhez, s megkéri, vegyenek fel bennünket a fedélzetre. Ha Ned Land meg tudta volna kaparintani a kapitány tudtán kívül a csónakot, a szökés itt könnyen sikerülhetett volna. De az óceán kellős közepén szökésre már nem gondolhattunk. Érthető, hogy a kanadai most nagyon lehangolt volt.

Ned Land, Conseil meg én hosszan megtárgyaltuk ezt az ügyet. Hat hónapja voltunk már a *Nautilus* foglyai. Tizenhétézer mérföldet futottunk be vele, s amint Ned Land mondta, oktalanság volna abban reménykednünk, hogy utunk egyhamar véget ér.

S Ned Land ekkor váratlan javaslattal állt elő: tegyem fel a kapitánynak határozottan a kérdést, örökre itt szándékozik-e tartani bennünket a hajóján?

Sehogyan sem tudtam rászánni magam erre a lépésre. Véleményem szerint az ügysem vezethet eredményre. Semmit sem várhatunk a *Nautilus* parancsnokától, hanem a magunk kezébe kell vennünk a sorsunkat. Egyébként is észrevettem, hogy ez az ember egyre komorabbá, zárkózottabbá válik, egy idő óta egyre ritkábban elegyedek beszédbe velem. Az volt az érzésem, hogy szándékosan kerüli a személyes érintkezést. Nagy ritkán találkoztunk. Régebben szívesen magyarázgatott nekem a tenger alatti világ csodáiról; most azonban magamra hagy a tanulmányaimmal, nem is mutatkozik a szalonban.

Miféle változáson mehetett át ez az ember? S mi lehetett a változás oka? Nem hibáztathattam magamat semmiben. Talán terhessé vált számára jelenlétünk a hajón? És mégsem remélhettem, hogy ez az ember valaha is szabadon ereszt bennünket...

Megkértem Nedet, hagyjon nekem időt, hogy alaposan megfontolhassam a dolgot, mielőtt cselekednék. Ha lépésem nem vezet eredményre, csak azt érzük el vele, hogy a kapitány ismét gyanút fog, helyzetünk pedig roppant kínossá válik, és megnehezítjük magunknak a szökést. Hozzá kell tennem még azt is, hogy egészségi okokkal semmiképp sem érvelhetek a kapitány előtt. A délsarki jégtorlasznál átélt kemény megpróbáltatástól eltekintve, sosem voltunk még ily pompás egészségben, mint most. S ezt mindhármunkról állíthatom. Az egészséges táplálkozás, az éltető levegő, a rendszeres életmód, az egyenletes hőmérséklet megóvott bennünket minden betegségtől. Megértem, hogy ez az élet roppant vonzó lehet az olyan ember számára, aki nem vágyódik vissza a földre. Ez az élet igen vonzó lehet Nemo kapitány számára, aki otthon van a hajóján, s oda megy, ahová akar, s mások számára titokzatos utakon, de nagyon is tudatosan halad a célja felé. De mi nem fordítottunk hátat az emberek világának. Én nem akarom sírba vinni magammal érdekes és teljesen újszerű tanulmányaim eredményét. Most már valóban hivatott vagyok a tenger életéről szóló könyv megírására, az én igazi könyvem megírására, s minden vágyam az, hogy ez a könyv előbb-utóbb napvilágot lásson.

Mennyi érdekes állatpéldányról emlékeztem meg napi feljegyzéseimben a minap is, amikor az Antillák előtt fekvő tengeren jártunk, tíz méter mélységben a felszín alatt, s én a szalon ablakán át figyelhettem a vízben nyüzsgő élőlényeket! Láttam többek között „portugál gálya” vagy tengeri physalis elnevezés alatt ismert hólyagmedúzákat: alakjuk olyan, mint valami nagy, hosszú hólyagé, gyöngyházszínű fényük van, hártyás tapogatójukat a szél felé nyújtják, kék csápjaik úgy lebegnek a vízben, mint megannyi selyemszál. Szemre gyönyörű szépek, de úgy csípnek, mint a csalán; érintésre maró folyadékot választanak ki magukból. Az ízelttestűek közül másfél méter hosszú gyűrűsférgeket láttam; rózsaszínű szívókájuk van s ezerhétszáz mozgószervük; a szivárvány minden színében játszottak, amint a vízben kígyózva elúsztak mellettünk. A halak ágazatából tíz láb hosszú, hatszáz fontos óriási porcos rájákat láttam. Hasuszonyuk háromszögletű, hátuk közepe kissé kidudorodik, szemük a fej elülső részének végén helyezkedik el. Úgy lebegnek a vízben, mint valami hajóroncs, s amint elúsztak a *Nautilus* mellett, néha teljesen elsötétítették az ablakunkat. Láttam továbbá fekete-fehér színárnyalatú amerikai íjhalat, hosszú testű, húsos, sárga uszonyú, kiugró állkapcsú gébet, egy méter hatvan hosszú, rövid, hegyes fogú, apró pikkelyekkel fedett makrélát. Azután, csillogó uszonyaikat mozzogtatva, egy-egy raj fejtől farkig arannyal csíkozott sávos márna úszott el az ablak előtt; olybá tündek, mint megannyi remekül ötvözött, drága ékszer. Hajdan Dianának¹⁹⁴ szentelték ezeket a halakat, s különösen kapósak voltak a gazdag rómaiaknál. Róluk tartotta a közmondás: „Meg ne egye, aki ilyen halat fog!” Láttam még bársonyos-selymes testű, smaragdzöld csíkokkal díszített, aranyos pomacanthusokat is; úgy vonultak el előttünk, mint Paolo Veronese, a reneszánsz kori olasz festő pompázatos öltözékű velencei főurai. Láttam villódzó fényű, tizenöt hüvelyk nagyságú heringeket is; tengeri pérhalak csapdosták a vizet vastag, húsos farkukkal, vörös marénák szeltek éles hátuszonyukkal a habokat, s az ezüstös szelének vagy holdhalak, nevükhöz méltóan, úgy tündek fel a víz távoli látóhatárán, mint megannyi fehérén tündöklő hold.

Még rengeteg csodálatos, számomra eddig ismeretlen állatpéldányt figyelhettem volna meg, ha a *Nautilus* lassan-lassan nem szállt volna alá a mély rétegekbe. A magassági kormány kétezer-háromezer-ötszáz méter mélységbe vitt le bennünket. Itt az állatvilágot már csak a tengeri liliumok képviselték, meg a tengeri csillagok s a medúza-fejű, kecses pentacrinusok, amelyek hosszú szárukon egy kis kelyhet himbáltak; továbbá a kúpos héjú gyöngycsigák meg a tányércsigák.

Április 20-án ismét átlagosan ezeröttszáz méterre szálltunk fel. A legközelebbi föld a Bahama-szigettenger volt. Ezek a szigetek úgy meredeznek ki a tengerből, mintha szétszórt kupacokba utcaköveket dobált volna valaki. Magas, egyenes szirtfalak emelkedtek ki itt a tengerfenékből, s e durva tömbök széles rétegei között mély, fekete lyukak tátongtak; mélyükbe a villamos ívlámpa fénye sem bírt behatolni.

A sziklát hosszú, nagy füvek lepték el. Az óriási szijmoszatok és hólyagmoszatok titáni méretű lugasokat boltoztak a víz alatt.

Conseiljel és Neddel ezekről az óriási tengeri növényekről beszélgettem, s így természetesen szóba kerültek a tenger óriásállatai is. Az óriási tengeri növények nyilván ezeknek szolgálnak táplálékul. A szinte mozdulatlan *Nautilus* ablakán át az óriási növények rostjain azonban csak a brachyurusok osztályához tartozó fontosabb ízeltlábúakat láttam: hosszú lábú tengeri pókokat, lilás rákokat és az Antillák előtt elterülő tengerben otthonos cliókat.

Tizenegy óra felé járt az idő, amikor Ned Land felhívta figyelmemet arra az óriási nyüzsgésre, amely a nagy moszatok között észlelhető volt.

194 A római hitregében a vadászat istennője

- Nos - mondtam -, ezek itt valóságos polipbarlangok. Csöppet sem csodálkoznék, ha most szemtől szembe meg is pillanthatnék néhány szörnyűséges állatot.
- Hogyhogy? - kérdezte Conseil. - A kalamájókra gondol a tanár úr? A fejlábúak osztályához tartozó közönséges kalamájókra?
- Nem, fiam - mondtam. - Itt talán óriási méretű polipok lesznek. Hanem a mi Ned barátunk ezúttal alighanem tévedett, mert semmit se látok.
- Milyen kár - felelte Conseil. - Szerettem volna szemtől szembe látni egy ilyen polipot, hiszen annyit hallottam már róluk. Azt mondják, hajókat bírnak elsüllyeszteni és...
- Lárifári! - vágott szavába gúnyosan a kanadai.
- ...és Krakeneknek nevezik őket - fejezte be Conseil a mondatot, mit sem törődve cimborája gúnyolódásával.
- Velem ugyan senki sem hiteti el, hogy ilyen állatok vannak - mondta Ned.
- Miért ne hinném el? - kérdezte Conseil. - A tanár úr narválját is elhittük.
- Elég hiba volt, édes fiam.
- Az már igaz. De mások még mindig hisznek benne.
- Valószínűleg, fiam. De én már csak akkor hiszek az ilyen szörnyű polipok létezésében, ha a saját kezemmel boncoltam fel egyet feleltem.
- A tanár úr tehát nem hisz az óriási polipok létezésében? - kérdezte tőlem Conseil.
- Ki az ördög hitt bennük valaha? - kiáltotta a kanadai.
- Sokan hittek benne, kedves barátom.
- Meglehet, hogy a tudósok hittek benne, de a halászok soha!
- Téved, Ned. A halászok is hittek benne, meg a tudósok is.
- Jómagam is egész világosan emlékszem rá, hogy láttam egyszer egy polipot, amint karjaival lehúzott egy nagy hajót a mélységbe - mondta Conseil, halálosan komoly ábrázattal.
- Te láttad ezt? - kérdezte a kanadai.
- Igen, Ned, láttam.
- Saját két szemeddel?
- Saját két szememmel.
- Hol, ha szabad kérdezni?
- Saint Malóban - vágta rá nyugodtan Conseil.
- A kikötőben? - kérdezte gúnyos hangsúllyal Ned Land.
- Nem, hanem a templomban - felelte Conseil.
- Templomban? - csattant fel a kanadai.
- Igen, édes Ned. Egy festményen, amely a szóban forgó polipot ábrázolta.
- Mi a csuda! - nevette el magát Ned. - Conseil úr ezúttal szépen lóvá tett engem!
- Dehogysis! - mondtam. - Conseil igazat mond. Magam is hallottam erről a képről. A festmény tárgyát a művész egy legendából merítette, s maga is tudja, Ned, hogy mit kell tartanunk a legendák természetrajzi vonatkozásairól. Az emberek képzelete különben is

szívesen elkalandozik, amikor ilyen szörnyekről van szó. Még cifrábbakat is állítottak annál, hogy a polip a hajókat le bírja húzni a mélységbe. Egy bizonyos Oleus Magnus nevezetű egyén mérföldnyi hosszúságú polipról beszélt, amely nem is állathoz, hanem inkább valami szigethez hasonlított. Sőt, azt is regélik, hogy egyszer régen a nidrosi érsek oltárt emeltetett egy hatalmas sziklára. Amikor a mise véget ért, a szikla megindult, és besétált a tengerbe. Az a szikla ugyanis egy polip volt.

- Ez a mese vége? - kérdezte a kanadai.

- Nem, kedves barátom - feleltem. Egy másik érsek, a bergeni Pontoppidan meg egy polipról beszél, amelynek hátán egy egész lovasezred gyakorlatozott.

- De nagyokat lódítottak ezek a régi érsekek! - mondta Ned Land.

- Végezetül hadd említsem meg, hogy az ókor természetrajzzal foglalkozó tudósai olyan óriási polipszörnyeket említenek, amelyeknek akkora a szájuk, mint valami tengerből; roppant nagy testükkel át sem bírnak úszni a Gibraltári-szoroson, mert az nekik túl keskeny.

- Nocsak! - mondta a kanadai.

- És mi az igazság ezekben a mesékben? - kérdezte Conseil.

- Semmi, kedves barátom. Egy szikrányi igazság sincs bennük, semmi, ami még innen volna a valószínűség határán - mindez a regék vagy a legendák birodalmába tartozik. A mesemondók képzelete nem a valóságos tényekből indul ki, csak valami ürügyre van szükségük, amiből a mesét szövögethetik. Senki sem tagadja az óriási méretű polipok és kalamájók létezését, de ezek az óriási polipok kisebbek a cetféléknél. Arisztotelész megállapította egy kalamájóról, hogy öt könyök, vagyis három méter tíz centiméter hosszú. A mi halászaink gyakran látnak egy méter nyolcvan centiméternél is nagyobb polipokat. A trieszti és a montpellier-i múzeumokban két méter hosszú polipok vázát őrzik. A természettudósok számítása szerint az egyik hat láb hosszú állatnak huszonzét láb hosszú lehetett a karja. Márpedig ez ilyenformán csakugyan félelmetes, szörnyű állat lehetett.

- Manapság is fognak ki a halászok ilyen óriási polipokat? - kérdezte a kanadai.

- Halászni nem halásznak ki ekkora polipokat, a tengerészek azonban többször is láttak már ilyesmit. Az egyik barátom, Paul Bos kapitány, Le Havre-ból, gyakran emlegette, hogy az Indiai-óceánon látott egyszer egy ilyen roppant nagy állatot. Néhány év előtt azonban, mégpedig 1861-ben, olyan megdöbbentő eset történt, hogy nem lehet többé tagadni az óriási puhányok létezését.

- Mi történt? - kérdezte Ned Land.

- Megmondom. 1861-ben, Teneriffától északkeletre, körülbelül azon a szélességi fokon, amelyen mi most járunk, az *Alecton* ágyúaszád legénysége megpillantott egy víz alatt úszó, szörnyű nagy kalamájót. Bouguer parancsnok megközelítette az állatot, szigonnyal, majd puskával támadott rá, de jóformán eredménytelenül, mert a szigonyok és a puskagolyók úgy hatoltak át a puhány testén, mint a lágycocsonyán. Hosszú, eredménytelen kísérletezés után a legénységnek sikerült végre hurkot vetni a puhány teste köré. A hurok lecsúszott az állat farkuszonyáig, s ott megakadt. Ekkor megpróbálták a szörnyű állatot felhúzni a hajóra, de akkora volt a súlya, hogy a kalamájó a huroknál leszakadt a farkáról, s ahogy volt, a farkdísze nélkül, eltűnt a tengerben.

- No, csakhogy végre egy tényt is hallok - mondta Ned Land.

- Még hozzá elvitathatatlan tényt, kedves barátom. Javasolták is, hogy nevezzék el „Bouguer-kalamájónak” ezt a polipot.

- Milyen hosszú volt ennek a polipnak a teste? kérdezte a kanadai.

- Körülbelül hat méter, ugyebár? - szólalt meg Conseil, aki az ablak előtt állva, figyelmesen vizsgálta a szirtfal kiugrásait.

- Annyi volt a hossza, valóban - feleltem.

- És a fejéből, ugyebár, nyolc kar nőtt ki, s ezek a karok úgy tekeregtek a vízben, mint a kígyók? - faggatott Conseil.

- Pontosan úgy.

- S a szemei a feje búbján ültek s rettentő nagyok voltak?

- Igen, fiam.

- És a szája, ugyebár, olyan volt, mint a papagáj csőre, csak hogy óriási nagy volt?

- Eltaláltad, Conseil.

- Na hát - folytatta Conseil nyugodtan -, a tanár úr engedelmével itt látható a Bouguer-kalamájó, vagy legalábbis valamelyik testvére.

Conseilre pillantottam. Ned Land az ablakhoz futott.

- Szörnyűséges állat! - kiáltott fel hirtelen.

Kinéztem én is az ablakon. Önkéntelenül megborzadtam. Szemem előtt egy elképesztően rút szörnyeteg mozgolódott, olyan volt, mint valami mesebeli fertelmes torzalak.

Egy hatalmas méretű, nyolc méter hosszú kalamájó úszott hátrafelé a *Nautilus* irányába. Óriási, kék színű szemeivel mereven bámult ránk. Lábaknak beillő nyolc karja a fejéből nőtt ki - ezért nevezik fejlábúaknak ezeket az állatokat. A lábak kétszer akkoraak voltak, mint maga a test, s úgy kígyóztak, mint a fúriák¹⁹⁵ hajzata. Tisztán láttuk a karok belső felületén levő, szám szerint kétszázötven, félgömb alakú, kupakszerű szívóját. Az állat szívóival időnként rátapadt a szalon ablakára; a szívók alatt az üvegen ilyenkor légüres tér képződött. A szörnyeteg szája szarunemű csőr volt, olyan alakú, mint a papagáj csőre; függőleges irányban nyílt és csukódott. A csőr félelmetes ollójából szintén szarunemű, több sor hegyes foggal ellátott remegő nyelv nyúlt ki. Milyen szeszélyes alakzatokat találunk a természetben! Madárcsőr egy puhány fején! A kalamájó középső részén duzzadt orsó alakú testének húsos tömege huszonötezer kilogrammot nyomhatott. Az állat egyre változtatta a színét, mégpedig igen gyorsan, s aszerint, hogy izgalomba jött vagy lecsillapult, hol sápadtszürke, hol meg vörösesbarna színt öltött.

Mi ingerelhette fel a polipot? Valószínűleg a hajónk, a *Nautilus*, mert ez erősebbnek bizonyult nála. Nem bírta a hajót szívókarjaival s állkapcsával megragadni. Pedig micsoda hatalmas energia lakozik ezekben a polipokban! Milyen erőteljesen mozognak! Elpusztíthatatlanok, hiszen három szívük van!¹⁹⁶

A szerencsés véletlen folytán most elénk került egy óriási kalamájó, s én nem akartam elszalasztani az alkalmat, hogy behatóan tanulmányozzam a fejlábúak e különleges példányát. Leküzdöttem undoromat, vettem egy ceruzát, s hozzáfogtam, hogy lerajzoljam a visszataszító szörnyeteget.

- Ez talán ugyanaz az állat, amellyel az *Alecton* találkozott - mondta Conseil.

195 A római hitregében az átok, a büntetés haragos istennői. Borzas hajukban kígyókkal ábrázolták őket

196 Természettudományosan nem igazolható megállapítás. A legnagyobb (2-3 méteres) polipoknak is egy szívük van

- Tévedsz felelte a kanadai. - Hiszen amaz elveszítette a farkát, ennek meg semmije sem hiányzik!

- Ez éppenséggel nem bizonyít semmit! feleltem. Ezeknek az állatoknak újra kinő a karjuk meg a farkuk. A Bouguer-kalamájó hét év előtt veszítette el a farkát, volt ideje, hogy kinőjön.

- Hát hogyha ez nem is az a kalamájó, akkor a Bouguer-féle kalamájó talán ott lesz a többiek között! - mondta Ned.

És valóban, újabb polipok jelentek meg a jobb oldali ablak előtt. Hetet számoltam össze. A *Nautilus* kíséretébe szegődtek; hallottam, amint csőrük koppant a hajótest acélburkolatán.

Folytattam munkámat, a rajzolást. A förtelmes polipok nem tágítottak a *Nautilus* mellől; olyan pontosan igazodtak a hajó menetéhez, hogy innen, a szalonból mozdulatlanok tűntek, s én az ablaküvegen át - rövidülésben - akár le is kopírozhattam volna őket. Megkönnyítette a dolgot, hogy a *Nautilus* most mérsékelt sebességgel haladt.

Hajónk egyszerre csak megállt. Hatalmas lökés reszkettette meg minden eresztékét. - Megfeneklettünk? - kérdeztem.

- Valószínűleg - felelte a kanadai. - De máris lebegünk, a hajót felkapta a víz.

A *Nautilus* valóban a vízben lebegett; de előre nem haladt. A csavar szárnyai nem csapkodták a vizet. Egy perc telt el így. Aztán megnyílt a szalon ajtaja, s Nemo kapitány a másodtiszti kíséretében belépett a terembe.

Régóta nem találkoztam vele. Az arca komornak tűnt. Egy árva szót sem szólt hozzánk, talán észre se vett minket. Az ablakhoz lépett, nézte a polipokat, majd néhány szót mondott a másodkapitánynak.

Ez kisietett a szalonból. A redőnyök hamarosan bezárultak. Kigyulladt a mennyezetvilágítás.

A kapitányhoz léptem.

- Érdekesek ezek a polipok - jegyeztem meg könnyedén, mintha csak egy akvárium üvegmedencéje előtt állnék.

- Csakugyan, roppant érdekesek, tudós uram - felelte a kapitány. - Mindjárt közelharcba bocsátkozunk velük.

A kapitány arcába meredtem. Azt hittem, rosszul hallok.

- Hogyan? Közelharcba bocsátkozunk velük? - kérdeztem.

- Úgy van, professzor úr. Megállt a hajócsavar. Valószínűnek tartom, hogy az egyik polip szarunemű állkapcsával belekapaszkodott a hajócsavar szárnyába. Ezért álltunk meg.

- S most mit tesz ön?

- Felszállok a felszínre, s agyonverem a férgekét.

- Nehéz vállalkozás lesz!

- Úgy van. A villanygolyók hatástalanok lesznek, nem robbannak a puha testben, mert nem találhatnak kellő ellenállásra. Majd fejszével támadunk rájuk.

- És szigonnyal, kapitány úr, ha ön elfogadja a segítségemet - szólt közbe a kanadai.

- Elfogadom, Land mester.

- Elkísérjük önöket - mondtam, s Nemo kapitányt követve, a középső lépcsőhöz siettünk.

Tizenkét matróz állt itt, támadásra készen, fejszékkel felfegyverezve. Conseil meg én is fejszékét ragadtunk. Ned Land egy szigonnal állt fel.

A *Nautilus* ekkor felszállt a tenger tükrére. Az egyik matróz a lépcső felső fokára állt, s meglazította a fedélzetnyílást rögzítő csavarokat. Alig egy pillanat múlva a fedélzetnyílás fedele hirtelen kivágódott: nyilván egy polip húzta magához a szívóival.

A nyíláson át, mint valami kígyó, hosszú kar tekerődött le, s fölötte húsz másik hadonászott. A kapitány lesújtott rá a fejszével, s egyetlen csapással levágta a lépcsőfokokon lefelé tekeredő félelmetes csápot.

S miközben mi egymás hegyén-hátán a tetőre tódultunk, két másik kar emelkedett a levegőbe, hirtelen lecsapott a kapitány előtt álló matrózra, s rettenetes erővel elragadta a szerencsétlent.

Nemo kapitány felordított. A tetőre ugrott. Valamennyien a nyomába tódultunk.

Rettentő jelenet következett. A hatalmas csáp szívói rátapadtak a matrózra, s a szerencsétlen a levegőben himbálódzott, kényre-kegyre kiszolgáltatva a rettentő csáp ölelésének. Hörgött, fuldoklott, ordított: „Segítség! Segítség!” A matróz *franciául* sikoltotta e szavakat - s a szívem erre rettenetesen összeszorult. Egy honfitársam van tehát a hajón - talán többen is vagyunk itt franciák! Halálom napjáig nem felejttem el ezt a szívszaggató segélykiáltást...

A szerencsétlen ember veszve volt. Ki ragadhatja ki a borzalmas erejű karok szorításából? Nemo kapitány mégis rárontott a polipra, s egyetlen fejszecsapással levágta az egyik karját. A másodkapitány ádáz dühvel birkózott a *Nautilus* oldalán felkúszó szörnyekkel. A legénység fejszével hadakozott. A kanadai, Conseil meg én is csapkodtuk fegyverünkkel ezt a hústömeget. Erős pészmaszag áradt a levegőben. Förtelmes volt.

Egy pillanatig már azt hittem, hogy sikerül kiragadnunk a szerencsétlen matrózt a polip tapadó, szívó szorításából. A nyolc karból hetet már levágtunk. A polip egyetlen, megmaradt karja úgy himbálta most a levegőben a vonagló embert, mint a pelyhet. De abban a pillanatban, amikor Nemo kapitány rárontott a másodkapitánnyal a polipra, ez a potrohában levő tömlőből valami feketés folyadékot lövellt ki, s teljesen elvakított minket. Mire a fekete felhő szétfoszlott, a polip szerencsétlen honfitársammal együtt eltűnt a mélységben!

Irtózatos düh forrt fel bennünk. Nem voltunk észnél, rávetettük magunkat a szörnyetegekre! Tíz vagy tizenkét polip vetette meg magát a tetőn és a *Nautilus* oldalán. Egymás hegyén-hátán hemperegtünk a kiömlő vérben és a fekete tintában rángatózó, széthasogatott csonkok között. Úgy láttuk, mintha a ragados csápok, a hidra¹⁹⁷ fejéhez hasonlóan, újból kinőttek volna. Ned Land szigonyát a tintahalak szemébe döfködté, minden csapásával megvakított egy állatot. De az egyik polip elől sehogyan sem tudott kitérni, s ez karjaival egyszerre csak a földre nyomta vakmerő bajtársamat.

Ó, jaj! Úgy belém markolt a fájdalom és a rémület, hogy azt hittem, a szívem menten megszakad! A tintahal kitátotta félelmetes csőrét... Mindjárt kettészeli Nedet! Odarohantam hozzá, hogy megmentsem a poliptól. De Nemo kapitány megelőzött. Fejszéje lesújtott a csőr két óriási kávája közé. A kanadai az utolsó pillanatban megmenekült. Feltápázkodott a földről, és nyeléig döfte bele a szigonyt a polip hármasszívóiba.

- Viszonozni akartam csupán egy régebbi szívességét - mondta Nednek a kapitány.

A kanadai erre némán meghajolt.

Negyedóráig tartott a tusa. A tönkrevert, megcsonkított, halálra sebzett polipok végül is visszavonultak a küzdelem színteréről. Eltűntek a tengerben.

197 A görög hitrege mesés szörnyetege: száz feje van, s ha egyiket levágják, két másik nő a helyébe. A monda szerint Héraklész ölte meg

Nemo kapitány vérrel borítva, mozdulatlanul állt az ívlámpa házikója mellett, s a tengert nézte, amely elnyelte egyik bajtársát. Szeméből némán hullottak a nehéz könnycseppek.

XIX. A GOLF-ÁRAMLAT

Ezt az április 20-án lezajlott rettentő jelenetet egyikünk sem fogja soha elfelejteni. Mélységesen megrendült lélekkel vettem akkor papírra a szívbemarkoló eseményt. Ezt a leírást azóta egyszer már átdolgoztam. Azután Conseilnek és Nednek felolvastam. Mindkettőnek az volt a véleménye, hogy híven adtam elő a tényeket, de elbeszélésem nem elég megrázó. Hiába, az ilyen jelenet szemléletes leírására nem is vállalkozhat más, mint vérbeli író, mint „A tenger munkásai”-nak szerzője, a legjelesebb francia költő...¹⁹⁸

Elmondtam, hogy Nemo kapitány sírva nézte a tengert. Szívét fájdalom marcangolta. Két társát vesztette el azóta, hogy felvett minket a hajójára. S milyen rettenetes halállal halt meg most ez a hűséges barát! Egy polip szörnyűséges erejű karja roppantotta össze, ott fulladt meg a vaskeménységű állkapcsok szorításában! És a kapitány nem is helyezhette őt örök nyugalomra társai mellé, a koralltemető csendes vizében!

Nekem az hasított leginkább a szívembe, amikor a küzdelem közepette a szerencsétlen matróz kétségbeesett sikoltását hallottam. Az én szegény honfitársam a halál markában megfeledkezett a hajón használt nyelvről, s végső pillanataiban hazája nyelvén, az anyanyelvén kiáltott segítségért! A *Nautilus* legénységének soraiban, ezek között a férfiak között, akik testestől-lelkestől a kapitány híveivé szegődtek, s éppúgy kerülnek az embertársaikkal való érintkezést, mint a kapitány, egy honfitársam volt tehát! Ez volt-e vajon az egyetlen francia ebben a titokzatos szövetségben, amely nyilván különféle nemzetiségű egyénekből tevődött össze? Íme, ez is egyike azoknak a megfejthetetlen kérdéseknek, amelyek minduntalan nyugtalanítanak!

Nemo kapitány visszavonult a szobájába, s egy ideig most nem láttam. De tudtam, hogy nagyon szomorú s kétségbeesett lehet, s tépelődik... onnan tudom, mert a kapitány a hajó lelke, mert a *Nautilus*on pontosan lemérhető a kapitány hangulata! S a *Nautilus* most nem haladt határozott irányban. Ide-oda hanyódott-vetődött a tengeren, mint a hullámok kényérekedvére dobott holttest. A hajócsavart kiszabadították, mégis alig dolgozott. Hajónkat a véletlen szeszélye sodorta. A kapitány nem bírta elszakadni a nemrég lezajlott küzdelem színterétől, nem bírta megválni attól a helytől, ahol a tenger elnyelte egyik barátját!

Tíz nap múlt el így. A *Nautilus* csak május 1-én vágott határozottan északi irányba, miután elhaladt a Bahama-szigetek előtt, az azonos nevű csatorna bejáratánál. Most a legnagyobb tengeri áramlat - valóságos folyó - sodrában haladtunk, amelynek egészen sajátos partjai, halai, hőmérsékleti viszonyai vannak. A Golf-áramlat irányát követtük.

A Golf-áramlat valóban olyan, mintha a maga külön medrében haladó folyam volna az Atlanti-óceán kellős közepén. Vize nem keveredik el az óceán vizével. Sós folyam, sósabb, mint a környező tenger. Átlagos mélysége háromezer láb, átlagos szélessége pedig hatvan mérföld. Egyes helyeken az áramlat sebessége óránként négy kilométer. Vízömege változatosan, s nagyobb, mint a földteke összes folyóinak vízmennyisége együttvéve.

Maury parancsnok ismerte fel, hogy a Golf-áramlat valóban hol ered. Kiindulási pontja - ha ez a meghatározás jobban tetszik - a Gascogne-i öbölben¹⁹⁹ van. A még halovány színű s langyos vízből itt keletkezik az áramlat. A Golf-áramlat délnek tart, végighalad Afrika egyenlítői partja mentén, vize a forró égővi napon felmelegszik, majd átszeli az Atlanti-

198 Victor Hugo nagy francia író (1802-1885)

199 Más néven: Vizcayai-öböl (Spanyolország északnyugati és Franciaország délnyugati partvonala között)

óceánt; a brazil parton a San Roque-fok érintése után kétfelé ágazik. Egyik ága felveszi az Antillákat mosó tenger forrását is. Itt kezdődik kiegyenlítő szerepe: ez abból áll, hogy egyensúlyi helyzetet teremt a földgömb különböző hőmérsékletű tengerei között, a trópusi tengerek vizét elkeveri az északi tengerek vizével. A Mexikói-öbölben szinte forráspontig melegszik fel, azután az amerikai part mentén északra halad, egész Új-Fundlandig; itt a Davis-szoros hideg áramlása eddigi irányától eltéríti - visszakanyarodik megint az óceánba, s a földteke egyik nagy délkörét követve toxodromikus²⁰⁰ vonalat ír le, majd a 43° táján két ágra szakad. Az egyik ág az északkeleti passzátszelek térítésében visszafordul az Azori-szigetekhez s a Gascogne-i öbölbe - míg a másik ág Írország és Norvégia mellett elhaladva, enyhíti e tájak hőmérsékletét, s északra térve túlhalad a Spitzbergákon. Itt hőmérséklete négy fokra csökken, s jégmentessé teszi az Északi-sarki-tenger vizét.

A *Nautilus* most ezen az óceánban áramló folyamaton hajózott. A Golf-áramlata Bahama-csatornából kilépve tizennégy mérföld széles, háromszázötven méter mély, sebessége pedig nyolc kilométer óránként. Északra haladva sebessége egyenletesen csökken. Reméljük, hogy szabályos áramlása nem változik meg, mert ha a Golf-áramlat sebessége és iránya változnék - mint ahogy azt egyesek észlelni vélték -, az európai országok hőmérsékleti viszonyaiban beláthatatlan következményekkel járó zavarok keletkeznek.

Déltájban felmentem a tetőre Conseiljel. Beszéltem neki a Golf-áramlat sajátosságairól. Mikor befejeztem a magyarázatomat, szóltam neki, mártsa meg a kezét az áramlat vizében.

Conseil engedelmeskedett, s nagyon meglepődött, hogy a keze nem érez se hideget, se meleget.

- Ez onnan van - mondtam -, hogy amikor a Golf-áramlat kilép a Mexikói-öbölből, hőmérséklete alig különbözik a vér hőmérsékletétől. A Golf-áramlat olyan, mint valami hatalmas, nagy fűtőkészülék, amely lehetővé teszi, hogy Európa partjai örökösen zöldellő növényzet díszébe öltözzenek. S ha hihetünk Maurnak, a Golf-áramlat melegével, ha az teljesen kihasználható lenne, folyékony állapotban lehetne tartani egy akkora olvasztott vasfolyamot, mint az Amazonas vagy a Missouri.

A Golf-áramlat sebessége e pillanatban másodpercenként két méter huszonöt centiméter volt. Az áramlat annyira elűt a környező tengertől, hogy sűrített vize kiemelkedik az óceán szintjéből; szintkülönbség keletkezik a hideg víz és az áramlat meleg vize között. Ennek a sötét színű s igen gazdag sótartalmú víznek tiszta indigókékje erősen üti a környezet zöld habjait. A határvonal olyan éles, hogy a Karolina-szigetek magasságában a *Nautilus* vágósarkantyúja a Golf-áramlat vizét hasította, míg a hajócsavar még az Atlanti-óceán vizét csapdosta.

Az áramlat az élőlények egész világát sodorja magával. A Földközi-tengerben annyira elterjedt argonauták népes csapatokban vándorolnak vizében. A porcos halak között legérdekesebbek voltak a ráják; testük nagy, huszonöt láb hosszú, rombusz alakú, a hosszú, mozgékony fark testének csaknem egyharmada. Érdekesebbek voltak az egyméteres kis cápák is, kurta, kerek fejükkel, több sorban nőtt, hegyes fogaikkal; olybá tűntek, mintha testüket pikkely borítaná.

A csontos halak között szürke ajakoshalakat figyeltem meg, amelyek ezen a tájon otthonosak; továbbá gyűrűs durbincsokat, amelyeknek a szívárványhártyája úgy villog, mint a tűz; nagy, tüskés farkú, apró fajtájú, egy méter hosszú fűrészhalkat is láttam, amelyek halk kis rikkantásokat hallatnak; láttam arannyal és ezüsttel ékített kék aranymakrhalakat, szívárványos szépségű papagájhalakat; színeik versenyre kelhetnek a forró égővi tájak legszebb

200 Görög szó: olyan ferde vonal, amely a földgömb felületén a délköröket mindig ugyanolyan szögben metszi

madarainak színpompájával. Láttam háromszögletes fejű pillangóhalakat, kékes színű, pikkely nélküli rombuszshalakat, görög T alakú, sárgán csíkozott béka fejű, sárga farkú szárnyashalakat, különféle lazacokat, karcsú testű, lágyan csillogó pérhalakat - s láttam még egy gyönyörű halat: az amerikai lovaghalat, amelynek tarkapikkelyes teste olyan, mintha csupa rendjellel meg érdemrendszalaggal volna feldíszítve. Ez az állat az amerikai nemzet hazájának partjain otthonos - noha ebben az országban meglehetősen lefitymálják a kitüntetések meg a rendjeleket.

Hozzáteszem még, hogy éjjel a Golf-áramlat vize, különösen viharos időben, úgy foszforeszkált, hogy ragyogása versenyre kelt a mi villamos ívlámpánk fényével!

Május 8-án még az északi Karolina-sziget szélességén, a Hatteras-fok magasságában jártunk. A Golf-áramlat szélessége itt 75 mérföld, mélysége kétszázötven méter. A *Nautilus* cél nélkül bolyongott a tengeren. Az volt a benyomásom, hogy a hajón megszűnt minden ellenőrzés. Nem tagadom, ilyen körülmények között alighanem sikerülhet most a szökés. Az emberlakta partokon bárhol könnyen menedéket lelünk. Gőzhajók szeltek szakadatlanul a tenger hullámain; ezek a hajók New Yorkból vagy Bostonból a Mexikói-öbölbe tartottak. Rövidjáratú kis kétárbocosok futottak éjjel-nappal rakományukkal, az amerikai part különböző pontjaira igyekezve. Bízást remélhettük, hogy bármelyik szívesen felvesz minket a fedélzetére. Kedvező alkalom kínálkozott most a szökésre, noha a *Nautilus* harminc mérföld távolság választotta el az Egyesült Államok partjaitól.

Volt azonban egy bosszantó körülmény, amely teljességgel lehetetlenné tette a kanadai tervének megvalósítását. Nagyon rossz volt ugyanis az idő. Hajónk most a viharzónához közeledett, ahol gyakoriak a forgószelek és a ciklonok: a viharokat éppen a Golf-áramlat idézi elő. Könnyű csónakon a háborgó tengerre merészkedni: biztos halál. Ezt maga Ned Land is beismerte. De a kanadaiban csak úgy forrt a fojtott indulat, emésztő honvágy gyötörte. Kínlódására egyetlen orvosság volt csupán: a szökés.

- Tanár úr - szólt hozzám ezen a napon -, ennek a dolognak most már véget kell vetni. Egyszer s mindenkorra tisztázni akarom a helyzetet. Nemo kapitány folyvást távolodik a szárazföldtől és északnak tart. Kijelenteni magának, a Déli-sarkból is éppen elegendő volt, az Északi-sarkra pedig nem vagyok hajlandó követni a maga barátját.

- Mit csináljunk, Ned? Megszökni pillanatnyilag lehetetlen.

- Megint csak visszatérek a régebbi ötletemhez. Beszélünk kell a kapitánnyal. Maga egy árva szót sem szólt neki, amikor a maga szülőföldje vizein jártunk. Most, hogy az én hazám vizein járunk, hát majd én beszélek vele. Ha elgondolom, hogy a *Nautilus* pár nap múlva Új-Skócia magasságába ér, s hogy ott Új-Fundland felé egy széles öböl van, s hogy ebbe az öbölbe ömlik bele a Szent Lőrinc-folyam, s hogy ez a folyam az én folyóm, mert ennek a folyamnak a partján épült Québec, az én szülővárosom - ha erre gondolok, hát csak úgy forr bennem a düh, és ökölbe szorul a kezem. Megmondom magának, tanár úr, én inkább a tengerbe vetem magam, de ezen a hajón tovább nem maradok! Megfulladok itt! Nem bírom tovább!

A kanadainak fogytán volt már a türelme. Ez az erőtől duzzadó férfi sehogy sem bírt beletörödni a hosszú rabságba. Arca napról napra komorabb, ő maga egyre mogorvább lett. Nagyon is megértettem, mennyire szenved ez az ember, hiszen már engem is elfogott a honvágy. Csaknem hét hónapja vagyunk már a *Nautiluson*, azóta semmi hír nem érkezett hozzánk a szárazföldről. Most, hogy Nemo kapitány teljesen visszavonult, hogy a polipokkal való küzdelem után a hangulata úgy megváltozott, s hogy annyira hallgatag lett, már én is más szemmel láttam a dolgokat. Az első napok lelkesedése lelohadt. Csak az olyan halvérű ember, mint Conseil, törődhet bele ebbe a helyzetbe; örökösen a víz alatt élni, cetek és egyéb tengeri

állatoknak való környezetben! Azt hiszem, ha a derék fiúnak tüdő helyett kopoltyúkat ültetnének a testébe, pompás hal válnék belőle!

- Nos, tanár úr? - unszolt Ned, látván, hogy nem felelek.

- Azt kívánja tehát, kérdezzem meg Nemo kapitánytól, milyen szándékai vannak velünk?

- Azt, tanár úr.

- Ne törődjem velem, hogy Nemo kapitány egyszer már világosan közölte velünk, hogy mi a szándéka?

- Ne törődjön velem, tanár úr. Véglegesen tisztázni akarom a helyzetemet. Ha magának úgy kellemesebb, beszéljen csak az én megbízásomból, az én nevemben.

- Csak hogy én ritkán találkozom mostanában a kapitánnyal. Az az érzésem, hogy kerül engem.

- Egy okkal több, hogy felkeresse őt.

- Majd beszéljek vele, Ned.

- De mikor? - faggatott a kanadai.

- Majd ha találkozunk.

- Mondja, Aronnax úr, akarja, hogy én keressem meg a kapitányt? Beszéljek én vele?

- Nem, majd inkább én. Holnap...

- Nem holnap, hanem még ma - mondta Ned Land keményen.

- Rendben van. Még ma felkeresem a kapitányt - feleltem a kanadainak. Ha Ned Land beszél velem, menthetetlenül elrontja a dolgunkat.

A kanadai erre magamra hagyott. Mindenképpen beszélnem kell a kapitánnyal, elhatároztam tehát, hogy nem halogatom a dolgot. Szeretek minél hamarább túlesni a kellemetlen megbízásokon.

Visszamentem a szobámba. A fal mögött lépteget hallottam. A kapitány tehát a szobájában tartózkodik. Nem szalaszthatom el ezt az alkalmat, hogy találkozjak vele. Kopogtam az ajtaján. Semmi válasz. Ismét bekopogtam, majd lenyomtam a kilincset, s benyitottam hozzá.

Beléptem a szobájába. A kapitány, munkába merülve, az íróasztalnál ült. Nem is hallotta, hogy beléptem. Feltettem magamban, addig nem megyek ki innen, míg nem beszéltem vele. Az íróasztalához léptem. Ő hirtelen felkapta a fejét, összeráncolta homlokát, s elég barátságatlanul így szólt hozzám:

- Hogy kerül ön ide? Mit akar tőlem?

- Beszélni akarok önnel, kapitány úr.

- Látja, uram, most nincs időm: dolgozom. Én nem háborgatom önt, ha vissza akar vonulni, nem kérhetek én is öntől ennyi előzetes engedélyt?

A fogadtatás nem volt nagyon biztató. De el voltam szánva, hogy mindent végighallgatok, hogy azután én is megmondhassam a magamét.

- Kapitány úr - feleltem hűvösen -, sürgős ügyben kell önnel beszélnem. Nincs módomban halogatni ezt a megbeszélést.

- Miről kíván velem beszélni? - mondta gúnyosan a kapitány. - Talán valami új felfedezést tett, s ez elkerülte a figyelmemet? Újabb titkokat tárt fel ön előtt a tenger?

Így sosem fogjuk megérteni egymást. De még mielőtt valamit válaszolhattam volna, Nemo kapitány az asztalnál fekvő kéziratra mutatott, s hangot váltva, komolyan így szólt hozzám:

- Nézze csak ezt a több nyelven megírt kéziratot, Aronnax úr. A tengeren folytatott tanulmányaim összefoglalását tartalmazza. Ha a sors is úgy akarja, ez a kézirat nem pusztul el velem együtt. Aláírtam a nevemet, s hozzáfűztem az életem történetét. Az írást elhelyezem majd egy kis készülékben, amely nem merülhet el a vízben, s az utolsó ember, aki mindenkit túlél a *Nautilus*on, a tengerbe veti ezt a készüléket - hadd jusson el oda, ahová a hullámok sodorják.

Nemo kapitány a közlésen tehát aláírta a nevét! S megírta az élete történetét! Egy napon mégiscsak világosság derül e férfiú féltve őrzött titkára! Csakhogy most minden másnál jobban érdekelt, hogyan térhetnék rögtön a tárgyra.

- Kapitány úr - feleltem -, én csak helyeselhetek minden meg gondolást, amely erre az elhatározásra készíti. Az ön tudományos kutatásai eredményeinek nem szabad kárbaveszniök. Csakhogy a közlésnek ezt a módját én roppant kezdetlegesnek tartom. Ki tudja, hová sodorja a szél a készüléket? Ki tudja, kinek a kezébe kerül? Nem tudna valami jobbat kieszelni? Nem volna-e lehetséges, hogy ön vagy az önéi közül valaki...?

- Nem, soha! - vágott szavamba hirtelen a kapitány.

- Én és a társaim szívesen vállaljuk a kézirat megőrzését, és ha ön szabadon enged bennünket...

- Hogy én szabadon engedjem magukat? - mondta Nemo kapitány s felállt.

- Úgy van, kapitány úr, s éppen erről akartam önnel beszélni. Hét hónap óta tartózkodom társaimmal az ön hajóján, s ma egyenesen megkérdezem öntől a magam meg a társaim nevében: örökre itt szándékozik-e tartani bennünket?

- Aronnax úr - mondta Nemo kapitány -, ma is csak azt felelhetem, amit hét hónap előtt válaszoltam önnek: aki a *Nautilus*ra szállt, az a hajót többé el nem hagyhatja.

- Ön rabszolgaságra kárhoztat bennünket!

- Nevezze úgy, ahogy önnek jólesik.

- Igen, de a rabszolgák mindenütt jogot formálnak arra, hogy visszaszerezzék a szabadságukat! És nem riadnak vissza semmilyen eszköztől, amely meghozhatja nekik a szabadságot!

- Ki vitatja el ezt a jogukat? - felelte Nemo kapitány. - Kívántam-e valaha is önöktől, hogy ígérettel vagy fogadalommal kössék le magukat?

A kapitány keresztbefont karral nézett a szemembe.

- Kapitány úr - folytattam -, mindkettőnk ízlésével ellenkezik, hogy még egyszer szóba hozzuk ezt a kérdést. De ha már szóba került, járjunk most a végére. Ismétlem, nemcsak én rólam van szó. Számomra a tudományos munka nagy könnyítést jelent, teljesen leköti a figyelmemet, lelkesít, és olyan szenvedélyes odaadással merülök el benne, hogy minden egyébről megfeledkezem. Csak úgy, mint ön, kapitány úr, én magam is az az ember vagyok, aki kész teljes ismeretlenségben élni, azzal a halvány reménnyel, hogy egy napon majd örökül hagyhatom a világnak tudományos munkám eredményeit - rábízva azokat, egy kétes értékű készülékbe zárva, a habok és a szél szeszélyes játékára. Egyszóval: kapitány úr, én bámulom önt, és szívesen követem önt sajátos életútján, amelyet bizonyos szempontból nagyon is megérték. De vannak az ön életében olyan mozzanatok is, amelyek bonyolultak és föltötte titokzatosak - és a valóság az, hogy itt csupán a társaim meg én nem osztozunk az ön titkaiban. Mi nem egy alkalommal a szívünkbe zártuk önt, az ön bánata nem egyszer megrendített

bennünket, tanúi voltunk az ön lángeszű és bátor tetteinek, s ilyenkor lelkesedtünk önért - de mindannyiszor magunkba kellett fojtanunk rokonszenvünk legcsekélyebb megnyilvánulását is, pedig azt a szép és a jó mindig kiváltja az emberből, akár baráttól, akár ellenségtől tapasztalja. Nos, ön idegeneknek tekint bennünket mindennel kapcsolatban, ami az ön személyére vonatkozik, s ez a bizalmatlanság teljesen lehetlenné teszi itt a helyzetünket még a magam számára is, de főként Ned Land számára. Minden ember megérdemli, hogy törődjenek vele, már csak embervolta miatt is. Gondolt-e már ön arra, hogy az olyan természetű emberben, mint a kanadai, aki szereti a szabadságot s gyűlöli a rabszolgaságot, miféle bosszúterveket érlelhet ez a helyzet? Tudja-e, miket forgat a fejében ez az ember? S hogy mit képes kockáztatni, megkísérelni?...

Elhallgattam. Nemo kapitány felállt.

- Mit törődöm én azzal, hogy Ned Land miket forgat a fejében, hogy mit fog megkísérelni? Én hívtam talán őt a hajómra? Talán a magam öröme tartom itt a *Nautilus*-on? Ami pedig önt illeti, Aronnax úr, ön azok közé tartozik, akik mindent megértenek - még a hallgatást is. Ezzel már meg is feleltem a kérdésére. Ön első ízben tárgyalt velem erről a kérdéstről, többé ne is hozakodjon elő vele. Mert ha még egyszer szóba hozná, meg sem hallgatom.

Erre aztán visszavonultam. Ettől a naptól fogva nagyon feszült lett a helyzetünk. Társaimnak beszámoltam a kapitánnyal folytatott beszélgetésemről.

- Most már tudjuk, hogy semmit sem várhatunk ettől az embertől - mondta Ned Land. - A *Nautilus* Long Island felé közeledik. Akármilyen az idő, megszökünk.

Az ég azonban mindinkább elsötétedett. Közelgő szélvihar jeleit észleltük. Tejfehér volt a levegő. A laza pelyhelyelhők mögött gomolyfelhőretek tornyosultak a látóhatáron. S másfajta, mélyenjáró felhők is futottak sebesen az égen. Háborgott a tenger, hosszú, emeletes hullámok dagasztották a vizet. Eltűnt minden madár, csak a vihardarak keringtek felettünk. A barométer erősen süllyedt, s nagy légköri feszültséget jelzett. A viharpohárban levő keverék felbomlott a légkört betöltő elektromosság hatására.

Május 12-én tört ki a vihar, éppen abban az órában, amikor a *Nautilus* alig néhány mérföldnyire New York kikötőbejáratától, Long Island magasságában hajózott. Módomban van leírni a vihart, mert Nemo kapitány nem menekült a szélvész elől a tenger csendes mélységébe, hanem valamely érthetetlen szeszély folytán a felszínen szállt szembe a tomboló elemekkel.

A szél teljes erővel dühöngött. Délnyugat felől fűjt, sebessége másodpercenként tizenöt méter volt. Délután három óra tájt huszonöt méterre fokozódott a sebessége. Ez már szélvihar volt.

Nemo kapitány a tetőn helyezkedett el: keményen állta a szélrohamok lökéseit. Kötelet csavart dereka köré, és a korláthoz kötözte magát, hogy a hajón átcsapó rettenetes hullámok ne sodorják. Én is felkapaszkodtam a tetőre, s lekötöztem magam, s nem tudom, mi keltett bennem nagyobb csodálatot: a tomboló vihar látványa, vagy ez a páratlan ember, aki szembeszáll a viharral?

Mélyenjáró, nagy felhőrongyok söpörtek végig a háborgó tenger hullámain, s meg-megmártóztak a vízben. Nem láttam már a kis közbenső hullámokat, amelyek a nagy hullámvölgyek mélyén képződnek. Csak hosszú, hömpölygő, fekete hullámok dagadoztak, annyira tömörek voltak, hogy a tarajuk nem omlott szét. A hullámhegyek magassága egyre nőtt, hullám hullámra támadt, s a *Nautilus* hol oldalra feküdt, hol árboz módjára felágaskodott, irtózatosan dülöngött és bukdácsolt.

Öt óra tájt zuhogó eső ömlött alá az égből, de nem csendesítette le sem a szél, sem a víz háborgását. Bösz orkán dühöngött a tengeren, a szél sebessége másodpercenként negyvenöt méterre nőtt. A szárazföldön házakat dönt el ez az orkán, leveri a tetőről a cserepeket,

vasrácsokat tör be, ágyúkat mozdít ki a helyükből. A *Nautilus* derekasan állta a tomboló vihart, s eszembe juttatta egy tudós mérnök szavait: „Nincs az a jól megszerkesztett hajó, amely szembeszállhat a tengerrel!” A fékevesztett hullámok a kösziklát is szétrombolták volna: de a mi hajónk, ez a mozgékony, engedelmes, kötélzet és árboc nélküli karcsú acélorsó bátran szembeszállhatott a tomboló viharral.

Figyelmesen vizsgáltam a háborgó tenger hullámain. Tizenöt méter magasságra tornyosultak, hosszúságuk százötven-százhetvenöt méter volt, terjedési sebességük pedig tizenöt méter másodpercenként, vagyis fele akkora, mint a szélsébség. A hullámok ereje annál inkább emelkedett, minél mélyebb volt a tenger. Most értettem csak meg, milyen szerepük van e nagy hullámoknak: magukba zárják a levegőt, s leszorítják a tenger mélyébe, ahová életet visz az oxigén. Kiszámították, hogy e hatalmas erejű hullámok négyzetlábanként háromezer kilogramm nyomást is kifejthetnek az ellenálló felületekre. Ezek a hullámok a Hebridáknál kimozdítottak helyéből egy nyolcvannégyezer font súlyú sziklatömböt. S az 1864. december 23-i viharban félig romba döntötték Yeddót, a japán várost, majd hétszáz kilométeres óránkénti sebességgel száguldva, ugyanazon a napon az amerikai partokon törtek meg.

Éjjel még ádázabban tombolt a vihar. A barométer 710 milliméterre süllyedt, mint 1860-ban, a Réunion-szigeten, egy ciklon idején. Alkonyatkor egy nagy hajó tűnt fel a látóhatáron. Keservesen küszködött a viharban; csekély gőzzel haladt, hogy a hullámok fel ne borítsák. Valószínűleg a New York-Liverpool vagy a New York-Le Havre útvonalon közlekedő gőzhajók egyike volt. Csakhamar elnyelte szemünk előtt a sötétség.

Este tíz órakor lángba borult az ég. Hatalmas villámok cikáztak át a levegőn. Szemem nem bírta elviselni a vakító fényt. De Nemo kapitány szembenézett a lobogó villámokkal, kitárta mellét a viharnak. Irtózatosságot töltötte el a levegőt, sokféle zajból összetevődő hang: a harsogva szétomló hullámok, az üvöltő szél, a mennydörgés fülsiketítő tombolása. Minden oldalról megrohant minket a szél; a keletről támadó forgószél északnak, nyugatnak, majd délnek fordult s ismét keletről jött vissza, a déli félgömb forgószél-viharaival ellentétes irányban kavargva.

Ó, ez a Golf-áramlat! Méltán nevezték el a viharok királyának! Mert a Golf-áramlat fölött terjedő, különböző hőmérsékletű levegőrétegek idézik elő ezeket a félelmetes viharokat.

A felhőszakadást villámzár követte. Szikrázó, lobogó tűzcsóvákban hullottak alá a mennykövek. Nemo kapitány pedig csak állta a tomboló vihart; talán a halált kereste, a hozzá méltó halált várta, mikor sújtja agyon a villám. Az irtózatossággal bukácsoló *Nautilus* felágaskodott, vágósarkantyújának acélrúdja, mint valami villámhárító, a levegőbe meredt; láttam, amint hosszú, tüzes szikrák pattannak ki a végéből.

Teljesen kimerülten, összetörve, hason kúszva igyekeztem a lépcső lejáratahoz. Felnyitottam a fedőlapot, s lementem a szalonba. A vihar ekkor tetőpontjára hágott. A *Nautilus* belsejében sem lehetett talpon állni.

Nemo kapitány éjjel felé lejtett a tetőről. Hallottam, hogy lassan megtelítik a víztartályokat; a *Nautilus* csendesen leszállt a háborgó tenger felszínéről a mélybe.

A szalon ablaka mellett figyeltem a megrettent, óriási halakat; mint megannyi kísérteties árny, suhantak tova a lobogó fényben világló vízben. Szemem láttára csapott agyon néhány nagy halat a villám!

A *Nautilus* egyre mélyebbre szállt. Azt hittem, tizenöt méter mélységben már csendes vízbe ér. De nem. A felső vízréteg oly rettenetesen háborgott, hogy ötven méterre kellett leszállnunk a tenger mélyébe, hogy végre megpihenhessünk.

S milyen csend, milyen békesség, milyen nyugalom honolt itt a mélyben! Ki gondolná, hogy fent az óceánon rettenetes vihar tombol?

XX. A SZÉLESSÉG 47° 24'-E ÉS A HOSSZÚSÁG 17° 28'-E MENTÉN

A vihar kelet felé sodort bennünket. Lehetetlenné vált a szökés: füstbe ment minden reményünk, hogy New York vagy a Szent Lőrinc-folyam partvidékét elérhessük. Szegény Ned kétségbeesésében teljesen visszavonult tőlünk, és magányban töltötte napjait, mint Nemo kapitány. Mi ketten azonban, Conseil meg én, most már egy percre se váltunk meg egymástól.

Mint mondtam, a *Nautilus* kelet felé sodródott. Helyesebben mondva, északkelet felé. Pár napig hol az óceán tükrén, hol a víz alatt bolyongott, a tengerészek számára ezernyi veszélyt rejtő sűrű ködben. A ködképződést elsősorban a jég olvadása idézi elő, mert rendkívül nagy páratartalommal telíti meg a levegőt. Hány hajó pusztult el ezen a tájon, a part csalóka fényeit keresve! Mennyi hajótörést okozott a sűrű, áthatolhatatlan köd az óceánon! Hány hajó fut neki a sziklazátonyoknak a ködben, amikor a tomboló szélvihar elnyeli a hullámtörés robaját! Hány összeütközés történt ezen a tájon, mikor a jelzőlámpák fényét, a hajókürt sívítását, a vészharang kongását elnyeli a köd, a szél.

A tengerfenék olyan itt, mint valami csatatér; az óceán áldozatokat szed, s ezek itt hevernek mind a mélységben. A régi roncsok belesüppedtek a talajba, de az újabbakon a vasalás és a rézborítású töke meg-megvillantotta a *Nautilus* ívlámpájának fényét. Voltak hajók, amelyek emberekkel és rakománnyal együtt süllyedtek el; elpusztult a legénység és a hajón utazó sok kivándorló. A statisztikák nyilvántartásában különösen veszélyes pontként szerepel a Race-fok, Szent Pál-szigete, a Belle Isle-szoros és a Szent Lőrinc-folyam torkolatöble. A *Nautilus* most e kísérteties roncsok között hajózott, mintha szemlét tartana az óceán halálos áldozatai fölött.

Május 15-én az új-fundlandi sziklapad legdélibb csúcsa magasságába értünk. Ez a sziklapad tengeri eredetű lerakódásból keletkezett; a szétnállott szerves anyagok óriási tömegét részben a Golf-áramlat hordta ide az egyenlítő tájáról, részben pedig az Északi-sarkról jövő s az amerikai part mentén végigvonuló hideg ellenáramlat sodorta magával. Itt torlódnak össze a jégzajlás által elsodort vándorkövek is. A millió- és milliósámmra elpusztult halak, puhányok és virágállatok óriási temetője ez a tájék.

Az új-fundlandi sziklapadnál a tenger mélysége egészen csekély, legfeljebb néhány száz öl. Délre azonban a tengerfenék hirtelen lesüpped, s egy háromezer méter mély medencét alkot. A Golf-áramlat ezen a helyen kiszélesedik. Vize elterpeszkedik, csökken a sebessége és a hőmérséklete; a folyam itt tengerré terebélyesedik.

A *Nautilus* útján feliasztott halak közül megemlítem az egy méter hosszú, feketés hátú, narancssárga hasú tengeri nyúlhalat, amely a halaknál ritkaságszámba menő hitvesi hűségéről nevezetes. Láttam egy nagyméretű „unernack”-et is: olyan, mint egy smaragdzöld muréna, a húsa nagyon ízletes. Láttam óriási szemű „karrak”-okat is, fejük kissé a kutya fejéhez hasonlít. Láttam eleventojó pillangóhalakat, és húsz centiméter hosszú fekete gébeket, ezüstös csillogású, sebesen úszó, hosszúfarkú-halat, amely messzire elkalandozik az északi tengerekbe.

Hálónkba került egy merész, bátor, erős, izmos, tüskés fejű, úszótüskés, két-három méter hosszú, skorpióhoz hasonló hal is, a pillangóhalak, a gébek és a lazacok esküdt ellensége: az északi tengerekben otthonos, barna, gümös testű, vörös uszonyú skorpióhal. A *Nautilus* halászaik elég nehezen fogták ki; kopoltyúfedőjének olyan az alkata, hogy légzőszerveit meg tudja óvni a levegő szárító hatásától, s így a vízen kívül is huzamosabb ideig megél.

Megemlítem még - csupán emlékeztetőül - az északi Atlanti-óceánban otthonos, ezüstpikelyű, hosszú szájú lazacot, a sziklahalat, végül a menyhalat, főleg a tőkehalfélékhez tartozó fajtáit, amelyeket az általuk legjobban kedvelt vízi tájon, a kimeríthetetlen gazdagságú új-fundlandi sziklapadnál figyeltem meg.

Elmondhatjuk a tőkehalakról, hogy ezek „hegyvidéki halak”, mert Új-Fundland voltaképpen nem más, mint egy tenger alatti heglánc. Amikor a *Nautilus* utat tört magának a menyhalak gyorsan vonuló rajai között, Conseil önkéntelenül felkiáltott:

- Nocsak! Ezek tőkehalak volnának? Úgy tudom, hogy a tőkehal olyan lapos, mint a lepényhal vagy a nyelvhal!

- Ez vaskos tévedés, fiam! A tőkehal csak a csemegekereskedésben lapos, mert felbontva, kicsontozva árulják. A vízben ezek a halak orsóformájúak, mint a pérhalak, s alkatuk kiválóan alkalmas a távúszásra.

- Magam is látom, tanár úr - felelte Conseil. - De mennyien vannak! Hogy nyüzsögnek!

- Nos, kedves barátom, még sokkal többen volnának, ha ellenségeik, a skorpióhal meg az ember nem pusztítaná őket. Tudod-e, hány szem ikrát számoltak meg egyetlen nőstény testében?

- Nem szeretnék keveset mondani - felelte Conseil. - Ötszázezret.

- Tizenegymilliót, kedves barátom!

- Tizenegymilliót? Nem hiszem el, míg magam utána nem számoltam.

- Hát csak számolj utána, Conseil. Ámbár sokkal kényelmesebb volna, ha elhinnéd, amit mondok. Megjegyzem, a franciák, az angolok, az amerikaiak, a dánok és a norvégek ezermeg ezerszámra halásszák a tőkehalat. A tőkehal hihetetlen mennyiségben kerül fogyasztásra, és ha nem volna ilyen szapora, régen kipusztult volna már a tengerből. Ötezer hajót használnak csupán Angliában és Amerikában tőkehal-halászatra, s ezeken a hajókon hetvenötezer embert foglalkoztatnak. A hajók egyenként átlagosan negyvenezer halat fognak ki, ez összesen huszonötmillió. Norvégia partjain ugyanekkora mennyiség kerül a hálókba.

- No jó - felelte erre Conseil. - Megnyugszom abban, amit a tanár úr mond. Nem fogok utánaszámolni.

- Minek?

- Hát a tizenegymillió ikrának. De volna ehhez egy megjegyzésem.

- Hadd hallom.

- Ezt akartam csak mondani: ha a nőstények minden ikrája kikelne, négy tőkehal gondoskodhatnék egész Anglia, Amerika és Norvégia élelmezéséről!

Amikor a *Nautilus* az új-fundlandi sziklapad felett járt, tisztán láttam a kétszáz horoggal ellátott, hosszú zsinórokat, amelyeket a hajók tucatszámra vetnek ki a vízbe. A zsinórok végén egy kis négyes horgony van, s a horgokat parafadarabra erősített úszó tartja a felszínen. A horgászkeszcségek zsinórjai itt valósággal behálózták a vizet, úgyhogy a *Nautilus* ügyel-bajjal talált köztük utat.

Hajónk rövid ideig tartózkodott e sűrűn hajózott óceáni tájékon. A 42. szélességi fokra futottunk. Az új-fundlandi Saint Jean és Heart's Content magasságában jártunk. Itt végződik az Atlanti-óceánon keresztülvonuló kábelvezeték.

A *Nautilus* most eltért az északi iránytól, s kelet felé fordult, mintha szándékosan a sürgönyvezeték irányát követné. A számos helyen végzett mérések pontos képet adnak a tengerfenék domborzatáról, amelyen a kábel nyugszik.

Május 17-én Heart's Contenttől körülbelül ötszáz mérföldnyire, kétezer-nyolcszáz méter mélységben megpillantottam a tengerfenéken a kábelt. Conseil, akit nem figyelmeztettem a kábelre, előbb valami óriási tengeri kígyónak nézte, és szokása szerint rögtön osztályozni akarta. De ki kellett józanítanom a szegény fiút. Nagy csalódást okoztam neki, de azzal kárpótoltam, hogy elmondtam egyet s mást arról, hogy hogyan rakták le ezt a kábelt.

Az első kábelt 1857-58-ban rakták le. Vagy négyszáz sürgönnyt továbbítottak rajta, azután elromlott. 1863-ban a mérnökök egy háromezer-négyszáz kilométer hosszú, négyezer-ötszáz tonna súlyú új kábelt szerkesztettek, s behajózták a *Great Easternre*.²⁰¹ A második kábelt nem sikerült lerakni.

Május 25-én a *Nautilus* háromezer-nyolcszázharminchat méter mélységben arra a helyre ért, ahol az egész vállalkozást meghiúsító kábelszakadás bekövetkezett. Ez a hely hatszáz-harmincnyolc mérföldnyire van Írország partjától. Délután két óra tájt a *Great Eastern* észrevették, hogy megszakadt az Európával való összeköttetés. A villanszerelők úgy döntöttek, hogy a kábelt még a kiemelés előtt elvágják. Este tizenegy órára felvontatták a hajóra a vezeték megsérült részét. A kábelvégeket összekötötték és megforrasztották, majd a kábelt ismét leengedték a tengerbe. Pár nap múlva a kábel elszakadt, nem is sikerült többé kiemelni a tengerfenékről.

Az amerikaiak azonban nem csüggedtek. A vállalkozás kezdeményezője, a mérész Cyrus Field, aki egész vagyonát beleöltte a kísérletbe, újabb gyűjtést indított. Azonnal jegyezték a szükséges összeget. Az új kábel lefektetése jobb műszaki elgondolás szerint történt. A vezeték drótnyalábjait guttapercha borítással szigetelték, amelyet textilanyagokkal bélelt fémpancél védett. A *Great Eastern* a kábellel 1866. július 13-án ismét kifutott a tengerre.

A művelet eleinte jól haladt. Később zavaró körülmények akadályozták a munkát. A kábel letekerésénél a villanszerelők észrevették, hogy a kábelbe valaki röviddel azelőtt szöveget vert, hogy tönkregye a huzalokat. Anderson kapitány, a tisztek és a gépészek azonnal megbeszélést tartottak, s ennek eredményeként kihirdették, hogy a tettet - ha az a fedélzeten van - kinyomozzák, és ítélethozatal nélkül a tengerbe vetik. Ezek után a bűnös kártevés többé nem ismétlődött meg.

Július 23-án a *Great Eastern* már csak nyolcszáz kilométerre volt Új-Fundlandtól, amikor Írországból megtáviratozták fedélzetére a königgrätzi ütközet után kötött porosz-osztrák fegyverszünet hírért. 27-én, nagy ködben, a *Great Eastern* Heart's Content kikötőjében partot ért. Sikeresen elvégezte feladatát. Az ifjú Amerika első sürgönyében ezeket a bölcs és oly ritkán megszívlelt szavakat táviratozta a vén Európának: „Dicsőség a mennyekben Istennek és békesség a földön a jóakarató embereknek.”

A villamos táviróvezeték természetesen nem az eredeti állapotában pillantottam meg a tengerfenéken, másként mutatott, mint mikor annak idején a gyárból kikerült. A hosszan kígyózó vezeték ellettek a kagylótörmelékek s a foraminiférák.²⁰² Köves lerakódásba volt beleágyazva; ez megvédte a puhányok marásától. A víz áramló mozgásától védetten, nyugton feküdt a tengerfenéken, az elektromos hullámok vezetésének kedvező nyomás alatt: a kábel a jelzéseket a másodperc harminckét századrésze alatt továbbítja Amerikából Európába. Ez a

201 A kábelt szállító hajó neve

202 Mészből épített házban lakó véglények; házuk falát átlyuggatják, s a lyukon lábszerű nyúlványokat bocsátanak ki. Innen ered nevük (foramen latinul: lyuk)

kábel valószínűleg örökéletű lesz; megfigyelték ugyanis, hogy a guttapercha-burkolás anyaga a tengervízben egyre javul.

A kábel ágyát szerencsésen választották meg; a vezeték sehol sem ereszkedik olyan mélyre, hogy elszakadhasson. A *Nautilus* a legmélyebb pontig követte a vezetéket; ez a pont négyezer-négyszázharmincegy méter mélységben van a tenger színe alatt. A kábel itt is megfeszülés nélkül nyugszik.

A *Nautilus* azután az 1863-ban történt kábelszakadás színhelye felé közeledett.

A tengerfenék itt egy százhusz kilométer széles medencét alkot, amelybe bele lehetne helyezni a Mont Blanc-t anélkül, hogy a csúcsa a víz felszínéből kiemelkednék. Ezt a medencét keleten kétezer méter magas, meredek sziklafal zárja el. Május 28-án érkeztünk a sziklafal elé. A *Nautilus* már csak százötven kilométer távolságban volt Írországtól.

Felszáll-e most Nemo kapitány a felszínre, s kiköt-e vajon valahol a brit szigeteken? Nem ez történt. Nagy meglepetésemre a *Nautilus* ismét déli irányba tért, s az európai tengerek felé tartott. Megkerültük a Smaragd-szigetet, s ekkor egy szemvillanásra megpillantottam a Clearfokot és Fastenet világítótornyát, amelynek fénykévéje a Glasgowból és Liverpoolból kifutó hajók ezreinek mutatja az irányt.

Fontos kérdés merült fel ekkor bennem. Bemerészkedik-e vajon Nemo kapitány a La Manche-csatornába? Most, hogy ismét a szárazföld felé közeledtünk, Ned Land megjelent megint közöttünk, s állandóan kérdésekkel ostromolt. Mit felelhettem neki? Nemo kapitány nem mutatkozott. Miután megmutatta a távolból a kanadainak az amerikai partokat, nekem most talán a francia partot akarja mutogatni?

A *Nautilus* szüntelen dél felé haladt. Május 30-án megpillantottuk Anglia legdélibb csúcsa és a Sorlingues-ek között Land's Endet, amelyet jobbfelől hagytunk magunk mögött.

Ha a *Nautilus* be akar fordulni a La Manche-csatornába, egyenesen keletnek kell most fordulnia. De nem ez történt.

Május 31-én a *Nautilus* egész nap köröket írt le a tengeren. Roppantul izgatott, hogy mi lehet ennek a célja. Az volt a benyomásom, hogy a hajó egy meghatározott pontot keres, de sehogyan sem bírja megtalálni. Délben a kapitány feljött a tetőre, és ő maga végezte el a méréseket. Szóra se érdemesített. Arcát még sohasem láttam ilyen komornak. Miért oly szomorú? Az európai partok közelsége hangolja le ennyire? Talán az elhagyott szülőföld emléke kísérti? Milyen érzések dúlhatnak most a lelkében? Önvád vagy bánat? Hosszan eltűnődtem ezen a kérdésen, s az volt az érzésem, hogy a véletlen rövidesen fényt derít majd a kapitány titkára.

Másnap, június 1-én a *Nautilus* ismét körben cirkált. Világos, hogy az óceán egy meghatározott pontját keresi. A kapitány délben ismét maga mérte meg a napmagasságot. Gyönyörű idő volt, a tenger sima tükre fölött felhőtlen ég kéklött. Nyolc mérföldnyi távolságban, a keleti látóhatár szélén egy nagy gőzhajó haladt. Zászló nem lengett rajta, s így nem állapíthattam meg a nemzetiségét.

Néhány perccel előbb, hogy a nap a delelőpontra hágott, Nemo kapitány vette a szextánsát, s a legnagyobb pontossággal elvégezte a mérést. A tükörsima tenger megkönnyítette a műveletet. A mozdulatlan *Nautilus*on a legkisebb himbálózás sem volt érezhető.

Én is fent voltam ekkor a tetőn. A mérés befejeztével a kapitány csupán ennyit mondott:

- Itt van!

Azután visszatért ismét a hajó belsejébe. Észrevette-e a hajót, amely most irányt változtatott, és szemlátomást közeledett a *Nautilus* felé? Fogalmam sincs róla.

Visszatértem a szalonba. A redőnyök bezárultak, s hallottam, amint a zubogó víz beáramlik a tartályokba. A *Nautilus* függőlegesen merült alá; a hajócsavar nem forgott.

Néhány perccel később a *Nautilus* nyolcszázharminhárom méter mélységben megállt a tengerfenéken.

A szalon mennyezetvilágítása ekkor kialudt, a redőnyök szétnyíltak, s az ablakokon át láttam az ívlámpa fényében félmérföldnyi körzetben élesen megvilágított tengert.

A bal oldali ablakhoz léptem - itt csak a végtelen, csendes víz terült el szemem előtt.

Jobb oldalt a sima tengerfenék egy helyen erősen kidomborodott, s ez felkeltette figyelmemet. Mint hótakaró a romokat, úgy temette el a fehér kagylóréteg ezt a kiemelkedést. Figyelmesen megnéztem a domborulatot, s egy hajó tömör körvonalait sejtettem a fehér takaró alatt - letört árbocokkal, orral merülhetett el a vízben. A hajótörés minden bizonnyal réges-régen történhetett. Vastag mészréteg rakódott le a roncsra, sok év óta feketett az óceán fenekén.

Milyen hajó lehetett ez? Miért kereste fel tenger alatti sírját a *Nautilus*? Ki tudja, ez a roncs talán nem is hajótörés folytán merült el a tengerben?

Nem tudtam mit gondoljak. S ekkor egyszerre csak megszólalt a közelemben Nemo kapitány.

Csendesen mondta:

- Ez a hajó egykor a *Marseillaise* nevet viselte. 1762-ben bocsátották tengerre. 1778. augusztus 13-án La Poype-Vertrieux parancsnoksága alatt hősiesen megverekedett a *Prestonnal*. 1779. július 4-én Estaing tengernagy hajórajával részt vett Granada elfoglalásában. 1781. szeptember 5-én részt vett De Grasse gróffal a Chasepeak-öbölben lefolyt tengeri ütközetben. 1794-ben a francia köztársaság megváltoztatta a hajó nevét. Ugyanezen év április 16-án Brestben csatlakozott Villaret-Joyeuse hajórajához, Van Stabel parancsnoksága alatt egy Amerikából jövő búzaszállítmányt kísért. A forradalmi időszak második évében, *prairial*²⁰³ 11- és 12-én (május 31 és június 1) ez a hajóraj angol hajókkal találkozott. Professzor úr, ma *prairial* 13-a van; 1868. június 1-e. Nyolcvannégy esztendő előtt, ezen a napon s itt, ezen a helyen, a szélesség 47° 24'-e és a hosszúság 17° 28'-ének keresztezésén ez a hajó hősies küzdelem után - midőn már elvesztette mindhárom árbocát s víz volt a hajófenékben, s a legénység egyharmada harcképtelenné vált -, ötvenhat tengerészével együtt inkább a halált választotta, semmint hogy megadja magát az ellenségnek! Kitézte a farra a lobogót, s ezzel a kiáltással süllyesztette el magát a tengerbe: „Éljen a köztársaság!”

- Ez a hajó a *Vengeur* volt! A *Bosszúálló!* - kiáltottam.

- Igen, professzor úr. Ez a hajó a *Bosszúálló* volt! Milyen szép ez a név! - mormolta a kapitány, s keresztbe fonta mellén a karját.

203 A nagy francia forradalom idején a hónapok beosztását és nevét megváltoztatták. Az új nevek a hónapok időjárási, természeti jellegzetességeire utaltak

XXI. AZ ÖLDÖKLÉS

Mélységes megrendülés vett rajtam erőt. Ez a beszéd, ez a váratlan jelenet, a hős köztársasági hajó története, amelynek elejét a kapitány hűvös hangon adta elő, s a heves indulattal kiejtett utolsó szavak, magának a hajónak, a *Bosszúállónak* a neve, amelynek jelentőségét rögtön megértettem - mindez nagyon felkavart. Le nem vettem többé a szemem a kapitányról. Nemo kapitány a tengerre mutatott, s égő szemmel nézte a dicső hajó roncsait. Talán sohasem tudom meg, ki ez az ember, honnan jött, hová megy, de az egyénisége mindjobban kibontakozik előttem. A tenger tudós kutatójában megláttam az embert. Nem mindennapi embergyűlölet vezette Nemo kapitányt és társait, hogy bezárkózzanak a *Nautilus*ba - ezt a gyűlöletet vagy valami szörnyűséges, vagy valami fenséges érzés táplálta, ez a gyűlölet az idő múlásával sem enyhült.

Bosszúálló tetteiben akarja-e még vajon ma is kiélni gyűlöletét a kapitány? Az idő csakhamar meghozta a feleletet erre a kérdésre.

A *Nautilus* lassan emelkedett most a tenger tükre felé. A *Bosszúálló* elmosódó roncsainak körvonala csakhamar eltűnt a szemem elől. A hajó gyenge himbálózásából megéreztem, hogy ismét a felszínen haladunk.

És egyszerre csak tompa dörrenést hallottam. A kapitányra néztem.

Meg sem mozdult.

- Mi volt ez, kapitány úr?

Nem felelt.

Ott hagytam, s a tetőre mentem, Conseil és a kanadai már fent voltak.

- Mi volt ez a dörrenés? - kérdeztem.

- Ágyúlövés - felelte Ned Land.

Az imént feltűnt hajó irányába néztem. A *Nautilus* felé közeledett, látszott, hogy fokozza a sebességét. Hat mérföldnyi távolságban volt tőlünk.

- Miféle hajó ez, Ned?

- Kötélzetéről és alacsony árbocairól ítélve, fogadni mernék, hogy hadihajó - felelte Ned Land. - Bárcsak ránk rontana! Süllyessze el, ha kell, ezt az átkozott *Nautilus*!

- Ugyan, édes Ned, mit árthat ez a hajó a *Nautilus*nak? - mondta Conseil. - A víz alatt támadja meg netalán? A tengerfenékről lövi belé az ágyúgolyókat?

- Mondja, Ned - fordultam a kanadaihoz -, nem tudja megállapítani, milyen nemzetiségű ez a hajó?

A kanadai összeráncolta szemöldökét, szeme összeszűkült, s percekig szemlélte átható tekintettel a hajót.

- Nem, tanár úr - felelte végül -, nem tudom, milyen nemzetiségű lehet. Nem vont a lobogót. Azt azonban határozottan állítom, hogy hadihajó, mert hosszú szalaglobogó leng a főárboc csúcsán.

Negyedóráig figyeltük az egyre közeledő hajót. Nem hihető, hogy ekkora távolságból észrevette volna a *Nautilust*, még kevésbé állapíthatta meg, hogy járművünk tengeralattjáró hajó. A kanadai csakhamar közölte velem, hogy valóban egy nagy hadihajó közeledik felénk, egy vágósarkantyús, kétfedélzetű páncélos. Két kéményéből vastag, fekete füstoszlop tört fel. A szorosan összegöngyölt vitorlák egybeolvadtak a vitorlarudak vonalával. Orrán nem volt lobogó. A távolság miatt még nem láttuk, hogy milyen színű a vékony pántlikaként repdeső árboclobogó.

A hajó gyorsan közeledett felénk. Ha Nemo kapitány a *Nautilus* közelébe engedi, talán elmenekülhetünk.

- Tanár úr - fordult hozzám Ned Land -, amikor ez a hajó egy mérföldnyi közelségbe ér hozzánk, én a tengerbe ugrom. Tanácsolom maguknak, kövessék a példámat.

Nem feleltem a kanadainak, hanem a hajót figyeltem. Közeledett, s szemlátomást nagyobboldott. Akár angol vagy francia, amerikai vagy orosz nemzetiségű, minden bizonnyal felvesz minket a fedélzetére - csak sikerüljön a közelébe jutnunk.

- Engedje meg a tanár úr, hadd emlékeztessenem, hogy van már némi gyakorlatunk az úszásban - szólt Conseil. - A tanár úr nyugodtan rám bízhatja magát, odavontatom a hajóhoz, ha a tanár úr követni méltóztatik a barátomat.

Mielőtt válaszolhattam volna Conseilnek, láttam, hogy fehér füst tör elő a hadihajó orrából. Pár másodperc múlva valami súlyos tárgy hullott a tengerbe, s összefröcskölte a *Nautilus* farát.

Rögtön utána dörrenés hallatszott.

- Hogyan? Hiszen ezek minket lönek! - kiáltottam.

- Nagyon helyes! Derék, jó emberek! - mormolta a kanadai.

Én pedig azt hittem, hajótörötteknek néznek bennünket, akik felkapaszkodtak egy hajóroncsra!

- A tanár úr engedelmével... - Conseil elnémult. Újabb ágyúgolyó csapott be mellettünk. A derék fiú lerázta magáról a felfröccsenő vizet. - Na tessék! - folytatta a mondanivalóját. - A tanár úr engedelmével ezek felismerték bennünk a narvált, és most a narvált ágyúzzák.

- Nem látják, hogy itt emberek vannak? - kiáltottam.

- Talán éppen azért lönek minket! - felelte Ned Land, a szemem közé nézve.

Világosság gyúlt hirtelen az agyamban. Ma már kétségkívül mindenki tudja, mint vélekedjék az állítólagos tengeri szörnyről. Biztosra veszem, hogy Farragut parancsnok az *Abraham Lincoln*nal való összeütközésüknél, midőn Ned Land megszigonyozta a *Nautilust*, felismerte, hogy a narvál nem más, mint egy tengeralattjáró hajó - s ezerszer veszedelmesebb bármilyen mesés nagyságú narválnál!

Igen, ez lesz a dolog magyarázata. Biztosra veszem, hogy azóta már minden tengeren kutatnak a rettenetes romboló gépezet után!

A *Nautilus* valóban rettenetes gépezetté válik a kapitány kezében, ha ez - mint tartok tőle - a bosszúállás művére használja fel hajóját. Miért zárt be minket az Indiai-óceán kellős közepén a kabinba? Azon az éjszakán is egy hajót támadott meg! A koralltemetőben eltemetett ember is a *Nautilus* által kezdeményezett összecsapás áldozata volt! Igen, ez így volt! Így kellett lennie! Nemo kapitány titokzatos életének egy része lelepleződött.

És ha nem is derült még ki, hogy voltaképpen kicsoda, a nemzetek már összefogtak ellene; de most már nem egy képzeletbeli lényt üldöznek, hanem egy embert, akit engesztelhetetlen gyűlölet tölt el ellenük!

A kapitány rettenetes múltja most világossá vált előttem. A közeledő hajón mi nem találhatunk barátokra - csak könyörtelen ellenségekre!

Egyre sűrűbben hullottak körülöttünk az ágyúgolyók. A vizet érve némelyik nagyot szökött az óceán tükrén, s a messzeségben eltűnt a habokban. Egyik lövedék sem találta el a *Nautilust*.

A páncélos naszád már csak három mérföldnyire volt tőlünk. Nemo kapitány a heves ágyúzás ellenére sem jelent meg a tetőn. Pedig ha egy lövedék telibe találja a *Nautilus* testét, végzetes roncsolást végezhet rajta.

A kanadai ekkor így szólt hozzám:

- Tanár úr, most mindent el kell követnünk, hogy megmentjük a bőrünket! Adjunk jelzéseket! Az ördögbe is! Azok ott majd csak megértik, hogy tisztességes emberek is vannak itt!

Ned Land kihúzta zsebkendőjét. Integetni akart a hajónak. De még fel sem emelhetette kezét, s vasmarok kulcsolódott a csuklójára, és a földre lökte a hatalmas erejű embert.

- Nyomorult! - kiáltotta a kapitány. - Azt akarod, hogy a *Nautilus* vágósarkantyújára szegezzelek, még mielőtt rárontok arra a hajóra?

Nemo kapitány rettenetes hangjánál csak az arca volt rettenetesebb. Arca úgy elsápadt, mintha egy pillanatra elállt volna a szívverése. Pupillái ijesztően összeszűkültek. A kanadai fölé hajolt, vasmarkával földre szegezte az ember vállát.

Azután eleresztette Nedet, s a becsapódó ágyúgolyók hullásában a hadihajó felé fordult:

- Úgy! Tehát tudod már, hogy ki vagyok! - kiáltotta. - Te átkozott ország hajója, te! Nem kell megmutatnod a színeidet, mégis felismerlek! Ide nézz! Én megmutatom a színeimet!

És Nemo kapitány a tető elülső részén kibontott egy fekete lobogót - ugyanolyat, mint amelyet nemrég kitűzött a Déli-sarkra. E pillanatban egy ágyúgolyó ütközött neki harántirányban a *Nautilus* testének, de nem ütött rajta sebet; a golyó nagyot szökött a kapitány mellett, s elmerült a tengerben.

A kapitány csak vállat vont. Azután hozzám fordult:

- Menjen le - mondta kurtán. - A társaival együtt menjen le!

- Kapitány úr! - kiáltottam. - Ön megtámadja ezt a hajót?

- El fogom süllyeszteni, professzor úr.

- Ön ezt nem teheti meg!

- Megteszem - felelte fagyosan a kapitány. - Ne merészeljen ön ítélkezni felettem. A véletlen úgy hozta, hogy ön tanúja lett valaminek, amit nem kellett volna látnia. Megtámadtak engem. A válasz rettentő lesz. És most menjen le.

- Milyen hajó ez?

- Nem tudja? Nos, annál jobb! Legalább a hajó nemzetisége titokban marad ön előtt. Menjen le innen.

Nem volt más választásunk: engedelmeskednünk kellett. Vagy tizenöt matróz vette körül a kapitányt, s gyűlölettel, izzó szemmel nézték valamennyien a közeledő hajót. Megéreztem, hogy itt minden egyes ember lelkét éppoly izzó gyűlölet tölti el, mint a kapitányukét.

Indultam lefelé a lépcsőn, s ekkor újabb lövedék súrolta a *Nautilus* testét, s még hallottam, hogy a kapitány odafenn ezt kiáltja:

- Lőj csak, örült hajó! Szórjad csak el haszontalan golyóidat! Nem menekülsz a *Nautilus* vágó sarkantyúja elől! De nem itt, nem ezen a helyen fogsz elpusztulni. Nem akarom, hogy roncsaid a tengerfenéken a *Bosszúálló* roncsai mellett heverjenek!

Visszatértem a szobámba. A kapitány másodtiszttjével fentmaradt a tetőn. A hajócsavar megindult. A *Nautilus* most nagy sebességgel távolodott el a hadihajótól, és csakhamar túljutott az ágyúgolyók lőtávólán.

A hadihajó azonban folytatta az üldözést; Nemo kapitány csak arra szorítkozott, hogy megtartotta tőle a kellő távolságot.

Délután négy óra tájt nem tudtam már türtőztetni kíváncsiságomat s nyugtalanságomat. A lépcsőhöz mentem. A fedélzetnyílás nyitva volt. Fellopóztam a tetőre. Nemo kapitány izgatottan járkált odafenn. A hadihajót nézte: öt-hat mérföld távolságban volt, szélirányban. A kapitány úgy száguldott fel-alá a tetőn, mint a ketrecébe zárt vadállat. Kelet felé csalogatta a hajót, hagyta, hogy ez tovább üldözze. De ő maga nem támadott. Tétovázik még talán?

Megpróbáltam még egyszer, utoljára közbelépni. De mikor a kapitányt megszólítottam, ez csendet parancsolt:

- Én vagyok a jog, és én vagyok az igazság! - mondta. - Én vagyok az elnyomott - s az ott az elnyomó! Ez vett el tőlem mindent és mindenkit, akit szerettem, imádtam, tiszteltem, ez vette el tőlem a hazámat, a feleségemet, a gyermekemet, az apámat, az anyámat - ez pusztította el őket! Benne testesül meg minden, amit én gyűlölök! Hallgasson ön!

Egy utolsó pillantást vettem még a teljes gőzzel közeledő hadihajóra. Azután visszatértem Nedhez és Conseilhez.

- Megszökünk - kiáltottam feléjük.

- Rendben van - mondta Ned. - Milyen hajó ez?

- Nem tudom. Mindegy. A kapitány éjfél előtt úgyis elsüllyeszti. Még mindig jobb, ha a hadihajóval együtt mi is elpusztulunk, semmint hogy Nemo kapitány bűntársaivá váljunk a megtorlásban, amelyről nem tudhatjuk, hogy milyen mértékben jogosult.

- Nekem is ez a véleményem - felelte Ned Land hűvösen. - Várjuk be az éjszakát.

Eljött az est. Mozdulatlan csend volt a hajón. Az iránytűről leolvastam, hogy a *Nautilus* nem változtatott irányt. Hallottam, hogy a hajócsavar gyors, szabályos ütemben csapkodja a vizet. A *Nautilus* a tenger felszínén futott, a szelíd, ringató hullámokon, hol a jobb, hol a bal oldalára hajladozott.

Társaimmal elhatároztuk, hogy addig várunk a szökéssel, míg a hadihajó kellő közelségben lesz, s meghallhatja kiáltásunkat, vagy észrevehet bennünket. Holdfényes éjszaka volt, három nap múlva lesz telihold. Az a fontos, hogy sikerüljön feljutnunk a hadihajó fedélzetére. Talán nem tudjuk már elhárítani a katasztrófát, de az adott körülmények között megteszünk minden tőlünk telhetőt. Az este folyamán több ízben azt hittem, hogy a *Nautilus* mindjárt támadni fog. De csak közelebb engedte magához az ellenséget, azután elfutott előle.

Az éjszaka egy része minden különösebb esemény nélkül múlt el. Lestük az alkalmat, mikor kerülhet tettekre a sor. Keveset beszélünk, nagyon fel voltunk zaklatva. Ned Land már a tengerbe akart ugrani. De én erővel visszatartottam. Szerintem a *Nautilus* a tenger felszínén fogja megtámadni a hajót, s a támadás percében lehetséges - sőt könnyű lesz a szökés.

Hajnali három órakor már nagyon nyugtalankodtam, s felmentem a tetőre. Nemo kapitány még mindig fent volt. A tető elülső részén állt, a lobogó az enyhe szélben a feje fölött röpdösött. Le nem vette szemét a hadihajóról, szinte vonzotta, bűvölte, vonszolta, biztosabban, mintha vontatókötélen húzná maga után.

A hold az égbolt tetejére szállt. Keleten feltűnt a Jupiter. Az ég és a víz nagy nyugalomban minden békés volt körülöttünk. A hold a tükörsima tengerben nézegette ragyogó arcát. Csodálatosan szép volt az éjszaka...

S ha elgondoltam, hogy az éjszaka végtelen nyugalomban micsoda indulatok lobognak az észrevehetetlenné vált *Nautilus* belsejében - egész valóm megremegett.

Két mérföldnyi távolság választotta el most tőlünk a hadihajót. A *Nautilust* jelző foszforeszkáló fény irányát követve folytonosan közeledett felénk. Láttam vörös és zöld helyzetlámpáit és az előárboc kötelére felfüggesztett fehér lámpát. Haloványan derengő fényben látszott a kötélet, s ez arra vallott, hogy robbanásig felfűtötték a kazánokat. A kéményekből szikrakévék és lángoló zsarátnokok szálltak a magasba, s izzó vörös csillagokkal szórták tele a levegőt.

Reggel hat óráig váraкоztam a tetőn. Nemo kapitány úgy tett, mintha észre sem vett volna. A hadihajó már csak másfél mérföld távolságban volt. A hajnali derengésben ismét megszólaltak az ágyúk. Nem sok időbe telik már, és a *Nautilus* megindítja a támadást - s akkor én társaimmal örökre elhagyom ezt a férfit, akinek tettei felett nem mertem ítéletet mondani.

Le akartam menni a lépcsőn, hogy figyelmeztessem társaimat, készülődjenek. A tetőre ekkor feljött a másodkapitány. Matrózok kísérték. Nemo kapitány nem látta őket, vagy nem akarta észrevenni jelenlétüket. Intézkedések történtek; úgy is mondhatnám, hogy „harci készségbe” helyezték a *Nautilust*. Ezek az intézkedések igen egyszerűek voltak. A tető körül kifeszített, korlátnak szolgáló hajókötelet leeresztették. Az ívlámpa házikóját s a kormányfülkét lesüllyesztették a hajótestbe, úgyhogy egy szintbe kerültek a *Nautilus* tetejével. A hosszú acélhengerből semmi sem emelkedett ki, ami akadályozta volna mozdulataiban a hajót.

Visszatértem a szalonba. A *Nautilus* még mindig a felszínen úszott. A hajnal sugarai átvilágították a vizet. A hullámok vörös visszfényében megpillantottuk a felkelő napot. Felvirradt ránk június 2-ának rettenetes napja.

Öt órakor a sebességmérő jelezte, hogy a *Nautilus* lelassított. Ebből megértettem, hogy közelebb engedi most magához a hadihajót. Az ágyúdörrenések is erőteljesebbekké váltak. A különös sivitással, pörögve iramló lövedékek felszántották a vizet a tengeralattjáró körül.

- Barátaim - mondtam -, eljött a döntő pillanat. Szorítsunk kezet egymással, és isten legyen velünk!

Ned Land kemény, határozott kézzel válaszolt. Conseil most is nyugodt volt, én idegeskedtem, és alig bírtam türtöztetni magam.

Átmentünk mindhárman a könyvtárba. Kinyitottam a lépcsőhöz vezető ajtót, s ekkor hallottam, hogy odafent hirtelen lecsapódik a fedélzetnyílás teteje.

A kanadai a lépcsőhöz rohant, de én elálltam az útját. A jól ismert zubogó hangból észrevettem, hogy a *Nautilus* tartályai megtelnek vízzel. Pár pillanat múlva a *Nautilus* valóban néhány méternyi mélységbe lemerült a felszín alá.

Megértettem, mit jelent ez a mozdulat. Cselekedni már késő. A *Nautilus*nak esze ágában sincs a hadihajó kemény páncélborítását meglékelni, hanem a merülési vonala alatt támad, ahol az acélpáncél már nem védi a hajóburkolatot.

Be vagyunk ismét zárva a *Nautilus* belsejébe. Kénytelenek leszünk végignézni a hamarosan bekövetkező szörnyű drámát. Annyi időnk sem volt, hogy összeszedjük gondolatainkat. A szobámba menekültünk, s szótlánul bámultunk egymás arcába. Tompa kábultság vett erőt rajtam, szinte eszméletemet vesztettem. Sem mozdulni, sem gondolkozni nem bírtam. Olyasféle kínos érzésem volt, mint mikor az ember minden pillanatban valami irtózatosszerű robbanást vár. Vártam, hallgatóztam, csak a fülem volt bennem eleven!

Éreztem, hogy a *Nautilus* sebessége rohamosan fokozódik. Most lendül támadásba. Az egész hajótest remegett.

Hirtelen felkiáltottam. Megtörtént az összeütközés: de a lökés aránylag gyenge volt. Éreztem, hogy a vágósarkantyú acélja hatalmas erővel behatol egy másik testbe. Csikorgást, súrlódást hallottam. A hatalmas erővel száguldó *Nautilus* úgy fürta keresztül a hadihajó testét, mint a vitorlakészítő tűje a vásznat!

Nem türtőztethettem magam tovább. Mint az eszeveszett örült, feltéptem szobám ajtaját, s a szalonba rohantam.

Ott találtam a kapitányt. Némán, komoran, gyűlölködő tekintettel nézett ki a bal oldali ablakon.

Egy óriási roncs süllyedt alá a vízbe. S hogy végignézhesse a hajó haláltusáját, a *Nautilus* vele együtt lassan alámerült. Tíz méternyi távolságból láttam a tátongó hajótestet; a víz mennydörgésszerű robajjal hatolt be a belsejébe. Láttam a két sorban felállított ágyúkat s a hajó peremét. A parancsnoki hídon fekete árnyak tülekedtek kétségbeesetten.

A víz egyre emelkedett a hajón. Halálra rémült emberek kúsztak felfelé a köteleken, kapaszkodtak az árbocokra, testük görcsösen vonaglott a víz alatt. Olyan rémület uralkodott a hajón, mint mikor egy nagy, nyüzsgő hangyabolyt váratlanul elönt a dagadó tenger.

Borzadás dermedtette meg minden tagom, hajam égnek meredt, tágranyílt szemmel, fuldokolva, némán néztem a szörnyű jelenetet! Tehetetlenül, mohón tapadtam az ablaküveghez!

Az óriási hadihajó lassan süllyedt. A *Nautilus* leste minden mozdulatát, folyvást követte a merülő hajót a vízben. Egyszerre csak hatalmas robbanás reszkettette meg a vizet. A légnyomás felrepítette a parancsnoki hidat, mintha csak a hajófenéken kigyulladt volna a raktár. A robbanás akkora hullámokat vert, hogy a *Nautilus* megingott.

A pusztuló hajó most már gyorsan süllyedt. Előtűntek a víz alatt az emberekkel megrakott árbockosarak, majd a vitorlák keresztfái, meggömbülve a rajtuk fürtekben lógó emberek súlya alatt, s végül víz alá került a főárbock csúcsa is. Az irtózatosszerű örvénylés elnyelte a fekete roncsot és a hullákat...

Elfordultam az ablaktól. A kapitányt kerestem tekintetemmel. A rettenetes igazságosztó, mint egy öldöklő angyal, még mindig a tengert nézte. Midőn mindennek vége volt, Nemo kapitány szobája ajtajához sietett, kinyitotta s bement. Én tovább követtem őt tekintetemmel.

A szoba szemközti falán, a szabadsághősök képmásai alatt egy fiatal asszony s két kicsiny gyermek képét vettem észre. Nemo kapitány pár pillanatig nézte a három arcot, vágyakozva nyújtotta utánuk a karját, majd térdre borult és felzokogott.

XXII. NEMO KAPITÁNY UTOLSÓ SZAVAI

A szalonablak bezáruló redőnyei eltakarták az irtózatos látványt. De a mennyezetvilágítás nem gyulladt ki. A *Nautilus* belsejében koromfekete sötétség és halálos csend honolt. A hajó most százlábnyi mélységben, irtózatos sebességgel távolodott a pusztulás színhelyétől. Merre tart? Délnek vagy északnak? Merre menekül ez az ember a szörnyű megtorlás után?

Visszatértem a szobámba. Ned és Conseil is ide vonult vissza; csendben vártak rám. Leküzdhetetlen irtózatot éreztem most Nemo kapitány iránt. Bármilyen szenvedést okoztak is neki az emberek, nincsen joga így büntetni. S engem arra kényszerített, hogy - ha nem is bűntársává, de - tanújává váljak bosszúja rettenetes művének! Ez több, mint amit elviselhetek!

Tizenegy órakor ismét kigyulladt a villanyvilágítás. Visszatértem a szalonba. Nem volt bent senki. Megnéztem a műszereket. A *Nautilus* észak felé rohant, huszonöt mérföldes sebességgel, hol a tenger tükrén, hol meg harminclábnyi mélységben.

A térképen való bejegyzésből láttam, hogy kifutottunk a La Manche-csatornából, s most szédületes sebességgel haladunk az északi tengerek felé.

Egy-egy futó pillantásra láthattam csak a hosszúorrú cápákat, a pörölycápákat s az itt otthonos macskacápákat, a nagy halászsasokat s rajokban vonuló, a ló sakkfigurájához hasonló csikócákat, s az angolnákat, amelyek úgy tekeregtek a vízben, mint a tűzijáték lángvörös kígyói. Futólag láttam csak a rézsútos irányban menekülő, ollóikat páncélukon keresztbe fektető rákok seregét, s a falkában száguldó barna delfineket, amelyek gyorsaságban a *Nautilus*sal vetekedtek. Szóba se jöhetett most, hogy megfigyeljem, tanulmányozzam, osztályozzam ezeket az állatokat.

Estélig kétszáz mérföldet futottunk be az Atlanti-óceánon. Besötétedett, s a tenger mély feketeségbe borult, mert még nem jött fel a hold. Visszatértem a szobámba. De nem tudtam aludni. Az öldöklés borzalmas képe újra s újra agyamba tolakodott.

Ki a megmondhatója, hogy az Atlanti-óceán vizein merre ragadt bennünket e naptól fogva a *Nautilus*? Fel sem mérhető sebességgel száguldott folyton-folyvást. Ködben jártunk, szakadatlanul. A Spitzbergák csúcsa előtt haladtunk-e el vagy a Novaja Zemlja sziklapartjai előtt? A Fehér-tenger vagy a Kara-tenger ismeretlen vizein futott-e a *Nautilus*, vagy az Ob torkolatöblében vagy a Liarov-szigettengerben, az ázsiai part ismeretlen tájain? Nem tudom. Múltak a napok, s én nem tudtam felmérni az időt. A hajón minden óra megállt. Mint a sarkvidéki tájakon, az éjszaka és a nappal sem változott szabályosan. Edgar Allan Poe²⁰⁴ túlfűtött, sejtelmes, különös képzeletvilágának hangulatában éltem. Minden pillanatban vártam, hogy mint a mesebeli Gordon Pym előtt, élőttem is megjelenik „az az elfátyolozott emberi alak, amely sokkalta nagyobb a föld minden lakójánál, amint elterül az Északi-sark táját elbástyázó zuhatagon”!

Úgy emlékszem - de lehet, hogy tévedek -, úgy emlékszem, hogy a *Nautilus* e kalandos útja két vagy három hétig tarthatott - s ki tudja, mikor ért volna véget, ha be nem következik a katasztrófa. Nemo kapitány láthatatlan volt. Úgyszintén a másodkapitány. A legénység közül sem mutatkozott senki, még egy pillanatra sem. A *Nautilus* csaknem folyton a víz alatt haladt.

204 Edgar Allan Poe, nagy amerikai költő (1809-1849), többek között annak a - tudományos eredményeket hasznosító - kalandregényfajtának a megteremtője is volt, amelyet Verne tökéletesített. Poe működése nagy hatással volt Vernére. Itt idézett „Gordon Pym” című regényének folytatását meg is írta a „Jégszfinx” című művében

Ha felszállt, hogy felfrissítse a levegőt, a szalonablak redőnyei önműködően kinyíltak és bezárultak. A térképre semmi bejegyzést sem vezettek rá. Nem tudtam, hol vagyunk.

Meg kell azt is mondanom, hogy a kanadai fogytán volt már erejének és türelmének, s ő sem mutatkozott. Conseil egy szót sem tudott belőle kicsikarni, s attól félt, hogy Ned irtózatos, gyötrő honvágyában egy dührohamában véget vet az életének. Conseil most nagy odaadással, szakadatlanul őrködött a barátja felett.

Olvasóim megérthetik, hogy ilyen körülmények között teljesen elviselhetlenné vált a helyzetünk!

Egy reggel - nem tudom, milyen nap volt, hajnaltájt végül elszenderedtem. Kínzó lázálmok gyötörték. Arra ébredtem, hogy Ned Land fölém hajol, s halkán így szól:

- Megszökünk!

Felültem az ágyamban. - Mikor szökünk meg?

- Ma éjjel. A *Nautiluson*, úgy látom, megszűnt minden ellenőrzés. Mintha kábulatban volna mindenki a hajón. Kész ma éjjel velem jönni, tanár úr?

- Igen. Hol vagyunk?

- Valami szárazföld előtt. Ma reggel pillantottam meg a ködön át húsz mérföldnyire, kelet felől.

- Milyen föld ez?

- Nem tudom. Mindegy, hol érünk partot, megszökünk.

- Igen, Ned! Ma éjjel megszökünk, még ha oda is veszünk.

- A tenger háborog, heves szél fúj, de én nem ijedek meg attól, hogy húsz mérföldet megtegyek a *Nautilus* könnyű csónakján. Sikerült a legénység tudta nélkül némi élelmiszert s néhány palack vizet elhelyeznem a csónakban.

- Magával tartok.

- Ha rajtacsípnék - folytatta a kanadai, védekezni fogok, azt se bánom, ha megölnek.

- Együtt halunk meg, drága barátom.

Mindenre el voltam szánva. A kanadai magamra hagyott. Felmentem a tetőre, de a hatalmas hullámokon hánykolódó hajón alig bírtam megállni a lábamon. Fekete felhők borították az eget, de tudom, föld van valahol a sűrű köd mögött, nem halaszthatjuk tovább a szökést! Egyetlen napot, egyetlen órát sem vesztegethetünk el!

Visszatértem a szalonba. Attól félttem, hogy ott Nemo kapitánnyal találkozom - s ugyanakkor áhítottam is a találkozást. Látni akartam őt még egyszer s irtóztam a gondolattól, hogy szembekerülhetek vele. Mit is mondhattam volna neki? Hogyan leplezhettem volna el, hogy irtózom tőle? Nem! Okosabb, ha nem kerülök többé elé! Okosabb, ha elfelejtem. És mégis...

Milyen lassan telt el ez a nap, az utolsó nap, amelyet a *Nautiluson* töltök! Egyedül voltam egész nap. Ned Land és Conseil nem jöttek be többé a szobámba, attól tartottak, hogy felhívjuk magunkra a figyelmet.

Hat óraker megvacsoráztam, habár semmi étvágyam sem volt. Émelygésem ellenére erőltettem az evést, mert nem akartam legyengülni.

Fél hétkor Ned Land bejött hozzám, s azt mondta:

- Indulásig már nem találkozunk. Tíz órakor a hold még nem kel fel. Kihasználjuk a sötétséget. Menjen akkor a csónakhoz. Conseil meg én ott várjuk magát.

A kanadai választ sem várva, rögtön kiment a szobámból.

Meg akartam állapítani a *Nautilus* menetirányát. Átmentem a szalonba. A műszerek jelzése szerint észak-északnyugatnak futunk irtózatossal sebességgel, ötvenméternyi mélységben.

Egy utolsó pillantást vettem még a szalonban felhalmozott kincsekre, a természet csodálatos termékeinek s a műkincseknek e páratlan gyűjteményére, amely egy napon a tenger mélyén fog elpusztulni, azzal együtt, aki őket összegyűjtötte. Magammal akartam vinni az utolsó benyomás eleven emlékképét. Egy óra hosszat nézelődtem a szalonban, a mennyezetvilágítás ragyogó fényében még egyszer elgyönyörködtem az üvegszekrényekben elhelyezett kincsekben. Azután visszatértem a szobámba. Átöltöttem, erős, vízhatlan ruhát vettem magamra. Összeszedtem feljegyzéseimet, s féltő gonddal keblembe rejtettem az írásokat. Szívem vadul vert. Hasztalan igyekeztem csillapítani a szívdobogásom. Ha szembekerülnék most Nemo kapitánnyal, zavarodottságom, izgatottságom leleplezne bennünket.

Mit csinál most vajon a kapitány? Hallgatóztam az ajtaján. Lépteket hallottam a szobájában. Odabent van tehát. Nem feküdt le. Az volt az érzésem, minden percben benyithat az ajtómon, s megkérdezi, miért akarok megszökni. Meg-megújuló riadalom vett erőt rajtam, s képzeletem még növelte is riadtságomat. Oly elviselhetetlen volt a bizonytalanság, hogy már azon tűnődtem, nem volna-e jobb, ha egyenesen bemegyek a kapitány szobájába, szembeállok, szembenézek vele!

Örületös ötlet volt. Szerencsére mégiscsak megfékeztem magamat, leheveredtem az ágyamra, hogy lecsillapuljak. Idegeim lassanként megnyugodtak, de túlfűtött agyam lázasan dolgozott, s gyors egymásutánban pergett le előttem az *Abraham Lincoln*-ról való eltűnésem óta eltelt hónapok minden emléke, a boldog és a szomorú élmények, a tenger alatti vadászatok, a Torres-szoros, az új-guineai bennszülöttekkel való kaland, a *Nautilus* zátonyra futása, a koralltemető, a szuezi átjáró, Szantorin-szigete, a krétai bűvár, a Vigo-öböl, Atlantisz, a jégtorlasz, a Déli-sark, a jégbörtön, a polipokkal való küzdelem, a vihar a Golf-áramlatban, a *Bosszúálló* s az utolsó, rettenetes jelenet, a csatahajó s a legénység elsüllyesztése!... Úgy suhantak el előttem ezek a képek, mint megannyi mozgó kulissza a színpad hátterében. Nemo kapitány alakja óriásira nőtt e különös környezetben. Sajátos egyénisége mindjobban kidomborodott előttem, és szinte természetfeletti méreteket öltött. Nem is láttam már magammal egyívású férfúnak a víz szülötte ő, a tenger megtestesülése!

Fél tíz óra lett. Tenyerem közé szorítottam halántékomat azt hittem, mindjárt szétreped a fejem. Lehunytam a szemem. Nem akartam gondolkozni. Félórát kell még várnom! Még egy félóra gyötrő lidércnyomás!

Lágy orgonafutamok ütötték meg ekkor a fületem. Valami tétova, végtelen szomorú dal hangzatai szálltak felém, egy lélek bánatos vergődése, hogy széttörje földi bilincseit. Minden érzékem megfeszült, úgy hallgattam a panaszos dalt, lélegzeni sem mertem, és mint Nemo kapitány, én is teljesen átadtam magam a zene bűvöletének, megszűnt számomra a való világ.

Majd egy gondolat villant fel bennem, s megrettentem. Nemo kapitány tehát nincs már a szobájában. A szalonban tartózkodik. S nekem át kell mennem a szalonon, hogy induláskor eljussak a lépcsőhöz. A szalonban még egyszer, utoljára találkoznom kell a kapitánnyal. Meglát, s talán szól is hozzám! Egy mozdulatot tesz csak, és összeomlik bennem minden, egy szavába kerül csak, s örökre ideláncol a hajójához!

Mindjárt tíz óra. Itt az idő, el kell hagynom szobámat, csatlakoznom kell társaimhoz.

Pillanatig sem tétovázhatok tovább, akkor sem, ha a kapitány utamba áll. Óvatosan kinyitottam az ajtót s úgy tűnt nekem, mintha irtózatossá fordult volna meg sarkain. De talán mégiscsak képzelődés volt, hogy zajt ütöttem!

Előrelopakodtam a sötét hajófolyosón. Minden lépésnél meg kellett állnom, úgy dobogott a szívem.

A szalon ajtaja elé értem. Csendesben benyitottam. Odabent teljesen sötét volt. Az orgona hangja lágyan remegett a teremben. Nemo kapitány muzsikált. Nem látott engem. Azt hiszem, fényes kivilágítás mellett sem vett volna észre, oly elmerülten játszott.

A szőnyegen lopakodtam előre, vigyáztam, hogy semminek neki ne menjek, hogy a legkisebb zaj se árulja el jelenlétemet. Öt percig tartott, míg elértem a könyvtárba vezető, szemközti ajtót. Kezem már a kilincsen volt, amikor szíven ütött egy sóhajtás. Nemo kapitány sóhajtott fel - s én egy lépést sem bírtam tenni. Megéreztem, hogy felkelt az orgona mellől. S aztán homályosan láttam az alakját, mert a kivilágított könyvtárból átszűrődött némi világosság. S ő, mellén keresztbefont karral, némán megindult felém, imbolyogva botorkált előre, mint valami kísértet. Melléből fuldokló zokogás tört ki. S én hallottam, amint ezeket a szavakat mormolja - ezek voltak az utolsó szavak, amelyeket tőle hallottam:

- Hatalmas isten! Elég már! Elég!

Az önvád szava szólalt meg talán e férfiúnak a lelkében?...

Eszemet veszítve rohantam be a könyvtárba. Felkapaszkodtam a lépcsőn, s a felső folyosón át a csónakhoz futottam. Bemásztam a nyíláson, amelyen át társaim már előbb beszálltak.

- Induljunk! Induljunk! - kiáltottam.

- Egy pillanat, s máris megyünk! - felelte a kanadai.

A *Nautilus* acélborításába vágott nyílást előbb le kellett zárni, s Ned Land a magához vett franciakulccsal most meghúzta a csavarokat. A csónaknyílás is bezárult. Ned hozzálátott azoknak a csavaroknak a meglazításához, amelyek a csónakot a tengeralattjáróhoz rögzítették.

Egyszerre csak lárma támadt a hajó belsejében. Hangos kiáltozást hallottunk. Mi történt? Észrevették a szökésünket? Éreztem, hogy a sötétben Ned Land tört csúsztat a kezembe.

- Igen! - mormoltam. - Ha kell, hát meghalunk!

A kanadai kezében megállt a franciakulcs. S ekkor egy szó ütötte meg a fülem, húsz torok kiáltotta, s már megértettem, mi keltette a *Nautilus*on a riadalmat. Más gondja volt most a legénységnek, mint hogy velünk törődjék!

- A Malström! A Malström! - kiáltozták.

A Malström! Rettenetesebb szó nem üthette meg fülünket ebben a mindennél rettenetesebb helyzetben. A norvég part legveszedelmesebb szakaszán járunk! S a *Nautilus*t abban a pillanatban ragadja el az örvénylő áramlat, amikor csónakunk elszakadni készül a hajótól!

Tudjuk, hogy dagály idején a Vaerøy- és Lofoten-szigetek közé szorult víz irtózatossá erővel tombol. Egyetlen hajó sem szabadult ki eddig az örvénylő kavargásból!

A látóhatár minden pontjáról szörnyű hullámok törtek ránk. Hatalmas örvényben futottak össze - joggal nevezték el a Malströmet „az óceán köldökének”. Ez az örvény tizenöt kilométer távolságból szívja magához a hajókat. S nemcsak a hajókat, hanem a bálnákat és az északi sarkvidék jegesmedvéit is.

A *Nautilus* - akaratlanul vagy talán szándékosan - ebbe az örvénylésbe vetette bele a kapitányt. A hajó csavarvonalat írt le, melynek sugara egyre csökkent. Szédületes sebességgel

ragadta el az örvény a *Nautilust* s vele a még oldalához erősített csónakot. Éreztem, hogy körben forgunk. Émelyítő szédülés fogott el, amelyet az ember sokáig tartó forgás után érez. Rémület dermedtett meg bennünket, a borzalmak tetőpontja volt ez, vérkeringésünk megállt, idegeink összeroppantak, testünk hideg verejtékben fürdött, mint a haldoklóké! Irtózatos robajlás, harsogás támadt törékeny csónakunk körül. Bömbölt a víz, s a visszhang mérföldnyi távolságból verte vissza a hullámok harsogását. Irtózatos dübörgéssel omlottak szét a hullámok a tengerfenék hegyes, éles szikláin, s én tudtam, hogy ezek a sziklák pozdorjává törnek a legkeményebb hajótestet is, hogy a fa szétforgácsolódik rajtuk, a norvégek szavajárása szerint: „szörméssé borzolódik”!

Borzalmas helyzet! Szörnyűségesen hánykolódtunk a hullámokon. A *Nautilus* úgy küszködött az örvény erejével, mint valami emberi lény. Acélizmai ropogtak. Olykor felágaskodott, s ilyenkor a csónakban mi is vele ágaskodtunk!

- Kitartani - mondta Ned. - Vissza kell csavarni az anyákat. Ha hozzá vagyunk erősítve a *Nautilushoz*, talán megmenekülünk...

Alig mondta ki Ned e szavakat, valami reccsenés hallatszott. Az anyacsavarok eltörtek, a csónak kiszakadt ágyából, s mint a parittyából hajított kő, repült az örvény közepébe.

Fejem nekiütődött a vashordáznak, s az erős ütéstől elvesztettem eszméletemet.

XXIII. AZ UTAZÁS VÉGE

Így ért véget tenger alatti utazásom. Hogy mi történt ezen az éjszakán, hogyan szabadult ki a csónak a Malström rettenetes kavargásából, hogyan kerültünk ki mindhárman, Ned, Conseil meg én az örvényből - nem tudom megmondani. Egy halászszerű kunyhójában feküdtem, amikor eszméletre tértem. Lofoten szigetén voltunk. Két társam mellett állt, épek, egészségesek voltak, és a kezemet szorongatták. Túlradó boldogságunkban összecsókolóztunk.

Még nem gondolhatunk a Franciaországba való visszatérésre. Norvégia északi része és a déli tájak között ritkán jár hajó. Kénytelen vagyok tehát bevárni a kéthetenkénti északi gőzhajójáratot.

S most itt, e derék emberek között, akik befogadtak bennünket, újból átnézem kalandjaim leírását. Beszámolóom pontos. Egyetlen eseményt sem hagytam ki, egyetlen részletet sem túloztam el. A valósághoz híven írtam le e valószínűtlen expedíciót, utazásomat a tenger alatt, az ember számára járhatatlan elembe. A tudomány haladásával ez az út is megnyílik majd a számunkra.

Hisznek-e majd nekem? Nem tudom. Elvégre, ez nem is olyan fontos. Most csak annyit állíthatok: valóban minden jogom megvan, hogy a tengerről beszéljek, mert csaknem tíz hónapig tartó utam folyamán húszezer mérföldet tettem meg a víz alatt,²⁰⁵ a tenger mélyén megkerültem a földet, és saját szememmel láttam a Csendes-óceán, az Indiai-óceán, a Vörös-tenger, a Földközi-tenger, az Atlanti-óceán, a déli meg az északi tengerek ezer meg ezer csodáját!

Mi lett vajon a *Nautilus*szal? Ellenállt-e a Malström gyilkos ölelésének? Életben maradt-e Nemo kapitány? Folytatja-e tovább az óceán alatt járva, a megtorlás iszonyú művét, vagy megtorpant az utolsó öldöklés után? Kivetik-e a tenger hullámai egy napon a kapitány teljes élettörténetét tartalmazó kéziratot? Megtudom-e valaha, mi volt ennek az embernek a neve? Ha majd megtudom, hogy milyen nemzetiségű volt az eltűnt hajó, megtudom-e vajon ebből, hogy Nemo kapitány mely nemzet fia volt?

Remélem, igen. És remélem, hogy a hatalmas *Nautilus* legyőzte a tenger legborzalmasabb örvényét, remélem, hogy Nemo kapitány kitért a Malströmből, ahol már annyi hajó elpusztult!²⁰⁶ Ha valóban így történt, ha Nemo kapitány most is második hazájában, a tengerben él - vajha elcsendesedne e szenvedélyes szívben a gyűlölet! Vajha a tenger, ezernyi csodájával, kioltaná szívéből a bosszúvágyat! Bízva a tudós a jövőre az igazságosztást, folytassa ő a tengerek békés feltárását! Különös élet ez az ő élete, mégis mily fenséges! Én megértettem őt! Tíz hónapig éltem az ő különös életét. S a kérdésre, amely hatezer év előtt hangzott el a bibliai Prédikátor Könyvében: „Kicsoda az, aki megmérhette a tenger mélységét?” - a világ minden embere közül ketten adhatják csak meg a választ: Nemo kapitány meg én.

.oOo.

205 Francia mérföldet, azaz kb. nyolcvanezer kilométert

206 Nemo kapitány élettörténetét Verne a „Rejtelmes sziget” című regényében mondja el